

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

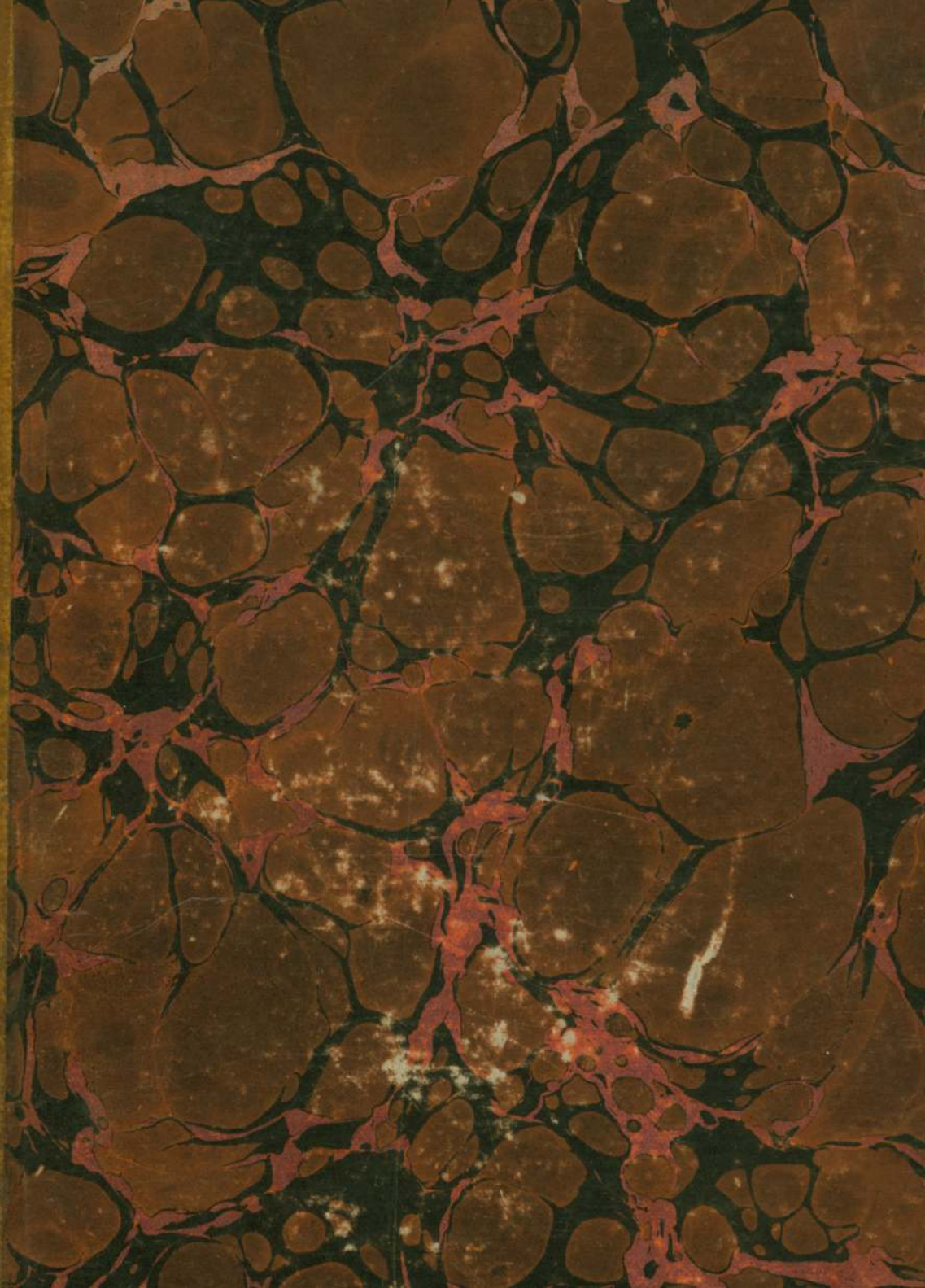
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

OM

ANDERS SÖRENSEN VEDEL,

KONGELIG HISTORIOGRAPH

I FREDERIK II^s OG CHRISTIAN IV^s DAGE.

TIL HÖITIDELIGHOLDELSEN AF VOR ALLERNAADIGSTE KONGES,

KONG CHRISTIAN DEN OTTENDES,

TREDSINDSTYVEAARIGE FÖDSELSDAG, PAA SORÖE ACADEMIE D. 18 SEPTEMBER 1846.

AF

C. F. WEGENER.

KJÖBENHAVN.

TRYKT HOS BIANCO LUNO

MDCCCXLVI.

Naar man i Tanken gjennemløber Rækken af Fortidens berømte Mænd, vil man ikke sjældent gjøre den Erfaring, at en enkelt Handling eller Bedrift, stundom endog kun et enkelt Træk, er fremfor andre saaledes sammenvoxet med deres hæderlige Eftermæle, at Forestillingen derom strax og umiddelbart fremstiller sig for os i det samme Öieblik, vi höre deres berömmelige Navne. Vi ere maaskee ikke ubekjendte med deres övrige Fortjenester, og vi ansee maaskee ikke engang hiin enkelte Yttring af deres Virksomhed i sig selv for den betydeligste af alle: men vi föle ligesom en Trang til at kunne danne os en let og klar Anskuelse, og denne Trang finder ikke Tilfredsstillelse, naar mange ueensartede Forestillinger krydse og fortrænge hinanden.

Udtaler jeg Navnet Anders Sörensen Vedel¹, da er jeg overbeviist om, at alle de, der overhovedet kjende dette Navn, strax og uvilkaarlig ville tænke paa Ham, der gav os den danske Saxo. Mange vide meget mere om ham; men det er alligevel først og sidst Erindringen om den danske Saxo, der forbinder sig med hans Minde og strax giver dette et vist Indhold og Anskuelighed². Derfor synes ogsaa denne Tid, der vilde gjøre Ære af dette gamle Mindesmærke, isærdeleshed at indbyde til at opfriske Mindet om dets Ophavsmand, og, hvis det var muligt, at give et mere alsidigt og fyldigt Billede af ham end det, der hidtil knyttede sig til Saxos Oversættelse. Det er Historien, der skjænker Manden det

¹ Vedel skrev selv sit Navn saaledes, den archaistiske Form „Söffrinffön“ fraregnet. Hans Samtidige skrovederimod ofte Veile, Veiel eller Vedle. De to sidste Former findes temmelig ofte i den samtidige og samlevende Biskop Hegelunds Almanakantegnelser (MS. Bibl. Reg.), f. Ex. ad 6 Mai 1579, 29 Juni 1581, 7 Juni 1588, 23 Nov. 1597, 15 Juni 1603. Den latinske Form var altid Vellejus.

² Saaledes kan f. E. ikke engang en Peder Resen nævne Vedels Navn uden at fortælle om hans Oversættelse af Saxo, der aldeles ikke vedkom den Sag, hvorm Talen var. See K. Frederich d. Andens Krön. Fort. S. e 2.

evige Liv paa Jorden, og Afdöde kunne, ligesom de Levende, der staae meget höit over deres Medmennesker, alene gjennem denne modtage nogen Tilvæxt i Ære³.

Men Historien, hvis Dyrkelse Vedel offrede sit hele Liv og al sin jordiske Lykke, har sparsomt lønnet den trofaste Tjener. En udförligere Skildring af hans Levnet og Fortjenester kan Fædrenelandets Literatur ikke opvise, og selv Materialierne dertil ere nu i en meget ringe Grad tilstede. Hvad han selv havde antegnet om sit Liv og sin Skjæbne, er altsammen tabt⁴, og fra hans Samtidige haves kun et lidet Brudstykke, der blev skrevet af een af hans Slægtninge faa Dage efter hans Död⁵. Et Aarhundrede senere tænkte Biskop Christen Worm paa at oprette det Forsömte og havde dertil de rigeste Midler ihænde; men han udförte ikke sit Forsæt, og Ilden fortærede, endnu medens han levede, alle hans vigtige Samlinger⁶. Kun paa anden Haand kom en Deel af disse Efterverdenen tilgode, da han havde meddeelt den lærde Johannes Möller i Flensborg adskillige af de Oplysninger, som denne benyttede. Möllers Biographie, saa ufuldstændig den end er, maa dog ansees for det Udförligste og Nöiagtigste, der hidtil var skrevet om Vedel, og den blev i det Væsentlige lagt til Grund for de fölgende Bearbejdelser af Vedels Levnet⁷. Detlev Zwergius har egentlig blot oversat eller omskrevet Möllers Afhandling⁸, og Nyerup har omtrent indskrænket sig til at omtale Vedel alene som kongelig Historiograph. Saaledes er da hiin meget

³ Vedels eget Embede, Historiographens, er en kongelig Bekræftelse paa denne Sandhed. Han selv betragtede Historien fortrinsviis som et Studium for Konger. Cfr. Ad. Brem. Velleji fol. a 4.

⁴ Ægid. Laurent. Curric. vit. Andr. Velleji p. 45 (Palud.) siger saaledes: „der han blev adspurt i sin Sygdom, om han intet havde optegnet om sit Liv og Levnet, sagde han vel ja, at der fandtes vel noget optegnet derom”.

⁵ Dette er nysnævnte Skrift af Ægidius Lauridsen, der var gift med Vedels ældste Datter. Upaa-tvivlelig er det skrevet for at bruges i hans Ligprædiken, der i hine Dage altid maatte indeholde den Afdödes Levnetsløb, en Skik, der vel kunde misbruges og som K. Christian IV derfor böd at holde Maade med (D. Mag. III. 127), men som paa den anden Side gjorde disse Ligprædikener til vigtige Kilder for Historien. Nærværende Skrift af Æg. Lauridsen er eet af de allerbetydeligste Bidrag til Vedels Biographie.

⁶ Jfr. Zwerg. sjell. Cler. S. 509. C. Worms Bibliothek brændte i Kjöbenhavns store Ildbrand 1728. S. Vedel Simonsen, Udsigt over Nationalhistoriens Kilders Skjæbne p. 85. Werlauff, Esterr. o. d. St. Kgl. Bibl. (1844) S. 65 og Not. n.

⁷ Jo. Moller i Cimb. lit. II. 906. Möller omtaler særlig Vedels dengang endnu utrykte Fortale til hans store Danmarks Krönike. Worm eiede ikke mindre end halvtredsindstyve Breve fra T. Brahe til Vedel; nu har man deraf maaskee eet tilbage. a. St.

⁸ Zwerg. a. St. S. 484—509.

korte Efterretning fra en Samtidig og Johannes Möllers temmelig mangelfulde Afhandling det eneste, der haves samlet om Anders Vedel⁹.

Dersom Forfatterne i det sextende Aarhundrede havde skrevet paa samme Maade som Forfatterne i det nittende, vilde man forgjeves søge mange af de Oplysninger om deres personlige Forhold, som nu stykkeviis ere os levnede; men i hiin Tid hørte vidtløftige Tilegnelser og Forerindringer¹⁰ med til ethvert nok saa lidet Skrift, og i disse Tilegnelser var det Skik og Brug at fortælle Verden med de gamle Dages Snaksomhed og Naivetet en heel Deel om sit Liv, sin Stilling, sine Arbeider og sine private Forbindelser. Denne Skik har ogsaa Vedel fulgt. I omtrent en Snees af hans trykte Smaaskrifter, der endnu som Sjeldenheder ere os levnede, og hvoraf de fleste kun udgjøre nogle faa Ark, findes hyppigt en eller anden Efterretning vedkommende ham selv, hans Planer, hans Familie og Venner, hans Forhold til Datidens anseeligste Mænd¹¹. Disse enkelte Brudstykker har jeg smaalig samlet og sammenholdt med andre fragmentariske Beretninger, og stundom have løse Hentydninger ledet mig til Formodninger og Combinationer, som jeg har stræbt saavidt muligt at begrunde og hæve til nogen historisk Sandsynlighed eller Antagelighed.

Men foruden disse trykte Skrifter efterlod Vedel sig en overmaade stor Mængde baade af Samlinger og af udarbejdede Værker. Af disse sidste bleve et Par trykte mange Aar efter hans Død¹²; men de allerfleste og vigtigste af begge Classer ere tabte. Imidlertid er dog endnu Noget tilbage i de offentlige Bibliotheker, fornemmelig i det Store Kongelige Bibliothek. Fra dette og Universitetsbibliotheket har jeg havt og gennemgaaet over tyve Fascicler, der indeholde meer end hundrede enkelte Stykker. Men dette saa betydelige Arbeide, der ikke har været uden Interesse med Hensyn til Videnskabens Historie i en Tidsalder, som vel kunde kaldes det historiske Studiums første Morgenrøde

⁹ Fortegn. p. Kongel. Dan. Historieskr. S. 68—78.

¹⁰ Begge Dele faldt i den Tidsalders Skrifter for det meeste sammen, og derved opstaae de lange Dedicationer, der ofte ere hele lærde Afhandlinger i mange Afdelinger og Underafdelinger.

¹¹ De af Vedels Skrifter, som i denne Henseende især ere af Vigtighed, ere først og fremmest Indledningen til hans Danmarks Krønike, Ligprædikenen over Jo. Friis, Udgaaven af Grundiths Similitudines og af Adam. Bremensis, de ni Prædikener over den halvfemtsindstyvende Psalme, Antichristus Romanus og Saxo.

¹² Nemlig Tragica 1657, Svend Tiue-skæg med Fortalen til Krøniken 1705, Promus Conducus 1745, Om d. dan. Krön. at beskrive 1787.

i Norden, har dog kun givet et forholdsviis ringe Udbytte for Vedels egentlige Biographie; thi disse Samlinger indeholde med faa Undtagelser intet andet end Afskrifter af historiske Actstykker, Udtog af tildeels trykte Böger, Ideer til paatænkte Afhandlinger, chronologiske, genealogiske og linguistiske Optegnelser, Digte, Epitaphier og deslige, hvoraf selv det bedste i vore Dage ingenlunde har den Værdie som paa Vedels Tid, og meget aldrig har havt andet end den öieblikkelige Betydning¹³. Dertil kommer desuden, at Adskilligt deraf neppe oprindelig hidrører fra Vedel selv, saa at man ogsaa i den Henseende maa benytte det med Vaersomhed¹⁴. Alligevel, hvor Kilderne ere saa faa og saa ringe som til Vedels Historie, bör man Intet lade upaaagtet, og jeg har ikke forsömt at opsamle de enkelte Bidrag eller Vink, som ad denne Vei tilböde sig. Af de övrige Haandskrifter paa de nævnte offentlige Bibliotheker har intet været mig saa nyttigt som de Hegelundske Almanak-Antegnelser, der bevares i den Hjelmskjærstjærnske Samling: de kunne efter deres Natur ikke være andet end livløse Aphorismer, men ere dog med Hensyn til Forholdet mellem Vedel og Hegelund vigtige, især i chronologisk Henseende¹⁵.

Archiverne i Hovedstaden, navnlig det Kongelige Geheimearchiv og Cancelliets Archiv, har jeg desværre paa Grund af min bundne Embedsstilling ikke personlig kunnet benytte, og de Oplysninger, som derfra ere hentede, skylder jeg andre Lærdes velvillige Meddelelse. Men disse samme Lærde ere deels saa fortrolige med Videnskaben ialmindelighed og den omhandlede Periode isærdeleshed, deels saa övede i at opsöge archivaliske Efterretninger, at jeg vel tör

¹³ Det er Conferentsr. Werlauffs og Prof. Madvigs særdeles Godhed, jeg har at takke for, at jeg har kunnet benytte disse Haandskrifter. En Udsigt over Indholdet af dem vilde ikke være uden Interesse og lette mig Henviisningerne i det Fölgende; men den vilde forde en meget betydelig Plads, naar den skulde være til nogen virkelig Nytte. Jeg skal derfor paa dette Sted indskrænke mig til at bemærke, at de for Vedels Biographie vigtigste Fascicler ere No. 121 Additam. in Quarto paa Universitetsbibliotheket, No. 824 in Fol., No. 2153 in Qv. og No. 2336 af gl. Kongl. Saml. in Qv. paa det Store Kongl. Bibliothek. Forresten skal jeg, hver Gang jeg henter Beviis fra Manuskripter, stadig angive, hvor de findes eller hvorfra jeg har havt dem.

¹⁴ At et Stykke ikke er skrevet med Vedels egen Haand, berettiger ikke til at nægte, at han er dets Forfatter; thi han havde en Skriver. Saaledes findes i det St. K. Bibl. No. 2436. 4to MS. et Exemplar af Afsk. om d. dan. Krön. at beskr. skrevet med Afskriverens Haand, men heelt igjennem forsynet med Marginalnoter af Vedel selv. Men paa den anden Side er det vist, at ogsaa fremmede Arbeider, navnlig Svanings, nu bevares mellem haandskrevne Vellejana, hvilket jeg nedenfor nærmere skal oplyse.

¹⁵ Jeg har benyttet og henviser til Hegelunds Autographum. Haandskriftet No. 1933 in Quarto af den Thottske Samling paa det St. K. B. (Pet. Hegelundi Annotata ad Calendaria annua 1565—1613 ex Bibl. Rostgaard.) har jeg ogsaa havt; men det kan aldeles ikke træde istedenfor Hegelunds Originaler.

formode, at ikke meget af Betydenhed kan være undgaaet deres Opmærksomhed¹⁶. Archiverne i Ribe ere i de senere Aar gennemgaaede med saa megen Omhu og til saa megen Frugt for Videnskaben, at en gjentagen Undersøgelse der ved mig neppe vilde have givet noget betydeligt Udbytte for nærværende Skrift: hvad jeg i det Følgende maatte kunne oplyse efter utrykte Actstykker i disse Samlinger, har jeg modtaget af en bekjendt Lærd der paa Stedet¹⁷. Raadstue-Archivet i Vedels Fødeby led i det syttende Aarhundrede overmaade meget, og de Levninger, der bleve reddede, ere for en Deel senere i Udvalg offentliggjorte¹⁸.

I Erkjendelse af, hvor vanskeligt, for ikke at sige umuligt, det vilde være af de hidtil nævnte Kilder at frembringe nogen virkelig Biographie, har jeg endelig privat og offentlig henvendt mig til Anders Vedels nulevende Efterkommere og Andre, der maatte være i Besiddelse af Materialier til en mere levende Skildring af den fortjente Mand. Men saameget jeg end föler mig forpligtet for den Tillid og Velvillie, hvormed man fra flere Sider kom min Anmodning imöde, saa kunne dog hellerikke de mig saaledes meddeelte Bidrag, der næsten udelukkende angaae den Vedelske Familie i senere Slægtled, udfylde hvad der mangler af historisk Stof, eller levere mig de fornödne Midler til den Skildring, som jeg saa gjerne havde önsket at kunne udkaste¹⁹.

¹⁶ Det er atter Confr. Werlauff, og dernæst Etatsr. Jacobsen og Cand. Kall Rasmussen, som her have meddeelt mig af deres Forraad nogle Notitser. Hvad jeg har modtaget, er paa vedkommende Steder anført.

¹⁷ Næmlig Prof. Thorup i Ribe. Jeg skylder ogsaa denne Mand min Tak for adskillige locale Oplysninger om Liliebjerg og Blaagaard, for nogle Meddelelser om Vedels Efterkommere og for megen anden Velvillie.

¹⁸ Borgermesteren i Veile, Clement Sörensen, har i Aarene 1631—1635 afskrevet i en Protocol, som han forærede Byen, alle de Veile vedkommende Documenter, som de Keiserlige havde ladet blive tilbage. G. F. Gaarmanns Efterretn. om Veile Kjöbstæd (jfr. Fort. og S. 59) ere for en stor Deel hentede af denne gamle Protocol, navnlig hvad den ældre Tid angaar. Iövrigt maa denne Clement Sörensen nöie adskilles fra en ældre Borgermester af selvsamme Navn, der döde d. 20 Decbr. 1584. Hegel. Calend. MS. At der dog endnu findes en Deel Documenter i Veile, viser Worsaaes Afhandl. i Histor. Tidskr. II. 175 fgg., og denne Forf. har ved at lade aftrykke mange Steder af de haandskrevne Documenter ligeledes givet sine Læsere Leilighed til at see med egne Öine.

¹⁹ Min offentlige Opfordring læstes i den Berlingske Tidende af 23 April d. A., hvorfra den gik over i andre Blade. Erkjendtlighed byder mig at nævne dem, som derefter have havt den Godhed at tilsende mig forskjellige Meddelelser, nemlig Prof. Brorson, Kammerh. Du Plat, Studios. Fabricius-Möller, Capt. Lengnick og Assistent Strunk i Kjöbenhavn, Fru Kammerherrinde Fönss, födt Wedel-Heinen paa Hindsgaul, Pastor Rask i Nidlöse, Proprietair Wedel til Sophuslund, Skolelærer Wedel i Boyden ved Faaborg, Fabrikmester Wellejus paa Frederiksværk, Cand. theol. Wellejus i Bandholm, Provst Koch

Denne Kildernes Utilstrækkelighed og Magerhed har jeg under Udarbejdelsen af dette Skrift følt meget stærkt og ofte med et Mismod, som kun Haabet om ret megen Skjönsonhed og Billighed fra Læserens Side har formaaet at lindre. At det overleverede Stof bestod i enkelte løse Notitser, den ene uden Sammenhæng med og ofte modsigende den anden, og at dette selv for største Delen maatte hentes i Haandskrifter eller Böger, der næsten vare ligesaa utilgjængelige som disse, var mig ikke den største Vanskelighed; thi de fornødne critiske Undersøgelser kunde jeg vel anstille og de ligesaa fornødne Bilag og Beviser kunde jeg vel forelægge, uden at afbryde den fremskridende Fortælling, som dette Slags Skrifter fordre, og uden at inddrage i Studerekammerets Operationer eller henvise til lukkede Skatte de Læsere, som ikke vilde eller kunde følge derhen²⁰. Men at intet Mindeskrift fra Samtidige, der havde kjendt Vedel, levet med ham og efterladt os blot nogle af disse levende Træk, som Ingen uden Öienvidnet er istand til at meddele, — at ingen Memoire kunde hjælpe mig til at opfatte et Totalindtryk af hans hele Personlighed, hvorefter alle hine adsplittede Enkeltheder lode sig vurdere, ordne og sammenføie, deri laae en Anstödssteen, som jeg vistnok med mere Flid end Held har stræbt at rydde afveien²¹. Den i lærde Mænds Biographier ofte forsögte Udvei at samle de enkelte Spor af deres Virksomhed paa den brede Grundvold af deres Videnskabs almindelige Historie, tör man kun meget sparsomt betræde, naar Manden ikke virkelig har gjort Epoche. Vedel stræbte vistnok efter at naae et ophöiet Maal; men Verden saae næsten intet af det Arbeide, som sigtede dertil,

i Döstrup og en Ubenævnt i Nordslesvig. Gaardmand Laur. Skau meddeelte i samme Anledning nogle Oplysninger i Dannevirke No. 89. — Tidligere havde jeg modtaget enkelte Bidrag fra Etatsr. Wedel og Bibliothekar Thorsen i Kjöbenhavn.

²⁰ Alle saadanne Undersøgelser, og hvad der iøvrigt tjener til Beviser for Fremstillingen, har jeg henlagt under Texten, hvor jeg maa bede Læseren at söge det, og da Vedels Skrifter ere meget sjeldne, ja tildeels formodentlig endog tabte (i det mindste findes der hverken paa det Store Kongl. Bibl. eller paa Universitetets eller i Karen Brahes i Odense en fuldstændig Samling af, hvad der vides at være trykt), har jeg troet at burde anføre de vigtigste Beviissteder af dem for min Fremstilling. Henvise til Böger, som kun ganske enkelte Mænd kunne faae at see, var lidet nyttigt. Jeg har tillige derved givet Prøver af Vedels Arbeider, hvortil der ellers vanskelig vilde blive Plads. Ogsaa mange andre af mig benyttede Böger höre til Sjeldenhederne, hvorfor jeg paa lignende Maade har bestræbt mig for at komme Læseren tilhjælp.

²¹ Jeg undtager naturligviis det ovenfor nævnte Curriculum vitæ Andreæ Velleji. Men jeg maa bemærke, at det hele Stykke kun bestaaer af fem Octavblade i P. Paludans Magaz. f. Lidende I. 35—45.

og det er hans Skrifter for det större Publicum, der lige til vore Dage have bevaret hans Navns Hæder tilligemed Mindet om den Höiagtelse, han nød hos sin Samtid²².

Jeg har da maattet gaae min egen Vei. Jeg holdt mig strengt til de givne Enkeltheder, dvælede ved disse, lod dem atter og atter opgaae og samle sig for mit Blik, som de selv vilde, og det har da vel stundom forekommet mig, at de föiede sig til en Skikkelse, der vel kunde ligne den hæderværdige Mand. I Löbet af den bevægede Tidsalder, da Marskens djærve Bondefolk fægtede den sidste Frihedskamp, da Daniel stod bag Sværdet paa den nøgne Hede, da Riddersmænd og Fyrster straaledede paa det skjæbnesvangre Möde i Odense, da den unge Kongeörn prøvede de første Vingeslag over Söe og Land fra Nordkap til Gothlands Marker og Uplands Skjær²³, — i denne urolige Tid vendte jeg en liden Stund Blikket hen paa en ganske anden Skueplads og ganske andre Scener. Jeg saae en Dreng, fuld af Fromhed og Lærelyst, siddende ved sin Gamaliels Födder i dybsindige Tanker over de hensvundne Dages forglemte Storhed og Glands, og en Yngling törstende efter Viisdom og sögende dens Kilde i fremmede Lande; jeg saae en ung Mand i Herrens Huus ligefor en gudfrygtig Konge, der andægtig lyttede til hans Stemme, naar han aabnede sine veltalende Læber, og jeg saae den samme om Bordet med gamle stolte Riddersmænd, der agtede ham jevnbyrdig med sig, fordi han bares og adledes af den stolte Idee, at blive sit Fædrenelands Historieskriver; jeg saae Manden arbejdende ved Dagens Lys og ved den natlige Lampe, i det stille Studerekammer og paa besværlige Reiser, for at naae det opstillede Maal, medens Idealet, som han bar i sit Bryst voxede til en Storhed, der forfærdede ham selv, saa at Haanden sank kraftlös fra Værket; jeg saae endelig Oldingen, endnu ikke forladt af sin Ungdoms stolte Drömme, men udsonet med Skjæbnen og Verden, henlevende i sin Families Skjöd og higende efter en anden og bedre Tilværelse.

²² Og dog dadler Hamburgische vermischte Bibliothek I. 1000 Gassendi Biographie af Vedels Ven Tyge Brahe, fordi den indeholder meget, der snarere henhörer til Astronomiens end til Brahes Historic. Dan. Mag. II. 162. Men Vedel blev ingenlunde for Historien, hvad Brahe var for Astronomien.

²³ Jeg skal blot foreløbig erindre om, at Vedel blev Student 1561 og døde 1616. Hans Tidsalder er altsaa hele K. Frederik II's og Begyndelsen af Christian IV's Regjering.

Men Læseren maatte ikke vente at skulle see alt dette saaledes. Hvad der kunde skjænkes i et begunstiget Öieblik under de stille Timer, udholder ikke det skjære Daglys og det skarpe Öie. Kun et svagt Omrids deraf har jeg turdet beholde og gjengive paa de fölgende Blade, med det Haab, at en sparsommere Tegning bedre skulde udholde Pröven²⁴.

²⁴ I hine faa Linier önskede jeg kun at antyde en Stemning, som det vilde være mig en Bæroligelse at turde regne paa hos Læseren, og tillige at angive Indholdet af de fire Stykker, hvori jeg har deelt den fölgende Fremstilling, hvor Retfærdiggjørelsen for det, som der blev sagt, maatte söges.

Förste Capitel.

Anders Vedels Læreaar.

I Midten af det sextende Aarhundrede levede i Byen Veile en Borgermand ved Navn Sören Sörensen. Veile, dengang en ikke ubetydelig Handelsstad¹, var ligesom de övrige danske Kjöbstæder endnu i Besiddelse af hiin frie autonomiske Communeforfatning, der synes at være Stædernes egentlige Væsen og Særkjende, ligesom den baade var en naturlig Følge af og blev en rig Kilde til Borgerstandens Dannelse og Betydning. Den kongelige Lehnsmand var vel en Slags Mægler mellem Kongen og Raadet, og førte et vist Overtilsyn med Byen²; men dennes egentlige Övrighed, dens tvende Borgermestre og fire Raadmænd, vare alle næringsdrivende Borgere, skjönt vistnok Borgere af en særdeles Anseelse blandt deres Medborgere. Der dannede sig nemlig paa hiin Tid lettelig i Kjöbstæderne en saa at sige patricisk Classe af Borgere, og dette Patriciat havde megen Anledning til at blive arveligt, da Pladserne i Magistraten kunde besættes og hyppigt bleve besatte med Mænd, der stode i nærmeste Slægtskabsforhold til hinanden³. Dette Borger-Patriciat, hvis Indflydelse spore-

¹ Jfr. G. L. Baden, Oldtidens og Middelald. dan. o. nor. Kjöbst. Opkomst, i Afh. til Fædrenel. Histor. II. 49. not. Om Byens Kjöbmandsgilde, der tyder paa det samme, skal strax nedenfor blive talt.

² Veile laa först under Lehnsmanden paa Koldinghuus; men da Dronning Dorthea 1547 fik dette som Livgöding, blev Byen lagt under Holger Rosenkrants til Boller, der skulde fungere som Lehnsmand i Veile, medens han var Statholder i Jylland og havde först Skanderborg siden Bygholm i Forlehning. Efter Dronning Dorthecas Död (+ 1571) kom Veile igjen under Koldinghuus. Gaarmanns Esterr. S. 68. Jacobsen, det danske Kjöbstadvæsen, i hist. Tidssk. V. 44. Jfr. D. Atl. V. 892.

³ Gaarmann S. 38. Den Totalitet, som Borgermestre og Raad udgjorde, sees ogsaa af de gamle latinske Benævnelser. Oprindelig, siger Terpager Rip. Cimbr. p. 584, kaldtes de alle Consules; siden fik Borgermestrene som Formænd i Magistraten det Navn Proconsules, eller man kaldte Raadmændene Senatores. Om Nepotismen i disse mægtige Borgerfamilier: Jacobsen a. St. S. 84. Veile selv fremböd netop i denne Tid Exempel derpaa.

des ogsaa ved Bortgivelsen af andre end de egentlige Communalembeder, heftede sig isærdeleshed til Handelsstanden, og de sluttede Kjøbmandsgilder syntes ikke utilbøielige til at overføre paa Byens Anliggender de samme Regler, som Rigsmænds Overmod havde gjort gjældende indenfor sine egne Enemærker; men dog kunde det skee, at Slægt-Aristocratiet overvandt Penge-Aristocratiet, og at Borgermænd ogsaa af de andre Classer ved særegne Forbindelser banede sig Vei til Magistraten og smeltede sammen med den herskende Classe⁴.

Til en saadan anseelig Borger-Adel i Veile henhørte Sören Sörensens Slægt. Han selv var ganske vist Kjøbmand⁵; hans Broder Hans Sörensen var derimod Skomager; men begge havde som Raadmænd Sæde i Magistraten. Hans Sörensen var som en duelig Mester yndet af Kong Frederik den Anden, der formodentlig under sit Ophold paa det skjønne Koldinghuus benyttede hans Arbeide⁶. Sören Sörensen nævnedes som en forstandig og modig Mand, der havde Fortjener af Byen og indtog en hæderlig Stilling ogsaa i det bevæbnede Borgerkorps; han var gift med Sidse Andersdatter, hvis Fader Anders Bertelsen havde været Borgermester i Byen⁷. Af dette Ægteskab fremgik en Søn, der kom til

⁴ Kjøbmands-Gildet i Veile havde sin egen Skraa, som endnu 1605 blev confirmeret af Christian IV. Dan. Atl. V. 940. Hvorvidt dette afsluttede Borgeraristocratie i Gilderne kunde gaac, derpaa have vi fra Papegøiegildet i Aalborg de stærkeste Beviser: det optog kun danske og tydske Kjøbmænd samt Adelsmænd, men ingenlunde nogen „Embudsmand“ d. e. Haandværker. See N. M. Petersen i D. Mag. T. R. I. 92. 93 99. 103. — Kong Frederik I. befalede 1526, at Haandværkere ikke maatte vælges til Borgermestre og Raad i nogen Kjøbstad; men det er ganske vist, at denne Lov stundom blev overtraadt. Cfr. Esterr. om Byen Ribe, 9 Saml. af P. Adler, S. 12.

⁵ Dette seer man af hans Epitaphium, (Marmor. Dan. II. 78); det sees ogsaa af den Maade, hvorpaa Vedel omtaler sin Faders Trusel, at sætte ham til Handelen. *Cum itaque metuerem, ne me detruderet, quod jam pridem minatus erat, ad negotia illa mercaturæ, a quibus totus abhorrebam, &c.* Orat. de vita Jo. Grundith, fol. P 5 vers. Dette illa tyder vist paa Faderens egen Bestilling som Kjøbmand.

⁶ Dette, at Hans Sörensen var Vedels Farbroder, synes ialmindelighed at være overseet; men Clement Sörensen hos Gaarmann S. 81—82 skriver saaledes; „Sifrin Sifrinson, om huilken Jeg ofte hafluer hørt, att skal haflue været en modig og forstandig Mand, oc Byen en god Forsuar. Hafde og en Broder, som var Raadmand, hede Hans Sifrinson, som var Konning Christiani 3 og Konning Friederich den 2dens Stöffelmacher, en berömt Mand for sit Haandtuerch, oc deraf er det Ordsproch om Veile Stöffe.“ Forresten havde dog K. Frederik II ogsaa en Skomager, som han kaldte „sin frantzosche Skomager“. N. D. Mag. I. 138.

⁷ I Geheime-Arch. Danske Saml. No. 391 (medd. af Hr. Cand. Kall-Rasmussen) læses i Register paa de Kolding- og Veile-Borgere, der 1556 bleve mønstrede af Jörgen Rosenkrants: „Sören Sörensen war fennickdreger“, og siden læses som Befalingsmænd for Veile Borgere: „Jens Mickelssen, höffuitzmandtt. Sörens Sörensen fennerrich.“ Af en lignende Liste fra 1558 sees, at han da havde nedlagt denne Post. — Curric. vit. Andr. Nell. p. 35 og Orat. de vita Grundithi, O 5 vers. nævne Anders Bertelsen som Borgermester, og disse Vidnesbyrd tør jeg ikke forkaste, skjönt det har været mig paafaldende, at Anders Bertelsen ikke findes i Rækken af Borgermestrene hos Clement Sörensen, Gaarm. p. 78—80.

at bære Morfaderens Navn, og hvis Berømmelse i Tidens Løb voxede ud over Veiledalen og Veileöen, der hidtil havde begrændset Familiens Anseelse, og overstraaede de ikke faa anseelige Mænd, der havde seet Lyset i Veile og knyttet deres Födebyes Navn til deres eget⁸.

Anders Sörensen Vedel er födt den niende November 1542⁹. Sine første Barndomsaar tilbragte han i Forældrenes Huus og blandt de Venner, der stode i Forbindelse med dette. Man vil da först og nærmest tænke paa hans afdöde Morfaders efterladte Slægtinge; dernæst maaskee paa Borgermestrene Jens Mikkelsen og Clement Sörensen den Ældre, samt Sognepræsten Oluf Nielsen, en Sön af den i Christian den Andens Historie bekjendte Veile-Borgermester Niels Jonsen¹⁰. Muligt er det, at selve Holger Rosenkrants's Huus stod aabent for disse betydelige Borgerfamilier, og at det nærmere Forhold, hvori Vedel senere stod til denne Mands Efterladte, kunde være en Fædreearv¹¹. Men om den unge Anders Vedel selv vide vi i det höieste kun saa meget, at han i en tidlig Alder fik Plads i Byens latinske Skole, og at han var en livlig Dreng, der maaskee ikke altid kunde föie sig efter Tidsalderens pædagogiske Strengthed¹².

En Latinskole havde Veile, ligesom de övrige Kjöbstæder efter Reformationen, faaet af Kong Christian den Tredie. Det gamle Sortebrödrekloster, forladt af sine Munke, var ved kongelig Gavmildhed blevet Byens Raadhuus¹³; men een af dets sidste Beboere, Nis Bredal, vilde ikke forlade Slægt, Venner og Fædreneland. Han havde udsonet sig med den nye Tingenes Orden, antaget

⁸ Dan. Atl. V. 938 giver en Fortegnelse over beröimte Mænd, der optog deres Födebyes Veiles Navn. Anders Vedel staar först i Rækken.

⁹ Cimbr. lit. II. 904 har kun Aaret; men Curric. vit. a. St. ogsaa Dagen.

¹⁰ Kun Formodninger efter Clement Sörensens Optegnelser hos Gaarm. S. 79. Niels Jonsen fik begge sine Söner vel anbragte, Mads Nielsen († 1539) i Borgermester-Embedet, og M. Oluf Nielsen († 1560) i Præstekaldet, der efter hans Död gik over til Mads Nielsens Svigersön Niels Buck, — et Bidrag, som det synes, til Nepotismens Historie i Veile. Anders Bertelsen var död omtr. 1531. Vita Grund. O 5 vers. Jens Mikkelsen var Borgermester 1545, ifölge en Meddelelse af Hr. Cand. Kall Rasmussen af Danske Saml. i Geheime-Arch. No. 240, 22, og han döde efter Gaarmann a. St. 1571. I Aaret 1554 blev den her nævnte Clement Sörensen († 1584) Borgermester.

¹¹ Holger Rosenkrants's Enke overdrog Vedel at udgive Ligprædikenen over hendes afdöde Husbond, hvorom nærmere paa sit Sted. Jfr. ogsaa Jacobsen a. St. S. 81—82.

¹² Vedel siger om sig selv: „Me vero discedentem (nl. til Jens Grundet i Ribe) parens ita ad obsequium huic præstandum cohortabatur serio, ut si qua de me oriretur querela, non haberem in ipso voluntatis paternæ integram et amicam benevolentiam. Grundith. Simil. P 5 vers.

¹³ Gaarmann S. 53. Af Klosterets Ladegaard opstod senere Petersholm.

Reformationen og var blevet den nye Skoles Rector, lønnet med et Vicarii-Præbende ved Kirken¹⁴. En Hører blev givet ham til Medhjælper, maaskee først Laurids Bertelsen, siden hans egen Søn Rasmus Bredal¹⁵, og nylig havde den Antvorskovske Synode igjen optaget de Reformplaner, der allerede for Reformationens Indførelse vare begyndte, og søgt at tilveiebringe større Eenhed i Skolevæsenet og fornuftigere Lærebøger, end man hidtil havde havt¹⁶. I denne Skole blev nu Vedel optaget, sandsynligviis da han var syv Aar gammel, alt-saa i Aaret 1549 eller 1550; thi det syvende Aar var dengang i Almindelighed Skolegangens Begyndelse¹⁷. Hvad han lærte, kunde ikke være meget. Naar

¹⁴ „In singulis urbibus et oppidis latinæ scholæ et idonei ad earum moderationem præceptores tres aut ad minus duo sint”: Ord. in. eccl. (ex offic. Jo. Vinitoris 1537.) fol. H 4. Clement Sörensen hos Gaarm. S. 75 siger, at Bredal „blef vdi Magister Hans Thausens Tid satt til Scholemester oc var i den Besilling offuer L Aar”, og at han selv som et Barn kom i hans Skole 1576. Alb. Thura in Valv. schol. ap. MS. p. 514 lader ham blive Skolemester 1528 og afgaae 1578. Dette stemmer overens. Men er det rigtigt, saa har Thura feilet, hvis han har troet at gjengive Cl. Sörensens Mening ved at skrive: „a viro celeb. M. Jo. Thausano, Rip. Ep. scholæ huic circa an. 1528 præficatur.” *Hans Tausens Tid* vil blot sige den Tid, da H. Tausen fremstod som Reformator. — Familien Bredal var vistnok indfødt i Veile: en Jens Bredal døde 1500 som Capellan (D. Atl. V. 945) i Veile; Anders Bredal (+1630), Peder Bredal (+1641) og Mads Jensen Bredal Wædic (+1655), alle Forfattere, vare Vedelensere.

¹⁵ At Rasmus Bredal har været Hører i sin Faders Tid, det siger den samtidige Clem. Sörensen. S. 77; men Vedels Lærer kan han efter Chronologien ikke have været. Laurids Bertelsen derimod har været Vedels Lærer ifølge dennes eget Udsagn; men at han har været Hører ved Veile Skole, lader sig vel ikke strengt bevise. I hans Ligprædiken over Holger Rosenkrants kalder Vedel ham mod Slutningen af Dedicationen sin „gunstige Ven og Præceptor”, og af Laurids Bertelsens Epitaphium i Aarhus Domkirke (Pontop. Marm. Dan. II. 88) seer man, at han virkelig havde været Lærer ved en Skole. Da man nu ikke vel kan tvivle paa, at han 1550 er bleven Præst ved Frue Kirke i Aarhus, saa seer jeg ingen anden Tid, hvori han kunde have været Vedels Lærer, end de første Skoleaar i Veile. Rigtignok vil Worm (I. 78), at han 1547 var Rector i Aarhus; men allerede Tauber (Hist. schol. Arhus. p. 70 not. 19) bemærker, at Alb. Thura ganske har forbigaaet ham, og at Poul Poulsen i Bibl. Aarhus. slet ikke veed, om det er i Aarhus eller andetsteds, at han har været Lærer. Disse Betragtninger have ledet mig til at tænke paa Veile, dog kun som en Formodning.

¹⁶ Reformen af Skolevæsenet, som allerede Christian II arbejdede paa (Dan. Mag. VI. 365) ved Afskaffelsen af de urimelige Skolebøger, havde allerede efter Christ. Pedersens Vidnesbyrd (D. Mag. I. 50) havt nogen Fremgang, da Palladius paa Synoden i Antvorskov 1546 satte sit Uniformitets-Forslag igjennem, og medgav de tilbagevendende Superintendentener et Par Lectionstabeller, hvilke disse atter „*suis scholis Trivialibus, ut uniformitati locus non deesset, obtulerunt*”. Cfr. Palladii Gram. lat. Vitteb. 1558. Præf. (Den første Udg. af 1553 har jeg ikke havt). Det forekommer mig dog, at Palladii egen Grammatik, der ofte benytter den gamle rhythmiske Form for Reglerne ligesom Alexander, Eberhard Bethuniensis, Johannes de Garlandia o. A. (Cfr. Nyerup notit. libr. p. 2. 28. 47) staaer en god Deel under Melanchthons, og formodentlig have Rectorerne sagt ham dette. I det mindste har det været mig paafaldende, at hans egen Grammatik intetsteds udtrykkelig nævnes i hans nogle Aar senere udgivne Formula visitationis provincialis, men skjules under et „*aliorum*” eller „etc.” S. C 6 vers. C 7.

¹⁷ At det syvende Aar gjorde Epoche, see vi allerede af Hr. Michaels Vita hominis, og at det paa Vedels Tid var Skolegangens Begyndelse, lærer han os aldeles bestemt i Prædiken over Jo. Friis S. II 6

først ved Hørerens Underviisning Abeceden, Donatus og Catechismus vare gjen-nemgaaede og nogen Övelse vundet i Skrivning, saa gik han op i Rectors egen Classe, hvor et Par latinske Grammatiker skulde bane ham Veien til ikke alene at skrive, men ogsaa at tale det fremmede Sprog, der beherskede Alt og hvori Sædelæren og den tarvelige Religionsunderviisning meddeelttes gennem Cato og Sulpitii Sententser, Æsops Fabler, den latinske Catechismus, Søndagsevangelierne og Davids Psalmer¹⁸. Religionsunderviisningen ligesom Musikken knyttede sig til Kirken og var beregnet paa kirkelig Brug; men det latinske Sprog var først

vers. Naar han nemlig her, gjennemgaaende alle et Menneskes Levealdere, taler saaledes; „Dernæst voxte vi op, og skulle settis til Skole” o. s. v. saa tilføier han i Margen: „Siu Aar”. Det samme antydes bestemt i Lig-prædiken over Claus Glambek S. B2.

¹⁸ Hvad der skulde læres i en „Minor Schola trivialis”, som den i Veile var, forklares i Palladii Formula visitationis under Rubriken: Tabula de exercitiis scholasticis S. C5 — C5 vers. Om den nederste Classe hedder det: Prima sit eorum puerorum, qui versantur. Abcdario libello. Donato legendo, in vocabulis descendis. Catechismo ediscendo. Pingendis literis. Hertil vil jeg blot bemærke, at Luthers Catechismus var oversat paa Latin (af Jo. Sauromannus?) „ut pueris, qui primum in scholam latinam formandi traduntur, proponeretur”, at en Udgave deraf, trykt i Wittenberg 1530, tillige var indrettet til Abece, og at Donaten rimeligviis allerede siden 1493 havde trykt i Danmark. Jfr. Nyerups Mantissa notitiæ p. 5. — Om den anden Classe hedder det: Secunda sit eorum, qui exercentur. Catone et Sulpitio construendis ac ediscendis. Grammatica Torrentini, in qua seorsim examinentur. Grammatica Philip. Melant. et Johannis Spangebergii. In fabulis Æsopi. Pædologiis Mosellani. Sententiis ediscendis. Usuali musica. Epistola scribenda. Catechismo. Dominicali Evangelio. Psalmis. Jeg skal tilføie nogle Oplysninger, siden Ingen har fortsat Nyerups Afhandling. Dionysius Cato, hvis Levetid og Levnetsomstændigheder ere meget omtvistede, tillægges nogle moralske Leveregler, der inddeelttes i fire Böger og brugtes i Skolerne som en Slags Læsebog og Glosebog baade i Latin og Græsk, da Maximus Planudes havde oversat dem. Allerede Christian II vilde have denne Bog indført istedenfor Facetus (D. Mag. VI. 365), og Præsten Jacob Henriksen i Odense oversatte den i Midten af det 16 Aarhundrede paa danske Vers. Jeg har havt en Udg. af 1561 (ap. Rob. Stephanum) ex recogn. Mat. Corderii, cum græca interp. Max. Planudæ. Jo. Sulpitius fra Veroli i det 15de Aarhundrede udgav Carmen de moribus puerorum in mensa præcipue servandis, altsaa ogsaa en Slags Sædelære til Skolebrug; Prof. Christen Mortensen Morsing lod den igjen optrykke, forøget med et Indledningsdigt in pueros Hafnienses og et Tillæg af nogle moralske Vers. En lille Sedez paa otte Blade, i den Iljelmstj. Samling p. d. St. K. Bibl. Om Torrentini commentaria in Alexandrum, der tilligemed Jo. Despauterii Syntaxis og Ant. Mancinelli Prosodie blev optaget i Palladii Grammatik, kan sees Nyerups Notitia p. 23—24. Melanchthons Grammatik er en bekjendt Bog, der staaer høit over alle de andre. Jo. Spangeberg, Rector i Nordhausen, skrev bellum grammaticale, hvori de forskjellige Taledeles indbyrdes Forhold er udviklet i Fortællingen om en Krig og Fredsslutning mellem dem. Det S. K. Bibl. har en Udg. fra 1561 (Budissinæ), en meget lille Octav paa tredelede folierede, deels ufolierede Blade. Ved Æsopus maatte her vel tænkes paa een af de mange gamle latinske Oversættelser. Petr. Mosellanus (Schade) i Leipzig skrev Samtaler for Drengene, for at de kunde vænne sig til at tale classisk Latin om de Ting, som i deres Fritid sysselsatte dem; Bogen udkom først 1517. Jeg har havt en Udg. fra 1560, der er forøget med lignende Dialoger af Mosellani Discipel Christoph. Hegendorfinus. Musikken har vel meest været övet practisk, som Sang „with the nye Mensure.” D. Mag. VI. 366. Den latinske Brevskrivning var en egen Disciplin i Skolen, og Johannis Sulpitii Grammatik, hvis anden Deel kaldtes Opusculum de componendis et orrandis epistolis, var formodentlig den almindelige Veiledning i dette Stykke. Af denne Bog har d. S. K. B. en smuk Palæotyp fra 1511.

og sidst Underviisningens egentlige Hovedgjenstand; det var Middelet, gennem hvilket udelukkende al Kundskab skulde meddeles, ja det alene maatte høres, selv naar Drengene tumlede sig ved Boldspillet paa den frie Mark¹⁹. Disse opnaaede som en Følge deraf tidlig en vis Færdighed i Latinen, og Vedel havde allerede i sit ellefte Aar bragt det saavidt, at han ikke alene kunde skrive Sproget temmelig rigtigt, men endog sammensætte latinske Vers²⁰. Egentlig Poesie kunde der ved disse prosodiske Övelser vistnok aldeles ikke være Tale om, skjönt Bredal selv forsögte sig som dansk Digter og Vedel af Naturen besad, om just ikke store Digtergaver, saa dog en opvakt og livlig Aand: den latinske Versekunst, som dengang ligefrem hörte med til Skoleplanen, bestod kun i en Sammenflikning af laante Phraser, og danske Vers turde vistnok ingen Pøbling vove sig til at komme frem med. Imidlertid kunde Veile Skole, som een af de mindre, ikke fortsætte Vedels Underviisning ud over Drengalderen, og da han havde fyldt sit fjortende Aar, raadede Bredal selv hans Fader at sende ham til en större Skole²¹. Vandringer fra den ene Skole til den anden, fra den ene Rector til den anden berömtare, var desuden almindelig Skik og Brug²². Raadmand Sören Sörensen selv havde maaskee havt mere Lyst til at danne en Kjøbmand af sin unge Sön; men denne, der intet frygtede mere end Kjøbmandsboutiken, og Nis Bredal, der ventede sig Noget af sin Discipel, omstemte ham i al Fald, og flere Omständigheder ledede Valget hen paa den blomstrende Stifts-

¹⁹ Vi have allerede omtalt Mosellani Pædologia, lutter Dreng-Samtaler om et Marked, en Viinhöst, om Fuglefangst, om Boldspil, om en forestaaende Ferie o. s. v. o. s. v. *Ordinatio eccles. regn. Dan. fol. XXXII b — XXXIII* forböd ogsaa med Hens. til de lat. Skoler, *ne quicquam in iis quam latine doceatur*. Det samme gjentager Palladius i nogle Regler for Disciple, tilföiede hans Grammatik: „*Latine loqui assidue, quantum adferat commoditatis, nemo studiosorum non novit.*” Det indskjærpes ogsaa i Sulpicii Carm. de morib. puer. S. B 3.

²⁰ *Curric. vit. Andr. Vell. p. 36 (Palud.)*

²¹ Vedel meddeler selv i *Visernes 2 Part* under No. 52 (S. 308. Udg. 1787) en *Vise* om Christian III's Död af hans „salig gamle Skolemester Niels Bredal i Vedel.” — Vedel bestemmer ogsaa selv nöie, paa hvad Tid han kom til Ribe; i *Oratio de vit. Joh. Grund. P 5 vers.* (skrevet 1567) siger han: „*annus jam agitur decimus, ex quo me pater hortatu amicorum Ripas primum misit.*” *Curric. vit. a. St.* lærer os, at Bredal hörte til disse amici, da han mærkede, at den fjortenaarige Dreng havde „*et drabelig godt Ingenium*”, og „*kunde ikke meget mere forbedre sig der udi Skolen*”. Ilos Ilr. Michel gör ogsaa det fjortende Aar Epoche.

²² „*Liberum est Scholasticis locum et scholam commutare, nunquam sub hoc, nunc sub illo ludimoderatore, prout eis commodum visum fuerit, militare*”. *Pet. Palladii Gram. lat. præf.* Hvorledes den Vandringsfrihed kunde bruges, veed man af Niels Hemmingsens Exempel. *Jfr. J. Worms Skolehist. S. 374.*

skole i Ribe²³. Der levede Vedels Slægtning, den ædle Jens Grundet; der lærte den berømte Rector, Mester Hans Thomesen.

II. Jens Pedersen Grundet, der nu skulde træde Vedel i Faders Sted og virkelig kom til at udøve en afgjørende Indflydelse paa hans Dannelse og Character, var en alvorlig, mild og gudfrygtig Mand, som troede at spore Guds Finger i sin egen Skjæbne. Hans fattige Forældre, Peder Terkildsen og Kirsten Vincentsdatter, Bønderfolk i Grundet ved Veile, havde fra Vuggen af bestemt ham for den geistlige Stand af Taknemmelighed for hans Moders underfulde Redning under Svangerskabet, og Borgermester Anders Bertelsen i Veile, der var gift med Peder Terkildsens Søster, optog den unge Jens Pedersen i sin Familie og lod ham undervise med sine egne Børn. Blandt disse var ogsaa Sidse, der siden ægtede Raadmand Sören Sörensen¹. Senere var Grundet kommen i Ribe Skole, hvor atter Skjæbnen vilde, at den lærde Adelsmand Niels Terkildsen, der levede som Canik ved Domkirken, tog sig af ham og sendte ham til sin Ven Terkild Abildgaard, der med Berømmelse lærte i Aarhus. I dennes Huus og Skole tilbragte han tre Aar og kappedes i Flid og Fremgang med den senere bekjendte Hans Siunesøn, der søgte samme Skole². Grundet havde nu den Hen-

²³ Orat. de vit. Grundith. l. c. Curric. vit. Andr. Vell. p. 36.

¹ Vita Grundith. p. 04 — 05 vers. Vedels Moder Sidse og Jens Grundet vare altsaa kjædelige Sødskindebørn.

² Anf. St. 06—7. Denne Niels Terkildsen, „Ridder“, havde i nogen Tid været K. Christian II Cantsler (Scriba), var af ham 1520 optaget i Ridderstanden, havde faaet et Canonicat i Ribe, eiede og beboede Klynborg, det nuværende Raadhuus paa Iljörnet af Sønderportsgade og Steenbogade (jfr. Terpag. Rip. Cimbr. p. 123—24. Galthens Beskr. ov. Ribe S. 69), døde 1553 og ligger begravet i Domkirken, (Terpag. Insc. p. 82). Cand. Kall Rasmussen har meddeelt mig, at fra ham skulle Lymerne nedstamme, af hvilke Confr. Jonas Lym, Præsident i Bergen var den sidste († 8 Aug. 1760). Terkild Abildgaard kaldes af Vedel *Torchillus Pomærius*, og siges bestemt at have forestaaet Skolen i Aarhus: *Spargebatur hoc tempore fama de schola Archusiensi, et confluebant eo undique multi, moi commendatione doctrinæ M. Torchilli Pomærii, cuius ibi erudienda iuventute magna habebatur industriæ existimatio*. Jeg kan ikke tvivle derpaa, og det har været mig paafaldende at see ham forbigaaet af vor Skolchistories Forfattere i Rækken af de Aarhusiske Rectorer. Lyschander in vit. M. Bor. p. 394 (Vid. S. Sk. XI) nævner ham som den første blandt Morten Borups Disciple; og ifølge det Fragment, som endnu er tilbage af hans Epitaphium, skulde han omtr. 1530 være bleven Vicarius ved Domkirken og Rector ved Skolen i Aarhus (jfr. Pontop. Marmor. Dan. II. 108). Dermed stemmer det fuldkommen, at Grundet 1532—1535 var i hans Skole og Huus, ligesom vi ogsaa læse 1537 i Ordinat. eccl. Regn. Dan. fol. 100 hans Underskrift under Ordinantsen: „ego Torchillus Abelgard prædicator Arhusiens: subscribo.“ Efter Reformationen giftede han sig

sigt at gaae til Kjöbenhavn; men Krigsurolighederne eller et Tilfælde havde bragt ham til Malmöe, hvor Ole Chrysostomus og Frants Wormordus med Iver foredrog den renere Lære, og hvor han selv baade underviiste i Malmöe Skole og tillige lærte af disse berönte Reformatorer. Da endelig Malmöe, under hvis Beleiring Grundets Helbred led et uforvindeligt Stöd, havde overgivet sig, og Freden, der skaffede Reformationen den endelige Seier, var vendt tilbage, blev Grundet af Chrysostomus sendt som Rector til Ystad. Her havde da hans Ungdomsven Hans Siunesön hændelsesviis truffet ham paa sin Hjemreise fra Udlandet og draget ham over til det saa længe önskede Kjöbenhavn, hvorfra han endelig som Magister var bleven kaldet til Rector i Ribe. Denne Skole, som han modtog i en næsten oplöst Tilstand, havde han i Löbet af sex Aar bragt i den fortreffeligste Stand, og i sit eget Huus havde han aabnet en Pensionsanstalt, hvorfra berömmelige Mænd udgik over hele Landet³. Nu var han allerede i et Par Aar, siden 1554, Sognepræst ved Domkirken; men sin Opdragelsesanstalt havde han holdt vedlige, efter at have nedlagt Rectoratet. I denne var det, at han i Marts 1557 optog den unge Vedel, vistnok i det glade Haab, at skulle gjengjælde Morfaderens Velgjerninger paa Dattersönnen⁴.

Mester Hans Thomesen, hæderlig bekjendt som Psalmedigter, var netop paa samme Tid af Biskop Hans Tausen bleven udnævnt til Rector i Ribe⁵ og havde der modtaget en Skole, tilstrækkelig udstyret med de materielle Betingelser

og døde 1564 i en Alder af 66 Aar (Marm. Dan. I. c.) „efter 34 Aars Tjeneste ved Kirken og Skolen.“ — Dette vilde jeg ikke tilbageholde om en Mand, som jeg seer, at vore Lærde regne til de halv ubekjendte (Münter Reform. Hist. II. 343). Det kunde maaskee være et nyt Bidrag til Skolchistorien.

³ Orat. de vit. Gr. 08 - P 3 vers. „sed et post resignationem administrationis scholasticæ, plenè fuerunt ejus ædes virorum præstantium et nobilium pueris.“ Det hele Stykke fortjener at læses. Pensions-Anstalter, navnlig for Börn af Adelsmænd, findes hyppig i denne Tidsalder, f. Ex. hos Wormordus, Chrystostomus o. A. Jfr. Dan. Mag. IV. 197-8.

⁴ „Blev derfor udi sin Alders 15 Aar ved St. Povels Dags Tide (d. e. d. 22 Marts) hidført af sin kjere sal. Fader og kom i Herberg hos sin Frende, den fine drabelige lærde Mand Hr. Jens Pedersen Grundet.“ Curric. vit. p. 36. Ifølge „Skolebogen“ MS. (Thorups Progr. f. 1827 S. 30) var han Rector fra 1544 til 1550. „Tandem istorum laborum pertæsus dedit se quieti vixitque aliquantisper privatus Canonicus, donec a discessu M. Laurentii Nicolai vocaretur ad munus Pastoris.“ Dette skeete 1554: Insc. Rip. p. 17.

⁵ Hans Thomesen siger selv, at han i Aaret 1557 „om Paasken“ blev kaldet til at være Skolemester i Ribe. Dan. Digtek. Hist. I. 206. Det er derfor ikke exact, naar Ægid. Lauridsen fortæller, at Skolen „var i stor Flor og meget berömt for hans Skyld“, saa udmærket en Mand forresten Hans Thomesen var. Cfr. Lyschand. de scriptor. Dan. ap. Westphal. III. col. 473. Hensyn til Grundet var, efter Vedels egen Fremstilling (Vit. Gr. P 5 vers.), den første Bestemmelsesgrund: „me apud eum degere, qui generi nostro cognitionis et officiorum necessitudine junctus esset.“

for at kunne opretholde sin gamle og nye Berømmelse. De Rigdomme, som christelig og videnskabelig Omhu i det tolvte og trettende Aarhundrede havde tillagt Skolen, men uredelig Bestyrelse og Vindesyge senere saa godt som berøvet den, vare af Kong Christian den Tredie for faa Aar siden igjen nogenledes samlede. Skolen hørte til de store Stiftsskoler, der ifølge Nationalsynoden i Antvorskov skulde have fem Classer og ligesaa mange Lærere, alle graduerede Personer. Lærelystne Disciple strømmede siden Grundets Dage til fra alle Sider, og det Puggaardske Gods frembød Midler ogsaa til de uformuendes Underholdning⁶. Saaledes var Ribe Skole. Den havde et stort Navn for at have frembragt mange berømte Lærde, og den almindelige Mening om Hans Thomesen tillod ingen Tvivl om, at den fremdeles vilde bevare det⁷. Til denne Mands Underviisning betroede nu Sören Sörensen sin unge Søn, ligesom hans Opdragelse til Grundet.

Anders Vedel medbragte fra Veile Skole saa gode Forkundskaber, at han paa en Tid, da Skolegangen stundom kunde uddrages næsten til en Menneskealder, i faa Aar kunde gennemgaae Ribe Skole. Det er derfor rimeligt, at han strax er blevet optaget i det mindste i den tredie Classe. I saa Fald maatte han under sit fireaarige Ophold i Ribe beskjeftige sig med Torrentini og Melanchthons latinske Grammatiker, Terentius, Plautus, Virgilius, Ovids Forvandlinger, Cicero om Pligterne og Ciceros Breve; han maatte skrive latinske Stile og latinske Digte, lære Begyndelsesgrundene af det græske Sprog og nøiagtigen gennemgaae en Deel af det Nye og Gamle Testamente. Musikken eller Kirkesangen, som Hans Thomesen satte saa megen Priis paa, blev vistnok drevet med Iver. Endelig sluttedes Underviisningen i Mesterlectien med et Compendium over Dialectik og Rhetorik, der som et Tillæg fandtes i Melanchthons Gramma-

⁶ Ribe Skoles og Byes Historie er i ældre og nyere Tid saa fortreffelig bearbejdet, at Læseren her intet Beviis vil forlange. Jeg vil blot erindre om Bisperne Elias og Christian, om den Puggaardske Stiftelses Oprettelse, Forfald og Gjenfødelse. Terpag. Rip. Cimbr. p. 466 sqq. Programmerne fra Ribe af P. T. Hansen og P. N. Thorup. 1823 p. 7. 1825 p. 17. 1826 p. 1—28.

⁷ Skolens Berømmelse i denne Henseende nævnes alt af Morten Borup i Visen om de danske Kjøbstæder: „ingeniis viges et moribus” (Kjæmpeviserne Udg. 1787. S. 386); Jon. Coldingens. in desc. Dan. p. 86, J. J. Pontan. Chorogr. Dan. p. 659 omtale det samme; Mads Rostoch, den gl. navnk. Kjøbst. Ribe (MS. Bibl. Univ.) i Append. giver en vidtløftig Fortegnelse over Skolens lærde og berømte Fostersønner, og saavel denne som Terpagers alfab. Liste (Rip. Cimbr. p. 596—663) kunde endvidere forøges af Thorups Programmer.

tik⁸. Om alt dette vide vi dog, hvad Vedel angaaer, Intet i det Enkelte; men vi vide, at hans Fader ved Afreisen havde givet ham de alvorligste Formaninger, at Grundet kjærlig anbefalede sin Fostersøn til Skolens Rector, og at Vedel ved hurtige og ualmindelige Fremskridt tildrog sig en særdeles Opmærksomhed ogsaa udenfor sine egentlige Læreres Kreds⁹. Biskoppen, den gamle berømte Hans Tausen, der var Rectorens og Skolens høieste Övrighed paa Stedet, elskede ham meget for hans Flid, Kundskaber og rene Sæder; Prælaterne og Canikerne i Capitlet, der ligeledes stode i et vist Patronatsforhold til Skolen, dönte ikke mindre fordeelagtigt om ham. Blandt disse kunde man nævne Grundets fortrolige Ven, Historiographen Hans Svaning, der maaskee allerede nu opdagede Ynglingens Sands for Historie og Oldsager; men fremfor alle maa man nævne den rige Prælat, Erkedegnen Mester Jens Pedersen Viborg, der fordem havde været Biskop Iver Munks Cantsler og derfor almindelig kaldtes Jens Cantsler¹⁰. Som Formand for Capitlet og Uddeler af dets Gaver til de fattige Skolebörn, havde han Leilighed til at gjøre sig bekjendt med Disciplenes Evner og Duelighed, og Vedel var da isærdeleshed Gjenstand for hans Forundring og Berømmelse. Jens Cantsler eiede selv et Bibliothek, hvorfra han laante Vedel de græske og

⁸ Petr. Palladii formula visit. prov. C 6 vers. — C 7 vers. lærer os, hvad der i de tre høiere Classer i Scholæ majores skulde foredrages: „Tertia eorum sit, quibus proponuntur. Grammatica Torrentini, Philippi etc. pro exacta Etymologiæ et Syntaxis cognitione. Terentii et Plauti comedix puriores pro exercitio grammatices. Epistolæ Ciceronis pro latine loquendi et scribendi usu. Exerctium scribendi epistolam semel ad minus in septimana. Exerctium cantandi ex usuali musica. Exerctium ediscendi, per duo carmina moralia. Exerctium pietatis in Evangelio Matthei, in proverbiis Salomonis, in epistola ad Timotheum et in prima Johannis epistola. Qvarta sit eorum, quibus proponuntur Grammatica Torrentini, Philippi etc. præsertim pro exacta Prosodiæ cognitione. Opera Virgilii. Metamor. Ovidii. Officia Ciceronis. Epistolæ familiares. Ratio conscribendi carmina. Libellus musices artificialis. Exerctium scribendi epistolas et carmina. Psalterium Eobani. Jesus Syrach et epistola Pauli ad Titum pro exercitio pietatis. Quinta sit eorum, quibus proponuntur, præter ea quæ ad Grammaticam spectant, Elementale græcum. Dialectica et Rhetorica Philippi. Epistola ad Romanos cum Evangelio dominicali pro exercitio pietatis. Exerctium styli semel in septimana ad minus. Exerctium musices artificialis.” Hvad her nævnes, behøver ingen Forklaring; dog skal jeg bemærke, at der i det mindste nogle Aar senere læstes i Ribe et Par Böger, som her ikke nævnes. I Calend. Hegelund. MS. ad 17 Jan. 1570 er nemlig skrevet: „incoavimus Rudimenta Despauterii et miscellanea colloquiorum puerilium Lossii. Tillæget i Melancthons Gram. (Haganoæ 1526) giver et meget tydeligt Begreb om, hvorledes Dialectiken og Rhetoriken blev taget.

⁹ Or. de vit. Grund. P 5 vers. — P 6.

¹⁰ Hans Tausen, Canikerne og blandt disse navnlig Jens Cantsler nævnes i Curric. vit. p. 37. At ogsaa Hans Svaning kunde have været anført, er der næsten ingen Tvivl om, da Vedel udtrykkelig regner ham til de trende Venner (Laur. Nicolai, Bisp i Aalborg, Johan. Synningius, Prof. ved Universitetet, og Jo. Svaningus) som Grundet fremfor alle elskede, og da Svaning netop levede i Ribe. Vit. Grund. P 5.

latinske Historieskrivere, hvilke denne efterhaanden gennemlæste og gjorde Ud-
drag af med saamegen Grundighed, at den gamle Prælat ikke kunde tilbageholde
Yttringer af sin Beundring: »Det er dog paafaldende», sagde han engang til
Jens Grundet, »at dette unge Menneske kan forstaae saadanne Skribenter, som
fremlærde Mænd og de, som paa høie Skoler studeret have, alleneste have For-
stand til at læse med nogen Skjønsmhed”¹¹.

III. Men Æren for denne Vedels overordentlige Fremgang maatte Hans
Thomesen og hans Skole i det mindste dele med Grundet og dennes Huus. Her
fandt Vedel et herligt Selskab af dannede og lærelystne unge Mennesker, et
ophøiet Exempel paa Dydens Afspeiling i Livets Sysler og en grundig Anviis-
ning til at slukke sin Tørst efter Kundskab. Opdragelsesanstalten i Grundets
Huus havde stedse været en Samlingsplads netop for de anseeligste og fornemste
Familiers Børn, ikke allene fra Omegnen af Ribe, men endog fra de fjerneste
Steder i Danmark¹, og saavel dette Selskab, som Grundets Forhold til Skolen

¹¹ Curric. vit. a. St. opholder sig især ved denne Jens Cantslers Forhold til Vedel; og da han synes mig temmelig overscet i vor Historie, skal jeg meddele nogle enkelte Notitser om ham. Jens Pedersen Viborg var født 1501 (Insc. Rip. 42), uvist hvor. Hans Tilnavn tyder paa Viborg; hans Slægtskab med Amerinus (Jo. Amer. Carm. C 7), hvis Fader, den ovennævnte Laur. Nicolai, havde gaaet i Ribe Skole og været Grundets Formand som Præst ved Domkirken i Ribe (ingenlunde i Aalborg, som Nyerup S. 13 vil; cfr. Vit. Grund. O 6. P 4 vers.), kunde synes at pege paa denne By. I Reformationstiden reiste han udenlands, hørte ogsaa Luther (Insc. Rip. 42) uden vel dog bestemt at erklære sig for Reformationen, kom hjem som Magister, erholdt i en Alder af 27 Aar, omtr. 1528, et Canonicat ved Ribe Domkirke (Insc. Rip. 42) og blev Cantsler hos Biskop Iver Munk. Da det hele Riber Capitel ved tvende Caniker underskrev Kirkordinantsen 1537 (Ord. eccl. Regn. Dan. fol. 99—100), beholdt han sit Canonicat, og i Aaret 1539, samme Aar som den gamle Iver Munk døde, giftede han sig med Helene Thimesdatter (Insc. Rip. 42). Senere fik han Archidiaconatets Prælatur, Vicaria Apolloniæ (Terp. Rip. Cimbr. 240), og levede som en rig, lærd og anset Mand, der eiede et godt Bibliothek og interesserede sig for flinke Disciple i Skolen, saasom Amerinus og Vedel. I det samme Aar, da Vedel forlod Ribe, 1561 i Decbr. udstedede han, tilligemed Lehnsmanden Niels Lange, fire Caniker, Borgermestre og Raad, en Luxus-Anordning for Ribe (N. Dan. Mag. II. 272). Han mistede i Nov. 1569 sin første Hustru (Insc. Rip. 80), men i det næste Aar i Septbr. giftede han sig igjen med Marie Lambertsdatter (Hegel. Calend. MS. ad 24 Sept. 1570), skjönt dengang ni og tredsindstyve Aar gammel. I den følgende Tid uddeelte han oftere Almisse til Skolen ogsaa fra andre private Folk (Hegel. Cal. ad 7 Decbr. 1570, 19 Decbr. 1572, 14 Aug., 7 Decbr. 1573); han omtales 1577 i den saakaldte Præk-Fadærs Hexeproses (Dav. Grönlund S. 11). I Slutningen af Aaret 1580 fik han et apoplectisk Anfald, der berövede ham Mælet (Hegel. Cal. ad 26 Novb.), og d. 7 Mai næste Aar 1581 døde han som Senior i Capitlet og blev begravet i Domkirken (Terp. Insc. 80). Han stiftede et Legat paa tusinde Rigsdaler for Fattige (ibid.). Hans Enke Marie Lambertsd. døde 1608 (Hegel. Cal. ad 8 Aug.).

¹ „Mittebant ad cum, fama nominis ejus excitati, ab ultimis ejus et vicinæ terræ finibus parentes suos liberos” etc. og derefter fortælles, at Alumnerne især vare „virorum præstantium et nobilium pueri”, som ovenfor er bemærket. Or. de vit. Gr. P 3 vers.

lokkede vistnok hyppigt ogsaa andre unge Mennesker til det stille og flittige Hjem, hvorover Grundets milde Aand udbredte sig. Ridder Niels Terkildsens tvende Sønner, den siden kronede Digter Hans Frantsen, Borgermester Mads Nielsens Søn den bekjendte Jacob Madsen Weile og flere Andre nævnedes udtrykkelig som dem, der skyldte Grundet deres Dannelses, uden at det just med Vished lader sig afgjøre, hvorvidt de alle havde været baade hans Disciple og hans Fostersønner². Dette Samliv kunde give Anledning til ungdommelige Adspredelser, der vare gavnlige for Vedel ved Siden af Grundets hele Alvor, og hvoraf Ribe i Maigrevefesten og Tranedandsen havde nogle nationale og eie-dommelige³; men fremfor alt maatte Omgangen med Mennesker af den høiere Classe under Grundets Ledelse have en forædlende Indflydelse, og det er vel ikke usandsynligt, at en vis Frihed og Fiinhed i Sæder, der udmærkede Vedel og baade droge høitstaaende Mænd til ham og gjorde ham det let at træde frem for disse, kunde have faaet det første Grundlag allerede i denne Periode af hans Liv. Dertil kom, at Grundets erkjendte Fortjenester og hans Stilling som Sognepræst ved Domkirken og Medlem af Capillet vistnok ogsaa kaldte andre anseete Mænd til hans Huus og gav det daglige Selskab i Snogdal en Afvexling, der var gavnlig og behagelig. Der maatte være Noget at lære ikke alene af Biskop Hans Tausens og af Jens Cantslers, Hans Svanings og de øvrige Canikers Samtaler, men ogsaa af de practiske Mænd, der stode i Embedsforhold til Grundet, saasom Borgermestrene Oluf Pedersen Faninger og Jens Hegelund og Andre⁴. Den sidstnævntes Søn Peder Hegelund, Vedels Jevnaldrende og Skolekammerat, sluttede i disse Aar en Forbindelse med ham, der varede ud over den barnlige Alder.

² Om Niels Terkildsens Sønner cfr. l. c. O 6. Hans Frantsen: ib. Q 5; af ham haves ogsaa et Par Digte til Grundet: cfr. Valv. schol. ap. MS. p. 404. Om Jac. Madsen: Vit. Gr. O 2. Gaarm. S. 10. Blandt MSS. Vellej. B. U. II. no. 121 4to findes et Epitaphium forfattet af Vedel over en Hr. Eskild, Præst i Grimstrup og Orve (o: Aarre) der døde 1582. I dette Epitaphium læses: „Excolui ingenium fidi Grundensis alumnus.“ Man seer deraf, at han var een af Grundets Fostersønner, og det var vel ikke umuligt, at han kunde have været det samtidig med Vedel, siden denne har sat ham et Minde.

³ Cfr. Terpag. Rip. Cimbr. p. 723 sqq. N. P. Thorups Progr. af 1839 S. 17. Hegel. Calend. MS. ad 1 Mai 1576. Gilder holdt ogsaa Maigrevefest: Dan. Mag. T. R. I. 95, 107. „Tranedanz er en sær Dandz, som Skolens personer dandzer vde paa Engene, naar høet indhöstis, et partie staaendis paa de andris axeler,” siger Mads Rostoch, om den gl. Kjübst. Ribe, MS. B. U. II. No. 183 in 4to. Addit.

⁴ Disse, og desuden Raadmændene Jens Tjöløfsen, Niels Tofskog, Hans Peersen Faninger, Peder Bruun, Severin Jacobsen, Lambert Ibsen, Bagge Jensen, Oluf Staffensen og Hans Thygesen nævnes just ved denne Tid: N. Dan. Mag. II. 272. Cfr. Terpag. Rip. Cimbr. p. 585.

Dog var Jens Grundet selv den egentlige Sjæl i dette Samfund, der ved ham var fremkaldt. Vedel sluttede sig til ham, hængte ved ham med sit hele Hjerte, fulgte ham allevegne, hjemme og ude, lyttede opmærksom til hans Röst og optegnede flittig de Viisdomsord, der flöde fra hans Læber. Han betragtede Grundet som et Mönster paa Fromhed, Beskedenhed, Maadehold, Reenhed og usminket Guds frygt⁵. Han saae ham altid begynde enhver vigtig Handling med fromme Bönner og ofte i brændende Andagt at böie de blottede Knæ til Jorden, naar nogen Fare truede hans Venner eller Fædrenelandet. Han hörte ham prise den christelige Mildhed, der talte gennem Melanchthons Skrifter og stod i skjærende Modsætning til den uforsonlige Aand hos Andre, der forstyrrede Kirkens og Samvittighedernes Fred⁶. Han var Vidne til det skjønne Forhold, hvori han stod til sine gamle fattige Forældre, der endnu boede i deres Landsby, og naar Grundet gjorde sin aarlige Valfart for at fremstille sine Börn for Hyttens kjære Beboere⁷, saa fulgte han med og kappedes med ham i Opmærksomhed for de Gamle. Da satte Vedel sig hos den snaksomme Bondekone og hörte villig hendes Fortælling: den, som hun vel helst dvælede ved, var Fortællingen om, hvor forunderligt det havde föiet sig, at hun var bleven Moder til den lærde og anseete Mester Jens. Det var nu, sagde hun, halvtredsindstyve Aar siden, at hun engang var gaaet temmelig langt bort fra sit Huus og i Dalen ved Skoven pludselig fik Öie paa en Ulv; hun befandt sig dengang i Svangerskab og kjendte vel det Sagn, at Ulven selv i lang Frastand kan opspore svangre Qvinder, men hun havde ogsaa hört, at Ulven ikke gjerne angreb Qvæget, saalænge den var ene; hun havde skjult sig mellem Qvæget paa Marken, hvor hun hörte Rovdyrets kaldende Tuden, og i sin Dödsangest lovede hun, at Fosteret, som hun bar under sit Hjerte, skulde være indviet til Herrens Tjeneste: da kom Folk til, forjog Ulven med Skrig og Hundeglam og frelste hende fra den truende Fare; men sit Löfte til Gud havde hun ærlig holdt, og nu stod den kjære Sön og hans Börn hos hende⁸. Saaledes fortalte den gamle Kirsten Vincentsdatter, og hendes Ord

⁵ „Exeuntem et domum regredientem subsequi, verba ac dicta mirari et tandem sedulo annotare.” Vit. Gr. P 6. De nævnte Dyder gennemgaaer Vedel hver for sig.

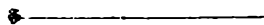
⁶ Anf. St. P 7 vers. „Vidi sæpe solum, ante stratum, nudis inclinatis in terram genibus,” &c. Om de theol. Kjøvelier hörte Vedel ham ofte bruge det homeriske Vers: ἔχθροὶ γὰρ μοι κείνοι δμῶς αἰδοῖα πύλῃσιν. Ib. Q vers. (Iliad IX. 312. O d. XIV. 156).

⁷ Vit. Gr. P 8 vers. I Aaret 1559 var Grundets Moder 80 Aar gammel.

⁸ Vedel siger a. St. p. O 4, at denne Fortælling var ham meddeelt for otte Aar siden af Kirsten Vi-

maatte gjöre et dybt Indtryk paa et saa religiöst Gemyt som Vedels. Han glemte dem aldrig. Den fromme Grundet maatte synes ham stillet under en höiere Varetægt; hans Lære og Exempel maatte virke med foröget Kraft, og Vedel forsikkrede selv i senere Tid, at han alene i Erindringen fra hine Dage i Grundets Huus havde den bedste Regel, hvorefter han kunde styre sin Gang mellem Livets Fristelser og Farer⁹.

Men Grundet lærte ikke ved sit Exempel alene. Naar Vedel kom hjem fra Skolen, sögte han om Eftermiddagen og Aftenen til Grundet, hvis Glæde det var at undervise den opvakte og begavøde Yngling. For denne private Underviisning havde Grundet udkastet en egen Plan, ifölge hvilken Vedel skulde begynde med Homer, som den meest passende Indledning til de fölgende Digtere og Historieskrivere. Vedel gjennemlæste nu under Grundets Öine efterhaanden den hele Homer i Laurentius Vallas latinske Oversættelse, og for hver Bog, han havde læst, fik han i Begyndelsen en Belønning¹⁰. Derpaa gik han over til Historieskriverne og læste i Löbet af to Aar de vigtigste græske og latinske Forfattere, Herodot, Thucydid, Plutarch, Livius og Andre. Disse Böger laante han dels af Grundets, dels af Jens Cantslers Bibliothek¹¹, og til Gjengjæld forelagde han til visse Tider for disse, og især for Grundet, de Optegnelsesböger, hvori han under Læsningen havde indfört eller forklaret de mærkeligste Steder.

centsdatter. Da nu Grundets *Similitudines* er udgivet i Juli 1567 (Hege! Cal. MS; dog er Dedicationen til Jo. Friis først undertegnet d. 29 Juli), saa maa det være skeet, medens Vedel var i Grundets Huus, navnlig i Aaret 1559. Ganske mærkværdigt Bidrag til vor Culturhistorie er det, at Vedel endnu 1567 skriver om Ulve i Jylland: *cum terra nostra feris ejusmodi et aliis abundet.*

⁹ „Tamen hoc unico saltem vincerent beneficia ejus meam tenuitatem, quod me aspectu et colloquio suo quotidiano frui concessit; nam horum sola memoria, ut reliqua taceam, tantum mihi profuit et singulis horis prodest, ut nullius præceptis aut exemplis aliorum ad mores et vitam formandam, quoties uti liceat, indigeam.” Vit. Gr. P 7.

¹⁰ L. c. P 6. At Homer læstes paa Latin, vil Ingen forundre sig over. Dette Sprogs Overherskab var afgjort, og Kirkeordinantsen tillod kun, at Elementerne af Græsk læstes i Mesterlectien paa det Vilkaar, „ut id fiat sine latinæ linguæ dispendio”. Ordin. eccl. reg. Dan. I 3. Det er den samme Jalousie over Latinen, hvortil Holberg sigter, naar han lader Pædr Degn sige om dem, der gjorde hebraiske Vers: „Saa maae de ikke kunne meget Latin da”. Er. Mont. 3 Act. 3 Sc.

¹¹ Curric. Vit. Andr. Vell. p. 37 siger, at Jens Cantsler laante Vedel disse Forfattere, og taler intet om Grundets Bibliothek; men i Svend Tiuveskæg Fort. a 4 læse vi, at Grundet havde „en temmelig skiön Liberie, som foruden Theologiske Böger vare meste Parten besæt med adskillige Navnkundige haade gamle og nye Historie-Skrivere”, hvoraf han laante Vedel. (Jfr. Marmor. Dan. II. 67—68.) Der nævnes Jens Cantsler slet ikke.

Ogsaa theologiske Skrifter læste han paa samme Maade¹². Endelig kom han til de nyere Historieskrivere, ved hvis Studium Carions bekjendte Lærebog, der var udbredt over hele Europa og nylig ogsaa oversat paa Dansk, formodentlig var hans Ledetraad¹³. I Fædrenelandets Historie vare Saxo og Albert Krantz hans vigtigste Bøger, af hvilke han ligeledes udtegnede sig det Mærkeligste, og blev saaledes, maaskee efter Hans Svanings Anviisning, allerede nu Forfatter til et kort Udtog, der hurtigt kunde vise ham Begivenhedernes Sammenhæng og Følge¹⁴. Men naar nu Vedel fra den begeistrende Læsning af Roms og Grækenlands classiske Mesterværker gik over til det kjære Fædrenelands Historie, og der efter Saxos Tid ikke traf andet end den kolde og stive Krantz eller nogle usle og tørre Aarbøger uden Fylde og Liv, saa betoges han af den meest levende Sorg, udbrød i lydelige Klager, at de herlige Forfædre skulde savne det, der giver Folk og Fyrster et udødeligt Navn, og var i sin Fortvivlelse nærved at slippe og kaste fra sig et Studium, der ingen Ære og ingen Opmuntring mere syntes værd i disse nordiske Lande¹⁵. Da var det godt, at den vise Grundet

¹² Uddraget af Classikerne („summa locorum communium“) omtales i Vit. Gr. P 6 vers. Af Cataloget over Jo. Pouchs Manuskripter (Cimbr. lit. II. 909, som Zwerg. S. 508 har udskrevet) seer man, at Vedel allerede i det andet Aar af sit Ophold i Ribe 1558 havde samlet „Loci communes in Decalogum“, som hans Svigersøn Lud. Pouch eiede.

¹³ Jfr. J. M. Schröckh, christl. Kirchengesch. seit d. Ref. III. 108. En dansk Oversættelse havde allerede af „M. Joenn Turszon, Canick i Lund“, trykt 1554, 8 (i Wittenberg); men skjönt Jon Tursön ellers interesserede sig for Fædrenelandets Historie, og skrev en Tractat om Syvaarskrigen (Westph. Monum. ined. IV col. 1592), supplerede han dog ikke Carions mangelfulde Beretninger i den danske Historie. Alligevel finder man Spor nok af, at denne Bog brugtes her i det 16 Aarhundrede (f. Ex. Jon. Cold. Dan. desc. p. 109), saa at der endnu i samme Aarhundrede udkom en dansk Oversættelse (af Christ. Lauritzen Linued. Kbhvn. 1595. 4) nærmest efter den ogsaa i Danmarks Historie ikke ubekjendte Herm. Bonni latinske Version af Carion.

¹⁴ Svend Tiuekæg, Fort. a 4 vers. — a 5. Her nævnes udtrykkelig Saxo og Crantzius som dem, hvoraf Vedel i sin Ungdom forfattede „et kort Udtog paa vore Danske Kongers Levnets-Historie“, ledsaget af genealogiske Tavler. Vit. Gr. P 6 nævner blot ialmindelighed historiarum auctores veteres et recentiores. — Det fortrolige Venskab mellem Svaning og Grundet er forhen omtalt, og der skal desuden nedenfor anføres en anden Rimelighedsgrund til at nævne Svaning blandt Vedels Lærere. Jfr. S. 26.

¹⁵ Allerede elleve Aar før Vedel blev født, klagede Christiern Pedersen i de djærveste Udtryk over Savnet af en Fædrenelandets Historie i Sammenligning med den Iver, hvormed Romerne og Grækerne skrev deres Krøniker. D. Mag. I. 52. Vedel gjentog denne Klage (S. Tiuekæg. a 5-5 vers.): „det haver saare angret mig, at vi Danske, som udi Dyyd, mandig Daad og ellers i andre Maader kunde vel høves og lignedes med andre de fornemmeste Nationer, skulle i dette Vilkaar findes ulige nogenlunde ringere. Jeg klagede ofte både hemmeligen ved mig selv“ o. s. v. Dagen og Timen for saadanne Følelser, der lidt efter lidt udvikle sig, kunde naturligviis ikke engang Vedel selv angive: de tilhøre forskjellige Tider. Men her taler han dog derom umiddelbart som en Følge af sin Læsning hos Grundet i Saxo og Krantz og af sine første Forsøg i historisk Forfatterskab.

traadte til, og forstod, hvad Ynglingens Smerte varslede om Mandens Kald, og tog sig for i et andet Foredrag end de magre Krönikers at vise sin Fostersön, hvorledes dog ikke al Kundskab om Forfædrenes Bedrifter var forsvunden, fordi man endnu ventede paa den, der skulde antegne dem i den store Bog; og naar han da steg ned til sin egen Tid og levende skildrede, hvad han selv havde oplevet i den sidste Borgerkrig og i Reformationens Kampdage¹⁶, saa kunde det vel hende sig, at den ungdommelige Smerte veg noget tilbage for en sagte Ahnelse om den Hæder og Ære, der endnu kunde vindes for Fædrenelandet og dets tilkommende Historieskriver. Men Dag for Dag fik den herlige Grundet den dybsindige Yngling mere kjær: de vare snart ikke længer Lærer og Discipel, men Fader og Sön. »Jeg har havt mange Disciple», sagde Grundet engang, »men aldrig nogen, der var mig kjærere eller elskede mig mere end denne»; og naar han saa tilföiede, at Intet i Verden skulde rokke hans inderlige Kjærlighed til ham, saa var det vel ligesom en Tröst, han vilde indprente sig selv i Fölelsen af den forestaaende Skilsmisse¹⁷.

IV. Over fire Aar havde nemlig Vedel allerede tilbragt i Grundets Huus og i Ribe Skole. Han havde maaskee just ikke naaet den Alder, hvori Fleertallet af unge Mennesker paa den Tid forlode Skolen; men Modenhed havde han naaet i desto höiere Grad, og Omstændighederne fremskyndede desuden hans Afgang. Ved Pindsedagstide 1561 blev Rectoren Hans Thomesen kaldet til Sognepræst ved Vor Frue Kirke i Kjöbenhavn og i sit Skoleembede aflöst af den unge Laurentius Ægidius¹. Intet var naturligere, end at de ældste Disciple önskede at föolge deres Lærer. Peder Hegelund, der allerede i nogen Tid havde været baade hans Lærling og hans Medlærer, kunde vel ikke saa ganske finde sig i

¹⁶ Grundet belönnede Vedel „narrationum svavissimarum commendatione” (Vit. Gr. P6) og „havde selv stoor Lyst til Historier at læse” (Sv. Tiuv. Fort. a 4 — a 4 vers.). Hvor levende han fortalte Vedel Begivenhederne fra den sidste Krig (recordari possum, meum præceptorem, quoties hujus belli incidere mentio &c.), derom vidner dennes Memoire over et Partic deraf i Vit. Gr. O 8 vers. sqq.

¹⁷ Anf. St. P 6 vers. „Coepit . . . cum familiari et filio communicare omnia, . . . ita ut nusquam a latere ejus discederem, et ipse aliquando in præsentia aliorum diceret, se, cum plurimos habuisset discipulos, neminem tamen invenisse me cariorem aut amiciorem, nec posse sibi persvadere, quidquam interventurum, quod animum in me propensissimum mutare aut avertere posset.”

¹ I Fortalen til Psalmebogen af 1569 siger Hans Thomesen selv: „Siden jeg aff Guds gode forsiun bleff i det Aar 1561 paa Pindzeaftnen kaldit til at være her en Sognepræst” o. s. v. Jfr. Nyerup og Rahbek, d. dan. Digtek. Hist. I. 206, C. Brandt og L. Helweg d. dan. Psalmed. S. 23. — Om Laur. Ægidius, cfr. Terpag. Rip. Cimbr. p. 492. Insc. Rip. p. 147.

lenne Stilling under en ny Rector², og Vedel, der var Hegelunds Lige baade i Alder og Kundskaber, kunde ogsaa længes efter at ombytte Skolen med Universitetet. For ham var Afskeden fra Grundet den haardeste Prøvelse, og aldrig glemte han denne Skilsmisses bevægelige Öieblikke. Grundet deelte med ham af sine ringe Midler, vædede ham med sine Taarer og fölte, at ligesom et Afsnit af hans eget Liv var dermed tilende. Han lukkede fra nu af sin Opdragelsesanstalt. Vedel var den sidste, som udgik derfra³.

I Sommeren 1561 kom da Vedel og Hegelund til Kjöbenhavn, hvor en ny Verden aabnede sig for dem, meget forskjellig fra den, de havde forlädt. Der var et Hof, med al den Muntherhed og Glands, som en ung Konge og rige Adelsmænd udbrede omkring sig⁴; der var et Universitet med dets Höresale, dets Böger, Lærere og unge Studerende. Og denne lærde Republik laae de unge Ripensere nærmest.

Universitetet kunde vel siges endnu dengang at være i sin Barndom; thi det var kun en Snees Aar, siden det ved Reformationen havde faaet en fastere Tilværelse og en ny Organisation. I Spidsen for det stod den gamle lærde Johan Friis til Hesselager, tre Kongers Cantsler, og en aarlig afvexlende Rector, for Tiden Paulus Matthiæ, Professor i Dialectik, der samme Aar blev aflöst af Theologen Erasmus Lætus. Kongen selv betragtede denne Stiftelse med Forkjærlighed⁵. Antallet af Professorer var i sig selv ikke ringe; men af de Mænd, som

² Nachdem er unter dem berühmten Mag. Hans Thomesen die Ripische Schule frequentirt und bereits vom 16 Jahr an bis ins 19te würdig geachtet war einer Classe der Schule vorzustehen u. s. w. Pont. Ann. eccl. Dan. III. 153, der nok forresten ingen anden Iljemmelmand har end Terpager (Rip. Cimbr. p. 615).

³ Grund. similit. libel. P 6 vers. „Certe illud maximum est et erit apud me æternum, quod discedentem me domo ejus, muneribus et lacrymis suis reliquit” &c. At Pensionsanstalten derefter har ophört, kan jeg ikke andet end slutte deraf, at Vedel ovenfor O 4 skriver: „qui pluribus annis apud ipsum familiarissime, licet omnium postremus, vixerim.”

⁴ Man ville tilbagekalde i Erindringen den nylig endte Ditmarskerkrig, Kongens Kroning, de nye Statsembedsmænd (Eiler Hardenberg. jfr. Schlegel Gesch. d. Kön. v. Dän. I. 233), den allerede truede Krig med Sverrig (Resen S. 11. 26. 33—34. 39—40) o. s. v. De vigtigste politiske Notabiliteter nævner Resen S. 63.

⁵ Jo. Friis som Cantsler, jfr. Er. Vindingii Acad. Hafn. p. 24. Han var en Discipel af Morten Borup, studerede ved fremmede Universiteter og tog Magistergraden i Cöln. Ligpr. udi Jo. Friis begrav. A 7—8. I Dedic. foran Grund. Sim. A 5 siger Vedel: „Fuit enim Tua Excellentia iam multis abhinc annis commune quasi refugium Musarum, nec quisquam nostro seculo inventus est apud nos, qui te doctior homines doctos plus amaverit, adeo ut ad scholas et ecclesias promovendas non factum sed natum, imo coelo delapsum merito quis te dicere possit.” — En ældre Fortegnelse over Universitetets Rectorer i Jo. Svaningii Chronol. Dan. p. 101; en nyere af V. Erichsen i Selmers Aarboeg for 1838. S. 9. Cfr. Vind. Acad. H. p. 93. 109.

tidligere udgjorde dets største Prydelser, vare mange i de sidste Aar bortdøde, saasom Johannes Synningius, Jo. Macchabæus, Petr. Capitaneus og flere, og alene i det foregaaende Aar havde det mistet tre udmærkede Lærere, Petrus Palladius, Jacob Bording og Christen Terkildsen Morsing⁶. Den nye Generation, der var traadt i de Bortgangnes Sted, syntes i det Hele taget ikke at kunne maale sig med Forgjængerne i Lærdom og Talent. Forgjæves var det forsøgt at drage den berømte David Chytræus til Universitetet. Alene Doctor Niels Hemmingsen indtog som Lærd og Skribent en betydende Plads ikke blot mellem de danske, men ogsaa mellem de europæiske Theologer⁷.

Vedel og Hegelund bleve snart vel anseete af Universitetets Professorer; men de sluttede sig isærdeleshed til Niels Hemmingsen, som deres egentlige Lærere. Deres Landsmand, Johannes Francisci, Professor i Medicinen, var endnu en ung Mand, og hans Forhold til dem var vel snarere en Ligemands end en Lærers⁸. Hegelund blev optaget i Niels Hemmingsens Huus, levede der i to Aar og vandt denne sjeldne Mands Tillid i den Grad, at han senere betroede ham at ledsage

Da Des. Jo. Fossius i samme Aar (1561) blev Student, nævnes endnu Paulus Matthiæ som Rector. *ibid.* p. 150. — Kongens Omhu for Universitetet er bekjendt nok: „Tempora Frederici II Academiæ vere fuerunt aurea”, siger Beckm. p. 8.

⁶ Fundatsen af 10 Juni 1539 (Krag ved Sandv. I. 637) bestemte fjorten Professorer, tre Theologer, een Jurist, to Medicinere og otte „udi Videnskaberne”. — Jo. Synningius var virkelig død mange Aar, før Vedel blev Student eller kom til Kjøbenhavn, og det er altsaa ligefrem en Feil, naar Möller i *Cimbr. lit.* II. 904 siger om Vedel, „Præceptorem in illa (Acad. Havn.) habitum D. Joh. Synningium”, hvilket Pontop. *Ann. eccl. D.* III. 703 og Zwergius S. 485 uden videre have efterskrevet, skjönt Gram allerede længe iforveien havde Sjørt opmærksom paa, naar Synningius virkelig døde (Præf. in *annal. Christ.* III. p. 103 not. p.), og skjönt gynning ogsaa efter de urigtige Angivelser, der findes hos Vinding og Möller, maatte være død før Vedels Studenteraar. Da imidlertid ogsaa baade Worm II. 459, Nyerup S. 594 og Jonge i *Kjøbenhavns Beskr.* S. 362, skjönt de afvige fra Vinding, have et urigtigt Aar (1548), saa skal jeg forøge Grams Beviser med eet endnu, nemlig med Vedels Epitaphium over ham (Orat. de studiis philos. rec. a Jo. Synningio. D 3 vers.) hvor der udtrykkelig læses: „obiit Hafniæ an. dom. M.D.XLVII”. Da nu imidlertid Möllers Vildfarelse maa have en Anledning, saa skulde jeg næsten troe, at den beroer paa en Forvexling af Navnene Jo. Synningius og Jo. Svaningius, ligesom Gram a. St. p. 102 viser, at selve Notarius Consistorii havde skrevet hiint Navn istedenfor dette i *Academiæ Acta*. Forvexlingen var saa meget lettere, som de begge vare en Tid Professorer ved Universitetet. Jfr. *Dan. Mag. T. R. I.* 82. Det er da rimeligt, at en eller anden gammel Beretning har nævnet Jo. Svaningius som Vedels Lærer, og det er dertil jeg sigtede overfor S. 23 Not. 14.

⁷ Man gjennemløbe Rækken af Proff. paa den Tid: Biskop Jo. Alberti, Nic. Hemmingius, Er. Lætus, Alb. Knopperus, Joh. Francisci, Paul. Matthiæ, Jo. Th. Aurifaber, Joh. Spithowius Monast., Marc. Jordanus Krepens., Jo. Sascrides, Jo. Magnus, Geo. Boethius, Nic. Laur. Scavenius. Vocationen til Dav. Chytræus, cfr. *Vindingii Acad. Havn.* p. 444.

⁸ Hans Frantsen, Grundets Discipel, var ti Aar ældre end Vedel og Hegelund, og var netop bleven Professor i det samme Aar. Cfr. *Cimbr. lit.* I. 184.

sin Søn til fremmede Universiteter. Vedel nævnede ogsaa med Taknemmelighed Niels Hemmingsen som sin Lærer og skyede ikke at vise sig som hans trofaste Tilhænger, da Forfølgelsens og Modgangens Dage brøde frem⁹. Med alt dette synes dog Vedel ikke at have fundet sig tilfredsstillet ved Livet i Kjöbenhavn: han var ikke Theolog alene; han kunde vel ikke give Slip paa de ham mere tiltalende Studier, som han i Grundets Huus havde begyndt. Men deri savnede han Anviisning. Historien ansaaes dengang ikke for nogen selvstændig Videnskab ved Danmarks Höiskole, men kun for et Anhang til Ethiken, som en Samling af lærerige Exempler. Der var altsaa endnu ingen historisk Lærestol; Chytræus var bleven i Tydskland, og Ribe med sin kongelige Historiograph havde forsaa-vidt et Fortrin for Hovedstaden selv¹⁰.

Hvad Vedel i denne Henseende higede efter, maatte han da söge ved fremmede Höiskoler, og var der ved disse end just ikke allevegne et historisk Professorat, saa var der dog ofte en Professor, der forbandt dette Studium med et andet¹¹. Det var i hiin Tid hellerikke vanskeligt for en ung Mand af erkjendt Duelighed at kunne foretage sig en Reise; thi de unge Adelsmænd skulde alle ikke blot reise, men reise for at lære Noget, og ledsagedes derfor ialmindelighed af en Hovmester. Paa den Tid, da Vedel opholdt sig i Kjöbenhavn, studerede der ogsaa den unge Tyge Brahe, en Søn af Otto Brahe til Knudstrup og Pleiesøn af dennes Broder Jörgen Brahe til Thostrup. Tyge Brahe var fire Aar yngre end Vedel, men havde nu allerede paa tredie Aar studeret ved Universitetet, hengivet sig til de matematiske og astronomiske Videnskaber og knyttet et inderligt Venskab med Professor Johannes Francisci¹². Ved denne Mand var han

⁹ Terpag. Rip. C. p. 615. Hegelunds Calendere vise heelt igjennem den inderlige Forbindelse mellem ham og N. Hemmingsen. Vedel i Ligpr. ov. Jo. Friis B5 vers. kalder selv denne sin „kiere Præceptor“, ligesom han og senere i Forfølgelsens Tid oversatte hans „Liffsens Vey“ paa Latin.

¹⁰ Palladii formula visit. ender med en Slags encyclopædisk Oversigt over alle Videnskaber udenfor Theologien. Han deler dem efter den Tids Skik i trende Hovedclasser: Logica, Physica og Ethica. Denne sidste indbefattede tre Discipliner: Ethica specialis, Politica og Oeconomica. Til Ethica specialis hørte atter (E3 vers.) Historien, „quia continet res gestas, id est: virtutes et vitia.“

¹¹ F. Ex. Camerarius i Leipzig, Casp. Peucer i Wittenberg, som nedenfor skal vises.

¹² Det tidlige Venskab mellem T. Brahe og Hans Frantsen: Dan. Mag. II. 174. Resten er bekjendt. I Petr. Gassendi vita T. Brahei p. 301—2 læses det virkelig smukke Digt, som Brahe skrev ved Hans Frantsens Død:

Si mortale nihil deceat perferre camoenas
Sique poetarum fama perennis erat, . . &c.

maaskee hellerikke forbleven ubekjendt med Vedel. Jörgen Brahe, der havde bestemt sin talentfulde Brodersön for den höiere Statstjeneste, var imidlertid ikke tilfreds med, at han sysselsatte sig mere med de himmelske Phænomener end med de jordiske¹³, og haabede at kunne bringe ham paa en anden Vei, naar han sendte ham til fremmede Universiteter og stillede ved Siden af ham en Hovmester med alvorlige Forholdsregler. De fornemste Professorer ved Universitetet, blandt hvilke man da vel nærmest maatte tænke paa Niels Hemmingsen og maaskee Johannes Francisci, anbefalede Vedel, og denne, der selv var tilbøielig til at forlade Kjöbenhavn, paatog sig i en Alder af omtrent nitten Aar det vanskelige Hverv, der blev ham overdraget¹⁴.

Et Aar var endnu ikke forløbet siden Vedels Ankomst til Kjöbenhavn. Reisen med Tyge Brahe bestemtes til det tidlige Foraar 1562, og Universitetet i Leipzig, hvis juridiske Skole dengang var berömt, skulde være Reisens Maal¹⁵. Peter Hegelund blev hos Niels Hemmingsen; men den fjortende Februar 1562 forlode Vedel og Brahe Kjöbenhavn¹⁶.

V. I Leipzig var deres Modtagelse vistnok allerede forberedet; thi det var Jörgen Brahes Hensigt at stille sin Brodersön under et Tilsyn, der kunde

¹³ Den store Solformörkelse d. 21 August 1560 havde sat Brahes Lyst til Astronomien i Bevægelse næsten et heelt Aar, för Vedel kom til Kjöbenhavn. Jfr. Oluf Bangs Saml. af nyt. o. opbyggel. Mat. II. 94—95. o. a. St.

¹⁴ Curric. vit. Andr. Vell. p. 37: „Han blev inden kort Tid bekjendt med de fornemmeste Professorer, formedelst hvis Befordring og Angivelse han inden Aarsdag blev tilbetroet at være den vidtherönte Herres, ærlig og velbaarne Tyge Brahes Tugtemester“. Det er paafaldende, hvor tvivlsomt selv berönte Historieforskere omtale det Factum, at Vedel var Brahes Hovmester. Jeg vil ikke tale om, at Gassendus slet ikke navngiver denne „Pædagogus“ (p. 5); men selv Langebek (Dan. Mag. II. 174) skriver: „denne Hovmester skal have været“ o. s. v. skjönt han havde liggende for sig Vedels Gravskrift hos Terpager, hvor det udtrykkelig siges, om han ogsaa ikke har kjendt det samtidige Mindeskraft af Ægidius Lauridsen og ikke villet agte paa, at Lackmann (Einleit. z. schl. holst. Histor. IV Anh. S. 33) nogle Aar iforveien aldeles bestemt, men rigtignok uden at anföre sin Hjemmel, havde sagt det. Mig synes, at faa Ting lader sig fuldstændigere bevise end dette.

¹⁵ Gassend. l. l. „Eo vero Patruus mittendum censuit, ut prudentiæ juris, cujus ille ic studia maxime florebant, operam navaret.“ Jeg maa iövrigt rigtignok tilstaae, at jeg ikke kan paatage mig at forsvare denne Roes, som Gassendus tillægger Universitetet i Leipzig paa den Tid. Jeg seer ligeledes, at ogsaa Slangendorph (orat. funeb. de ob. Nic. Kaasii C 8) omtaler Wittenbergs „Jureconsulti ac Oratores, sacundiæ et eloquentiæ lande clarissimi“; men den romerske Jurisprudents, og andet kan der ikke være Tale om, havde dog uden tvivl sine berömteste Lærere i Frankrig (Jac. Cujacius o. m. A.) og kom först noget senere i Blomstring paa de nordtydske Universiteter.

¹⁶ Joh. Stephanius in Annal. MSS. angiver bestemt Afreisens Datum, ifölge D. Mag. II. 174.

svare til Reisens Öiemed, og det manglede ikke i Kjöbenhavn paa Mænd, der havde Forbindelser ved de sachsiske Universiteter. Saaledes bleve de unge Studerende strax efter deres Ankomst til Leipzig den fire og tyvende Marts optagne i Huset hos een af de juridiske Professorer¹ og tilligemed et Par andre Danske indskrevne i Universitetets Matrikel². Disse Foranstaltninger kunde dog ligesaa lidet som Vedels Paapassenhed bibringe T. Brahe mere Smag for de juridiske Studier, end han forhen havde havt: der findes intet Spor til, at han fandt sig tilfredsstillet i Juristernes Höresale, og ikke engang Navnet paa den juridiske Doctor, der skulde være hans Veileder, er undgaaet Forglemmelse. Han sögte derimod strax Mathematikerne: den Bane, han havde at gaae, var ham af Naturen aldeles bestemt betegnet, og han fulgte den eller bröd frem paa den med Geniets Kraft. Den mathematiske Professor Johannes Homilius, dennes Discipel Bartholomæus Scultetus og maaskee den churfyrstelige Mathematicus Valentin Thau udgjorde den Kreds, hvori han helst bevægede sig³. — Men dette stod i den aabenbareste Strid med de Pligter, som Vedel havde paataget sig, og naar denne med Alvor og Samvittighedsfuldhed skulde opfylde det Löfte, han havde givet sin Velynder Jörgen Brahe, var det umuligt andet, end at der maatte danne sig et mindre venskabeligt og mindre behageligt Forhold mellem den unge Adelsmand og hans unge Hovmester. Vedel vilde ikke tillade, at T. Brahe anvendte Tiden paa en Videnskab, der afdrog ham fra og forögede hans Ulyst til de juridiske Studier, og Brahe kunde ikke finde sig i, at Vedel vilde tvinge ham til en anden Videnskab, der ved denne Tvang blev ham end mere forhad⁴. Hjemmefra Dan-

¹ Saaledes corresponderede Joa. Camerarius i Leipzig med Prof. Jac. Bording, der var Christian III's og Frederik II's Livlæge, ja det synes endog, at hans Søn Johannes har været sendt til Danmark kort iforveien. Cfr. Joa. Camerarii epist. famil. Tom. I. 347—48. Tidligere havde han staaet i venskabeligt Forhold til den bekjendte Pet. Svave. A. St. Tom. II. 55—56 findes et Brev fra ham til Svave netop i Anledning af en ung Dansk, der havde studeret ved Universitetet. — Ankomsten til Leipzig og deres Bolig der, jfr. Dan. Mag. II. 174.

² Disse andre vare: „Christianus Hegelius, Cimber in Dania” og „Absalon Magni ex Falstria Danus”, ifølge en velvillig Meddelelse af Hr. Archivarius T. A. Becker, der har udtegnat disse Navne af selve Immatriculations-Protocollen i Leipzig.

³ Langebek a. St. anseer det tvivlsomt, om Homilius har været Brahes Lærer; men det synes dog at ligge baade i Sagens egen Natur og i Brahes Ord, naar han skriver; „Hanc (elevationem poli) perscrutatus est (Homilius), ut ipsemet cognovi, quum ante annos plus minus viginti quinque Lipsiæ studiorum causa conmorarer”. Gassend. vit. T. Brah. p. 9. Men rigtignok döde Homilius ikke længe efter Brahes og Vedels Ankomst. Barth. Scultetus var en ganske ung Mand og Brahes Medstuderende (D. Mag. a. St.), men ikke hans „Præceptor”, som Resen (Ins. Havn. p. 373) vil. Om Valent. Thau, nedenfor.

⁴ Gassend. p. 5: Ægre ferebat Pædagogus (d. e. Vedels) genium, qui stellis quasi iratis natus, ferre

mark sendte Jörgen Brahe saa rigelig Penge, at hans kjære Pleiesön ogsaa kunde have Midler til at deeltage i passende Fornöielser; men Tyge anvendte den største Deel af disse Penge paa astronomiske Böger og Instrumenter, og ved Nattetide, naar Vedel sov, fremtog han disse forbudne Sager og betragtede med Henrykkelse det store Skuespil paa den stjerneklare Himmel. En Hindring var det ham kun, at han skulde modtage Pengene af Vedels Haand og aflægge denne Regnskab for deres Anvendelse⁵.

Skjönt nu et saadant Forhold i Begyndelsen maatte fremkalde Spænding og Sammenstöd, saa synes det dog, at Vedel forstod at bevare Tyge Brahes Agtelse, som den Grundvold, hvorpaa siden et oprigtigt Venskab kunde bygges, og at han desuden meget snart overbeviste sig om, hvor umuligt og utilbörligt det var at tilbagetrænge, hvad der saa mägtigt yttrede sig. Thi ikke alene herskede der i senere Tid det skjönne Forhold mellem ham og Brahe⁶, men allerede her i Leipzig vare de Lærde, til hvilke han sluttede sig, dels de samme, dels paa det nöieste forbundne med dem, hvis Veiledning og Omgang Brahe søgte. Matematikeren Valentin Thau satte høi Priis paa Vedels Duelighed, og Joh. Homilius var en Svigersön af Joachim Camerarius, den berömteste Lærer ved Leipzigs Universitet, og denne samme Camerarius nævnedes af Vedel fremfor nogen anden af Professorerne som hans egentlige Lærer⁷. Er det da ikke rimeligt, at Camerarii humane og fordragelige Aand og hans store Indflydelse paa

non poterat, ut nullam succisivam horam ipsi (i. e. scientiæ siderum) impenderet, idque voluntatem parentum prætendens, quasi ii, ut a Juris studio quidquam divertiretur, nollent.

⁵ Gassend. p. 6 eller, om man vil, Ol. Bangs Saml. II. 96. Beretningen om dette Forhold mellem Vedel og Brahe støtter sig paa selve T. Brahes Ord i *Astronomiæ instaur. Mechanic.* (Wandesburgi 1598 fol.) F vers. F2. Den findes ogsaa i den Ligtale, der holdtes over ham. Cfr. Joh. Jessenii a Jessen, de vit. et morte T. Br. (Pragæ 1601. 4) A 4 versa. I Möllers *Mnemosyne* I. 34 har man Fortællingen paa Riim.

⁶ Dette har aldrig været nægtet; men deri ligger ingen Grund til at tvivle om den Beretning (som indeholdes endog i Jessenii Ligtale), at tidligere et Misforhold har fundet Sted, — hvilket J. L. Heiberg i *Urania* for 1846 p. 74 synes tilbøielig til. T. Brahe siger selv (a. St.): „invito et reluctantæ Pædagogo”.

⁷ Af et Brev fra Joa. Camerarius til D. Christophorus Carolovicus (Cam. epist. I. 48) seer man vel, at bande han og de övrige Professorer saae noget skjævt til Homilius i Begyndelsen, fordi de frygtede, at Churfyrsten vilde begunstige ham til Skade for „Rheticus” (d. c. Georg. Joachimus) eller en anden mathematisk Professor, „qui et consenuit in hac Academia et est vir neutiquam malus”; men dette Brev, hvis Datum mangler, maa være fra 1551, og siden ægtede han Camerarii Datter, og omtales paa den kjærligste Maade af denne. Cfr. Cam. ep. T. I. 369—375 T. II. 20. 33. — I sit Skrift, *Oratio de orig. app. regn. Dan.* C4 vers. siger Vedel: „arissimus mihi præceptor D. Joach. Camerarius”, og vi skulle siden see andre Beviser paa hans Interesse for denne Mands Lærdomme.

den akademiske Ungdom⁸ har bidraget meget til at udsone hans Discipel med Svigersønnens, at Udsoningen har været let, fordi kun Pligtfølelse havde fremkaldt Misforholdet, og at Jörgen Brahe endelig ogsaa har opgivet en Modstand, som dog var forgjæves.

Neppe var et Aar forløbet i Leipzig, før Vedel og Brahe gjensidigen forstode hinanden og hver for sig dyrkede den Videnskab, hvortil de følte sig kaldede. Allerede i August 1563 anstillede Brahe i Leipzig Observationer, som endnu ere til, og begyndte derhos snart at forbinde Astrologie med Astronomien⁹. Sin Veileder Homilius havde han for længe siden mistet og vistnok deelt med Camerarius Sorgen over dette store Tab. Men Scultetus kunde anvise ham de Methoder, som den Afdøde havde anbefalet¹⁰; Valentin Thau var et mekanisk Genie, og Brahe havde hos sig selv saa store Hjælpkilder, at en egentlig Lærer ikke mere behøvedes.

Hvorledes Vedel benyttede sit treaarige Ophold i Leipzig, lader sig mere formode, end i det Enkelte bevise. Det er vist, at han ikke tabte Fædrelandet og dets Historie af Sigte¹¹, skjøndt der vel i Leipzig var ringe Leilighed

⁸ Vedel a. St. anfører som et Exempel paa Camerarii Maadehold og Fordragelighed, at han, naar han havde fremsat sin Mening eller Anskuelse, pleiede at tilføie: „Hæc mihi cum placeant, tu licet ista probes”. Et Brev fra Camerarii Samtidige, Florentineren Petr. Victorius (Cam. cp. T. II 487) omtaler den store Veneration og Hengivenhed, hvormed Camerarius blev betragtet af dem, der levede med ham, og en gammel Haand har paa dette Sted i det Explr., som jeg har for mig (fra det St. K. Bibl.) tilføiet: „Germani φιλοκαμεράριου”.

⁹ Da Homilius skal være død d. 5 Juli 1562 og Brahe dog har været tilstede ved dennes Observationer, saa skulde man troe, at Tvisten mellem ham og Vedel allerede inden tre Maaneder efter Ankomsten var mindre heftig. Men forbi var den endnu ikke ved Slutningen af Aaret 1563; thi endnu 1564 maatte han hemmelig („clancularie”) lade sine Instrumenter gjøre. Cfr. T. Brahe i astr. inst. mech. F2. — Dersom Ordene: „ante annos plus minus viginti quatuor” kunne urgeres, var det 1564 at Brahe stillede Casp. Pencers Nativitet. Cfr. Resenii Insc. II a v n. p. 404. Om Astrologie, jfr. Grohmann, Ann. d. Un. Wittenb. I. 168.

¹⁰ Langebeck angiver (a. St.) Homilii Dødsaar og Dødsdag efter Barth. Scultetus, og det er vel saaledes rigtigt. Et Brev fra Camerarius til Hieron. Wolf, dateret d. 15 Juli 1562, bestyrker dette: „Ego his diebus amisi meum generum Jo. Homilium, optimarum disciplinarum, præcipue τῶν κυρίως μαθηματικῶν καὶ λογιμῶν magistrum οὐδενὸς δευτέρου, μᾶλλον δὲ πρῶτον τῶν κατ’ ἡμᾶς ἀπάντων” &c. Epist. T. I. 474-75. Ligeledes finder det en Bestyrkelse i andre Breve (II. 422-429. 431) og i Fabr. Bibl. Græc. XIII. 521, hvis ellers Ordene: „superiore anno” ere tagne af Titelbladet paa Camerarii Mindetale over ham. (Alligevel maa jeg dog bemærke, at et Brev fra Camerarius til den bekjendte Lazarus Swendi, dateret 6 April 1563, omtaler Homilius som syg (T. II p. 40), og at et andet Brev fra samme til Johannes Crato, dateret 6 Juli 1563, siger, at Homilius Dagen iforveien var bleven begravet (T. II. 361). Man kunde saaledes vel fristes til at undersøge Sagen nøiere; men jeg kan dog ikke tvivle paa Rigtigheden af Sculteti Angivelse, og disse Breves Datering maa være rigtig). — Om Brahes Studier med Homilii Discipel Scultetus, jfr. Gassen d. p. 8-9.

¹¹ Svend Tiueskæg Fortal. a 6-6 vers.

til Studier af den Art; men under Camerarii Veiledning maatte han dog nærmere ledes til den classiske Literatur, isærdeleshed den græske, hvori Camerarius fornemmelig havde sin Styrke. I denne var Vedel ikke andet end en Begynder. For ham var et lidet Skrift, som Camerarius tidligere havde udgivet, nemlig den saakaldte *Arithmologia Ethica*, en passende Bog, og det synes, at han har benyttet den og bevaret den i stadig Erindring¹². Under hans videre Fremgang kunde de Forfattere, der just dengang sysselsatte Camerarius og maaskee vare Gjenstand for hans academiske Foredrag, give Vedel Arbeide nok, saasom Gregorius Nyssenus, Aristoteles, Xenophon og fremfor alle Thucydides, der allerede fra Grundets Huus var ham bekjendt¹³. En Deeltager i sine Studier fik Vedel det sidste Aar, han opholdt sig i Leipzig, da Peder Hegelund i Marts 1564 forlod Niels Hemmingsen og kom til Leipzig. Han kunde bane sin Ungdomsven Veien til den fortræffelige Camerarius, der ogsaa blev Hegelunds Lærer; dog sluttede denne sig udentvivel nærmest til Theologen Victorinus Strigelius, hvis Foredrag vist hellerikke af Vedel bleve forsömt¹⁴.

Men er det nu saaledes intet andet end meer eller mindre rimelige Formodninger, man har at fremføre, naar Spörgsmaalet er om Vedels Arbeide og Beskjeftigelser i Leipzig, saa har man dog et utvivlsomt Vidnesbyrd om, hvormegen Fremgang han havde gjort, og i hvilken Grad han i den unge Alder af neppe tre og tyve Aar havde erhvervet sig Tillid og Anseelse. Thi da han efter tre Aars Forløb 1565 tænkte paa at forlade Universitetet, fik han af den allerede

¹² Om denne Bog maa jeg i Almindelighed henvise til Fabric. Bibl. Græc. Vol. XIII. p. 498-99. Den udkom først i Basel 1551. 8. Jeg har havt en Udg. trykt i Leipzig 1571, en liden Octav paa 236 Sider. Foruden den egentlige ethiske Arithmologic, hvorom jeg paa et andet Sted skal tale, indeholder Bogen et Udvalg af Æsopiske Fabler, Apophthegmer, Lignelser, Gaader, Socratiske Samtaler o. desl., Alt paa Græsk, og vistnok bestemt til en Læsebog for dem, der gik over fra det Nye Testamente til Classikerne. Jeg fremhæver især denne Bog, fordi Vedel endnu en halv Snees Aar senere, da han udgav *Sept. sapient. Græc.* havde beholdt Indtryk af den og meddeelte Stykker deraf i dansk Oversættelse.

¹³ Dette ytrer jeg ligeledes som en Formodning, der ikke mangler Rimelighed. Cfr. Fabric. Bibl. Gr. Vol. XIII. 521—522. Jeg kan lægge den Bemærkning til, at Aristoteles citeres oftere af Vedel, Thucydid i det mindste et Par Steder, i Ligpr. ov. Jo. Friis B8 og Ligpr. ov. K. Frdr. II. G2. Skjönt Universitetet i Leipzig først 1579 fik et historisk Professorat (Grohmann Ann. d. Univ. Wittenb. I. 176), saa blev dog Camerarius betragtet paa en vis Maade ogsaa som Prof. historiarum. I Vogels Leipzigische Annales S. 228 finder jeg endog, at han udtrykkelig kaldes: *Historiarum und utriusque linguæ Professor*.

¹⁴ Terpag Rip. Cimbr. p. 615. Han forlod Kjöbenhavn d. 10 Marts 1564 og man finder ham i Leipzig 1565, hvor hans Almanaktegnelser begynde. I disse nævnes meget ofte D. Victorinus Strigelius, som en Mand, hvem Hegelund personlig henvendte sig til, f. Ex. ad 12 Octbr. 1565: „Conveni D. Victorinum Strigelium, qui humanissimum mihi responsum dedit.“

oftere nævnte Dr. Valentin Thau, der vel nærmest hørte til Brahes Venner og ved denne var bleven opmærksom paa, hvilken udmærket Mand Vedel var, det hæderlige Tilbud at træde i Churfyrstens Tjeneste med en passende Besolding og fordeelagtige Udsigter i Fremtiden¹⁵. Dog Vedel havde ikke glemt sit Fædreneland og sin lykkelige Barndoms skjønne Drømmebilleder. Midt i de Leipzigske Musers Helligdom vendte hans Tanker ofte tilbage til det kjære Hjem¹⁶, og hans Venner der havde hellerikke glemt at minde ham om Fædrenelandet og sig selv.

VI. Ogsaa i Leipzig selv var der Anledning for Vedel til at tænke derpaa. Allerede i det samme Aar, da han forlod Danmark, havde han seet Nordtydskland i Bevægelse ved Hvervinger til den forestaaende Krig i Norden¹; han modtog hyppige Efterretninger gennem de mange Danske, der studerede ved de sachsiske Universiteter og ved regelmæssige Fragtførere underholdt en stadig Forbindelse med Hjemmet; han havde der selv sin Grundet, der ikke op-
hørte med at sende ham Meddelelser og venlige Raad. Krigen var udbrudt i det følgende Aar, og de Nyheder, som de Danske modtog, vare ikke beroligende. Kong Frederik, fortaltes der, maatte igjen afskedige sine slette tyske Leietrop-
per; de danske Grændselande ödelagdes af Fjenden, Fredsforhandlingerne i Rostok vare oplöste, den blodige Söekrig førte til ingen Afgjörelse. Saaledes löde de Budskaber, der i disse Aar bragtes til Leipzig². Grundets Breve til Vedel

¹⁵ Vedel skriver (Svend Tiuv. Fort. a6) saaledes: „Der jeg da paa fierde Aar havde studeret til Leipzig udi Landt-Missen, bleev mig vel tilbudet et kosteligt Stipendium ved den Kur-Fyrstelige Mathematicum D. Valentin Thau, at jeg derhos i Fremtiden kunde letteligen bekommet bedre Vilkaar.“ Andre have gjentaget disse Ord (f. E. Mar. Dan. II. 66) uden nogen videre Oplysning om denne Val. Thau, som man dog meget kunde ønske. — Man seer, at Valentin Thau maa have været en formaende Mand; men forresten har jeg savnet de fornödne Hjælpe midler til nöiere Kundskab om hans Person og Stilling, og veed endnu for Öieblikket kun dette om ham, at han beskæftigede sig med at opfinde mechaniske Maskiner, og havde inventeret en meget kunstig Vogn, hvormed han i Esteraaret 1565 aflagde en Pröve for Churfyrsten. Jeg formoder, at selv denne Oplysning skal være de Fleste ubekjendt, da den ingensinde er trykt; men i Hegel. Calend. MS. ad 24 Sept. 1565 læses følgende Ord: „Auctus est M. Valentinus Thaw, in Rheda illa artificiosissime in gratiam Electoris a se fabricata, cujus usus tum varius et multiplex fuit, cum is et terris spatia dimitretur et altitudines montium“ &c. Slutningen er noget vanskelig at læse, men jeg troer dog, at den er rigtig læst saaledes. Rheda kan vel ikke betyde andet end en let Vogn, der foer hurtigt ogsaa op ad Bakker (altitudines); det er det samme Udtryk, som Svetonius bruger om Cæsars galliske Feldtvogn.

¹⁶ Sv. Tiuv. a. St. „Men mit Sind stood hiem til mit Fædrenc-Land.“

¹ Joa. Camer. Epist. T. II. p. 354 af 5 Juni 1562: Mei filii Philippi adventum expectabamus non sine metu quodam de fortuna itineris ipsius, cum vagari ubique milites concurrentes ad bellum Danicum sciremus, &c.

² Om de stadige Fragtkudske, der droge fra Danmark til Nordtydskland skal jeg tale nedenfor. Hvormeget man i Leipzig interesserede sig for og fulgte Gangen af denne nordiske Krig, navnlig i disse første

trøstede ikke bedre. Han meddeelte, at Leietropperne havde indbragt en pest-agtig Sygdom, der fulgte Hæren og snart udbredte sig over alle Egne af Riget; han forudsaa, at Ribe hellerikke vilde blive forskaanet og at det kunde gjælde hans eget Liv; han frygtede da og ængstedes ved Tanken om sine umyndige Börns Skjæbne. »Giv mig dog, skrev han til Vedel, atter det Løfte, at Du efter min Død vil antage Dig mine faderløse Börn, som Du saa ofte forhen har forsikkert mig om, og som jeg saa trygt har stolet paa»³. Vedel bevægedes dybt over sit Fædrenelands og sine Venners Ulykke, men fraværende vidste han intet andet Middel at anvende end kjærlige Ord til dem og varme Bønner til Gud. Han troede urokkelig paa Virkningen af fromme Bønner, som Grundet havde lært ham, og i Tillid dertil vovede han at trøste denne med det sikkre Haab, at de inden Aarets Udgang skulde see hinanden Ansigt til Ansigt⁴.

Saaledes udløb den Tid, hvori Vedel og Brahe skulde studere i Leipzig. Den sidste behøvede ikke mere nogen Hovmester, og hver af dem vilde søge det Sted, hvor deres forskjellige Studier bedst kunde fremmes. För Adskillelsen

Aar, vise talrige Breve af Camerarius. Under d. 11 Mai 1563 skriver han til Hier. Wolf (T. I. 479): *bellum inter reges vicinos Daniæ et Suediæ procedere putatur et fore magnum atque grave; interea certamina verborum non intermittuntur*; og under 5 Juni derefter skriver han til Hier. Baumgartner (ib. p. 309), at der om denne Krig vare „cum opiniones tum expectationes aliorum aliæ”, hvilket alt tyder paa, at Sagen var en Conversationsgjenstand i Leipzig; thi Krigen var endnu ikke erklæret hverken af Lybek eller af K. Frederik II. Jfr. Resen S. 90 og endnu tvende andre Breve af Camerarius dat. d. 9 Juni s. A. T. I. 480. T. II. 273. Efter Krigen's Udbrud vedbliver den samme Opmærksomhed for den. I et Brev af 27 Juli 1563 (T. I. 481) omtales den i Tydskland almindelige Frygt for de sammenhobede Leietropper, og i et andet af 12 Novbr. s. A. (ib. p. 313) skrives; „bellum Danicum extrahitur, . . . rex Daniæ copiarum aliquid dimisit, . . . sed ne et hinc et aliunde mala crumpant in annum proximum, valde metui a prudentibus intelligo”. I det følgende Aar 1564 omtaler Camerarius d. 9 Aug. (T. I. 486—87) i et Brev til Hier. Wolf den Rostokske Congres med adskillig dertil hørende Detail og et følgende Söeslag, og atter den 10 Decbr skriver han til Baumgartner (T. I. 318): „*περὶ τῶν Βαλθικῶν πολεμοθροῦβων* silentium est, etsi nuper rumores dissipati fuere prælii navalis, sed illi quoque reprimuntur.” Breve fra de følgende Aar, T. II. p. 283. 369.

³ Or. de vit. Gr. Q 3: „Testantur id ejus ad me, cum adhuc Lipsiæ essem, scriptæ literæ, in quibus de calamitatibus horum temporum conquerens inter alia ait &c. Rogare itaque me, ut si quid de obitu suo audierim, nolim liberis patre orbatis deesse, sed quod coram et absens sæpe facturum me receperim, pro sua in me spe collocata, facere velim sedulo.” Om denne Pest taler Vedel ogsaa i Ligpr. ov. K. Frederik II. C3.

⁴ „Magnum infixerunt hæ literæ animo meo vulnus”, etc. Vit. Gr. l. c. Paa et andet Sted (P 7 vers. — P 8) taler Vedel mærkeligt om den Kraft, han tillagde Bønnen netop under disse Ulykker, og characteriserer derved sig selv. „Nec dubito, siger han, ipsius (i. e. Grundithi) et Joh. Tausani . . . preces multum reipublicæ . . . profuisse, neque *nunc* (d. e. under Krigen) *dubitarem, si ejusmodi multos in his bellorum ruinis coram se dominus inveniret stantes, qui quæ indies redduntur ampliores, aut susulisset aut ad aliquam finem salutarem reipublicæ perduxisset.*” K. Frederik II gjennemlæste ogsaa sin Haandbibel under Krigen: Jonge Kjøbenhavn. Beskr. S. 439.

vilde de dog samlede vende tilbage til Fædrelandet og der opløse den indgangne Forbindelse. De øvrige unge Danske i Leipzig vare beskjeftigede med Breve, som de Bortdragende skulde bringe deres Slægtninge og Venner i Danmark. Peder Hegelund skrev til sine Lærere Hans Thomesen, Niels Hemmingsen og Erasmus Lætus⁵. Vedel skulde være Overbringeren. Den syttende Mai 1565 forlode de begge Leipzig, besøgte paa Hjemveien Wittenberg, ankom derfra den fem og tyvende Mai til Rostok, hvor de indskibede sig og seilede over det af fjendtlige Flaader foruroligede Hav lykkelig til Kjöbenhavn⁶.

Det var nu Vedels Hensigt først at aflægge Regnskab for Jörgen Brahe og derpaa at reise over til Jylland til sine Forældre og til Grundet. Regnskabet var let at aflægge. Tyge Brahe, forlængesiden udsonet med sin Pleiefader, stod nu for denne som en ung Mand, over hvem allerede et Skjær hvilede af de kommende Dages Berømmelse, og hvormeget eller hvorlidet end Vedel kunde tilegne sig af Roes derfor, saa var dog dette opnaaet under hans Ledelse eller i det mindste under Samlivet med ham⁷. Derefter kunde Vedel forlade Hovedstaden; men for at kunne tröste sin Grundet med endnu mere Kraft, talte han dog først med deres fælleds Ven Doctor Johannes Francisci, der netop i dette Aar var Universitetets Rector, om nogen Understöttelse for Grundets Söner, naar disse med det første kom til Kjöbenhavn, og fik af ham i denne Henseende de bedste Löfter⁸. Men uventet blev Opholdet i Kjöbenhavn ved en sörgelig Begivenhed endnu forlænget næsten halvtredie Maaned. Det hendte sig nemlig nogle Uger efter Vedels Hjemkomst, at Kong Frederik den Anden ved Uforsigtighed eller paa anden Maade styrtede ned i Canalen under Amagerbro og svæ-

⁵ Calend. Hegel. MSS. ad 17 Mai 1565: „Dederunt se in iter Andreas Severini et Tuco Bradhe, per quos scripsi Hafniam D. D. Nicolao Hemmingio, D. D. Erasmo Læto et M. Johanni Thomæ”.

⁶ Dan. Mag. II. 176 Not. b ifølge Jo. Stephanii Annal. MSS. Gassendus p. 9 siger blot: „sub ipsum Maii medium”.

⁷ Curric. Vit. Andr. Vell. p. 38 vil gjerne tillægge Vedel Fortjenester af Brahes Dannelse: „Qualis præceptor, talis discipulus; ex ungue leonem.” Sören Andersen har heller ikke glemt dette Moment paa hans Epitaphium (Insc. Rip. p. 23), og Lackmann (Einl. z. schl. holst. Hist. IV. Anh. S. 33) skriver ogsaa: „Welcher (d. e. Vedel) Ihm gleichwol zum sichern Weg-Weiser gedienet.” Ægid. Lauridsen a. St. siger, at Vedel af Brahes Forældre fik sin gode Afskeed.

⁸ Joh. Svaning. Chron. Dan. p. 101 i Listen over Rectorerne. Thom. Bartholini Cist. med. p. 3. Denne Beretning har Vedel glemt paa det chronologisk rigtige Sted, men ved Slutningen af Vit. Gr. Q 5 læses følgende Ord: Tibi quoque . . . Jo. Francisce . . . gratiam habeo quam possum maximam propter gratæ in præceptorem et propensæ in hujus filios voluntatis certissima indicia, quæ de his apud te in nostra Academia alendis, paullo ante obitum illorum cum Hafniæ tecum colloquerer, declarasti.”

vede i öiensynlig Livsfare. Jörgen Brahe, der nylig var vendt tilbage fra det store Söeslag under Pommerns Kyster, opholdt sig just i Nærheden og ilede Kongen tilhjælp; men han faldt selv i Vandet og paadrog sig derved en Forkjölelse og Sygdom, der faa Dage efter berövede ham Livet. Han döde den een og tyvende Juni 1565⁹. Denne Begivenhed maatte forsinke Vedels Afreise: han kunde neppe unddrage sig fra Deeltagelse i de langvarige Festligheder, under hvilke en höitstaaende Adelsmand i hine Tider stededes til Jorden; han kunde vel hellerikke forlade sine Venner i Sorgens Dage, og Tyge Brahe, der formodentlig var sin afdöde Farbroders Hovedarving, kunde vel ogsaa behöve hans Nærværelse¹⁰. Muligt ogsaa, at hans Forbindelse med Braherne havde ledet til andre, som det for Fremtidens Skyld kunde være værd at pleie og befæste¹¹. Hvorledes det end forholdt sig, saa kunde Vedel ikke för i Begyndelsen eller henimod Midten af August begive sig paa Reisen til Veile, hvorfra han atter ufortövet vilde söge den elskede Grundet og indfrie det Löfte, han havde givet ham om Gjensynets Glæder.

Skjæbnen havde bestemt det anderledes. Pesten, som i denne Sommer med al sin Voldsomhed havde raset i Byen og givet Grundet en sörgelig Leilighed til at vise sig som den gode Hyrde, var allerede i Aftagende, da den pludselig angreb Grundets eget hidtil forskaanede Huus, netop ved den Tid, da Vedel var i Begreb med at reise til Veile. Grundet forudsaae sin Död uden at tabe den faste Holdning og den gudhengivne Rolighed, der fulgte ham gjennem hele Livet: opreist paa Leiet indgjöd han de Sörgende Tröst, tog Afsked med sine Börn og var beredt paa det sidste afgjörende Öieblik¹². Uvidende om denne Forandring i Ribe, ankom Vedel den femtende August til Veile. Et Par Dage dvælede han her hos sine Forældre, Södskende og Venner, derefter stod han færdig til at drage til Ribe. Da kom Budskabet om Grundets Död. Han var bortkaldet netop den Dag, Vedel indtraf i sin Faders Huus. Snart kunde et nyt Budskab melde ham, at Gud havde taget til sig alle Grundets Börn, de samme

⁹ Ligpr. ov. K. Frederik d. Anden C 3 vers. Resens Frd. II. S. 143—44.

¹⁰ Dan. Mag. II. 172. 176. Dog levede Inger Oxé endnu til 1592.

¹¹ Jeg tænker herved nærmest paa den gamle Jo. Friis, med hvem vi allerede et Par Aar efter finde Vedel i nogen Forbindelse, endnu förend han kom tilbage fra sin anden Udenlandsreise. Vedel kalder ham 1567 (Grund. Similit. A 2) „Patronus suus reverenter colendus“.

¹² Or. de vit. Gr. Q 3 vers. — Q 4 skildre meget smukt Grundets sidste Dage og hans derpaa fölgende Död.

Börn, for hvis Fremtid han nylig i Kjöbenhavn saa kjærlig havde sørget¹³. Grebet af den inderligste Sorg over Tabet af sin faderlige Ven og Velgjører, den tilbedede Grundet, just i det Öieblik, da han troede at have gjenfundet ham, og berövet selv den Lindring i Sorgen at kunne vise sin trofaste Kjærlighed mod den Bortganges Efterladte, udöste Vedel sit Hjerte i et deiligt Digt, hvori han fremstillede to unge Hyrder, Algenus og Thyrsis, hvilke en gammel Hyrde finder hensjunkne i Sorgen ved deres Faders Melisæi Grav. Melisæus er Grundet; de tvendé klagende Ynglinge ere vistnok Vedel selv og hans Ven Peder Hegelund, der ligeledes skrev et Mindedigt over sin afdöde Lærer¹⁴. Senere satte Vedel ham et Epitaphium, der længe prydede hans Grav, og leverede en Skildring af ham, der stedse vil bevare hos Efterverdenen det elskelige Billede af ham og tillige af Vedel selv¹⁵.

VII. Efter saamange Tab i dette ulykkelige Aar tog Vedel atter Afsked med Fædrenelandet for at fortsætte sine Studier ved fremmede Universiteter.

¹³ Anf. St. Her siges Grundet at være död d. 14 August, og strax efter tilføies: „eo ipso die . . . ad patrias ædes, unde annos quatuor absumam, redibam; et constitueram mecum e vestigio ad ipsum meo reditu consolandum excurrere” &c. Imidlertid ansætter dog Vedel selv i den meddeelte Pröve af hans store Chronologie K 4 Grundets Död til d. 15 August, og det samme er Tilfældet i det Udkast til Epitaphium, der findes blandt MSS. Vellejana Bibl. Univ. no. 121. 4to og paa begge Epitaphierne hos Terpager. Disse Vidnesbyrd har jeg anseet for paalideligere, end hvad Vedel og Hegelund, der ikke vare tilstede, have optegnet tidligere. Alb. Thura, *Idea hist. lit.* p. 67 har derimod holdt sig til den anden Tidsbestemmelse.

¹⁴ Vedels Digt læses i Grund. Simil. Q 6, en Eclog i Virgiliansk Form, bestaaende af 245 Vers. Skjönt det ikke er frit for Reminiscenser fra Virgil, kan det dog ikke siges at bestaae af lutter Centoner. Efter en Indledning, der giver Situationen v. 1—21, opfordrer Ægon de unge Hyrder til en Mindesang om Melisæus v. 22—65. Derpaa synger först Algenus v. 66—142 og foreslaaer at reise en Mindestötte for Melisæus med denne Indskrift:

„Mollibus in stabulis et qui cerealibus arvis
Pavisti, adversus morbos rabiemque luporum
Defendens teneras multa cum laude bidentes,
Hunc tibi posteritas tumulum, Melisæe, sacravit.”

Da Algenus har sluttet, takker Ægon for Sangen og opmuntrer ligeledes Thyrsis til at synge v. 143—148, hvorpaa denne istemmer et Digt af samme Indhold v. 149—234. Endelig takker Ægon dem begge. — Strax efter følger Hegelunds Digt i 112 Vers. Jeg vil alene bemærke, at Grundets Död ogsaa der i Overskriften ansættes til d. 14 August.

¹⁵ Epitaphiet læses hos Terpag. Insc. Rip. p. 41 og i Marmor. Dan. II. 67, og et andet findes i Insc. Rip. p. 76. Skildringen er den fortreffelige Memoire, hvoraf vi i det foregaaende have öst. Epitaphiet synes allerede at have været borte 1792, dersom jeg ellers ret forstaaer Galthen, der siger (Beskr. ov. Ribc p. 140): „Over ham (Grundet) sees intet ordentligt Epitaphium, men kun en liden malet Tavle.”

Det Wittenbergske, nöie forbundet med det Kjöbenhavnske, havde næsten ligefra dets Stiftelse været Samlingspladsen for unge Danske, der søgte Lærdommens Kilder udenfor Hjemmet, og snart alt hvad Danmark eiede af lærd Berømmelse, var der bleven vundet og paatrykt sit Stempel¹. De Unge fulgte trolig de Ældres Spor: Vedel vilde ogsaa der fuldende sin videnskabelige Dannelse. I Slutningen af October 1565 forlod han rimeligviis Veile og ankom over Ribe til Rendsborg, hvor han den fjerde November traf sammen med sin Ven Peder Hegelund og bragte ham Penge fra hans Fader². Hegelund drog til Kjöbenhavn, hvorhen D. Niels Hemmingsen havde kaldet ham; Vedel fortsatte sin Reise til Wittenberg, hvor han blev optaget ved Universitetet. Da var Juristen Michael Teuber Rector, og den yngre Johannes Bugenhagen var Decanus ved det philosophiske Facultet³.

De tvende Aar, som Vedel nu tilbragte i Wittenberg, vare ikke alene de lærerigste, men vistnok tillige de behageligste, han havde oplevet, siden han forlod Grundets Huus. Han fandt der et udvalgt Selskab af unge Landsmænd, og han levede med dem paa et Sted, som ret maatte tiltale et opvakt Sind. Det store Antal af danske Studerende var allerede i April bleven forøget med trende Ripensere, Torben Olsen, Peder Olsen og Niels Jacobsen Kraft⁴; i

¹ E. C. Förstemann Verzeichn. d. Stud. z. Wittenb. aus d. Kön. Dänm. (MS. B. U. no. 165, Addit. fol.) viser dette. Der nævnes f. Ex. 1523 Jo. Thausen, 1530—31 Joh. Svaningius, 1534 Nic. Palladius, 1535—36 Hermol. Trolde, 1540 Geo. Rosenkrants, og saa fremdeles Joh. Oxe, Jo. Francisci, Jo. Lagomius, Jo. Thomæ, Nic. Koss, Er. Catholmus o. s. v., lutter bekjendte og berømte Navne. Det er iøvrigt Skade for dette mit Arbeide, at Förstemanns Liste eller Uddrag af Universitetets Album standser ved Aaret 1565, netop da Vedel kom til Wittenberg. Hans Udg. af Liber Decanorum Fac. Theol. viser os ligeledes de Danske Lærdes Promotioner der, f. E. 1537 Pet. Palladius, 1542 Jo. Macchabæus Scotus, 1559 Erasm. Lætus, o. s. v. p. 31. 32. 49. I Gottf. Svevi Acad. Witeb. findes kun de Immatriculerede, som vare *Adelsmænd*.

² Calend. Hegel. MS. ad 4 Novbr. 1565: *Obvius mihi fuit Rendesburgi Andreas Severinus, qui literas mihi attulit et pecuniam a patre*. Dette Sted synes at bestemme Tiden for Vedels Afreise, som jeg ellers vilde have ansat et Par Uger tidligere, eftersom det academiske Nytaar eller Rectorskiftet indtraf paa Lucæ Dag eller d. 18 Octbr. Vedel, som en uadelig Student, er ikke anført hos Gottfr. Svevus.

³ Terpag. Rip. Cimbr. p. 615. D. 9 Novbr. var Hegelund i Ribe, hvorfra han d. 20 s. M. reiste til Kjöbenhavn. Cal. MS. — Rector og Decanus kunne sees i Scripta public. Prof. Wittenb. (Wittenb. 1560 sqq.) Tom. VI. Q q 5. R r 8. I Foraaret 1565 blev Mand. Parsberg immatriculeret: Gottf. Svev. S2 vers

⁴ Album Ac. Wit. (Förstem.) nævner saaledes i Vintersemestret 1564—65 følgende indskrevne: 21 Octbr. Laur. Nicolai Arhusiens., d. 25 Octbr. Jo. Georgii Fionens. og Francisc. Nicolai Alburg., d. 29 April Mart. Georgii Havn., Petr. Godschalculus Randrus. og de tre anførte Ripensere, der vel vare Skolekammerater af Vedel og Hegelund, hvorfor ogsaa denne sidste, skjönt han selv opholdt sig i Leipzig, noterede deres Ankomst til Wittenberg i sin Cal. ad 13 Apr. 1565.

Sommerens Løb vare endnu Anders Lemvig, Mads Schytte, Christen Pedersen, Laurids Gjødese og den unge Knud Skram komne til⁵. Ved el forenede sig med disse, hvoraf nogle vare hans Ungdoms og bleve hans Manddoms Venner. Hvor saamange Landsmænd vare forsamlede, gaves der rig Anledning til gjensidig Meddelelse, Belæring og Opmuntring; hvad der skeete i Hjemmet, kom let til Alles Kundskab, ligesom det vandt Alles Deeltagelse, og lykkeligviis vare Efterretningerne fra det kjære Fædreland nu langt trøsteligere end de, som Ved el fordem i Leipzig havde kunnet modtage: Daniel Rantzau havde aabnet sin Heltebane i de samme Dage, han forlod Danmark, og givet den langvarige Krig en anden Vending⁶. I Foraaret 1566 stødte ogsaa Tyge Brahe til Cohorten af danske Musasønner i Wittenberg⁷, og paa samme Tid førte Peder Hegelund den unge Hans Hemmingsen og maaskee Erhard Andersen fra Landskrone derhen⁸. De kunde alle bringe friske Tidender fra de Kjære i Hjemmet; Simon Fragtkudsk og Andre bragte idelig Breve og Budskaber fra Danmark og tilbage igjen; Bogfører Baltzer Kaus reiste hyppigt til Wittenberg og var de unge Studenter en velkommen Gjest⁹. Kort sagt, Livet i Wittenberg lod i den Henseende

⁵ Gottf. Svevus T4 vers. nævner naturligviis Canutus Schram. De to førstnævnte og desuden en vis Christ. Petri Cimber Niecopiensis anføres baade af Hegel. ad 10 Juni og hos Førstem. a. St., men Laur. Ægidius findes ikke indført i hans Album, ligesaa lidet som Knud Skram, der med et Par andre Landsmænd, Jo. Andreæ og Nic. Nicolai, d. 15 Octbr. 1565 droge fra Leipzig til Wittenberg: Hegel. Cal.

⁶ Slaget ved Svarteraa d. 20 Octbr. 1565. Dan. Mag. T. R. II. 86. 91. Hegelunds Almanakker indholde heelt igjennem Vidnesbyrd om hans Brevvexling med og Efterretninger fra Danmark. Han skrev endog til Niels Kaas og Björn Andersen (ad 27 Aug. 1566). Desværre har man ikke fra Nogen af de Andre lignende Antegnelser.

⁷ Langebek anfører disse Ord af Jo. Stephani annal. MSS. *Rediit Witebergam 1566 die 15 April. e patria. Unde discedens die 16 Septembris, die 24 Rostochium venit, aufugiens propter pestem.*

⁸ Naar Hegelund og den unge Hemmingius stødte til deres Landsmænd i Wittenberg, kan jeg ikke bestemt sige, da den første Halvdeel af hans Almanak for 1566 nu mangler og allerede maa have manglet, da den Extract, der findes i den Thottske Manuskriptsamling (Bibl. Reg. no. 1933) blev taget. Men d. 10 August var han i Wittenberg med sin senere just ikke fordeelagtig bekendte Discipel, hvem han i de følgende Aar anfører paa sine Fortegnelser over de Danske i Wittenberg (1567, 1568). Eberhardus Andreas Coronæus har jeg først truffet i Script. publ. Prof. Wit. Tom. VII p. 307—8, hvor der siges om ham: „quum propter egestatem domesticam suo sumptu hic degere non posset, ab eximii Theologi et viri Claris. D. Hemingi etc. filio et præceptore hujus receptus est, quem allevarent, cuique benefacerent” &c. — Da nu Hegelund, der iøvrigt aldeles ikke omtaler sit Forhold til ham, kalder ham „Coronæus ex Scania”, seer jeg ikke, at der kan tænkes paa nogen anden By end Landskrone, ligesom jeg antager, en samtidig Coronæus ex Transylvania (Jo. Camer. Ep. T. II. 14) for at have været fra Kronstadt, med mindre det er en Latinisering af det virkelige Navn, saaledes som hos de tvende ogsaa samtidige Holstenere (Kreye).

⁹ „Simon auriga tabellarius” forekommer meget hyppigt i Hegelunds Almanakker for disse Aar;

Intet tilbage at ønske¹⁰. Men dertil kom endnu det saa at sige classiske Sted, hvorpaa disse Venner og Landsmænd vare samlede. Vilde de kaste Öiet ud over deres egen Kreds, fandt de sig omgivne af talrige Minder, levende og döde, fra Reformationens Heltetid. Der laa det Huus, hvori Luther levede, hvori han samlede unge Mennesker om sig, hvor han havde opvakt de förste Gnister i den nu beundrede Daniel Rantzaus Sjel, og dette samme Huus var endnu et kjært Hjem for en haabefuld Ungdom¹¹; der laa Melanchthons Bolig, nylig forladt af sin gamle Herre, men hvert Aar Vidne til festlige Optrin, naar det hele Universitet paa hans Dödsdag feirede hans og Luthers velfortjente Mindefest¹²; der stod begges forladte Lærestol, endnu beklædt af Mænd, der havde været deres personlige Venner, af beröimte Lærere, til hvem den videlystne Ungdom strømmede fra alle Europas Lande.

Af disse Lærere var paa den Tid ingen anseeligere end D. Caspar Peucer, udmærket som Læge, Mathematiker og Historiker, höiligen yndet af Churfyrste August og tillige en Slags Ephor eller Overbestyrer af Universitetet¹³.

stundom ogsaa en vis Christophorus i samme Egenskab; ligeledes Balth. Kaus, en videnskabelig dannet Mand, med hvem Hegelund corresponderede, og hvis Familieanliggender han interesserede sig for. Cfr. Cal. ad 30 Octbr. 1566, 27 Mart. 1567 &c.

¹⁰ Gassend. vit. T. Brah. p. 10. „Wittebergam semper cordi habens . . . Ille ic jucunde quum degeret“. Terpager (Rip. Cimbr. p. 615—16) sigter ogsaa dertil: „Witteberga maximum partem detinuit hosce Musarum cultores.“

¹¹ Om Hieron. Opitum, netop en af Vedels Venner, siges der i Script. publ. Prof. Wittenb. T. VI Ff2: habitationem habet cum aliis Illustrissimi Electoris Saxonie beneficiariis in domo reverendi domini D. Martini Lutheri. Det var i Aaret 1565. Jfr. Grohmann Annal. d. Univ. z. Wittenb. I. 73.

¹² I Dänische Biblioth. III. 182 nævnes „Ædes Philippæ“ som det Huus, hvori T. Brahe opholdt sig i Wittenberg, efterat han havde forladt Danmark. Den nævnte Fest holdtes siden Melanchthons Död d. 19 April hvert Aar til Erindring om ham og Luther. At Melanchthons Dödsdag blev valgt, maa vel tilskrives Peucer, hvis Biograph Jo. C. Leupold beskylder ham for, at han „alle nur ersinnliche Mittel angewendete, dessen Ruhm über Lutheri Ehre und Nachruf zu erheben“ (Lebensbeschr. D. Casp. Peucers S. 38). Til denne Fest indbød aarlig Universitetets Rector og opfordrede Studenterne „ad recitationem poematis libenter et cupide convenire“. Scr. publ. P. Wit. T. VI. 1.3 vers. Aaa8—Bbb. Blandt de Vedelske Manuskripter paa Universitetsbibliotheket No. 121. 4to findes et Digt paa ti Vers til Melanchthons Ære, og det lod sig vel tænke, at det ved disse Festligheder var fremkaldt. Det er skrevet med Vedels egen Haand og har den Overskrift: In effigiem *Φ. M.* — Om Wittenbergs mange Mærkværdigheder, jfr. Neickelii Muscogr. S. 132.

¹³ Leupold S. 6—7. Casp. Peucer blev 1554 Prof. Mathes. i Wittenberg, og siden, efter at være creeret til Doctor i Medicinen, ved hvilken Leilighed Joa. Camerarius var tilstede paa Erkebispen af Magdeburgs Befaling, Prof. Medicinæ; hans Anseelse voxede saa meget, at Churfyrsten udnævnte ham til sin Livlæge og overdrog ham „in frommer Absicht auf Einrathen sämmtlicher damaligen Professoren“ Inspection over hele det Wittenbergske Universitet; hans Titel var *Præceptor primarius totius Academiae*. Af Scr. publ. Prof.

Denne Mand synes at have været det samme for Vedel i Wittenberg, som Camerarius var i Leipzig, og Forbindelsen med den sidste kunde let lede til Forbindelsen med hiin; thi Peucer var en Ven af Camerarius og gift med en Datter af hans fortroligste Ven Philip Melanchthon¹⁴. Peucer dyrkede tillige de historiske Videnskaber, forøgede og forbedrede Carions Krønike og var overhovedet den vigtigste Støtte for den historiske Skole i Wittenberg, efterat Flacius, Chemnitz og Chytræus havde forladt dette Universitet; han søgte at anvise de unge Studerende til et fornuftigt Studium af Universalhistorien, paatog sig frivillig at holde historiske Forelæsninger og indlod sig endog i specielle og vanskelige Undersøgelser, henhørende til den nordiske Historie¹⁵. Dette maatte hendrage Vedel til denne talentfulde Mand, og allerede i hans første Aar i Wittenberg var Forbindelsen indledet. Peucer beskjæftigede sig dengang med det vanskelige Spørgsmaal om Oprindelsen til Navnet Danmark og yttrede for Vedel, at dette Navn maatte være dannet af Markgrevskaftet, som Henrik Fuglefænger formeentlig havde anlagt paa den danske Grændse. Saadanne Samtaler havde Vedel neppe hørt siden den Tid, da han laa op til Grundets Bryst: nu kom de atter tilbage til ham paa hans Sögen efter Kundskab i fremmede Lande og mindede ham om den gamle Sorg over Fædrenelandets forsönte Historie. Det var da intet Under, om Vedel med Ærefrygt sluttede sig til denne Mands Mening. »Ligeoverfor

Wittenb. seer man den besynderlige Stilling, hvori han stod til sine Colleger: han raadede for Bortgivelsen af Stipendii-Pladser i et af Churfyrsten oprettet Collegium (Tom. VI. M3 vers. cfr. Leup. S. 8); han læste over Historie (ib. Nn 5.), over Medicin (T. VII. p. 34) og over Astronomie (ib. p. 448), alt efter Behag, og i en offentlig Bekjendtgjörelse fra Universitetets Rector i Aaret 1566 finder jeg de Ord: „Dom. Peuceri nostri incolumitas scholæ nostræ salutem complectitur“. (Ib. p. 115.) — Hans senere dybe Fald 1574 er bekjendt. Derom høves af Christoph. Pezelius Historia carcerum et liberationis Casp. Peuceri. Tigur. 1605. 8.

¹⁴ Cfr. Joa. Camerarii Epistt. Tom. I. 294. II. 349, 369. 372. — Scr. Prof. Wittenb. T. VII. 115. Leupold a. St. S. 38. Hans Hustru Magdalene, Melanchthons Datter døde 1576, og elleve Aar efter giftede han sig igjen. Cfr. Nova Litterar. German. an. 1707, p. 69. 97. (Lips. & Hamb. 4to).

¹⁵ Carions Krønike, den almindelige Haandbog i Universalhistorien, var først udkommen paa Tydsk 1531 og derefter oversat paa Latin 1538. (See ovenf. S. 23 not. 13.) Philip Melanchthon udgav atter denne Bog, første Deel 1558 og anden Deel 1560, nogle Maaneder før sin Död. Endelig leverede Peucer 1562 sin Continuatio chronici Carionis, der udgjör den tredje og sidste Deel: Leupold S. 35—36. Jeg har haft en Udgave, trykt i Frankfurt 1581, hvori Peucers Dedication til Churfyrsten er dateret 1572 (ikke 1562). Ifølge denne omfatter Peucers Forbedring og Fortsættelse Tidsrummet fra Carl den Store til Carl V, og vedföiet er Peucers „Tabella ostendens, quo ordine legenda et cognoscenda sit series historiarum mundi, dedicata Scholasticis Academiæ Wittebergensis“. Aanden i Bogen er religiös og aristocratisk (cfr. p. 13. 55. 206). Netop i Aarene 1565 og 1566 læste Peucer over denne Krønike ved Universitetet. Cfr. Scr. Prof. Wittenb. T. VI. Nu 5. T. VII. 34. — Om Paul Ebers og Petri Albini historiske Fortjenester: Grohmann S. 177.

denne store og høitbegavede Lærde,” sagde Vedel atten Aar senere, „vovede jeg neppe at have anden Anskuelse end han”¹⁶.

Men ved Siden af disse historiske Studier glemte Vedel ikke de Videnskabsfag, som dengang ansaaes for den lærde Dannelses almindelige Grundvold. Han kunde jo ikke forlade Wittenberg uden som Magister, og Forberedelsen dertil gik igjennem andre Höresale end den historiske. Det er heller ikke usandsynligt, at han har staaet i nærmere Beröring med andre af de Wittenbergske Lærere, navnlig med Mathematikeren Sebastian Winshemius, i hvis Huus hans Ven Hegelund boede¹⁷. Saaledes maatte han da i sit förste Aar höre philosophiske Foredrag hos Christoph. Pezelius og Jo. Ferrinarius, mathematiske hos denne Winshemius og Barthol. Schönborn, theologiske hos Geo. Major, Paul. Eber og Paul. Crell og endelig philologiske hos Christoph. Pezelius, Alb. Lemeiger, Eus. Menius og Vitus Winshemius. Denne hans Flid og Virksomhed kjendes ikke i det Enkelte, men den kjendtes i sine Fölger. En Magister-Examen var den almindelige Prövesteen for de unge Studerendes Fremgang: ved denne maatte de aflægge Regnskab for deres Kundskaber i Dialectik og Physik, i Arithmetik, Euclides, Sphærica, Theorica og Beregning af Længde og Brede, i den kirkelige Dogmatik og Theologie og fremfor Alt i Grammatica¹⁸. Examen holdtes to Gange om Aaret; den förste siden Vedels Ankomst saaledes i Begyndelsen af

¹⁶ I Aaret 1584 fortæller Vedel selv denne Samtale: „Equidem ire inficias non possum, quin quum primum in eam (d. e. den Mening, at Danmark havde sit Navn af Marca Slesvicensis) incidere atque ante annos duo de viginti (altsaa i Aaret 1565—66) a viro magni et memorabilis ingenii Casparo Peucero coram audirem, pene idem quoque subscripserim.” Or. de orig. app. regn. Dan. B 4 vers. Nu fremsattes rigtignok den samme Mening i Peucers Fortsættelse af Carion Lib. IV. p. 469; men da denne Fremstilling kun udgjör et Par Linier, og da Bogen desuden var trykt, kan Vedel ikke sigte til dette Sted. Og virkelig er det vist, at Peucer skrev en egen Afhandling eller Bog de gentibus arctois, som var trykt i 8vo og som Vedel selv eiede. Cfr. Westphal. Mon. ined. Tom. IV col. 1595. Denne Bog har sandsynligviis været Frugten af Peucers for Vedel saa interessante Undersøgelser vedkommende Nordens Historie; men jeg har ikke kunnet faae den at sec. Selv beröimte Literatorer nævne den ikke engang.

¹⁷ Hegel. Cal. MS. ad. 5 Oct. 1574: Doct. Sebast. Theod. Winshemius, Mathematicus et Philosophus insignis, præceptor et hospes meus carissimus &c.

¹⁸ Leges coll. facult. lib. artt. in acad. Wittenb. (Scr. publ. Prof. Wit. Tom. I. 008-8 vers.) indeholder disse Bestemmelser om, hvad Magistrandi skulde examineres i, og ved at gjennemsee Professorernes Bekjendtgjörrelser om deres Forelæsninger i Aaret 1565—1566, vil man finde de nævnte Docenter og hvad de have foredraget i dette Tidsrum. Med disse Love fra Wittenberg er det interessant at sammenholde den encyclopædiske Oversigt over de philosophiske Videnskaber, som Palladius meddeler i Formul. visit. prov. D 6 - E 4, og den Kjöbenhavnske Universitetsfundats's Fordringer til Baccalaurei og Magistri: Krag ved Sandvig I. 687—88. De academiske Graders historiske Literatur udgjör et lille Bibliothek. Jfr. Engels- tofts Univ. Annal. 1809. I. 50—52.

Marts 1566, den anden i Midten af August samme Aar, men i Viti Winshemii Rectorat. Til denne sidste indbød det philosophiske Facultets Decanus, Laurentius Durnhofer, den femtende August ved et latinsk Digt om Religionskundskabens Vigtighed¹⁹, og til denne indstillede sig derpaa otte og tredive Candidater, blandt hvilke Vedel og Laurids Gjödese. Pröven selv afholdtes den sextende eller syttende August. Dagen efter udstedede Decanus atter en Bekjendtgjörelse, hvorved han erklærede dem alle værdige til Magistergraden og tilsagde den academiske Ungdom at möde ved deres höitidelige Proclamation. Denne foregik den tyvende August om Formiddagen Klokken otte i det nye Collegiums Höresal. I den lange Række af unge Magistre havde Vedel den tredje Plads. Den förste var anviist hans Landsmand Laurids Gjödese, der allerede i nogle Aar havde været Rector i Ribe og snart reiste tilbage til sit Embede igjen²⁰.

Som Magister forblev Vedel endnu et heelt Aar i Wittenberg, hvor han vel fremdeles benyttede den Veiledning, som Universitetet tilbød, men dog ogsaa hengav sig til selvstændigere videnskabelige Sysler. Den afdöde Grundet havde efterladt sig Materialier til en Samling af disse homiletiske Lignelser, der udgjorde en væsentlig Deel af Datidens geistlige Veltalenhed, og Mange opfordrede Vedel til at ordne og udgive dem²¹. Han selv betragtede dette Arbeide som en Pligt mod sin bortgangne Velgjörers Minde og paatog sig det gjerne. Han ordnede de efterladte Samlinger i et vist System, saaledes at han som Indledning opstillede alle de Lignelser, der angik Nyttens og Nödvendigheden af at höre Guds Ord, fordeelte derpaa i fire Classer efter Catechismens fire Parter de

¹⁹ Script. p. Prof. Wit. T. VI. Yy 2 vers. sqq. om den förste Promotion i dette Aar d. 3 Marts 1566. Tom. VII. p. 94—98 om den anden d. 20 August s. A. hvor ogsaa Durnhofers Program er aftrykt.

²⁰ Anf. St. hvor der udtrykkelig siges, *doctrinæ eruditæ repertos esse duo de quadraginta ex scholasticis nostris, qui linguarum et philosophiæ studiis ita profecerunt, ut &c.* Vil man nu sammenholde dette med Ægidii Lauridsens Beretning S. 38, at Vedel „*udi sin Alders 24 Aar tog Gradum Magisterii inter 38 viros pietate et eruditione insignes*“, og med Gottfr. Svevus Hhh4, saa skal man neppe tvivle paa, at disse Efterretninger höre sammen, saa at den ene kan supplere den anden. Det er ogsaa Æ. Laur. som lærer os, at „Laurids Gjödese havde den förste Plads og denne salig Mand (d. e. Vedel) locum tertium, qui est locus eruditionis“. Om Laur. Gjödese's Rectorat, jfr. Terpag. Rip. Cimbr. p. 492. Insc. Rip. p. 147.

²¹ „Reliquit is (i. e. Grundith) post se scripta quædam, quæ post obitum ejus sibi communicari boni et docti viri, in me propinquum et familiarem ejus oculos conjicientes, expetebant.“ Gr. Simil. A 4 vers. Blandt disse Grundets efterladte Haandskrifter fandtes, foruden Similitudines, ogsaa fölgende andre: Betragtninger over Amos, en Samling af Ligprædikener, Brudevielser og andre geistlige Taler og hele Aargange af Prædikener over Evangelierne Vedel fik alt dette og tænkte paa at udgive i det mindste en Deel deraf, men det skeete aldrig. Cimbr. lit. II. 909.

Lignelser, som lode sig henføre til disse, og samlede alle de øvrige om visse theologiske Loci eller Begreber i alphabetisk Orden. For at Bogen kunde være et fuldstændigt Mindesmærke om hans kjære Grundet, tilføiede han endvidere baade de Digte, som han selv og Hegelund havde skrevet ved Grundets Død, og dertil endnu en herlig Skildring af Grundets Liv og Fortjenester. Lykönskninger fra hans Venner til det fuldendte Arbeide og gode Önsker fra dem med Hensyn til hans forestaaende Hjemreise skulde ligeledes pryde denne Bog²². Saaledes udkom da engang i Sommeren 1567 det første Skrift fra Vedels Haand, med en Dedication til Cantsleren Johan Friis; dog fik hiin Skildring af Grundet en særlig Tilegnelse til dennes Discipel og Efterfølger Jacob Madsen, Sognepræst ved Ribe Domkirke²³.

Med Bearbejdelsen af Grundets Similitudines sluttede Vedel det andet Aar i Wittenberg, ligesom han med sin Magister-Examen havde sluttet det første. Bogen var ~~vel~~ endnu i Bogtrykkerens Værksted, da han maatte forlade sine Venner i Wittenberg. I deres Kreds vare imidlertid flere Forandringer foregaaede. Brahe var for længesiden reist bort; den unge Knud Skram var død i det første Aar, og nylig havde Erhard Andersen fulgt ham i Graven²⁴. Derimod vare Andre komne til, og Antallet af Danske var fremdeles betydeligt²⁵.

²² Den hele Anordning af Skriftet tilhører altsaa Vedel; om han derimod ogsaa har tillagt Noget af Materien selv, beroer paa, hvorvidt man vil strengt holde sig til Udtrykket: „auctum et in ordinem redactum”. a. St. — Hele Bogen bestaar af Lignelser, og disse ere altid i den Form, at hver af dem begynder med et *Qvemadmodum*, *Veluti*, *Sicut* eller *Ut*, hvorpaa det andet Sammenligningsled har et *Ita* eller *Sic*, f. Ex. „Qvemadmodum choncha initio veris mirabili siti appetit rorem coelestem, ita ecclesia Christi appetit coelestia dogmata, tradita voce Dei” o. s. v.

²³ Dedicationen til Joh. Friis er dateret den 29 Juli, og Signaturerne synes mig at vise, at denne Dedication er trykt først og derefter det øvrige af Bogen. Jeg kan derfor ikke vel troe, at det er rigtigt, naar Hegelund in Cal. MS. vil, at Bogen udkom i Juli 1567. Da imidlertid Vedel forlod Wittenberg, neppe en Uge efter at have skrevet hiin Dedication, saa maatte man antage, at Bogen først er bleven færdig fra Trykken, efterat han var kommen hjem til Danmark. — Denne Jacob Madsen Veile var en Søn af Borgermester Mads Nielsen, der atter var en Søn af den bekjendte Borgerm. Niels Jonsen (Gaarmann S. 10); han var først Prof. Pædagog i Kjøbenhavn, derpaa Præst i Ribe og endelig Bisp i Fyen (cfr. Vinding Acad. Havn. p. 123. Bloch, fyen. Geistl. Hist. I. 50—52, 66 og der anførte Steder). Som en Discipel af Grundet havde han corresponderet med Vedel om Bogens Udgivelse, og deraf tog Vedel Anledning til at dedicere ham sin Or. de vit. Grundithi. Denne Dedication er undertegnet d. 25 Juli 1567. Gr. Similit. O vers. — O 2.

²⁴ T. Brahe var reist til Rostok d. 16 Sept. 1566. Dan. Mag. II. 177. Den unge Knud Skram, en Søn af den berømte Peder Skram, var allerede død i Wittenberg d. 30 Juni 1566. Cfr. Scr. Prof. Wit. T. VII. p. 51—52, hvor hans høitidelige Begravelse, Epitaphium m. m. omtales. Coronæus døde den 8 Mai 1567, og blev ligeledes hæderlig begravet. Ib. p. 307—8. Hegel. Cal. ad 8 Mai s. A.

²⁵ Hegel. Calend. MS. for Aaret 1567 viser os, at der ved denne Tid levede tyve unge Danske i

Men i dette større Samfund havde der, som det synes, efterhaanden udsondret sig en mindre Kreds, der udgjorde Kjernen af de danske Studerende ved Universitetet. Dertil hørte Magister Anders Vedel, Mag. Jacob Madsen Aarhuus, Peder Hegelund, Desiderius Foss og Anders Lemvig, og dertil sluttede sig atter i det mindste et Par fremmede Lærde, Mag. Martinus Henrici, siden Professor i Wittenberg, og Mag. Hieron. Opitz, hidtil Stipendiarius i Luthers Huus og nylig udnævnt til Præst i Camentz²⁶. Disse vare alle lærde unge Mænd. Da nu Vedel i de samme Dage fuldendte sin Udgave af Grundets Værk og tillige beredte sig til Afreisen, saa anstrængede disse hans Venner sig ret for, at den unge Mester i de frie Videnskaber med en vis Glands kunde gaae ud af deres Kreds. Det var ikke nok, at den latinske Versekunst sattes i Bevægelse; den græske, som var i Moden, maatte ogsaa vise sig, ja ikke engang den hebraiske blev skaanet²⁷. Peder Hegelund og Mart. Henrici lykønskede ham og sagde ham Farvel i latinske Digte; Jacob Madsen viiste, at han var istand til af Homeriske Centoner at sammensætte ganske læselige græske Vers; Hier. Opitz overbød dem alle ved hebraiske. Det Hele skulde være som en brillant Finale, hvormed Vedels egentlige Læreaar skulde sluttes²⁸. Ledsaget af sine lærde Venners

Wittenberg, nemlig foruden Vedel og Hegelund følgende: M. Jacobus Matthias, M. Budæus Johannis, Jacobus Wilhelmus, Nic. Michaelis, Desid. Fossius, Jo. Hemmingius, Petr. Olaus Rip., Paulus Thomas Rip., Jo. Stage Rip., Joh. Canuti Arh., Jo. Laurentii Arh., Laur. Mönke, Andr. Lemvig, Matth. Johannis Alb., Ericus Olai Hallandsfar, Jo. Wincke, Sev. Kneffs Colding., Nic. Wilsleff.

²⁶ Hvem der hørte til denne Kreds blandt de Danske, seer man af Hegelunds Almanakker, hvor de meget ofte nævnes. Jacob Madsen Aarhuus, eller *Ἰάωβος Μαθημάτης*, som Hegelund skriver, var allerede i Foraaret d. 18 Febr. 1567 bleven Magister, og døde senere som Prof. Theologiæ ved Kjöbenhavns Universitet; han maa nöie skilles fra den samtidige Jacob Madsen Weile, der ovenfor er omtalt. Hieron. Opitz nævnes i Scr. Prof. Wit. T. VI Ff 2 i Aaret 1505 som boende i Collegiet, der var oprettet i Luthers Huus.

²⁷ Vil man have andre Exempler paa danske Lærdes Forsög i græsk Versemagerie fra den Tid, saa vil jeg blot henvise til den vordinborgske Præst Hans Lauridsen, Biskop Jacob Holm i Aalborg, Vedels Byesbroder Anders Christensen Weile, Professor Niels Lauridsen (Amerini Broder) o. A., hvorom man kan see hos Möller, Worm eller Nyerup. Om man derimod tör regne Vedel selv til de græske Digttere, forekommer mig meget tvivlsomt. I al Fald er det vist, at Alb. Thura Idea hist. lit. Dan. p. 361 tager feil, naar han vil hente Beviset derfor af et 1576 i Kjöbenhavn udgivet græsk Digt kaldet „*Votum pro ecclesia et statibus Danicæ*“; thi dette er ikke af Vedel, men af den nævnte Anders Christensen Weile (Wellejus).

²⁸ I Grund. Similit. findes alle disse Digte optagne. Martinis og Opitz's staae foran. Dette sidste er et hebraisk Vers med Ende-Rim, hvorom en kyndig Ven har sagt mig, at det er ganske af samme Slags, som endnu i vore Dage enhver studeret eller halvstuderet Jøde er istand til at levere, og som hyppig leveres ved Familiefester og lignende Leiligheder. Jeg finder Intet deri om Vedels Afreise, hvortil Martini sigter, men kun nogle Berømmelser over de af Vedel udgivne Lignelser. Som en Pröve — og for at min Beskrivelse kunde

bedste Ønsker og store Forventninger, forlod han Wittenberg den fjerde August 1567 og drog tilbage til den elskede Hjemstavn: der skulde han, sang Hegelund, finde sin Fader i en kraftig Alderdom; der skulde han finde sine kjære Brødre; der skulde han, haabede de alle, finde en Plads, hvori han med Hæder kunde tjene Fædrelandet og Videnskaberne²⁹.

VIII. Det samme var ogsaa Vedels Ønske og Haab. Vel tog han efter Hjemkomsten til Danmark for det første sit Ophold hos sine Forældre i sin afsides liggende Födeby¹; men hans Tanker vare ufravendt rettede paa, at han snart kunde aabne sig en Virkekreds, der passede for hans Evner og Kundskaber. Den lærde Dannelselse, han ved Universiteterne havde modtaget, gik i hine Dage fornemmelig ud paa at skabe Geistlige, og Vedels Hu stod ogsaa til at søge Ansættelse i Kirkens Tjeneste²; men ved Siden af dette Ønske, som han aabent

give ligesom et Gjenskin af den Lærdom, der ved Vedels Afreise fra Wittenberg sattes i Contribution, vil jeg afskrive følgende sex Linier:

וְגַם חֲשֵׂאִיר בְּנִבְרָאִים | מְשָׁלִים רַב אֲשֶׁר דּוֹמִים
 לְבַל־פְּרָקִי אֲמִנְתָּהּ | עֲלֵיהֶם יֵשׁ יִשְׁוֹעָהָ:
 וְאַלֶּה הֵם מְחַבְּרִים | בְּסֶפֶר זֶה מְפֹאָרִים:

Peder Hegelunds Elegia *προπεμπτική* paa fyrgetyve latinske Vers, afvexlende Hexametre og Pentametre, og Jacob Madsens *Προπεμπτικὸν* bestaaende af sex og fyrgetyve græske Hexametre, findes ved Bogens Slutning. Disse referere sig ganske til Afreisen. Det sidste begynder saaledes:

*Πῆ, φίλε, πῆ σπέυεις λείπων ἐρυήρας ἐταίρους,
 Μουσάων τε πόλιν ζαθέην καὶ λευκὰ κάρηνα
 οὔρετος, οὗ ναίουσαι κόραι διὸς ἐκγεγαυῖαι,
 νόμφαι τ' Ἀλβιάδες ξανθότριγες ἀργυρόπεζαι.*

Derefter følger en virkelig ganske smuk Udmaling af det „velbyggede Weiles“ (*ἐυκτιμένη Βιέλλα*) og Omeg-
 nens Skjönhed, og endelig en Forudsigelse om al den *κλέος ἄσβεστον καὶ ἀέννητον εὖχος*, som Vedel i Fædre-
 nlandet skulde opnaae.

²⁹ Tiden for Afreisen finde vi bestemt i Hegel. Cal. MS. ad 4 Aug. 1567; *Discessit hinc in patriam M. Andreas Severinus Velleius*. Veien har formodentlig været den samme, som Hegelund halvandet Aar efter fulgte, nemlig over Zerbst, Magdeborg og Lüneborg. Anf. St. ad. 18 Mai 1569.

¹ Curric. vit. p. 38. Men Ordene ere ikke saaledes at forstaae, at Vedel det hele Aar forblev i Veile, kun at dette Sted var hans egentlige faste Hjem, — som det Følgende viser.

² Dertil sigter allerede Mart. Henrici (Gr. Simil. A vers.) ved Vedels Afreise fra Wittenberg, i disse Linier:

Ut prosis patriæ, et divinæ laudis honori
 Te faciat felix organon esse Deus.

Og i Fortalen til Krøniken a 6 nævner Vedel selv det som sin Bestemmelse, at søge „en hæderlig Sted enten udi Skolen eller i Kirken at tjene Gud“ o. s. v.

udtalte, levede vist nok endnu i hans Hjerte en lønlig Følelse for al den Hæder, der ventede Den, som turde fordriste sig til at løfte det Slør, der hvilede over Forfædrenes næsten glemte Bedrifter. »Hæder eller Døden!» — var et Valgsprog, der i eensomme Timer lød for ham, og som hans Haand endog nedtegnede paa Papiret³. Men denne Følelse var endnu neppe kommen til Klarhed hos ham selv, og en Embedsstilling, der ligefrem vilde lede til Maalet, gaves der før K. Christian den Fjerdes Tid ikke udenfor den Kongelige Historiographs⁴. Nærmere laa det den unge Mand, der tidlig havde faaet Smag paa Classikernes Læsning og nu under Camerarii Veiledning end mere havde udvidet sine Kundskaber i denne Retning, at tænke paa et Rectorat, som dengang fandtes i enhver dansk Kjøbstad. Besættelsen af disse beroede ene paa Stiftets Biskop. Snart begav Ved el sig derfor paa Reisen til alle Landets Biskopper og tilbød dem sin Tjeneste. Det var forgjæves: der var intet Rectorat for ham at erholde, i det mindste intet, som han ønskede at tage imod⁵.

Imidlertid førte denne Reise ham, som det synès allerede i Begyndelsen af Aaret 1568, ogsaa til Kjøbenhavn, og der lykkedes det ham bedre at tildrage sig høitstaaende Mænds Opmærksomhed. De meest betydende Statsmænd og meest fremragende Personligheder i Danmarks Hovedstad vare paa den Tid Cantsleren Johan Friis og Rigshovmesteren Peder Oxe: den første havde allerede gennem tre Kongers Regjering deeltaget i eller styret alle vigtige Regjerings-sager; den anden var for et Aarstid siden vendt tilbage fra sin Landflygtighed, og havde nylig ved Eiler Hardenbergs Død opnaaet den anseeligste Værdighed i Riget, som nogen Undersaat kunde opnaae⁶. Til fast lige Berømmelse med disse

³ MSS. Vellej. Bib. Un. Havn. No. 121 in 4 to indeholder blandt andet et Octav-Blad med det Vedelske Bomærke i dets ældre Skikkelse, vistnok altsaa fra hans tidligere Tid, hvorom jeg andetsteds skal tale. Men paa Bagsiden af Bladet findes nogle Meditationer til latinske Vers, Sententser o. desl. skrevne i Studerekammerets Stilhed. Iblandt disse Notitser eller Concepter læses et Distichon med den mærkelige Overskrift: *Aut mors aut eminere*. Disse Ord synes mig psykologisk mærkværdige, og ligesom en Nøgle til at forstaa Vedels senere besynderlige videnskabelige Færd.

⁴ Christian IV rostes af Samtidige for at have oprettet endog tvende historiske Professorater. Den første Prof. histt. ved Universitetet, Peder Spormand, blev beskikket i Aaret 1636. Nyerups Skildr. 3 B. 2 D. S. 80—81.

⁵ Svend Tiuesk. a 6 vers. „Gjennemvandret alle Biscopsdomme og forhørt, om mig maatte stædes nogen Skole fore at staae.“ Der var i oeconomisk Henseende en meget stor Forskjel paa de smaa Skoler og de store Domskoler. — Vidnesbyrd om Vedels Belæstthed i Classikernes, nedenfor.

⁶ I Aaret 1566 d. 24 Jan. fik Ped. Oxe Tilladelse til at komme hjem, d. 24 og 28 April fik han sine Eiendomme tilbage, d. 4 Octbr. dertil Forlehnningen med Vordingborg Slot. I det følgende Aar 1567 ægtede

hævede sig Feldtmarschallen Daniel Rantzau, der just paa denne Tid vendte tilbage fra sit mærkværdige Tog i det Indre af Sverrig⁷. Omstændighederne kunde synes at give Vedel Leilighed til at nærme sig disse Mænd. Johan Friis havde allerede tidligere viist sig som hans Velynder og modtaget hans Hylding derfor; Peder Oxen var ikke alene den gamle Cantslers fortrolige Ven, men tillige Broder til Tyge Brahes Pleiemoder Inger Oxen, Jörgen Brahes Enke og fra tidligere Dage Vedels Beskytterinde; endelig ansaaes saavel Braherne som Johan Friis for et Led af den vidtudbrede Rantzauske Slægt⁸. Hvormeget eller hvorlidet Vedel nu benyttede sig af disse Omstændigheder til at søge de høie Magthavere, lader sig ikke med Vished sige, men at han allerede i Begyndelsen af dette Aar havde aabnet sig en Adgang til dem, synes utvivlsomt. Ligesom han i det foregaaende Aar opvartede Johan Friis med sin Udgave af Grundet, saaledes fandt han ogsaa nu en Anledning til at bringe sig i Erindring baade hos ham og hos Daniel Rantzau. Joh. Friis fyldte i det tidlige Foraar sit fire og halvfjerdsindstyvende Aar, omtrent ved den Tid, da Dan. Rantzau vendte tilbage fra hiint vovelige Indbrud i Sverrig⁹. Vedel lod ikke denne Leilighed til at anbefale sig hos dem begge ubenyttet, og han benyttede den paa den Maade, hvorpaa lærde Mænd dengang pleiede at vise deres Opmærksomhed. Han forfattede nemlig et temmelig betydeligt latinsk Digt som en Lykönskning for den gamle Cantsler¹⁰, og han skrev en latinsk Idyl til Ære for Daniel Rantzau.

han Mette Rosenkrants, Enke efter den i Slaget ved Svarteraa faldne Steen Rosensparre, og omtrent ved samme Tid blev han ophøiet til Rigshovmester. Ryge S. 199—200, 202—3, 205, 213. Et halvt Aarstid efter var det, at Vedel kom til Kjöbenhavn.

⁷ Tilbagetoget fra d. 24 Januar til d. 14 Febr. 1568. Resen S. 193—98. Dan. Med. o. Mønt. F. II. Tab. IV No. 3. Altsaa kort för Vedels Ankomst til Kbhvn.

⁸ Disse Slægtskaber mellem de adelige Familier kunne let udvides saaledes, at de alle komme i Svogerskab med hinanden; men det kommer an paa, hvorvidt det af de Paagjeldende blev anerkjendt. Vi see da, at Henr. Rantzau ansaa sig for Tyge Brahes Slægtning (Gassend. vit. Tych. Braheci p. 77), og at han ligeledes kaldte Jo. Friis sin Slægtning „paa Mörnis vegne, fra tredie Led at regne“, samt at Joh. Friis's Contrafey hængte i Galleriet paa Breitenborg (Ligpr. ov. Jo. Friis L4). Den beröimte Jac. Binck havde malet ham: N. Dan. Mag. I. 363. Iövrigt overseer jeg ikke, at Daniel Rantzau först flere Led tilbage havde samme Stamfader som Henrik Rantzau: Familien var dog den samme, og Daniel Rantzau havde nylig i Ditmarskerkrigen tjent under Henrik Rantzaus beröimte Fader. — Tyg. Brahe var ikke i Kjöbenhavn i Begyndelsen af Aaret 1568. Dan. Mag. II. 178.

⁹ Vinding (Acad. Havn. p. 445) antager, at Joh. Friis er födt d. 20 Febr. 1494, ifölge Vedels Ligpr. L2. Denne Beregning följede ogsaa de nyere Forfattere, f. E. Hoffmann. I. 22. At der kunde være Grund til at tvivle derpaa, vil man strax see.

¹⁰ I den nylig anförte Fascikel af MSS. V. 111. j. findes Concepten til et latinsk Digt af Vedel med

Begge Arbeider bleve formodentlig overleverede i Haandskrift: det sidste blev kort efter trykt; nu ere de begge tabte. Men Lykke gjorde de vistnok paa en Tid, da den latinske Versekunst agtedes høit og lærd Dannelselse var almindelig hos alle dem, der overhovedet gjorde Fordring paa Dannelselse¹¹.

Baade Johan Friis og Peder Oxe benyttede og fremdroge gjerne lærde Mænd. Den sidste antog sig og opmuntrede Tyge Brahe tidligere end nogen Anden i Fædrenelandet, og havde nylig forskaffet ham et offentligt Beviis paa Opmærksomhed, da Kong Frederik den Anden i dette Foraar gav ham Løfte paa det første ledigblivende Canonikat ved Roeskilde Domkirke¹². Johan Friis, Universitetets Cantsler, var saa at sige i Embeds Medfødte Lærdes Beskytter, og nærede en personlig Forkjærlighed netop for den Videnskab, hvormed Vedel helst beskjeftigede sig: han besad selv gode Kundskaber i Fædrenelandets Historie, eiede en Samling af haandskrevne Actstykker til denne og fandt sin Glæde i at fortælle og høre om de fremfarne Tider, deres Hæder og deres Bröst¹³. Det kunde vel være ham kjært at have i sin Nærhed en ung Mand af

følgende Overskrift: „In diem XVII Martii, quo die ante annos LXXIII natus est vir clarissimus antiqua generis nobilitate, sapientia oximia et virtute plurima excellens, Dn. Johannes Friis, dominus hæreditarius de Hesselager et herus curiarum Borby et Hagedsted, serenissimi Regis Daniæ Frederici II Cancellarius dignissimus, inclytæ Academiæ Hafniensis conservator, ecclesiarum et ministrorum . . . constantissimus patronus, omnium liberalium disciplinarum studiosorum Mæcenas liberalissimus.” Concepten udgjør en 120 til 130 Vers, men er fuld af Rettelser og meget vanskelig at læse. Det er nok at bemærke, at dette Digt er skrevet i Aaret 1658, og at Jo. Friises Fødselsdag her angives at være d. 17 Marts. Dette sidste forklares desuden i Margen ved: „XVI Calend. Aprilis”, saa at det ikke er nogen Skrivfeil.

¹¹ Mølleri Cimbr. lit. Tom. II. p. 907 angiver Titelen saaledes: *Idyllion ad Dan. Ranzovium, summum Ducem exercitus Frederici II. Regis Danorum. Hafniæ A. 1569. 4.* Skriftet har altsaa været trykt, formodentlig efter at have først været leveret Helten i Haandskrift i Aaret 1568, da Medaillen blev slaæet og hans Rocs var i alle Munde. Men jeg har ikke seet det. Det findes ikke paa de store Bibliotheker. Jeg tvivler paa, at Möller har seet det, og forstaaer ikke hans Henvisning til Borchs diss. de poetis, hvori jeg kun paa et andet Sted har fundet den ganske løse Bemærkning (pag. 235), at Vedel havde skrevet Idyller. Jeg vil desuden tilløje, at baade Alb. Bartholin (de scriptis Danor. p. 9 ed. Möll.), Worm og Nyerup nævne *Slesvig* som Trykkestedet.

¹² Nemlig den 14 Mai 1568. Kongens Brev i Dan. Mag. II. 180.

¹³ Allerede i sine tidligere Aar interesserede Jo. Friis sig for specielle Undersøgelser henhørende til dansk Historie. I MSS. Vell. B. U. H. No. 122. 4to finder jeg saaledes en Afskrift med Vedels egen Haand af det Brev til ham om Elephantordenens „Selskab”, som 1530 skal være skrevet af Biskop Ove Bille i Aarhus (cfr. Suhms Sandvigske Saml. I. 3. S. 93), til hvem Friis havde henvendt sig derom igjennem hans Brøder Eske Bille til Svanholm og Mogenstrup. Brevet mangler Datum, men er vistnok gammelt; allerede 1540 finde vi Ove Bille i directe Brevvexling med Jo. Friis: Dan. Mag. T. R. I. 170. Det kan læses i Dän. Biblioth. II. 106–112 paa dansk og tydsk, paa Latin i Birkerød de ord. Eleph. p. 32. Men her i MSS. Vellejana findes et det Tillæg om Elefantens Navn og Egenskaber. Ove Bille ansaaes for meget kyndig i den danske

lige Sind, men i Alderens bedste Kraft, og virkelig opnaaede Vedel meget snart og vistnok heel uventet en Stilling, hvorved dette blev muligt: han opnaaede den „ved gode Venners Forhandling”, sagde han selv. Neppe skulde nogen anden end Jo. Friis eller Peder Oxe have kunnet forskaffe ham den under disse Omstændigheder. Kong Frederik den Anden havde nemlig allerede tvende Hofpræster eller Hofprædikanter. Magister Niels Kolding, der var udnævnt til dette Embede strax efter hans Thronbestigelse, havde siden faaet en Collega i Christen Blichfeld, efter hvis Afgang Christopher Knopf just i det foregaaende Aar var beskikket til tydsk Hofpræst. Nu var vel Knopf strax efter bleven sendt til Hæren i Sverrig som Feldtpræst hos Rantzau; men da han dog skulde vende tilbage og virkelig snart vendte tilbage, kunde man alligevel kun meget uegentlig sige, at noget Hofpræst-Embede var ledigt¹⁴. Men Vedels gode Venner synes at have anseet et saadant Embede passende for ham og hans Kjærlighed til Videnskaberne, og Johan Friis kunde derved beholde hos sig en ung Mand, hvis Kundskaber han agtede, og hvis Tjeneste han kunde benytte. Og saaledes skeete det da, at Vedel ikke meer end eet Aar efter sin Hjemkomst, 1568, blev kaldet til Prædikant paa Kjöbenhavns Slot ved Siden af N. Kolding og Christoph. Knopf. Hans Skjæbne havde dermed for det første fundet sin Afgjørelse. En ny Epoche i hans Liv var begyndt¹⁵.

Historie og har vel været Jo. Friis's tidligere Veileder deri, ligesom han regnede denne til sine „Cognati og amici”, der bleve betænkte i hans Testamente: N. Dan. Mag. I. 244. Jfr. Münter, recherches sur l'orig. des ordr. de Cheval. p. 67—69. Om Friises Kundskaber i Historien og historiske Samlinger taler Vedel oftere, som siden skal vises.

¹⁴ K. Frederik II afskedigede sin Faders Hofpræster og antog strax Mag. Niels Kolding 1559, der havde dette Embede til sin Död 1578; men senere blev Christen Blichfeld Hofpræst til 1566, hvorpaa Christoph. Knopf udnævntes 1567 og Vedel 1568, saa at der var tre paa eengang. Zwerg. Siell. Cler. S. 472. 479. 484. Der synes saaledes ikke egentlig at have været nogen Trang til Vedel. Kolding var første Hofpræst, og han assisterede 1572 ved Dron. Sophies Kroning (Resen S. 266): Vedels Udnævnelse var rimeligviis udenfor Regelen, en Følge af hans Patroners Indflydelse.

¹⁵ Sv. Tiuvesk. a 6 vers. Udnævnelsen skeete „formedelst gode Venners Forhandling”. Parallestedet i Cur. Vit. p. 38 har: „ved gode Venners Befordring”. Denne Udnævnelse maatte henføres til August 1568, hvis et Aar var forløbet siden hans Hjemkomst.

Andet Capitel.

Anders Vedel som Hofprædikant.

Som Hofprædikant havde Vedel et dobbelt Kald at fyldestgjøre, Theologens og Præstens. Hans historiske Studier maatte vel altsaa for nogen Tid træde i Baggrunden, saameget end Hovedstadens Bibliotheker, af hvilke hans Collega Niels Kolding forestod Kongens eget, indbøde dertil¹. Det nye Embede, han havde modtaget, hørte nemlig netop i denne Tidsalder til de meget vanskelige. Partier ved Universiteterne og i Kirken skabte atter Partier ved Hoffet; Fyrsterne selv blandede sig ikke sjeldent i de spidsfindige dogmatiske Stridigheder, og Hofpræsterne bleve de ængstede Samvittigheders Fortrolige. Der spurgtes ikke alene, om Hofpræsten var en lærd Mand, oprigtig Christen og begavet Taler; det kom tillige og især an paa, om hans Orthodoxie kunde udholde den Guldvægts-Prøve, hvorpaa den skulde veies. De theologiske Partimænd i Tydskland havde længe haft et mistænksomt Öie heftet paa Danmarks berömteste Lærer Niels Hemmingsen², og netop Aaret efter Vedels Udnævnelse til Hofprædikant, kom den stridssyge tübingske Theolog Jacob Andreæ til Danmark for at prøve de danske Theologers Retroenhed, navnlig i Læren om Christi Legems Ubiquitet, der hængte nøie sammen med det strenge lutherske Dogma om Nadveren. Kong Frederik den Anden troede selv at være fuldkommen orthodox og taalte ikke, at hans Geistlighed med hans Vidende afveg fra det lutherske Lærebegreb³.

¹ Zwerg. sjel. Cler. S. 472. Werlauff hist. Efterr. om d. st. k. Bibl. S. 4, 7 viser, at Hans Guldsmed (Aurifaber) 1569 blev afløst af Niels Kolding, og denne atter 1578 af Vedels gode Ven Jacob Madsen Aarhuus. — Universitetets Librerie i Hellig Geistes Kirke: Jonge S. 268. Dan. Mag. T. R. I. 73.

² G. Treschow dan. Jubell. S. 126—27 gjør opmærksom paa, at to Superintendentter og alle Professorerne ved Universitetet 1557 maatte underskrive en Troesbekjendelse om Nadveren („Tabella de coena domini”), og han anfører Ord til andet Niels Hemmingsens Underskrift.

³ Pont. Ann. eccl. D. III. 421—27. Her læses den mærkelige Correspondance mellem Jac. Andreæ og Niels Hemmingsen i Novbr. og Decbr. 1569. Jfr. Engelstoft og J. Möller histor. Cal. II. 340. 343 o. a. St.

Vedel var som dogmatisk Theolog en Ven af Niels Hemmingsens System og en Discipel af de ligesindede Philipister i Wittenberg, hvis Hovedmand, Caspar Peucer, havde været hans kjæreste Lærer. Han lagde ei heller Skjul paa disse sine Anskuelser. Paa den Tid, da Niels Hemmingsen truedes allerstærkest, aflagde Vedel paa en Maade sin egen dogmatiske Bekjendelse, idet han udgav en latinsk Oversættelse af den Bog, hvori Niels Hemmingsen havde offentliggjort Resultaterne af sine Foredrag ved Kjöbenhavns Universitet, og derved erkjendte dennes Lære ogsaa for sin⁴. Det dogmatiske System var i denne Bog indbefattet under tvende Stykker, Loven og Evangeliet. Det første Stykke udgik smukt fra Kjærlighedsbudet, advarede mod Vildfarelser og paaviiste den rette Brug af Loven; det andet Stykke handlede om Christus som Veien til Salighed, som Messias, en sand Gud og et sandt Menneske, Verdens Frelser og det evige Livs Kilde⁵. Men i Dogmet om Nadveren nøiedes Vedel uden noget Tillæg med Originalens reent bibelske Fremstilling og gjentog sin Lærers Misbilligelse af Samtidens ufrugtbare Subtiliteter⁶. Aaret efter at Vedel havde udgivet denne Bog, brød den første Storm løs over Niels Hemmingsen; men skjönt Vedel aabenlyst havde erklæret sig for hans Sag paa en Maade, der gjorde hans Hjerte og hans Mod Ære, rørte dog Ingen hverken denne eller hans Collega Christopher Knopf, der ligeledes var en Tilhænger af Niels Hemmingsen⁷. Begge vare yndede af Kongen, ingen af dem stod i Spidsen for Danmarks Theologer. Vedel blandede sig overhovedet ikke i den theologiske Polemik, som allerede Grundet havde indgivet ham Afsky for: de omtvistede Læresætninger undgik han i sine Skrifter helst at berøre, og naar han ellers behandlede andre Stykker af Troes-

⁴ Niels Hemmingsöns Liffsens Vey udkom i Kjöbenhavn 1570, — jeg har dog kun havt Udg. fra 1599 — og var et Uddrag paa Dansk af det, som han i tredive Aar havde foredraget paa Latin ved Universitetet, altsaa tillige hans egen Troesbekjendelse. Vedels Oversættelse udkom første Gang i Leipzig 1574, altsaa Aaret før det bekjendte Forhør i Kjöbenhavn over N. Hemmingsen og de andre Theologer: Res en S. 287 fgg. Han siger selv (Via Vit. p. 38), at han havde oversat Bogen „hortatu ipsius auctoris“, for at Udlændinge kunde læse den, — og dömmе i Striden.

⁵ Via vit. p. 52 sqq. 92—219. Den første Afdeling om Aarsagerne, hvorfor Phariseerne efterstræbte Jesus, er kun en Slags Indledning. Om Retfærdiggjørelsen læses p. 84 disse Ord: „Sed quam est hoc argumentum impium et infandum, quod quidam cō impietatis progressi dicere audent: justificati et liberati sumus gratis ex fide; quorsum ergo opus est incumbere bonis operibus.“

⁶ „Removebo omnes inutiles quæstiones et opinionum diversitates, quæ plus obsunt quam prosunt, et solummodo ea proponam de sacrosancta coena Domini, quæ didici ac hauri ex fontibus Sacra Scripturæ“. L. l. p. 210.

⁷ Zwerg. S. 480.

læren, indeholdt hans Fremstilling ikke noget dogmatisk Eiendommeligt. Dens Fortrin vare af en anden Art. Han forstod at foredrage Religionens Sandheder med en Kraft og Skjönhed, som Faa eller Ingen af hans Samtidige, og nogle af hans Afhandlinger, saasom over Guds Aabenbaring igjennem Naturen og Skriften eller om Christendommens Fortrin for den hedenske Philosophie, kunde vel kaldes Mesterstykker af Veltalenhed⁸. Med alt dette var han ingenlunde fri for Tidsalderens videnskabelige og dogmatiske Vildfarelser. Han betragtede Luftsyn og andre usædvanlige Phænomener som Forvarsler for ulykkelige Begivenheder, og han vendte ofte tilbage til Læren om Christi nær forestaaende Gjenkomst og Verdens sidste Tider, en Tro, som dengang og senere var meget udbredt ogsaa i Danmark⁹.

⁸ Disse Stykker læses i *Sept. sap. Græciæ*. Det saakaldte physico-theologiske Beviis udfører Vedel S. A 3 vers. saaledes: „Thi huor er nogen, som skuer oc seer Himmclens firmament, beprydet med disse klare Liuss, Soel oc Maane oc andre utallige klare Stierner, som Gud haffuer der indsat oc opholder wdi sin visse gang oc wforryckt ordning, at han io maa bekiende, at saadant huercken er gjort eller opholdis aff slompe-lycke eller oc af noget dødeligt Menniske? Huo er den som seer oc besinder Elementernes skick oc det som haffuer sin seldsyn oprindelse, underlig fremgang och merckelig forandring wdi dennem, at han ocsaa det samme jo icke maa bekiende?” — De hedenske Viismænd og dercs Viisdoms Utilstrækkelighed omtaler han saaledes S. A 8 fg.: „Dennem, som paa det höigeste opstigede, er det gaact ligeuiiss som det gaar skibbrudne Folck udi en stor Storm oc Wuær. Naar som Skibet vdi det vilde Haff driffues af en flyffuende Storm oc de som inden Skibsborde ere, giöre deris flid, at de mue bliffue beholden, om mueligt kand være, indtil saalenge at Skibet skilies oc slides, it stycke fra det andet, oc da griber huer til sit bord, at holde sig op met vdi de offuer-veldige store bylger oc driffue saa omkring, indtil paa det sidste bylgernis mangfoldighed sla dem fra vragget oc de saa vndergaa oc omkomme: I lige maade ocsaa hine Hedenske vise Philosophi, som haffue vel formærcket aff naturlig metgiftne forstand, at der vaar en Gud til, som dyrckes skulde, oc at man burde at giöre forskel paa ræt oc vræt, ja saae vel ocsaa, at Menniken vaar icke skabt til saadan Elendighed aleniste; dog alligevel kunde de icke naa ind vdi Haffnen, men aff deris Sinds Forfengelighed oc forstands Blindhed, desligest aff deris hierters forhærdelse haffue de lid Skibbrud oc ere paa det sidste henfallen oc omkommen i deris Vildfarenhed oc Forblindelse.” Saaledes kunde der skrives Dansk i Midten af Reformationens Aarhundrede, ja Christian Pedersen skrev ligesaa herligt et Par Menneskealdere tidligere; og dog tales der ofte, som om dansk Skriftsprog dengang endnu ikke var til.

⁹ Cometer gjorde megen Opsigt, og Vedel nævner dem oftere som Forbud paa Ulykker. Jfr. *Ligpr. ov. K. Frdr. II. E 4 vers.* Og i *Chronic. Carionis* forekommer den samme Overtro vel meer end en Snees Gange, f. Ex. p. 105. 244. 334. 679. 907 o. s. v. I Forbindelse med denne Opmærksomhed for Cometerne staaer Udgivelsen af flere Skrifter i denne Tid f. Ex. af Reravius, Jörg. Dybvad, Mort. Pedersen, Helvaderus. — Troen paa en Verdens-Revolution, som nær forestaaende, hørte ligeledes Tidsalderen til. Jac. Thuanus *hist. sui temp.* Tom. III p. 176 (edit. Francof. 1658 fol.) skriver ved Aar 1588: *Hic annus non furibundis vatum vocibus, sed certis mathematicorum prædictionibus ubique mirabilis . . . Multa et prodigia terribilem hunc annum fecerant &c.* Vedel taler ofte om „denne Verdens sidste oc farlige Tid” (Jesu Pine o. Död, II 7.), „denne sidste Verdens Alder” (*Ligpr. ov. Fr. II A 2 vers., Antichrist. Rom. C 7.*) I Carion ved Jon Tursön fol. 258 siges det ligeledes, „at verdens ende er icke langt her fraa”, og et Par Digte eller Skrifter af Claus Föerd og Mog. Fechtel (jfr. Brandt o. Helweg, I. S. 77.) angaae nok den samme Overtro.

Som Prædikant indtog Vedel en langt betydeligere Plads end som Theolog; thi her kom hans varme religiøse Følelse og hans ualmindelige Herredømme over Sproget ham fortrinlig tilgode. Hans Prædikener udmærkede sig ikke ved nogen kunstmæssig Disposition eller ved frappante Sammenstillinger eller overhovedet ved noget af det, som et Studium af Veltalenhed kunde give. Kong Frederik den Anden fandt ikke Behag deri: han var selv en flittig Bibellæser og ønskede, at hans Præst skulde holde sig strengt til Skriftens Ord og forklare disse¹⁰. Vedels Foredrag i Slotskirken bleve derfor i Regelen en Slags Homilier: han valgte et Stykke af det Nye eller Gamle Testamente og gennemgik det dels historisk, dels moralsk-exegetisk i en Række af Prædikener. Profeternes, Apostlenes og Evangelisternes Levnet, Lazarus's Historie, et Udvalg af Psalmerne, især den skjønne halvfemtsindstyvende Psalme, og andre Pericoper bleve saaledes allerede i hans første Embedsaar udviklede¹¹.

Den eneste Levning, som endnu er tilbage af Vedels egentlige Prædikener, er de ni Taler, som han holdt over den halvfemtsindstyvende Psalme. Disse stode i den nøieste Forbindelse indbyrdes; der henviistes fra den ene til den anden, som det passende kunde skee i en Tidsalder, da Præsten var vis paa altid at have sine Tilhørere for sig paa en Helligdag¹². Tonen var mild og rolig, sjelden polemisk og aldrig heftig, hvad Kongen hellerikke kunde lide¹³; og Kongen sad blandt Tilhørerne. I den syvende Prædiken gennemgik Vedel

¹⁰ „Som hans Naade det altid gjerne vilde haffue, at mand skulde bliffue ved Texten, oc icke væncke der fra met Jangsom vjtløfflighed.“ Ligpr. D 4. — K. Frederik IIs flittige Læsning i Bibelen er ovenfor omtalt efter Jonge S. 439; hans eget Udvalg af Bibelsprog, som han lod Chr. Knopf udgive, jfr. Wandalls Br. t. Nyerup i Minerva 1789, III. 60. Resen Fort. c. 2.

¹¹ Index MSS. Bibl. Jo. Pouchii ap. Møller. p. 909 nævner disse Prædikener, hvoraf tvende Samlinger udtrykkelig henføres til det andet Aar af Vedels Præste-Embede, nemlig Prædikenerne over Apostlenes, Evangelisternes og nogle Helgenes Levnet, samt elleve Prædikener over Lazari Historie. Over den 90de Psalme, jfr. Den XC Psalme A 6 vers.

¹² Denne Methode, at gennemgaae et Stykke af Bibelen i en sammenhængende Række af Prædikener, var derfor dengang temmelig almindelig. Man har saaledes 1580 Mariagers tolv Præd. over Fader Vor, 1586 Simonsens sex Pr. over den 91 Psalme og ti Præd. ov. Davids Historie, 1592 Jörg. Erichsens fire og tyve Pr. over Jonas, 1614 Buchs fjorten Pr. ov. 2 Krøn. cap. 20, o. m. fl. — Luther skrev ogsaa en Forklaring over den 90 Psalme, hvoraf der 1580 udkom en dansk Oversættelse ved Rasm. Reravius. — Vedels ni Prædikener udkom først i Aaret 1592 eller 1593, men han siger selv S. A 6 vers., at han har holdt Prædikener over denne Psalme, medens han var Slots-Prædikant i Kjøbenhavn.

¹³ Ligpr. ov. Frdr. II. D 4 vers. „Han loed sig saare ilde befalde den Wenighed oc wendelig tuædract met skende Scriffl“, o. s. v.

Slutningen af det tiende og hele det ellefte Vers: »Og naar det var kosteligt, var det Arbeid og Møie og det flyver bort; Ivo troer, at du er vred og frygter for din Grumhed¹⁴. Vedel forklarede denne Text i to Stykker, idet han først handlede om Menneskets mange Besværligheder fra Födselen til Döden, og derpaa om Menneskets Ligegyldighed for Guds Vrede. I den förste Afdeling talte han blandt andet saaledes: »Af ringe, skröbelig og underlig Ophav begynder vort Liv, og hvad ere vi ikke undergivne Vee og Pine, Sygdom og Död, endog udi Moders Liv, för vi födes til Verden. Hvorlunde skulle vi da være frie derfor, siden vi gjæste denne onde Verden i saamange forargelige og besvigelige Gjæsters Selskab. Nögne og vanmægtige födes vi og komme grædende frem og gaae med Öinene udi Kluden den störste Part vi leve, indtil vi fölges nögne herfra igjen med Suk og Graad¹⁵. Efter derpaa at have viist, hvorledes denne Elendighed er lige for Alle, af hvad Stand de end ere, vedblev han med disse Ord: »Ja hvad om Nogen af os kunde stige op paa et höit Sted, saa at vi paa een Tid tillige kunde see al Verden over, da skulde vi see stort Under paa Verdens Forfængelighed og Menneskenes Forfængelighed. Vi skulde see, hvorledes der arbeides i forskjellige og ulige Skikkelser: noglestedes faste Byer staae udi Bygning, og derimod andre ynkelig opbrændes og ödelægges; vi skulde see Mange hyle og græde, Mange lee og dandse og tage sig godt til; Nogle löbe omkring udi deres Gjerrigheds Omhyggelighed, Nogle sidde stille udi Örkeslöshed eller ligge og tage Sövn derfor; sommesteds Trældom, sommesteds Frihed¹⁶.

O Liv og Levnet, som ikke er Liv,
 som ikke er Levnet at kalde,
 Men levende Banghed, Fect og Kiv,
 en Livs Forgift og Galde.
 Et Skib udi Storm og Mörkheds Egn,
 som löber paa Eventyrs Hyre,
 Hvis Seil er Suk under Graadsens Regn,
 for 'Omhuets skröbelig Styre'¹⁷.

¹⁴ Oversættelsen er just ikke meget heldig eller forstaaelig, og stemmer hellerikke overeens med Resens af 1607, endnu mindre med de nyere. Frederik den Andens Bibel har jeg ikke ved Haanden.

¹⁵ Den XC Psalme, J3 — J3 vers.

¹⁶ Anf. St. J4 vers. Vedel udmaler det med flere Ord, för han slutter med Verset.

¹⁷ Dette fortreffelige Digt, der fortjener at læses heelt, er, siger Vedel J 5, en Oversættelse eller Omskrivning ved Joh. Phil. Pratensis af følgende Vers, som han saaledes anförer i Prædikenen selv:

Saaledes kunde Vedel tale. Og medens han talte, sad Kong Frederik den Anden i Kirken og hørte opmærksom til og holdt sin Evangeliebog i Haanden og saae deri, naar noget blev forklaret af Texten¹⁸. Der sad da ogsaa den gamle gudfrygtige Johan Friis, og han blev saa indtaget af den unge Præst, at han vel da først lod denne komme hjem til sig i sit Huus for at underholde sig der med ham om Religionen, idet han beklagede, at hans vigtige Forretninger under den langvarige Krig hindrede ham altfor ofte fra at besøge Kirken¹⁹.

II. Men var det end for det første Vedels kraftige Prædikener, der aabnede ham en nærmere Adgang til Cantsleren, saa blev dette Tilknytningspunkt ikke længe det eneste, der forbandt dem. Johan Friis elskede vel især den geistlige Stand¹, men han elskede ogsaa Lærde ialmindelighed og fornemmelig dem, der vidste at fortælle af Fædrenelandets Historie. Hos Vedel fandt han Alt forenet, og det lader til, at Sagamanden snart seirede over Præsten; i Vedel fandt han dertil en Mand, der ganske tilhørte Tiden og de herskende Anskuelser, og af oprigtigt Hjerte priiste det overmægtige Aristocratie, der gjenemtrængte alle offentlige Forhold². Vedel stemmede af Overbeviisning ganske

O vita, no, ma vivo affano,
Nave di vento, in mar di ciech' errore,
Sotto poggia di pianto & di dolore,
Che semper cresce con vergogna & danno,
M'han privo si d'ogni speranza il core
Ch'io porto invidia à quei che son gia fore
Et ho pietà de gl'altri che veranno.

¹⁸ Ligpr. D 4. „Oc keditz ické ved at höre, oc haffde alt self sin Evangelii Bog vdi haanden, och saa der vdi, naar noget bleff forklaret aff Texten.“

¹⁹ Predick. vdi Joh. Friisis Begr. B 3. „Mig dragis vel til minde, huor offte hand beklagede sig“ o. s. v. Det er bekjendt, at alle vigtige Forhandlinger hvilede paa Friis, senere i Forbindelse med P. Oxe: jfr. D. Mag. IV. 209.

¹ Den samtidige Holger Rosenkrants den Ældre, Rigsmarsken, fortalte, at Johan Friis pleiede at sige, „at hand viste ingen større heffn, om hand maatte ynske sin Fiende nogen wlykke uden Guds fortörnelse, end at hand vilde ynske hannem Prestemonds vrede oc afgunst.“ Laur. Bertelsens Vnderuisn. om de tuende Opstand. G 2. Vedel selv siger bestemt, at det egentlig var hans Stilling som Hofprædikant, der først bragte ham i nøiere Bekjendtskab med Jo. Friis: „Oc efterdi hand formerckte, der jeg blev først kaldet til Slots Predikantere, at jeg haffde ocsaa læst noget vdi de gamle Romske oc Grecske Historier, oc endocsa vdi denne vor Danske Krönicke, da lidde hand mig saa meget diss helder hos sig“. Sax. Fort. C.

² Man see f. E. Orat. paneg. obl. Frdr. II E 4 vers. „Neminem enim latere potest, eam esse Reipublicæ Danicæ formam, quæ sit omnium laudatissima; quæ quum Monarchia exstet, ab Aristocratia tamen

overeens med den stolte gamle Cantsler, der pleiede at prøve sine Folk, og med det hele Selskab af høibaarne Riddersmænd og adelige Fruer, som han der maatte træffe, Peder Oxe, Niels Kaas, Christopher Walkendorf, Hak Ulfstand, Eiler Grubbø, den franske Gesandt Charles Dancy og de i Kjöbenhavn boende Medlemmer af den store Friisiske Slægt, navnlig Cantslerens Broderdatter, Fru Karine Björn Andersens. Med dem alle traadte han i Forbindelse; for dem alle var han en kjær Gjæst³.

Allermeest dog for Cantsleren selv. Det var paa den Tid en smuk Skik hos de fornemme Herrer, at forædle Spisebordets Nydelser ved videnskabelige Samtaler. Bordbønnen, som altid begyndte Maaltidets Time, havde vel forandiget denne Skik: naar Bønnen først havde ligesom paatrykt Selskabet en alvorligere Stemning, saa var Overgangen let til en religiøs, og derfra til en almindelig videnskabelig Underholdning⁴. Ved Cantslerens Bord spiste Vedel tidt med Peder Oxe, Niels Kaas og andre store Herrer, og naar Samtalen der ret ofte faldt paa den danske og fremmede Landes Historie, saa havde vistnok

revera non est remotior aut alienior." I Consequents dermed er det, naar Vedel antog, at Dyder vare arvelige i Familierne, jfr. Ligpr. ov. Preldb. Podbusk, A8 fgg. Den saa meget udbredte Carions Lærebog havde den samme Tendents, cfr. Lib. II p. 206. I Danmark var det aristocratiske System efter Reformationen offentlig udtalt med de klarste Ord. N. D. Mag. III. 6. 8.

³ Om Jo. Friis siger Vedel selv: „det er vist, at hand loed sig icke lættelig op huer mand til inderlig venskab oc omgengelse, förend hand hafde försögt dybet oc den som hand en gang tog i sit venskab oc forsuar, den forsköd hand icke lættelig igen". Ligpr. ov. Jo. Fr. B6 vers. Til Friis's nærmeste Slægtinge hörte ogsaa Trollerne, Anf. St. Dedic. De övrige nævnes deels udtrykkelig i Curric. vit. p. 39, deels leilighedsviis paa andre Steder, som strax skal vises. Dog var Christoph. Walkendorf icke meget i Kjöbenhavn i de förste Aar efter Vedels Ansættelse, men opholdt sig meest i Livland, Norge og paa Gulland indtil 1576, da han blev Rentemester. Jfr. C. P. Rothe, brave dan. M. o. Q. II. 33—35.

⁴ At „*læse gratias*" ved Bordet, var endog befalet ved selve Kongens Tafel af K. Christian II (Dan. Mag. T. R. I. 161. 162.), og Fru Birgitte Giöe paalagde de „mange höviske Jomfruer, som hun optugtede", det samme. D. Mag. II. 131. Derfra udgik, som det synes, den Anskuelse, at Spisebordet tillige skulde benyttes til videnskabelige Samtaler („*virtuti ut studcas literalisque simul*": Jo. Sulpitii carm. de morib. pueror. in mens. servand. A2) og til Ungdommens Dannelse. De gamle Love for Communitet tyde paa det samme, og endnu senere fortæller Mads Rostoch, (MS. B. U.), at han maatte tale Latin ved Bordet i Klosteret ved Ribe Skole. Luthers Tischreden ere bekjendte, og lærde Bordsamtaler vare i Danmark hos de velstuderede Adelsmænd ganske almindelige; naar saaledes Laur. Bertelsen vil bevise, at Holg. Rosenkrants var en lærd Mand, saa beraaber han sig ligefrem paa deres Vidnesbyrd, som *haffue veret til Bords met hannem*: G vers. Jeg kan ikke vide, om ikke Doctorgilderne, der til samme Tid vare lovlig bestemte eller i det mindste bleve optegnede som en væsentlig Deel af Høitidelighederne (Förstem. Lib. Dec. p. 32—33: „*exhibuerunt prandium*" — „*dedit prandium magnificum*") ved en Promotion, skulde have deres Oprindelse fra denne Betragtningmaade af Spisebordet.

Vedel Noget at meddele, og Gjæsterne Et eller Andet at fortælle; men Johan Friis selv havde øst saa dybt af Livet og af Bøger, at han var nærved at overgaae dem alle. Vedel kunde ikke nok forundre sig over den Gamles store Belæsthed og sikkre Hukommelse⁵, og hans Opmærksomhed steg, naar Oldingen begyndte at gjentage, hvad han selv havde oplevet og stridt for i den mærkelige Tid, da Reformationen kjæmpede sig frem og vandt Seier i disse Lande⁶. Hans virkelige historiske Kundskaber forøgedes baade i Omfang og Liv, og det paa en ganske anden Maade end fordem, da Grundet meddeelte ham af sine Erindrings Forraad. Thi det var ikke længer en Privatmands Iagttagelser paa et enkelt afsides Sted, der fremstillede sig for ham; men det var en Statsmands store Erfaringer og Overblik af Begivenhedernes Aarsager og Følger, der ved dennes egen Mund bleve hans aandelige Eiendom, bestyrket og befæstet med de bedste Bilag af offentlige Documenter og Acter, som ellers ikke lettelligen vare den Lærde tilgjængelige⁷. Forholdet mellem Jo. Friis og Vedel blev stedse inderligere; den gamle Cantsler tilstod sin unge Ven den frieste Adgang til sig paa enhver Tid, meddeelte ham ofte og gjerne de Oplysninger og den Veiledning, han maatte ønske, og fandt Behag i, at han optegnede og bevarede, hvad der saaledes blev ham meddeelt⁸.

⁵ Svend Tiuv. a7 fg. „Da haver hand (Jo. Friis) gierne havt mig ideligen hos sig og baade over Borde og andenstæds samtaldtes med mig. Det samme haver ogsaa ladet sig saare vel befalde den meget forfarne Velbyrdige Mand Sal. Peder Oxe . . . , naar Ærlig og Velbyrdig Mand Niels Kaas . . . som idelig søgte Bord med fornøente gode Mænd” o. s. v. I Ligpr. B7 vers. siger Vedel: det vaar synderlig Lyst, at høre paa hannem (Joh. Friis), naar hand begynte at repetere oc fortelle de gamle Historier baade aff vore Danske oc vdlendiske Krøniker; at mand kunde icke nocksom forundre sig paa den statelige ihukommelse o. s. v. Antich. R. c. og fl. St. N. Kaas havde allerede i sin Ungdom i N. Hemmingsens Huus faaet Smag paa Historien, og meget roestes hans „judicium in historiis omnium fere temporum et nationum subactissimum”: Slangebendorph. B5. D vers.

⁶ Orat. Panegy. obl. Fredr. II. D4. nævner Jo. Friis ved Siden af Bugenhagen, Palladius, Tausen o. A. Ogsaa hørte Vedel ham ofte tale „hedersommeligen om sin Skolemester”, Morten Borup, „for den gode vnderuisning, han fick aff hannem baade i Skolen oc hjemme udi hans Hus.” Ligpr. A7 vers.

⁷ Jeg vil ikke just hente Beviset af de bekjendte Ord i Promus Conduc. col. 1592: „*Af Sl. Cancellers Her. Joh. Friisis Bøger udskreven*,” thi Westphalen har meddeelt dette interessante og vigtige Skrift i en saa skammelig Tilstand, at man aldeles ikke tør lægge det til Grund for nogen Undersøgelse, for en correct Text bliver leveret. Men i Fortal. t. d. dan. Krön. a7 vers. — b. siger Vedel selv: „hand meddeelte mig allehaande skionne Tractater og Monumenter, som omrørte vore Danske Historier.”

⁸ Antichrist. Rom. C2 vers. Vedel kaldte ham sin „*allerkjereste Mæcenat*”: Ibid. c og i Sax. Fort. C. siger han: „*han lod sig icke ilde befalde, at ieg hørde oc optegnede hans vise Snack oc Tale.*”

Denne Velvillie mod Vedel fandt Efterligning hos Cantslerens Slægtninge og Venner og overhovedet hos mange af Datidens mægtige Mænd, og Vedel fik saaledes Leilighed til at indsamle Efterretninger om mange Begivenheder hos dem, der selv havde taget væsentlig Deel i disse. Vare end mange af disse Efterretninger meget specielle, saa kunde de dog være af Betydenhed med Hensyn til Tidsalderens Aand og Character. Vedel sluttede sig derfor ikke alene til Peder Oxe, hvis Spisesal, ligesom Cantslerens, oplivedes af lærde Samtaler, eller til Niels Kaas, hvis Viisdom og Klogskab baade han og Tidsalderen ophøiede, eller til Charles Dancey, der i Løbet af en Menneskealder var bleven saa godt som nationaliseret i Danmark⁹; men han benyttede ogsaa Leiligheden til at lære, hvor den tilbød sig i mere almindelige Selskaber. Johan Friis's Broderdatter Karine, Datter af Henrik Friis til Örbekelunde, var gift med Rigsraad Björn Andersen til Steenalt, Slotsherre paa Kjöbenhavns Slot¹⁰. Deres Huus stod ogsaa Vedel aabent, og der traf han stundom sammen med andre Mænd, haade lærde og fornemme. De tre berönte Statsmænd Friis, Kaas og Walkendorf vare alle ugifte; Peder Oxe, der först giftede sig i en senere Alder, havde ingen Familie. Björn Andersen derimod havde en meget stor, og hans Huus blev ogsaa derved mere skikket til selskabelige Sammenkomster. Det er rimeligt, at nogle af de lærde Venner, som Vedel agtede höiest, netop der havde gjort det første Bekjendtskab med ham, saasom Slotsskriveren Niels Paaſke,

⁹ P. Oxe: anf. St. c. — N. Kaas: Hist. eccles. Ad. Brem. cd. Andr. Vell. c. Ligcl. Brevet til Valdem. Parsberg. MS. Carolus Dancæus nævnes överst blandt alle Vedels lærde Venner paa Tabula Liliemontana. — Rigsantsler Eiler Grabbe: Sept. sap. Gr. A. 10. Om alt dette nærmere nedenfor paa sit Sted.

¹⁰ Curric. vit. p. 39 nævner Björn Andersen, Slotsherre, som en af dem, der gjerne havde Vedel i „daglig Omgjængelse“. Björn Andersen til Steenalt og Björnsholm maa allerede i sit 30 Aar have haft en Bestilling ved Slottet eller Hoffet, da han 1564 nød bouche en cour (N. D. Mag. V. 62); men da var Frants Brokkehhuus Hövedsmand paa Slottet (N. D. Mag. VI. 151 not. T. R. I. 87. Orig. Hafn. p. 139). Denne blev i samme Aar sendt til Krigens Skueplads som „Överste over de danske Knegte“, hvorpaa uden-tvivl Mogens Gyldenstjerne, der allerede tidligere havde været Slotsherre (Orig. Havn. p. 138), for en kort Tid (1564—1567) atter overtog denne Function. Men fra 1568 af, altsaa netop paa den Tid, Vedel blev Hofpræst, nævnes Björn Andersen som Rigsraad og Hövidsmand paa Kjöbenhavns Slot (Dan. M. V. 79.), i hvilket Embede han endnu forekommer 1570 (ib. III. 367. Orig. Havn. p. 139). I Anledning af den norske Almues Klager blev han og Axel Wiffert sendte som Kongelige Commissarier til Norge (Ny D. M. II. 187); men 1578 opgav han sin Forlehnning i Norge (ib. I. 22) og blev Axel Wifferts Eftermand som Lehnsmand paa Aalborghuus (D. Atlas. V. 189. D. M. IV. 133). Han døde 1583 (D. M. I. 63) og blev begravet i Örsted Kirke. Hans første Hustru Sidsel Ulfstand var död 1561; Karine Friis var den anden (Marmor. Dan. II. 171). Hans Berömmelse hos Er. Lætus og Jo. Amerinus kan læses i D. M. I. 207, hvor der forresten, som ellers ikke let hendes Langebek, er indløben et Par Feil, som efter det Ovenstaaende kunne rettes.

Magister Peder Hansen og Andre¹¹. Christopher Walkendorf, formodentlig ogsaa Eiler Grubbe og andre Stormænd besøgte dette Huus. Der var altsaa Leilighed til gjensidig Meddelelse og Oplysninger, der vare kjærkomne for den unge

¹¹ Jeg maa her kortelig antyde de Undersøgelser, hvis Resultat jeg med faa Linier har givet; thi mange Literatorer og Historikere ville vel studse ved at see disse Mænd opførte blandt det sextende Aarhundredes litteraire Notabiliteter. Paa den saakaldte Tabula Liliemontana findes ved Siden af Carl Dancey, Niels Kaas, Tycho Brahe og andre magna nomina ogsaa disse to: Petrus Johannis S. Q. og Nicholaus Paschasius H. S. Hvad nu først Nic. Paschasius angaaer, da vil man neppe kunne tænke paa den bekjendte Bergensiske Biskop af dette Navn; thi han var endnu ikke Student, da Danzæus døde, og det første Spor, jeg finder af ham, er fra Aaret 1591, da han deponerede og samme Aar defenderede nogle Theses i Walkendorfs nylig indviede, men endnu ikke ved Fundats ordnede Collegium (Thura Valv. Schol. MS. p. 644. Alb. Thura Conspect. p. 49). Hvad skulde saa desuden S. H. betyde? Studiosus Hafniensis turde man dog ikke tænke paa. Derimod har jeg i Th. Bartholini Cista Med. Locul. XIV p. 143 læst følgende Ord af Joh. Stephani Program ved Jac. Haschards Død: „anno 1590 rediit Hafniam atque sequenti duxit uxorem honestam, piam ac pudicam virginem Christinam, filiam Nicolai Paasches, scribæ primarii in arce Hafniensi.“ Og her mener jeg da at have den Nicholaus Paschasius, Scriba Havniensis, som Vedel har givet Plads i det lille Udvalg af Lærde, „Deo et Musis cari“. En Slotskriver var en anseelig Mand, som man seer af Hans Faaborgs Historie og af Visen om ham (3 Part. 19 Vise); en „Scriba primarius“ kunde vel være et passende Selskab hos sin nærmeste Foresatte Slotsherren Björn Andersen. I det kongl. Bibliothek findes foruden de Hege-lundske Almanakker ogsaa en anden gammel Samling, indrettet paa lignende Maade, og uidentivl skreven af en Ripenser, der maa have været Hovmester hos Eiler Grubbes Søn, Christian Grubbe, paa Lystrup. I denne Almanaksamling, ad 1591 d. 14 Febr. finder jeg nu atter omtalt det Bryllup, som Niels Paaske gjorde, og hvortil Almanak-Notitsernes Forfatter var indbudet; i Hegelunds Almanak findes det samme: vi have følgende Antydninger af en Forbindelse mellem Niels Paaske, Björn Andersen og unge Ripensere. — Hvad angaaer Petrus Johannis, da ere Vanskelighederne paa Grund af det almindelige Navn (Peder Hansen el. Jensen) endnu større. Jeg kan ikke tvivle paa, at det er den samme, som Terpager Rip. Cimbr. p. 622 nævner efter Lyschander, uden at dog Nogen af dem veed det allermindste om ham; men i de Hege-lundske Calendere finder jeg oftere omtalt en M. Petrus Johannis, der synes at have staaet i et nærmere Forhold til Hegelund og vel altsaa ogsaa til Vedel. Jeg vil da holde mig alene til denne Kilde for, om muligt, at være mindre udsat for at confundere flere Personer af dette Navn. Hegelund anfører d. 26 Marts 1578: Petrus Johannis Starup blev ordineret til Smedstrup; 1587, d. 11 Mai Jacobus Biörno et M. Petrus Johannis venerunt Ripas ex Italia. (Den ovennævnte Lystrupske Almanak: d. 16 Juli: in sylvis una cum D. D. Andrea Krag et M. Petro Johannis Ripensi; d. 24 Sept. scripsi Nicolao Grisbeck cum Petro Johannis Ripensi) Hegel. 1588 d. 11 Jan. M. Petrus Johannis venit Ripas; 1589 d. 11 Sept. M. Petri Johannis promissibrev paa Canikedømmet udi Aarhus eller Ribe Domkirke blev læst paa Riber Capitel d. 18 Juni; 1593, d. 28 Aug. Rex huc venit Ripas: M. Peder Hansen kom til Ribe; d. 5 Novbr. afferdiget Bud til M. Peder Hansøn; 1599 d. 2 Febr. døde M. Peder Hansøn, Pastor Høllberk (?). Saavidt Hegelund; og det er endda uvist, om M. Peder Hansøn er den samme som M. Petrus Johannis. Hos Thura MS. p. 590 finder jeg blandt Rectorerne i Randers en Petrus Johannis, der senere blev Pastor ecclesie Wellef in nomarchia Høllbergensi; men det er vel neppe denne. Hvad S. Q. betyder, veed jeg endnu ikke; kun saameget seer man, at Petrus Johannis stod i Forbindelse med Familien Björn og med dem, der levede i Selskab med Grubbe, saasom Forf. af den lystrupske Almanak. — Til Vedels andre lærde Venner i Kjøbenhavn maatte man vel med større eller mindre Sandsynlighed henregne: en vis Laur. Petrejus (om hvem paa et andet Sted), Lægen Jacob Haschard, Niels Paaskes Svigersøn, Præsten Hans Thomesen, hans fordums Lærer, der døde 1573, Niels Hemmingsen, Jo. Franciscus, Er. Katholm, gift med Elise Haschard, siden Hans Thomesens Eftermand og gift med hans Datter Magdalene, o. A.

Historiker. Björn Andersen fortalte saaledes engang Vedel, at Kirken i Liisberg ved Aarhus ifølge Sagnet var bygget paa Poppo's Tid, og at den endnu havde Epitaphier, der antoges at være opsatte til Erindring om de ældste Biskopper¹². En anden Gang fortalte Christopher Walkendorf ham en liden Episode af Grevens Feide, som vistnok ellers vilde have været glemt. Under denne Krig, sagde han, da Söerövere alle vegne gjorde Havet usikkert, løb et Röverskib ud fra Travemünde, gjorde Landgang ved Svendborg, plyndrede Egnen og opsnappede en Bonde, der blev sat til at styre det med Bytte belæssede Skib i Farvandet ved den fyenske Kyst. Men Bonden, som var en snild Mand, førte Skibet lige ind i Svendborg Havn paa et med Smaasteen opfyldt Sted, sprang derpaa selv over paa Strandbredden og ilede til Svendborg. Medens nu Röverne stræbte at gjøre deres Skib flot, bestege tyve Svendborgere to Baade og nærmede sig Fjenden fra begge Sider. Den Baad, som først naaede ham, angreb uforfærdet under Borgeren Niels Bangs Anførsel, og bragte Röverne saaledes i Knibe, at de maatte overgive sig. Niels Bang førte nu Skib og Söerövere med sig op til Byen, hvor hans Medborgere med Længsel ventede paa Udfaldet, og det rövede Bytte blev givet tilbage til dets rette Eiermænd. »Saaledes var Alting godt igjen», sagde Walkendorf; »og vil I vide, Mester Anders Weile, hvordan det gik Röverne», sagde han, »saa bleve de ogsaa meget godt behandlede: man gjorde dem blot en halv Alen kortere»¹³. Atter ved en anden Leilighed kom den sidste Krig, Syvaarskrigen, paa Bane: det var i et Selskab hos Björn Andersen, og Christopher Walkendorf var tilstede. Om denne Krig mangledes det ikke Vedel paa Efterretninger. Det var i det Hele hans Lod, at leve med Mænd, der havde taget Deel i store Begivenheder. Johan Friis havde seet en Række af Revolutioner gaae over sit Hoved fra Christian den Andens Dage indtil Syvaarskrigens Slutning; Kjæmperne og Heltene fra Öxnebjerg og Svar-

¹² *Histor. eccl. Ad. Brem. ed. Andr. Ve l. X4. Jfr. Dan. Atl. IV. 115, C. B. Jensen Provincial-Lexicon, 1 B. S. 270.*

¹³ *Ad. Brem. Vell. R4. „Ita benigne tractati sunt, ut staturæ ejusque as pedalis (ut est in proverbio Danico) tantummodo adeptus sit”.* Den sidste Spög i saadanne Ting synes at bære Spor af, at Vedel har refereret Walkendorfs Fortælle-Maad; thi han var ikke saa bange for at bruge alvorlige Midler. Med Hensyn til det danske Ordsprog, som her er anvendt, skal jeg dog bemærke, at man paa samme Tid havde et andet Ordsprog, der synes dette modsat, men betydede omtrent det samme, nemlig: »at gjøre En en Fod længere», en Tortur og Livsstraf. *Jfr. Ny D. Mag. VI. 43.* — Vedel siger udtrykkelig, at Walkendorf nylig (nuper) havde fortalt denne Historie, og Bogen udkom 1579.

teraa og deres nærmeste Slægtninge omgave Vedel allevegne. Blandt dem var den tappre Hak Ulfstand, der ofte havde talt med ham om Krigens forunderlige Tilskikkelser¹⁴. Men nu havde Fru Karine ogsaa et lille Træk af en falden Svarteraa-Kjæmpe at tilføie. Axel Walkendorf, Christophers Broder, var, sagde hun, ligesaa gudfrygtig som tapper; han pleiede ofte at lukke sig inde paa sit Kammer og bede længe. Engang spurgte hans Søstre ham, hvorfor han dog bad saa ofte. Han svarede dem: »forundrer Eder ikke derover, kjære Søstre; havde vi end ikke andet at bede Gud om uden dette alene, at han vilde unde os en christelig Afgang fra denne Verden, saa havde vi dog deri nok at bede om, saalænge vi levede». Her standsede Fortællerinden. Spendt af Opmærksomhed, spurgte da Vedel, hvorledes det var gaaet ham paa det Yderste. Da tog Christopher Walkendorf Ordet og svarede: Gud opfyldte hans Bøn, — faa Dage efter fandt han den hæderligste Død for Fædrelandet paa Falkenberg Hede!¹⁵. Bevæget ved denne Fortælling, opsatte Vedel strax flere Mindeskrifter til Ære for den Faldne, og deriblandt et dansk Digt, hvori disse Linier findes:

At vove sit Liv for Fædrene-Rige,
er velbyrdig Adel stor Ære.
Men Ære og Glæde er, christelige
at døe efter sin Begjære.
Saa lære sig hver den Kunst med Skjel,
den Stund han er i Live,
hvo vel vil døe, han leve sig vel,
det kan Gud eneste give¹⁶.

¹⁴ Den XC Psalmc, A 7 vers. „Jeg haffuer det hørt af eders egen Mund . . . besynderligen vdi den sidste forleden Suenske Feide, der som i loed eder bruge som en dapper Krigshelt" o. s. v. Han nævnes ogsaa i Dan. Rantzaus Beretning om Slaget ved Svarteraa, hvor hans Fane blev stærk medtaget, ligesom han ogsaa synes at være bleven brugt til vigtige Sendelser fra Rantzau til Kongen. D. Mag. T. R. II. 92. 95. 101. Efter Jo. Amerini Carm. F 4 vers. maa han antages at have commanderet de fyenske Knegte:

— quotquot foecunda Fionia misit,
Holgeriana fuit soboles dux impiger Haccho.

Siden var han Befalingsmand over Laaland (N. D. Mag. IV. 158), og 1581 blev han Medlem af Rigsraadet: Resen S. 331.

¹⁵ Vita hominis A 2-2 vers. Han nævnes blandt de Saarede i Peder Billes og Dan. Rantzaus Rapport S. 90, 95; men af Monumentet i Svindinge Kirke (Marm. Dan. I. 238) seer man, at han bragtes haardt saaret over til Sjælland og døede i Roeskilde 1565. Som Dödsdagen nævner Vedel nedenfor d. 29 Octbr.

¹⁶ Vit. hom. E 3 sq. findes ikke mindre end tre Epitaphier eller Digte over ham af Vedel, et latinsk i Prosa, skrevet paa Christopher Walkendorfs Vegne, et latinsk Digt som en Vexelsang mellem Viator og Pietas,

III. Dette lille Digt var en Tribut, som Vedels Følelse uden Opfordring ydede, og en Tribut, som vistnok var hans høie Velyndere behagelig. Men den Gunst, han nød, og det hele Forhold, hvori han stod, kunde vel ogsaa paalægge ham den Pligt at vise Erkjendtlighed og Føielighed, naar stundom hine Patroner gjorde Fordring paa hans Kræfter og Talenter. Derved kom det ham dog meget tilgode, at han saa ganske sympathiserede med sin Tid og sine fornemme Omgivelser. Han var en from Christen, der betragtede Historien som Tjenerinde for religiøse Betragtninger¹; han nærede imod den overmægtige Adel ingen Uvillie, som ellers dengang for Geistligheden kunde være naturlig. Gjennemtrængt af Agtelse for de høie Herrer, som han stod i Forbindelse med, lukkede han vel ikke Øiet for Standens store og farlige Privilegier; men han syntes overbeviist om, at disse ikke bleve misbrugte, og at de andre Stænder levede lykkeligt under retfærdige Loves Beskyttelse². Han havde overhovedet en vis Respect for Ahner og Adelskab, og naar han dertil knyttede den Fordring, at Adelsmanden skulde tjene sit Fædreneland og vove Liv og Blod for dets Ære³, saa var det ham en Tilfredsstillelse at bevidne for Verden, at det ogsaa skeete saaledes. Tidligere havde han besjunget Daniel Rantzaus Bedrifter; nylig satte han et Minde for den faldne Axel Walkendorf, og da nu ogsaa den danske Flaade løb ind til Kjöbenhavn med de Skibe, som Admiral Peder Munk til Est-

og endelig et dansk Digt, som er en fri Oversættelse af det latinske. Af det sidste er ovenstaaende Prøve. Det hele er aftrykt i Nyerup og Rahbek d. dan. Digtek. Hist. I. 293.

¹ Man see, blandt mange Steder, især Dedicationen foran Saxo A2. B. B2, hvor det Væsentligste, der læres af Historien, angives at være: Efterretninger om Christendommens Indførelse i et Land, Beviser for Guds Godhed mod de Fromme og Straf over de Ugudelige, opmuntrende og afskrækkende Exempler for Kongerne til at beflicte sig paa Gudfrygtighed eller skye Lasten.

² Or. paneg. ad Frdr. II. E3 vers. - F3. udbreder Vedel sig vidtløftig over Danmarks Lyksalighed. Her holdes Lovene i Hævd og gode Sæder i Ære; Lovene, givne af Kongerne og Folket, ere retfærdige, og Regjeringsformen er den allerfortreffeligste (omnium laudatissima); det er gavnligt, at Kongens Magt modereres af vise Raadgivere, og at Adelen har store og særegne Privilegier; Adelen misbruger dem ikke, de andre Stænder passe deres Gjerning i Fred, Lærdom og Kunst, Handel og Agerbrug befordres og fremmes: alle ere Kongen troe og lydige, Kongen trænger ikke til at haandhæve sin Anseelse ved Underfundighed og Rænker („artibus Machiavellicis”). Dette er i Korthed Indholdet af disse Blade, hvori Vedel udtaler sine Betragtninger eller, om man vil, sin politiske Troeshkjendelse.

³ Ligpr. ov. Predb. Podb. A7 vers. „Thi det hører Adelspersoner til, at de saaledis (nl. i Krig) skulle lade sig bruge, at legge Priss og Ære ind for deris Fæderne Rige, naar det behof giöris; lade sig findes paa Planen, naar saadanne Bytte-Pendinge (nl. Saar fra Slaget), oc icke aleniste naar hine store Forleninger vddeces oc skifftes”. Derefter forklarer han Ahners Vigtighed.

vadgaard havde erobret paa det livlandske Tog, hævede han atter sin Röst til Seierherrens Priis⁴.

Alt dette vistnok af egen Drift. Men dersom Johan Friis, Peder Oxe eller andre Stormænd ønskede et eller andet videnskabeligt Arbeide udført, var han ogsaa villig. Hofmesteren bragte han i denne Tid sin Hylding i en Dedicat-ion. Han oversatte nemlig eller paraphraserede efter Datidens Viis den hundrede og syv og tyvende Psalme i latinske Vers, og pydede dette Skrift med sin Velynders Navn og Vaaben⁵. Omtrent samtidig dermed var han en Dag til Bords hos Peder Oxe. Den gamle Cantsler var ogsaa tilstede. Samtalen faldt paa Historieskriverne og navnlig paa Bartholomæus de Sacchis, eller som han ialmindelighed kaldtes Platina, der i den sidste Halvdeel af det femtende Aarhundrede havde skrevet Pavernes Historie paa Latin⁶. »Denne Bog var den første, jeg læste i Rom,» sagde Johan Friis, »og jeg havde siden stor Lyst til den, fordi den gaaer Sandheden nærmere end andre Pavens Haandskrivere og Öientjenere; jeg drev det derfor saa vidt, at salig Mester Mads Lange, Superintendent i Aarhus, tog sig over at udsætte noget af den paa danske Riim.»

⁴ Resen S. 225—226. Af Vedels Digt eksisterer der nu maaskee ikke meer end et eneste Exemplar, der bevares paa Universitetsbibliotheket. Det er trykt paa et Ark in patenti, og indfattet i en Ramme. Overskriften lyder saaledes: Carmen gratulatorium ad nobilem et generosum virum Petrum Munch Dn. de Estvagaard, classis Serenissimi Regis Friderici II Regis Daniæ &c. Ammiraldum fortissimum, post memorabilem victoriam partam de piratis in Oceano orientali, mense Julio, Anno Domini 1569. Scriptum ab Andrea Severino Velleio. Digtet selv er trykt i to Spalter, og i den første findes ved Begyndelsen Peder Munks Vaaben, de tre Roser i et Skjold, der er ömgivet af det sædvanlige snirklede Lövværk og hviler paa et Pragtstykke, der synes at være en (heraldisk) Baad. Digtet bestaaer af 82 Hexametervers. Foruden Peder Munk nævnes ogsaa Henricu, „cui dat Stella Aurea nobile nomen“, den samme Henrik Gyldenstjerne, der ligesom Munk tidligere havde tjent med Ære under Herluf Trolle. (Dan. Mag. III. 189. 288.)

⁵ *Paraphrasis psalmi CXXVII. scripta latino versu, ad cl. vir. P. Oxe.* Hafn. exc. Matth. Vinitor 1569. 8. Den hele Piece udgjör kun sex Blade, hvorpaa findes en Dedicat-ion i 12 Vers og Paraphrasen selv i 196 Vers. Denne Art af literaire Arbeider, som man ikke kan tillægge nogen synderlig Værdie, var paa Vedels Tid i en vis Anseelse. Niels Lauridsens versificerede Omskrivning af Fader Vor er forhen nævnet; Laur. Madsen satte Jonæ Profetie paa latinske Vers 1585, Mart. Scavenius ligeledes Christi Lidelses-historie 1594, Mich. Pedersen Brevet til Philemon 1598, o. s. fr.

⁶ „Nu paa andet Aar forleden“, hedder det Antichr. Rom. c. Da Bogen er trykt 1571, henvises man altsaa til 1569 eller 1570. — Barth. de Sacchis, efter sin Födeby Piadna kaldet Platina, var efter en foranderlig Skjæbne i nogle Aar Bibliothekar ved det vaticanske Bibliothek hos Pave Sixtus IV, og döde 1481. Hans Vitæ summorum pontificum udkom først i Venedig 1479 fol. og siden meget ofte; den blev oversat paa Italiensk, Fransk og Tydsk, og ansaaes — som Joh. Friis sagde — for at være skrevet med megen Frihed. Jeg vil dertil blot bemærke, at Ebert col. 427-28 recent ud nægter, at der gives castrerede Udgaver af dette Værk.

Da Peder Oxen og Vedel ikke kjendte denne Oversættelse, lod Johan Friis den hente og fremlagde den ved Bordet for at høre Vedels Mening om den. Men en begrundet Dom fordrøede Tid, og Vedel modtog rimeligviis Bogen til nærmere Undersøgelse. Saaledes endtes denne Samtale hos Rigshofmesteren. Nogen Tid efter forlangte Johan Friis, at Vedel skulde gennemgaae og rette Mads Langes Arbeide og besørge det udgivet, og hvad enten Vedel just havde Lyst dertil eller ikke, saa kunde han ikke vel undslaae sig derfor. Han begyndte altsaa derpaa. Men da han snart gjorde den Erfaring, at Oversættelsen ikke kunde udgives, som den var, deels fordi Biskoppen var død bort, før han havde fuldendt den, deels fordi han altfor nøie havde fulgt Platina, der med al sin Frihed dog havde viist Paverne formegen Hengivenhed, saa gik han atter til Cantsleren for at sige ham dette. Følgen deraf blev, at denne forlangte af Vedel en heel ny Pavekrønike, indeelt i visse Böger og forfattet ei alene efter Platina, men ogsaa efter andre ældre og nyere Kilder, hvorhos han dog bad Vedel om, at beholde af den ældre Oversættelse, hvad der kunde bruges, for at Mester Mads's Arbeide ikke ganske skulde gaae tabt⁷.

Vedel arbeidede nu paa denne Bog i Aarene 1569 og 1570 under den meest levende Deeltagelse fra Johan Friis's Side. Han gik, saa ofte han lystede, til denne, indhentede hans Raad og Mening, forelæste ham Prøver af sin Riimkrønike, glædede sig ved, at disse behagede ham, og fuldendte under saadanne Opmuntringer en stor Deel af den⁸. Lønningen derfor udeblev ikke, og allerede i Marts 1570 kunde den gamle Cantsler lykønske sin Yndling til, at Kongen havde lovet ham det første Canonicat, der blev ledigt i Ribe Capitel. Det Kongelige Exspectancebrev blev udstedet under den fem og tyvende Marts⁹.

⁷ Antich. Rom. c—c2, efter Vedels egen Fortælling. — Matthias Longus er ikke meget bekjendt. Jeg finder ham som Ecclesiastes Randrensis blandt dem, der undertegnede Kirkeordinantsen Bb2 vers., og i samme Aar blev han af Bugenhagen viet til Biskop i Aarhus (Münter Ref. Hist. II. 359), hvor han døde 1557 og ligger begravet (Hvitfeld Bispekr. 4to. Cc3. Marm. Dan. II. 88). Nogle kalde ham Schade; jeg veed ikke, med hvormegen Ret. Hellerikke har jeg fundet videre om hans Forbindelse med Johan Friis.

⁸ *„Dette gick saa for sig oc vaar mig icke tungt; thi jeg gick, naar mig lystede, til salige Her Canceler oc forspurde mig, oc hand saare venligen fortalde mig hvad ieg atspurde hannem, loed sig vel befalde, at jeg læste for hannem, hvorledis ieg förde de Historier ind i disse Böger. Ant. R. c2—2 vers.*

⁹ „Mester Anders Søffrensen Prædicant paa Kjöbenhavn's Slot fik Kgl. Majtts. Brev, at maae bekomme det første Cannikedom, som vacerer og ledigt bliver, efter Capitel's Statuter udi Riber Domkirke; og naar noget Cannikedom falder vil Kgl. Majtt. herpaa ydermere lade give hannem hans Majtts. Brev og Forvaring. Frede-

Men jo nærmere Johan Friis lærte at kjende Vedel og jo flere Velgjerninger han beviiste ham, desto Mere troede han ogsaa, at Vedel formaaede og vilde ansee sig forpligtet til. Tidt og ofte havde han talt med ham om Saxo Grammaticus. Af denne havde man dengang tvende Udgaver; men begge vare allerede Sjeldenheder, og Bogen kunde desuden, som skreven paa Latin og dertil i et meget dunkelt og vanskeligt Sprog, ikke finde nogen synderlig udbredt Læsning i Danmark. En Oversættelse havde Christiern Pedersen forfattet, men den var aldrig bleven trykt¹⁰. Dette gjorde Johan Friis ondt, og engang, rimeligviis under de hyppige Sammenkomster i Anledning af Pavekröniken i Aaret 1570, leverede han Vedel en stor haandskreven Bog, hvori der blandt andet fandtes en Oversættelse af Saxo, hvad enten det nu var Christiern Pedersens eller en anden, og spurgte ham, ligesom tidligere angaaende Mads Langes Riimkrönike, hvad han vel syntes om den. De talte længe om denne Sag og prøvede Oversættelsen, men den behagede dem ikke: den var mere en Omskrivning end en Oversættelse, Meningen var ofte ikke ret truffet, ja ofte ganske forfeilet¹¹.

riksborg 25 Marts 1570" (medd. af Hr. Confr. Werlauff og Hr. Cand. Kall-Rasmussen, af *Register paa alle Lande* No. 10 fol. 93 a): Det er vist hertil, at Vedel sigter, naar han netop under Fortællingen om sit Arbejde paa Platina (anf. St.) og sine mange Conferencer med Jo. Friis udlader sig saaledes: „jeg vil aldri forgette enten denne eller anden hans store fromhed mod mig". I det fölgende Aar 1571 fik Peder Hegelund en lignende Exspectance. *Calend. MS.* ad 15 Juli 1581.

¹⁰ Sax. Fort. C: „Herom (d. e. om Saxo) haaffuer jeg ofte hört talis aff salige . . . Johan Frijs, den gamle Canceled" o. s. v. Kort iforveien taler Vedel om begge de to ældste Udgaver af 1514 (uden dog at nævne hverken Christ. Pedersen eller Lauge Urne) og 1534 (hvor Erik Krabbe nævnes; jfr Alb. Thura Consp. Dan. vers. p. 77) og siger, at de begge ikke mere kunde erholdes „hos almindelige Bogførere"; derefter tilføier han (B4 vers.): *Oc endog her haaffuer altid været (Gud vere loffuet) smucke lærde Riddersmends Mend vdi Riget, som kunde baade vel forstaa, læse, tale oc skriffue god Latine, saa haaffue de alligevel beklaget, at Saxonis Latine er meget tung oc dyb oc at der vil megen tid oc besindelse til, naar hand skal læsis, om mand vil ellers ret forstaa hans Mening.*

¹¹ Jeg troer vist, at denne Fortælling henhörer til 1570; thi det er klart, at denne Commission, som Jo. Friis gav Vedel, er senere end hans Opfordring til Vedel om at levere en Pavehistoric, og det synes af hele Sammenlængen ganske vist, at der endnu aldeles intet var afgjort mellem dem om Saxo, da Friis døde i dette Aars Slutning. Om Chr. Pedersens Oversættelse kan sees Nyerups Forteg. p. Kgl. Historieskr. S. 63—64, hvor han uden tvivl medrette hævder Chr. Pedersen Æren for at have givet den første Oversættelse af Saxo, hvilket Gram havde benægtet (Vid. S. Skr. IV. 287); kun forekommer det mig noget tvivlsomt, om man tør anføre Lyschander blandt Hjemmelmændene derfor, eftersom han (Præf. p. XVII) skriver *Christen Pedersen Morsianus*. Joh. Svaning. in Chronol. Dan. Proleg. p. 28 fortæller ligeledes uden Betænkning, at Christ. Pedersen havde oversat Saxo, „sed minus respondente eventu." Jfr. Pontani Chor. Dan. descr. p. 785. Den Oversættelse, som Lyschander nævner af *Mester Joen Turissön* (Carions Oversætter), har vel været een af dem, hvortil Vedel sigter, naar han skriver, „at de ickon haaffue offuerlöbet Krönicken oc dragen en Sum deraff". (B4 vers.)

Til sidst forlangte Johan Friis, at Vedel skulde paatage sig enten at forbedre denne gamle Oversættelse eller at levere en ganske ny. Vedel blev ængstelig ved dette Forslag, — ængstelig som den, der pludselig seer opdaget af Andre et hemmeligt Önske, han neppe selv turde være sig bevidst: han vovede ikke at give Cantsleren noget Löfte, han dristede sig ikke til at troe sig et saadant Arbeide voxen, han bad ham at overdrage det til en Anden, som bedre kunde udføre det. Det kom saaledes ikke til nogen endelig Afgjörelse mellem dem¹². Cantsleren fik nok at tænke paa, da den danske Hærs Vinterfeldttog under Christopher von Dohna og fremmede Fyrsters Mægling gave Haab om en endelig Fred, hvorom danske Gesandter forhandlede paa Mödet i Stettin; Vedel havde, foruden sit Præsteembede at besörge, endnu at fuldende det Arbeide, som Cantsleren havde paalagt ham, förend der kunde være Tanke om at begynde et andet, der vilde fordre hans udeelte Kræfter¹³.

IV. Mod Slutningen af Aaret skiltes Vedel fra Johan Friis, og da han atter samledes med ham, var det en ganske anden Tjeneste, han havde at yde ham. Vedel blev i Kjöbenhavn; men den gamle Cantsler maatte föolge med sin Konge til Nykjöbing Slot paa Falster og vedblev, skjönt svag og skröbelig, at staae sin Herre bi med al den Kraft og Frimodighed, der udmærkede ham¹. Johan Friis var dengang sex og halvfjerdsindstyve Aar; hans Svagelighed tiltog paa Nykjöbing Slot; syg forlod han det. Han længtes efter sit Huus og sine

¹² Sax. a. St. viser, at der intet var afgjort mellem Friis og Vedel: „Til saadant suart Arbeid, skriver han, torde ieg da icke kiende mig duelig og skickelig, oc bad derfaare, at hans Strenghed vilde det paalegge nogen anden, som kunde det bedre udføre end ieg. Kaart tid der efter bleff han dödsug.“ Dette Sted viser os ligeledes, at Samtalen har været holdt engang i Midten eller Slutningen af 1570.

¹³ Jfr. Resen S. 231. 233 — 34. 237. Dan. Mag. I. 196. Ped. Oxe og Joh. Friis bleve her hjemme i Danmark og vare Kongens personlige Raadgivere under Forhandlingerne. Joh. Friis fulgte gjerne altid Kongen, „quocunque iret“, medens en anden Deel af Cancelliet blev i Kjöbenhavn med N. Kaas som Formand („tanquam Archisecretarius“): Slangendorph de vit. et ob. N. Kaas. D2 vers. — Antich. Rom. var færdig fra Trykkeriet strax ved Begyndelsen af næste Aar.

¹ Resen S. 255 fortæller, at Joh. Friis, skjönt han „da var meget siug og skröbelig“, raadede Kongen til med Kraft at tugte Danzigerne for den Beskyttelse, de forundte Söeröverne. Characteristisk for Joh. Friis er fölgende af ham forfattede Vers (Ligpr. M5), der fandtes paa een af hans Gaarde:

Blant dyrbar Skat oc alskens lyst,
Som Konger oc Fyrster gjör rige:
Paa en ting lide de feil oc bryst,
Saa faa dem Sandhed tör sigc.

Venner og haabede at naae hjem til Kjöbenhavn; men Reisen forværrede hans Tilstand, og da han kom til Kjöge, blev han liggende der og kaldte til sig Lægen Dr. Martin Ædituus og Stedets Sognepræst Sören Grönbek². Rygtet derom udbredte sig snart til Kjöbenhavn. Vedel hørte, at den gudfrygtige Mand beredede sig til Döden; han hørte, hvorledes han, da Herr Sören vilde række ham Sacramentet, havde samlet sine sidste Kræfter, reist sig, bortkastet sin Hue og knælet paa Gulvet med de Ord: "jeg skal gjöre min Herre Gud Ære". Vedel blev bevæget. Præsterne i alle Hovedstadens Kirker bade for den gamle Cantsler; Vedel bad ogsaa, men han skyldte ham noget mere³.

Da der for menneskelige Öine ikke syntes at være noget Haab om Johan Friis's Helbredelse, besluttede Vedel at drage til ham og være ham til Tjeneste i hans sidste Öieblikke. Peder Oxe skyndede ham dertil, og Mandagen den fjerde December ankom han til Kjöge. Han traf der Niels Friis, Björn Andersen og andre af Cantslerens Slægtninge og Venner forsamlede om Dödsleiet. Selv stillede han sig som Sjelesörger mellem dem. Da han strax mærkede, at det var paa det Yderste, talte han til den Syge og sagde: »Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis»; hvorpaa denne tog Ordet og fuldendte Sætningen: »Et ego reficiam vos". Derefter fremsagde Vedel de Skriftsprog, som den gamle Herre meest pleiede at bruge, og udlagde for ham de Lærdomme af den hellige Skrift, som indeholde Salighedens Forjættelse, den ene efter den anden, alt paa det latinske Sprog⁴. Da blev Oldingen frimodig imod Döden, og begyndte at

² Thom. Barth. Cist. Med. p. 9 nævner denne D. Martinus Ædituus i Rækken af Medici aulæ Regiæ et sereniss. regum Daniæ. Hr. Kall-Rasmussen har meddeelt mig, at han (ifølge Tegnelser o. a. L. No. 10 fol. 293 a—294 b) nævnes som Visitator af Apotheket i Kjöbenhavn 1569, at man har to Breve om ham fra Dronning Dorthea til K. Frederik II, hvori Dronningen under d. 6 Novbr. 1570 skriver, at hun ikke kunde undvære ham, og at der i Register over a. Lande No. 10 fol. 352—353 b findes et Brev af 13 Febr. 1571, hvori K. Frederik II kalder ham „Oss Elskl. höglærd mand Mester Morthen ædituus wor liffartzt", og overlader ham Indtægten af nogle Gaarde, „imedens og al den Stund, han er udi vor Tjeneste". Af Dronningens Ord kunde man formode, at Kongen havde forlangt ham med sig til Nykjöbing, og maaskee ogsaa tilsidst faaet ham; af Kongens Brev sees det, at han 1571 var bleven hans Livlæge, saa at Bartholins Angivelse er rigtig. — Sören Grönbek, bonarum artt. Baccalaureus, var i Aaret 1557 efter Morten Thomscens Död bleven Præst i Kjöge, og var Fader til den velbekjendte Trondhjemske Biskop Isaac Grönbek. Dan. Mag. VI. 336.

³ Resen S. 256. Ligpr. öv. Jo. Fr. B8—C3, hvor Tiden findes angivet til November 1570, og den övrige Detail læses.

⁴ Ligpr. C4—5. *Paa det siste nu, at vi spurde daglige hid* (d. e. til Kjöbenhavn) o. s. v. *Latinske tungemaal brugte jeg, at han med større lyst skulde det höre, som hand i sin yngdom haaffde læst.* Dette er ret mærkeligt til en Skildring af den Tid, da de ældre Lutheranere havde faaet deres Dannelse ved catholske

tale om sin Begravelse i Vor Frue Kirke, om sine afdöde Slægtninge og om sin Familiegrav i Hesselager Kirke; og da Björn Andersen mindede ham om, at han selv tidligere havde beredet sit Leiested der, svarede han: »Domini est terra et omnis plenitudo ejus». Saaledes tilbragte Vedel Mandagen hos ham, og forlod ham først henimod Midnat, da han syntes at finde nogen Hvile. Men allerede Tirsdag Morgen tidlig Klokken fem forlangte Johan Friis igjen, at Vedel skulde hentes, og da han kom i Dören, hørte han den Syge tale: »Guds Ord vil jeg have, paa Guds Ord vil jeg leve og döe»⁵. Vedel begyndte igjen at berede ham til Döden og sagde blandt andet disse to Vers:

Tu patriam repetis, tristi nos orbe relinquis,

Te tenet aula nitens, nos lacrymosa dies⁶.

Han bad med ham, læste af Skriften for ham, gjentog Religionens Trøstegrunde. Johan Friis sagde selv Amen til Bönnerne, forlangte sin Ligprædiken af Vedel, sit Epitaphium af Niels Kaas, og fremsagde ofte Simeons Lovsang: »Herre, lad nu din Tjener fare i Fred». Men kort efter saae de alle paa ham de deilige Blomster, som ere Dödens Tegn, og de fulde alle ned paa Jorden med Graad og Bön til den naadige Gud, og selv bad han med dem frimodig med høi Röst⁷.

Skoler og Universiteter. Jo. Friis havde i sin Ungdom studeret i Cöln og Rom, og i Aaret 1520 kom han tilbage til Danmark, som Vedel selv ovenfor (A 8) fortæller. De Personer, som vare tilstede ved Sygeleiet, anføres af Vedel paa forskjellige Steder. Blandt dem var Henr. v. Rade og Hilleborg Claus Daaes. Den sidstnævnte var en Tinhuus, Sösterdatter af Ove Bilde og betænkt i hans Testamente: N. D. Mag. 245. Jesper Daa til Enggaard (d. e. Gyldensteen) var gift med Anne Friis (D. M. T. R. I. 173), ligesom Oluf Daa til Raunstrup med Dorte Friis, Cantslerens Broderdatter fra Örbelund. Niels Friis, Cantslerens Brodersön, arvede Hesselager, ligesom hans to Brödre Christian og Frederik arvede Borreby og Hagedsted efter Cantslerens Död: Hofm. I. 21 Tab. I.

⁵ Ligpr. C6-8. Björn Andersens Mening var, at det ikke kunde ansees for passende at bestemme noget andet Sted til Cantslerens Begravelse end hans Fædrenegaard Hesselager; thi Vedel siger derefter, at Jo. Friis ikke kunde lide den Pragt, hvormed Adelen i de Tider förte de Afdöde „om Land", og den store Bekostning, som gjordes paa deres Jordefærd. Iövrigt var Björn Andersens Erindring ganske rigtig; i Hesselager, „antiquior familiæ sedes", som Jo. Friis især elskede og hvorefter han ialmindelighed blev kaldt („Den Herre, Som sig af Hesselager lod nævne". a. St. M2.), havde han oprettet flere Mindesmærker, og paa eet af disse læses følgende Vers (Marmor. Dan. I. 239), der viser, at han tidligere havde bestemt at begraves der:

Johannes Friis hæc posuit monumenta parentum,

Quos cum conjugibus quatuor hic reperit,

Seque cupit juxta, dederint si fata, locari,

Sed, lector, locus est hic tibi prope, vale.

⁶ Antichrist. Rom. c3. Her fortælles det, men i den senere trykte Ligprædiken nævnes det ikke.

⁷ Disse deilige Ord ere Vedels egne. D3. — Lidt ovenfor (D.) giver Vedel den Regel for Præster

Nu blundede han af og til stille hen, bad latinske Bønner, og da Vedel sagde: *In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum*, svarede den Döende: *Redemisti me. Deus veritatis*. Disse vare Johan Friis's sidste Ord. Men medens han laa maallös paa Leiets, begyndte Vedel at tale höit og ofte at gjentage disse Ord: »Jesu Christe, forbarme dig over mig; Jesu Christe, annam min Sjel". Og den Döende betegnede, at han endnu hörde og forstod, idet han udstrakte Haanden til Vedel. Men denne og Björn Andersen holdt ham i deres Arme og böiede ham tilbage i Sengen. Da udaandede han det sidste Suk. Det var Klokken elleve om Natten, Tirsdagen den femte December. Den Döde havde fundet Hvile, de Efterlevende trængte dertil⁸.

Paa denne Maade opfyldte Vedel sin Pligt som Præst ved sin Velgjörers Dödsleie. Han forblev hos den sörgende Familie i Kjöge endnu den fölgende Onsdag og meldte derfra forelöbig Dödsfaldet i et Brev til Peder Oxe⁹. Derefter reiste han tilbage til Kjöbenhavn, hvor den gamle Cantslers Minde fremdeles beskjeftigede ham. Han skrev et latinsk og et dansk Digt til hans Ære, medens Niels Kaas opsatte ham det forlangte Epitaphium, og mange andre af hans Venner paa lignende Viis stræbte at bevare hans hæderlige Erindring¹⁰. Men fjorten Dage efter Johan Friis's Död, Tirsdagen den nittende December, stod Vedel paa Prædikestolen i Vor Frue Kirke og begyndte sin deilige Ligprædiken over Johan Friis med Hiobs Ord: Jeg veed, at min Frelser lever, og han skal opvække mig af Jorden, og jeg skal omgives med denne min Hud, og jeg skal see Gud i mit Kjöd, og jeg skal see Gud for mig, og mine Öine skulle see ham og ingen Fremmed¹¹.

ved Sygesengen, at de hellere skulle holde sig til nogle færre Bibelsprog og gjentage disse, end bestandig fremføre nye Sprog.

⁸ Ligpr. D3 vers. — D4.

⁹ Dette Brev er dateret Coagiæ VIII Iduum Decbr. (L., jfr. Ryges Ped. Oxe S. 296 Not. a) og indeholder en lang Lovtale over Joh. Friis, som kaldes „*Heros tetragonus, perpetuo celebs*“, og dernæst den nöiagtige Tidsbestemmelse for hans Död, som vi have angivet. Betydningen af Udtrykket *τετραγώνος* er bekjendt; i Orat. panegyri. ad Frdr. II c. 2. vers. bruger Vedel det om Kongen selv.

¹⁰ Alle disse Stykker, hvoriblandt af den lærde Henrik Ranzau, af Niels Kaas, Casp. Paslich, Niels Hemmingsen, Mart. Ædituus, Jo. Francisci, Jo. Thomæ, Er. Catholm, Iv. Bartholin, findes ved Slutningen af Vedels senere udgivne Ligprædiken, L—M3 vers.; hvorom nærmere nedenfor.

¹¹ At Vedel stod paa Prædikestolen i Frue Kirke, og at Begravelsesdagen var en Tirsdag, 14 Dage efter Friis's Död: Ligpr. C6 og C7 vers. Prædikens Thema er Hiob 19, 25—27, men Oversættelsen stemmer ikke meget med de nyere. — Epitaphium for Joh. Friis, opsat i Frue Kirke af hans Brodersöner og Arvinger: Mar. Dan. I. 49.

V. Saa havde da Vedel tabt sin ældste og mægtigste Beskytter netop i det Öieblik, da denne var i Begreb med at lede ham paa den Vei, som han selv fra sin tidligste Ungdom havde forestillet sig som den hæderligste af alle. Ingen talte nu mere til ham om det betydningsfulde Arbeide, om den danske Saxo, der i de sidste Dage havde ligget den gamle Cantsler paa Hjertet, og jo mere han selv forstod, hvad dette Arbeide egentlig sigtede til og vilde føre med sig, desto mindre vovede han uopfordret at tage fat derpaa. Allerede havde han begyndt at tænke paa et Par andre Smaaskrifter¹, der ikke kunde afskrække ved deres Omfang og Vanskelighed. Thi Pavekröniken var færdig en Maaned efter Johan Friis's Död.

Dette Værk, som Vedel kaldte Antichristus Romanus, havde han udarbejdet som en Riimkrönike i otte Böger eller Sange². Johan Friis havde forlangt en dansk Platina og en Fuldførelse af det, som Mads Lange havde begyndt; men det lader til, at han under Arbeidets Fremgang har givet Vedel frie Hænder, og Vedel havde ingenlunde paraphraseret Platina i danske Riim, men han havde af ham fornemmelig, dernæst ogsaa af andre Forfattere laant saameget Stof, som han behövede, og fortsat sin Krönike langt ud over det Tidspunct, hvor Platina ophørte³. Vedel benyttede vistnok ogsaa lidet eller intet Mester Mads's ældre Oversættelse; thi han havde selv misbilliget denne, og det Riimværk, som han leverede, er saa aldeles af eet Stykke, at det umulig kan have meer end een Forfatter. Den hele Krönike er efter Anlæg og Udførelse et originalt og selvstændigt Arbeide, og Samtiden gav Vedel alene Æren derfor⁴. Først indføres

¹ Næmlig Sept. Sap. Græc. og Vit. hom., som begge udkom endnu i dette samme Aar og derfor tidlig maa have været begyndte; herom nærmere nedenfor.

² Bogens Titel er: Antichristus Romanus, Romske Paffuers Ieffnede oc gerninger fra Apostlers tid indtil dette 1571 Aar, aff atskillige sandrue Historier vddragnc. Kiöbenh. 1571. 8min. Den bestaaer af 232 folierede Blade foruden Fortalen (eller Dedicationen) og Registret.

³ Platina ender sin Historie med Paul II., men ogsaa andre Oversættere eller Bearbejdere af hans Værk havde fortsat dette. Jeg har saaledes haft en gammel fransk Oversættelse af Pierre Vidoue, trykt i Paris 1519 hos Galliot du Pré, der ender med Leo X, og en gammel tydsk Oversættelse af C. Hedion, trykt i Strasbourg 1546 hos Wendel Rihel, der er fortsat til Paul III. Disse Fortsættelser kunde altsaa Vedel benytte; men om han sigter til dem eller andre, kan man vanskelig sige.

⁴ I Bogen selv har Vedel efter den Tids Skik optaget to Lykönskingsdigte af sine Venner, Prof. Johannes Francisci og Præsten Hans Thomscen, hans fordums Lærer, det første paa Latin, det andet paa Dansk. Jo. Francisci siger ligefrem, at Vedel er Forfatteren; Hans Thomscens Digt nævner ingen Forfatter. Lyschander de scriptt. dan. col. 449 anseer derimod Mads Lange (som han dog ikke nævner) for Forfatter og Vedel blot for Udgiver, og paa hans Autoritet regner Möller p. 908 dette Skrift til „Aliena“. Jeg anseer dette for urigtigt.

en Fremmed, Peregrinus, der er kommen fra Danmark til Rom for at besee denne mærkværdige Stad og høre noget om Pavernes Levnet; han træffer en romersk Borgér, Romanus, der foreviser og forklarer ham de vigtigste Mindesmærker i Staden, men hvad Pavernes Historie angaaer, henviser ham til en sanddru Mand ved Navn Pasquillus. Denne Pasquillus optræder derefter som Fortæller i Begyndelsen, og senere er han tilstede, medens de afdøde Paver selv give Beretning om deres Handlinger og ligesom skrifte deres Synder. Dette er Krønikens egentlige Indhold⁵. Indstrøede ere hist og her Hentydninger til Danmark og de Danske i Rom, hvorom der naturligviis intet findes hos Platina⁶.

Denne Pavekrønike er det betydeligste af Vedels rimede Skrifter og vel det eneste, der kunde komme i Betragtning, naar der spurgtes om hans Plads blandt danske Digtene. Hans Ærevers over Axel Walkendorf og Johan Friis, ligesom ogsaa en enkelt Psalme, som han vistnok havde forfattet i sine

⁵ Jeg skulde ansee mig forpligtet til at forelægge Læseren nogle Prøver af dette Vedels eneste store Rimmværk, da Bogen selv er en Sjældenhed ligesom næsten alle Vedels Skrifter; men jeg kan her henvise til et andet almindelig bekjendt Værk, Nyerup og Rahbek d. dan. Digtek. Hist. S. 294—302, og skal blot give nogle Supplementer dertil. Den første Bog ender med Melchiades, og som den første Pave nævner Vedel Linus, medens Platina stiller Peder i Spidsen; Rækken stemmer overeens, kun at Vedel sætter Anacletus foran Clemens. I den anden Bog (fol. 36—57 vers.) og de følgende indføres Paverne selv talende ligesom i den danske Rimmkrønike, medens Pasquillus fortalte om dem i første Bog; den ender med Sabinianus. I tredje Bog (fol. 58—75 vers.) begynder egentlig Pavernes Ugudelighed, Hovmod og Tyrannie at skildres; Rækken stemmer med Platina, kun at Vedel indskyder Constantin II mellem Paul I og Stephan III; den sidste i Bogen er Hadrian I. Fjerde Bog (fol. 76—101 vers.) ender med Johannes XVII, og Vedel optager i Rækken Agapetus (fol. 88) og Basilius (fol. 88 vers.), som Platina forbigaaer. I femte Bog (fol. 102—128 vers.) optager Vedel i Rækken Pave Clemens, Modpave mod Gregor VII; han ender med Urban II. Sjette Bog (f. 129—154 vers.) gaar til Coelestin III. Syvende Bog (f. 155—189 vers.) gaar til Alexander V, og optager Clemens VII (f. 186) og Benedict XIII (f. 187 vers.) i Rækken. Ottende Bog (f. 190—232) gaar til Pius V, der sad paa Pavethronen, da Bogen 1571 udkom, medens Platina ender omtrent hundrede Aar tidligere. Hver Bog har gjerne som en Indledning og Slutning en kort Dialog mellem Peregrinus og Pasquillus. Jeg erindrer kun eet Sted at have seet Platina udtrykkelig paaberaabt, neml. fol. 204 vers. — Naar jeg her har talt om Platina Original, saa refererer jeg mig til Udg. af 1485 fol. ved Johannes Vercellensis, s. l. (Treviso, siger Ebert).

⁶ Nyerup synes at have villet antegne disse Steder, men har i saa Fald ikke læst Bogen nøiagtig igjennem. Jeg skal, tildeels som Supplement, henvise til fol. 94 vers.: om Kong Frode, f. 147: om Mødet i Metz, Valdemar og Absalon, f. 154: om Lucius og Roeskilde Domkirke, fol. 206: om K. Christian Is Reise til Rom, f. 207: om Nadveren uden Brug af Viin i Norge, f. 231: om de Danskes Lykke formedelst Troes-Eenheden. Nyerup anfører Stederne om Johan Friis og Jörgen Lykke. Denne Jörgen Lykke synes at have opnaaet en vis Berømmelse i Udlandet; ifølge Thuanus, der kalder ham Georgius Glukus, Frederici Danie regis orator, (Tom. I. p. 555): lovede Henrik af Navarra ham, at hele Frankrig „antequam annus exiret“ skulde antage Reformationen. Jfr. Resen S. 328.

förste geistlige Embedsaar⁷, kunde ikke vinde ham noget Digternavn, og den strax efter besörgede Udgave af Hr. Mikkels Riim kunde ikke agtes for andet end et Forsög paa at gjöre dette ældre Skrift mere læseligt i Vedels Tidsalder. Vilde man da nu med denne Pavekrönike for Öiet stille den Fordring, at en Digter maatte i Aanden have overskuet alle Stoffets Enkeltheder, have opfattet den Idee, der forbandt eller skulde forbinde dem til et Hele, og have udtalt denne Idee i en Række af Forestillinger, der berörte den individuelle Sandseverden, og i en Form, der havde nogen kunstnerisk Skjönhed: saa skal man udentvivil derimod finde, at denne Riimkrönike er en stykkevis udfört Samling af ikke meget nöie forenede, skjönt vistnok eensartede, Smaastykker, at Fremstillingen har lidet, der kunde virke paa en dannet Fölelse, og at Sprogets Böielighed oftere har været utilstrækkelig ved Riimliniernes tekniske Behandling⁸. Men paa den anden Side vil man dog maaskee ikke nægte, at Anlægget selv röber en vis digterisk Virksomhed, at Udförelsen paa enkelte Steder efter Tidens Leilighed er ret smuk, og at navnlig de Episoder, hvori danske Mænd indföres, ikke uheldigt staae ved Siden af Broder Niels's Riimkrönike, om end denne i en vis eenfoldig Kraft i det Hele maatte tilkjendes Fortrinet⁹. •

⁷ Denne Psalme findes nemlig i Hans Thomesens Psalmebog 1569: Nyerup og Rahb. I. 211. Ligeledes Brandt og Helweg d. danske Psalmed. I. 75—76, hvor den er heel afstrykt. Overskriften er: „Om merkelige Mends Död“, hvilket Lyschander de scriptt. dan. ap. Westphal. III. col. 449 oversætter: de mortis meditatione. Denne Psalme er vel den eneste Grund, der kunde berettige Alb. Thura Id. hist. lit. p. 348 til at give Vedel Plads „inter poëtas sacros“.

⁸ Paa en Vurdering af Digterne indlader, som bekjendt, d. dan. Digtek. II. sig ikke. Det er ei heller min Mening at opstille Fordringer, som tilhöre en nyere Tid; men af en virkelig Digter maatte dog formeentlig de væsentligste af disse Fordringer til enhver Tid opfyldes uden Hensyn til, om Reglerne vare udtalte eller ikke.

⁹ Som en udentvivil heldigere Pröve end de, der af Andre ere fremdragne, skal jeg hidsætte Begyndelsen af ottende Bog S. 190—190 vers.: (om Reformationstiden)

Det dagis i Östen oc liusner viit,
Den klare Soel oprinder,
Det kommer nu frem, jeg haafuer forbiid,
Oc Morgenstjerne forsuinder.
Stor wnder det er, at offuer denne Stad
Solen vil sin skin gifvue,
Oc gjöre her noget Menniske glad,
Oc ey i mörcke lade bliffue:
For Synden, som siu tusindfold
Bedriffues her mangelunde,

Huer vinckel oc vraa er der aff fuld
Oc förögis i huer stunde:
O naadige Gud saa mild oc blid,
Langmodig offuer al maade,
Som gifvue til penitæntz frist oc tid
Oc biuder til din Naade:
O Tryghed haard oc seckerhed grum
Oc blindhed for vden ende,
At huerken leeg eller lærd til Rom
Besögelsens tid vil kiende.

Saaledes udført forlod nu Vedels Riimkrönike Pressen i de förste Dage af Aaret 1571, og den syvende Januar indviede han den til en Festgave for Rigshofmesteren Peder Oxe paa dennes een og halvtredsindstyvende Födselsdag¹⁰. Eders Fromhed ville vel drages til Minde, sagde han til denne Herre, det som I hörte nu paa andet Aar forleden ved Eders eget Bord, der salig Cantsleren lod frembære Mester Mads Langes Riim. Der jeg med mit Arbeide var kommen til den sidste og ottende Bog, som skulde prentes, da kom de sorrigfulde Tidinger om hans store Sygdom, og jeg takker Gud, at jeg maatte bevise hannem den sidste Tjeneste og tröste hannem i hans yderste Time med Guds Ord. Men nu kommer jeg derfor til Eder, kjære Hr. Hofmester, med dette mit föie Arbeide og haver ladet det udgaae under Eders Navn til et Taknemmeligheds Tegn, for hvis Godt I mig med Eders gode, troe og gamle Ven salig Hr. Cantsleren gjort og beviist have i mange Maader¹¹. Saaledes talte Vedel; men Peder Oxe blev efter Jo. Friis's Död Hovedet for hans Venner og Beskyttere, og hans Forbindelse med denne udmærkede Mand havde en ny Stötte i den unge Tyge Brahe, Inger Oxes kjære Pleiesön, der nylig var kommen tilbage fra Tydskland og hyppigt indfandt sig i Hovedstaden. Der samledes atter en Kreds af lærde Venner: Carl Danzæus, Vedel, T. Brahe, Jo. Francisci, Jo. Pratensis, Er. Lætus og Andre; der traadte Hofmesteren Vedel i den uforglemmelige gamle Cantslers Sted; der oplivedes atter Tanken om en Saxo i den danske Tunge¹².

At udgive Saxo saaledes, var efter Datidens Betragtning et langt betydeligere Arbeide, end det ved förste Öiekast kunde synes. Næsten alle dannede Folkeslag vare dengang besjelede af Önsket om at erholde deres Nationalhistorie. I Skotland og England, i Spanien og Portugal, i Frankrig, Tydskland og Nederlandene, ja selv i det fjerne Ungarn stræbtes der med Iver til dette Maal¹³. Her

¹⁰ Antich. Rom. Fort. c. 3 vers. Den samme Dag blev ogsaa derved en Festdag i Kjöbenhavn, at de danske og svenske Gesandter ankom til Hovedstaden fra Fredscongressen i Stettin. Resen p. 256.

¹¹ Anf. St. c. 2—c. 3. Vedels egne Ord. Jfr. Ryges Ped. Oxe. S. 292—3.

¹² I Aaret 1570 var T. Brahe kommen tilbage fra Augsburg til Fædrenelandet og opholdt sig, mere end paa sit eget Gods Knudstrup, hos sin Morbroder Steen Bilde til Vandaas og Raabelöf, der var forlehnnet med Heridsvad Kloster. Dog kom han hyppig derfra til Kjöbenhavn, hvor han synes at have boet hos sin Ven Prof. Johannes Pratensis. Dan. Mag. II. 182—185. Vil man igjen her have et Exempel paa de lærde Bordsamtaler i denne Kreds, saa kan jeg henvise til Gassendus s. 22, der fortæller, hvorledes Brahe netop i et Selskab hos Carl Danzæus „*inter epulandum*“ först meddelte sin Opdagelse til denne og Jøh. Pratensis.

¹³ Man ville blot oversee følgende Række af omtrent samtidige Historikere: Buchanan i Skotland.

i Norden vilde man ikke staae tilbage, og Tidens Aand henrev ogsaa dem, der ellers mindre bekymrede sig derom: Forbindelsen mellem Danmark, England og Skotland var meget levende, og i de sidstnævnte Lande havde man allerede seet Frugter af denne Stræben¹⁴. Men naar nu Spørgsmaalet om en dansk Nationalhistorie blev overveiet, saa vare fast Alle af den Mening, at der ikke gives eller kunde gives nogen anden eller bedre Begyndelse dertil end den, som Saxo havde skrevet, at en Oversættelse eller Bearbejdelse af Saxo ligefrem maatte være det første Skridt, som uundgaelig maatte lede til de følgende, og at den, der paatog sig at levere en dansk Saxo, tillige havde saagodtsom forpligtet sig til at blive ved, hvor denne hørte op¹⁵.

Vedel havde, som allerede bemærket, efter Fuldendelsen af sin rimede Pavekrønike hengivet sig til andre Sysler. Han ventede ikke, at Nogen igjen skulde tale til ham om at skrive den danske Historie. Men det varede ikke længe, inden Peder Oxe optog paany Johan Friis's Plan. Da Vedel engang samtalede med ham om dennes Hæder og Fortjenester, lededes Tanken let hen paa hans Iver for Fædrenelandets Historie og paa den sørgelige Mangel af et Værk, der var tilgjængeligt for Alle, og nu opfordrede han Vedel til at gjøre

Camden i England, Mariana og Sandoval i Spanien, Resende og Osorio i Portugal, Jo. Bodin, Thuanus og lidt senere Andr. du Chesne i Frankrig, Flacius, Chemnitz, Leunclavius, Reineccius og Chytræus i Tydskland, Gro-tius lidt senere i Nederlandene, Isthuani i Ungarn.

¹⁴ Hvad Sverrig angaaer, vil jeg minde om den store Gustavs og hans Sønners bekjendte Historic-skrivere, om Antiquaren Joh. Buræus og den noget yngre Joh. Messenius. I Danmark fik man først i det samme Aarhundrede kongelige Historic-skrivere, der alle arbejdede paa at skrive Fædrenelandets Historie under megen Deeltagelse fra Statsmændenes Side. Svanning siger reent ud, at denne Iver for Historien i Danmark var for en Deel opvakt „vicinorum regnorum exemplo, quæ mirum in modum suas historias hoc erudito seculo illustraverunt.“ Nyerup S. 66. Ogsaa Hofm. Eiler Hardenberg interesserede sig derfor og er maaskee Skyld i, at vi have det velbekjendte Skrift af Nicolaus Petrejus. Jfr. Suhms Sandvigske Saml. I. 2 S. 138—139. — De hyppige Gesandtskaber mellem England og Danmark vil jeg siden komme til at nævne; her tænker jeg nærmest paa den Legation, der bragte den berømte Geo. Buchanan hertil. Resen p. 261.

¹⁵ Saxo Fortal. B. 4. „Hvad som disse tuende (Saxo og Homer) haafue kaartelige befattet, det haefue de andre siden taget sig til en Grundaaal, huer til sin Bygning at braske og bramme med“. Endnu bestemtere taler Vedel i Svend Tiuv. b vers., hvor han udtrykkelig fortæller, at Ped. Oxe „forelagde ham, om han ikke vilde understaae sig — ikke at skrive en Danmarkshistorie, men — at forfølge vor Danske Krønike fra den Tid, som Saxo afloed, indtil disse nærværende Aar, hvorudi han da vægrede sig, som billigt var. Den samme Anskuelse kan man forfølge længere tilbage. Christiern Pedersens saakaldte „Store Danske Krønike“ sluttede sig til Saxo, udentvivl endog Bog for Bog (hvorom nedenfor) og var derfra fortsat. Svanning Refut. Calum. Joh. Mag. M2 siger udtrykkelig, at Joh. Friis bestandig opfordrede ham ad *continuandum gentis nostræ historiam, quæ a temporibus Saxonis . . . desideratur*. Jfr. Nyerup a. St. Selv Titelbladene i Hvitsfjelds Krønike pege hen paa den samme Anskuelse.

Begyndelsen til at afhjælpe denne Mangel ved at oversætte Saxo. Havde Vedel med en vis Veemod, som han ikke ganske kunde skjule¹⁶, tænkt paa, at den gamle Cantslers Röst ikke mere vilde kalde ham til dette Arbeide, saa vilde han ikke anden Gang unddrage sig derfor. Han vidste, hvad han lovede; han erkjendte det Dristige i sit Løfte: men Kjærlighed til Fædrenelandet, Attraa efter Ære og den styrkende Bevidsthed, at have viet sig til en stor Idee, gav ham Mod. Aftalen var gjort¹⁷; det gjaldt nu at indløse Løftet.

VI. Men var nu ogsaa Beslutningen taget, saa traadte dog mange Hindringer mellem den og Udførelsen; og er det gavnligt, at den, der beredør sig til et vigtigt Foretagende, giver sig nogen Tid til klart og skarpt at fatte sin Opgave, førend han begynder derpaa, saa nød Vedel og den danske Saxo i rigt Maal denne Fordeel. De under Opfordring udenfra¹ begyndte Arbeider skulde fuldendes; Venskabs og Familieforhold paalagde ham uventet nye Pligter; hans Stilling som Præst ved Hoffet og som geistlig Mand gjorde Krav til ham, som ikke lode sig afvise. Saaledes indtraadte en Mellemtid af to meget forstyrrende Aar, hvori de historiske Studier bleve vel ikke afbrudte, men dog mærkelig tilbagetrængte ved andre Beskjæftigelser².

Under Vedels Syslen med Fædrenelandets ældre Literatur havde et gammelt dansk Riimværk, der førte Titelen Vita hominis; tildraget sig hans Opmærksomhed, og fortjente den. Det var skrevet i Slutningen af det femtende Aarhundrede af Herr Mikkell, Præst ved S. Albani Kirke i Odense, og det var trykt for syv og halvtredsindstyve Aar siden³; men den hurtige Udvikling, som Sprogets Former i Reformationens Tidsalder undergik, havde bevirket, at det

¹⁶ Saxo Fort. C vers. „Efter denne dag (d. e. efter Jo. Friis's Död) hafde ieg meent, at ingen skulde tale mig noget til, at ieg udi det allerringiste skulde befatte mig noget med vore Danske Historier. Men det vaar icke mange dage effter" o. s. v.

¹⁷ Anf. St. „Huad kunde ieg andet giøre, end samtycke" o. s. v.

¹ Vit. homin. A 3. Sept. Sap. Græc. A 9 vers. Hemming. via vit. p. 38. At Friisernes Familie vilde see Ligpr. over Cantsleren trykt, følger af sig selv.

² Beviset for, at Vedel ogsaa i disse Aar syslede med Historien, skjönt vistnok ikke meget eller directe med den lovede danske Saxo, ville man for et Öieblik skjænke mig. Det skal blive meddeelt paa sit Sted.

³ Dan. Digtek. Histor. I. 51 fg. 74. Dän. Biblioth. II. 315 fgg. Hr. Michael ved Molbech, Fort. S. VIII. Vedels Angivelse af Aaret, da dette Skrift først blev trykt (1571 ÷ 57), er rigtig; det udkom nemlig i Kjöbenhavn 1514 hos Canik Povel Ræff. I Septimii dan. Boglade (MS. B. U. No. 151. 4to) paa det 89de Blad, findes ogsaa Efterretninger om denne gamle Bog.

allerede bar et forældet Præg og var uskikket til almindelig Læsning. Vedel blev derfor anmodet om at besørge en ny Udgave deraf, lempet efter sin Tids Sprogbrug, og hvad enten han nu selv følte sig kaldet dertil, eller hiin Anmodning var udgaaet fra Mænd, hvem han ikke vel kunde afslaae en Begjering, saa var han, som det synes, i Begyndelsen af dette Aar, 1571, sysselsat med dette Arbeide⁴.

Dog ogsaa herfra blev han snart kaldet. Friisernes mægtige Slægt havde tabt sit Hoved ved Cantslerens Död, og snart fulgte flere af dens Medlemmer ham i Graven. Hans Broder Henrik Friis til Örlunde, hvem et langvarigt Sygeleie havde hindret i at være tilstede ved hans Sotteseng og Begravelse, döde den niende Marts⁵, og ifølge det Clientforhold, hvori Vedel stod til denne Familie, er det rimeligt, at han gjorde en Reise over til Fyen og indfandt sig ved Henrik Friis's Begravelse omtrent den attende April. I det mindste er det vist, at han lod see sin Deeltagelse i Sorgen ved en Gravskrift over den Afdöde, og at han en Ugestid efter Begravelsen besøgte sine Venner i Ribe⁶. Hos disse blev Vedel formodentlig nogle Uger, indtil et nyt Dödsfald paa Örlunde bevægede ham til at lægge ogsaa Hjemreisen til Hovedstaden over Fyen. Henrik Friis's Enke Margrete Bilde döde nemlig den sextende Mai, og Vedel tilbragte derefter en Deel af Sommertiden i Fyen, hvor han besøgte salig Cantslerens to gamle Söstre Adelheid og Anne, der, efter at have antaget Reformationen, endnu levede et stille og gudfrygtigt Liv i Dalum Kloster, og rimeligviis ogsaa deres nærmeste Slægtninge paa Örlunde og Hesselagergaard, muligens tillige Herskaberne paa Nakkebölle og Mullerup⁷. Men end ikke dermed var Forstyr-

⁴ Vedel siger a. St. blot, at han *har været ombedet at lade det udgaae paa Prenten*, uden at nævne den, der havde opfordret ham dertil. Det forekommer mig ikke rimeligt, at han skulde mene Christopher Walkendorf selv, da han ellers pleier reent ud at sige det, naar han dedicerer En et Skrift, som denne selv har bogjeret.

⁵ Marmor. Dan. I. 239. Ligpr. ov. Jo. Friis M4, hvor det siges, at Henrik Friis laae syg i tre Aar, för han döde.

⁶ Hegel. Calend. MS. 1571 ad 28 April: *Venit Ripas M. Andreas Severini Vellejus & Hr. Niels Birk, Oluff Jörgensen*. Dette var ifølge Ligpr. M4 vers. omtrent ti Dage efter Henr. Friis's Begravelse; thi Vedel siger, at Margrete Bilde döde fire Uger efter hans Begravelse, og hun döde d. 16 Mai. Vedels Gravskrift over Henr. Friis var et dansk Digt, der læses anf. St., men det findes ikke paa hans Epitaphium i Hesselager Kirke, hvor han ligesom de fleste af denne Slægt blev begravet.

⁷ Hvorlænge Vedel er bleven i Ribe, sees ikke af Hegelunds Calender; men har han blot opholdt sig der nogle Dage, saa har han kunnet see sin tilkommende Svoger, Lauge Hansen, der vel altsaa gik i Ribe

relsen tilende. Den attende Juli døde Vedels Fader, Raadmand Sören Sörensen i Veile. Det er uvist, om Vedel i denne Anledning besøgte den sørgende Moder; men vist er det, at han ikke længe efter igjen befandt sig i Kjöbenhavn⁸.

Efter saamegen Uro og Sorg i Foraaret og en stor Deel af Sommeren fuldendte da Vedel ved Midten af August sin Udgave eller Omskrivning af Herr Mikkels Digt, forøgede det med sine Epitaphier og Mindeskrifter over Axel Walkendorf og lod det udgaae med en Dedication til dennes Broder Christopher Walkendorf, der samme Aar drog som Lehnsmænd til Gulland⁹. Vedels For tjeneste af denne Bog bestod deri, at han havde bragt Bogstaveringen noget nærmere til sin Tids Form og ombyttet enkelte Ord, der syntes ham forældede, med nyere eller efter hans Mening heldigere. Man tør vel neppe påstaae, at Værket i det Hele har vundet ved disse Forandringer; derimod vilde nu en Sammenligning mellem Mikkels og Vedels Arbejder ikke blive uden Frugt for Sprogets Udviklingshistorie¹⁰.

Skole, som Maigreve. Thi ved 1 Mai skriver Hegelund: „Scholasticum festum καὶ ὡσεὶ σκηνοπέγνια, et fuit Floriger Lago Johannis, Episcopi M. Joh. Lagonis filius.” — Vedels Gravskrift over Margrete Bilde var ogsaa paa Dansk, og deri siges, at hun havde 13 Børn. Hendes Epitaphium i Marm. Dan. I. 240 stemmer deri med Vedel. Hofmann I. 21 Tab. I. navngiver os dog 14; men han lader ogsaa Cantslerens Søster Marine døde ugift, medens vi her see (Fort. 7), at hun døde kort efter sit Bryllup med Claus Urne. — At Vedel i Sommeren 1571 var i Fyen, siger han selv i Ligpr. ov. Jo. Friis, Fort. 8—8 vers., hvor han omtaler Jomfru Adelheid Friis og Anna Friis i Dalum Kloster som to gamle Damer, den første langt over 80 Aar, den anden ikke langt fra 70 Aar”, som de mig nu i Sommer, ieg talede met dem, self berette”; de priiste sig lykkelige, at de vare udførte af den papistiske Overtro, „vdi huilcken de met mange andre vdi fordoms tid halfue værre”, og de ønskede at hendøe i den sande Tro, „ligeruiss som de hørde aff mig, at deris kiere Broder hensoff vdi.” Jo. Friis selv var 1533 Forstander for Dalum Kloster. Dan. Mag. IV. 169. Den afdøde Henrik Friis's Datter Birte var gift med Eiler Brokkenhuus til Nakkebølle, og hendes Søster Elisabeth var gift med Jacob Hvitsfeld, der skal have bygget Mullerup: Dan. Atl. III. 574-5. Dog veed jeg ikke bestemt, naar disse Ægteskaber ere indgaaede.

⁸ Man maa dog stole paa Vedels eget Epitaphium over hans Fader, der angiver dennes Dødsdag til d. 18 Juli 1571. Mar. Dan. II. 78. Insc. Rip. App. 64 d. e. 74. Men det seer rigtignok besynderligt ud, at Vedel selv (Ligpr. Fort. 9.) d. 24 Octbr. omtaler dette Dødsfald som indtruffet for „nogle faa Uger” siden, og at Hegelund ved d. 1 August skriver: circa hoc tempus obiit Scffren Scffrensen Viellæ, M. Andrea Velleji pater. — I en Fasc. MSS. Vellej. Bibl. Univ. No. 121 4to findes Vedels egenhændige Epitaphium over hans Fader, baade Concept og Reenskrift med Lapidarbogstaver. Ved at sammenholde dette sidste med Pontoppidan og Terpager finder jeg i MS. 2 Lin. *interitum* istf. *infernum*, og i 7 Lin. *comparam* istf. *compari*; men istedenfor dette comparam (der vist er urigtigt) har Concepten: *bono*. Nedenunder Concepten læses Aarstallet 1572, altsaa vel det Aar, da Epitaphiet er skrevet.

⁹ C. P. Rothe, dan. M. ber. Efterm. II. 34. Dedicationen er undertegnet d. 12 Aug. 1571.

¹⁰ Bogens Titel: Vita hominis. Underuisning Om Menniskens leffned, fra hans Fødsels time, indtil opstandelsen oc Dommedag. Kiöbenh. Laurentz Benedicht 1571. Den findes i den Hjelmskjerneske Saml. p. d. St. K. B. og er en lille Piece paa 20 upaginerede Blade. Hverken Mikkels eller Vedels Navn findes paa Titel-

Neppe var dette Skrift færdigt, før Vedel beredede en Udgave af sin skjønne Ligprædiken over Johan Friis, hvortil han nu i de mange Digte, der vare skrevne til Cantslerens Ære, og i sine egne Epitaphier over Henrik Friis og Margrete Bilde havde et passende Tillæg. Den udkom i Slutningen af October samme Aar, dediceret til samtlige Johan Friis's Arvinger af Familierne Friis og Trolle, og bestod, som sædvanligt var, af tvende Hovedstykker, hvoraf det første indeholdt en Udsigt over den Afdödes Levnet, det andet en Homilie over den valgte Text af Hiobs Bog¹¹.

Saaledes var da hele dette Aar hengaaet under megen Uro, til liden Gavn for Vedels historiske Studier, og endnu inden Aarets Udgang blev det følgende Aar betegnet som det, der for en Mand i Vedels Stilling vilde medføre ligesaa forstyrrende Optrin, hvilke atter kunde have mangehaande Følger. Kong Frederik den Anden bestemte sig nemlig i November Maaned 1571 endelig for et Ægteskab med sit Södskendebarn Sophie af Meklenborg, og Formælingen skulde feires i Kjöbenhavn den næste Sommer¹². I Begyndelsen af Juli 1572 strömmede de fremmede Herrer i stor Mængde som Bryllupsgjæster til Danmarks Hovedstad. Blandt dem var ogsaa Kongens Svoger, Churfyrste August af Sachsen, dennes Gemalinde Anna, Kongens Söster, og flere fyrstelige Personer, og

bladet, men Fortalen eller Dedicationen giver de fornödne Oplysninger. Paa Bagsiden af Titelbladet findes et Gudsbilled i Træsnit med Omskrift: Ego sum Dominus omnipotens. Det andet Oplag af Bogen udkom 1576 (Hjelmstj. Saml.), og afviger kun i enkelte orthographiske Forandringer fra det første. Jfr. Dan. Digtek. Hist. I. 292.

¹¹ Titelen: En Predicken som skeede udi Erlig Velbyrdig oc Gudfryctig mands, salige Johan Friisis begraaffelse udi Kiöbenhaffn. Aff Anders Söfrinsson Vedel. Kbh. Laur. Benedicht. 1571. 4to min. Paa Bagsiden af Titelbladet findes Jo. Friis's Portrait, med Underskrift: V. I. B. M. Dette betyder: Vince in bono malo, som var Cantslerens Symbolum. I Dedicationen, som er underskrevet d. 24 Octbr., nævnes först Johan Friis's tre Hovedarvinger, Niels (Hesselager), Frederik (Hagedst) og Christian Friis (Borreby), og derpaa de övrige Arvinger, i Spidsen for hvilke er sat Vedels Velynderinde Fru Karine Björn Andersens. Trollerne paa Trolholm (Holsteinborg) nedstammede fra de tre nævnte Brödres Söster Anna Friis, der nylig var död, men havde været gift med Niels Trolle til Trolholm. Prædikenens Thema har jeg forhen angivet, ligesom ogsaa dens smukkeste Deel (den historiske) er benyttet. Tillægene ere følgende: 1. Vedels Brev til Peder Oxe. 2. 3. Vedels Mindedigt ov. Joh. Friis paa Latin og Dansk. 4. 5. Et Mindedigt af H. R., d. e. Henr. Rantzau, paa Latin og Dansk. 6. Et prosaisk Epitaphium paa Latin af Niels Kaas. 7. Et lignende af Casp. Paslich. 8. Et Elogium af N. Hemmingsen. 9. Et latinsk Epitaphium af Mart. Ædituus. 10. Et dansk Digt af Joh. Francisci. 11. Et lignende som Acrosticon af Joh. Thomæ. 12. Et lignende af Er. Catholmius. 13. Et lignende af Ivar Barthofin. 14. 15. Vedels Gravskrift over Henrik Friis og over Margrete Bilde. 16. „Nogle besynderlige Sententzer oc skiöne spraag, udset paa Danske Rim af salige Johan Friis, som findes atskillige steder paa hans gaarde opscreffne.“

¹² Werlanff i Histor. Tidsskr. III. 34 og der anf. St.

den tyvende Juli holdtes Formælingen paa Kjöbenhavns Slot med al den Pomp og Pragt, som brugelig var blandt store Herrer og Fyrster. Det kunde vel ikke undgaaes, at disse Høitideligheder ogsaa maatte medføre nogen Sysselsættelse for Vedel som Hofprædikant, skjönt de to ældre Hofpræster, Kolding og Knopf, havde en Forrang¹³; men dog lade Følgerne deraf for Vedel sig uidentvivil snarere spore ad en anden Vei. Man fristes nemlig meget til den Formodning, at Spørgsmaalet om de danske Theologers Rettroenhed, der siden det sidste maskerede Angreb paa Niels Hemmingsen i nogle Aar ikke directe var anfægtet, men derfor ingenlunde var erkjendt af Tydscklands stridslystne Kjættermagere, netop ved saamange Fremmedes Nærværelse og ved Churfyrstens Indflydelse paa sin kongelige Svoger atter kunde være bragt paa Bane. Vedel havde vel hidtil ikke blandet sig i disse dogmatiske Tvistigheder: hans theologiske Skrifter vare ikke polemiske¹⁴, hans rette Plads var Prædikestolen, hans milde Veltalenhed udsprede ikke Had men Kjærlighed. Men netop derfor maatte han af sine mistænkte Colleger og sin mistænkte Lærer ansees for den, der bedst kunde afværge de Farer, som fra hiin Side muligen truede. Det er nemlig vist, og det bliver saaledes meget forstaaeligt, at Niels Hemmingsen paa denne Tid, maaskee under selve Formælings- og Kroningshøitidelighederne, opfordrede Vedel til at oversætte paa Latin det dogmatiske Værk, han havde udgivet som en Summa af sine Føredrag ved Universitetet¹⁵, og det er ligeledes vist, at Vedels egen

¹³ Ligel. især af Reravius. Jfr. Resen S. 264 fg. Vielsen forrettede den tydske Hofpræst Christ. Knopf; ved Kroningen assisterede den danske Hofpræst Niels Kolding. Vedel nævnes ikke udtrykkelig.

¹⁴ Hvad Vedels theologiske og homiletiske Skrifter, der ikke bleve trykte, angaaer, vil jeg blot henvise til Cimbr. lit. II. 909. eller Zwerg. S. 508.

¹⁵ Vedels Oversættelse af Niels Hemmingsens Livsens Vei var særdig fra hans Haand ved Slutningen af April 1573. Der kan da med Hensyn til Arbeidets Omfang og Vedels ingenlunde store Hurtighed aldeles ikke tvivles om, at Niels Hemmingsen, efter hvis Opfordring det var begyndt og udført (Via vit. p. 38: *hortatu ipsius auctoris*), engang omtrent ved Midten af Aaret 1572 maa have henvendt sig til Vedel derom. Men dette Tidspunct er netop den Tid, da de mange Fremmede vare i Kjöbenhavn. Med Hensyn til den henkastede Yttring, at muligen Churfyrste August kunde directe eller indirecte have virket, da vil man formodentlig ikke møde mig med den Indvending, at han endnu dengang taalte Peucer, Christopher Pezlius og andre Crypto-Calvinister ved sine egne Universiteter; thi Sagen var blot, at han ligesaa lidet som K. Frederik II selv kunde dømme i de spidsfindige theologiske Stridigheder og altsaa gik alene efter deres Mening, som forstod at gjøre sig gjældende. Han selv var ligesaa orthodox, da Peucer formaadedt alt hos ham, som efter at denne var styrtet, og der kan ikke være nogen Tvivl om, at han godt har vidst, hvorledes et stort Partie forkjættrede N. Hemmingsen. Iøvrigt har jeg blot yttret en Formodning, og det lader sig neppe bringe videre end til at vise dens Rimelighed.

Frygt for intolerante og forfølgelsessyge Theologer i selvsamme Tidspunct var levende vakt.

Han var nemlig dengang atter bortkaldt fra sin Saxo ved en god Vens Begjering, og beskjeftiget med at udarbeide et lidet Skrift om de saakaldte Syv Vise i Grækenland. Skriftet selv var ikke betydeligt: det meddeelte først nogle korte Oplysninger om enhver af disse Viisnænder med de dem tillagte Tankesprog, indeholdt derefter et Udvalg af andre gamle Sententser efter Diogenes Laertius og endte med nogle Stykker af Camerarii Arithmologia ethica, som ovenfor er omtalt¹⁶. Men da nu Vedel den tredivte November 1572 skrev Fortalen til denne Bog eller Dedicationen til sin Velynder, Rigscaantsleren Eiler Grubbe¹⁷, saa fandt han det fornödent ei ålene at optage deri den skjønne, men paa dette Sted meget forunderligt anbragte Afhandling om den hedenske Philosophies Usselhed i Sammenligning med Christendommen, men endog udtrykkelig at undskyldte sig med, at mange andre høilærde og vise Mænd havde skrevet om den hedenske

¹⁶ Skriftet fører følgende Titel: Septem sapientes Græciæ. Sköne Sprog, oc merkelige Sententzer som ere faaregiffne, af de siu Naffnkundige Vise Mend. Kiöbenh. Laurentz Benedicht (1572). Det er upaatvilelig urigtigt, naar Nyerup nævner en tidligere Udg. Kbhvn. 1571 og en anden Ribe 1572, og Zwergius vel kun den sidste, men ligeledes Ribe som Trykkested; thi Dedicationen er undertegnet den 30 Novbr. 1572. I denne Dedication siger Vedel (A 9 vers.), at han har udgivet Bogen, „efter en god vens begæring, huilcken ieg dette ringe arbed ingenlunde necete kunde“. Man kunde let falde paa at troc, at disse dicta septem sapientum vare en Oversættelse af det Tillæg, der under denne Titel var föiet til Catonis Disticha moralia, en Bog som Vedel tidlig lærte at kjende; men det er ikke Tilfældet. Thi Tillæget i Corderii Udg. af Cato (Rob. Stephan. 1561) er ikke de Syv Visers Hovedsententser, men en Samling af 78 Sætninger, der tillagdes dem. Ligesaa lidt maa man forvekle disse „Sköne Sprog af de syv Vise“ med den af Georg Hanzsch 1618 udgivne Bog, kaldet „De gamle Visers Excmpler og Hofsprog“; thi denne Bog er en dansk Bearbejdelse af Kclila va Dimna eller Pilpais Fabler. (Suhms Sandv. Saml. I. 2, 91. eller bedre selve Septimii danske Boglade MS. Bibl. Univ. det tredje Blad. Ligl. Nyerup alm. Moerskabslæsn. S. 2). Derimod er Arithmologia Joach. Camerarii (E 5 vers. - E 8) ligefrem et Udvalg af den tidligere omtalte græske Elementarbog, oversat paa Dansk. Vedel begyndte f. E. saaledes: „Der ere fire Ting, som skade dem, der stunde derefter: 1. Krig og Feide, 2. Druckenskab og Dobel, 3. Gæstebud, som mand er icke tilkallede, 4. En Daares tale. Camerarii *Ἀριθμολογία ἠθικὴ* (Ljps. 1571) p. 8 har følgende: *Πρὸς τέσσαρα ταῦτα βλαβερόν ἐστι τὸ σπεύδειν. α ἐπὶ μάχην καὶ πόλεμον, β ἐπὶ τὸ μεθύσκεσθαι καὶ τὴν κυβείαν, γ πρὸς δέϊπνον ἐὰν ἀκλήτος, δ πρὸς τὸ λαλεῖν ὄντα ἀνόητον*, og saaledes fremdeles. Vedels hele Skrift udgjör kun fem Ark.

¹⁷ Eiler Grubbe til Lystrup var Rigens Cantsler, og indtog netop paa denne Tid den tolvte Plads i Rækken af de sytten Rigsraader, der lagde Haanden paa Kronen ved Dronning Sophies Kroningsfest, mellem Björn Andersen til Stenalt og Peder Munk til Estvadgaard. Resen S. 268. Vedel dedicerer ham denne lille Bog som et „ringe tacknemmeligheds tegen for meget gaat, som i mig wforskylt i mange maade beuis halfuer“. (A 10.)

Philosophie, og ligesaa udtrykkelig at bede sine Læsere, ikke at udlægge sig dette Foretagende i den værste Mening¹⁸.

Al denne Ængstelighed vilde mangle Retfærdiggjørelse og Grund, hvis ikke Uveirsskyer trak op over de danske Theologer; men at dette var Tilfældet, synes ogsaa Niels Hemmingsens Anmodning klart at vise. Vedel havde derfor opfyldt sin Lærers Begjering: en latinsk Oversættelse af hans Værk skulde sætte fremmede Lærde istand til at dømme mellem ham og hans Modstandere. Dette temmelig vidtløftige Arbejde optog Vedels Tid og Kræfter i Slutningen af Aaret 1572 og i Begyndelsen af 1573. Den første Mai i dette Aar var det færdigt og blev sendt til Leipzig, hvor dets Trykning medtog et heelt Aar¹⁹. Vedel havde Ord til andet oversat Niels Hemmingsen, og kun forsaavdt han derved indirecte vedkjendte sig dennes Læresætninger, afgiver Oversættelsen tillige et Vidnesbyrd om hans egne theologiske Anskuelse²⁰. Det eneste Stykke, hvori Vedel selv fremtræder som Forfatter, er Dedicationen til tvende unge Adelsmænd Henning Walkendorf og Niels Schave, hvis Familie han udentvivl skyldte Forbindtlighed, og hvis daværende Lærer, Niels Hammer, var en Svigersøn af Doctor Niels Hemmingsen²¹.

¹⁸ Sept. Sap. Gr. A 8 fg. Det er denne Afhandling, hvoraf jeg ovenfor S. 53 har meddeelt et Brudstykke som Prøve paa Vedels Foredrag.

¹⁹ Vedels Oversættelse kaldes: *Via vitæ. Christiana et orthodoxa institutio complectens præcipua christianæ religionis capita, . . . tradita a Nicolao Hemmingio, . . . translata ab Andrea Severino Velleio.* (Lips. 1574). Men Dedicationen er undertegnet: *Hafniæ, Cal. Maij anno Chr. 1573*, og paa den Tid er formodentlig Manuskriptet af Vedel sendt til Leipzig; thi Pagineringen viser, at Dedicationen er trykt før Bogen selv. Anden Gang udkom Vedels Oversættelse i Frankfurt a. M. 1580, aldeles overeensstemmende med den første Udgave, endog Side for Side indtil pag. 222, hvorefter denne sidste Udgaves Tryk er lidt mere sammentrængt. Bogen udgjør 253 Sider (i Frankfurter Udg. 252 S.). — I Aaret 1575 udkom en islandsk Oversættelse af samme Bog ved Gudbr. Thorlakson.

²⁰ Arrangementet af Vedels Udg. er følgende: N. Hemmingsens Dedication til Björn Kaas p. 1—24 og et Ærevers af Jo. Francisci p. 25; Vedels Dedication p. 26—38; Værket selv p. 39—250; en Formula precandæ p. 251—53. Med Undtagelse af Vedels egen Dedication er alt det øvrige ikke hans, men Niels Hemmingsens, og kun forsaavdt Vedel indirecte vedkjender sig samme Meninger, vedkommer Indholdet ogsaa ham; men derom har jeg ovenfor kortelig talt. Dog finder jeg rigtignok ikke den sidste Bön-Formular i den danske Udgave af Liffsens Vey; men jeg har af denne Bog hellerikke havt den første Udgave (1570), hvorefter Vedel oversatte. — Niels Hemmingsen ansaa denne Bog for sin Confession: „Dette vil jeg lade vere skreffuet, siger han, alle Danske til Underuisning oc Formaning: Disligeste ocsaa om *min Trois oc Lærdoms Bekendelse*, som ieg hafluer bekennt oc lært udi denne Kiöbenhaffns Skole, hart ved 30 Aar. Bedendis alle Christne Læsere. at de om min Schrift dömmе ville aff Guds Ord, oc icke aff det som hoffmodige oc usforfarne Aander ville foregiffue.“ S. 472—473 (Udg. 1599).

²¹ Efter at have udtalt sit store Haab om disse to unge Herrer, siger Vedel p. 34: *Nec me aliud de*

VII. Under alle disse mindre Arbeider og al den Forstyrrelse, som Reiser, Hoffester og andre indtræffende Begivenheder i disse sidste Aar medførte, kunde Vedel ikke vinde megen Tid til det Værk, som Peder Oxe af ham havde forlangt. Dog havde han ingenlunde tabt det af Sigte. Enkelte roligere Mellemrum havde han benyttet, just ikke til ligefrem at begynde det egentlige Oversætter-Arbeide, men til at forberede sig selv saaledes, at han med desto større Duelighed og Fremgang kunde begynde og fuldende det, naar de gunstigere Tider maatte komme.

Allerede strax efter hiin Aftale med Hofmesteren i de første Dage af Aaret 1571 havde Vedel nemlig taget for sig den store haandskrevne Bog, som Johan Friis fordem havde leveret ham, og deri fundet ikke alene Christiern Pedersens danske Saxo¹, men ogsaa mange Tillæg til Saxo, en Fortsættelse af Krøniken fra Kong Knud den Sjette til Kong Christian den Førstes Død og en stor Deel mindre Stykker henhørende til Danmarks og Norges Historie². De Afsnit i Bogen, der indeholdt Oplysninger til Saxo, lod Vedel dengang for det første staae hen, rimeligviis i den Tanke at ville gennemgaae disse, naar han senere kom til at begynde paa Oversættelsen, efterhaanden som dette Arbeide skred frem. Derimod havde han strax i Aarets første Maaneder excerperet alt

vobis existimare patitur eximia illa diligentia, quam in vobis crudiendis gener reverendi Domini præceptoris, Doctoris Hemmingii, vir eruditissimus M. Nicolaus Hamerus, græcarum in Ac. Hafn. literarum professor ord. aliquot jam annis non sine fruge et foenore posuit. (Vinding. Acad. Havn. p. 116. Alb. Barthol. de script. Dan. Hamb. 1716. p. 104. Blochs fyn. Geist. Hist. I. 350. Bring Mon. Scanens. Vol. I. 241). Derpaa opmuntrer han dem til at ligne deres berømte Slægtninge, nemlig Henning Walkendorf til at efterligne Erik og Christopher Walkendorf, og Niels Schave til at efterligne den ældre Niels Schave, sin Fader Herl. Schave (jfr. Dan. Atl. III. 73 Not. 74.) og sin Fætter Tycho Brahe. Dette er Indholdet af den Deel af Bogen, hvortil Vedel er Forfatter.

¹ Vedels Saxo, Fort. C. „vdi huilcken fandis Saxo vdsæt, oc nogle andre gamle smucke Historier“. Nyerup om Historiogr. S. 62—63 har allerede gjettet, at Johan Friis's Bog netop var Christ. Pedersens saakaldte „Store danske Krønike“. Jeg kan bevise det. Blandt MSS. Vellej. B. Reg. no. 824 fol. findes en Designation over, hvad Vedel maatte sende til Kjøbenhavn, og deri nævnes allerførst „Johan Friis's store tykke Krønike“, hvis Indhold sees at være netop det samme, som fandtes i Appendicis Saxonianæ Vol. I—III. Men nu siges der i Promus Condus, at de to første Volumina ere excerperede af Chr. Pedersens Krønike; der kunde gjerne have været sagt de tre første Volumina, thi saaledes forholdt det sig i Sandhed.

² MSS. Vell. anf. St. *Her vdi findis atskillige drabelige Documenter, hoss Saxonis Historia, oc siden forfuld fra hans tid, oc indtil Kong Christian den første, hves Historie findes her vdi temeligen Beskreffuen. Oc her foruden atskillige Historie om S. Sebald, S. Carl, Othin oc andre Danske Konger oc deris foruandte. Man vil her finde, at ogsaa App. Saxon. Vol. III. var excerperet af samme Bog, ligesom man ogsaa ville bemærke, at S. Carls Legende saavel her som i Promus Condus anføres ikke blandt de af Vedel forfattede Skrifter, men blandt dem, som han udskrev af Chr. Pedersens Samlinger.*

det, der henhørte til en Fortsættelse af Saxo, og allerede den fjerde April 1571 havde han saaledes havt et heelt Bind af historiske Samlinger liggende for sig³. Dette Bind kaldte han *Paralipomena historiarum Danicarum Tomus III*, vistnok med Hensyn til, at han af de foregaaende Stykker i Johan Friis's Bog eller Christiern Pedersens Haandskrift vilde danne sig tvende andre Tomer. Thi for Öieblikket maatte han ophøre med disse forberedende Arbeider: nogle Dage efter var det, at han reiste over Fyen til Ribe og derfra atter tilbage til Fyen, og da han ud paa Sommeren kom hjem til Kjöbenhavn, havde han havt andre Forretninger nok for den övrige Tid af dette Aar⁴. — Begyndelsen af det næste, 1572, havde igjen medfört roligere Dage, og det kunde vel være muligt, at disse vare blevne auvendte til et Forstudium af nordiske Oldsager, Runemonumenter og deslige, hvortil Læsningen af Saxos Indledning naturlig kunde have ledet ham⁵. Han var saaledes rykket sit Maal nærmere, og vendte formodentlig paa samme Tid igjen tilbage til den ældste Periode i Johan Friis's Bog, hvoraf han havde udskrevet en Deel Tillæg til de ni förste Böger af Saxo, og derved dannet et nyt Bind af historiske *Collectanea*, som han da passende kunde give Navn af *Paralipomena Tomus I*⁶. Dersom dette Forarbeide var bleven udfört

³ Blandt MSS. Vellejan. B. R. findes under No. 828 fol. et Bind bestaaende af 79 Folioblade i Pergaments Omslag, hvorpaa læses: *Paralipomena historiarum Danicarum Tomus III*^{us}. Titelbladet lyder saaledes: „Den danske kronicke fra Saxonis tid, indtil Kong Christiern den förste“. Man seer, at dette Bind er, hvad der i Promins *Condu* kaldes „*Append. Saxon. Vol. III.*“ og de „tolv Konger“, som der nævnes, indeholdes netop her. Dette Bind viser sig tillige som henhørende til et større Hele; thi det er deelt i tre Böger, den 21de fra Valdemar II. til Erik Menved, den 22de fra Christopher II. til Christopher af Baiern, den 23de Christian I., alt rimeligviis efter Christiern Pedersens Inddeling. Men hvad der berettiger mig til at ansætte Vedels Benyttelse af denne Deel af Chr. Pedersens Bog netop til 1571, er en Antegnelse i selve Bindet, paa hvis Titelblad læses med Lapidarbogstaver: „*Anno Domini MDLXXI mensis Aprilis, die IV.*“

⁴ Jeg maa her henvisse til, hvad jeg nylig troer at have beviist, at Vedel i Foraaret og det meeste af Sommeren 1571 var paa Reiser, og at han efter Iljemkomsten var beskjæftiget med andre Arbeider næsten til Aarets Ende.

⁵ Svend Tiuv. Fort. b. „Udi midlertiid at jeg dette Arbeide (d. e. Saxos Overs.) haver fuldfærdiget, haver jeg ikke en ringe Ting forbered mig paa Danske Old-Sager, saa at jeg var da fuldfærdig at holde Samtale herom, endogsaa med dem, som lode sig tykke, at de vidste noget synderligt her udaf.“ — Det er bekjendt, at Vedel interesserede sig for Runemonumenter: Werlauff skand. Lit. S. Sk. 1807. I. 46. I Levningerne af hans Papirer har jeg dog kun fundet ringe Spor dertil i en Fascikel MS. Bibl. Univ. 4to no. 121, hvor der findes nogle Runcalphabeter paa et Folioblad. — Sax. præf. p. 2: „*majorum acta patrii sermonis carminibus vulgata, linguæ suæ literis saxis ac rupibus insculpenda curasse*“, &c.

⁶ Denne Tome vides nu ikke mere at existere, men da *Paralipomena Tom. III*, som nylig er viist, og *Paralipomena Tom. II.*, som strax skal vises, ere aldeles det samme som *Append. Saxon. Vol. III. og II.*, saa kan der ikke være noget Spørgsmaal om, at en *Paralipomena Tom. I.* maa have været til og have været den samme

til Midten af Aaret, saa maatte Vedel atter standse indtil videre. Men da den latinske Version af Niels Hemmingsens Dogmatik i Mai 1573 var afsendt til Leipzig, saa frembrød endelig det længe forönskede roligere Tidsrum, hvori den danske Saxo kunde begyndes og bringes til Ende. Og under de heldigste Varsler begyndte Vedel derpaa, under Opgangen af Tyge Brahes Stjerne, — under Culminationen af Niels Kaas's. Begge vare hans Venner; hiin havde han allerede lykönsket til den første mærkelige Opdagelse, der spaaede om mange paafölgende, denne kunde han i de samme Dage hilse paa den höie Plads, som hans ufor-glemmelige Johan Friis fordem havde indtaget⁷.

I omtrent to fulde Aar arbejdede nu Vedel næsten udelukkende paa dette Værk, fra Foraaret 1573 til Foraaret 1575. I Modsætning til tidligere Forsög af Andre, havde han den Hensigt og gjorde sig den höieste Umage for at levere en virkelig Oversættelse, ikke en Omskrivning, om end hans Öre for det danske Sprogs Fordringer i Forbindelse med dette Sprogs daværende ringe Uddannelse og Saxos store Uklarhed oftere nödte ham til at afvige mere fra sin Original, end en nyere Oversætter vilde tillade sig; kun Versene gjengav han for det meeste alene i et kort Indhold og prosaisk Stiil⁸. Han fulgte ligeledes den Grundsætning ikke at forandre noget i Saxos Fremstilling, skjönt han

Materialiesamling som den, der i Promus Condus kaldes App. Sax. Vol. I. At dette Bind fremdeles har angaaet den ældste Historie omtrent til Harald Blaatand, seer man ei alene af Promus Condus, men ogsaa af Paralipomena Tom. II., som derfra begynder, og at det har været uddraget af Christiern Pedersens Store danske Krönikes ni første Böger, der svarede til de ni første Böger hos Saxo, skal jeg ret strax saa godt som bevis.

⁷ Det var som bekendt den 11 Novbr. 1572, at T. Brahe paa Hjemveien fra sit Laboratorium til sin Bolig i Klostergaarden opdagede den nye Stjerne i Cassiopea, der lod sig see lige til i Marts 1574. Det næste Foraar kom han til Kjöbenhavn, hvor han udgav sit Skrift derom: *De nova nullius ævi memoria prius visa stella, contemplatio mathematica*. Hafn. 1573. 4to. Ved Enden af den findes Vedels Lykönskingsvers til ham. Det har denne Overskrift: *In mathematicam nova stella contemplationem, factam a Iuvene Nobilium Doctissimo et Doctorum Nobilissimo, Thycone Brahe Otthonide*. Det bestaar af 30 Verslinier, afvexlende Hexametre og Pentametre, og ender saaledes: *Promittit Cænaan hæc nova Stella novam*. Et Exemplar af denne Bog sendte Vedel til sin forhen nævnte Ven og Byesbroder, Præsten Jacob Madsen i Ribe, og dette selvsamme Explr. bevares nu paa det Store Kgl. Bibliothek, hvorfra jeg har havt det. Foran læses med Vedels egen Haand; *Clarissimo viro, pietate, doctrina et virtute præstanti M. Jacobo Matthiæ, Ecclesiastæ et Canonico Ecclesiæ Ripensis, fratri suo dilecto; misit Andreas Vellejus*. Jfr. ogsaa Dan. Mag. II. 184-185. — Niels Kaas's Udnævnelse til Cantsler „in comitiis Randrusiensibus anno 1573 Maii 17. . . quum jam in annum fere tertium Cancellariatus vacasset“, cfr. Slangendorph. or. fun. D3—3 vers.

⁸ Sin Hensigt udtaler Vedel ogsaa i sin Dom om de ældre Forsög (Fort. B4 vers.), „at de ickon hafue offuerlöbet Krönicken, oc dragen en Sum der aff, eller giort en Paraphrasin der paa, det er, sæt ti ord for it, som findis vdi Latinen“, og navnlig om Christiern Pedersens (C.), „at Saxonis mening vaar icke ret dræbt, men giort langt videre oc af veyen.“

stundom stödde paa Modsigelser og forargede sig over Saxos Partiskhed for eller imod enkelte Landskaber; hvor dog en Læsemaade i Texten forekom ham at være en aabenbar Feiltryk, rettede han denne Feil i sin Oversættelse⁹. Heller ikke indlod han sig ialmindelighed paa at gjøre Tillæg til Saxos Fortælling, hvortil Christiern Pedersens Krönike tilbød ham Materialier, hvad enten han nu ansaae det for utilladeligt for en Oversætter at indskyde sit eget Arbeide i Forfatterens Text, eller han har næret en vistnok velgrundet Mistillid til hine Materialiers Paalidelighed; derimod tilföiede han af og til i Randen snart et Aarstal, snart en kort kritisk eller forklarende Bemærkning, ligesom han ogsaa forsynede hver Bog med en kort Udsigt over dens Indhold og en genealogisk Tavle over de i samme omhandlede Konger og mærkelige Mænd¹⁰.

Vedel arbeidede med Held og med Lyst paa sin danske Saxo. Det viser Værkets egen Fortreffelighed og den forholdsviis korte Tid, hvori han, der ingenlunde var nogen hurtig Arbeider, bragte det til Ende. Men han arbeidede ogsaa under al den Opmuntring og Understöttelse, som han kunde ønske. Ligesom fordm Johan Friis med Deeltagelse havde fulgt sin Yndling, hört hans Riimkrönike stykkeviis oplæse og meddeelt ham mangt et gavnligt Raad, saaledes tog nu Peder Oxe levende Deel i dette af ham fremkaldte Arbeide, styrkede og opmuntrede Vedel, hörte ham gjerne tale om de gamle Oldsagn og anbefalede ham endog til Kongen selv¹¹. Rigshofmesteren blev deri trolig understöttet af de övrige lærde og dannede Statsmænd ved Kong Frederik den Andens Hof, af Cantsleren Niels Kaas, Rigsraad Björn Andersen, den kongelige Secretair Arild Hviltfeld og selv af den kraftige Christopher Walkendorf, der, skjönt ulærd, dog med sit sunde Blik havde Agtelse for Videnskaberne. Hvilken Opmuntring for en Historieskriver at arbeide under Meddelelser af Fyrster og Statsmænd, der

⁹ Anf. St. C vers.—C2. Vedel sigter vel til Saxos Had til Jyderne, hvorom en lærd Historiker ogsaa i vore Dage har sagt, at „der kunde skrives en heel Bog“. Maanedsk. f. Lit. I. 145.

¹⁰ „Der hafluer vel været andre, som dömdede anderledis, at mand skulde sæt til og taget fra“, siger Vedel. Jeg troer næsten, at han dermed sigter til Christiern Pedersen; thi skal man dömmen om hans Krönike af Vedels Promus Conduis, (Westphal. IV. col. 1587), saa havde han rigtignok havt meget at sætte til. Men noget mere ucritisk end de første Böger af hans Krönike kunde ikke gives. Alligevel lader det til, at Vedel i det mindste senere altfor meget har ladet sig bedaare af disse formeentlige Tillæg: jfr. Svend Tiuv. c. 7, hvor han taler om „flere Konger til Tak end Saxo vidste af at sige“ og hvis Navne han vilde „have funden udi andre Historier“.

¹¹ Svend Tiuv. b—b vers. „Derover er jeg ogsaa vorden min Allernaadigste Herre og Konning, K. Friderich den II, mildere og höjloflig Ihukommelse, bekendt.“

tildeels ene vare istand til at give ham mangel Efterretning, som han behövede: hvilke Opmuntringer for Fyrster og Statsmænd at höre af Erfaringens store Bog, hvad Fortid lærer Nutid og hvad Fremtiden vil dömmе om begge¹². Var det dog ikke endnu i vore Dage en begavet Historieskriver forbeholdt at vække eller styrke hos sin Fyrste den Tanke, der reddede Fædrelandet i den farefuldste Time¹³. Det var derfor med Rette, at Vedel blev anset for en Mand, der arbejdede for Fædrelandets Velfærd og Ære, og at han nød den Lön, der var saadanne Mænd bestemt. Han havde allerede i nogle Aar Löfte om et Canonicat ved Ribe Domkirke, og i August Maaned 1574 erholdt han formodentlig ogsaa Kongebrev paa det, der i Slutningen af forrige Aar ved Mester Hans Thomesens Död var tilfaldet ham¹⁴.

Til samme Tid eller dog kort efter var udentvivel den danske Saxo saavidt fremmet, at Trykningen af de förste Böger kunde begynde, medens Vedel endnu var beskjeftiget med de sidste¹⁵. Han gennemgik altsaa 1575 de tilsvarende

¹² Disse höie Statsmænd nævner Vedel (Sax. Fort. C2.) som Arbejdets ivrigste Befordrere. Om Björn Andersen, som en Ven af Lærdom: D. Mag. I. 63. Det er vistnok skrevet med Hensyn til ham, naar Vedel i Fortalen A6 udhæver „en af de Björner“ som Föörer af Danebrog i Livland; hvorimod han ikke S. 432 oversætter Nicolaus cognomento Bos ved Niels Oxe, rimeligviis fordi der intet Godt fortalles om denne Mand. Worm var i det mindste meget for at rykke Brugen af Slægtnavne höit op i Tiden (cfr. Additam. ad mon. Dan. p. 16—17), og denne Bestræbelse gik under det stigende Aristocratie næsten til det Latterlige: *Ipsc Cragius Secretarius a Rolvone Krake forte originem deduxerit!* Ol. Wormii Epistt. I. 292. — At Christoph. Walkendorf ikke var lærd, d. e. havde ikke lært Latin og Theologie, omtales oftere af de Gamle som noget mærkværdigt: Rothe II. 4—5.

¹³ Jeg tænker paa Karamsin, da han 1811 forelæste Keiser Alexander sin Fremstilling af Batu Chans Indfald i Rusland, — og paa Virkningerne deraf. (Russ. Gesch. I. Dedic.)

¹⁴ Vedel havde, som ovenfor bemærket, siden den 25 Marts 1570 Exspectance paa det förste ledigblivende Canonicat i Ribe. Den förste af de daværende ti Caniker, som döde, var hans fordums Lærer Hans Thomesen, Sognepræst til Frue Kirke i Kjöbenhavn. Han döde den 22 Septbr. 1573 (Marm. Dan. I. 78—79). Terpager Rip. Cimbr. p. 655 har altsaa vel Ret i, at Vedel fik Hans Thomesens Plads, og det er absolut urigtigt, naar Möller (Cimbr. lit. II. 905) ikke giver ham et Canonicat för 1580; men foruden at Terpager feiler i at tillægge Vedel Historiograph-Posten nu (1573) tilligemed Canonicatet, saa skulde jeg ogsaa troe, at Vedel först i Aaret 1574 har modtaget Kongebrevet paa det ham lovede Præbende, hvad enten nu Naadsensaaaret er bleven forlænget for Hans Thomesens Familie og Universitetet, eller hvorledes det hænger sammen. Thi Hegelund in Calend. MS. ad 13 Aug. 1574 noterer: „*M. Andreas Vellejus Ripis auctus Canonicatu.*“ Muligt, at man blot har biet med Kongebrevets Udstedelse (see ovenf. S. 65. Not. 9), indtil Vedel kunde træde i virkelig Besiddelse af hele Indtægten.

¹⁵ At Vedel endnu i Aaret 1575 arbejdede paa de sidste Böger af Saxo, formoder jeg deraf, at han i dette Aar (som strax skal vises) excerperede de tilsvarende Dele af Joh. Friis's Bog. Men i saa Fald maa vistnok Trykningen af en saa stor Bog som hans Saxo være begyndt Aaret iförveien, siden den var færdig i den förste Halvdeel af 1575. Signaturerne vise, at Fortalen er trykt sidst.

Stykker i Johan Friis's Bog, idet han deraf udskrev, hvad der tjente til at supplere Saxo, og ved et Tegn saavel i sin Excerptbog som i sit Exemplar af den latinske Saxo henviiste til det Sted, hvor hvert Stykke eller Tillæg passende kunde indfældes i Saxos Fremstilling, hvis man engang vilde give en ny Bearbejdelse af denne. Det var den Methode, Vedel brugte i sit Studerekammer. Af alle disse Udskrifter dannede han nu den anden Tome af sine Paralipomena historiarum Danicarum, der begyndte med Saxos tiende Bog og desuden havde nogle andre, ikke dertil hørende Fortællinger¹⁶. Endelig blev da det hele Værk fuldendt i For sommeren 1575. Vedel beredte sig til at nedlægge det for selve sin Konges Fødder, og i de samme Dage, da Niels Hemmingsen og de kjøbenhavnske Theologer maatte forsvare sig paa Slottet mod Churfyrste Augusts Anklage for Kjætterier¹⁷, sad Slotsprædikanten Anders Vedel uanfægtet ved sit Arbeidsbord og skrev den smukke og udførlige Dedication, hvori han foredrog for sin Konge, hvad Nytte der kunde drages af Historien som en Samling af alvorlige Paamindelser og advarende Exempler, lærerige for Kongerne selv. Dedicationen blev underskrevet den sjette Juni, og faa Dage efter udkom den danske Saxo, meget smukt udstyret, prydet med Kongens Vaaben og Portrait. Vedels Ven Baltzer Kaus havde overvundet Bekostningens Vanskelighed¹⁸. Den

¹⁶ Blandt MSS. Vellejan. Bibl. R. bevares under No. 827 in Fol. et Ilefte paa 95 Blade under Tittelen: Paralipomena historiarum Danicarum, Tomus II^{us} og betegnet med Aarstallet MDLXXV, som upaatvivelig er det Aar, da Vedel har skrevet dette Ilefte. Men dette andet Bind af Paralipomena er netop det samme, som i Promus Condus kaldes „Appendicis Saxonianæ vol. II“, og indeholder alle de der anførte Stykker. Det begynder med den Overskrift: „Tiende Bog“, hvortil henhører Fortællingerne om Svend Alf-fasön, Magnus den Gode, Svend Tveskjæg og Knud den Store, altsaa svarende til Saxos tiende Bog; derpaa følger som „Ellevte Bog“ Fortællinger om Harald Harefod (Haardraade), Svend Estridsen og Knud den Hellige, altsaa ligeledes svarende til Saxos ellevte Bog. Men denne Inddeling er formentlig gjort af Vedel selv, for at han lettere kunde overse disse Stykker ved Siden af Saxo; thi da Christiern Pedersen, som ovenfor bemærket, uden tvivl havde Valdemar II i den 21 Bog af sin Krønike, kan man ikke vel antage, at han har fulgt Saxos Bog-Inddeling. Det har derimod Vedel, ja han har endog i sin Excerptbog ved forskellige Tegn og ligefrem i Ord udtrykte Henviisninger udpeget de Steder i Saxo, hvortil han vilde henføre de enkelte af ham excerperede Stykker.

¹⁷ Resen S. 287. Den 5 Juni 1575 var det, at Hofmester Peder Oxø i Kongens Navn tiltalte Niels Hemmingsen og de øvrige Kjøbenhavnske Theologer og Præster paa Kjøbenhavns Slot, efterat Kongen et Aar tidligere havde advaret dem paa Frederiksborg. Ann. eccl. Dan. T. III. 441—447.

¹⁸ Denne Bekostning synes nemlig at have gjort det tvivlsomt, om den danske Saxo kunde udkomme. Det lader utroligt, og jeg veed ei heller, at det forhen af Nogen er bemærket; men jeg kan dog ikke anderledes forstaae Brahes Digt til Vedel (Dän. Bibl. IX. 266): T. Brahe M. Andreae Velleio, Saxonis interpreti exquisitissimo ob desideratæ papiri caritatem nunc misere suos labores tam indignè perituros deploranti, hoc carmen ad spem exsequendi operis et liberalis constantiæ impetum scripsit.

havde følgende Titel: Den danske Krönike, som Saxo Grammaticus skrev halvfjerde hundrede Aar forleden, nu först af Latinen udsat, slittig overseet og forbedret af Anders Sörensen Vedel. Den blev modtaget med Glæde og Bifald, og Efterkommerne have ikke underkjendt Samtidens Dom. Doctor Johannes Francisci lykönskede sin Ven i et Digt, der er saa skjönt, at det koster Overvindelse kun at turde hensætte paa dette Sted Slutningsverset deraf:

Mester Anders Vedel gjorde dette Gavn,
som förre havde Möde og Vanske;
Thi bör hannem Tak og Eftersagn
til Ære af alle Danske¹⁹.

VIII. Om Anders Vedels danske Saxo have Sproggrandskere meget at sige; hele Afhandlinger ere skrevne for at vise dette Værks lingvistiske Fortjenstlighed og den Nytte, som endnu i nyere Tid i denne Henseende kunde drages deraf, og nye Afhandlinger af lignende Indhold turde den gjenvakte Interesse for Værket maaskee i disse Dage fremkalde. Men saadanne Undersøgelser maatte overlades til et eget Skrift af en anden Forfatter, og den Brug, som Efterkommerne have gjort eller ville gjøre af en Mands Arbeider, ligger egentlig udenfor hans Biographie¹. Historiegrandskere, skjönt de vel ikke have tillagt den danske Saxo nogen høi Grad af Betydenhed, ville dog ikke nægte, at Vedel ogsaa deri har nedlagt noget Vidnesbyrd om sin historiske Kundskab. Men en tilfredsstillende Udvikling af Værkets historiske Beskaffenhed maatte falde ud af Biographiens personlige Character og blive en Række af Anmærkninger over det döde Bogstav². Fra en tredje Side betragtet udgjör derimod

¹⁹ Vedels Sax. C3 fg. Aftrykt igjen i Rahbeks Ny dan. Tilsk. 1 Aarg. II. 499 fg.

¹ Bekjendt er saaledes Badens Symbola ad augendas linguæ vernaculæ copias e Saxonis Gram. interpr. Vellejana (Ilavn. 1780. 4.), et Skrift, der fremkom paa den Tid, da dansk Sprog og Nationalitet igjen under Arveprinds Frederiks og Guldbergs Beskyttelse blev holdt i Ære. — At den nye Udgave af Vedels Saxo, som i denne Tid bekostes af Samfundet til den danske Literaturs Fremme, vil blive ledsaget af en detailleret og fortløbende lingvistisk-historisk Commentar, har jeg Grund til at antage. Ogsaa derfor bör jeg være meget kort i de Bemærkninger, som jeg her vilde meddele; thi de ville ved Siden af denne Commentar være af liden Betydning.

² Jeg taler her ikke om den lange Række af Saxomastiges (cfr. Stephan. Prolegom. ad Sax. Gram. p. 35—37. Wormii Epp. I. 261-262), blandt hvilke ogsaa Jon. Jac. Venusinus og Andreas Fossius, begge Vedels Samtidige, have faaet Plads; men sidstnævnte er tillige, hvad Stephanus har forbigaaet, men Nyerup II. 278 meddeelt, en Vellejomastix, hvad det Historiske angaaer, ileet han skriver saaledes: *Andree*

den danske Saxo et levende Møment i Vedels Historie, idet' den betegner et betydningsfuldt Fremskridt paa den Bane, som han fra den tidligste Ungdom af havde udseet for sin Vandring i Livet. Dette maatte vel her blive Hovedsagen; og naar man dog ikke ganske vilde opgive en Betragtning fra hine Synspuncter, saa gjælder det at træffe Maal og Maade eller at vinde Læserens Tilgivelse, hvis man forfeiler dem³.

Vedels danske Saxo var det største og betydeligste Arbeide, hvori det danske Sprog indtil hans Tid var anvendt udenfor Behandlingen af religiøse eller kirkelige Emner. Reformationen havde vel af Nødvendighed fremkaldt en stor Deel Skrifter paa Modersmaalet; men Frugterne af den Kamp, som Reformatorerne og deres nærmeste Efterfølgere havde maattet udholde for at iføre deres gjennem et fremmed Sprog dannede Tanker og Lærdomme et dansk Klædebaand, viiste sig dog fornemmelig i Sprogets større Bequemhed til theologiske, homiletiske og asketiske Udarbejdelser⁴, og i den samme eensidige Retning tiltog Sprogets Ordforraad, Böielighed og Bevægelighed gjennem den lange Række af de saa yndede Ligprædikener, der forresten ogsaa som Mindesmærker af Nationallitteraturen indtage en fortjenstlig Plads⁵. Men Historikerne benyttede i det Hele taget ikke Modersmaalet. Forfatteren af den Skibyske Krønike, Petrus Olai, Svaning, Hamsfort og Andre skreve paa Latin, og det var ikke langt fra at Saxo blandt de

Vellejo censetur Saxo esse lydius lapis, ad quem omnes alios, etiam graves veritatisque studiosissimos historicos examinare, corrigere, recipereque vel rejicere consuevit. Dette er dog, som det Følgende ofte skal vise, ikke ganske sandt. Suhm (Saml. Skrift. VII. 30) roser Biskop Foss som en Mand, hvis historiske Skrifter vare af en bedre Smag end de Flestes paa hans Tid. Den samme Anskuelse af Vedels Saxo som et historisk Arbeide synes ogsaa at ligge til Grund for Molbechs Ytringer, Om Udg. af Vedels Saxo S. 4. — Men til i det enkelte at begrunde denne Dom, vilde fordes en fortløbende historisk Commentar over Vedels Saxo, og denne maa jeg erkjende at ligge udenfor Grændserne af en Biographie.

³ Det vilde vel tilgives, naar jeg indskrænker mig til visse almindelige Synspuncter eller Rubriker, oplyste ved et enkelt Exempel:

⁴ Man maa, hvad der ogsaa af Andre er bemærket (Molbech a. St. 7—8), ikke oversee, at der var skrevet meget paa Dansk, før Vedel fremstod som Forfatter, og at det danske Skriftsprog havde havt omtrent et Par Menneskaldere til at fixere sig i; men næsten alle de i den Tid udgivne danske Skrifter (II. Tausens, Fr. Wormorsens, Chr. Skroks, Ped. Lauridsens, Jep Nielsens, Ped. Borgsmeds o. s. v., lige ned til Vedels Samtidiges) vare af polemisk, homiletisk og asketisk Indhold, og uddannede derfor rigtignok Sproget temmelig eensidigt.

⁵ J. H. Schlegel Gesch. Christ. d. Viert. von N. Slange, Einl. S. 27—28 anstiller interessante Betragtninger over denne Green af Litteraturen. Kun mener jeg, at han ikke har Ret i, at disse Ligprædikener „bald nach Anfang des 18ten Jahrhunderts“ ophørte; thi vil man end lade denne Tidsbestemmelse gjælde med Hensyn til Masius's Trauerrede üb. Christ. Gyldenlöw 1709, et overordentligt Pragtstykke, saa kan den dog ikke gjælde med Hens. til f. E. Brinks over Berte Skeel 1720 og endnu mindre m. H. t. Worms over Birgitte Skeel, der udkom 1737; disse ere ikke mindre brillante, og maae have kostet flere tusinde Rigsdaler.

Lærde agtedes mere for Sprogets end for Indholdets Skyld⁶. Undtager man den ene Christiern Pedersen, hvem det danske Sprog ligesom af en indre Trang fødtes paa Læben og strømmede fra Læben med en beundringsværdig Velklang og Rigdom, saa var der før Vedels Tid intet Historisk af Betydenhed skrevet paa Dansk, og selv Christ. Pedersens Skrifter vare, forsaavidt de udkom, kun ringe Forarbejder for det Værk, som Vedel leverede⁷. Men det danske Sprog levede blandt Folket, havde stor Rigdom og herlige Elementer til Uddannelse; Skriftsproget havde hverken alsidig benyttet denne Rigdom eller draget nogen skarp Grændselinie mellem det, der havde almindelig Gyldighed, og det, der maatte ansees for Provindsialisme i Folkemunde. Det levende danske Sprog i dets hele Omfang var en righoldig Kilde: at øse af denne med Kyndighed og Smag var den store Opgave for alle Datidens Forfattere⁸.

Vedel var denne Opgave voxen. Hvad han forhen ved mindre Skrifter, navnlig ved den deilige Ligprædiken over Johan Friis og ved den i stilistisk Henseende vel endnu mere fuldendte Fortale til de Syv Visers Tankesprog havde bebudet⁹, det opfyldte han ved sin Oversættelse af Saxo. Det var hans sunde og dygtige Natur imod, at efterligne Saxos pyntede Talemaader, og det blev ham nødvendigt først saa at sige at optage i sig Saxos Mening i al Simpelhed; men det kan ikke andet end vække Beundring, hvorledes han derefter igjen har forstaaet at læmpe sit ægte danske Sprog saa meget, at han alligevel paa mange Steder er kommen sin Original overmaade nær; kun Versene nøiedes han for det meeste med at gjengive udtogsvis i ubunden Stil¹⁰. Vedels Sprog er i sin

⁶ Jacob Madsen Aarhus, Vedels Samtidige eller lidt ældre, omskrev saaledes 1568 Saxos første Bog paa latinske Vers: Ol. Borrich. dissert. VII de poet. p. 231; Math. Pors udgav 1585 som Rector i Ribe et Udvalg af scite et sententiose dicta Saxonis Grammatici. Cfr. Cimbr. lit. II. 656.

⁷ Blandt de faa, der forsøgte sig i historiske Skrifter paa Dansk, kunde man nævne Forfatteren (eller Forfatterinden) af Peder Skrams, Levnet (Vid. S. Skr. II. 115), den ovenfor nævnte Jon Tursön og Absol. Beyer (Suhms Sandv. Saml. II, 1, 33) som de vigtigste før Vedel. Samtidig med ham og lidt senere skrev Jens Mortensen, Morten Pedersen, Fru Vibeke Podbusk (Suhms Sandv. S. II. 3, 19), Ægidius Lauridsen (N. Dan. Mag. II. 9) og Hvitfeld. Men af disse er dog egentlig kun den sidste af nogen Betydning, og hans Forfatter-Bane begyndte først henved en Snees Aar, efterat Vedels Saxo var udkommen.

⁸ Baden Symbol. Præf. p. 4-5 opfordrer netop af denne Grund de Lærde til at søge ægte danske Ord i Vedels Saxo. Det kunde ogsaa være ret interessant at undersøge, om de Ord hos Vedel, som man nu vilde kalde Provindsialismer, ere jydsk eller sjællandske Provindsialismer.

⁹ Prøver ere anførte ovenfor S. 53.

¹⁰ Baden l. l. p. 6-7: Magno enim judicio superflua auctoris sui ornamenta resecauit, duriores trans-

inderste Kjerne ægte dansk; derfor tiltaler det endnu ethvert Öre, der har Sands for det Genuine i Modersmaalet. Enkelte Ord og Udtryk ere vistnok nu forældede, skjöntd færre end man skulde have ventet¹¹; men fremmedlydende ere de ikke, og i Sprogbygningen selv er der meget lidet, som ikke har holdt sig og kjendes for gyldigt ligetil vore Dage, saa at Vedels Saxo nu næsten trehundrede Aar, efterat den blev skrevet, kan læses med Lyst og Behag af enhver dansk Mand. Alene derved kan han fortjene at kaldes den danske Historieskrivnings Fader¹² og det danske Modersmaals trofaste Forkjæmper.

Flinke Mester Anders Veile,
Du som grov vor Moders Guld
Op igjen af Romermuld,
Saa hun der sig kunde speile¹³.

Men den danske Histories Fader efter Saxo, som han stræbte at blive, kan idet mindste dette Arbeide ikke berettige ham til at kaldes. At han ved

lationes mollivit, eaque omnino in interpretando libertate usus est, quæ cum in tali scriptore concedenda erat. tum majorem ipsi facultatem copias vernaculæ nativasque ejus veneres ostentandi permisit. Dermed stemmer overeens en anden gyldig Dommer i vor Tid, Thortsen Uds. o. v. d. dan. Lit. S. 27. — Paa et Par Steder har dog Vedel forsøgt at gjengive Saxos Vers paa danske Riim, S. 112, 115, og hans Oversættelse af Hjarnes: Frothonem Dani, quem longum vivere vellent &c. ansees for heldig.

¹¹ Her er naturligviis ikke Tale om antiquerede Ordformer, men om Ord selv, der nu ikke lettelig bruges. Var det tilladt at berøre Detaillen i denne Henseende, kunde jeg give Exempler af det første det bedste Sted i Saxo, saasom; quærsætte S. 136, uforvarende S. 139, hale S. 144, törblødt S. 146, mordgierrig S. 150, dulle S. 150, vanlydt S. 153, betemme S. 153, fortaet S. 156, indsyn S. 158, Hofværk S. 158, Faurfærdighed S. 160, o. s. v.

¹² Thortsen a. St. „Dens (Oversættelsens) Stil er i det Hele taget saa fri for de udanske Ord og Constructioner, som Tidernes Vilkaar og den latinske Original kunde lade os befrygte” o. s. v. Den anden Sprogforsker, som jeg har ladet tale, siger ogsaa p. 5: „sermo purus, proprias atque ut illo tempore venustus et elegans”. Jeg mener dog, at saavel Saxo som Vedels andre Skrifter ere mindre frie for fremmede Ord (Sententz S. 147. Reuerentz S. 151 o. desl.) end for fremmede Constructioner. Den danske Boglade P. Septimii, MS. Bibl. Univ. no. 151, 4to (thi Uddraget i Suhms Sandv. Saml. I. 2, 94 er incorrect) dömmes saaledes: „Vellejus i sin danske Udsættelse undertiden udelader noget af den latinske, undertiden giver det anderledes, ja og gjør Saxonis Mening tvivlagtig . . . Vellejus fører en god gl. dansk stil, bruger sjelden fremmede Ord, f. Ex. Dignitet, Natton, Myndighed og autoritet, Phantasie, Reverents, Proportion, Legation, Mirakler, Mandat, Saxo interdum peccat in Pedaneam legem. Errat in Norvegicis, quemadmodum etiam Snorro Sturlæus in Danicis”. Det er N. M. Petersen, det dan. nor. o. sv. Sprogs Hist. I. 274, som kalder Vedel, „den danske Historieskrivnings Fader”. Jeg haaber, at det Følgende ogsaa skal vise, at han kan fortjene dette Navn.

¹³ Grundtvig Roeskilde-Riim, S. 84. Sammes Roeskilde Saga S. 58: „Mester Anders Sörensen Vedel havde slittigen lært hende at tale igjen det danske Tungemaal, og det skulde Ingen mærke, at hun havde været udenlands saalænge”. Ligel. Sammes Overs. af Saxo, I. Fort. S. XXI.

Oversættelsen lettede Læsningen af Saxo ogsaa for dem, der ellers ikke manglede Indsigt i det latinske Sprog, er vistnok en Fortjeneste af historiske Kundskabers Udbredelse, men det er ikke nogen Fortjeneste af selve den historiske Videnskab: det maatte da være, at den oplivede Interesse for Studiet igjen frembragte andre Frugter¹⁴. Ikkedestomindre antyder dog Vedel selv, at han tillige havde den Hensigt, at give sin Saxo videnskabelige Fortrin for den latinske Original, skjönt han i denne Henseende med Flid vilde indskrænke sig til korte Bemærkninger¹⁵, og virkelig findes der hos ham enkelte Bidrag baade til en Kritik af Saxo og til en Commentar over Saxo. Af Vedels kritiske Anmærkninger ere nogle ganske almindelige, angaaende hele Afsnit i Saxo uden nærmere at inklade sig paa enkelte Facta, saasom naar han erklærer, at hele den tiende Bog af Saxo ikke stemmer overeens med de engelske og norske Krøniker og altsaa maatte sammenholdes med og berigtiges efter disse¹⁶. Andre ere derimod specielle, idet de enten gaae ud paa at rette formeentlige Urigtigheder i den latinske Original, saasom en Læsemaade, et Navn, en enkelt Beretning og deslige, eller de have den Hensigt yderligere at bestyrke Saxos Fremstilling og anføre Beviser for dens Rigtighed snart af et endnu paa Vedels Tid bevaret Sagn, en gammel Folkevisse og lignende, snart af fremmede Krønikeskriveres overeenstemmende Vidnesbyrd¹⁷. Værdien af disse Anmærkninger er

¹⁴ At forskaffe Saxo en udbredt Læsning hos „alle dennem som Dansk Sprock forstaa“ (Sax. B4 vers.), var netop det Maal, hvortil Vedel sigtede; thi selv de „lærde Riddermends Mend, siger han, som vel forstaa, læse, tale oc skriffue god Latine, haffue beklaget, at Saxonis Latine er meget tung oc dyb“. Jfr. ogsaa C vers. Forsaavidt kunde man vel kalde Vedel den „anden Saxo“, saaledes som Mads Rostgaard, d. gl. na vnk. Kjöbst. Ribe, MS. gjør, naar han om Lilibjerget skriver:

Den anden Saxo her oc hafde Tryckeri,

I gamle Sager hand var som en flittig bi.

Det er hellerikke umuligt, at den ved Vedel i Danmark gjenvakte Opmærksomhed for Saxo kunde have været en medvirkende Aarsag til, at den Frankfurtske Boghandler Andreas Wechel i det følgende Aar (1576) besörkede en ny Udgave, der ikke mangler al Fortjenstlighed (efr. Ol. Wormii epistt. I. 133), den tredie, af den latinske Text: dog indeholder Phil. Lonicers Fortale intet derom.

¹⁵ Sax. C2: *Jeg vil dette sige med gaat skel, at jeg haffuer forbedret oc corrigeret Latinen vdi hundrede Stæder, ia flere oc icke færre.*

¹⁶ Sax. S. CCXXXIV, Vedels Note ved Bogens Slutning. Dette forholder sig ganske rigtigt, og P. E. Müllers Afh. i Vid. S. hist. o. phil. Skr. IV. 53—132 kan betragtes som en Commentar over Vedels Ord.

¹⁷ Man ville tillade mig blot med et Par Exempler at oplyse dette. I Edit. princ. af Saxo fol. LXXVI vers. læste Vedel i Cataloget over Haralds Stridsmænd: „Post Hosger, Liuicus“, men han har forandret *Læsemaaden* til: Post hos Ger, Livicus, og S. CLXV oversatte han derefter. Hans Emendation er siden bleven bifaldet ogsaa i den nyeste Udg. af Saxo Vol. I. 379, hvor det dog ikke er bemærket, at Ret-

vel ikke betydelig; men de vise dog altid, at Vedel havde noget Begreb om historisk Kritik, der dengang ingenlunde var almindelig i disse nordiske Lande.

De historiske Oplysninger, hvormed Vedel stundom har forsynet sin Saxo, angaae for en Deel Chronologien. Disse chronologiske Tillæg vare paa den Tid ret fortjenstlige, da Saxo selv ingen Tidsbestemmelser anfører; men de er dog hverken meddeelte i tilstrækkeligt Antal eller efter nogen fast Plan eller engang altid rigtige, og det er aldeles aabenbart, at Vedel selv endnu ingenlunde var paa det Rene dermed¹⁸. En anden Deel af disse historiske Oplysninger er at betragte som Brudstykker af en Commentar til Saxos Text, idet Vedel enten afhandler et Navns Oprindelse eller paaviser en Slægts Herkomst, eller tilføier en eller anden af Saxo formeentlig forbigaaet Konge eller Høvding, eller forklarer enkelte af Saxos mirakuløse Fortællinger eller meddeler geographiske og locale Oplysninger¹⁹. Stundom udgjøre disse

telsen skyldes ham. — I Edit. pr. fol. XCV fandt Vedel, at K. Frode, Gorm Englænders Formand, begjerede christelige Lærere „ab Agapito, qui tunc civitatis Romane sacris præerat“. Paa Grund af chronologiske Vanskeligheder troede Vedel at burde forandre *Navnet* til *Adriano* og oversatte S. CCVI derefter i Margen, medens han dog i Texten fulgte sin Original. Stephanus Not. ub. p. 194 bifalder denne Emendation og den Müller-Velschowske Udg. I. 467 erkjender Vanskeligheden, men de have dog begge, ligesom Vedel, beholdt i Texten det Navn, der stod i Edit. pr. Mindre heldigt var Vedels Forslag til at forandre i Ed. pr. fol. CVIII „Alexstathiam“ til Halmstad (S. 233, cfr. Ol. Wormii ep. I. 133). — Vedel berigtiger S. CXXXIII det af Saxo (fol. LXVIII. Ed. pr.) meddeelte *Factum*, at Harald Hildetand var en Søn af Borcarus og Gro, idet han henviser til et andet Sted af Saxo (fol. LXXIII vers. Ed. pr.), hvor samme Harald Hildetand siges at være en Søn af Halfdan og Gyrithe. Flere Exempler af denne Art giver Stephanus i et Brev til Ole Worm (Wormii Epp. I. 186—7). De Nyere stemme deri overcens med Vedel: ed. Müll.-Velsch. I. 337. — Vedel bestyrker stundom Saxos Fortælling ved at gjøre opmærksom paa, at den endnu er kjendt, f. E. S. CXLVI, hvor han beraaber sig paa Visen om Hagbart og Signe, „som siunges endnu almindeligen paa denne dag“. Han har selv bevaret denne som den første i sin *Tragica*: „Om Hoffbur, Kongens Søn og Segnild, K. Sivards Datter.“ — Paa mange Steder snart corrigerer, snart bestyrker han Saxo af fremmede Krøniker, f. E. de frankiske S. CCXIII, de engelske S. CCXXXIV, CCLXXVII, CCCCLXXXI, de polske S. CCLXXXII, de norske, s. d. s., CCCCVH o. s. v.

¹⁸ Exempler paa Vedels Chronologie findes let. Han har været fornuftig nok til ikke at begynde disse Tidsbestemmelser i Saxos første Bøger; det er først fra den niende Bog af, fra Christendommens Indførelse, at han noget hyppigere tilføier et chronologisk Datum, f. E. Thorkild Adelfar 750, Christendommens Indførelse 826, Olaf den Helliges Død 1028, Knud den Stores Død 1030, Slaget ved Slangstrup 1149 og ved Høiethorstrup 1150 og ved Viborg 1151 o. fl. See Vedels Sax. S. 190, 203, 225, 231, 310, 312, 318, 398, 517, 522.

¹⁹ For Exempel, naar Vedel fremsætter den Mening, at Navnet Hetheby skulde have sin *Oprindelse* af Dronning Hethe S. CLXIX, eller nærmere bestemmer, hvem Thyra var, ved at tilføie Navnet „Daneboth“ S. CCVII (Wormii Epist. I. 156), eller udleder Skjalm Hvides Slægts *Herkomst* fra Toke Trylle S. CCXIV. — Vedel synes oftere tilbøielig til at troe, at Saxos lange *Kongerække* endda kunde sørges (S. CLXXXV, hvormed kan sammenholdes Append. Saxon. Vol. I. i Prom. Cond.), og af de gamle *Helle søger* han at anvise Holger Danske og Peder Drvin deres Plads: S. CXCIV, CCLXXXII. — Forklaring af Saxos

Tillæg temmelig betydelige Excurser, indskudte paa selve Textens Plads; dertil hører ikke alene de forhen omtalte genealogiske Tabeller, især over Kongeslægten, et Arbeide, der vistnok ingenlunde er feilfrit, men dog for den Tid kunde have nogen Brugbarhed; men dertil hører ogsaa Episoder af Norges Historie, som allerede Saxo paa mangfoldige Steder havde indrømmet betydelig Plads, og endelig hører dertil den Fortsættelse, som Vedel ved Slutningen af sin Saxo havde tilføiet, og hvori han kortelig havde ført Historien ned til Kong Knud den Sjettes Død²⁰. Alt dette synes dog mere at være noget, end det virkelig er noget. Det er klart, at Vedel af denne Art kun har villet meddele, hvad der under Oversætterarbeidet ligesom af sig selv tilbød sig for ham, og dette kunde ikke være meget. Forarbejderne vare faa eller ingen; Islændernes Sagaer var endnu lidet bekjendte, og Vedel selv var en ung Mand, der kun i nogle Aar havde kunnet studere Fædrenelandets Historie med modnere Forkundskaber og under gunstigere Forhold²¹.

Fabler, f. E. om Bjørnen, der avler et Barn med en Pige: S. CCXXIII. — *Geogr. Oplysninger*, f. E. S. LXIX, hvor han navngiver Amleths Begravelsessted i Jylland („insignis Amlethi sepultura ac nomine campus“) og siger, at det endnu kaldes Amletshede; eller S. CXII, hvor han forklarer Saxos ubestemte Udtryk („intra insulam“) om en Öe Valdisholm i Norge og omtaler denne Öes Antiquiteter. Dette er maaskee rigtigt, skjönt han ikke nævner sin Kilde; derimod er det neppe rigtigt, naar han S. CCXXV oversætter Saxos „apud Asum“ ved „den Kjøbsted Aahuss“. Jfr. Stephan. not. uber. p. 211. Til den samme Classe kunde man ogsaa henføre Vedels geogr. Oplysninger S. CCCCLXXI om Saxos Brammesii og S. CCLXIII om Bothildes Begravelse i Josaphats Dal. Steph. I. l. p. 227.

²⁰ Det er overflødigt at nævne Exempler paa Vedels *genealogiske Tavler*: de findes overalt i Værket, især ved Begyndelsen af en Bog; de have dog mange Ufuldkommenheder. — Den vidtløftigste Excurs af *Norges Historie* er vel den, som læses S. CCCCLXXXI fgg., et Excerpt af en gammel norsk Krønike, der saavel paa Vedels Tid som før og efter denne gik under det meget mistænkelige Navn af Isleifs og Ares Krønike. Der vil maaskee paa et andet Sted blive Leilighed til at tale lidt nærmere om denne Bog. — Vedels Tillæg til Slutningen af Saxo S. DXI—DXLVII er meget ubetydeligt, og det samme gjælder om hans Kongeliste, skjönt jeg nok seer, at man senere tillagde denne en vis Værdie, og vilde lade kobberstikke de danske Konger i hans Orden. Wormii Epistt. I. 220.

²¹ Ilvilket Opsving de historiske Studier toge ved Benyttelsen af den islandske Literatur, vise Arngrim Jonsens og O. Worms Skrifter paa næsten hver Side, skjönt denne Kilde i ældre og nyere Tid blev misbrugt; men denne Epoche falder meer end en Menneskealder senere. — Vedel var, da han begyndte sin Oversættelse af Saxo, en ung Mand paa omtrent tredive Aar, og vil man gjennemgaae hans tidligere Liv, skal man vel finde, hvorliden Tid han dog kunde have havt til historiske Studier, der dengang som nu fordrer langvarigt og vedholdende Arbeide. Vedels Saxo bærer mange Spor deraf, ogsaa uden Hensyn til virkelige Feiltagelser. Saaledes skulde man f. E. af S. CCLXXVIII næsten tvivle paa, at han dengang kjendte de Viser om Grimhild, som han selv senere optog i sin Samling (*Danske Viser* S. 51—62. Udg. 1787), siden han ikke med et Ord nævner dem, medens han ovenfor beraabte sig paa Visen om Ilagbart og Signe.

Men netop hans Ungdom i Forbindelse med det heldige Udfald af dette Arbeide maatte oplive hans Mod og hans Haab, og fra denne Side betragtet er Vedels Saxo af den største Betydning i hans Historie. I Vedels eget Liv gjorde den Epoche. Allerede i sin Barndom drömte han om Fædrelandets Historie. Som Dreng prøvede han sine Kræfter derpaa. Men da hans Blik med Alderen udvidedes, blev han næsten bange for sine egne Tanker, og neppe vovede han at paatage sig Saxos Oversættelse²². Nu efter to Aars uafbrudte Syslen med Saxo fik Tanken ligesom nogen Ro, og Öiet taalte lettere den blændende Glands af det store og herlige Maal, hvortil han hemmelig skuede. Han kunde ikke undertrykke sin Klage over, at Saxo havde ophört saa tidlig, og at halvjerde Aarhundrede var forløbet, uden at han havde fundet nogen Efterfølger²³; men midt under Sorgen og Klagen udgik den danske Saxo fra hans Haand, og den glade Fölelse over det fuldendte Arbeide ligesom afløkkede ham en Hemmelighed, som han hidtil vel neppe for sig selv turde have udtalt. »Det kunde vel være», sagde han, idet han sluttede sit Værk og for denne Gang tog Afsked med sin kjære Saxo, — »det kunde vel være, at der i vor Tid skal findes den, der skulde fordriste sig til at gjöre noget derved, som kunde blive Gud, Fædrelandet og Kongen til Priis og Ære»²⁴. Jo mere hemmelighedsfuldt disse Ord löde, desto mere maatte de henlede Opmærksomheden paa sig, om der ellers i Danmarks Rige fandtes Mænd, der kjendte Historiens Betydning, og selv havde Gjæringer, der vare en Linie værd i Danmarks Aarvog.

Peder Oxe i det mindste var saadan en Mand. Han havde efter den gamle Cantslers Död taget sig af Saxo; han forstod Vedels dunkle Ord; han klarede dem for Kong Frederik selv. Kongen blev opmærksom derpaa: vel havde han en Historiograph, en flittig Lærd; men Hans Svaning var allerede en gammel Mand, og Kongen overdrog derfor Peder Oxe allerede nogle Uger efter, at Saxo var udkommen, at opfordre Vedel til at fortsætte dennes Historie²⁵.

²² See ovenfor den förste Samtale med Jo. Friis. S. 67.

²³ Sax. S. DLIII. »Ja oesaa at klage paa, at her er ingen befunden vdi Danmarcks Rige, som hafuer met priselig flid bescreffuct oss" o. s. v.

²⁴ Anf. St. S. DLIV. Derpaa tyder ogsaa Fort. B vers. og C2 vers., hvor Vedel noget forblommet udtaler den Tanke, som han har i sit Hjerte.

²⁵ Svend Tiuv. b vers. »Der over er jeg ogsaa vorden min Allernaadigste Herre og Konning, K. Friderich den II., mildt og höilofflig Ihukommelse, bekendt, og mig forelagt af den Salige Velbyrdige Herre, Peder Oxe, Danmarks Riges Hofmeester, om jeg ikke vilde understaae mig at forfølge vor Danske Chrönike

Men da nu Rigens Hofmester stod for den unge Anders Vedel og i Kongens Navn med klare Ord spurgte ham, om han vel vilde paatage sig at forfølge vor danske Krønike fra den Tid, da Saxo ophørte, indtil det nærværende Aar, saa traadte paa een Gang det Maal, som Vedel hidtil kun havde betragtet i den fjerne Afstand af sine Ønskers Horizont, saa nær hen for ham, at han ikke mere turde kjende det igjen. Da Johan Friis første Gang havde talt til ham om at oversætte Saxo, vægrede han sig derved: Friis døde, Vedel fortrød sin Vægning og en Anden traadte ham i Friis's Sted. Nu undslog Vedel sig ligeledes for det nye Arbeide, hvortil Peder Oxe opfordrede ham²⁶, og ikke længe efter døde Peder Oxe, den fire og tyvende October 1575²⁷. Det kom nu an paa, om nogen Anden vilde optage den Afdödes Plan. Vedel glemte den ikke. Hans Bane laae fra nu af aaben for ham, og Bevidstheden om det store Maal, hvortil han stræbte, og al den Kamp, gjennem hvilken han maatte nærme sig det, bidrog vistnok meget til at paatrykke hans indre Væsen en Alvor og Dybsindighed, hvoraf Samtiden ogsaa i hans Ydre fandt et fremtrædende Præg²⁸.

IX. Ved Udgaven af den danske Saxo havde Vedel fuldendt et stort Værk¹. Den trætte Arbeider behövede Hvile; Naturen selv ligesom paatrængte ham den. Efter den langvarige Anstrengelse fulgte et Tidsrum, hvori han samlede nye Kræfter, ordnede sin huuslige Stilling og endelig med større Tillid og Mod overskuede sin Livsplan. Men disse Hviledage havde dog ogsaa deres Gjerning, der allerede iforveien var indledet og kun ventede paa den beleilige Tid.

fra den Tiid, som Saxo allood indtil disse nærværende Aar". Et mærkeligt Sted! Denne Anmodning maa nemlig være gjort kort efter, at Saxo var udkommen, som man seer baade af Peder Oxes Död og af den hele Sammenhæng, hvori Vedel fortæller derom.

²⁶ *Hvorudi jeg da haver vejred mig, som billigt var*, siger Vedel a. St.

²⁷ Peder Oxe var den hele Sommer, da Vedels Saxo udkom, meget svag, tildeels sengeliggende, hvorom Kongen selv under 31 Juli 1575 skrev til sin Svigermoder. Han døde paa Frederiksborg d. 24 Octbr. 1575 gammel Stil. Ryge S. 327—28, Resen S. 291 (d. 4 Novbr. styl. nov.), Pontan. ap. Westphal. II. col. 1221. Hegelund skrev et Epicidium, der formodentlig ikke mere er til: Calendar. MS. ad 24 Octbr. d. A.

²⁸ Det er denne höie Alvor, der skal have været udbredt over Vedels hele Personlighed, hvortil Borch sigter, naar han skriver: *His oculis, hoc ore, suo venerabilis avo Vellejus*. Dertil sigter ogsaa Kingos: *Med fordums Ærbarhed, dybsindig, lærd og ædel*. Cimbr. lit. II. 906.

¹ Endnu i vore Dage skulde ikke mange driste sig til at turde leyere en ny dansk Saxo, som Molbech om Udg. af Vedels Saxo S. 5 medrette bemærker. At oversætte Saxo er noget ganske andet, end at oversætte en almindelig latinsk Bog.

Saxo var nemlig endnu ikke udkommen, da Rigsmarsken Holger Rosenkrants til Boller døde, i Marts 1575². Biskoppen i Aarhus, Laurids Bertelsen, fordm Vedels Lærer, havde holdt Ligprædikenen over ham; men da denne ikke selv kunde reise til Kjöbenhavn for at lade den trykke, overdrog den Afdödes Hustru og Brödre, der maaskee allerede fra tidligere Dage kjendte Raadmand Sören Sörensens Familie, Udgivelsen til Vedel³. Denne paatog sig at sørge derfor omtrent ved den Tid, da Saxo var færdig; men til samme Tid blev han syg, og Arbeidet maatte saaledes for det første opsættes⁴.

Vedel havde maaskee endnu ikke vundet sin Helbred tilbage, da hans store Velynder Peder Oxe døde ved Slutningen af October samme Aar; i al Fald holdt han ikke, hvad man ellers af ham kunde have ventet, nogen Ligprædiken over denne berömmelige Herre, saaledes som han tidligere havde holdt den over Johan Friis⁵. Men var han ved Sygdom forhindret i at yde en Tjeneste, som Taknemmelighed vel kunde have paalagt ham, saa tænkte han maaskee paa at oprette denne Forsömmelse ved at udgive en Samling af Mindedigte til Rigshofmesterens Ære; i det mindste synes Vedels Venner at have ventet dette af ham, og Peder Hegelund i Ribe var beskjeftiget med at levere Bidrag dertil baade paa Dansk og paa Latin⁶. Dog anden Gang standsedes hans Virksomhed ved en ny Sygdom eller et Tilbagefald, der antog en saa betænkelig Retning,

² Döde d. 4 Marts paa Bygholm Slot, hvormed han var forlehnct: Laur. Bertels. F3. Hofmann II. 77 Tab. II angiver Dödsaaret urigtigt til 1576.

³ See ovenf. S. 11—12 not. 15. Holger Rosenkrants's Enke var Karine Gyldenstjerne, Datter af Christoph. Gyldenstjerne til Iversnæs og Anne Parsberg; af hendes Söstre var Vibeke gift med Niels Friis til Örlunde, den gamle Cantslers Brodersön, og Ingeborg var gift med Albert Friis til Haraldskjær af en anden Friisisk Slægt, med hvem Vedel senere kom i nær Forbindelse. Marskens Brödre nævner Vedel (A4) „ærlig oc velbyrdig, nu salig met Gud, Erich Rosenkrantz til Taasing, oc ærlig oc velbyrdig Jörgen Rosenkrantz til Rosenholm“. Den sidste er bekjendt nok; han var en Discipel af Grundets Ven Synningius. Jfr. Dan. Mag. IV. 193, 198, 200 o. fg. Tiden, da Vedel blev anmodet om at udgive denne Ligprædiken, betegner han selv: *ndi Sommer næst forleden*. I Juni var Saxo færdig.

⁴ „Oc hafde vel gierne gjort det tilforn, hafde icke tuende mine store Siugdom mig der vdi forhindret“: Laur. Bert. Dedic. A4. Den første af disse Sygdomme, som jeg ikke noget andetsteds har fundet omtalt, maa, som det følgende skal vise, nödvendigviis sættes i Sommeren eller Hösten 1575.

⁵ Ryge S. 335 har allerede bemærket, at der savnes en Ligprædiken over Peder Oxe, skjönt dette Slags Skrifter dengang vare i Moden. Iövrigt kunde han da let have faact en saadan, om ogsaa Vedel ikke kunde holde den; men om Ryge har truffet den rette Grund til denne Mangel, kan jeg dog ikke vide.

⁶ Hegel. Calend. MS. 24 Octbr. 1575. Mere derom, strax nedenfor. Det danske er trykt hos Ryge S. 331 fgg., men det derpaa følgende latinske er neppe af Hegelund.

at Vedels Liv svævede i Fare⁷. Henimod Aarets Ende vare Niels Kaas, Jörgen Rosenkrants og andre af Rigets høieste Embedsmænd samlede paa Koldinghuus i Anledning af Tvistigheder mellem Kongen og Hertug Hans af Haderslev⁸. Medens Peder Hegelund engang aflagde et Besøg hos disse høie Herrer, udbredte sig pludselig det Rygte, at Vedel var død. Dette Budskab satte alle Venner af Fædrenelandet og Fædrenelandets Historie i Bestyrtelse og viiste klart, hvormeget man ventede af den unge Mand. »Hvad skal der dog nu blive af Saxos Fortsættelse!» raabte Niels Kaas. »Ja,» sagde den alvorlige Jörgen Rosenkrants, »det er meget at beklage, at dette gavnlige og for Fædrenelandet ærefulde Arbeide saaledes skulde afbrydes.» Men desto større Glæde fölte disse og Vedels andre Venner, da de erfarede, at Rygtet var falsk. Peder Hegelund ilede med at skrive ham til den sex og tyvende December; han sendte ham sine Bidrag til den forventede Samling af Æredigte over Peder Oxe, og glemte ikke at fortælle ham, hvorledes Rygtet om hans Død kun havde tjent til at aabenbare, hvilken Priis Rigets største Mænd satte paa hans Lærdom og Talent⁹. Snart

⁷ At den anden af de „tvende store Sygdomme“ indtraf mod Slutningen af Aaret, er vist. Beviset skal strax følge samlet paa eet Sted.

⁸ Hegel. Calend. MS. 1575: *Idib. Novemb. cum conventum agere coeperant Coldingæ in Cimbria Chersoneso amplissimi viri ex ordine Senatus Regni Daniæ et Ducatus Holsatiæ, controversiam maximam hinc inde delecti arbitri honorarii.* Hegelund siger ikke, hvormod Striden dreiede sig, men der kan ikke være nogen Tvivl om, at vi have Parallelstedet dertil hos Resen S. 291, og at Striden angik „*deris Skifte oc Arføe efter høyloflig Konning Christian den Tredie, synderlig om Grenslerne udi Hadersleff, Koldingen oc lille Tønders Amt, disligeste Liugen Kloster oc den geistlige Jurisdiction udi Riber Stift*“. Hertug Hans's aldeles uretfærdige Paaastand paa Kirkehøiheden over nogle Dele af Sønderjylland, der fra Arilds Tid og af naturlige Grunde laae under Ribe Stift, blev, som bekjendt, ved en ligesaa uretfærdig Voldgiftsdom efter tyske Retsprinciper stadfæstet 1578, og først senere fik Kongen Leilighed til nogenledes at retablere de oprindelige Forhold. Men her er det nu Hovedsagen at vide, naar de danske Underhandlere kom til Kolding. Forfatteren af Resens Krønike sætter deres Ankomst til Begyndelsen af Aaret 1576 og nævner N. Kaas, Peder Gyldenstjerne, Peder Bilde, Jörg. Rosenkrants, Erik Rud, Jac. Ulfeld, Ped. Munk og Axel Wiffert; Hegelund sætter Ankomsten til November 1575. Det kan nu gjerne være muligt, at de egentlige Forhandlinger først begyndte 1576, navnlig den 13 Januar; men der er ingen Tvivl om, at Resens Beretning maatte modificeres noget efter Hegelunds. Thi foruden det anførte Sted af denne, viser hans Almanak ogsaa, at i det mindste Niels Kaas og Jörgen Rosenkrants opholdt sig paa Koldinghuus næsten hele December Maaned 1575. Den 12 Decbr. reiste Hegelund til Kolding, d. 13de var han hos Kaas, d. 16de hos Rosenkrants, d. 22—26de voxlede han tre Breve med Sidstnævnte, og i Januar 1576 besøgte han ham.

⁹ Denne i Vedels Historie mærkelige, men hidtil ubekjendte Begivenhed, lærer man af et utrykt Brev, der bevares blandt MSS. Vellejana Bibl. Reg. No. 2153. 4to i en Fascikel med den Titel: *Epistola ad Andr. Vellejum ejusque viduam scriptæ.* Dette Brev lyder saaledes.

Salutem in filio Dei. Misisses tibi quem petebas aliquando Barocium et una remisisses Poemata . . . tum alia quædam, quæ vellem tuâ limâ poliri perque te mihi ibi confieri. Sed ecce rumor infaustus intervenit

var Vedel igjen fuldkommen rask og kunde atter begynde sine Arbeider. Hiin Digtsamling udkom imidlertid ikke, uvist af hvad Grund; maaskee Vedel virkelig ikke havde begyndt derpaa. Men Laurids Bertelsens Ligprædiken blev besørget til Trykken og den fem og tyvende Januar 1576 af Vedel dediceret til Holger Rosenkrants's Enke, Fru Karine Gyldenstjerne¹⁰.

Det nye Aar begynde under de heldigste Udsigter. Niels Kaas havde allerede ved hiin Yttring, som Sorgen afpressede ham, röbet, at han vilde træde

(quacunq; demum occasione et primo auctore sparsus, certe tibi honorificus) de morte tua. Fuit isdem diebus mihi exspatiandum, quorundam negotiorum causa, et ad fratrem meum, Coldingam: certe affirmo tibi, nos tum intellexisse, quam carus fueris bonis universis atque adeo magnatibus præcipuisque Daniæ Heroibus. Ipse d. Cancellarius Kaass prope familiariter tulit mortem tuam. Quid nunc, ajebat, fiet de Saxonis nostri historia pertexenda? Georgii Rosenkrantz tale de te fuit iudicium, quod ipse audivi (iudicat autem is graviter), ut et diligentiam doctrinamque laudaret et operam utilem honorificamque patriæ interceptam tua morte doleret. Sed nolo plura, ne auribus me aliquid tuis dare existimes. Ista vero voti nostri summa esto: nos æternum Deum. ut quam diutissime te nominis sui gloria et ecclesiæ communibusque studiis conservet, rogare.

Mitto ad te Carmen, quod communis luctus ob amissum præstantissimum Heroa Petrum Oxæ mihi extorsit. Si tale istud est, quod aliorum in eo genere scriptis (non enim dubito, quin et multi scripserint, et quæ scripserint, colligat aliquis et fortassis tu ipse, ut edantur) adjungi queat, stabit id totum tuo iudicio.

Non erat mihi nunc ad manum Græcus Herodotus. Nam hæsitabam in vocula Ζώνυρος. Sic enim lexica habent, prima syllaba ο μύρον. At si plura exemplaria habent Ζώνυρος, potuit mutari versiculus sic:

Petre, fide, Regi Zopyre rare tuo.

Nam mihi sic erat:

Petre, fide, Regi rare Zopyre tuo.

Sed etiam in reliquis muta, quæ mutanda censes vel alii censebunt.

Valde peterem mihi paululum usui dari Poetas sacros tuos, a Fabricio editos. Item Epigrammata Ripis die S. Stephani protomartyris, festinanter An. 1576.

T.

Petrus. Joh. Hegelund.

Uden paa Brevet læses: „Clarissimo doctissimoque viro d. M. Andreæ Vellejo, Ecclesiastæ aulæ Hafniensis, amico fratrique colendo“. Seglet er gaact af, og Slutningen af Brevet er saa uordentlig skrevet, at jeg ikke vil gjøre Forsøg paa at læse den, da den dog aabenbar Intet indeholder. — Den eneste Vanskelighed, som dette Brev frembyder, er Aarstallet 1576 i min Afskrift. Jeg har ikke den mindste Tvivl om, at det er en Skrivfeil istedenfor 1575. I Hegel. Calend. ad 7 Decbr. 1575 læses nemlig: *Rumore et literis nunciata mors M. Andreæ Velleji*. Dertil kommer, at Hegelunds Epicædium over P. Oxæ blev skrevet i Octbr. 1575, og vistnok ikke skulde gjemmes halvandet Aar, at Vedel ganske vist ikke kan have været dødsygg i December 1576, og at Rigsraaderne hellerikke dengang vare samlede paa Koldinghuus. Men Hegelund har skrevet iilsomt („festinanter“), hvad ogsaa Skriften viser, og paa anden Juledag 1575 har Haanden uvilkaarlig skrevet Aarstallet for det følgende Aar, hvorpaa vel Præstens Tanker allerede vare henvendte.

¹⁰ Titlen er: Underuisning om De tuende slags Opstandelser, som er Først Sjælens den Aandelig. i dette Liff; Oc dernæst Legemens den almindelig, paa Domme dag. . . . af Lauritz Bertelssøn. 4to. Vedels Navn findes ikke paa Titelbladet, men under Dedicationen, som af ham er forfattet, og hvori han afhandler det Spørgsmaal, hvad Aarsagen er til den gamle og lovlige Sædvane, at tale om den Afdødes Levnet og Endeligt.

i Peder Oxes Sted som Befordrer af Fædrenelandets Historie; den unge Arild Hvitfeld sluttede sig ved fælleds Studier stødse nærmere til Vedel¹¹, og Tyge Brahe, der allerede var bleven fortrolig med Tanken om at forlade sit Fædreneland, blev nu antaget til en Slags Rigsastronom, for hvem Kongen selv vilde lade opføre det astronomiske Slot, der gjorde den lille Æe i Sundet saa berømt¹². Under disse lykkevarslende Forhold fattede Vedel i sit fire og tredivte Aar først den Beslutning at see sig om efter en Livs-Ledsagerinde, og vendte sit Blik mod det kjære Ribe, hvor han havde tilbragt sin lykkelige Ungdom. Grundets Ven og Vedels fordums Lærer Hans Svaning havde en Datter Marie, dengang en ung Pige i det femtende Aar¹³. Vedel havde endnu neppe seet hende voxen; men han havde Venner i Ribe, og han brevvexlede med dem. I Begyndelsen af Foraaret skrev han til Hegelund; i Sommeren reiste han selv til Ribe, hvor han opholdt sig i flere Uger og lod sig høre som Prædikant i Domkirken¹⁴, og til samme Tid er vistnok ogsaa Ægteskabet mellem ham og den unge Marie Svaning foreløbig bleven afgjort. Det er rimeligt, at Vedel derefter igjen vendte tilbage til Sjælland og var tilstede paa den mindeværdige Dag, den ottende August, da hans lærde Velynder Carl Dancey lagde Grundstenen til Uranienborg¹⁵; men snart ilede han atter til Ribe, og den tredivte September

¹¹ Hvitfeld, nylig hjemkommen fra sin Udenlandsreise, var bleven Kongens Secretair omtrent ved den Tid, da Vedels Saxo var under Pressen (Hoffmann I. 14-15), og interesserede sig strax for dette Arbeide: Saxo Fort. C2. Hvormegen Fortrolighed er snart opstod mellem ham og Vedel, seer man af dennes Brev til ham, Adam. Brem. Vell. Q q4 vers., hvorom nedenfor nærmere skal tales.

¹² Tych. Brahe Astron. inst. mechan. F2 (Wandesb. 1598. fol.): Nam constitucram Basileæ Rauracorum aut in vicinia sedes habitationis meæ eligere. . . . Verum enimvero accidit, ut dum hæc animo secreto volverem, jamque me itineri tanquam id non agens, accingere, serenissimus et potentissimus Rex Daniæ et Norvegiæ Fredericus secundus, laudatissimæ memoriæ, unum ex nobilibus suis pueris Knudstrupium ad me cum literis regiis mitteret &c. Han fik en aarlig Løn af „500 gode gamle Daller“ d. 18 Febr. 1576, og blev forlehnnet med Hveen d. 23 Mai s. A. med Tilladelse til at bygge for Kongens Regning: Dan. Mag. II. 196-198.

¹³ Ifølge Inscript. Rip. p. 30 maatte Marie Svaning være født d. 21 Febr. 1562. I Foraaret 1576 var hun altsaa kun nogle Maaneder over fjorten Aar.

¹⁴ Hegel. Cal. MS. ad 20 Mart. 1576: *Reddita mihi literæ a M. Andrea Vellejo*. Ad 7 Juli: *M. Andreas Vellejus venit Ripas*. Ad 22 Juli: *M. Andreas concionabatur de Piscatura*.

¹⁵ T. Brahe Astron. inst. mech. F2 vers. Mox igitur Uraniburgum arcem astronomicis rebus idoneam exstruere coepi, anno nimirum 1576 et successive tam ædificia quam instrumenta varia &c. Grundstenen lagdes den 8 August s. A. og Dancæi Navn er derved foreviget i et Digt af T. Brahe: Gassendi vit. Tych. Br. p. 39, 40, 300. Jfr. Dan. Mag. II. 198. Dancæus brugtes overhovedet oftere, som om han var en dansk Mand, hvorfor ogsaa Forfatteren af Frederik II's Krønike siger, at han var en „brugelig Herre“, de Danske meget hengiven, „en ærlig, oprigtig og tro Mand“: Resen S. 124, 167, 231, 261. See ogsaa Ny D. M. IV. 252, 260. Schlegels Slange I. 107-110. Oldenb. Køn. I. 252, 272 o. m. a. St.

1576 fæstede han ved höitidelig Trolovelse den udvalgte Pige til sin Brud¹⁶. Det var ved den samme Tid, da Havfruen dukkede op i Kattegattets Bølger og spaaede Kong Frederik om en Sön, der skulde blive en ypperlig Herre blandt alle Konger og Fyrster i denne nordre Verden¹⁷. Den offentlige Glæde forenede sig med den private. Vedel fölte sig lykkelig ved den Forbindelse, som han snart skulde indgaae; midt i den strengeste Vinter, i Januar 1577, foretog han sig paany en Reise til Ribe for at see sin Brud. Da blev det vel aftalt, at Brylluppet skulde holdes i den fölgende Sommer¹⁸.

Vedel drog igjen hjem til Kjöbenhavn, og efterhaanden nærmede sig den Dag, der skulde bringe Opfyldelsen af Havfruens Spaadom. Den tolvte April 1577 födte Dronningen paa Frederiksborg Slot en Sön, der blev modtaget som en Himlens Velsignelse over al Danmarks Rige, og i de förste Dage af Juni stod Vedel i Slotskirkens Vinduer og betragtede Forestillingen af Historien om Susannæ Uskyldighed, der i Anledning af Kongesönnens Daab blev spillet af Studenterne i den aabne Slotsgaard¹⁹. Men under Tilberedelserne til denne offentlige Fest berededes ogsaa den lykkelige Time for ham selv. I de samme Dage kom nemlig fra Ribe til Kjöbenhavn de formelige Bryllupsbreve, der indböde Vedels Venner til at indfinde sig i Ribe ved Maanedens Ende, nogle skrevne paa Dansk til Lægmand, andre skrevne paa Latin til de Lærde, og de bleve ombragte ved et Bud, der var antaget af Vedel eller stod i hans Tjeneste²⁰. Vedel reiste til Ribe. Der stod Brylluppet den tredivte Juni, og det

¹⁶ Hegel. Calend. ad 30 Septbr. 1576: *Sponsalia M. Anders Weile og Maren Suandaatter*. Da var hun altsaa fjorten Aar og syv Maaneder gammel.

¹⁷ Forfatteren af Frederik II's Krönike (Resen S. 302) er ikke det eneste samtidige Vidne om denne synderlige Fortælling. Jeg læser i et af Stephanii Breve til Ole Worm (Ol. Wormii Epist. I. 277) fölgende Ord: de Sirene illa, quæ circa littora Sami Insulæ olim Rustico cuidam se conspiciendam exhibit, loculenta exstat Historia omnibusque illustrata circumstantiis, a Claud. Lyschandro descripta, quam invenies in MS. Codice Bibliothecæ vestræ, insignito B², qui complectitur historiam nati et renati Christiani IV Daniæ Regis. Men denne Historia nati Chr. IV^{ti} var af Erasmus Lætus. Cfr. Worm. Ep. I. 281. Vedel omtaler denne Sag i Kjæmpeviserne S. 207 (Udg. 1787) og siger derom: „Digt er Digt“.

¹⁸ Hegel. Cal. 19 Jan. 1577: *M. Andreas venit Hafnia Ripas*. Ogsaa deri kan man söge et Beviis for, at Vedel ikke i December 1576 har ligget dödssyg i Kjöbenhavn.

¹⁹ Werlauff, Sophie af Meklenborg S. 48—49 not. 3 (Histor. Tidskr. III.). Ved Siden af Vedel stod Erasm. Lætus fra hvem denne Beretning hidrörer. Havde man ikke den, maatte man være meget tilböielig til at antage, at Vedel under disse Höitideligheder opholdt sig i Ribe.

²⁰ Hegel. Cal. MS. ad 29 Mai 1577: *Bless M. Anders Veiles Dreng afferdiget met Bröllupsbressue til Kjöbenhaffn*. Da Christian IV's Daab skeete d. 2 Juni, og Vedel dengang var i Kjöbenhavn, hvad han vistnok

er ikke at tvivle paa, at det blev feiret i en Række af Dage og med alle de Festligheder, som paa den Tid hørte til, naar en Prælat bortgiftede sin Datter, og naar Brudgommen var en Mand, der indtog en anseelig Plads baade ved Kongens Hof og i den lærde Verden. Omtrent tre Uger efter førte Vedel sin Hustru med sig til Kjöbenhavn²¹.

Efter lang Afbrydelse begyndte Vedel nu igjen sine historiske Studier; med fornyede og af Lykken forfriskede Kræfter begyndte han dem. Han havde for nogen Tid siden fra Sorøe Klosterbibliothek ved Forstanderen Iver Bertelsen faaet en gammel Pergamentscodex, der indeholdt en saakaldet Kirkehistorie med mange herlige Efterretninger om de nordiske Lande, der i den ældste Tid henregnedes til det bremiske eller hamburgske Erkesæde²². Forfatteren var ubekjendt; han kaldte sig blot A. minimus Sanctæ Bremensis ecclesiæ Canonicus, og Ingen vidste, hvem han egentlig havde været. Nogle gjettede paa Navnet Annonius, Andre paa Aimoinus²³. Men Bogens Ælde var utvivlsom: den maatte ansees for een af de allervigtigste Kilder, der gaves til Nordens gamle Historie. Vedel studerede denne Bog med stor Iver. Hos hans mægtige Venner, fornemmelig hos Niels Kaas og Arild Hvitfeld, fandt hans Arbeide levende Deeltagelse; hos dem modnedes atter den Tanke, som Peder Oxe havde havt og Niels Kaas nyligen paa Koldinghuus havde berørt; fra dem udgik nu igjen til Vedel Opfordringen og Opmuntringen til at skrive den danske Historie. De lykkelige Forhold, under hvilke Vedel nu levede, havde forhøiet hans Mod og hans Tillid

ogsaa som Hofprædikant maatte være, saa er det ikke meget rimeligt, at han selv har sendt „sin Dreng“ afsted fra Ribe. Jeg antager derimod, at han kunde have sendt denne til Ribe for at hente Indbydelserne, og at Hans Svaning har sendt ham tilbage med dem. Muligt, at en vis Etikette fordrede dette, og at Brevene vare skrevne i Vedels Navn. I Helvaderi Formular-Bog (Kjöbenh. 1625) findes S. 723 fgg. flere Exempler paa Bryllupsbreve, hvoraf man ser, at de skulde være paa Latin, naar „en lærd Mand binder en anden til sit Bryllup“, og at de ogsaa kunde udstedes af Brudgommen. Af de fem Formularer, som Helvaderus giver, ere de fire af denne Slags, og kun den ene er skrevet i Brudens Faders Navn.

²¹ Hegel. Cal. d. 30 Juni 1577: *Nuptiæ M. Andreæ Severini Velleij met Marine, M. Hans Swanings Daatter*. Den 22 Juli: *Dederunt se in viam Marine Swanings met M. Anders til Kjöbenhavn*. Hendes Navn varieres Marie, Marine, Maren; hun var nu i en Alder af 15 Aar og 5 Maaneder.

²² Adam. Brem. Vell. Præf. b4 vers. *Quocirca depositum e manibus opus denuo post biennium resumsi atque addita lima revidi et castigavi accuratius*. Da nu Bogen udkom 1579, saa maa jeg antage, at Vedel har arbeidet paa den 1577, og der var da ikke megen Rolighed for ham dertil, før efter hans Bryllup. At Sorøe Kloster havde gamle Pergaments-Bøger og Documenter, er bekjendt. Jfr. f. E. Dan. Mag. III. 356.

²³ L. c. b2 vers. C2. Jeg kommer siden tilbage dertil.

til egne Kræfter, og hvad han tidligere næsten med Skræk var vegen tilbage for, det vovede han nu dristigt at hæve Öiet imod. I Forsommeren 1578 gav han det bestemte Løfte at ville skrive hele den danske Historie, og kort efter, den tiende Juni, erholdt han udtrykkelig med Hensyn til dette Løfte et kongeligt Tilsagn om et Prælatur ved Ribe Domkirke²⁴. Historiograph blev han endnu ikke; han vedblev fremdeles at være Hofprædikant. Men det var allerede et mægtigt Skridt fremad, at det store Maal var opstillet, og at han for sig selv og Andre var bleven sig bevidst, at det var opstillet for ham.

Under alt dette havde Vedel stadig vedligeholdt Forbindelsen med sine Venner i Ribe og fortsat sin Brevvexling med Peder Hegelund²⁵, vistnok ogsaa med sin Svigerfader Hans Svaning. I Sommerens Løb vilde han besøge dem. Han og hans Marie ankom fra Kjöbenhavn til Ribe i de sidste Dage af Juli; men hun blev paa selve Ankomstens Dag angrebet af en lidsig Feber, der paa den anden Dag borttrykkede hende den ni og tyvende Juli 1578 i den unge Alder af sexten og et halvt Aar. Saa pludselig blev den lyse Himmel formörket. Vedel jordede i Ribe sin afdöde Hustru, og reiste derpaa, dybt nedböiet af Sorg, tilbage til Kjöbenhavn²⁶.

²⁴ Jydske Register II, fol. 33b-34: *Den 10 Juni 1578, Mester Anders Süffrensen Vedel, Slotsprædicant i Kjöbenhavn fik Exspectance paa et Prælatur i Ribe Domkirke, da han havde lovet og tilsagt at skulle beskrive danske Historier og Konger deres Bedrift, og samme Arbeide nu strax begynde og foretage.* (Meddeelt af Etatsr. Jacobsen.) — Kort iforveien, d. 18 Mai 1578, fik T. Brahe Exspectance paa et bestemt Præbende ved Roeskilde Domkirke og strax Forlehnning med Nordfjord Lehn, indtil Præbendet blev ledigt; dette skeete 1579, men alligevel beholdt han Forlehnningen og fik desuden Exspectance paa et Canonicat i Roeskilde for een af sine Medhjælpere eller Studenter, Peder Jacobsen Flömlöse: Dan. Mag. II. 203—4, 206—7. Dette vil jeg bemærke, fordi Vedels og Brahes Stigen og Fald ligesom holdt Skridt. — At saaledes Prælaturer bleve overdragne til eller lovede Caniker, derpaa fattes man ikke Exempler. Jfr. Dan. Mag. IV. 167, 173. Et meget mærkeligt Exempel har Hr. Kall-Rasmussen meddeelt mig af Topograph. Saml. i det Kgl. Geh. Archiv ifølge Cancellie-Registranter. Mester Erasmus Heitman i Slesvig fik d. 5 Novbr. 1573 Brev paa det første Canonicat i Ribe, og allerede otte Dage efter d. 13 Novbr. s. A. fik han Brev paa det første Prælatur sammesteds. Dette fik han 1581 efter Jens Viborg: Terp. Rip. Cimbr. p. 151. — Det var ogsaa en Forhöielse i Ære; thi Prælaturerne vare Digniteter, der i den catholske Tid i Regelen vare Adelen forbeholdte, medens de borgerlig Födde vel kunde erholde Canonicater, og selv Christian III erkjendte, at Adelen burde have fortrinlig Adgang til Prælaturer: Ny D. Mag. III. 8.

²⁵ Hegelund noterer i sine Almanakker, at han d. 5 Octbr. 1577 og d. 16 Marts 1578 skrev Breve til Vedel i Kjöbenhavn.

²⁶ Terpager Inscript. p. 30—31. Vedel lader hende selv tale: *Hafnia enim ad invisendum lares patrios cum Velleio meo profecta, eo ipso die, quo urbem ingressura mutuo cum gaudio excipienda forem, febri contagiosa repenti correpta, postridie ægra publico cum luctu illata sum. Hic post biduum in amplexu moerentissimi mariti et parentum animo, supra quæ a me istuc ætatis exspectari poterat, firmo et spontaneo*

X. Her fandt Vedel sit Hjem öde og forladt, fordi hans Tanker og Fölelser kun sögte den, der ikke mere paa Jorden var at finde. Hans deeltagende Venner stræbte kjærligen at give hans Sind en anden Retning; de haabede, at videnskabelige Sysler skulde mildne Smerten og vække den Sörgende til nyt Liv; de kappedes om at bringe ham sjeldne Oldsager, historiske Actstykker og andre saadanne Ting, der forhen havde været hans höieste Lyst¹. Det var især Arild Hvitfeld, med hvem Vedel i den senere Tid stod i den inderligste Forbindelse, der ifölge sine Kundskaber, sin Stilling og sine Familieforhold havde Leilighed til at anvende Tröstemidler af denne Art: ligesom han af Vedel modtog mangt et Bidrag til sine historiske Samlinger, saaledes kunde han fremfor de Fleste igjen meddele denne de vigtigste Oplysninger². Men hverken denne Deeltagelse eller Vedels eget Arbeide paa den bremiske Kirkehistorie, der allerede var vidt fremrykket, formaaede i Begyndelsen at gyde nogen Tröst i det sönderrevne Hjerte. »Jeg fortæres,» skrev han til sin kjære Hvitfeld, »af den bitterste Sorg, og jeg öiner intetsteds nogen Tröst, uden naar det lykkes mig at hortvende Tanken fra denne jordiske Landflygtigheds Tilstand til Haabet om det evige Liv; mine Studier have ingen Fremgang, Muserne sørge med mig»³. Denne dybe Fölelse bestemte Anvendelsen af de faa Arbeidskræfter, hvorover

obdormivi III Cal. Aug. ho. II. m. XXX p. m. Anno Domini MDLXXVIII. Hun var 16 Aar 6 Maaneder og 8 Dage gammel, og hun kaldes paa Epitaphiet „Virgo pariter et nupta”. Jfr. ogsaa Hegel. Cal. ad 29 Juli 1578, hvor hun siges at være peste correpta.

¹ Adam. Brem. Vellej. (in Ep. ad Har. Hvif.) Q q3: Fuerunt etiam ex amicis et necessariis meis, qui me, in hoc grande infortunium amissæ unice dilectæ conjugis depressum, deserendum deforme putarunt, atque ut fidem et officium in me erigendo declararent, alia item quædam suppeditarunt ejusdem generis monumenta, quibus me ante hoc multo tristissimum tempus delectari cognoverant, ut eorum lectione ac tractatione mentem subsisive revocarem a luctu. Her er altsaa Talen om historiske Skrifter, Documenter, Böger og deslige; umiddelbart ovenfor nævnes „antiquitatis quædam monumenta non contemenda”.

² Hvitfeld var, som bekjendt, Kongens Secretair; han var fremdeles en Ven og Frænde (Dan. Mag. III. 139) af Christoph. Walkendorf, der nu var bleven Rentemester og Rigsraad (Rothe dan. Mænds ber. Efter m. II. 34. Schlegel old. Kön. I. 272, som dog ikke stemme ganske overeens), og hvis Anseelse daglig tiltog. — I Vedels Brev til Valdemar Parsberg (MS. Bibl. Reg. No. 824 in Fol.), hvorom nærmere paa sit Sted, læser man disse Ord: *Hvad andre Documenter belange, som mand oc der vdi styckuis kunde opsöge, haffuer ieg dem meddeelt Erlig oc velbyrdig Mand Arild Huitfeld, som hand oc i lige maade mig haffuer aff sine igen meddeelt.*

³ Exercucior animi luctu acerbissimo, neque quidquam uspiam solidi circumspicio solatii, nisi quando animum a vanitate et miseris exilii hujus terreni penitus ad municipium æternitatis abduco atque in ejus contemplatione configo. Quod dum facere satago, ea studiorum assvetudine, qua prius oblectabar vehementius, jam afficior minus aut certe moderatius. Ita necum lugere universum meum Musarum theatrum, si adesses, videns obstupesceres. Ad. Brem. Q q2 vers.

han i Sorgens første Tid kunde raade. Han opsatte et smukt Epitaphium, hvori han lod den elskede Afdøde selv nævne hendes Livs vigtigste Begivenheder, og derefter i sit eget Navn tilføiede disse bevægelige Ord: »Med flere Taarer, med kosteligere Mindesmærke burde jeg tale om Dig, min Marie; men intet Ord kan omfatte min Smerte, og intet Mindesmærke opveie Dine Dyder; kun det Haab har jeg tilbage, at jeg snart skal samles med Dig, og at vi skulle forenes i Christo: kom dog Herre og Frelser!»⁴ Dette Epitaphium betegnede hendes fjerne Grav. Byen Ribe, der allerede forhen var Vedel saa dyrebar, tilvendte sig endnu mere hans Hjerte, efterat den var bleven hans uforglemmelige Hustrues Hvilested, og da Sorgen lidt efter lidt tillod ham nogen større Virksomhed, fandt hans veemodige Sind ligesom nogen Lindring, naar han med egen Haand gjorde Udkast og Tegninger til et større og anseeligere Gravmæle, hvormed han tænkte paa at pryde den gamle Domkirke, hvis Canik han var⁵.

Det er ikke urimeligt, at denne Hengivelse til Tanken om Ribe, som hans lykkelige Ungdoms rolige Opholdsted, hans kjære Hustrues friske Gravplads og hendes sørgende Families venlige Hjemstavn, har bidraget meget til at vække hans egen og hans Venners Opmærksomhed for denne By, som et stille og fredeligt Sted, hvor den alvorlige Grandsker ikke vilde savne Musernes Gunst, medens han oprullede Teppet for de fremfarne Tidens store Skuespil og skildrede med sande og levende Farver, hvad det blev ham givet at see. Skulde det vidtløftige Arbeide, som Vedel nylig havde paataget sig, tilbørligen fremmes,

⁴ Hos Terpager, en let tilgængelig Bog, vil man finde denne smukke, men noget vidtløftige Inskription, der er underskrevet: Andreas Vellecius E. & S. (Insc. Ripens. p. 30-31). Prof. Thorup har meddeelt mig, at Inskriptionen er anbragt paa en forgyldt Messingplade, hvorpaa der tillige findes tvende Medaljoner med Anders Vedels og denne hans Kones Brystbilleder en bas relief.

⁵ Fascic. MSS. Vellejan. B. Univ. H. no. 121 in 4to indholder blandt andet et Folioblad, hvorpaa Vedel med egen Haand har gjort Udkastet til dette Mausoleum. Udenpaa Bladet læses: *Amori, post Deum suo, Mariæ Svaningæ*, de samme Ord, som findes paa Epitaphiet hos Terpager. Forsaavidt man kan forstaae den temmelig løst afriidsede Tegning, skulde Monumentet bestaae af en stor Sarcophag og paa denne en mindre Opsats. Sarcophagens Forside er prydet med tvende Søiler og et af fire Engle baaret Teppe, hvorpaa læses Ordene af Matth. 6, 33; dens ene Side har Psalm. 31, 19, og dens Dække eller Overstykke Hebr. 13, 10. 15. 16. Et smallere Mellemstykke mellem Sarcophagen og Opsatsen var udfyldt med Fader Vor. 1 Tim. 4, 12. 13 og Hos. 6, 6. Opsatsen er ved Perpendicularer deelt i tre Flader; paa den midterste læses Marc. 16, 15 og den hellige Nadvers Indstiftelsesord af Matth. 26, Marc. 14, Luc. 22 og 1 Cor. 11; paa de tvende Flader ved begge Sider læses de ti Bud og det apostoliske Symbolum. Over denne Opsats ligger en Capitæ eller Frise, der er prydet med mange Stjerner. — Dette store Monument blev imidlertid neppe nogensinde udført, og Udkastet dertil har kun Betydning for Vedels egen Historie.

saa maatte hans Kræfter ikke deles mellem Studerekammeret og Slotskirken: det var hans egen Overbeviisning, at endog meer end een Mands Kræfter behövedes dertil⁶. Det kom dog nu an paa, under hvilken Form han skulde opgive sit præstelige Embede. Historiographens Plads var besat med den gamle Hans Svaning, og denne havde færdig liggende næsten en heel Dansk Historie. Men den yngre Slægt havde ikke nogen stor Mening om Svanings Værk⁷; der var intet Haab om, at han skulde kunne udføre det bedre, og det vilde ikke være uden Analogie, om man allerede nu stillede ved Siden af ham en yngre Collega og designeret Efterfølger⁸. Og saaledes opstod udentvivl netop i disse Sorgen indviede Dage hos Hvitfeld og hos Vedel selv den første Tanke om, at den Kongelige Historikers Embede uden Fornærmelse for Svaning tillige kunde overdrages til Vedel som en passende Lön for hans Arbeide, og at Vedel derefter kunde flytte til Ribe og indtage sin Plads som residerende Canik ved Domkirken. Denne Plan var for det første en Hemmelighed mellem disse to Venner⁹: deres Opgave var det, foreløbig at vinde andre mægtige Statsmænd,

⁶ Om d. dan. Krön. at beskr. S. 42: „Dog med den Beskeed, at han haver tro Medhjelpere . . . Thi han behöver under sin Haand Skrivere“ o. s. v. I Brevet til Alb. Friis (MS., hvorom nedenfor) antyder han ogsaa til sin Undskyldning, at han havde maattet være ene om Arbeidet.

⁷ Vedel (Epist. ad Har. Hvitf. Qq4.) udtrykker sig med megen Vaersomhed om Svanings Arbeide, dog saaledes, at man godt forstaar hans Mening: *Ad historica ipsius schediasmata quod attinet, neque ego unquam astute quidquam ab eo mihi vindicavi, neque id in posterum mihi factitandum autumo. Utinam modo istius optimi senis labores tum ipsius, tum nostræ de iis jamdudum conceptæ expectationi respondeant. Mutantur tempora, mutantur studia et animi mortalium. Habet istas secretas et mirabiles natura revolutiones ac vicissitudines. Manet suus cuique labor et gloria.* Svaning havde spildt megen Tid og Flid paa at gjen-drive Johannes Magnus; men det maatte undskyldte ham, at han blev opfordret dertil, og at Samtiden satte Priis derpaa. I Jo. Francisci Carmina (Lugd. 1561. 16) p. 42 har man et Digt til Svaning, hvori det blandt andet hedder:

Aspice, quam belle patrios celebravit amicos
Gothus, ut ætherium pulsat honore polum,
Adversæ mendax tollit præconia partis.

.....
At tu, syncerus fidei constantis amator,
Delege tu scriptis gesta peracta tuis.

Paa denne Tid (1578) syslede den gamle Hans Svaning med at lade restaurere Skilderierne af K. Erik Emun og K. Christopher den Første, der fandtes i Ribe Domkirkes Chor. Jfr. M. Galthen Beskr. ov. Kjöbst. Ribe S. 135.

⁸ En Analogie, der laa meget nær, var f. E. de hyppig uddeelte Expectance-Breve paa Canonicater og Prælaturer, ofte endog paa et bestemt Præbende ved en navngiven Mands Död. Vedel blev netop Svanings Successor i Prælaturet.

⁹ Man ville overveje følgende höist mærkværdige Sted, Adam. Brem. Qq4 vers: Sed veniam ad

fornemmelig Cantsleren Niels Kaas derfor, og denne Opgave stræbte de ad forskjellige Veie at løse.

Vedel selv kunde ikke længere lade Haanden hvile: de skjønne Udsigter, der aabnede sig for ham, gave hans Kræfter nyt Liv og Opsving. Han begyndte paa en liden latinsk Afhandling, hvori han vilde vise, hvad der af Regjeringen kunde og burde gjøres for at tilveiebringe en tilfredsstillende Historie af Fædrelandet¹⁰. Han behandlede dette Emne i tre Afdelinger. I den første viiste han, at Kongen og Rigsraadet burde antage sig Sagen som et Statsanliggende, i den anden, at der burde foreskrives en bestemt Plan, hvorefter Arbeidet skulde udføres, og i den tredie, at der burde beskikkes en Mand alene

illud, quod postremum tuæ continebant literæ (altsaa synes Hvitefeld at have givet Ideen), de meorum videlicet mihi proposito lahorum præmio (d. e. Historiograph-Embedet), de quo cautum jam existimas, ne illud mihi præcipiatur. *Agnosco tuam hac in re sollicitudinem amicam* (atter Hvitefeld, som handlende for Vedel), cui ut respondent animus memor et gratus, annitar studiosissime. Ego quod postulavi, nullius cum injuria aut molestia mihi concedi volebam. Eo enim sum animo, ut non tam curæ mihi sit, unde vivam (d. e. jeg forlanger intet andet end mit Canonicat, som jeg allerede har; jeg forlanger intet til Skade for Svaning, der godt kan beholde baade sit Embede og sit Prælatur, saalænge han lever; jeg forlanger kun Ro og Tid til det Arbeide, jeg har paataget mig), quam ut ita vivam, ne me bene vivendi et imprimis bene merendi de patria suspensas habuisse rationes agnoscat posteritas. De his apud T. H. Dne. Halarde, ita jam egi *confidentius*, quæ æqua mente a te accipi spero, aut potius summa, quæ par est, contendo summmissione animi. Dette skrev Vedel den 24 Octbr. 1578.

¹⁰ Denne paa Latin skrevne Afhandling førte Titelen: *Commentarius de scribenda historia Danica*, og den er endnu heel og holden til. Om Langebek har kjendt den mere end af Navn, kan man ikke see af S. R. D. I. Præf. b2-2 vers., men at Nyerup (Om d. dan. Krön. at besk. S. 57) ikke kjendte den, er vist. Den findes blandt MSS. Vellejana Bib. Reg. No. 2437 in 4to, en smuk Reenskrift med Vedels Haand, bestaaende af 19 Qvartblade. Den stemmer i alt Væsentligt nøie overeens med den senere (1581) danske Oversættelse eller Bearbejdelse, som Nyerup udgav; men selv om man ikke havde Vedels egne Ord for, at denne latinske Afhandling 1578 var overleveret til Niels Kaas, saa kunde man dog ved at sammenligne denne med den danske Udgave intet Öieblik tvivle paa, hvilken af dem der var den ældste. Haandskriftets Beskaffenhed viser dette paa mange Maader, af hvilke jeg for Kortheds Skyld kun vil nævne een. Der findes i Haandskriftet, skjönt det er meget ziirligt skrevet, en stor Deel Rettelser og Tillæg, tildeels vedheftede paa mindre Papirstrimler, og seer man nu efter, hvad disse senere Tillæg indeholde, saa vil man finde, at de ere atter ligesom en Oversættelse af den danske Udgave, hvori de alle ere at læse. Det synes fölgelig, at Vedel igjen havde isinde at udgive den allerede engang (1578) afsluttede latinske Udarbejdelse med de Tillæg, som han 1581 havde indført i den danske. — Hvad Indholdet angaaer, da behöver jeg for det første intet videre at sige, end at det kan læses i Nyerups Udgave. Det er egentlig kun i Begyndelsen, at de tvende Bearbejdelser afvige, nemlig indtil S. 3 i den dan. Udgave: „*Thi först hvad som mandelige Gjærninger*” o. s. v. Fra dette Sted af er den danske Udgave en fri Oversættelse med nogle ganske ubetydelige Tillæg lige til Enden. Den latinske Afhandling begynder saaledes: *Lectori S. Praxithea Regina Attica, offerens filiam victimam pro patria, compellat Atheniensens apud Euripidem in hunc modum &c.* Derfra gaar Vedel over til at tale om, hvorledes man skylder Fædrelandet ethvert Offer, og hvorledes store Mænd til alle Tider i Gjærningen have opfyldt denne Pligt, og nu siger han: *Ad facta enim magnifica quod attinet &c.*

dertil og gives ham alle de Midler og al den Leilighed, som han behövede¹¹. At der allerede var en Historiograph, omtalte Vedel ikke med et Ord; tvertimod lagde han det meget nær, at en Anden maatte beskikkes, og den der havde bemærket, hvad Vedel selv i sin Saxo havde yttret, og vidste, hvad der allerede var foregaaet mellem ham og Peder Oxe, kunde ikke være i Tvivl om, hvem denne Anden maatte være¹². Denne Afhandling overleverede Vedel nu engang i Efterhösten dette Aar, i Slutningen af September eller Begyndelsen af October Maaned, til sin store Velynder Niels Kaas, der vistnok meget snart maatte forstaae, hvad han egentlig meente dermed. I al Fald blev der sørget for at forklare ham det, og denne Rolle havde Hvitfeld paataget sig. Kaas og Hvitfeld forlode strax efter Kjöbenhavn og fulgte Hoffet til Jylland; men Vedel brevvelede med Hvitfeld for at holde Sagen i Erindring, og han anspendte til samme Tid alle sine Kræfter for at vise sig værdig til den Opmærksomhed, der var henvendt paa ham¹³.

I den sidste Deel af Aaret 1578 arbeidede nemlig Vedel i mange Retninger og med en Iver, der stod i den mærkeligste Modsætning til den aandelige Föleslöshed, hvori Sorgen for nogle Maaneder siden havde nedsænket ham¹⁴. Foruden den bremiske Kirkehistorie havde han under Hænder chronologiske, lingvistiske, antiquariske og historiske Skrifter. Han havde lagt Planen til en udförlig Chronologie, der fordrede de vidtlöftigste og meest trættende Undersögelser, men ogsaa var et Forarbeide, uden hvilket ingen Historieskrivning

¹¹ Nyerups Udg. S. 6.

¹² Anf. St. S. 50 ved Slutningen af Afhandlingen falder Vedel ganske ud af det almindelige Raisonnement og taler om sig selv: „jeg har af første Ungdom havt stor Lyst til Historier at læse . . . og haver det alvorlige Forsæt, at jeg for ingen Deel vilde lade det saaledes falde, at jeg jo skal lade noget godt komme engang iblandt den menige Mand, ydermere end det er, som jeg gjort haver“. Han kunde snart ikke tydeligere sige sin Mening.

¹³ Epist. ad Har. Hvitf. Qq3 vers. *De his egi paullo fusius in Commentario meo de ratione scribendæ historiæ patriæ, quod nuper ante profectionem vestram obtuli Dn. Cancellario*. Brevet er, som nylig bemærket, dateret d. 24 Octbr., og saavel dette som den omtalte Reise bestemmer Tiden, da Afhandlingen blev leveret til Kaas; thi Reisen maa være den samme, hvorom man læser hos Resen S. 315: „Om Efterhösten (1578) drog Kongen med Dronningen oc det gandske Hoff offver til Julland, der at holde sin Vinterleye, hvor Dronningen om Julen paa Koldinghuus gick udi Barselseng“. Hvitfeld har altsaa vistnok paa Koldinghuus modtaget dette Brev og kunde der virke for sin og Vedels Plan.

¹⁴ Brevet er en forunderlig Blanding af Sorg og overordentlig videnskabelig Virksomhed, en Modsigelse, som dog kan forstaaes, naar man betænker, at det var Længsel efter Ribe, der ansporede ham til at gjøre sig fortjent til det, han søgte at opnaae.

kunde begyndes, og han hengav sig nu med saamegen Flid til dette Værk, at han haabede at kunne fuldende det endnu i Vinterens Løb¹⁵. Han anstillede endvidere lingvistiske Forskninger med Hensyn til Spørgsmaalet om Anglernes Herkomst, og sammenlignede navnlig det danske og det engelske Sprog for at komme til Kundskab om, hvorvidt Anglerne havde medbragt og vedligeholdt deres Idiom i Britanien¹⁶. Han tænkte fremdeles paa eller begyndte en Afhandling om Oprindelsen og Betydningen af den saakaldte Irmensöile, et Emne, der i ældre og nyere Tider fængslede Oldgrandskernes Opmærksomhed¹⁷. Han nævnede endelig allerede nu et Forsøg til en Norges Historie, hvoraf han maaskee endog havde enkelte Dele udarbejdede, saa lidet end de fornødne Kilder og Hjælpebidler endnu vare Danmarks Historiegranskere bekjendte eller tilgængelige¹⁸. Det er ogsaa muligt, at han paa denne Tid, da hans Venner allevegnefra bragte ham Böger og Haandskrifter, kunde have faaet den fuldstændigere Codex af Robertus Monachus, som han var betænkt paa at udgive¹⁹. Ved denne rastløse Virksomhed dulmede han Smerten i sit Bryst og aabnede sig lysere

¹⁵ *Coepi hac aetate* (d. e. i Sommeren 1578) *opus Chronologicum, difficile quidem et prolixum, quod Deo volente in his meæ solitudinis hybernis, ni quid gravius obstiterit, consummabo.* Ep. ad H. Hvittf. Qq3. cfr. Mölleri Isagog. ad hist. Chers. Cimbr. P. I. p. 36. Om denne Chronologie faaar jeg oftere Anledning til at tale; thi den blev ingenlunde færdig den Vinter.

¹⁶ Adam. Brem. Vellej. lib. I. cap. III. D3 vers.—D4. findes en Anmærkning, hvori Vedel omtaler hiint Sproglægtskab og lover en udførligere Afhandling derom „tempestivo magis loco”.

¹⁷ Ibid. ad cap. 4 E2: „Ego columnam hanc Irmindsul Harminio Longobardorum Regi, ut eum nuncupat Velleius Paterculius, qui in episcopatu Paderbornensi vicit Quintilium Varum, ut indicat Tacitus, collocatam existimo. Hanc Carolus Magnus postea destruxit, quum Eresburgum cepit. Erant et aliæ columnæ apud Saxones et Cimbras memorabiles, qualis erat ea, quæ Crodoni collocata fuit in Hartesborg, unde etiam hodie execrationis formula Krödendysuel ab iracundis usurpatur. Item ea, quam Jodutte appellarunt. *De qua re aliàs, Deo dante, fusius*”. Man seer, at denne Note ogsaa virkelig indeholder Emne til en lærd Afhandling, som Jac. Grimm, von d. Hagen, Delius o. a. i den nyere Tid have leveret.

¹⁸ En temmelig vidtløftig Anmærkning til Cap. 7 E3 ender saaledes: „Angli quoque ante tempora Caroli Magni conversi, patriæ amore in Cimbriam et loca vicinia miserunt verbi Dei præcones, *quemadmodum in Chronicis Norvagicis latius demonstraturi sumus*”. Det synes at ligge i disse Ord, at denne Krønike var saa godt som færdig, eller at der var ingen Tvivl om, at den skulde udkomme. Ere maaskee de i Saxo indskudte Episoder Brudstykker deraf?

¹⁹ Møller Cimbr. lit. II. 909. Roberti Monachi Galli Historia de bello sacro libris nono et decimo, qui editæ desunt, auctior ab eo reddita, quæ in Bibliotheca Is. Vossii asservabatur. Möllers Beretning, som Zweggius S. 509 har udskrevet, støtter sig paa Cataloget over Isaac Vossii Manuskripter af Paul Colomies. Confr. Werlauff har havt den Godhed at gjøre mig opmærksom paa, at det samme læses i M. Celsii Hist. Bibl. Reg. Stockholm. p. 138. Hvorfra Vedel kunde have faaet denne Codex, kan jeg ikke sige; men der er endnu, især i Frankrig og Belgien, en stor Oversflødighed af Haandskrifter til denne Forfatter. Jfr. Archiv. f. d. ält. Dent. Gesch. IV, V og fornæmnelig VIII Bind.

Udsigter. Hine mange Arbeider bleve dog ikke fuldendte i den Tid, som Vedel havde beregnet; men hans Udgave af den bremiske Kirkehistorie var saa godt som færdig og maatte ansees for den hæderligste anbefaling, han kunde give sig²⁰.

XI. Længe havde Vedel syslet med dette Værk. Han havde taget sig en nøiagtig Afskrift af den Soranske Codex og forelagt den for sin Hvitfeld, der fra den Tid af idelig opfordrede ham til at udgive den. Arbeidet var imidlertid ved Omstændighederne bleven afbrudt, og for Vedel igjen fortsatte det, ønskede han at erfare Niels Kaas's Mening¹. Det var hans store Held, at Fædrenelandets anseeligste Statsmænd tillige vare lærde Mænd og Deeltagere i hans historiske Studier. Cantsleren gjennemlæste strax Bogen. »Ja,» sagde han derefter til Vedel, »den indeholder Meget, der fortjener at offentliggjøres, men ogsaa enkelte dunkle Steder og uoverlagte Ytringer. I burde vel derfor ikke udgive den, uden at I med det samme oplyste hine og berigtigede disse².» Kaas's Mening bestemte Planen for Vedels Arbeide: der var mere at gjøre end at levere Haandskriftet til Bogtrykkeren³.

Vedel undersøgte nu først, hvem der vel kunde være denne vigtige Krønikes Forfatter; thi Navnet manglede, som ovenfor bemærket, i den Soranske

²⁰ Allerede i Brevet til Hvitfeld læse vi Qq2 vers.: *Pertingit hoc malum (d. e. Sorgen og Forstyrrelsen efter Marie Svanings Død) ad Historiam, de qua scribis, nostram Bremensem, quæ in officina typographica plane instar parturientis quasi *advenit*. Coeptum est in ea aliquid cudi, et ut spero, antequam ad nos recurratis, vobis fiet illa obvia.*

¹ Adam. Brem. Vellej. Præf. b4 vers. Forstanderen Ivar Bartholin havde først laant denne Pergamentscodex til Prof. Jacob Madsen ved Universitetet, derefter til Vedel, der atter meddeelte Hvitfeld den. Denne utrættelige Oldgrandsker, siger Vedel, *identidem postea ut editionem maturarem, me amice ursit et incitavit*. Men Vedels Ægteskab og derefter hans Illustrues Død standsede ham.

² *Esse in hoc multa lectu et cognitu non indigna prædicabat et posse etiam vulgari censebat, modo in locis quibusdam obscuris et parum forte considerate ab auctore ad libellam censuræ severioris expensis admoneretur Lector *sententiæ planioris et veritati magis congruæ.**

³ Denne Mening hos N. Kaas og Vedel, at Adam af Bremen behøver Oplysninger og Berigtigelser, er stadfæstet ved den lange Række af Commentatorer, som hans Bog har funden ligesaa Vedels Tid til vore Dage. Otto Sperling, Sønnen, begyndte et meget vidtløftigt Arbeide, hvoraf endnu en Deel er tilbage (Westphalens mon. in ed. Tom. II. col. 615—692), og hvad der findes af Betydenhed hos ham og hans mange Efterfølgere, blandt hvilke Overamtmand Wedekind i Lüneborg indtager den første Plads, vil ikke blive ubenyttet ved den nye Udgave, som en høiberømt Historiker i denne Tid bereder for Monum. Hist. Germaniæ.

Codex og i alle andre, som han muligen kunde benytte⁴. Det eneste, man kjendte, var Begyndelsesbogstavet deraf, og de Gjetninger, som denne Kundskab hidtil havde foranlediget, vare utilfredsstillende og urimelige. Vedel havde allerede længere forgjeves grundet derpaa og næsten opgivet Haabet om at opdage Forfatterens Navn, da det faldt ham ind, at han hos Helmold havde fundet en vis Magister Adam, der havde skrevet om den hamborgske Kirkes Erkebisper⁵, og da han nu sammenholdt Stedet hos Helmold med sit Haandskrift, blev han snart fuldkommen overbevist om, at dettes Forfatter ikke kunde være nogen Anden end denne Mester Adam, der fortalte om sig selv, at han i Erkebiskop Adalberts Tid var bleven Canik i Bremen, og at han efter Liemars Opfordring havde skrevet denne Bog. Saaledes var da denne Opgave löst⁶. Hvad dernæst selve Udgaven angik, saa synes Vedel, om han end havde flere Codices, dog at have givet den Soranske ubetinget Fortrinet og at have villet lade denne correct aftrykke tilligemed de meget gamle Scholier, som deri fandtes; og de eneste Forandringer, som han foretog, traf Slutningsdigtet, hvori han tillod sig at udfylde

⁴ Vedel skriver ganske mærkeligt Præf. b2 vers.: *Nomen certe ipsius in omnibus istis exemplaribus, quæ ad meas manus pervenerunt, suppressum exstitit &c.* Det fremgaer aabenbart af disse Ord, at Vedel har havt flere Codices af denne Bog, skjönt han, og det med Rette, har lagt den Soranske til Grund for sin Text-Recension. Hvilke nu disse andre Codices have været og hvorfra han har faaet dem, er vanskeligt at sige. Den, som nu findes paa det St. Kgl. Bibl. No. 2296 af d. Gl. K. Saml. kan man ikke vel tænke paa, da den meget senere kom til Kjöbenhavn (Werlauff om d. St. K. Bibl. S. 213); snarere kunde Vedel have havt den Breitenburgske Codex, da Henrik Rantzau stod i Forbindelse med hans høie Beskyttere og formodentlig selv af og til boede paa sin Gaard i Kjöbenhavn (N. Jonge Kbhvns. Beskr. S. 142). Om man ogsaa turde tænke paa de Haandskrifter, der findes paa det St. Kgl. Bibl. No. 1175 og No. 718 (719) Gl. K. Saml., veed jeg ikke. Den hele Sag lader sig i al Fald neppe bringe videre end til en Formodning. Om Alt dette vil man i Pertz's Archiv d. Gesellsch. f. ält. deut. Geschichtsk. gjennem alle Bind finde mange interessante Bemærkninger, og især i Lappenbergs herlige Afhandling, VI B. 766 fgg. Mere kan man vente fra samme Haand.

⁵ Det var Bartholomæus Cypræus, der ved at forbinde A. minimus udbragte Navnet Annonius, under hvilket forvanskede Navn ogsaa Aimoini annales havde gaaet; men tænkte han derved paa Aimon, stötte han slemt an mod Chronologien. Jfr. Vell. Præf. b2 vers. b.3. J. Molleri Isag. ad hist. (Hers. Cimbr. P. I. p. 66. — Stedet hos Helmold lib. I. cap. 14 p. 33 (i Sigism. Schorkels Udg., som vel Vedel har brugt) lyder saaledes: *Testis est Magister Adam, qui gesta Hamburgensis Ecclesie Pontificum, disertissimo stylo conscripsit, qui cum commemoret, Slavianam in duodeviginti pagos dispersitam, affirmat præter tres omnes ad fidem Christi conversos.* Bangert p. 43-44 har tre Varianter i disse faa Ord. Parallelstedet hos Adam. Br. kan læses i Lindenbr. S. R. G. ed. Fabric. p. 20.

⁶ Anf. St. p. 34-48, samt Dedic. til Liemar. — Lindenbrog synes dog ikke ret at have villet erkjende, at Vedels Opdagelse var utvivlsom; thi i sin egen Udgave (Lugdun. Batav. 1595. 4) har han ikke optaget Adams Navn paa Titelbladet, men kalder Bogen blot *Historia Archiepiscoporum Bremensium*. Men Fabricii Udgave nævner uden videre Adam som Forfatter. Det samme gjør Maderns.

eller ordne, hvad der paa enkelte Steder öiensynlig manglede eller var bragt i Forvirring⁷. Hans egne Tillæg bestode deels i de korte Indholdsangivelser, som han forudskikkede hvert Capitel, deels og fornemmelig i de af Cantsleren forlangte Oplysninger, hvorved han af ældre og nyere Skribenter snart forklarede, snart udvidede, snart berigtigede enkelte Steder, som dertil syntes at give Anledning; men alle disse Oplysninger udsondrede han nöie fra Adams egentlige Text og anbragte dem i Regelen samlede ved Enden af Capitlet. I Begyndelsen af Aaret 1579 var det hele Arbeide færdigt, og den fjortende Marts dedicerede Vedel det til Kong Frederik den Anden⁸.

Adam af Bremens Værk er af en saa overordentlig og til alle Tider erkjendt Vigtighed, at det allerede var en stor Fortjeneste, at gjøre det tilgængeligt for Historiens lærde Forskere, og dette Hverv udförte Vedel med en Omhu og Nöiagtighed, som paa den Tid var sjelden⁹. Bogen blev modtaget med almindeligt Bifald og sögt med saa megen Begjerlighed, at den allerede faa Aar efter neppe mere kunde erholdes; men den nye Udgave, som derfor blev besörget af en anden Lærd efter en Codex fra Henrik Rantzau's Bibliothek, tjente endnu mere til at vise Fortrinligheden af Vedels Arbeide¹⁰. Hvad der i dette meest

⁷ Ad. Brem. Vell. Præf. b4: mutila quædam supplevi et luxata repositi in locum genuinum, eo quod carminum ratio, ut constarent illa, eam necessario efflagitarent operam. Om de gamle Scholier: *ibid.* c.

⁸ Bogen burde egentlig kaldes: *Gesta Hammenburgensis s. Bremensis ecclesiæ Pontificum* ifølge Helmold og de gamle Codices (cfr. Thom. Bartholin. *Antiqu. de causis cont. mort.* p. 215); men Vedel har givet den følgende Titel: *Historia ecclesiastica, continens Religionis propagatæ gesta, quæ a temporibus Caroli Magni usque ad Imp. Henricum III acciderunt in Ecclesia, non tam Bremensi, quam vicina septentrionali ferme universa; scripta ante annos quingentos a M. Adamo quodam, loci istius Canonico. Nunc recens mendis vindicata et e tenebris in lucem vocata, studio et opera Andreæ Severini Vellei. Hafn. 1579. 4to.* Paa Foden af sidste Blad læses: *Hafniæ. Imprimebat Andreas Gutteruitz. Anno salutis 1579. Impensis Balthazari Kaus, Bibliopolæ Hafniensis. Dedicatio et Fortale udgjøre fire Ark (a—d), Værket selv med nogle Tillæg og et Register een og fyrgetyve og et halvt Ark (A—Rr 6), alt uden Paginering. Tillægene ere: 1. *Catalogus Episcoporum Bremensium*, 2. *Brevet til Ar. Hvitfeld*, 3. *et historisk Register.* Paa Bagsiden af Titelbladet findes et lille Digt i sex Vers eller Linier til K. Frederik den Anden. Af Vedel er ogsaa den Udsigt over Indholdet af hvert Capitel, der gaar foran selve Adams Historie.*

⁹ N. Staphorst *Hamburg. Kirchen-Gesch. T. I. Vorr. a2 vers.* roser særdeles Vedels Arbeide, og de Forhandlinger og Undersøgelser, der i vor Tid ere foranledigede ved den nye Udgave, som Falck, Ricklefs, Dahlmann og endelig Lappenberg vare beskjeftigede med, og allerede afd. Biskop Münter saa levende deeltog i, have end mere bekræftet denne Dom. *Jfr. Archiv f. d. ält. deut. Gesch. I. 66. III. 633 fg. IV. 33. V. 654. VI. 855.*

¹⁰ De nævnte Forhandlinger vise ogsaa, i hvilken Grad Vedels Udgave er bleven en Sjældenhed. (Det af mig benyttede Exemplar har jeg havt fra Universitetsbibliotheket i Kjöbenhavn.) — Den anden Udgave,

savnedes, var Slutningen af Adams Historie, eller Bogen de situ Daniæ, eet af de allervigtigste Bidrag til Kundskab om det gamle Norden. Vedel kjendte meget vel denne Afhandling, nævnede den, ja optog endog Stykker af den blandt sine Oplysninger¹¹; men han lod den ikke heelt aftrykke, og han angav ingen Grund til denne Udeladelse. Det lod sig vel tænke, at han, nedbøiet af Sorgen over sin elskede Hustrues Død, havde ilet med at faae Ende paa dette Arbeide, og at han havde anseet Adams Værk for fuldstændigt ogsaa uden dette Tillæg, der i al Fald ved en anden Leilighed særlig kunde udgives¹²; men agter man paa den Stemning, som dengang herskede mellem Danmark og Sverrig, og erindrer man derhos den Roes, som Adam udtaler over det svenske Folk, saa turde det maaskee dog ikke være saa urimeligt, hvad svenske Lærde have antydet, at Vedel hellere vilde ganske forbigaae denne Deel af Værket, end ledsage den med de Berigtigelser, som Cantsleren vistnok vilde have fordret¹³.

der blev besørget af Erpold Lindenbrog ikke meer end sexten Aar efter, at Vedels var leveret, fører Titelen *Historia Archiepiscoporum Bremensium*, og udgjør med et Appendix 135 S. 4to foruden Register. Fortalen giver Underretning om den benyttede Codex. Lachmann har søgt imod Staphorst at forsvare denne Udgave i Sammenligning med Vedels (*Dreyers Samml. verm. Abhandl. I. 109 fgg.*); men de nyeste Undersøgelser have givet et modsat Resultat. *Archiv VI. 857—858*. Endnu medens Vedel levede, udkom den tredie Udgave af Adams Værk i Lindenbr. S. R. Germ. Francof. 1609. f. Cfr. Møller. *Isagog. P. I. p. 67*.

¹¹ Lappenberg S. 355 skriver: *Er gedenkt desselben mit keiner Sylbe*. Men ligesom man af Arnæ Magnæi Collation veed, at denne Afhandling virkelig fandtes i den Soranske Codex, saaledes vil man ogsaa af følgende Anmærkning, der iøvrigt ikke hører til de heldigste, see, at Vedel selv udtrykkelig nævner den. *Lib. I. c. 50 N vers.* læse vi nemlig om det gamle Birca: *Ego illam in Oclandia sitam existimarem, in eo loco ubi hodie veterem arcem Borchholmensem restaurat Rex Johannes, nisi reperirem in media Svetia collocatam fuisse hanc ab Auctore nostro in descriptione terrarum septentrionalium, quam huic suo operi adjecit &c.* Og strax efter anfører Vedel følgende Ord af Bogen de situ Daniæ (Lindenbr. Fabr.) p. 62: „Tunc occasione itineris divertit Bircam Adalvardus, quæ nunc in solitudinem redacta est, ita ut vestigia civitatis vix appareant, ubi nec tumulus sancti Unni Archiepiscopi potuit inveniri.” Forresten skylder man en öieblikkelig Distraction hos Vedel, at man har dette Sted: han behövede det slet ikke; i det samme Capitel, som han oplyser, havde han selv ovenfor ladet aftrykke disse Ord: „Birca est oppidum Gothorum, in medio Sveoniæ positum”.

¹² Lappenberg anf. St. Der in letzterem (d. i. dem Briefe an Ar. Hvitsfeld) leidenschaftlich beklagte Tod seiner Frau scheint die Ursache zu seyn, wesshalb Vedel den Abdruck des Buches über die Geographie der nördlichen Länder unterliess. At Vedel ikke ansaae denne Bog for en integrerende Deel af Værket, men som et Slags Appendix dertil, synes ogsaa hans nylig anførte Ord at vise. Senere udgav, som bekjendt, ogsaa Messenius (*Chor. Scand.* cfr. Schefferi *Succ. literat. ed. Möller. p. 85.*) og Stephanius (*Sylloge scriptt. de regn. Dan.*) særlig denne Bog, ligesom man ogsaa har flere Haandskrifter af den alene, f. E. paa d. St. Kongl. Bibl. No. 718. Gl. K. Saml.

¹³ Jo. Messenii *Chorogr. Scand. Præf. Libellus Adami Bremensis de situ regionum aquilonarium plurimas illasque clarissimas gloriæ Svecanæ notas, ex remotissima nostratium memoria et seculorum*

Men uagtet denne Mangel, som de senere Udgaver af Andre i Vedels Levetid afhjalp, var dog hans Recension endnu halvtredie hundrede Aar efter almindelig erkjendt som den fortrinligste af alle: kun var den tillige bleven en Sjeldenhed, som Faa havde Adgang til¹⁴.

Vedels Udgave var mere end en Text-Recension. Hans Anmærkninger og Tillæg godtgjorde en Lærdom og Dygtighed, der kunde give ham den retfærdigste Adkomst til den Post, som han selv ønskede og hans mægtige Venner søgte at forskaffe ham: de viiste nemlig baade hans udbredte Læsning i Oldtidens og Middelalderens Historieskrivere og hans selvstændige Kritik i at bedømme selv meget vanskelige Spørgsmaal. Af dem sees det nemlig, at Vedel kjendte og tildeels nøiagtigen havde studeret Vell. Paterculus, Tacitus, Ptolemæus, Solinus, Beda, Annales Francorum, Regino, Luitprand, Lambert af Aschaffenburg, Siegebert af Gemblours, Aimoin, de gamle norske Krøniker, Helmold, Wilhelm af Newbury, Conrad af Ursperg, Vincentius af Beauvais, Eriks svenske Krønike, Albert Krantzius, Hect. Boethius, Verg. Polydorus og Andre¹⁵, et meget betydeligt Studium for en ung Mand og paa en Tid, da Böger vare sjeldne, og mange af de vigtigste Kildeskrifter endnu henlaae utrykte i Archiver og Bibliotheker. Og dette rige Materiale forstod Vedel derhos i den Grad at vurdere, at mange Anskuelser, der først langt senere trængte igjennem i Videnskaben, allerede i dette hans Arbeide findes antydede eller udførte. At han er den, der har givet

historia petitas, in Fastis tamen Svecorum et Gothorum hactenus nusquam, ne per nebulam quidem conspectas, affatim commonstret, ideo ab exteris et præcipue Andrea Vellejo, Cymbriæ Superintendente, per summam in Sveones invidiam suppressus. Quippe anno MDLXXIX ecclesiasticam ejusdem M. Adami Historiam Hafniæ divulgans, hunc libellum, illi nodo quasi indissolubili adhærentem, expunxit. Cfr. Marim. Dan. II. 66.

¹⁴ Indtil Aaret 1821 var Vedels Adam af Bremen at betragte som en Codex, da det Sorøske Haandskrift brændte med Universitetsbibliotheket i Kbhvn., og som den bedste Text, man havde. Men i dette Aar traf Pertz paa det Keiserl. Hofbibliothek i Wien, MSS. no. 413. 4to., det fortreffelige Haandskrift under den Titel: Mappa terre Saxonie et Chronica Saxonum, som han beskrev i Arch. f. ält. deut. Gesch. III. 651 fgg., og som synes at være fra det trettende Aarhundrede. Denne Wienske Codex stemmer med den Soranske og Wolfenbüttelske; den Vaticanske er kun en Afskrift deraf. Jfr. Lappenberg i Archiv VI. 836 fgg., hvor der gives en samlet Oversigt over alle Codices.

¹⁵ Jfr. for Exempel: Vell. Paterc. E2. Tacit. D3 vers. E2. Ptolem. D3 vers. Solin. Q. Beda: d2. D3 vers. Francor. annal. D4. F4. G. Regin. J2. K3. M3 vers. Luitpr. M4. Lamb. Schafn. Aa4 vers. Bb. Gg vers. Kk. Sigeb. Gembl. M4 Q. Ff4 vers. Aimoin: F4 G2. Are: d2. S3 vers., S4 vers. X2. Helm. Ee2 vers. Q. R3 vers. Wilh. Neubrig. Kk4 vers. Ab. Urspr. X4. Vincent. Bellovac. X4 vers. Eric. Chron. Ll. Krantz: Z2. Hect. Boeth. S vers. V2. Vergil. Polyd. X4. 4 vers. o. s. v. Ofte nævnes Saxo.

Værket det Forfatternavn, hvormed det nu af Alle betegnes, er ovenfor viist; men ogsaa ved mange enkelte Bemærkninger gik han forud for sin Tid. Saaledes rettede allerede han Bedas Angli et Viti til Angli et Juti¹⁶; saaledes forkastede han Adams Række af de gamle danske Konger, skjönt den bremiske Canik vilde have modtaget den af Kong Svend selv¹⁷; saaledes gjendrev han Beretningen om et af Keiseren stiftet Markgrevskab Slesvig, som Adam vilde have lært af en dansk Biskop¹⁸. Paa samme Maade anstillede Vedel en Kritik af Fortællingerne om Ægteskabet mellem Knud den Stores Datter og Keiserens Søn, om Kong Magnus den Godes Dödsmaade, om hiin mærkelige Samtale i Bardewic¹⁹; han meddeelte lærerige Bemærkninger om Christendommens Indførelse i Sachsen för Carl den Stores Tid, om Ebbos Mission til Danmark, om de Danskes gamle Herredömme i England²⁰; han gav adskillige Oplysninger til

¹⁶ Ad. Brem. Vellej. D3 vers. Men endnu over halvandet hundrede Aar efter fandt Langebek det fornödnet at indskjærpe dette: Dan. Mag. I. 135. En Bemærkning af lignende Art om Identiteten mellem Adams Jumne, Saxos Julinum og Helmolds Vinneta, jfr. Q. Q4 vers.

¹⁷ Det er det bekjendte Sted: post cladem Nordmannicam Heligonem regnasse comperi &c. Vedel bemærker L3, at Adam her afviger saa meget, „ut suspicer, aut locum non carere mendis, aut ipsum minus fideli memoria retinuisse ea, quæ ipsi Rex fideliter et loculente satis exposuerit. Jeg har engang yttret mig derom i mine Bemærkninger til Dahlmanns Historie i Petersens Tidssk. f. Lit. o. Krit. VI. 26—27.

¹⁸ Jeg maa give hele dette for Vedels kritiske Dygtighed mærkelige Sted M3 vers. M4: Mirari satis nequeo, auctorem nostrum affirmare, se hæc ex relatu Episcopi Dani accepisse, quæ hoc capite refert, quum eorum nullum exstat in nostris annalibus vestigium, nec apud ullum externum annalium auctorem ita se rem habuisse, comperiam. Asserit Regino Abbas Prumiensis, convertisse quidem Imperatorem Henricum regem Daniae et Abotriarum, nec quidquam addit amplius. At Sigebertus subjicit, eum vicisse Danos, qui per pyratiam Frisones incursabant atque etiam tributarios sibi fecisse, et Chuiptiam Regem eorum baptizari fecisse. Luitbrandus Ticinensis dicit, Henricum Imperatorem inde maxime claruisse apud Italos, quod Danos, nulli ante subjectos, solus ipse debellarit atque tributarios fecerit. Atque ego neque tale unquam nomen ulli regum Daniae inditum fuisse comperi, neque Imperatores Romanos unquam a Danis indigenis tributum sine maxima noxa levasse cognosco. Sed existimo hoc totum de Nordmannis in Frisia residentibus intelligi debere, quos ut Henricus Imperator coaceret ab incursionibus, ultra Albin cohortem aliquam limitancorum militum collocavit. Man seer, at Vedel her allerede har naaet det kritiske Standpunct, hvorpaa Bartholin og Gram selv i dette Stykke fandt Hvile. Cfr. Menckenii Miscel. Lips. nov. T. II. 230—304. — Vedel bekvæmper paa dette Sted en meget udbredt og af Tydsklands samtidige Lærde med en vis Sikkerhed paastaet Mening (Jfr. Jac. Krüger Histor. von d. Triumph zu Odensehe B2 vers.); han bekvæmper ogsaa sin egen vistnok første historiske Læsebog, Carions, der ogsaa har Fortællingen om dette Slesvigske Markgrevskab. Chron. lib. IV. p. 469. (Ed. Francof. 1581.)

¹⁹ Cfr. X4—4 vers. ad lib. II. cap. 47. — Cc3 ad lib. III. cap. 12. — Mm3 ad lib. IV. c. 25. Om den sidste af disse Begivenheder taler han udførligst.

²⁰ Cfr. E3 ad Lib. I. cap. 7. — G2 ad Lib. I. cap. 15. — K3 vers. ad Lib. I. cap. 35. Efter de forskjellige Synsmaader, siger Vedel, regne Nogle de Danskes Herskab over England til tohundrede. Andre til syvhundrede Aar.

Hamburgs Historie, hvilke for den Tid fortjente Agtelse²¹, og han vedföiede sin Udgave af Adam en Fortegnelse over de hamburgske Erkebisper, der i det mindste var en med Kritik forfattet chronologisk Oversigt over samtlige disse Prælater fra Villehad til Liemar, under stadig Henvisning til de Steder, hvor Adam fortalte deres Historie²². Kort sagt, Vedels Arbeide svarede i alle Maader til den store Mening, som hans Samtidige havde om ham, og maatte være en vægtig Anbefaling, naar Spørgsmaalet var om at sætte ham i en Stilling, der gav ham rigeligere Leilighed til at anvende hans Lærdom og Talent til Videnskabernes Fremme og Fædrenelandets Ære²³.

XII. Med større Tillid kunde derfor Vedel og hans höie Velyndere arbeide for deres Plan, som de nu ikke mere lagde Skjul paa: Vedel lod trykke sit Brev til Hvitfeld, hvori den temmelig tydeligt var udtalt. Den danske Saxo havde viist Verden en Mand, der overgik de Fleeste i den Kunst at skrive sit Modersmaal¹; Udgaven af Adam viiste, at den samme Mand ogsaa som lærd og kritisk Historiker indtog en meget udmærket Plads. Cantsler Niels Kaas, der vistnok kjendte dette sidste Arbeide, för det blev trykt, var formodentlig allerede

²¹ Lib. III. cap. 28, Ff. giver Vedel i en lang Note en historisk Udsigt over, hvorledes Staden Hamburg gjennem en Række af Ulykker har hævet sig til den Magt og Velstand, hvori den var ved Begyndelsen af det trettende Aarhundrede, og henviser til de vedkommende Steder hos Adam. Brem.

²² Dette Catalogus Archiepiscoporum ecclesie Bremensis et Hamburgensis, som Stephanius (Notæ uberior. in lib. XII Saxon. p. 225) anförer som et særligt Skrift, er intet andet end en kort Oversigt i schematisk Form, og det findes umiddelbart ved Slutningen af Vedels Adam. Brem. Qq—Qq2. Den vigtigste Deel deraf er Chronologien og Henvisningerne til Adam. — Iövrigt har man et Skrift under samme Titel og fra selvsamme Tid, af Jo. Ottho i Menckenii S. R. Germ. Tom III col. 773—818.

²³ Lappenberg, den kyndigste Dommer, taler saaledes om Vedels Arbeide: „Der Abdruck ist . . . mit Sorgfalt gemacht. Es ist daher für das Studium Adams und nordischer Geschichte überhaupt zu bedauern, dass nur wenige Exemplare dieser Ausgabe abgezogen oder doch in Europa verbreitet sind, so dass sie längst zu den literarischen Seltenheiten gehört und in Deutschland wenigstens ganz in Vergessenheit gerathen zu seyn scheint. Wäre sie verbreiteter, so hätte ihr grosser Werth längst anerkannt werden müssen“. Archiv f. ält. deut. Gesch. VI. 856. Om de ældre Lovtaler over Vedels lærde Oplysninger til Adam af Pontanus, Mart. Zeiler o. A. jfr. Molleri Cimbr. lit. T. II. p. 907.

¹ Brevet til Alb. Friis MS. (hvorom siden; jfr. Sv. Tiu v. d vers.) synes bestemt at vise, at Vedel skulde skrive sin Historie paa Dansk. Vedel siger nemlig der udtrykkelig, at han haabede at kunne skrive en dansk Krönike, ligesaa godt som Niels Krag, „paa vort danske Tungemaal“. Hvitfeld brugte jo ogsaa Modersmaalet. Derimod blev det rigtignok paalagt Niels Krag, der var en berömt Philolog, „ut latino sermone omnia summa fide summaque veritatis cura excqueretur“. Cragii Annal. Præf. Gram. p. 10. Dette er det samme Phænomen, som ogsaa paa andre Maader kommer frem, at den nationale Retning, som Reformationen syntes at ville give Literaturen, blev atter tilbagetrængt mod Slutningen af Reformationens Aarhundrede.

vundet for Vedels og Hvitfelds Önsker; men naar han derefter vilde foreslaae sin Konge at adjungere den gamle Hans Svaning en anden Historiograph, maatte han tillige give Grunde derfor. Thi Svaning havde været Kongens egen Lærer, havde til almindelig Tilfredshed efter Kongens Opfordring bekjæmpet Johannes Magnus og havde sin Danmarkshistorie saagodtsom færdig². Der udgik altsaa under den fire og tyvende Februar 1579 et Brev til Svaning, at han skulde indlevere den af ham forfattede Historie til Gjennemsyn, för den overgaves til Trykken³. Dette var aldeles i sin Orden og ingen Fornærmelse mod den gamle Mand; thi Historiographerne betragtedes dengang og endnu langt senere, saalænge Kongerne og Statsmændene endnu havde nogen Iver for Fædrelandets Historie, som vigtige Statstjenere, hvis Virksomhed og Arbeide vedkom Rigets Ære og Anseelse⁴. Men det kunde tillige give Niels Kaas den bedste Leilighed til at retfærdiggjøre sit Andragende om at udnævne en anden Historiograph; thi Vedel havde ikke meget fordeelagtige Tanker om Svanings Historie, og hans Samtidige synes ikke at have dömt mindre strengt derom, siden den utrykt blev henlagt. Eftertiden har ikke været en mildere Dommer⁵. Vedel kunde altsaa haabe, at

² Svaning var bleven Frederik IIs Lærer omtrent 1540 (Resen Fort. c2 vers.) for at lære ham dansk Sprog og danske Sæder, som K. Christian III. ikke selv kjendte meget til, men dog ikke vilde, at en Fremmed skulde lære hans Sön. (Det var disse Ord, som ikke i Aaret 1707 kunde „tolereres“ hos Chr. Aarsleb. Cfr. Minerva 1790. II. 273—74.) Siden kom det samme Spørgsmaal paa Bane 1588 i Anl. af Christian IVs Opdragelse, der til det danske Rigsraads Misfornöielse var betroet en Udlænding: Schlegels Slange I. 77—78. Not. 23. Hvorledes Kongen og Regjeringen tog Deel i den literaire Strid, Svaning (Rosefontanus) förte med Joh. Magnus: jfr. Lüdorfiana II. 285—86.

³ Nyerup Forteg. p. dan. Hist. S. 67 skriver saaledes efter en Afskrift af Cancellieregistranterne i det Suhmske Bibliothek: „1579 fik Svaningius i Ribe kongelige Ordre, at han skulde komme med sit Arbeide, om det var færdigt eller ei, og overlevere det til Niels Kaas, som med andre Tilforordnede skulde oversee det, för det blev trykt“. Etatsr. Jacobsen har meddeelt mig af Jydske Tegnelser i Cancell. Archiv No. 2 fol. 20 følgende Notits, der i chronologisk Henseende supplerer ovenstaaende: *D. 24 Febr. 1579, Brev til Hans Svaning at udlevere til Gjennemsyn den af ham forfattede Historie, förend den trykkes.* Her synes det at forudsættes, at Arbeidet var færdigt, hvad det vistnok ogsaa var.

⁴ Den i Frederik IIs, Christian IVs og endnu langt senere i Christian Vs Tid (Ny Dan. Mag. III 43—44) herskende Anskuelse, at det var en Statssag at fremme Kundskaben til Fædrelandets Historie, ledede dertil, at Staten ansaae sig som den rette Eier til Historiographens Arbeide. Et Parallelsted til Kaas's Fordring, at ville undersøge Svanings Historie, har man i Cantsl. Christian Friis's lignende Fordring til Pontanus (Holberg Danm. Hist. II. 403 not. a. Udg. 1733), og langt senere i Statsscretair Guldbergs Castrering af Suhms Lærebog.

⁵ Meursius, der paatog sig, uden at kjende det danske Sprog, at skrive Danmarks Historie, holdt sig, som bekjendt, især til Svanings utrykte Krönike, hvorom man saaledes faaer et Begreb hos ham. Jfr. Schlegel Samml. z. Dän. Gesch. II. 4 S. 49 fgg. Vedels Mening derom har jeg ovenfor nævnet.

en Undersøgelse af Svanings Værk endmere vilde fremme hans Planer, og i Begyndelsen af Mai Maaned foretog han sig en Reise til Ribe, hvor han opholdt sig et Par Uger ligesom for at undersøge Leiligheden⁶. Mod Slutningen af samme Maaned vendte han igjen tilbage til Kjöbenhavn, og den femte August blev der for ham udfærdiget et nyt Expectancebrev under forhen anførte Betingelser paa det lovede Prælatur, der nu udtrykkelig bestemtes at skulle være Hans Svanings Deconat⁷. Imidlertid vedblev han fremdeles at være Slotsprædikant, skjönt den ham paalagte Forpligtelse maatte gjøre ham det dobbelt vigtigt at frigjøre sig for enhver anden Bestilling og anvende sine Kræfter udeelte paa det store og vidtløftige Arbeide, hvortil han havde bestemt sig. Hoftjenesten, som han kaldte den, blev ham trykkende, og Omstændighederne forøgede vistnok dens Tryk.

De kirkelige Stridigheder vare nemlig ingenlunde ophörte, fordi det förste Angreb paa Doctor Niels Hemmingsen kun halvt var lykkedes. I Sachsen gik det rask med Samvittighedstvang og Afsættelser, efterat Jacob Andreae havde faaet Inspectionen over alle Churfyrstendömmets Kirker og Skoler, og Virkningerne af hans forfølgelsessyge Iver sporedes ogsaa i Danmark: Niels Hemmingsen havde for tre Aar siden maattet tilbagekalde sin Theorie om Nadveren⁸. Men

⁶ Hegel. Calend. MS. ad 1579: d. 6 Mai. M. Andreas Veiel venit Ripas. — d. 22 Mai. M. Andreas Veiel discessit Ripis. Om Hensigten med denne Reise lader sig af Hegelunds Antegnelser intet slutte.

⁷ Saavel dette Kongebrev, som det ovenf. S. 104 nævnte, har jeg formaat Hr. Kall-Rasmussen til at eftersee, og jeg kan derefter nu meddele fuldstændigere Oplysning. Ved Brevet, dat. Koldinghuus d. 10 Juni 1578, gjør K. Frederik II vitterligt, at, „efterdi Os elskelige, hæderlige og höilærde Mand, M. Anders Sörensen Vedel, Slots-Prædikant paa Kjöbenhavns Slot, haver lovet og tilsagt at skulle beskrive Danske Historier og Konger, deres Bedrift, og samme Arbeid nu strax begynde og foretage“, da under og tillader Kongen, at dersom han Mester Hans Svanings Död overlevende vorder, maa og skal han bekomme det Prælatur i Ribe Domkirke, fornævnte Mester Hans Svaning nu med forlenet er. Dersom Hans Svanings Prælatur bliver det förste, som vacerer, skal Jacob Wind, som er förste Expectans, dermed forsörjes, og vil Kongen i det Sted lade forsee Mester Anders Vedel med hvilket Prælatur sammesteds siden först falde kan. Naar han bekommer noget Prælatur, skal han residere og boe hos Domkirken. — Det andet Brev eller fornyede Brev, som Vedel nu fik, dateret Frederiksborg d. 5 Aug. 1579 (Jydske Regist. fol. 600b—601a), er ganske af samme Indhold fra först til sidst, kun at den Passus angaaende Jacob Wind er udeladt, hvoraf man vel maa slutte, at der nu var truffet et Arrangement med denne, saaledes at Vedel fik ubetinget Expectance paa Svanings Prælatur, Deconatet. — Jac. Winds ældre Expectancebreve var af 19 Aug. 1577. Jyd. Regist. No. 1 fol. 395b.

⁸ Men i Aaret 1574 begyndte ret de store Forfølgelser i Sachsen (paa samme Tid, da K. Frederik II. gav sine Theologer og Præster den förste strenge Paamindelse: Resen S. 275); fire Wittenbergske Theologer förtes fængslede til Leipzig, Peucer blev arresteret, to af hans Svigersønner nedlagde deres Professurer, og Esrom Rudigerus, Camerarii Svigersön, flygtede: Förstem. Lib. Decanor. p. 55—56. Forgjebes interce-

Frygten for Kjøttmageriet var fremdeles stor; Vedel nærede denne ligesom Niels Hemmingsens andre Disciple, og da han skrev Fortalen til sin Adam af Bremen, havde han anseet det for nödvendigt i en vidtlöftig Afhandling at rense sig selv for de catholsk-hierarchiske Lærdomme og Grundsætninger, som denne Bog indeholdt⁹. De Forhandlinger, som kort efter vare blevne aabnede i Odense i Anledning af den slesvigske Lehnstrid, havde fört en Deel lærde og fornemme tyske, især sachsiske, Herrer til Danmark og muligen atter henledet Opmærksomheden paa de danske Theologer¹⁰; i al Fald ankom der faa Maaneder efter, netop paa den Tid, da Vedel fik sit Prælatur yderligere forsikkert, i August 1579, Breve fra Churfyrste August til Kongen med den fornyede Beskyldning mod Niels Hemmingsen, at han i sine Forelæsninger fremdeles vedblev at udbrede den calvinske Lære om Nadveren, og med den fast usömmelige Paa-mindelse til Kongen selv, at hans egen Retroenhed begyndte at blive de tyske Fyrster mistænkelig¹¹. Dette sidste var at röre Kong Frederik paa det ömmeste Sted: endnu i samme Maaned gav han den lærde og berönte Niels Hemmingsen Afsked fra Universitetet og henviiste ham til hans Canonicat ved Roeskilde Domkirke. Der levede nu Vedels udmærkede Lærer og Ven Resten af sine

derede Landgreve Wilhelm af Hessen 1576 for Peucer: Leupold S. 26—27. Og „som Hs. Majest. kom i Forfaring, at Riget endnu uden Lands hos fremmede Herrer oc Förster oc i synderlighed hos Chur-Försten i Saxon oc Lante Meisen (!) hörte ilde for, hvad Skrift oc Böger Doct. Niels Hemmingsön hafde ladet udgaa om Christi Närværelse udi det hellige oc höyværdige Alterens Sacramente“, saa befalede han Niels Hemmingsen at udstede en Revocation, som d. 6 April 1576 blev approberet og underskrevet af det theologiske Facultet: Resen S. 293—295. Jfr. Engelstoft o. Möller histor. Calend. II. 349 fgg.

⁹ Vedel fölte altid, naar han udgav en Bog, den for en Forfatter saa naturlige Frygt for, at Arbeidet havde altfor mange Ufuldkommenheder; men da han i Marts 1579 udgav sin Adam af Bremen, frygtede han, som han selv siger, langt mere Kjøttmagerne end de lærde Historikere; han frygtede dem, „qui zelo, nescio quo, Hierarchiam Pontificiam editione hujus scripti a me stabiliri vociferent (Præf. c vers. c 2 vers.), og derfor skriver han en lang Afhandling (Præf. c 3—d 4) for at sikre sig mod disse Fjender, der vilde angribe hans rene Protestantismus i Læren om en evangelisk Kirkeforfatning.

¹⁰ Ved denne Forhandling i Odense i Foraaret 1579 indfandt sig, som bekjendt, Commissarier fra Churfyrste August, Hertug Ulrich og Landgr. Wilhelm, og blandt dem ogsaa adskillige lærde Mænd: Vitus Vinshemius, Henr. Husanus, Nic. Theophilus, Ad. Traziger, Joa. Müller, Jos. Marcus. Jfr. Jac. Krüger, von dem herr. Triumph. S. 20, 32, 51. Lachm. Einleit. I. 620, 629.

¹¹ „Oc efterdi hand (D. Niels Hemmingsen) endnu holdtis paa Universitetet med Læssning oc disputering udi sin sulde Act oc Myndighed, da var Hs. Majestæt oc det gandske Rige udi stoor Mistancke hos de tyske Herrer, at Hs. Majest. skulde saadan en Meaning handthefve oc med Tiden fordre oc indføre den udi sine Kircker“: Resen S. 318. Tiden bestemmes nøiere i Pontop. Annal. III. 475 („im Anfang Augusti dieses Jahrs.“) og hos Giessing III. 1. S. 25.

Dage, og hans Straf blev næsten til en Belønning: i det stille og fredelige Hjem, han havde faaet, udarbejdede han de skjønne Værker, der have sikkret hans Navn Udödeligheden¹².

Alt dette foregik for Vedels Öine netop i de Dage, da han selv önskede at kunne begive sig bort fra Hofstjenesten til sit rolige Canonicat og sine uforstyrrede Grandskninger i Fædrenelandets Historie. Han kunde misunde Niels Hemmingsen den vundne Frihed¹³. Dennes Skjæbne indeholdt desuden en alvorlig Paamindelse for ham; thi han havde selv tidligere givet sit Bidrag til sin Lærers Forsvar. Men Kongen synes ikke at have villet slippe ham. Det er ikke urimeligt, at Vedel som Hofprædikant maatte følge Kongen næste Foraar 1580 til det store Möde i Odense, hvor de slesvigske Hertuger toge deres Lande til Lehn af den danske Krone, og hvor alt hvad Riget havde af Glands og Herlighed, skulde bæres til Skue¹⁴. Ogsaa den literaire Hæder blev repræsenteret i det mindste ved Tyge Brahe. Den egentlige Taler paa Kongens Vegne var den bekjendte Caspar Paslich. Men Vedel udarbejdede ogsaa i samme Anledning en latinsk Tale,

¹² Resen anf. St. „Og med Pennen oc sin daglige Studering meget gaffnede Kircken“. Jfr. Engelstoft o. Möller hist. Cal. II. 369. Om hans literaire Berömmelse siger Epitaphiet i Roeskilde Domkirke (Marmor. Dan. I. 29): ut non solum nostris, sed cunctis Europæ doctis admirationi fuerit. Erasm. Lætuſ (Rer. Danic. p. 503—505) har en vidtlöftig Fremstilling af hans Fortjenester. Han hörer ogsaa til de faa Danske Mænd, der have faaet en Artikel i Bayles Diction. histor. Tom. II. p. 1423 (Rotterd. 1720).

¹³ Sv. Tiuv. b vers. b2. angiver Vedel ingen bestemt Grund, hvorfor han saa gjerne vilde være befriet fra sin „Hofstjeneste“. Men han ikke skulde sige os den paa et andet Sted? I Ligpræd. ov. Claus Glambek C2 vers. læses fölgende af en forhenværende Hofpræst mærkelige Ord: „Ja end ocsaa hos dennem, som haaffue store Befalinger til Hoffue, at de kædis paa det siste meget der ved, oc lengis til at de maa komme der fra, oc naar de ere der fra forlöste, at de maa være paa deris egen Haand, da er det met dem ligesom met en Ful, der vndkommer aff sit Fulebur oc maa halfue sin fri fluct offuer den vide Skoff oc Marck, huor den lyster.“ — Det er ogsaa værd at bemærke, at Mindet om Vedels Deeltagelse i Niels Hemmingsens Sag ved samme Tid blev fornyet, idet anden Udgave af Vitæ via netop paa denne Tid (1580) udkom i Frankfurt. Det var maaskee just ikke Vedel saa behageligt.

¹⁴ Jac. Krügers Skrift — af hvilken sjöldne Bog jeg har havt fra den Hjelmskjærnske Saml. paa det St. Kgl. Bibl. et Explr., der har tilhört Gram og er trykt 1581 i Ulsen (ikke i Hamborg), hvilken Udg. jeg anförer — nævner intetsteds Vedel. „Der Ehr vnd Achtbar Caspar Paseligk“ er allevegne Kongens Taler: S. 59, 65, 72. Men det var jo ikke umuligt, at en latinsk Oration kunde have hört til de Festligheder, hvormed de höie Herrer efter Belehningen havde „sich froundlich, gnedigst vnd frölich ergetzet“, indtil Hertugerne Löverdagen d. 7 Mai droge bort fra Odense: S. 37. I al Fald lod det sig vel tænke, at Vedel som Privatmand har været tilstede, har fulgt med sin höie Velynder Niels Kaas eller med Tyge Brahe. Talen er heelt igjennem skrevet i en Form, som om den var holdt paa Festdagen selv. Kongen tiltales af og til personlig (A3 vers.: *Regia Tua Majestas*), Hertugerne ligeledes (D2: *vos, qui vestra præsentia hodierni diei actionem ornastis*). Et Program om denne Fest af Prof. Anchersen i Odense 1768 har jeg ikke kunnet eftersee.

som han siden lod trykke og overrakte Kongen¹⁵, og da den treaarige Hertug Christian, Kongens ældste Søn, paa dette Møde blev valgt til Thronfølger, er det rimeligt, at Vedel ligeledes paa samme Tid skrev det latinske Digt, hvori han udtalte sine gode Önsker og Forhaabninger om den unge Herre¹⁶. Begge Arbejder kunde i al Fald tjene til at vedligeholde Kongens Gunst, uden hvilken han ikke turde vente at see sit Önske opfyldt.

Vedel var kjed af Hoflivet, og kort efter viiste sig en Leilighed til Forandring, som han udentvivl önskede at benytte, da det gik i Langdrag med hans Udnævnelse til Historiograph. Hans Ven Laurids Gjödesen, fordum Dux ved Magister-Promotionen i Wittenberg, nu Lector Theologiæ i Riber Capitel og Præst til Vedsted, blev nemlig i Foraaret 1580 udnævnt til Sognepræst ved St. Catharinakirken i Ribe¹⁷. Vedel synes at have anseet denne Leilighed for gunstig til at komme ud af Hofstjenesten, og at have sögt det ledige Lectorat. Men Peder Hegelund, der for elleve Aar siden havde aflöst Laurids Gjödesen som Rector, önskede nu ogsaa at aflöse ham som Lector Theologiæ, og blev Vedel en farlig Medbeiler: han ilede den fjortende Mai fra Ribe til Kolding-

¹⁵ Krüger S. 40. om Tyge Brahe. Jfr. ogsaa Lachmann I. 632—635. Vedels Afhandling i Form af en Tale har følgende Titel: *Oratio panegyrica, oblata sereniss. ac potentiss. Regi Daniæ Dom. Frederico II. quum Otthoniæ feudo Ducatus Slesvicencis investiret illustr. Duces Holsatiæ.* Hafn. 1580. 4. Den udgjör 24 Quartblade, og er dediceret til Kongen. Jeg har benyttet et Explr. fra det St. Kgl. Bibliothek. Vedel begynder med at sige, at han ligesom alle Rigets Præster allerede forhen, i forrige Aar, da Stridighederne bleve afgjorte, havde holdt den befalede Takkebön, men at han nu vilde gjentage denne alene, idet han vilde tale de summa regni Daniæ felicitate, qua præ aliis multis gaudet et perfruitur. Derved opkaster han först Spörqsmaalet om den bedste Statsforfatning, hvilken han da bestemmer efter Pauli Ord: *ἵνα ἡσύχιον βίον διάγωμεν ἐν πίστι εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι* (1 Tim. 2, 2). Derpaa viser han, hvor herligt der i Danmark er sørget for *ἡσυχία, εὐσεβεία* og *σεμνότης*: altsaa — er Danmark det allerlykkeligste Land, har den allerbedste Statsforfatning (reipublicæ forma omnium laudatissima). Saaledes er Gangen i denne Afhandling eller Tale.

¹⁶ Claus Lyschander siger os (Westphal. monum. in ed. Tom. III. col. 449), at Vedel havde skrevet *Cum voto augurium in electionem Christiani IV.*, der var trykt i Kjöbenhavn; de følgende Literatorer gjentage dette. Men Ingen angiver, paa hvilken Tid dette er skrevet. Det forekommer mig, at der kun kan blive Spörqsmaal om 1580, da Rigsraadet (Slange I. 5) eller Rigsraadet og den menige Adel (Resen S. 340) i Odense udvalgte Christian IV, eller om 1584, da Cantsleren förte ham om paa Landthingene til personlig Hylding. Ifølge Udtrykket *Electio* maatte man vel rimeligst tænke paa Valget i Odense. Skriftet eller Digtet selv synes tabt, og det lader til, at Lyschander ikke selv har havt det, eftersom han intet Aarstal angiver, men blot Trykkested.

¹⁷ Terpag. Rip. Cimbr. p. 225, 373. Jeg har oftere nævnet denne Mand. Han var bleven Lector i Capitlet 1569 efter Hans Laugesens Udnævnelse til Biskop. Den 29 Marts 1580 døde Jacob Sörensen, Præst ved St. Catharina, og Laurent. Ægidius blev hans Estermand.

huus for at tale sin Sag, og han gik af med Seieren. Saaledes var denne Udsigt lukket for Vedel¹⁸.

Men Vedel havde ogsaa mægtige Venner, og naar disse ikke ved denne Leilighed havde taget sig af ham, saa var det vel kun i Overbeviisningen om Hegelunds virkelig retfærdigere Krav. Meget snart skaffede de ham den fuldstændigste Erstatning; thi ved Midsommerstid 1580 opnaede han, hvad han saa længe havde stræbt efter. Kongen meddeelte ham Afsked som Hofprædikant og udnævnte ham til Kongelig Historiograph¹⁹. Vedel var dengang i sin bedste Alder, neppe otte og tredive Aar gammel. Han besluttede at forlade Kjöbenhavn. Ungdoms Erindringer, kjærlige Venner og den uforglemmelige Marie Svanings Grav kaldte ham til Ribe. Der, i fredelig og uforstyrret Ro, vilde han indvie sig til det store og herlige Kald, at skrive sit Fædrenelands Historie²⁰.

¹⁸ Denne hidtil neppe bekjendte Efterretning beroer paa følgende Antegnelse i Hegel. Calend. MS. ad an. 1580, d. 14 Mai: *Excurri statim Coldingam propter periculum a M. Andrea Velleio creatum, ut competitor.* Jeg kan næsten ingen Tvivl nære om, at det, som begge søgte at opnaae, var Lectoratet. Vedel var kjed af og tænkte paa at forlade sin „Hofstjeneste“ og lod anholde hos Kongen derom ved sine „gunstige Patroner“: Svend Tiuv. b vers. b2. Lectoratet kunde ikke meget hindre hans frie historiske Studier, og Lectoren var siden 1543 aflagt med et eget Canonicat, siden 1550 med Vester-Vedsted Sognekald, siden 1558 med en egen Canike-Residents og siden 1563 med to Vicariater: Rip. Cimbr. p. 219, 221, 223, 224. Det var saaledes et rigt Præbende. Hvem Hegelund i denne Anledning søgte paa Koldinghuus, siger han ikke: maaskee Lehnsmanden der (Dan. Atl. V. 1013), maaskee en eller anden af Rigsraaderne, som der opholdt sig. Man kunde tænke paa Jörgen Rosenkrants, der var hans Velynder, men ogsaa Vedels. Den 14 Juli nedlagde Hegelund Rectoratet ved Ribe Skole.

¹⁹ Sv. Tiuv. b2. hvor der i Margin læses: *An. 1580 om St. Hans Tiid er jeg fororloved.* Den bestemte Datum for Kongebrevet, der udnævnte ham til Historiograph, har jeg hidtil forgjeves søgt. Det maatte vel dog i Archiverne kunne findes, ligesom Gram har seet den senere Kongl. Bestalling for Niels Krag: Annal. Christ. III. Præf. p. 10.

²⁰ Hvem der blev Hofprædikant efter Vedel, om ellers hans Plads blev besat, er vanskeligt at sige. Zwergius S. 510 nævner M. Albert Hansen som Slotspræst uden at angive Tiden, da han blev det. Hvis han ikke 1578 afløste Niels Kolding, var det ganske rimeligt, at han nu 1580 kunde have fulgt efter Vedel.

Tredie Capitel.

Anders Vedel som Kongelig Historiograph.

Byen Ribe blev fra nu af Anders Vedels stadige Hjem, saalænge han levede, og den blev i Aarhundreder Hovedsædet for hans talrige Efterkommere. Domcapitlet i Ribe var det eneste, som ved Siden af hans lærde Arbejder gjorde Fordring paa hans Opmærksomhed og foranledigede en let og behagelig Sysselsettelse. Venskabs- og Slægtskabsforbindelser i Ribe og Omegn fra tidligere Dage bleve gjenoplivede, nye og inderligere bleve knyttede, og Vedel blev snart aldeles en Ripenser¹. En mærkelig Forandring foregik: ny Skueplads, nye Personer, nye Optrin, nye Forhold af enhver Art. Det gjaldt at ordne sig ind deri og at komme til Ro.

Ribe var dengang et i mange Henseender tiltrækkende Opholdsted. Byen selv maatte uagtet mangehaande Tab, nylig endog ved Pest og Ildsvaade, endnu regnes til Danmarks største og bedste Stæder². Den brede Nebsaa, hvis Sidegrene dannede ligesom en Indlandsøe, omgiven af lysgrønne Enge, bar endnu

¹ Vil man gennemsee Terpag. Insc. Rip., skal man finde, at — jeg troer næsten en Trediedeel af de der aftrykte Epitaphier angaae den Vedelske Familie eller Familier, som vare besvogrede med denne. Matth. Galthen (Beskr. ov. Ribe S. 210) har endog ladet sig bedrage til at give Vedel Plads blandt de lærde Mænd, der vare fødte i Ribe, og gjentager den samme Feil ved hans Navn.

² Rip. Cimbr. p. 729, 730, Pest og Ildebrand. Branden indtraf d. 4 Sept. 1580, vistnok efter at Vedel var kommen til Ribe; thi Ijorten Dage efter holdtes hans Tiolovelsesfest. Jfr. Ligpr. ov. Pr. Podbusk F7 vers.; i Chronol. L vers. skriver Vedel, at der afbrændte *Ni athelgader paa begge sider*. Mads Rostoch in Append. MS. angiver Summen af de afbrændte Huse og Gaarde til 214, men i Digtet selv apostropherer han dog Byen saaledes:

Du Jyllands Hoved-Ziir,

Som bær for Stæderne omkring Dig Ære-Spiir.

Vit. Grund. Q2 siger Vedel: *Ampla est et populosa satis, quod multi sciunt, civitas Ripensis*. Det var dog før Branden; men jfr. Adlers Progr. af 1842 S. 1—2, og Vedels Brev til N. Kaas i Braunii Theatr. Urb., der upaatvivlelig er senere end 1576.

rige Handelsskibe og fulde Fiskerquaser, og den store Mængde af anseelige Bygninger vare Mindesmærker af en større Handelsvirksomhed og en mere blomstrende Tilstand³. Det fattedes heller ikke paa betydningsfulde Minder af en anden Slags. Den gamle ærværdige Domkirke, et Mesterstykke af den nordiske Middelalderes Bygningskunst, hævdede endnu sine lette og luftige Spire mod Himlen, og det mægtige Riberhuus stod der ligesom en bepandsret Kjæmpe fra Oldtiden, færdig til at dække Gudshuset med sine vældige Mure⁴. Ripenserne elskede denne By, vare stolte af den og talte i høie Toner til dens Priis⁵. Dertil kom ogsaa, at Ribe dengang havde sin frie, ved tyske Colonister fremhjulpne, ved Borgernes Velstand befæstede Municipalforfatning⁶. Magistraten, valgt af Borgernes Midte, udskrev selv de Skatter og Bidrag, som Byens Fornødenheder udkrævede, gav de Love, der havde Gyldighed indenfor Byens egne Grændser, og haandhævede disse Love ved en Raadhuusret, der dømte endog i de høieste Instantser⁷. Derfor havde Ribe og maatte have et oplyst, myndigt og anseet

³ Jo. Amerini carm. E6 vers. indeholder en Vexelsang mellem tvende Hyrder Corydon og Thyrsis i Anledning af Freden 1570. I Indledningen dertil, som er en kort Skildring af Ribe-Eggen, læses:

Herbiferis hinc cincta jugis, viridantibus atque
Saltibus et liquidis istinc circumsona stagnis,
Omnigeno quæ pisce scatent — &c.

Hegel. Cal. MSS. nævner mangfoldige Gange Öxne-Udskibningen f. E. ad 15 Apr. 1586, d. 17 Marts 1590, d. 17 Apr. 1598 (60 Skibe til Holland), d. 2 Apr. 1602, d. 14 Apr. 1612. Om de mange borgerlige Pragthygninger, saasom Klynborg, Porsborg o. a. maa jeg ialm. henvise til Terpager, Thorup og Adler, og kun med Hensyn til Thorups Oplysning (Progr. 1833 S. 13) om Navnet Nebsaa vil jeg tilføie, at man ogsaa andetsteds finder Mandsnavnet Næb: Dan. Mag. II. 9.

⁴ Galthen S. 113—114. Efterat det høie Spiir var nedfalden engang ved Slutningen af det fjortende Aarhundrede, fik Taarnet i dets Sted et Skraatag i Midten, der gik op i fire lette Spidser med fire Fløie. Saaledes var det, da Vedel flyttede til Ribe. Men d. 13 Marts 1594 nedstyrede det nordvestlige Hjørne og da fik Taarnet dets nærværende Dannelselse. Om Riberhuus maatte man især see Thorups Progr. 1835. Det stod nu i stor Glands. Dets Forfald skriver sig fra Ödelæggelsen 1659. Cfr. Terp. Rip. Cimbr. p. 33 sqq.

⁵ F. Ex. Jo. Lagonius, Jo. Amerinus, Jo. Francisci, Vedel (hos Braun), Mads Rostoch, o. m. a.

⁶ G. L. Baden om Midd. dan. o. nor. Kjöbst. (Hist. Afh. II) S. 42 har ret gode Bemærkninger om den Indflydelse, som Hansestædernes Magistrater og de fremmede Haandværkere udövede paa Dannelsen af de borgerlige Samfund i vore Kjöbstæder. Ribe havde ogsaa ifølge sin Beliggenhed tidlig mange fremmede Kjöbmænd og Haandværkere, men det tabte sig, da den begyndte at aftage, og ved Aaret 1583 findes blandt de ni og halvtredsindstyve Borgere, der underskrev Fordraget i Viborg af 21 Januar, ikke mange fremmede Navne. Ny D. M. II. 285.

⁷ Jacobsen, d. dan. Kjöbst. (Hist. Tidskr. V) S. 66 fgg. Terp. Rip. Cimbr. p. 583. Adlers Progr. 1844 S. 3, 5, 23 fgg. Dan. Atl. V. 642 fg. — Gildernes Indflydelse paa disse Forhold var heller ikke ringe, og Gildehusene bestode endnu: Insc. Rip. p. 154. Adler 1836 S. 3. 65.

Borgerskab. Den lærde Mand, der blev henflyttet i et saadant Samfund, kunde ikke længe føle sig fremmed deri, og Vedel, der selv var udgaaet fra en anseelig Borgerslægt, sluttede sig saameget desto lettere og hellere til dem, som han tilhørte ved Fødsel og Opdragelse⁸.

Fra en anden Side bestemtes Vedels Forhold ved hans Stilling som Domkirkens Canik. Ribe havde ved Reformationen beholdt sit Capitel, hvis Indtægter i meer end et Aarhundrede derefter bleve anvendte til fortjente Mænds, især Lærdes, Underholdning. Medlemmerne førte endnu det gamle Navn Caniker, og udgjorde, forsaavidt de boede ved Domkirken, et sluttet Collegium, hvis fornemste Pladser kaldtes Prælaturer; men ligesom Kongerne efterhaanden tiltog sig den Ret at bortskjænke Canicater og Prælaturer, saaledes tabte Capitlet ogsaa mere og mere den gamle Betydning, og Canicaterne bleve ikke meget andet end Sinecurer⁹. I Hovedsagen vare nu Canikernes Pligter og Rettigheder indskrænkede til Bestyrelsen af Domkirkens og de med denne forbundne Stiftelsers oeconomiske Anliggender, et vist Overtilsyn med den offentlige Sædelighed og en Dommermyndighed i Ægteskabssager, alt i Forbindelse deels med Lehnsmanden, deels med Byens Magistrat¹⁰. Disse vare de nye Forhold, hvori Vedel indtraadte, da han som residerende Canik tog Sæde ved Domkirken. Capitlet dannedes af fem Prælater og ti Caniker. Erkedeggen Jens Viborg indtog ogsaa som Senior den første Plads. Vedels maatte blive den yngste, eftersom ingen Canik var afgaaet siden Hans Thomesens Død; men ligesom han alle-

⁸ Descript. Rip. ap. Braun. giver Vedel selv Borgerskabet dette Vidnesbyrd: *Ingenia civium valida et acria. Summum apud nos omnes ordines mundiciei studium. Matronis et virginibus ingenita comitatur præter εὐπρέπειαν simplex et decens quædam morum gravitas.*

⁹ Schlegels Statsret S. 95—96 ialmindelighed og Rip. Cimbr. p. 116 sqq. isærdeleshed, hvad Ribe angaaer. Prælaturerne vare ikke lige mange i alle Capitler. Ribe havde Archidiaconus, Decanus, Præpositus, Cantor, Succentor, og de fire første havde dengang tillige hver et Canonicat. Canonicaterne besattes først af Bispen, siden valgte Domherreerne selv, skjøndt Kongen stundom udstedede literære commendatitix; men efter Reformationen tiltog Kongen sig snart den Ret at bortgive Kirkens Præbender, og i den anden Halvdeel af det 17de Aarhundrede (Münter Ref. Histor. II. 625) begyndte man at lægge Godset under Kronen.

¹⁰ Paa Grund af disse Rettigheder kunde saaledes Capitlet afhænde et Kirken tilhørende Huus til Ribe Skole: Terpag. p. 507—8. P. T. Hansens Progr. 1823 S. 7. — Exempel paa Capitlets Deeltagelse i Censura morum giver Luxus-Anordningen af 1561: N. Dan. Mag. II. 272 fg. Curatelet over Kirkens Bygninger og over Hospitalet var ogsaa henlagt til Capitlet, som siden skal vises. Det er saaledes ikke nöiagtigt, naar J. Möller (Histor. Calend. II. 362 Not.) siger, at Canikernes eneste Kaldspligt var at dømme i Ægteskabssager. Den saakaldte Lector Theologiæ havde desuden særlig den Embedspligt at læse.

rede havde Expectance paa et Prælatur, saaledes overlevede han alle sine ældre Colleger og blev tilsidst Capitlets Senior¹¹.

Af den Slægt, som Vedel for tyve Aar siden havde forladt i Ribe, vare Mange naturligviis bortdøde; Andre levede dog endnu, og Leiligheden til nye venskabelige og fordeelagtige Forbindelser stod ham paa flere Maader aaben. Albert Friis til Haraldskjær havde just paa samme Tid afløst Erik Lykke som Lehnsmand paa Riberhuus¹², og til ham havde Vedel en særegen Anbefaling foruden den, som hans Stilling i Capitlet gav ham; thi Albert Friis's Hustru, Ingeborg Gyldenstjerne, var Søster til Fru Karine salig Holger Rosenkrants's til Boller og til Fru Vibeke Niels Friis's til Örlunde, og begge disse hörte allerede fra tidligere Dage til Vedels Velynderinder¹³. Den derved indledede Forbindelse udvidedes efterhaanden til de mange adelige Familier, der stode i Slægtskabs eller Svogerskabs Forhold til de vidtudbredte Gyldenstjerner, saasom Podbuskerne, Rosenkrantserne, Glambekerne, Galterne og andre¹⁴. Her ligesom i Kjöbenhavn var Vedel høit agtet af de fornemste Mænd, der gjerne søgte ham

¹¹ Canonici residentes apud ecclesiam kaldtes de Caniker, som boede deres Residents ved Domkirken: Ny Dan. Mag. VI. 43. Ifølge en Meddelelse af Cand. Kall-Rasmussen efter tildeels utrykte Kilder maa jeg antage, at Capitlet i Ribe, da Vedel flyttede dertil, havde følgende Caniker i Anciennets-Orden: 1. Jens Viborg, Erkeleegn. 2. M. Thom. Knudsen, Præst i Ilygom. 3. M. Frants Berg, Superint. i Oslo. 4. M. Hans Svaning, Degn. 5. M. Caspar Mule, Provst. 6. Christen Lange, Cantor. 7. Mester Hans Laugesen, Superint. i Ribe. 8. M. Jacob Madsen Weile, Præst ved Ribe Domkirke. 9. Jacob Wind, Kongens Secretair. 10. M. Anders Vedel. Med denne Fortegnelse kan nu sammenholdes den Liste, som Terpager p. 144—45 meddeler fra 1608, og hvor Vedel, der efter Jacob Winds Død d. 14 April 1607 var bleven Senior, indtager den første Plads.

¹² Hoffmann I. 21 Tab. II. Han hörer ikke til Cantsler Johan Friis's Linie, men han var Farbroder til Cantsl. Christian Friis den Yngre (til Kragerup), og han blev omtrent ved denne Tid i Vinteren 1581 paa en Herredag i Odense (Res en S. 331) optaget i Rigsraadet tilligemed Hak Ulfstand og flere. Han vil oftere blive nævnet i Vedels Historie. Jfr. Listen over Lehnsmandene hos Terpag. p. 581 og Thorups Progr. 1835 S. 50.

¹³ Ligpr. ov. Ingeb. Gyldenstj. B5 vers. fgg. giver os Ingeborg Gyldenstjernes opstigende Ahnetavle. Her nævnes ogsaa (A8) Fru Karine, som den, efter hvis Begjering Vedel havde udgivet denne Ligprædiken, og det er den samme Fru Karine, til hvem Vedel for fire eller fem Aar siden (1576) dedicerede Laurids Bertelsens Ligprædiken. Niels Friis til Örbekelunde er ligeledes ovenfor nævnet; han var den gamle Cantslers Brodersøn. Alle tre Søstre vare Døttre af Christopher Gyldenstjerne til Iversnæs († 1562) og Anne Parsberg.

¹⁴ Disse Familieforhold har jeg seet af gamle Ligprædikener, især af Vedels, som i det følgende skulle omtales. Foreløbig vil jeg blot bemærke dette: Fru Karines Søn, Otto Christopher Rosenkrants blev gift med Gisele Podbusk af Kjörup; Claus Glambek til Rask og Giord Pedersen Galt til Thyrestrup vare gifte med Söstrene Birgitte og Regisse Rosenkrants, Døttre af Folmer Rosenkrants til Steensballegaard og Margrete Gyldenstjerne.

og oftere benyttede hans Talenter, vel endog noget mere, end hans egentlige Studier just havde Fordeel af. I Ribe selv levede af Vedels ældre Venner den nysnævnte Jens Viborg og Hans Svaning. Begge vare nu hans Colleger; den sidste var det endog i dobbelt Henseende, og Marie Svanings Död havde ligesaalet som Vedels Udnævnelse til Historiograph gjort noget Skaar i den gjensidige Hengivenhed mellem dem¹⁵. I Ribe levede ogsaa Vedels Ungdomsven Peder Hegelund; men skjönt deres sidste Rivalitet havde faaet det for begge önskeligste Udfald, synes det dog, som om Forholdet mellem dem havde tabt noget i virkelig Inderlighed¹⁶. Derimod förögede Vedel Antallet af sine Venner med Mester Hans Laugesen. Denne Mand var Hans Tausens Svigersön og anden Efterfølger paa Bispestolen, lærd, velhavende og anseet blandt sine Samtidige; han var som Biskop og Medlem af Capitlet i flere Henseender forbundet med den unge Historiograph¹⁷, og Forbindelsen blev meget snart endnu fastere knyttet.

¹⁵ Möller p. 905 skriver saaledes: *Ilac (i. e. Maria Svaningia) extincta, fribusculi aliquid ipsi cum Svaningio, ob commune utrique Historiæ Danicæ illustrandæ studium, intercessisse, ex epistola patet nostris ad Har. Huittfeldium. Zwergius S. 492—493 har som sædvanlig uden videre skrevet ud. Men ligesom man af Brevet til Hvitefeld aldeles intet andet seer, end at Vedel, uagtet sin personlige Velvilje for Svaning, ikke ansaae denne gamle Mands Arbeide for svarende til den senere Tids Fordringer, saaledes modsiges det paa det bestemtteste i det vigtigste Kildeskraft, vi have til Vedels Historie, nemlig Ægidius Lauridsens korte Memoire, som rigtignok ikke var trykt, da Möller og Zwergius skreve. Her (Curric. vit. p. 40) læses: *Ligesom han inderlig elskede samme sin forrige Illustrue, saa holdt han ogsaa efter hendes Död en god og tryg Svogerskab med hendes Moder og Södskende, saalænge han levede, hvilket var Gud behageligt og hannem stor Ære, saa at andre deraf bör tage sig Exempel.**

¹⁶ Det har været mig paafaldende, at jeg ikke har fundet Vedel nogetsteds anført som Fadder til noget af Hegelunds mange Börn, hvis Faddere nævnes i hans Calendere. Ja det forekommer mig endog, at Venskabet imellem disse to Mænd maa have være kjölnet för den sidste Concurrence om Lectoratet. Saaledes nævner Calenderen for 1574 i Juli, da Hegelund gjorde en Reise til Kjöbenhavn, en stor Mængde deels lærde deels fornemme Mænd, som han stod i Forbindelse med; men Vedels Navn findes ikke. Man kan vel ikke bringe det videre; men det er dog ret mærkeligt.

¹⁷ Hans Laugesen var bleven Biskop 1569, da Paulus Matthiæ blev forflyttet til Sjælland. I denne Anledning har Hegel. Cal. MS. 1569 d. 3 Aug. følgende Bemærkning, som jeg ikke veed andetsteds at have seet: *Literis Hafnia d. 7 Aug. perscriptis ad M. Thomam significatum est, regia vöoluntate designatum esse M. Johannem Thomam.* Den M. Thomas, som fik Brevet derom, er rimeligviis den samme Paulus Thomæ Ripensis, som Hegelund kort iforveien omtaler som creeret til Magister d. 10 Marts s. A. Jo. Amerinus (Carmin. C5 vers.) taler saaledes om Hans Laugesen:

— sic cris alter et
 Tu Tausanus, ut hæres
 Et Successor es; æmulus
 Virtute ac meritis ut et
 Ejus sis, tua supplicat
 Summis patria votis.

Siden Marie Svanings Död havde Vedel levet et eenligt Liv. Han billigede ikke dette Liv; men den veemodige Erindring om hende optog længe den eneste Plads i hans Hjerte. Nu havde imidlertid den fuldkomne Forandring, der var foregaaet i hans Stilling og Omgivelser, kaldt livligere og gladere Følelser tilbage. Hans Laugesen havde en eneste Datter, dengang en ung Pige i det tyvende Aar¹⁸, altsaa omtrent i den Alder, som Marie Svaning vilde have haft, dersom hun endnu levede. Ved hende haabede Vedel at mildne sin Sorg. Efter fromme Bønner til Gud om et lykkeligt Udfald af sit vigtige Forehavende, efter venlig Raadførsel med sin afdøde Hustrues Moder og Familie, begjerede han Mette Hansdatter og erholdt hendes Faders Samtykke¹⁹. Trolovelsen foregik allerede nogle Maaneder efter Vedels Ankomst til Ribe, den attende September 1580²⁰, og Brylluppet bestemtes til den næste Sommer. Vedel maatte da nu tænke paa at ordne sine huuslige Anliggender og afgjøre, hvad der endnu var forbleven uafgjort ved hans Afreise fra Hovedstaden. Rimeligviis i denne Anledning foretog han sig det næste Foraar en Reise til Kjöbenhavn²¹. Men paa denne Reise, formodentlig paa Hjemveien, blev han syg og sengeliggende i Korsör. Derhen drog den ni og tyvende Juni hans tilkommende Svigermoder og hendes Datter, og bragte ham vel helbredet med sig tilbage til Ribe. Brylluppet holdtes neppe to Maaneder efter, den tyvende August 1581, og i fem og tredive Aar levede Vedel med denne Hustru det lykkeligste Ægteskab²².

Hvitfeld i Bispekr. J3. (4to) kalder ham en höllærd og from Mand, og af Cimbr. lit. I. 681 Not. 2 seer jeg, at han stod i lærd Brevvexling med Joh. Pistorius, vistnok den Gottorpske Hofpræst af dette Navn. Pontop. Ann. eccl. Dan. III. 152 viser dog, at han ogsaa havde sine Fjender.

¹⁸ Ifølge Insc. Rip. p. 53 maatte hun være født 1561. — Vedels Mening om Ægteskabets Lykke kan sees i Ligpr. ov. Prædb. Podbusk a3—3 vers., hvor han dömmet i den bekjendte Strid mellem Thales og Solon.

¹⁹ Curric. vit. p. 40: *Da haver han det begyndt af Guds Paakaldelse og med sin forrige Hustrues Moders, Södskenes og Venners Raad, Fuldbyrð og Samtykke &c.*

²⁰ Hegel. Cal. MS. 1580 d. 18 Septbr.: *Sponsalia M. Andreae Wellei et Mettæ filie M. Johannis Lagonii.*

²¹ Denne Formodning grunder sig paa følgende Sted hos Hegelund (d. 29 Juni 1581): *Til M. Anders Vedle, som loe siug vdi Kaarsör, drog Dorethe M. Hans Laugisöns oc Mette.* Denne Dorethe († 1601) var den ovennævnte Datter af Hans Tausen: Insc. Rip. p. 23, 52. Jeg seer ikke, hvorledes man træffer Vedel i Korsör, uden ved at antage, at han har været paa en Reise til eller fra Kjöbenhavn, og snarest det sidste, da Brylluppet fulgte saa hurtigt efter.

²² Hegel. Cal. ad 20 Aug. 1581: *Nuptiæ M. Andreae Velleij et Mettæ, M. Johannis Lagonii filie.* Hun overlevede Vedel i næsten atten Aar.

Denne Forbindelse bragte Vedel ikke alene i Svogerskab med en i Ribe meget udbredt og anseet Familie, men forskaffede ham ogsaa i Byen de første faste Eiendomme, der bleve ham vigtige og dyrebare. Om der til det Canonicat, han havde faaet efter Hans Thomesen, laa nogen Canike-Residents, er uvist²³; det synes tilladt at tvivle derpaa, eftersom han selv forsynede sig med en Bolig. Hans Svigerfader overlod ham nemlig en grundmuret Gaard, der laa i Skolegaden ligeoverfor Bisperesidentsen paa den samme i ældre Tid ophöiede Grund, hvorpaa ogsaa Domkirken var bygget; den kaldtes ialmindelighed Lilibjerg og var formodentlig opført af Biskoppens Fader Raadmand Lauge Steffensen²⁴. Vedel erhvervede sig ligeledes af Hans Laugesen en anden anseelig Gaard, kaldet Taarnborg, og han kjøbte desuden en Deel mindre Huse, der vare byggede paa Tomten af den gamle catholske Bispegaard²⁵. Men ligesom han rimeligviis først senere kom i Besiddelse af disse Eiendomme, saaledes var og blev Lilibjerget altid hans stadige Bolig og kjæreste Hjem, og denne Gaards Navn er ved ham bleven forevigt. Han mærkede den tidlig som sin Eiendom ved at anbringe sit Bomærke over dens Hoveddör; han aflod ikke med at pryde og pynte den, saalænge han levede; han efterlod den ved sin Död til sine Börn, paa hvem hans Kjærlighed til den gik i Arv og udtalte sig paa samme Maade²⁶.

II. Disse Prydelser fordrede Tid og kunde udföres efterhaanden, som Leiligheden tilböd sig. Men Vedel var kommen til Ribe for at opfylde det

²³ I Regelen havde vel hver Canik sin Residents, og Vedel fik ogsaa senere en Gaard i Steenbogaden; men endnu var han den yngste i Capitlet, og det var saaledes vel muligt, at han ingen Residents havde. Gaardene kunde nemlig opteres efter Anciennetet; saaledes „opterede“ Hegelund d. 22 Januar 1585 Caspar Mules Canikegaard, og da Vedel var ældre Canik end Hegelund, maatte han ogsaa kunne have opteret. Men Vedel har formodentlig saa udleiet sin Residents, hvorpaa man ogsaa finder Exempler.

²⁴ Matth. Galthen Beskr. ov. Ribe S. 70 siger, at Lauge Stephansens Navn og Aarstallet 1545 endnu paa hans Tid (1792) stod paa Huset. Insc. Rip. p. 158 giver os denne Inscription. Navnet skrives der: Lave Sta ein. Jeg vil senere komme til at omtale denne i Vedels Historie mærkelige Gaard.

²⁵ Terpag. Rip. Cimbr. p. 465, 544. Taarnborg beboedes i Reformationstiden af den udvalgte Biskop Ole Munk, der skulde have succederet sin Farbroder Iver Munk; men Ole Munks Svigersön Baron Rein-skat solgte den til Hans Laugesen. Paa Afbildningen af Ribe i Brauns Theatr. urb. viser denne Gaard sig som en anseelig Bygning med to eller tre Spidser, hvorpaa Flöie ere opsatte. Den kaldtes siden Blaagaard og er nu Ribe Bispegaard. — De ni Huse paa den gamle bispelige Curies Plads havde Vedel tilkjöbt sig „a Matrone nobili Elisa Friis“.

²⁶ Rip. Cimbr. p. 511, 713. Om Gaardens Skjæbne i senere Tid skal der blive talt i det fjerde Capitel.

store Løfte, han havde givet sin Konge: at arbeide af alle Kræfter imod dette Maal, det var Hovedsagen. Ved hvilke Midler og paa hvilken Maade haabede han da at løse den skjønne, men vanskelige Opgave?

Uden Böger og Haandskrifter, kunde han intet udrette, og forsaavidt havde han tabt ved at forlade Hovedstaden, hvor begge Dele vistnok i større Mængde vare tilstede¹. Imidlertid vare dog Forholdene dengang meget anderledes end i nyere Tider. Massen af trykte Böger var endnu ikke stor; Regjeringens Archiver vare endnu ikke vel ordnede og let tilgængelige, og en driftig Privatmand kunde vinde større eller dog brugeligere Samlinger, end det Offentlige besad. Vedel havde allerede fra sin Ungdom af, medens han studerede i Leipzig og Wittenberg, begyndt at samle Böger², og han havde uafbrudt fortsat denne Bestræbelse under de gunstige Forbindelser, hvori han levede i Kjöbenhavn. Bibliotheket paa Kjöbenhavns Slot havde staaet aabent for en Mand, der arbeidede i Statens Tjeneste, og Universitetets Liberie over Hellig Geistes Kirke kunde maaskee ogsaa have tilbudt ham Et eller Andet, hvoraf han kunde uddrage Actstykker eller Efterretninger³. Hovedstadens Bogførere havde hos ham fundet Afsætning paa nyere og ældre Sager; Baltzer Kaus, Povel Venrik, maaskee ogsaa Henrik

¹ Werlauff hist. Efterr. om d. St. K. Bibl. S. 3. fg. hvor alt, hvad der vides om de ældre kongl. Bibliotheker, er samlet og mange andre dertil hørende Notitser meddelte. Enkelte Stykker, som Vedel havde modtaget af „Liberiet paa Kjöbenhavns Slot“, kunne bestemt paavises, saasom en skreven svensk Krønike, der tillagdes Jöran Gylthe. MSS. Vellej. Bib. Reg. no. 824 in Fol. i Boglisten. En Sammenligning mellem Hvitfeldts Krønike og den Fortegnelse, som man i Promus Condus har over Vedels Haandskrift-Samling, synes ogsaa at vise, at der i Kjöbenhavn havdes langt flere Actstykker, end Vedel paa sine Reiser omkring i Landet havde været istand til at opdrive; men det gjaldt ogsaa i Kjöbenhavn at finde dem.

² MSS. Vellejan. Bibl. Reg. anf. St i Slutningen af Designationen over, hvad der blev afleveret til Niels Krag, læses: *Had som mine Prentet böger anlanger, som ieg nu vdi tredive samfulde Aar haffuer self indkiøbt for mine Pendige.* Dette Document er skrevet i Slutningen af Aaret 1595. Havde Vedel dengang samlet i samfulde tredive Aar, som han med Eftertryk siger, saa havde han begyndt 1565; men i dette Aar opholdt han sig paa femte Maaned i Leipzig og drog mod Enden deraf fra Danmark til Wittenberg. See ovenf. S. 35, 38. Leipzig og Wittenberg vare netop Steder, hvor man fra Danmark kjøbte Böger paa denne Tid. Jfr. Werlauff a. St. S. 4 Not. k.

³ Jonge Kjöbenh. Beskr. S. 268 bemærker, at Universitetets Bibliothek siden 1539 stod i Helligsteistes Kloster, indtil det 1605, forøget med Christian IVs Bibliothek, flyttedes til den nye af samme Konge opførte Universitetsbygning, hvorfra det i Aaret 1657 kom til Overdelen af Trinitatis Kirke: D. M. T. R. I. 73, 77. Der var ogsaa et Bibliothek ved Frue Kirke, Bibliotheca vetus (N. Dan. Mag. III. 23. S. R. D. VIII. 357), og Franciscana (Jonge S. 147. Jens Rostg. Kjöbenh. Beskr. ad 1565). Der gaves vel ogsaa forskjellige Brevkamre eller Archiver i Kjöbenhavn. Jfr. Grams Anm. i Ny D. M. III. 30. — En kort Beretning om de Kjöbenh. Bibliotheker i Beg. af det attende Aarhundrede finder man i Neickelii Muscographia S. 384 fgg.

Smith eller hans Familie og andre Literatorer havde forskaffet ham Böger og Haandskrifter, som han bevarede i sit Bibliothek⁴. De høie Statsmænd havde efter den gamle Cantslers Exempel kappedes om at fremme hans Studier. Jo. Friis havde, som det synes, overladt ham en stor Deel baade ældre Documenter, maaskee fra Ove Bildes Museum, og nyere fra Rigets Archiver⁵. Niels Kaas, Jörgen Rosenkrants og Claus Bildes Arvinger havde paa lige Maade sørget for ham, og den unge Arild Hvitfeld havde meddeelt ham af sit Forraad, ligesom han havde modtaget af Vedels⁶. Alle disse Bidrag angik formodentlig især

⁴ At Vedel allerede i sin Ungdom stod i Forbindelse med Balth. Kaus, har jeg ovenfor S. 39—40 søgt at gjøre rimeligt, og denne Mand var endnu, medens Vedel var Hofprædikant, en driftig og kyndig Boghandler, af hvis Duelighed selv Regjeringen betjente sig (Dan. Mag. T. R. I. 140, 141). Af Prom. Cond. col. 1588 seer man aldeles bestemt, at han skaffede Vedel Böger. Der gaves ogsaa andre samtidige Bogførere. Claus Foerd behøver jeg ikke at nævne. Men er det saa ganske vist, at han var den første Boghandler i Kjöbenhavn efter Reformationen? Thura (Idea hist. lit. p. 239) kjender ikke Frants Bogfører, der allerede 1540 nævnes i Ole Chrysostomi Universitets-Regnskab S. 83. — I den ovennævnte Designation blandt MSS. Vellejan. anføres en Chronicon ordinis Teutonicæ, som *Poffuel Venrick meddeelte mig i Kjöbenhavns An. 1579*; men hvem denne Povel Venrik forresten har været, veed jeg ikke. — I Prom. Cond. a. St. lidt ovenfor læses: *Ex libro Henrici Vegneri Malmogiensis Chronologica quædam ab an. 1074 ad 1549*. Men her havde jeg megen Lyst til at læse *Henrici Vejeri*. Vistnok er Navnet Vegner i det sextende Aarhundrede ikke ubekjendt i Danmark, hvor det uidentivl stundom har antaget Formen Wegner eller Wegener, der i samme Aarhundrede fandtes i Slesvig (hvorfra Bogtrykkeren Nicol. Wegener stundom kom til Ribe, hvor han kjendte Hegelund: Hegel. Cal. 1586 28 Septbr.; han trykkede Vedels Afhandling de orig. app. Dan.) og i Lybek (hvor M. Phil. Wegener og Joh. Wegener have udgivet Hegelunds Almanakker for 1573 og 1589), og navnlig forekommer det i Skaane, hvor den bekjendte Biskop Thomas Vegner skal være født; men en Henrik Vegner har jeg intetsteds fundet, og, hvad der især er at mærke, Læscmaaden hos Westphalen er meget mistænkelig, ligesom det hele Aftryk er slet. Haandskriftet i Quart p. d. St. K. Bibl. stemmer med Westphalen; derimod har Haandskriftet i Folio, skjönt det ligesom Westphalen berarber sig paa Andreas Kellinghusens Afskrift af Vedels Autographum hos Christen Worm, Formen: Vegneri. Man seer deraf, at Worms Exemplar paa dette Sted har været utydeligt. Men i MSS. Vellejan. Bib. Reg. n°. 2438 in 4to findes nogle Levninger med *Vedels egen Haand*, og der læses aldeles tydeligt *Henrici Vejeri*. Nu siger Lyschander os (Westphal. mon. III. col. 463), at Rævebogens velbekjendte Udgiver Herman Vejer, som Lyschander kalder Viegerus, var Broder til Henricus Faber Malmogiensis, d. e. den ligelødes meget bekjendte Literatør Henrik Smith, og Worm (II. 394) vil vide, at denne Henrik Smith var Vejermester i Malmö. Saaledes have vi da en *Henricus Vejerus Malmogiensis*, af hvem eller af hvis Familie Vedel kunde antages at have faaet den omtalte Chronologic.

⁵ Prom. Cond. col. 1592 synes at have bestemt ti Blade til en Fortegnelse over de Böger, som Vedel havde faaet af Jo. Friis, og paa Listen (MS.) over de til Parsberg afleverede Böger findes allerførst en stor tyk Krønike, som Jo. Friis havde laant Vedel. Denne eiede ogsaa mange Actstykker fra sin egen Tid, som han neppe uden ved Jo. Friis eller en anden fornem Statsmand kunde have faaet.

⁶ Svend Tiuv. b7 vers. nævner Niels Kaas og Arild Hvitfeld som dem, der have meddeelt Vedel en Deel. I Brevet til Parsberg (MS.) omtales ogsaa disse to; men der siger Vedel, at han af Cantsleren havde *bekommet en saare ringe Ting*, og i Brevet til Alb. Friis (MS.) gjentages dette. Af Jörg. Rosenkrants's Actstykker nævnes i MSS. Vellej. Bib. Reg. n°. 826 in Fol. en „*orfeide oc quittans gjort med Grev Gert.*”

Fædrenelandets indre Historie; men den franske Gesandt Charles Dancey havde ogsaa været Vedel til Tjeneste med diplomatiske Actstykker vedkommende Forhandlinger med fremmede Stater⁷.

Saaledes havde Vedel, allerede da han flyttede til Ribe, upaatvivlelig medbragt et ikke ringe Forraad af de Hjælpemidler, som hans historiske Arbejder fordrede, og Opholdet i denne Bye gav ham Leilighed til at forøge det. Der var Domkirkens gamle Bibliothek i Capellet Bethlehem, vistnok ilde medhandlet af Tid og Mennesker, men dog netop paa Grund af dets Ælde maaskee indeholdende adskillige Stykker, der ikke andetsteds vare at erholde⁸; der var en Bogsamling, som tilhørte Domskolens, men hvortil et Medlem af Capitlet, der paa en Maade var Skolens Patron, maatte have den frieste Adgang⁹; der levede den gamle Historiograph Mester Hans Svaning, som i mange Aar havde arbejdet i det samme Fag, eiede ikke ubetydelige Samlinger og neppe vilde forholde sin yngre Collega og Ven, hvad der dog snart ved hans Død vilde tilfalde denne¹⁰.

Claus Bilde maatte vel være den gamle Claus Bilde til Lyngsgaard, Rigsraad og Rigshofmester († 1558), en meget anseet Mand i Frederik Is og Christian III's Tid. Jfr. D. Mag. II. 52. IV. 241. Ny D. Mag. I. 216, 230. II. 251. Han var Fader til Beate Bilde. I Prom. Cond. col. 1588 læses: *Et alia quædam aliunde, af en gammel Rulle, som Herr Claus Bilde haffde, ab anno Chr. 1027 ad 1323*. Hvad denne Rulle blandt andet kunde have indeholdt, derom komme vi uidentvilt til Kundskab hos Hvitfeld Tom. II. 112 (4to), der nævner *en gammel Pergamentz Bulle, tilhørde Her Claus Bille, opskreffuen om Konning Woldemars Rigdom*, og giver sit Uddrag deraf. Ogsaa Vedels Excerpt er endnu tilbage og findes i MSS. Vellej. B. U. II. no. 120 in 4to skrevet paa Latin. Petrus Olai havde havt det samme Document, og udskrevet det i sine *Collectanea*, hvorom kan eftersees S. R. D. VII. 510 sqq. Hvad Hvitfeld havde meddeelt Vedel og denne igjen hiin, lader sig kun formode i enkelte Tilfælde; saaledes kunde vel den i Prom. Cond. col. 1589 anførte *Chronica ecclesie Ripensis s. Episcoporum historia* vel være det samme Skrift, som Corn. Hamsfort havde skrevet for Hvitfeld; Dan. Mag. II. 3. not. b.

⁷ MSS. Vellej. Bib. Reg. no. 824 in Fol. i Listen over de Haandskrifter, som Vedel i Septbr. 1595 afleverede i Ribe til Niels Krag, finde vi f. Ex. Følgende: *It Kong Ericks XIV Bref til Carolum Dansæum om freds forhandling vdi den Suenske Feide. Item nogle Breffue til hans (Kongen af Frankrigs) Legat Carolum Dansæum. Legatens skriffuelse til hannem igjen o. s. v. o. s. v. o. s. v. om de polske Sager*.

⁸ Terpag. Rip. Cimbr. p. 226: „non spernenda bibliotheca, et quidem in sacello Bethlehem dicto”. Jfr. Galthen S. 124. Dan. Atlas V. 624. Det stod siden i Capitelshuset, og omtales endnu af Mads Rostoch (MS.) med disse Ord:

Her gamle Breve nok, her pregtig Bispedragt.

⁹ I Vedels korte Beskrivelse af Ribe i Braunii Theat. Urb. nævnes *Bibliotheca publica Gymnasii trivialis*.

¹⁰ Prom. Cond. col. 1590: *Actio Eriici Menved*. Dette Stykke af de Vedelske Samlinger er endnu bevaret blandt MSS. Vellej. Bib. R. no. 2440 in 4to, ligesom man da ogsaa har det trykt i S. R. D. VI. 535 sqq., hvor der henvises til de Vedelske Samlinger; men i Haandskriftet har en nyere Haand (Langebeks?) skrevet følgende Bemærkning: *Videntur mihi manu Johannis Svaningii Ripensis, soceri A. Welleji,*

Og havde Ribe end ikke de anseelige Statsmænd, der i Hovedstaden havde opmuntret og understøttet Vedel, saa forstod dog Vedel fra Ribe af at sætte sig i Forbindelse med andre mægtige og lærde Herrer, der paa mange Maader kunde komme ham tilhjælp. Han brevvexlede saaledes med den lærde Patriot Henrik Rantzau¹¹, hvis Bibliothek dengang var vidt berømt, og det turde vel antages, at han ad denne Vei forskaffede sig en stor Deel af de Skrifter, der gave ham Haab om at kunne levere ogsaa Holstens Historie, saasom den Holstenske Krønike, der agtedes for en stor Sjældenhed¹². Senere udvidedes hans Samlinger ved den Reise, han foretog sig omkring i Riget. Hvorledes nu end disse Midler vare tilveiebragte, saa eiede Vedel fjorten Aar efter sin Ankomst til Ribe en Samling af Böger og Haandskrifter til Fædrenelandets Historie, som paa den Tid intet andet Sted var at finde. »Min Bogsamling», sagde han med en vis Stolthed, »har ikke sin Lige i de tre nordiske Riger»¹³.

Men förend Vedel gav sig til at skrive den saa længe og saa inderligt önskede Historie af Fædrenelandet, var det ikke mindre nödvendigt, at han alvorligt overveiede, paa hvilken Maade han ved de samlede Hjælpemidler skulde angribe den vanskelige Opgave. Thi hverken som Historieforsker eller som Historieskriver havde han egentlig Forarbeidere eller Forgjængere. Theorien af sin historiske Grandskning forelagde han ingensinde Verden; man maa følge ham i Studerekammeret og kaste et Blik i den slittige Mands Papirer for at komme til nogen Kundskab derom. At han ialmindelighed ansaae Sandheden for en Historieforskers höieste Lov, at han anbefalede Kildestudium og meente,

descripta, præsertim cum ipse id Svaningius in tractatu de Feudo-Slesvicensi indigitare videatur. Saaledes finde vi ogsaa i Prom. Cond. col. 1592: *En Retractat om Aarsagen til den Suenske Feide.* Men denne Afhandling var af Svaning; thi i den haandskrevne Liste over de til N. Krag afleverede Sager læses: *En retractat, som salig M. Hans Svaning screff vdi Feiden om de tre Kroner oc andet. Findes iblant M. Hanssis Documenter.* Saaledes gik Svanings Samlinger først til Vedel (jfr. Suhms Saml. v. Nyerup I. 331) og fra Vedel til Krag: jfr. Gram i N. Dan. M. III. 23.

¹¹ Eet af disse Breve fra Henrik Rantzau til Vedel er endnu tilbage, og bevares blandt MSS. Vellej. B. R. no. 2153 in 4to. Jeg haaber at skulle finde Leilighed til nærmere at ontale denne Reliquie af en Mand, der var Kongen ligesaa hengiven (*Salvo Rege Daniæ felices Ranzovii*: Dan. Mag. I. 365), som Kongen var ham hengiven, quod Principum in favore alias rarissimum — hvilket sidste Aarslev hellerikke maatte sige: Luxdorfiana II. 292.

¹² I den haandskr. Liste over det, som Vedel d. 28 Juni 1595 sendte til Kjöbenhavn, nævnes denne Bog saaledes: *Den Holster Krönike, som er först skreffuen paa Pergament, oc findes i Landt Holsten iche flere der aff uden den.*

¹³ Dette siger Vedel baade i Brevet til Valdemar Parsberg og i Brevet til Albert Friis.

at ingen Fremstilling paa anden Haand kunde erstatte Mangelen deraf¹⁴, dette vil man ikke anføre som noget Særegt for den Vedelske Critik. Man har mere characteristiske Træk deraf. I de første Aar af sit Ophold i Ribe arbejdede han paa en Afhandling, der gav ham Leilighed til at vise sit Greb paa historisk Forskning, nemlig den om det danske Folks Oprindelse¹⁵. Ved Undersøgelser af denne Art henvendte han med en for den Tid mærkelig Skarpsindighed sit Blik paa Sproget, hvori han søgte en Veiledning til Kundskab om Nationernes Slægtskab, ældste Vandringer og udsendte Nybyggere. Derved undgik det ham ikke, at et Sprog i Tidernes Løb kunde lide mange Forandringer, og han opka-stede sig altsaa det Spørgsmaal, hvorledes man igjennem disse Forandringer skulde opdage, hvad der havde hørt til en given Nations oprindelige Tunge-maal¹⁶. I denne Henseende maatte man da, meente Vedel, især være opmærk-som paa Benævelserne for Nationens ældste Fornödenheder og Andet, der ikke var megen Afvevling undergivet, saasom Navnene paa Værktöi og Vaaben, paa Lande, Byer, Personer og deslige; gjennem disse Spor maatte man forfølge Folkeslagenes Vandringer fra deres ældste Hjemstavn¹⁷. Erindrer man, at ingen Leibnitz endnu havde brudt Isen paa denne Vei, saa vil man ikke nægte, at disse Betragtninger röbe en ægte Forskeraand, tilmed paa en Tid da den bibelske Forestilling om Sprogforvirringen i Babel var saa rodfæstet, at Vedel selv ved Siden af sine rigtigere Anskuelser dog troede at burde tage noget Hensyn der-

¹⁴ Adam. Brem. Vellej. c2: Sed profecto, si æqua lance ea in se utrinque comparemus, non tantum in his fidem, quæ anima est historiae, sed et diligentiam in transcribendo desiderabimus . . . Loquatur itaque hic noster auctor ipse, et cum eo ut conferantur, si lubet, posteriorum centones atque augmenta episagmatica tantum abest, ut impediam, ut nihil sit, quod velim aut cupiam impensius. Vedel sammenligner netop her de gamle Kildeskrifter med nyere Forfatteres Fremstilling.

¹⁵ Nemlig Afhandlingen de origine appell. regn. Dan. At Vedel allerede 1579 havde denne i Tanker, vise hans egne Ord, Ad. Brem. M4: *Verum quod ab hoc Henrici Marchionatu quidam Danomarchiæ nominis originem trahant, id alterius erit et loci et considerationis*. Dette Skrift blev ogsaa det allerførste, som udkom efter Adam af Bremen.

¹⁶ MSS. Vellej. Bibl. U. II. no. 121 in 4to have en liden Opsats af Vedel, skrevet med hans egen Haand, tre Quartsider stor og med den Titel: *Unde lingua cujusque gentis peculiaris cognosci potest*. Den er skrevet paa Latin og er intet andet end et Studium i Studerekammeret; men den er meget mærkelig med Hensyn til det Indblik, den giver os i den Vedelske Critik. Han betragter Sproget som det vigtigste Vidnesbyrd om Nationernes Slægtskab: *Si de linguis constaret, quot essent et qui eadem usi, jam de gentibus quoque res plana foret . . . Difficulus de gentium migrationibus, primis sedibus et deductis coloniis judicatur; gens enim gentem pepulit sede sua &c.*

¹⁷ Anf. St.: *Ex appellatione armorum, urbium, personarum, regionum; ex migrationis serie et loco ab origine primaria.*

til¹⁸; og kan man end ikke vide, hvormeget han i dette Punct stod paa Skuldrene af sin talentfulde Lærer Caspar Peucer, saa vidner det dog om videnskabelig Selvstændighed og Kjækhed, at turde holde og gaae frem paa en Bane, som Efterfølgerne saa hurtigt forlode¹⁹. Hvorledes Vedel ogsaa i speciellere Undersøgelser udøvede sin kritiske Gjærning, derpaa havde han i sin Saxo og især i sin Adam givet Beviser; men hans fortsatte Studier af Saxo bragte ham endnu videre, og allerede i disse Aar vovede han at forkaste saa meget af denne, at Tidsalderen, der ikke kunde følge ham, begyndte at forkjættre hans kritiske Resultater som dumdristige Angreb paa de gamle Historieskriveres Udsagn og de lærdeste Mænds Meninger²⁰. Var dog ikke denne Skjæbne altid udmærkede Mænds Lod.

Historieskrivningens Kunst blev ligeledes i Vedels Studerekammer underkastet omhyggelig Overveielse. Allerede for nogle Aar siden havde han udtalt sig derom, hvad Fædrenelandets Historie angik, i hiin Memorial til Cantsler Niels Kaas, og en almindelig Regel derfor kunde efter hans Mening ikke gives²¹. Dog kunde han, naar han sad grublende mellem sine Bøger, ikke afholde sig

¹⁸ Jeg har ikke overseet, at allerede Joh. Bodinus foreslog at benytte Sprogene paa denne Maade, og at han var noget ældre end Vedel; men det er ganske vist, at Bodini Ord i al Fald vare en Røst i Örkenen, indtil Leibnitz fremstod. Man skal desuden nedenfor see Beviser paa, at Vedel virkelig gik videre end til en almindelig Yttring i denne Sag. Snarere kunde man nævne den bekjendte Goropius Becanus som den, der kunde have ledet Vedel ind paa denne Vei. Vedel eiede (Prom. Cond. col. 1594) og benyttede denne forunderlige Mands Skrifter, altsaa vel ogsaa hans Hermathena. Goropius kunde vel have henviist til Sprogens Benyttelse; men af ham kunde egentlig blot læres, hvorledes de ikke maatte benyttes. — Spor af Forestillingen om Babels Taarn findes i den nysnævnte Afhandling og andetsteds. Der kunde Goropius tjene ham: Cfr. f. E. Hermathena p. 218 sq.

¹⁹ Peucer de gentibus arctois (Prom. Cond. col. 1595) har jeg, som forhen bemærket, ikke kunnet erholde. Hvorlidet denne Vedels Anviisning frugtede, vil man see ved at kaste Öiet paa den 1622 udgivne Danske Historie af C. Lyschander. Derimod henvendte hos os Ol. Worm igjen en stor Opmærksomhed paa Sprogene, hvorom hans Breve især give mange mærkelige Vidnesbyrd.

²⁰ I Aaret 1584 svarer Vedel allerede paa denne Anke: Nam audire et videre iamdudum mihi videor susurrantium murmura, qui me audaciæ ac erroris velint arguere, quod auctoritatem historici nostri domestici labefactasse ac doctissimorum virorum sapienter hac in re inventa ac pronunciata meâ oratione damnasse præsumserim. Men jeg skal nok retfærdiggjøre mig, siger han, og jeg skal mildelig rette, hvad Andre have feilet. Tantum abest, ut in Saxonis nostri, laudatæ et spectatæ industriæ auctoris, nomen inveni gestiam. Or. de app. regn. Dan. B2—2 vers. Man seer heraf, at Anders Foss's Beskyldning imod Vedel (ovenf. S. 90.) dog ikke er saa bogstavelig sand.

²¹ Comment. de scribend. hist. Dan. MS. eller det tilsvarende Sted i den senere danske Bearbejdelse, Nyerup S. 27—28: *de have forsoet sig herudi, at de have ikkun givet een Form og Maade alene i Almindelighed o. s. v.*

fra at tænke over Spørgsmaalet i Almindelighed. Som han sad der en Dag, tog han et Blad Papir og nedtegnede i Korthed Resultatet af sine Overveielser²². Historieskriveren, saaledes skrev han, har to Ting at agte paa, Materien og Formen: hvad Materien angaaer, da maa han holde sig til de givne Facta, vælge med Skjønnsomhed mellem det Væsentlige og Uvæsentlige og fordele det valgte Stof paa en passende Maade; men det er ham dog ogsaa tilladt at meddele af sit Eget deels Samtaler i Personernes Character, deels Localbeskrivelser og andre Oplysninger, deels Bedømmelser af Personer og Handlinger²³: hvad Formen angaaer, da kan han betjene sig baade af egentlige og af figurlige Udtryk, kun at de første maatte være tagne af det dannede Sprog; han kan udtale sin Mening enten directe med egne Ord eller ved at anvende et ægte dansk Ordsprog, hvad enten dette havde Form af Lignelse eller af Ordspil²⁴. Paa et andet Blad optegnede han ogsaa i Studerekammeret kortelig sine Betragtninger over de Hensyn, som en Biograph burde tage²⁵. Saaledes reflecterede Vedel over Historieskrivningen i Almindelighed; men meget udførligere havde han med specielt Hensyn til Fædrenelandets Historie udtalt sig i hiin Afhandling til Niels Kaas. Denne tog han nu 1581 atter for sig og omarbejdede paa Dansk, uden

²² MSS. Vellej. B. U. II. no. 121. 4to bevares endnu dette Papir, indeholdende Vedels Reflectioner over Historieskrivning, en kort Antegnelse paa to Octavsider. Vedel har fremstillet Resultatet af sine Betragtninger deels i flere aphoristiske Læresætninger, deels i en tabellarisk Form, som han overhovedet ofte brugte, naar han i Studerekammeret vilde lægge sig Noget tydeligt for Øiet. Jeg skal dog i det følgende søge at give Meningen uden denne Tabelform.

²³ „In historia conscribenda consideranda duo: res et verba. Res sunt aut res gestæ s. substantiales, propriæ, in quibus habenda est ratio *delectus* inter necessaria et non necessaria et *dispositionis* s. methodi, quæ aut aperta est, simplex vel varia, aut tecta; aut sunt accidentales, accessoriæ, ab auctore, tanquam censura, addendæ, partim *orationes* de colloquiis, descriptionibus et disputationibus, partim *sententiæ*, quibus res laudantur aut vituperantur”.

²⁴ „Verba, quæ sunt tanquam vehiculum, dupliciter consideranda. Et primum quidem sunt aut propria, quæ debent esse selecta et svavia, non vulgaria et coacta, aut figurata. Sunt vero deinde aut simplicia aut composita, quæ phrases vocamus; hæ phrases vero sunt partim *genuinæ*, minime coactæ, partim *figurales* et proverbiales.”

²⁵ Dette Stykke Papir findes i samme Fascikel af de Vedelske Haandskrifter og har den Overskrift: In personarum descriptione consideranda. De Puncter, som en Biograph burde være opmærksom paa, angives saaledes: natio, patria, parentes et familia, sexus, nomen et agnomen, ecclesia, educatio, forma, ingenium, animus, mores, exercitia, vitæ genus, liberi, amici, res gestæ, virtutes, doctrina, præmia rerum gestarum, fata et fortuna, vitæ pericula, acute dicta, miracula quæ acciderint, ætas, corporis forma, *σύγχρονος*, vitæ exitus, opinio post mortem, posteritas.

dog nu eller nogensinde at udgive den²⁶. Anden Afdeling deraf angik netop Formen for en fuldkommen dansk Historie, og skildrede den Fremgangsmaade, som Vedel ansaae for den heldigste. Historieskriveren, sagde han, maatte forud nøie overveie, hvad han vilde meddele og hvad han vilde forbigaae; han maatte begynde med en Beskrivelse over Landet, som Begivenhedernes Skueplads, med en Fremstilling af Folkets Oprindelse, Vandringer, Sæder, Sprog og Character og med en fast Chronologie, hvorefter enhver Begivenhed henførtes til sin bestemte Plads²⁷; og naar han derfra gik over til selve den historiske Fortælling, saa maatte han ikke udbrede sig vidtløftigt over Krigsbegivenheder og ikke indblande i Danmarks Historie de Riger, som nordiske Stammer i andre Lande havde stiftet, men holde sig til det Væsentlige, navnlig til Beretningen om Religionens Fremgang og Indflydelse, og lade Fortællingen uafbrudt skride frem som en Række af Aarsager og Følger²⁸. Undersøgelsen om den bedste Form for en Historie af Fædrelandet fortsatte han fremdeles; men han bevarer alt dette blandt Studerekammerets Hemmeligheder, og offentliggjorde aldrig Resultaterne af disse stille Overveielser²⁹.

III. Men sporedes i disse Aar Vedels Flid og Arbeide end ikke udenfor hans Studerekammer; saa er det dog vist, at han i dette var overmaade

²⁶ At denne Omarbeidelse eller Oversættelse, hvorved Skriftet fik den Titel: Om den danske Krønike at beskrive, maa være udført i Aaret 1581, kan man see deraf, at Vedel siger (S. 13, Nyerup): „*Adam af Bremen, som jeg for to Aar forleden lod udgaae*. Om Nycrups Udgave og dennes Forhold til Haandskrifterne skal jeg tale nedenfor i sidste Capitel; her vil jeg tage den, som den er, for at have en trykt Bog at henviser til.

²⁷ Nyerup S. 29—35 eller §§ I—IV. Naar man udtrykker dette saaledes: Chorographie, Ethnographie og Chronologie ere al Histories Fundamental-Videnskaber, saa seer man, at Vedel her siger det samme, som elter Sagens Natur siges og maa siges ogsaa i vore Dage.

²⁸ Nyerup S. 35—41 eller §§ V—VIII. Den religiøse Tendents hos Historicsskriverne er, som jeg ovenfor har viist, ingenlunde noget eiendommeligt hos Vedel: den hørte Tidsalderen til. De nordiske Stammer, hvis Historie Vedel ikke vilde have ligefrem indlemmet i Danmarks Historie, vare Judernes (Gothernes), Longobardernes og Nordmænds (Normannernes).

²⁹ Som en Fortsættelse af disse Undersøgelser kan man betragte den Plan, som Vedel forfattede for sin store Krønike. Den er endnu til og skal blive meddeelt. Men intet af alt dette blev nogensinde af ham selv udgivet, end ikke den 1581 omarbeidede Udgave af *Comm. de scrib. hist. Danica*. Af denne har man derimod i det mindste tre Haandskrifter, nemlig no. 2435 MS. Bibl. Reg. in 4to, no. 2436 MS. Bibl. Reg. in 4to og no. 120 Fasc. MSS. Vellej. Bibl. U. H. in 4to. Det førstnævnte maa være det af Nyerup brugte Vedelske Autographum; det andet er mindre stemmende med Nycrups Udgave, men har ligeledes tilhørt Vedel selv, som man af hans Skrift kan see; det tredje synes afskrevet efter det andet, men Afskriveren har ikke allevegne kunnet læse sin Original.

virksom. Af de Arbeider, som han ansaae for de først nödvendige, havde Chronologien allerede under hans Ophold i Kjöbenhavn¹ og Ethnographien i hans første Aar i Ribe sysselsat ham saameget, at en god Deel deraf nu maatte være færdig². Til Chorographien havde han vistnok i det mindste lagt sin Plan³; men han overbeviiste sig snart om, at denne ikke lod sig bringe til nogen Fuldenthed, medmindre det blev ham tilladt at drage om i Landet for at samle locale Oplysninger, og det var vel ikke urimeligt, at han paa den Reise, som han i det tidlige Foraar 1583 gjorde til Hovedstaden⁴, ogsaa søgte at udvirke sig denne Tilladelse. Regjeringsmændene vare imidlertid dengang beskjeftigede med vanskelige Forhandlinger, og har Vedel fremført noget Önske om en saadan Reise, saa skjænkede de i al Fald ikke dette Önske nogen Opmærksomhed⁵. Endelig blev i disse samme flittige Aar endog den egentlige Hovedopgave, den store danske Krönike, betydelig fremmet, saa at Vedel troede sig istand til snart at kunne begynde paa Udarbeidelsen og i Tillid dertil omtalte Værket som allerede eksisterende og henviiste til det⁶. Han ansaae maaskee Udarbeidelsen

¹ Epist. ad Har. Hvittf. Qq3 nævner allerede 1578, at der var begyndt paa Chronologien, og 1588 omtales dette Værk (Ligpræd. ov. K. Fredr. II J3 vers.) som fuldkommen færdigt, uden at man kan sige, naar det var bleven fuldendt.

² Adam. Brem. Vellej. M4 bebuder denne Ethnographic i Aaret 1579, som ovenfor er bemærket, og 1584 skriver Vedel (Orat. de orig. appell. reg. Dan. A) derom eller i al Fald om en væsentlig Deel deraf saaledes: Quod in omni historia primum atque difficillimum censetur, gentium origines et migrationes accurate investigare atque dilucide expedire: id ego in nostra quoque historia Danica facere conatus sum. Et quamvis initio me ejus rei difficultas deterruit, tamen pertinaci assiduitate instans, progressum feci in hoc scriptionis genere minime, ut spero, contemnendum.

³ Comment. de scrib. hist. Dan. MS. viser, at Vedel 1578 ansaae en Chorographie for et nödvendigt Forarbejde, og det samme gjentog han (Om d. Dan. Hist. at beskr. S. 30—31) i Aaret 1581. Men naar han egentlig begyndte derpaa, har jeg ikke kunnet opdage.

⁴ Hegel. Calend. MS. ad 14 April 1583: *M. Andreas Vellejus abiit Hafniam*. Anledningen til denne Reise kjender man ikke; men af Libel. suppl. pro peregr. MS. (hvorom jeg nærmere skal give Underretning nedenfor) seer man, at han for Chorographiens Skyld vilde reise, og at han flere Gange forgjæves søgte derom.

⁵ Jeg tænker paa Forhandlingerne med Elisabeth 1582—83 (Jfr. Molbech i N. Dan. Mag. IV. 249 fgg.) og Gesandtskabet til Jacob VI 1583 m. m. Resen S. 336. Men at dette kunde have standset Opfyldelsen af Vedels Önske, er jo kun en lös Formodning og neppe det engang, og kan ikke bringes videre.

⁶ Disse Henviisninger til den store Danske Historie begynde fra Aaret 1584 og fortsættes derefter hyppigen i de følgende Aar. Saaledes i Orat. de orig. app. regn. Dan. A4: *de his agetur copiosius initio historiae Daniæ*; B2: *sed ea tantisper reservanda censuimus, donec justam historiae telam, quam orsi sumus, dent fata aliquando absolvere*. Altsaa taler Vedel 1584 om sit store Værk som et begyndt Arbejde, der skulde fuldendes.

selv for let, naar Materialierne vare samlede; men i sin Iver tiltroede han sig oftere større Arbeidskraft og Hurtighed, end han virkelig besad, og lod sig da altfor let forlede til Løfter, som hans Ængstelighed eller videnskabelige Samvittighedsfuldhed siden gjorde det vanskeligt at opfylde⁷.

Uagtet al denne Virksomhed og de derved opvakte Forventninger var dog i disse Aar endnu intet af Vedels historiske Arbejder kommet for Lyset. Faa af hans Samtidige kunde have noget Indblik i hans Studerekammers Hemmeligheder; færre af dem havde noget tydeligt Begreb om, hvad det vilde sige at optage en historisk Undersøgelse fra første Grund; men alle fordrede med Længsel at see Frugterne af hans Anstrengelser og erkjendte Lærdom⁸. Disse trængende Fordringer kom let i Strid med Vedels Afsky for Hastværksarbejde og med hans hele videnskabelige Character. Han hadede de letsindige Skrivere. »Dette Skribleri», yttrede han med Foragt, »er ligesom en ondartet Sygdom, en smitsom Pest, der allerede har angrebet Mange»⁹. Han meente overhovedet, at en Forfatter burde følge den horatsiske Regel, og at kun ganske særegne Omstændigheder kunde undskylde en Afgivelse fra denne. »Jeg vil kun da tilgive, at man overtræder hiin Regel», sagde han, »naar Alderen og Livets Usikkerhed paaminder os om at udgive vore Arbejder, medens vi leve, eller naar Arbejdet selv er af den Beskaffenhed, at det hurtig maa offentliggjøres for at stifte den tilsigtede Nytte»¹⁰. Men Vedel selv kunde jo endnu med Rette ansee sig for en ung Mand, og det Værk, til hvis Udførelse han vilde opoffre hele sit Liv, skulde ikke blot gjælde for idag og imorgen.

⁷ Libell. suppl. pro peregr. MS. skrevet 1588, angiver endnu mere bestemt og dristigt den Termin, til hvilken Vedel haabede at være færdig; »*oc den paa et Aars tid paa det neste fuldfærdige*», skriver han.

⁸ *Intercedentibus jam amicorum precibus*: Orat. de app. r. Dan. A2 vers. Men hele Indledningen til dette Skrift fra Begyndelsen til Enden er et Vidnesbyrd om den Kamp, som Vedel maatte bestaae, og som nødte ham til saa godt som mod sin Villie at udgive det.

⁹ Orat. paneg. obl. Freder. II. D4 vers. Vedel roser de Lærde i Reformationens Tidsalder, fordi de underviiste med Iver og ikke vare betagne af Skrivesyge, som i hans Tid: *neque etiam ii, quibus docendi munus commissum erat, frigide aut negligenter munus obibant: quippe quos non scriptitandi morbus (quæ contagio multorum occupavit jam pectora) corruperat*. I Margen tilføier han: »*Scribendi xaxoῖθες*. Jeg kan ikke tvivle paa, at Vedel sigter til visse Personer, men jeg vil nu ikke gjætte paa, hvem det kunde være.

¹⁰ De orig. appel. r. Dan. A2: *Turbæ nostro ævo scriptitandi imprimis obtemperandum consu- luerim diserto poetæ, præcipienti in annos aliquot premenda esse monumenta ingeniorum . . . Certo hoc ipsum ævi humani curriculum, breve et incertum, nobis tacentibus, hortari videtur, ut quæ quis mediocri industria elaboravit, ea, dum in vivis est, non metuat edere &c.*

Saaledes disputerede Vedel med sine Samtidige og Venner. Dog lykkedes det ham ikke at overbevise dem, og han gav dem selv Vaaben i Hænderne mod sig. Han indrømmede dem nemlig, at det ved meget vidtløftige og vanskelige Arbejder kunde være gavnligt, at Forfatteren fik Leilighed til at høre Andres Meninger derom stykkeviis, og at det saaledes vilde være til Værkets Fordeel, at han foreløbig meddeelte Prøver deraf, ligesom Apelles skjulte sig bag sine udstillede Malerier for at høre upartiske Domme over disse¹¹. Det laa da meget nær at svare ham: »Nu vel, kjære Mester Anders, det Arbejde, I har for, er dog saa vanskeligt og vidtløftigt, som noget kan være; udstil da ogsaa I en Prøve, at vi kunne see den og glæde os ved det, vi have at vente». Da nu et Brudstykke af Ethnographien¹², hvori Vedel havde meddeelt Resultatet af sine Undersøgelser over det danske Folks og det danske Riges Oprindelse, virkelig var færdigt, saa besluttede han sig til efter sine Venners idelige Opfordringer at udgive denne lille Afhandling. Den udkom i Foraaret 1584 paa Latin under Titelen: »Tale om Oprindelsen til det danske Riges Navn», og blev som den første Frugt af Historiographens Grandskninger indviet til Cantsleren Niels Kaas, hvem Forfatteren især havde at takke for den Stilling, han havde opnaaet¹³. Men den Ængstelighed, som Vedel følte ved Udgivelsen af dette Skrift, udtalte han meget stærkt. Han erklærede, at det som især havde bevæget ham til at opfylde hans Venners Ønske, var den Betragtning, at en længere Opsættelse vilde spende Forventningen til den Grad, at den dobbelt vilde blive

¹¹ Anf. St. A2 vers. Vedel sigter til den bekjendte Anecdote hos Plin. XXXV. cap. 10, skjönt det han vel just ikke troede „vulgum diligentiorum iudicem quam se”.

¹² Møller. Cimbr. lit. II. 907 kalder det: Specimen et *ἀποσπασμάτιον* Historiæ Danicæ. Dette er en Misforstaaelse. Vedel selv i Dedicat. siger, at det er majoris acervi particula et operis elaborandi tanquam schediasma; men det Hele, hvoraf Vedel vil have dette betragtet som et Brudstykke, er ikke hans store Danske Historie, men et større Værk om „gentium origines et migrationes”, og vistnok det samme, som han ellers forstaaer ved sin Ethnographie. Prom. Cond. col. 1586 bestemmer Ethnographien netop saaledes: Ethnographia, quæ agit de populis omnibus, qui nomine Danico censendi veniunt, eorumque originibus, nominibus et migrationibus. Dette sees ogsaa af det lidet Brudstykke, som endnu haves af Vedels Autographum til Promus Condus; thi her opføres under eet Nummer: „Ethnographia et Phaleg”. Men Phaleg (פֶּלֶג) er intet andet end denne Bog om Folkenes Deling, Adspredelse og Vandringer. Benævnelsen refererer sig blot til Forestillingen om Babel og er som bekjendt i samme Betydning brugt af Bochart.

¹³ Titelen er: Oratio de origine appellationis regni Danicæ. Scripta ab Andrea Velleio. Slesvigæ, excud. Nicolaus Wegener, 1584. 4to. Dedicationen er undertegnet: Ripis Phundusiorum Cal. Maj. Skriftet er ikke en Tale men en Undersøgelse, og det har aldeles ikke nogen Form af en Tale, saaledes som Vedels Skrift i Anledning af Investituren i Odense har.

skuffet, naar Værket engang udkom; han troede allerede nu at have gjort et stort Vovestykke, og i det han skiltes ved sit lille Skrift, raabte han som Cæsar for- dum: »Tærningen er kastet!»¹⁴ Kunde den beskedne, mod sig selv strenge Anders Vedel have stillet sig bag sin Tavle og have hørt sine Samtidiges Mening om den, saa skulde han være bleven opreist og trøstet; thi saa ringe af Omfang¹⁵ end denne Afhandling er, saa afgiver den dog et for den Tid meget hæderligt Vidnesbyrd om Forfatterens kritiske Dygtighed og faste Gang ad en høist vanskelig Vei.

Vedel opstillede den i hiin Tidsalder ingenlunde almindelig erkjendte Sætning, at de danske Lande i Oldtiden bestode af flere Smaariger, der efterhaanden bleve forenede under een Konge og derpaa antog det fælleds Navn Dane-Mark, der hidtil havde været brugt om et enkelt af de danske Landskaber. Dette er den Thesis, som han i Afhandlingen vil bevise¹⁶. I Beviisførelsen gik Vedel tilbage til den bibelske Forestilling om den japetiske Slægt, og navnlig Gomers Efterkommere, som det fælleds Stammefolk i Tydskland og Norden, idet Cimbrerne nedsatte sig ved Ister og derfra udbredte sig over hine Lande, medens Slaverne, trængte af tartariske Folkeslag, fulgte Cimbrernes Spor og skjøde disse høiere op imod Norden¹⁷. Disse Cimbrer, som saaledes bleve Danmarks ældste Beboere, udgjorde mange Stammer med egne Stamme-fyrster, og gave de Landskaber, som de besatte, Navn efter sig, saasom Dane-Mark, Tyle-Mark, Finne-Mark og deslige, og hvert Landskab havde sin Regent eller Konge. Under indbyrdes Krige beholdt Danernes Konge Overhaand,

¹⁴ De orig. app. r. Dan. A2 vers.: *Alias sane et hoc vereri oportebat, quod viris contingit me longe doctoribus, qui dum magnifico animo concepta gerunt, ingentes sui expectationes excitant, quibus tamen, utrinque frustrata spe, turpiter excidunt, ubi cæteris quoque suas lucubrationes ostenderint. Jacta itaque alca, quod faustum velit esse Deus &c.*

¹⁵ Det hele Skrift er rigtignok kun tre Ark eller tolv upaginerede Qvartblade, Titelbladet og Dedicationen medregnede.

¹⁶ De orig. app. r. Dan. A3—3 vers. Denne Vedels Hovedsætning staaer ligefrem i Modsigelse med Saxo, der giver den Forestilling, at Riget fra den ældste Tid var eet, ligesom paa Valdemarernes, og derfor kommer i Forlegenhed, naar han skal fortælle om Gorm. Alene derfra kunde den Anklage reise sig mod Vedel, at han forkastede Saxo, som ovenfor er omtalt.

¹⁷ Anf. St. A4—4 vers. Vedel beraaber sig her paa Sprog-Ligheden for at bevise, at Cimbrer, Daner, Göter, Celter, Vandaler og Svever hørte til den samme store Folkestamme. Jfr. Gorop. Becan. Vertumnus p. 25, 32. Ejusd. Gallica p. 48—49. Hispan. p. 34.

og Navnet Dane-Mark udvidedes over alle de Landskaber, der adlöde ham¹⁸. »Dette er Frugten af mine redelige Grandskninger», sagde Vedel, »og jeg har Beviser derfor i stor Mængde; men den fuldstændige Beviisførelse vil jeg forbeholde mit store historiske Værk: man anklage mig ikke, fordi jeg er afvegen fra Saxo; jeg skal retfærdiggjøre mig og derhos ikke miskjende Saxos øvrige store Fortjenester»¹⁹. At udlede de Danskes Navn fra Danaerne eller tænke sig dem opkaldte efter en Kong Dan, ansaae Vedel for urimeligt, og at søge Oprindelsen til Navnet Danmark i det Markgrevskab, som Henrik Fuglefænger skulde have oprettet, var en stor Vildfarelse, da den hele Beretning om hiint Markgrevskab beroede paa en Feiltagelse, og Navnet Danmark i al Fald var meget ældre, skjönt Romerne af lingvistiske Grunde ikke brugte det²⁰. Saaledes var Gangen i Vedels Demonstration, og den som fortrolig med det sextende Aarhundredes historiske Undersøgelser, tager hans Afhandling for sig, vil blive mere opmærksom paa det Sande og Rigtige deri, end opholde sig over enkelte Vildfarelser i en Materie af saadan Natur²¹.

IV. Dette Skrift var et smukt Beviis paa, at Vedel var den Ære værd at kaldes Kongens Historiograph, og ikke længe efter dets Udgivelse opnaaede han ogsaa den Stilling i Capitlet, der var bestemt til at være Historiographens egentlige Løn. Domcapitlet i Ribe havde, som forhen anført, foruden de ti Canonicer endnu fem Prælater, Archidiaconatet, Decanatet, Præposituret, Cantoratet

¹⁸ Anf. St. B—B2. Hvad det nævnte Exempel Tyle-Mark angaaer, ville man erindre Discussionen derom mellem Ole Worm og Arngr. Jonsen, heved en Snees Aar efter Vedels Død. Worm bemærkede (Epistt. T. I. 323), at Saxo skjelnede mellem Thelemarchi og Thylenses, »et quidem Thelemarchos Norvegiensibus secernere videtur».

¹⁹ Anf. St. B2—2 vers. See ovenf. S. 136 not. 20.

²⁰ Anf. St. B2 vers. — C4 vers. Denne negative Demonstration er hos Vedel vidtløftigere end den positive, og udført med et lærdere Apparat. Berosus, Aristoteles, Lampridius, Vopiscus, Pausanias, Strabo, Cicero, Cæsar, Tacitus, Luitprand, Sigebert, Regino, Islev, Arvid o. s. v. fremføres som Vidner. Udførligst er Vedel i at gjendrive Peucers Mening, at Danmark havde Navn af det formentlige slesvigske Markgrevskab. Han bemærker, at Ingen kjender dette uden Adam, at Luitprands Fortælling om Keiserens Sciær over de Danske maa forklares enten om nogle hiinsides Elben omstreifende Danske, eller Seieren blot bestod deri, at de Danske antog Christendommen. Cfr. Carionis Chronic. Melanch. & Peuceri (Francof. 1581) p. 469.

²¹ Lazius de gentium migrationibus (Opp. histor. polit. Tom. II. Antwerp. 1698) fandtes i Vedels Bogsamling (Westphal. T. IV. col. 1594) og kunde maaskee have forsynet ham med adskillige Bidrag. Det samme gjelder om Jo. Goropius, af hvem Vedel synes at have eiet baade Origines Antwerpianæ af 1569 og Opera, der udkom 1580, altsaa efter Goropii Død; thi Vedel besad to Folianter af denne i sin Tid saa bekjendte Forfatter. Af Nic. Petrejus, om han ellers har havt dette Skrift, skulde han Intet lære.

og Succentoratet¹, og Vedel havde for sex Aar siden, da han paatog sig den Forpligtelse at skrive den danske Historie, faaet Exspectance paa et Prælatur. Af disse vare tvende blevne ledige i det første Aar, han levede i Ribe, ved Erkeedegnens Jens Viborgs og Domprovstens Caspar Mules Död; men deres Præbender vare tilfaldne Erasmus Heidtman og Anders Dresselberg². Nu döde ogsaa den tyvende September 1584 Vedels Svigerfader og Collega, Decanus M. Hans Svaning. Vedel reiste Dagen efter til Kongen, erholdt dette Prælatur, saaledes som det for fem Aar siden udtrykkelig af Kongen var ham lovet³, forligede sig let og venligt med den Afdödes Enke om Naadensaaret og traadte saaledes i Besiddelse af et meget rigt Præbende, der fra nu af i en lang Række af Aar blev betragtet som de kongelige Historiographers faste Besoldning⁴. Vedel havde allerede iforveien sit Canonicat; han var i det samme Aar bleven Forstander for Hospitalet⁵; hans Anseelse ligesom hans Indtægter vare betyde-

¹ Terpag. Rip. Cimbr. Sect. II. p. 116 sqq. handler udförligt om Riber Capitel, og gjennemgaaer de enkelte Prælaturer hvert for sig. Antallet af disse var ikke allevegne det samme: i Lund var der intet Prælatur for Succentor, og i Odense var der endog i den catholske Tid intet Prælatur hverken for Archidiaconus eller for Succentor (Dan. Mag. III. 34.) See ovenf. S. 126.

² Om M. Jens Viborg el. Jens Cantsler, see ovenf. S. 19. Han var den første Prælat, der döde, efterat Vedel kom til Ribe, og da M. Erasmus Heidtman i Slesvig allerede siden d. 5 og 13 Novbr. 1573 havde Exspectancebreve paa det første baade Canonicat og Prælatur, der bleve ledige i Ribe, saa blev han nu Erkedegn i Capitlet 1581 (Topograph. Saml. i Geh. Archivet af Cancellieregistr. medd. af Hr. Kall-Rasmussen). M. Caspar Mule döde den 12 Juli 1581, og Anders Dresselberg fik hans Prælatur. Jfr. Rip. Cimbr. 151, 154.

³ Hegel. Cal. MS. 1584, den 20 Septbr.: *M. Joh. Svaningius obdormivit in Domino die Solis ad vespas*; d. 21 Septbr.: *Jacobus Svaningius cum M. Andrea abierunt ad regiam Majestatem*. I Listen hos Terpag er p. 152 nævnt derpaa M. Andreas Sev. Welleius, Historiens Regius som hans Efterfølger. Angaaende de Omstændigheder, der ligesom berettigede Vedel til at tage det ledige Prælatur i Besiddelse, er talt ovenfor S. 119 not. 7. Det synes, at Kongen paa den Tid har været i Nærheden, maaskee i Anledning af et eller andet adeligt Bryllup, Barsel, Panchet eller Gjæstebud, hvoraf der ifølge Resen S. 341 faldt saa mange i dette „Glædis oc Frydis Aar her udi Riget“, d. e. Christian IVs Hyliding paa Landstingene.

⁴ Consistorii Archiv under No. 96 indeholder ifølge Medd. af Cand. Kall-Rasmussen et Brev fra Biskop Ped. Hegelund til Universitetets Rector Dr. Hans Povelsen Resen dat. Rip. d. 30 Jan. 1603, hvori blandt andet læses: *Sed et M. Andreas Vellejus, qui per annos XI (inde a morte soceri M. Johannis Svaningij Ao. 1584) percepit proventum Decanatus, donec Cragio cedere coactus fuit, narrat se amice cum socru transe-gisse*. Talen er netop om Naadens-Aaret.

⁵ Om Canonicatet var endnu det samme, som han havde faaet efter Hans Thomesen, lader sig ikke med Vished afgjøre; thi fire Canonicater vare siden 1573 blevne ledige, Thomas Knudsens (Pr. i Ilygom), Jens Viborgs, Caspar Mules og Svanings, hvilke trende sidstnævnte havde et Canonicat foruden deres Prælatur. Der kunde altsaa have været Leilighed for Vedel til at optere. — Hegel. Cal. ad 16 Marts 1584: *Designati nori curatores Nosocomii M. Andreas, Hans Jessen, Ebbe Mogensen*.

lige: Domdegnen var i Rangen Capitlets anden Prælat, der kaldtes Provst i Vardsyssel, og havde rige Tiender fra adskillige i Sysselet liggende Kirker⁶.

Disse Indtægter vare dog ikke det eneste, hvoraf Svanings Død satte Vedel i Besiddelse. Man kan ikke tvivle paa, at han tillige arvede eller erholdt alt, hvad han ønskede af sin afdøde Collegas historiske Skrifter, der betragtedes som Statens Eiendom. Dertil maatte man regne ikke alene Svanings mangeaarige Samlinger, hvoraf en Deel endnu bevares blandt Levningerne af de Vedelske Haandskrifter, men ogsaa de af Svaning som Historiograph forfattede Arbejder⁷. Efter denne Erhvervelse besad Vedel vistnok een af de fortrinligste Samlinger, som paa den Tid var til, og han maatte nu med større Fremgang kunne arbejde paa sin store Krønike. Alt var ham gunstigt: rigelige udvortes Kaar, en betydelig Samling af Materialier, tilstrækkelig Tid, et roligt Opholdssted og en lykkelig huuslig Stilling. Hans Hustru havde født ham den første Datter, Marine⁸. De offentlige Forhold, der virke mere paa Historieskriveren end paa andre Videnskabsdyrkere, spaaede idel Lykke: i denne Sommer var det, at Cantsleren Niels Kaas drog omkring paa alle Rigets Landsting med en kraftig lille Gut, som Danemænd hyldede til deres Konge: men Gutten var

⁶ *Sacerdotium amplum et opulentum*, siger Gram (Crag. ann. Chr. III. Præf. 11); men han tager mærkelig feil, naar han mener, at Vedel havde det i over tyve Aar. I et andet haandskrevet Brev fra Hegelund til Resen (sammest. og af samme Medd.) læses: *De chndoms Prælatore er funderet paa Kircker-nis vdi Varsyssel deris Regnskabspenning oc paa to Sogner (Krunens oc Prestens part) Tiende oc paa huess herlighed, som kand falde aff Kircketienere (Stedssmaal oc Sagefald)* o. s. v. Terpager p. 152 nævner de to Sognekirker, Jerne og Guldager i Skadsherred, samt Prælatorets øvrige Herligheder.

⁷ Om Svanings *Historia Danica* i 3 Tomer, og hans *Saxo illustratus*, cfr. Joh. Svaningii *Chronolog.* p. 2, 9. *Stephan. in Saxon.* p. 10. — At udpege Alt, hvad der i det Vedelske Bibliothek havde tilhørt Svaning, er naturligviis umuligt; men ligesom det var naturligt, at den afgangne Historiographs Samlinger og Arbejder, der ansaaes for Statens Eiendom, tilfaldt hans Efterfølger, saaledes staaer det fast, at Vedel eiede adskillige af Svanings Materialier og Skrifter. *Actio Erici Menved*, som nævnes i *Prom. Condus* col. 1590, findes endnu blandt MSS. *Vellejan. Bibl. Reg. no. 2442 in 4to*, og der er i selve Hefstet skrevet (af Langebek?) følgende: *Videntur mihi manu Johannis Svaningii Ripensis, Soceri A. Welleji descripta &c.* Ligeledes maa man ifølge *Ny Dan. Mag. III. 23* antage, at *Articuli objecti Pontificiis Episcopis a Christ. III.*, der anføres i *Prom. Cond. col. 1591*, have tilhørt Svaning. Paa samme Maade træffe vi i Vedels Bibliothek haandskrevne, af Svaning forfattede Bøger, saasom hans Afhandling *de Feudo Slesvicensi*: *Prom. Cond. col. 1592*. Dette blot som Exempler, der letteligen kunde forøges.

⁸ I Aaret 1583 blev Vedels ældste Datter Marine født, jeg formoder d. 30 Juli; thi under denne Datum finder jeg i Hegel. Cal. følgende besynderlige Antegnelse: *Metta M. Andreæ enixa infantem masculam Lange*. Dette maa Hegelund senere i en *Distraction* have indført; thi Datteren Marine var netop født i dette Aar (*Insc. Ripens. p. 50*), og Sønnen Lange var ni Aar yngre.

Christian den Fjerde⁹. Under saadanne Forvarsler, ved denne Tid omtrent, maatte vel Anders Vedel have udkastet den første Plan til det store Værk, der var hans Livs Opgave; han havde jo allerede omtalt sin Historie næsten som færdig, og det var da Tid i det mindste at begynde derpaa¹⁰.

Denne Plan fortjener at kjendes, saaledes som Vedel selv optegnede den¹¹. Hele Værket skulde bestaae af to og tyve Böger. Den første Bog skulde indeholde en Beskrivelse over Danmark, som en naturlig og politisk Geographie og Chorographië; den anden skulde handle om det danske Folks Oprindelse, Indvandring og Udvandring, og den tredie om Folkets Sæder og Skikke i ældre og nyere Tider; alle tre Böger skulde altsaa danne en Slags Indledning til den egentlige Historie, og den nylig udgivne Undersøgelse om det danske

⁹ Resen S. 340: Hyldingsdage i Viborg, Odense, Ringsted og Lund i Juni og Juli Maaned 1584. Syv Aar efter i Norge: Schlegels Slange I. 131—32.

¹⁰ Om d. dan. Krön. at beskr. S. 29: og sætter sig en Skabelune op i sit Hoved, hvorlunde det vil best stikke sig dermed, at han paa det næste kan forslaae, hvor stort og langt det vil vorde, o. s. v. Af disse Ord maa man formode, at Vedel har fulgt sin egen Regel og altsaa i sine første Aar som Historiograph har opsat den strax nedenfor meddeelte „Skabelune“. At denne under alle Omstændigheder er skrevet i K. Frederik IIs Tid, viser bestemt Indholdet af den tyvende Bog. At bestemme Afattelsestiden ganske nøie er jo en Umulighed.

¹¹ Iblandt MSS. Vellej. Bibl. R. No. 824 in Fol. findes dette i Vedels Historie saa mærkelige og aldrig forhen trykte Actstykker i en særdeles ziirlig Afskrift og ved Siden af denne endnu to Brudstykker, hvoraf det ene er Vedels egenhændige men ufuldendte Concept, det andet blot en Afskrift af Actstykkets Begyndelse med den Overskrift: En kaart Fortegnelse, vdi hues maade den Danske Krönicke kunde foretages oc beskriffues. Den omtalte smukke Afskrift, som Vedel endel Aar senere formodentlig vilde sende til een af sine høie Patroner, bestaaer af 3; Folioblad, og Vedel har med egen Haand skrevet derpaa: Argumentum Historiæ Danicæ. Den gik 1726 fra det store Rostgaardske Bibliothek over til det Daneskjoldske, og derfra atter 1732 over til det Store Kongelige (Werlauff S. 105 not. l. m 132). Jeg troer, at man vil være tilfreds med her at finde et Aftryk deraf.

En kaart Fortegnelse oc extract paa den Danske Krönicke.

Den første Bog Chorographia Regni Daniæ. Danmarckis Rigis bescriffuelse med sin Landtælle, huor vdi kaarteligen oc ordenligen antegnis Rigens Grentzer, forneme Stæder oc Byer, Kirker oc Closter, Slotte oc Feste, Haffn oc floder, store Skoffue, Bierge oc Hæder oc andre stæder, som noget vnderligt findes, eller merckelig ting sig haffue begiiffuet i formere Dage, enthen paa landfaste iord eller paa Öerne oc i Haffuet offuer alt Riget.

Den anden Bog. Ethnographia Danica. Danske folckis ophaff oc første Herkomst effter Syndfloden, det er, huorledis at Danske folck regne sig i Slect og kön med Noahs börn oc börnebörn, oc hure mange nationer der haffue været de Danskis foruante, lige vdi tungmaal, sæder, vandring oc samkrig med dennem, indtil at de haffue indtagen disse nordere lande, oc ere igien paa det ny vddragne paa visse tider af adskillig orsag, og gjort mange mandelig bedriff, oc indtagen fremmede Landskaff ved Herreskiold oc velde.

Den tredie Bog. Ethnographia gentis Danicæ. Huad Danske folckis sæder, skick oc idræt haffue været, baude vdi den geistlig oc verdslig Stand, saa vel som vdi den menige mands Hussregiment, vdi fred oc feide tid, fra den første Hedenske Høss, indtil denne nuværendis dag.

Riges Oprindelse henhørte til anden Bog. I de følgende fire Böger haabede Vedel at kunne føre den historiske Fortælling fra de ældste Tider ned til den Periode, da Svend Estridsen ordnede den borgerlige og kirkelige Forfatning, saaledes at den fjerde Bog indeholdt den ældste uvisse Historie indtil Gotfreds Krige med Carl den Store, der af Vedel betegnedes som en Hovedbegivenhed, den femte fortsatte Fortællingen indtil Smaarigernes Forening til een Stat ved Gorm, den sjette og syvende til Kong Svend Estridsens Død. Den ottende Bog var bestemt for Svend Estridsens Sønner og skulde sluttes med Kong Niels, hvorpaa Vedel i to Böger vilde give en Skildring af Valdemarernes Tidsalder,

Den fjerde Bog. Reges Daniæ, qui regnarunt ante exortam in his terris lucem Euangeli. Alle de Danske Kongers bedrift, som haffue været under Hedenskabet fra den første Kong Dan, indtil Gorm hin gamle, at Guds ord er først for aluore Hørd oc vdsprid i disse nordere lande, vdi Kong Gorm hin gamles tid, noget haarteligere oc klarligere beskreffuen, end som Sacco grammaticus det haffuer forfattet vdi de første Otte Böger af sin Historie.

Den femte Bog. Gotrici atque undecim sequentium Regum Daniæ historia. Kong Götrichs, oc ellesue efterfølgendis Kongers Historie indtil Kong Gorm hin grumme. Huor vdi besynderligen optegnis oc merckis, hues Krig Kong Götrich haffuer förd imod Keyser Carolum Magnum oc Kong Regner met sine Sønner indbyrdis mod sine egne blodsforuandte om Krumen oc vdi England, oc andre omliggende Landskaff.

Den siette Bog. Haraldus Blaataud. Sueno Tingskeg. Den loflige oc Gudfryctige Kong Harald Blaatands Historie, huilcken iblant andre merkelige gerninger fördrede af gantske magt Guds Ords fremgang oc bleff der offuer forfult til döden af sin egen Søn Kong Suend tingskeg, som tog Riget efter hannem, oc bleff haardeligen dersaare plaget aff Gud, saa at hand paa det siste bleff soriaget fra Kongeligt regiment, indtil hand efter en aluorlig penitæntz kom til regimentet igien.

Den Siunde Bog. Canutus magnus. Canutus durus. Magnus bonus. Sueno Estritius. Kong Knud hin store oc hans Søn Haarde Knuds oc Kong Magnus hin godes oc Suend Estrithsons drabelige bedrift, som de baade her vdi Riget ocsaa besynderligen vdi England oc i Norge oc andre Laude bedreffuet haffue met Herreskiold oc andre priselige idret.

Den Ottende Bog. D. Canutus. Olaus famelicus. Ericus bonus. Nicolaus. Vdi denne Bog bescriffues forne Kong Suends börs vnderlige oc velige Historie, besynderlig S. Knud Konges Christelig leffnet oc affgang, oc der tuert imod hans Broders Kong Oluffs vguedelighed oc penitænts. Saa oc Kong Erich eiegods fromhed oc der imod hans broders Kong Nielsis oc hans Söns tyranni imod S. Knud Hertug, forne Erich eiegods søn.

Den niende Bog. Ericus Emune. Ericus Lam Sueno Ökoning. Canutus. Valdemarus magnus. Her efter følge fem Konger, huilcke alle regerede paa en kaart tid met stor vro. Thi Kong Erich Emune bleff slagen efter idelig indlendiske scide oc orlog af Plog sorte paa Vrnehoffuit Landsting, oc Erich Lam hendüde efter nogle aars Krig met Oluff Haraldsön. Oc siden begyntes det store Blodbad aff Svend Ökong, som loed myrde Kong Knud i Roeskild oc bleff paa det siste selff slagen aff Kong Valdemar den første, som siden bleff Eneuolds Kong oc regerede met stort loff i mange aar.

Den tiende Bog. Canutus. Valdemarus II. D. Ericus. Abel. Tiende Bog indeholder fire Kongers bedrift, først Kong Knud Valdemarsons oc saa hans Broders hin mectige Kong Valdemar den andens bedrift, oc dernest hans tuende Sönners S. Erich Kongis leffnet oc affliffuelse oc den vguedelig Kong Abels mord oc metsfølgende straff.

nemlig Borgerkrigen, Glandsperioden under den store Valdemars Sønner og Rigets dalende Anseelse indtil Kong Abels Afgang. Derefter skulde den ellefte, tolvte og trettende Bog vise, hvorledes Riget sank under de geistlige og verdslige Stores lovløse Selvraadighed, indtil den Fjerde Valdemar tæmmede disse, forjog de fremmede Voldsmænd og gjenoprettede Riget i dets gamle Omfang. Unionens Stiftelse og tidlige Forfald under ulykkelige Feider med den nyskabte slesvigske Vasal skulde afhandles i de to følgende Böger, og derefter vilde Vedel indrømme de sex første oldenborgske Konger fem hele Böger, saa at

Den ellefte Bog. Cristoferus. Ericus Glepping. Her vdi bescriffuis forne Kong Abels Broders Kong Christofers oc siden hans Søn Kong Erich Gleppings seldsane regement oc vnderlige affgang, met hues anden forandring sig mangelunde her aff haffuer fororsaget i midler tid.

Den tolfste Bog. Ericus Mendued. Tolfste bog metfører huorledis forne Kong Erichs Søn, Kong Erich Mendued lagde sig aluorligen effter at heffne sin Faders Död. Huor offuer bleff stor forstyrning baade iblant Klerckeriet oc Adelen besynderlig Marsk Stig met sine foruandte her i Riget oc andre omliggende egn oc Landskaff.

Den trettende Bog. Cristoferus. Valdemarus III. Vdi denne Bog giffues tilkiende Kong Christofers forne Kong Erich Menueds broders vlyckelig raad, anslag oc regement, oc huorledis at Kong Valdenar den tredie hans Søn siden, effterat Riget haffde været en tid lang Kongelöss, kom til regementet oc vddreff Tydskerne aff Riget, oc förde siden langvarige feide met Söstæderne etc.

Den fiortande Bog. Margareta. Olaus. Om hues som Droning Margrete haffuer vdræet sin Tid i feide viiss inod de Suenske oc Holster, oc ellers paa Rigens beste i andre maader baade den stund at hun selff raadde alene for Riget, oc siden hendis Søn Oluff met hende, indtil hun kaarede met Rigens beste mends samtycke Hertug Erich aff Pomern til Riget at faarestaa i sin stæd.

Den femtande Bog. Ericus Pomeranus. Christoferus Bauarus. Vdi denne bog bescriffues tuende Kongers, Kong Erichs oc Kong Christofers Historie, huilcke vaare begge vldendiske förster oc bleffue kallede oc kaarede til Riget, fordi at de vaare Dronning Margrete foruandte. Kong Erich kom aff Pomern, oc Kong Christofer aff Beiern kom igien i hans stæd, oc forbedrede dog iche megit det som Kong Erich haffde forseet.

Den sextande Bog. Christianus I. Huorledes at Kong Christian den förste er kommen til Kongeligt regement, huilcket hans affkom siden haffue beholdet, indtil den næruærendis dag. Huad merkelig ting hand haffuer bedreffuen inden oc udenlands, baade i Suerig oc paa sin vandring vdi det Romske Rige oc andre atskillige stæder oc tider.

Den Söttande Bog. Johannes. Kong Hans forne Kong Christians sön kommer effter sin fader til regementet oc före det met stor priis, som det hans mangfoldige mandelige oc mectige Kongelige bedriff vdvise vüide-ligen antegnet vdi denne Söttande Bog.

Den attande Bog. Christianus II. Fredericus I. Denne bog indeholder huorledis at effter forne Kong Hansis Søn Kong Christian den anden haffde regeret Daumarek paa tiende aar, fororsages for sin egen last oc forseelses skyld at rømme aff Riget, oc hans Farbroder Kong Friderich den förste er igien vduald i hans stæd, oc regerede som en fredssommelig Herre indtil sin Döde Dag, endog forne Kong Christian haffuer i midler tid vnderstanden sig at igien indtage Riget, oc er deroffuer fangen, oc effter nogle aar död vdi samme foruaring oc kongeligt fengsel.

Den nitlände Bog. Christianus III. Vdi denne Nittande Bog bescriffues Höylofflig Hukommelse Kong Christian den tredies Historie, huilcken effter langvarige feide oc skadelige oprör, forskaffede aff Guds synderlige naade alting til god fredssommelighed oc fordreff Papistiske vildfarende lærdom af Riget oc igien i

Værkets tyvende Bog naaede lige op til Vedels egen Levetid. Endelig skulde dette store Corpus historicum sluttes med tvende Böger, der ogsaa kunde betragtes som selvstændige Skrifter, nemlig den een og tyvende og to og tyvende, hvoraf hiin skulde indeholde en Genealogie og denne en Chronologie.

Ved Siden af dette vidtløftige Værk, det egentlige Hovedarbeide, havde Vedel ogsaa i Tankerne en Norgeshistorie efter en lignende Plan, en Holstenshistorie og flere Specialhistorier, saasom Lovenes, Krigenes, Kirkens og saa fremdeles¹². Denne sidste maatte efter Vedels religiøse Betragtningmaade af Historien være af særdeles Vigtighed, da Religionen udgjorde det Væsentlige i al Historie, og han udkastede derfor Grundlinierne til en dansk Kirkehistorie¹³

stæden loed prædickis oc læris den sande oc reene Euangelij lærdom baade i Kircker oc Skoler, huilcke hand rigeligen forsörgede met lærde mend oc nödtörfftige vnderholdning i alle maade.

Den tiuende Bog. Fredericus II. Tiuende bog befatter vaar allernaadigste Herris oc Konnings Kong Frederichs lofflige bedriff, som han baade vdi seide viiss haffuer været fororsaget til imod de Dytnersker, oc imod de Suenske paa thi aars tid at faaretage, oc siden vdi sit fredssommeligen regement, met Kircker oc Skoler oc deris Personer at fordre oc haandheffue oc i andre maader paa Rigens oc menige Rigens indbyggeris gaffu oc beste.

Den förste til tiuende Bog. Genealogia Regum. Paa det at denne forne Danske Krönicke hand diss nytteligere oc letteligere forstaaes af huer mand, følger vdi den förste oc tiuende bog alle Danske Kongers oc deris affkoms Herrestamme oc genealogia, huor vdaff mand icke aleniste kand see hære lenge at regementet haffuer været hoss huer kongeligt affkom paa en tid, oc met huilcke försteligen Stammer de haffue været foruandte i andre Riger oc Landskaff, men ocsaa forfare, huorledis at Gud almectigste, som raader alene for Land oc Riger, haffuer taget Regementet fra en försteligen stamme, oc giffuet det en anden i Hender, som ved hans methielp förde det den Christen Kircke oc Rigens vndersaatte til gode oc tröst.

Den anden til tiuende. Chronologia rerum Danicarum. En slittig beregnelse effter aars tal paa Danske Kongers bedriff, lignet mod den hellige Schrift oc Kircke Krönicke, oc de fire Monarchiers Historier met andre merkelige forandring som sig begiffuet haffuer vdi de fornemiste oc nest omliggende Landskaff, korteligen besattet fra den förste verdens begyndelse indtil denne næruærendis Dag.

Disse tiuende siste böger kunde vdgaa for sig self, om nogen saa syntis raadeligere, oc kunde ocsaa saare vel følge disse andre, oc indföris paa denne sted tanquam index rerum memorabilium, paa det at Krönicken kunde være saa megit dess fuldkommeligere, at der inthet skulde fattes aff hues som hörde met rette til vore Danske Historier i nogen maade.

¹² Prom. Cond. col. 1586—1587 nævner disse og flere Skrifter: Historia ecclesiastica, Historia bellorum, Nomographia, Ripæ, Historia Norvagica, Historia ecclesiastica Norvagica, Genealogiæ Regum Norvagiæ, Chronologia rerum Norvagicarum, Holsatia, Dytnersia, Nobilis, Catalogus Regum et Reginarum Daniæ item veteres Heroinæ Danicæ. Cfr. Cimbr. litt. Tom. II. 909. Imidlertid nævnede han endnu her ikke meer end Kirkehistorien, og hans Materialier til Norges og Holstens Historie vare ringe. Et halvt Aarhundrede efter Vedels Død paatog Arnold de Fine sig at skrive Norges Historie og fik en Bispestol i Forskud paa sin Løn derfor. Men hans Arbeide roestes ikke meget: Ny Dan. Mag. III. 42—45.

¹³ I samme Fascikel af MSS. Vell ej., som ovenfor er anfört, og vedföiet den nylig benyttede smukke Afskrift af Planen til den store Danske Krönike, findes ogsaa det eneste mig bekjendte, aldrig trykte Haandskrift

omtrent paa samme Tid, da han lagde Planen til den politiske Historie. Den skulde bestaae af syv Böger, hvoraf de to første skulde være en Slags Bibel-historie og derpaa det nordiske Hedenskabs Historie; den tredie og fjerde skulde handle om Christendommens Indførelse i Danmark og snarlige Fordærvelse, og den femte om Reformationens Udbredelse og Seier. Til Kirkehistorien regnede Vedel ogsaa en Historie af den danske Videnskabelighed baade i det catholske og i det lutherske Tidsrum, hvorved da Universitetet og de lærde Mænd vilde komme i Betragtning, og dette skulde være Indholdet af den sjette og syvende Bog. Men til denne Kirkehistorie havde Vedel endnu vistnok kun

af Vedels Disposition til en dansk Kirke- og Videnskabeligheds Historie. Ogsaa dette Actstykke skal jeg her meddele.

*En kaart extract paa den Danske Kircke Krönicke
som er forfattet udi sin Böger.*

Förste bog. Vdi den förste bog saaregiffues i almindelighed huad den christen kirckes vilkaar haffuer været aff förste verdens begyndelse indtil at Noah affkom effter Syndfloden haffuer viideligen sprid sig offuer verden, oc meste parten ere foruilde fra den sande religion, endog nogle haffue beholdet en föye Ting af ceremonierne, nogle ocsaa mindre, nogle mere aff Guds Ords kundskaff oc aff huad orsage saadant er et beuise.

Anden bog. Vdi den anden bog opregnes allekonde vildfarelse oc gruelig affguder, som Sathan haffuer indförd oc ved atskillige listige middel styrcket mange aar i disse nordere Lande, indtil saa lenge at Gud almectigste paa det siste haffuer forbarmet sig offuer oss arme Hedninge oc vdfriet oss aff mörkhedsens baand ved sit hellige Evangelii lüss.

Tredie bog. Den tredie bog indholder huorledis at Messæ födsel oc helliggiöründis kundskaff er först obenbaret i disse Nordere Lande oc hvilcke de förste Evangelister oc predickere haffue været, som christnede Landene, oc paa huad tid de haffue omuent Kongerne oc ridderskabet met deris undersaatte fra Sathans vildfarinde veye til deris rette siels hiurde og Biscop. Disligest huorledis at mange Kircke og Clostere ere stiftet oc opbyggt her vdi Riget, oc guds ord haffuer haffd sin fremgang, indtil den grossue Papistisk affguder, som haffuer taget offuerhaand.

Fierde bog. Huorledis at den Romske Antichrist haffuer sniget sig ind i disse Land saa vel som i andre omliggendis, oc vnder it helligt skin forfört oc foruilde totallige ensfoldige Christne, dog der forhaabes visseligen at mange ere beholden ved saligheds tro oc bekiendelse som de haffde aff deris börne lærdom oc Guds Aands indskudelse.

Femte bog. Vdi den femte bog beskriffues aff huad orsag Guds hellige Ord oc sande lærdom om salighed alene at bekomme ved Jesum Christum, er igien kommen paa soede, oc den papistiske surdei er vdfriet, ved merckelige lærde mend, som Gud der til beskicket, oc met sin aand begaffuede at udrette saadant, i denne sist verdens Alder.

Siette bog. Om gode boglige kaanster, som her haffuer været haandhreffuit i Riget paa atskillige Steder i Kloster oc Kircker, ved naffkundige lærde mend aff fordoms tid, indtil denne næruændis Dag.

Siuende bog. Den siste bog er saa gaat som ickon it Register paa Bisperne, Capitler, Closter oc Skoler, som haffue været vdi huert Stigt serdelis offuer alt gantske Danmarckis Rige. Disligest om Kiöbenhaffns höyskole, naar den er stiftet, oc paa det ny oprettet oc forbedret aff Danske Konger oc huad höylærde merckelige Mend der vdi haffue lærd indtil denne Dag.

meget ringe Samlinger¹⁴, og hvad Udarbeidelsen angik, da fulgte han aldeles ikke den Orden, hvori Bøgerne vare opførte i hans Plan. Chronologien, som skulde være den sidste Bog, var ikke langt fra at være færdig, og Genealogien, som skulde være den næstsidste, var i fuldt Arbeide; thi disse Skrifter udgjorde ligesom Grundvolden, hvorpaa den store Bygning skulde opføres¹⁵.

V. Naar nu Anders Vedel sad i sit rolige Studerekammer og lagde for sig denne kjæmpemæssige Plan, hvis første Linier han havde tegnet, og naar han efter denne Tegning grundede paa sin Gjærning og overskuede alle disse mægtige Optrin, der ved hans Haand skulde modtage Liv og Lys: saa maatte vel det kjære Lilibjerg med alle dets hidtil samlede Skatte synes ham altfor ringe, og den Tanke, som han for mange Aar siden havde udtalt og siden oftere gjentaget¹, maatte vende tilbage hos ham med fornyet Styrke. »Jeg maa reise», sagde han; »jeg maa vandre om i mit Fædreland og søge gamle Monumenter; jeg maa dog forfare og beskue Landsens Leilighed, förend jeg kan skildre den»². Og vistnok var dette nödvendigt. Hvad der af historiske Actstykker havde været let at finde, var allerede for en stor Deel borttranet af fremmede Udsendinge; hvad der var tilbage paa forborgne Steder, maatte söges, för det kunde findes³. De chorographiske Beskrivelser, som hidtil vare leverede, Niels Savn-söes, Jonas Coldings og andre, vare ligesom det Landkort, der skyldtes Marcus

¹⁴ Prom. Cond. indeholder neppe en halv Snees dertil hörende endog temmelig ubetydelige Smaa-stykker: om de lundiske Biskopper, om Knudsbrödrenes Proces i Odense, Ribe Kirkekrönike og nogle faa Documenter til Klostrene Soröe, Ringsted, Antvorskov, Ebelholt og Öm. Det er det Hele.

¹⁵ Ligpr. ov. Frdr. II. J3 vers. Ogsaa ovenfor, i Slutningen af Planen til den store Danske Krönike, antyder Vedel, at han betragtede disse to Böger som Værker for sig selv, og at de gjerne særskilt kunde udkomme. Vi vide ogsaa af Epist. ad Har. II vitf. Q q3, at de alt længe havde været i Arbeide.

¹ Libel. suplex pro peregr. MS. (hvorom siden nærmere) lærer os udtrykkelig, at Vedel »nogle Gange» havde sögt om Tilladelse og »Befordring» til at reise om i Riget. Naar og hvorofte han havde sögt, lader sig kun med en vis Rimelighed bestemme efter de övrige Forhold. At en saadan Vandring var nödvendig, havde Vedel allerede yttret for Niels Kaas 1578, förend han endnu selv var Historiograph.

² Om d. dan. Krön. at beskr. S. 48. Man erindre, at denne Bogs danske Udgave er omtrent tre Aar yngre end den latinske.

³ Adam. Brem. Vellej. b vers. Reddant isti plagiarum, quæ populabundi, per universas Daniæ Bibliothecas pervagati, jam semel atque iterum convasarunt atque regno nefarie exportarunt. Det samme gjentager Vedel i Svend Tiuv. b7 og i Brevene til Parsberg og Alb. Friis. Intet var lettere end at bevise denne Vedels Paastand med mange Exempler: man tænke paa Enoch Asculanus, Mart. Freginus, Joh. Heitmers, Antonellus Arcemboldus, Morten Grönning og alle de af den pavelige Curie udsendte Rövcre. Man kan derom læse Vedel Simonsen om Nationalhist. Kilder S. 40 fgg.

Jordan, lidet fuldstændige eller tilfredsstillende⁴, og en Chorographie som den, der skulde gjøre Indgangen til Vedels store Værk, fordrede uundgaaelig en Forfatter, der havde reist fra Landskab til Landskab og kunde beskrive, hvad han med egne Öine havde seet. Men forgjeves havde Vedel hidtil søgt Regjeringens Understöttelse og Fuldmagt til en indenlandsk Reise, og en Ildsvaade i hans Gaard truede i Foraaret 1586 endog med at beröve ham, hvad han allerede havde samlet⁵; denne Ulykke blev dog forebygget, men Reisefuldmagten erholdt han endnu ikke. Da besluttede Vedel paa egen Haand at gjøre det förste prøvende Forsög paa, hvad han ved en Reise i Landet kunde indsamle af historiske eller geographiske Oplysninger.

I de förste Dage af Juni tog han Afsked med sin frugtsommelige Hustru, sine to smaa Dötre og sine Venner i Ribe⁶. Formodentlig lagde han Veien over Fyen til Sjælland; men vist er det, at han endnu i samme Maaned kom til Hveen.

¹ Suhms Nyerupske Saml. I. 331 indeholde et Udtog af Svansöcs Descriptio Daniæ, skrevet paa latinske Vers omtrent ved Aar 1550. At Vedel eiede denc, er ovenfor bemærket, og dens ringe Værdie bevidnede senere Arnas Magnæus (Werlauff Esterr. om d. St. K. Bibl. S. 105 not. l.). — Jon. Coldings Coronarium cont. brevem Dan. descr. var netop udkommen i disse Aar (1584) efter N. Kaas's Opmuntring, men den er bleven meest bekjendt (Badens Univ. Journ. II. 413 fg.) ved de Klager, den foranledigede fra Sverrigs Side. — Langebeck i et Brev til Klevenfeld af 1743 (Langebekiana S. 23) vil, at vi endnu have en tredie Beskrivelse over Danmark fra denne Tid, idet han tillægger Carol. Danzæus de Efterretninger om Danmark, som findes i Thesaurus politicus. Han taler noget ubestemt om denne Bog; men hvis han mener det af Gasp. Ens under denne Titel udgivne Værk (Coloniæ 1613—1627. Pars I—III 8), saa frygter jeg, at han tager feil. I Pars I. Apotelesm. XIII p. 254 findes ganske rigtig Efterretninger om Danmark; men i disse forekommer adskilligt, som Carl Danzæus vistnok aldrig vilde skrive. S. 255—56: Regnum Norwegiæ cum electioni obnoxium factum esset. discordiis aliisque turbis exagitatum, pervenit ad Regem Daniæ, qui ut de eo securus sit, tractat dure incolas spoliaturque eos facultatibus, nec miseris hominibus spes melioris fortunæ, quod Rex omnes aditus et portus maris habeat. Dette vilde den Danmark saa hengivne franske Gesandt vist ikke have skrevet. Om Öresund fortælles S. 256 den gamle Sladder, at der var saadan Rigdom paa Fisk, *ut vix fretum navigari possit*. Kunde en Mand, som havde levet i Danmark i det mindste i tyve Aar (thi Daniel Rantzaus Feldttog i Sverrig omtales) skrive saaledes? — Marc. Jordans Specialkort har jeg ikke havt Leilighed til at see; men Generalkortet over Danmark i Braunii Theatr. urb. lib. IV er rigtig nok overmaade ringe og viser, at en „ny Landtavle“, som Vedel sagde, var nödvendig. Dog var den hele Kunst endnu först nylig begyndt af Jo. Stöfler og hans Disciple, og Vedel havde neppe bragt det meget videre.

⁵ At en historisk Chorographie ikke paa anden Maade kunde tilveiebringes, blev ogsaa senere erkjendt. I Aaret 1622 fik saaledes Præsterne Ordre til at indsende Beretninger fra deres Sogne, hvoraf endnu en Deel er bevaret; Suhms Sandv. Saml. I, 1, 97, 2, 32. Ny Dan. Mag. III. 144 fg. — Hegel. Cal. MS. ad 21 April 1586: *var Ild löss vdi Köllen til M. Andersis*.

⁶ Vedels Reise varede ifölge Hegelund i ti Uger, og da han nu kom hjem den 8 eller 9 August, saa maa han omtrent være reist fra Ribe den 1 Juni. Man vil siden see, at dette fuldkommen passer med andre Beretninger. Den anden Datter Anna var födt den 18 Mai 1585 (Hegel

Tyge Brahe levede her som en Fyrste, omgivet af sine lærde Ministre; han havde allerede udgrundet det store Verdenssystem, der bærer hans Navn; han brevvexlede med og indbød til sig Lærde og Statsmænd fra alle Europas Lande⁷. Uranienborg stod der, løftende sine kobbertakte Spidser mod Himlen, og det mindre Stjerneborg havde reist sig som en beskeden Tjenerinde; Instrumenter, Laboratorier, Möller og Værksteder af mange Slags fandtes allevegne, og Fremmede strömmede til i Hobetal for at see Manden og betragte de Underværker, han havde fremkaldt⁸. Vedel var henrevet af al denne Herlighed. »Her ere Værker», raabte han, »hvis Lige ikke fra Verdens Begyndelse af Nogen er opfundet;» og i latinske Digte udtalte han sine Betragtninger over, hvad den lille Öe havde været, og hvad den var⁹. Hvad om han midt imellem disse store Omgivelser havde havt en Fornemmelse af, at ogsaa Kröniken om det gamle Nordens stolte Kjæmper maatte lykkes bedst for den, der skrev under de høie Kupler¹⁰. Endnu medens Vedel opholdt sig paa Uranienborg, modtog Borgens Herre et sjeldent Besög. Det var en af de sidste Junidage¹¹, at en lille Flaade

⁷ Tyge Brahe havde som bekjendt en stor Mængde Medhjælpere, saasom Ped. Jacobsen Flemlöse, Chr. Longberg, Elias Olsen Norsing, Jac. Fabricius, Conr. Aslac, Gell. Sascerides, Wilh. Jansen, Frants Teg-nagel, Jo. Erichsen o. A. (Dan. Mag. II. 195, 206, 218, 220, 285. Gassend. vit. T. Brahei p. 11, 163, 232), og han havde særegne Værelser til dem baade i Uranienborg og siden i Kjöbenhavn: Dan. Mag. II. 253, 258. — Sit System for Himmellegemernes Stilling og Bevægelse havde han udfundet 1582: D. Mag. II. 218. Aaret iforveien (1585) havde han f. E. inviteret Niels Kaas og Henr. Rantzau til sig, ib. 226, 235. Fra samme Tid er hans Iagttagelser af en Comet, hvilke Iagttagelser i forrige Aar bleve udgivne, over halvtredie hundrede Aar efter deres Affattelse: H. C. Schumacher, Observaciones cometæ anni 1585 Uranoburgi habitæ a Tycho-ne Brahe, jussu serenis. Reg. Dan. Christiani VIII editæ. Alton. 1845.

⁸ Stjerneborg blev færdig 1584, og var den egentlige Bolig for hans Medhjælpere eller saakaldte Studenter. Besög s. A. af Jac. Bongarsius og Wilh. Curcellius o. s. v. o. s. v. D. Mag. II. 220 fgg. 241 fgg.

⁹ Danske Viser Dedic. i Beg. I den gamle Udg. af disse Viser E. findes efter Indledningen til den syvende Vise i første Part et Digt af Vedel, der ikke er optaget i Syvs Udg. af 1787. Det lyder saaledes:
In Hvenam insulam.

Quæ Nidingi opibus quondam famosa fuisti,
Hvena, Giganteis dives alumna viris.
Nunc tu Brahæi Herois celeberrima scriptis
Et coelo ac superis æquiparata Diis.
Felix: hoc vere est mutare auro ærca dona,
Chaonias glandes liquere, farre frui.

¹⁰ Hvorvidt han bragte det dermed, skal det Følgende vise: en vis Kappelyst med Tyge Brahe skal man nok finde Spor af.

¹¹ Spørgsmaalet, naar dette kongelige Besög, som her omtales, indtraf, finder netop sin Afsjölse i det, som vi vide angaaende Vedels Reise. Dronningen var nemlig i dette Aar to Gange paa Hveen.

i festligt Optog fra Sjælland af nærmede sig Hveens Kyster: Kong Frederik den Anden og Dronning Sophie steg iland for at gjæste den store Stjernekyndige og beskue hans mægtige Bygninger og sindrige Opfindelser. Opholdet paa Öen blev formedelst Uveir forlænget indtil paa tredie Dag, og der blev saaledes givet Vedel Leilighed til at forebringe Kongen det Önske, at ogsaa han maatte anlægge sig et eget Bogtrykkerie i sit Lilliebjerg. Kongen tillod det¹². Ved Bordet henlede Tyge Brahe Dronningens Opmærksomhed paa Historieskriveren. »Mester Anders», sagde han, »haver ogsaa samlet en Dcel af disse gamle danske Viser, som Eders Naade pleier at have synderlig Lyst og Behagelighed at læse.» Dronning Sophie henvendte sig da strax til Vedel og begjerede de Folkesange, som han havde med sig. »Jeg skal adlyde Eders fyrstelige Naade», svarede Vedel, »som tilbörligt er; dog beder jeg ydmygeligen, at Eders Naade vilde paa en kort Tid have Taalmodighed med mig, at jeg kunde udvælge de fornemmeste og tilskikke Eders Naade en Reenskrift deraf.» Dronningen samtykkede deri, og det blev saaledes afgjort, at Vedel senere skulde sende disse danske Viser¹³. Vedel forblev maaskee endnu nogen Tid hos Tyge Brahe, hvis allerede for flere Aar siden foretagne Udmaalinger kunde komme ham tilgode¹⁴; fra Hveen drog han formodentlig over til Skaane, hvor han ved denne Tid synes at have gjort Bekjendtskab med Præsten Niels Jörgensen i Malmöe og Provsten Mogens Madsen i Lund, der selv havde samlet chorographiske Oplysninger til Skaanes Beskrivelse¹⁵.

Förste Gang optegnede hun et eller andet Sted sit Valgsprog saaledes: „Gott verlest die Seinen nicht, 1586 d. 28 Juni” (Resen. Inscript. Havn. p. 335); anden Gang var hun der „proxime elapso autumnö”, sagde Tyg. Brahe i Jan. 1587 (Dan. Mag. II. 243), altsaa vel i October 1586. Men nu er det efter det foregaaende vist, at Vedels Reise falder mellem 1 Juni og 9 August, og deraf følger altsaa, at det var paa Dronningens förste Besög, at hun traf Vedel paa Hveen.

¹² Langebeck mener II. 241, at Vedels Ord i Dedicationen af Viserne („og Kongl. Majestet da og samme Tiid med Tilsagn bevilget og privilegeret”) ere et afgjörrende Beviis for, at Kongen har været med paa Hveen, hvilket han ovenfor S. 220 havde draget i Tvivl. Det er rimeligt nok at forstaae de anförte Ord saaledes, men besynderligt er det dog, at Kongen ellers saa lidet nævnes ved dette Besög, medens Alting dreier sig om Dronningen.

¹³ Danske Viser. Dedic., hvor Vedel selv omstændelig fortæller hele Sagen.

¹⁴ Dan. Mag. II. 209. Ifølge Brahes haandskrevne Observationer havde han i Aaret 1579 især beskjeftiget sig med geographiske Iagttagelser og med at udmaale Afstande deels fra det ene Sted til det andet paa Hveen, deels fra Hveen til de omliggende Kjöbstæder i Sjælland og Skaane. Dette er nu netop det samme, som Vedel siden paa sin Reise beskjeftigede sig med, som man strax nedenfor vil see Exempler paa.

¹⁵ Mogens Madsen (Magn. Matthiæ), endnu Domprovst i Lund, tre Aar efter Biskop sammesteds,

Efter ti Ugers Fraværelse fra sit Hjem kom Vedel endelig den ottende eller niende August tilbage til Ribe, til sin Hustru, der et Par Dage iforveien havde født ham den tredie Datter Else¹⁶. Han synes nu først at have beskjeftiget sig med de paa Reisen samlede Bidrag til sin Chorographie, og vedligeholdte i denne Anledning en Brevvexling med de Mænd, der havde lovet at understøtte ham med locale Efterretninger. Saadanne erholdt han en Ugestid senere fra Niels Jörgensen¹⁷ og i Begyndelsen af det næste Aar 1587 fra Mogens Madsen¹⁸. Derimod tog han sig den Frihed at biev en Stund med de Viser, som Dronningen havde forlangt¹⁹. Det var ogsaa virkelig en Nødvendighed for Vedel stundom at opsætte Arbeider, der fra andre Sider bleve ham paaalagte til Hinder for hans historiske Studier; thi den store Mening om hans Lærdom og Talenter gjorde Folk tilbøielige til at forelægge ham de forunderligste Opgaver, og hans Stilling i Capitlet kunde ogsaa indvirke forstyrrende. Han var allerede Forstander for Hospitalet; nu kom ogsaa Skolens Rector med Begjeringen om en Capitlet tilhørende Bygning til Udvidelse af Skolegaarden, og selve Capitlets indre Orga-

er en bekjendt Mand i Literaturen. M. Niels Jörgensen var ogsaa Forfatter og Oversætter, og skal efter Nyerup være død i det følgende Aar. Da jeg ikke tidligere har fundet Spor af Vedels Forbindelse med disse Mænd, og paa den anden Side seer, at denne Forbindelse gaar forud for hans egentlige Reise i Skaane, saa formoder jeg, at Bckjendtskabet er gjort ved denne Tid, en Formodning, som det Følgende formeentlig skal bestyrke.

¹⁶ Hegel. Cal. MS. 1586 ad 6 Aug.: *Metta M. Andreae peperit filiolum*; ad 8—9 Aug.: *M. Andreas rediit post X hebdomadas*. See ovenf. S. 152 Not. 6.

¹⁷ Fascic. MSS. Bibl. Reg. no. 2336 in 4to (gl. Kgl. Saml.) findes et Brev fra denne Nicolaus Georgii, hvem Vedel, som man seer, havde anmodet om Oplysninger angaaende Malmöe Byes Localiteter, Privilegier og deslige. Brevet er dateret Malmögjæ 18 Aug. 1586 og begynder uden al Indledning saaledes: *Ambitus civitatis Malmogianæ. Fra Österport til Runddelen 410 passus. Fra Runddelen til Synderport 635 passus o. s. v.* Derpaa angives henvend en Snecs Distancer inde i Malmöe, og Brevet ender med disse Ord: *Ydermere om Malmöes leylighed kand ieg nu icke lade Eder forstaa, uden huess i haffue wel selff seet oc forfarit. Sameledis, kiere M. Anders, maa i wide, at ieg icke kunde bekomme nogit om Byes privilegier at forstaa. Vale sæliciter cum uxore et tota familia. Malmö 18 Augusti 1586. Tuus Nicolaus Georgii, Münster verbi apud Malmog.* Udskriften lyder saaledes: *Magistro Andreae Welleio, Canonico Ripensi, dignissimo suo Amico, hæc detur schedula*. Her seer man nu bestemt, at Vedel maa have været i Malmöe for at samle chorographiske Oplysninger.

¹⁸ I samme Fasc. MSS. findes et Stykke med den Overskrift: *Civitatum quarundam Schaniæ brevis descriptio*. Foran i dette er skreven med en nyere Haand: *Author hujus descriptionis est Magnus M. Th. L. Occasionem ipse in epistola ad M. A. S. V., Lundia anno 1587 d. 18 Februarii data, explicit*. Mogens Madsens her omtalte Brev kjender jeg ikke; det findes ikke i denne Fascikel. Men det seer man, at det maa have angaaet Skaanes Chorographie.

¹⁹ Og det uagtet Dronning Sophie lod ham minde derom. Dan. Viser. Dedic.

nisation krævede Reformer i Tidens Aand²⁰. Hans høie Patroner forlangte Ligprædikener, Digte, Epitaphier og deslige, ja saavidt gik det med de Ting, som man troede at kunne fordre af denne Mand, at Kongen selv tilsendte ham en Sild af forunderligt Udseende og forlangte derover hans Betænkning²¹. Under saadanne Forhold kom det an paa at have Kraft til at unddrage sig, hvad der ikke kom Hovedsagen ved, og endnu havde Vedel noget af denne Kraft, der senere synes at have forladt ham. I det mindste lod han Dronningens Hofmesterinde forgjeves minde sig om de belovede danske Folkeviser, medens vigtigere Arbejder alvorligen beskæftigede ham.

Paa Chronologien og Genealogien lagde han nemlig nu den sidste Haand. Hans Hjælpemidler til Chronologien vare deels fremmede med nøiagtigere Tidsbestemmelser forsynede Krøniker, deels ældre og nyere indenlandske Annaler, hvoraf han besad adskillige²². Hans Methode bestod deri, at han udkastede en Mængde Schemata, hvori han foreløbig nedskrev Aarstallene langs ned ad den venstre Side, drog derpaa parallelle Linier over hele Arket og udfyldte nu lidt efter lidt under sin Læsning de tomme Rubriker med de til ethvert Aar hørende Begivenheder²³. Til Genealogien havde han ligeledes baade fremmede Værker og danske Slægtböger, hvorefter han dannede sine Tabeller baade i den almin-

²⁰ Disse to Foranstaltninger iværksattes under 1 Sept. og 14 Decbr. 1586 ifølgc Hegelunds Antegnelser. Om Ribe Skoles Udvidelse vil jeg henvise til Programmet fra Ribe af P. T. Hansen 1823 S. 7-8. Om Plumbum chorale, nummi chorales, der nu blev afskaffet, kan læses Terpager. Rip. Cimbr. p. 138-140.

²¹ Ligpr. ov. Freder. d. And. E4 vers. *Den vnderlige Sild, som bleff fangen i Norge oc send hid til Kong. Maiett. til Hathersteff nu (1587) vdi Decembri Maaned sidst forleden, oc H. N. loed mig siden til hende skicke, er vden tuil en synderlig Breffuedragere met den Krone oc de gamle Gottiske Bogstaffue &c.* Vedel nævner den igjen i Chronologien L2 vers. Om disse berømte Sild (thi der var egentlig to), som satte de Lærde i Bevægelse over halve Europa, og om de to Udlæggere, Ananias Jeraucusio og Antipas Francus, maa jeg dog henvise Elskere af Curiositeter, der forresten ere ret characteristiske for Tidsaanden, til Schlegels Slangc I. 129-30. Til samme mirakuløse Ichthyologie hører ogsaa en Fisk i Munke-Skikkelse, fire Alen lang, der 1545 blev fanget i Öresund: Vedels Chron. K vers.

²² Prom. Cond. indeholder paa forskjellige Steder ikke mindre end fjorten forskjellige haandskrevne Chronologier, foruden to kirkelige Calendarier fra Roeskilde og Ribe. Den ældste af disse Chronologier begyndte fra Aaret 776, og en Chronologia Sorana fra 966 (col. 1590), men de fleste begyndte i det ellefte Aarhundrede, og enkelte, f. E. Henrik Vejers, naaede op til det 16 Aarhundredes Midte. — Af fremmede trykte Chronologier nævnes ogsaa adskillige i Prom. Cond., hvor dog nogle Navne ere aldeles forskrevne.

²³ MSS. Vellejan. vise dette. Blandt dem findes mange saadanne udkastede Schemata, navnlig No. 826 Bibl. Reg. in Fol., hvor det störste Stykke, jeg har seet, bevares. Dette angaaer især Valdemar II, Erik Glipping, Christopher II og Valdemar IV; men mange af Rubrikerne ere tomme.

delige nedstigende Form og som opstigende Ahnetavler²⁴. Disse Arbejder vare ligesaa nødvendige, som vidtløftige og trættende; alligevel lykkedes det ham vistnok i dette Aar 1587 at fuldbringe dem. I Begyndelsen af det næste forkyndte han offentlig, at de vare færdige, og fremlagde Prøver af de sidste Dele deraf²⁵. Chronologien var uden Spørgsmaal det vigtigste af disse Værker. Den angik vel især Danmark; men den tog dog ogsaa Hensyn til samtidige Begivenheder i de andre nordiske Riger, i det tydsk-romerske Keiserdømme og i den christne Kirke. At dømme efter den Prøve, som er tilbage, var Vedels Chronologie vistnok ikke noget feilfrit Arbejde²⁶; men den var et Skrift, som for den Tid havde stor Værdie, og som endog i nyere Tider vilde have haft nogen Brugbarhed. Nu henlaa den for det første i hans Samlinger for at benyttes under hans fremtidige Studier²⁷.

VI. Den nærmeste Gjenstand for disse var Chorographien, der skulde tjene til Indledning for det store historiske Værk. Skuepladsen maatte kjendes,

²⁴ MSS. Vell. Bibl. Reg. No. 121 in 4to og No. 829 fol. har de vigtigste Levninger, som jeg har truffet paa, af Vedels genealogiske Studier. Det sidstnævnte er det største Stykke; men skjönt det kaldes *Genealogia Regum Daniæ*, er det dog mere en kort Krønike end en Genealogie. Disse Fragmenter give Slægtleddene i nedstigende Linie, men Prøven er en Ahnetavle. I Prom. Cond. træffer man ogsaa paa nogle trykte genealogiske Værker.

²⁵ Ligpr. ov. Fred. d. And. trykt i Foraaret 1588, meddeler Prøver af begge Værker, og ved denne Leilighed siger Vedel J3 vers.: Denne samme Chronologia er it stycke aff den sidste part aff den store danske almindelige Chronologia, som jeg hafluer fuld færdiget met flittig beregnelse effter Aars Tall paa Danske Kongers oc Folcks bedrift. . . Huilcket Arbed jeg forhaabes skal met det første met Guds oc Öffrigheds hielp komme paa tryck . . . den gantske danske Krönick til merckelig forklaring i mange stycker . . . Vor danske Kongelig Genealogia er ocsaa vdi sin besynderlige Bog forfattet for sig self o. s. v. — Den derpaa meddeelte Prøve af Chronologien er syv Blade i schematisk Form. Den af Genealogien er eet Blad, udført som sædvanlige Ahnetavler. Omtrent samtidigt er et lignende Arbejde af den før omtalte Anders Foss: *Genealogia regum Daniæ et Norvagiæ*, der nogle Aar efter blev oversat paa Dansk af Jacob Madsen Kjöbenhavn.

²⁶ En forunderlig Forvirring finder man ved Aaret 1553 og 1537 om Kong Edvard III og IV af England. Det er ogsaa besynderligt, at Vedel og Lyschander afvige i Tidsbestemmelser, hvorom de begge maatte synes at kunne have skaffet sig paalidelig Kundskab. Saaledes ansætter Vedel Fröken Annas Födsel til d. 12 Decbr., men Lyschander S. 693 til d. 12 Octbr.; Vedel lader Fröken Augusta födes Kl. 9 om Formiddagen. Lyschander S. 694 derimod Kl. 2 om Natten. Jfr. Resen Fort. d2-2 vers. Schlegel I. 58 synes at tillægge Vedels Chronologie Fortrinet og benytter denne.

²⁷ Ifølge de haandskrevne Lister over Afleveringen til N. Krag i Aaret 1595 fik han ogsaa dette Værk, som der kaldes *Chronologia universalis*, hvad det paa en vis Maade ogsaa var. Det blev aldrig trykt.

meente Vedel, for Personerne fremledees paa den. De locale Oplysninger, som Meddelelser fra kyndige Mænd i Rigets forskjellige Egte kunde tilbyde Historieskriveren, vilde dog aldrig være ham nogen fuld Erstatning for Mangelen af egen Beskuelse, og han opgav heller ikke Tanken om en indenlandsk Reise¹; men for Öieblikket var der Intet at vente fra Regjeringens Side. I Begyndelsen af Aaret 1588 kom K. Frederik den Anden efter Formælingshöitidelighederne i Sønderborg og Haderslev meget afkræftet og svag tilbage til Antvorskov Slot², og hans Sygdom tildrog sig snart de höie Statsmænds hele Opmærksomhed. Overtroen forstærkede den: Varslerne spaaede ilde³. Dronningen, Niels Kaas og andre höie Herrer vare forsamlede paa Antvorskov. Men den fjerde April döde Kong Frederik. Den unge udvalgte Kong Christian den Fjerde var endnu et Barn; det Uvante i disse Forhold fremkaldte den störste Forvirring, og paa Vedels Andragende var der ingen Tid at tænke⁴. Endelig forligede Dronningen sig med Rigsraadet om Regjeringen; men saa fulgte Begravelseshöitidelighederne, og i disse fik ogsaa Vedel sin Andeel. Paa den Dag, da Kongens Lig blev bisat i Roeskilde, talte Vedel i Ribe Domkirke til hans Minde over Esaiæ Ord: den Retvise omkommer, og Ingen lægger sig det paa Hjertet, de Hellige blive borttagne, og Ingen giver Agt derpaa: thi de Retvise blive borttagne fra denne Ulykke, og de som retteligen have vandret, komme til Fred og indgaae i deres Herberge⁵. Han sammenlignede smukt det danske Folks Sorg over Kongens

¹ At Vedel endnu havde den attraaede Reise i Tankerne, er vist. Det Fölgende viser det. Men om han just nu atter har gjentaget Ansögningen derom, kan man ikke sige. Vi vide kun, at han gjorde det endnu i Frederik den Andens Tid nogle Gange. See ovenfor S. 151 not. 1.

² Resen Fort. b. Brylluppet i Sønderborg blev holdt den 14 Febr. 1588 mellem Kongens Broder Hertug Hans og Agnes Hedvig; Brylluppet i Haderslev blev holdt d. 21 Febr. mellem Hert. Johan af Anhalt og Dorthea af Mansfeld. Ifölge Hegel. Cal. MS. var Vedel d. 25 Febr. i Haderslev „*vidi Benedicht Rantzaus Mageskiffte*“, og Kongen forlod Haderslev d. 28—29 Febr. for at vende hjem til Sjælland. Kongen kom d. 4 Marts til Nyborg og d. 6 til Antvorskov.

³ Ligpr. ov. Fredr. II. E4 vers. F. nævner Vedel den Række af Varsler, der bebudede Kongens Död. Den ovenfor omtalte vidunderlige Sild, blev af Kongen selv anseet for et saadant Forbud paa hans egen eller Dronningens Död: Schlegels Slange I. 130. Blodregnen ved Mögeltönder var efter Hegel. Cal. allerede falden d. 10 Decbr. 1586.

⁴ Et mærkeligt Beviis paa den almindelige Forstyrrelse i Riget, da Kongen var död og hans Efterfølger var et Barn, give de jyske Landsdommeres Samvittighedsskrupler ved at blive i deres Embeder under saadanne Forhold: Ny Dan. Mag. IV. 153—54.

⁵ Domkirkens Præst var Peder Hegelund, der ganske nylig, d. 12 Marts s. A., var kaldet til dette Embede. Men paa Titelbladet af Ligprædikenen siger Vedel udtrykkelig, at den er holdt i Domkirken den

Död med Elisæi Klager over sin tabte Elias, han gjemmengik den afdöde Herres gudelige Liv og christelige Död, han forklarede udförligt den valgte Text og henviste de Sörgende til den Tröst, som Religionen alene kan give. Denne Ligprædikens gammeldags troskyldige Frimodighed er bleven bekjendt⁶; ligesaa frimodig er den Dedication, hvorved Vedel allerede den fölgende Dag bestemte den til at overrækkes den unge Konge⁷.

Umiddelbart efter at have fuldendt dette Arbeide begav Anders Vedel sig paa Reisen til Kjöbenhavn den syvende Juni 1588. En Hensigt med denne Reise var det formodentlig at overgive sin Tale til Trykken, ligesom den da ogsaa snart udkom⁸; men Hovedhensigten var vistnok den, at anbefale sig til det nye Regjeringsraad og at gjentage sin Begjering om Fuldmagt og Understötelse til den længe attraaede Reise. Regjeringsherrerne vare alle Beskyttere og Venner saavel af Tyge Brahe⁹ som af Anders Vedel. I Spidsen for dem stod den gamle Niels Kaas, Vedels mægtige Velynder, Historiens og Statsvidenskabernes lærde Kjender; Peder Munk og Christopher Walkendorf havde tidligere modtaget Vedels Hylding; Jörgens Rosenkrants var Broder til den afdöde Marsk Holger, hvis Familie ogsaa havde benyttet Vedels Tjeneste¹⁰.

femte Juni. Texten er Es. 57, 1—2 efter de nyere Oversættelser; men i de ældre regnedes disse Vers til det foregaaende Capitel, som ogsaa Vedel angiver.

⁶ Jeg skal til en Characteristik af Vedel ikke forbigaae det noksom bekjendte Sted C3—3 vers., hvor han udtrykker sig saaledes: *Mand mener vel, at dersom H. N. kunde haafd Aarsag for fremmede Försters oc vdlendiske Legaters oc andre sine gode Mends daglige omgengelse, at holde sig fra den almindelig skadelig drick, som nu offuer all Verden iblant Förster oc Adel oc den menige Mand alt formeget gengs er, da syntis for Menneskelige Öyen oc tancker, at hans Naade kunde leffuet mangen god dag lenger. Men dette er nu forgefss at disputere om etc. Döden vil haffue en Aarsag.*

⁷ For Exempel Dedic. 3: *Eders Naade vil ocsaa her hoss bestitte sig paa Boglige Kaanster nu vdi sin Naades vngdoms Aar, at det som E. Ns. Herre Fader haffuer beklaget, at være forsömt hoss sig i saadanne vilkaar, det kunde oprettis aff E. N. paa det berömmeligste.* Og saaledes lige til Enden. Dedicationen er undertegnet den 6 Juni 1588.

⁸ Hegel. Cal. MS. ad 7 Jun. 1588. *M. Andreas Weiel drog til Kiöbenhaffn.* — Prædikencens Titel: *En sörgelig Ligpredicken. Salig och höylofflig ihukommelse: Höybaarne Förste oc Herre, Herr Frederich den Anden... til en Christsalig amindelse, Giort vdi Riber Domkirke d. 5 dag Junii... Kjöbenh, 1588. 4to. Bogen er elleve Ark. Paa Bagsiden af Titellbladet findes nogle latinske Vers af Vedel til Ære for K. Frederik II. Sidst i Bogen staaer de ovenfor omtalte Pröver af Vedels færdige Arbeider, Chronologien og Gencalogien.*

⁹ Brahe vedblev endnu at modtage Beviser paa Regjeringsraadets Gunst: han fik i Decbr. 1588 de 6000 Rdlr., som Kongen havde lovet ham til Bygninger; han fik i Marts 1589 Skjöde paa Husene i Farvergaden, og i Juli s. A. en Slags Confirmation paa Alt af hele Rigsraadet. Dan. Mag. II. 253—54. 260.

¹⁰ See ovenf. S. 62, 64, 77, 98, 100. Om disse Regjeringsherrer skrev T. Brahe 1591 til Landgreven

Den engelske Gesandt Daniel Rogers var i de samme Dage kommen til Kjøbenhavn og blev vel modtaget; han lærte at kjende og agte den lærde Historie-skriver¹¹, og kans Anbefaling kunde neppe blive uden Virkning, især da Vedel selv havde et Middel til at understøtte den, sin fuldfærdige Chronologie og Genealogie, hvoraf han fremlagde Prøver, som Tillæg til sin Ligprædiken. Under saa gunstige Omstændigheder fornyede Vedel sin Ansøgning om Reisetilladelse.

Han henvendte sig nærmest til Jörgen Rosenkrants og stræbte at understøtte sit Andragende med vægtige Grunde¹². Det var nödvendigt, sagde Vedel, at aabne Indgangen til det store historiske Værk ved en egen Bog om Landets Beskaffenhed, fordi Læseren ellers ikke vilde kunne fuldkommen fatte den

af Hessen (Dan. Mag. II. 270): „Den fornemste er Cantsleren Hr. Niels Kaas, en Mand, som foruden sit gamle Adelskab er at prise af sin Erfarenhed, Skjönsomhed og store Klogskab; som ogsaa i boglige Kunster, besynderligen i Historien og Regjeringsvidenskaben er meget övet.”

¹¹ Resen. Insc. Havn. p. 409, i et Brev fra T. Brahe til Casp. Peucer, dat. Uranoburgi die 13 Septbr. 1588, læses følgende: Quum (Privilegium) Anglicanum quoque brevi habiturus sim, magnifico et eruditissimo viro D. Daniele Rogersio, qui nuper hic mecum fuit, ita apud serenissimam Reginam procurante &c. Rogers var kommen til Danmark for at condolere i Anledn. af Kongens Död (Ny D. Mag. V. 238); vi see nu, at han ogsaa besøgte Brahe, og vi vide, at Vedel paa denne Tid var i Kjøbenhavn. Rogers var en Mand med udmærkede Kundskaber i Englands gamle Historie. I Camdens *Britania*, transl. with Ed. Gibson, Tom. I. Intr. col. XLI læses om ham: *As for the Affairs of the Britains in elder times, their State and government, their Laws and Customs, we were promised a treatise of them by Mr. Daniel Rogers, an excellent Person and particulary eminent for learning, and to whom I had great obligations: bot he being taken away in the flower of his age &c.* Da man nu af et Brev fra Vedel til Camden (hvorom nedenfor) seer, at Vedel kjendte Rogers noget nöiere, saa forekommer det mig meget rimeligt, at Bekjendtskabet paa denne Tid er gjort i Kjøbenhavn eller paa Uranienborg.

¹² Iblandt MSS. Vellej. Bibl. Reg. no. 824 in Fol. findes et Document, bestaaende af tre Sider i Folio. Udenpaa det er skrevet med Vedels egen Haand: Libellus supplex oblatuS pro peregrinatione mea. Det er uden Datum, men da det er skrevet efter K. Frederik IIs Död, og da Vedel omtrent tre Maanedere efter denne opnaaede sit Önske, saa kan der næsten ikke være nogen Tvivl om, at det var netop denne Ansøgning, som skaffede ham den forönskede Reisetilladelse. Actstykket, som aldrig har været trykt, lyder saaledes:

Gunstige Herre oc Patron, kiere Jören Rosenkrantz, eders velbyrdighed vilde icke lade sig besuere, at vide hvorledis ieg nogle gange haffuer ladet anholde hoss Kong. Maitt. salig oc hoylofflige ihukommelse, om befordring til en reise at vandre Riget oc Hertugdømmene igennem, förend ieg endeligen besluttet oc tilscreff mine Danske Historier, oc ieg her paa inthet endeligt Suar haffuer bekommet: Huorfaare min ydmyge begering er til Eder, at i met de andre gode Herrer, som side i Raadet og regement met eder, ville mig met det første forhjelpe i dette mit forsæt, til huilcket mig forsøger besynderlig disse efterfølgende fire stycker.

Det förste er, at der som den danske Krönicke skal en gang for alle fuldkommeligen forferdiges, da er det fornöden, at det gantske Lands beskriffuelse forfattes vdi en besynderlig Bog for sig self, at Læseren kand derudaff forfare og begribe Landsens viidelse oc bredelse, oc de fornemiste Steder, der som noget merckeligt sig begiffuet haffuer. Thi det vilde ellers giffue forhindring vdi Historien, at mand skulde altid fortelle oc beskriffue huer steds vilkaar oc beleilighed, der som noget synderligt er tildragen. Derfaare de som ganske Lande oc Rigers Krönicker beskriffue, sette almindeligen saadant vdi en bog for sig self, förend de begynde Ili-

historiske Fremstilling, ligesaalidet som Historieskriveren selv vilde være istand til at skildre Krigsbegivenheder og andre af Localiteterne afhængige Bedrifter uden en Kjendskab til Landet, som alene ved egen Beskuelse kunde erhverves. Det var dernæst ogsaa til selve det historiske Arbeides Fremme nødvendigt at opsøge gamle Documenter og Actstykker, der bevaredes i Klostre, Domkirker, Raadhuse og Herregaarde, og at indhente Efterretninger om de gamle berømte Skjoldmænd hos deres allevegne i Landet endnu levende Efterkommere. Men uden Regjeringens Mellekomst og Anbefaling vilde disse Veie til Kundskab være lukkede for en Historieskriver. Ved et sluttet denne sin Ansøgning med et Forsvar imod dem, der klagede over, at han tövede saa længe med at udgive sin Historie. Han lovede nu efter fuldendt Reise at ville levere et Kort over alle Rigets Landskaber og derefter paa et Aarstid at ville bringe sin Historie

storiën, paa det at Læseren kand dertil haffue sin tilfluct, om han begerer noget at vide om landsens Leilighed, som oc eders telhyrdighed kand letteligen forfare mit forsæt her vdi af min hossliggendis extract paa vaar Danske Krönicke.

Anden orsag er, at det falder mangesteds vdi Historiën, som vel vitterligt er, at mand skal tale om naaffnkundige Slaectninger oc anden bedrift, som ere skede paa atskillige steder, huilcke icke kunde letteligen forklares, met mindre at den som det skal beskriuffe haffuer selv været paa Aastederne oc beseet leiligheden. Thi aldrig kand nogen saa vel fortelle noget for en anden, at den veed io bedre at rette sig vdi sagen, som self haffue seet det met Öinene, end hörd det af andre met Örnene aleniste.

Tredie orsag er, at der findes endnu mange Documenter oc vnderuisning, baade vdi Klostere, Domkircker, Herre Slotte, Kircker oc gamle hoye, som ocsaa hoss mange aff Adelen, saa vel som vdi Kiöbstederne, huor met den Danske Krönicke merkeligen kunde forbedris. Disse Documenter staa icke vel til anderledis at bekomme, end at den som Historiën er beseet at scriffue, hannem reckis haanden oc metdeelis Kong. Maitts., Rigens regenteris oc Raads aluorlig scriffuelse oc Breff til dennem, som ere i befalning paa forne steder, at de hannem troligen fördret oc metdeelte hues de haffde i deris være, som kunde tiene til Krönicken, Deris fædrene land til ære oc beste.

Fierde orsag er, at ieg paa denne min Reise kunde forspørge mig om den Danske Adels Stamme oc Herkomst i Danmarckis Rige. Thj vdi Historiën nefnis ofte mange ædle Heldte af den fornemiste Adel, som haffue været met vdi allehaande Spil, oc ladet sig bruge for sit fæderne Rige, inden oc uden lands, oc vidis dog icke meget om deris efterkommere, endeligt oc begraffuellsis stæd. Huor om der skulde talis vdi Krönicken met rette, at huer gaffues sin tilbörlig Loff, deres affkom til it loffligt eftersyn. Huorfaare ieg ocsaa haffuer begynt et synderligt arbeed om den Danske Adels Ahner og Franker, oc kunde her vdi saa ydermere vnderuisning aff gamle Graffscriffte oc dennem som haffue optegnet oc opmerckt noget om deris forsædris bedrift oc herkomst.

Naar som ieg efter saadan lelighed haffuer fuldend min Reise, vilde ieg giöre en smuck almindelige Landt affle, oc nogle andre mindre Taffler paa huert land oc stor Ö for sig self, oc siden endeligen tilscriffue min Historie oc den paa it Aars tid paa det neste fuldsferdige, om Gud vil spare mig Liff oc Sundhed. Oc efterdi mange forlengis efter Historiën, oc en part mene at ieg er for langsom her met, vilde ieg gierne at de besindede huad der hörer til at scriffue en fuldkommen Historie, som aff ingen mand paa noget Sprog er tilforn bescreffuit, som det vdi sandhed haffuer sig met vor Krönicke, vdi huilcken megen vanskelighed met Aarstal at beregne oc andre mange drabelige hoyuictige stycker forfalde, som icke kunde saa hasteligen offerfaris, men bör met god besindighed at indföris vdi Historiën, som det sig hör, saa det siste kand suare det første oc det første komm

ganske til Ende; men han gjorde dog derhos opmærksom paa, hvor vidtløftigt et Arbeide det var, at skrive en Historie, som ikke forhen af Nogen var bearbejdet, idet han med adskillige Exempler viiste, hvorledes andre berømte Historieskrivere havde anvendt meer end een Menneskealder paa at frembringe lignende Værker. »Om mit Arbeides Omfang», sagde han til Slutningen, »ville I dømme efter den Extract paa den verdslige og geistlige Historie, som jeg har forfattet og vedlægger; jeg sætter nu Alting udi Eders egen Haand, min gunstige Herre og Patron, forhaabende et gunstigt Svar paa denne min billige Begjering.» Saaledes talte Vedel, og denne Gang havde han bedre Lykke. Allerede den sextende Juli samme Aar udstedede Regjeringsraadet for ham og hans Folk et Pas eller en Fuldmagt til paa et Aar fra Bevillingens Datum at maatte gjenreise Nørrejyland, Öerne, Slesvig og Holsten for at indsamle Efterretninger og opsøge Actstykker til hans forehavende danske Krønike. Om han iøvrigt erholdt nogen anden Understøttelse til Reisen, er ubekjendt¹³.

uffuer it met det siste. Aff slig orsage haffuer det fordragen sig vdi mange Aar met höilerde mend, som haffue taget sig Historier saare at scriffue, saa at Diodorus Siculus behiender at han haffuer været XXX aar om sin Historie, or i vor Tid Paulus Æmylius lige saa længe om den Fransöiske Krönicke, endog der haffuer været mange for hannem, som tilforn screffuit haffde. Oc det sigis at Paulus Jouius haffuer været XXXVII aar paa sine Historier at fuldferdige, oc andre flere som haffue sæt megen tid til at opsøge gamle Documenter oc forklare atskillige tanskelighed, som Krönicken melförer, oc de forstaa gantske vel som vide huad der hörer til it retsindigt Historiske arbed, i sandhed meget mere end ocsaa en part aff voris lærde folck mene, som maa vel skee vnderstaa sig saadant vdi en smarhed vden synderlig möde at kunde forrettis, saa som nu i verden meste parten Böger scriffuis oc andre Commentari tilsammen settis oc udkastis ved prenteri. Vil derfaare inthet röre ydermere her om, men lade huer dømme om den ordning vdi huilcken ieg befatter vore Danske Historier, baade Kongernis bedriff oc Kircke Krönicken, later vdi sine synderlige böger, som hossliggendis extract paa begge Krönicker vduiser. Setter nu alting vdi eders egen haand, gunstige herre oc Patron, forhaubendis it gunstigt Svar paa denne min billige begering, huilcken ieg ingenhunde vilde fremlagd, der som saadant iche vdkreffuede mit historiske arbed, som ieg haffuer nu omgaaets met paa nogle aars tid, iche uden stor möde oc onkaast, oc vilde gerne paa det fuldkommeneste forferdige en gang for alle, saa megit mest nueligt kand være. Gud almec-tigste naadeligen styre oc beuare Eder, met de andre gode velbyrdige Herrer, som i denne sörgelige tid skulle regere vort fædrene Land, at det maatte skee hannem self til ære, Kircker oc Skoler met menige Landsens indbyggere til languarige gode oc gaffn. Amen.

Andreas Vellejus
manu sua.

¹³ Cancellie-Registr. Sjælland. Registr.: „Mester Anders Vedel fik et frit Pasport igien-nem Riget og Förstendömmet Slesvig, Holsteen &c. paa sig og medhavende Folk, at opsøge synderlig Documenter, som kunde tjene til hans Forsæt til den danske Chronica at beskrive, hvor sig noget mærkeligt haver tildraget, lydendes paa Aar og Dag efter Brev datum regnendes. Hafn. d. 16 Juli 1588.” Medd. af Conferentsr. Wer-tauff. Hr. Kall-Rasmussen har fundet samme Notits i Klevenfeldts Excerpter in Fol. A. Om Norge tales der ikke i denne Reisetilladelse. Der var dog et gammelt Rigsarchiv paa Agershuus og et Bibliothek ved Throindhjem Capitel. Ny Dan. Mag. VI. 249. Dan. Mag. VI. 299.

Vedel opsatte ikke længe at benytte denne Tilladelse. Han samlede og tog udentvivl med sig, hvad egen Læsning og Andres Meddelelser tidligere havde forskaffet ham til Kundskab om de Egne, han vilde besøge, og dermed var han reisefærdig¹⁴. Den første Udflugt gjaldt formodentlig Slesvig, der laa ham nærmest. Den tolvte August 1588 forlod han Ribe, ledsaget af en vis Christen Lange, maaskee hans Collega, Domkapitlets Cantor, og drog sønder paa, og i hele fire Uger synes han nu at have samlet, hvad han kunde erholde til Fædrenelandets Historie ialmindelighed og til dette Landskabs Beskrivelse isærdeleshed; men i det Enkelte er intet videre bekjendt derom, end at han den niende September igjen kom tilbage til sit Hjem¹⁵. Derefter skulde Nørrejylland bereises. Den tre og tyvende September fulgte nemlig Vedel sin Svigerfader Biskop Hans Laugesen, som maaskee dengang begyndte en Efteraars-Visitats i det vidtløftige Stift, der strakte sig fra Hvidaaen og Amroms Kyster lige op til Lemvigs Bredning. Biskoppen vendte tilbage; men Vedel nævnedes ikke i hans Følge, og det er rimeligt, at han lige til Vinterens Frembrud har fundet Arbeide i det store Nørrejylland¹⁶. Hvor han har været, og hvad han har opnaaet, deraf findes kun meget svage Spor. Han eiede senere en stor Deel Documenter, der kunde synes at være samlede i Tvilum Kloster, og de vare maaskee da samlede paa denne Reise¹⁷. Aarhus, Viborg, Mariager og Vitskøl havde gamle Biblio-

¹⁴ MS. Bibl. Reg. no. 2336 in 4to Gl. Kgl. Saml. indholder Papirer og Optegnelser, som henhøre til Vedels Reise i Skaane. Men foruden de løse Papirer, der ere beskrevne med Vedels egen Haand, findes der ogsaa det ovenfor omtalte sammensyede Hefte paa 30 Quartblade, med den Titel: *Civitatum quarundam Scaniae brevis descriptio* (ang. kun Helsingborg, Landskrone, Lund og Malmöe), og denne senere Paaskrift: *Author hujus descriptionis est Magnus M(atthiæ) Th. L.* Jeg troer, at denne Paaskrift er rigtig, at Mogens Madsen har laant Vedel sit Arbeide, og at denne har ladet tage en Afskrift deraf for at bruge den paa sin Reise; thi Vedel vilde upaatvivlelig have skrevet sin Chorographie paa Dansk, og de løse Papirer, der ere af Vedel, ere ikke benyttede i Afhandlingen, men at betragte som Supplementer til denne, senere tilsyede det samme Hefte, hvori Vedel samlede alle sine Materialier til Skaanes Chorographic.

¹⁵ Hegel. Cal. MS. 1588 ad 12—13 Aug.: *Christen Lange og M. Anders foere synder paa*. D. 9 Septbr.: *M. Andreas Velleius kom hjem*. Men dette er ogsaa alle de Spor, som jeg har fundet af Vedels Reise til den Side. — Register ov. al. L. No. 7 fol. 204b—205a og No. 9 fol. 14a vise, at Kongens Cancellie-Skriver Christen Lange fik et Canonicat d. 8 Juli 1561, og Brev paa Cantoratet d. 19 Juli 1566 (Medd. af Cand. Kall-Rasmussen). Jeg formoder, at det er den samme, som reiste med Vedel.

¹⁶ Anf. St. ad 23 Septbr. *D. Episcopus et M. Andreas Velleius profecti*. D. 3 Octbr. *Rediit Episcopus*; men Vedel vendte neppe tilbage med ham. Jeg søger deri en Tidsbestemmelse for hans Reise i Nørrejylland.

¹⁷ Prom. Cond. ap. Westphal. col. 1591 ligesom ogsaa alle de Haandskrifter, jeg har kunnet eftersee, have under den Overskrift *Tutum Vallum* en ikke ubetydelig Samling af historiske Actstykker, der ikke

theker og Brevkamre, som den Sögende ikke turde lade upaaagtede, og Efterkommerne vare tilbøielige til at ansee ham for Aarsag til deres Forringelse, i det mindste paa det første Sted¹⁸. Han glemte paa sin Vei hellerikke at mærke sig Folkesagn og Sange, Steendysser og andre Oldsager, og Antegnelser af denne Art fra Viborg-Eggen tyde paa, at han havde gennemvandet og undersøgt denne¹⁹.

Den egentlige Vintertid tilbragte Anders Vedel vistnok hos sin Familie i Ribe; men med det tidlige Foraar 1589 maatte han igjen paa Vandring; thi eet Aar var en knap tilmaalt Tid. Dette Aar var især hans chorographiske Samlinger helliget. Han vendte tilbage til Nørrejylland, hvor han med et Instrument af Tyge Brahes Construction anstillede Udmaalinger i Viborg, Nykjøbing paa Mors, Aalborg og formodentlig mange andre Steder. Man er ikke istand til nøiere at følge ham her²⁰. Men i Juni Maaned befandt han sig i Skaane, hvis

staae i nogen Forbindelse med hinanden, men synes blot her anførte i en Række, fordi Vedel paa eet Sted havde faaet dem. Jeg søger Stedets Navn i Overskriften. Alligevel maa jeg bekjende, at jeg ikke veed at have fundet Tvilum benævnt paa denne Maade: ialmindelighed beholdes Navnet Tvilum ogsaa paa Latin f. Ex. S. R. D. V. 598. Men da Munkene kaldte Tvis Kloster Tuta Vallis, saa synes det ganske rimeligt, at de kunne have givet Tvilum Navnet Tutum Vallum. Jeg veed i al Fald ingen rimeligere Forklaring.

¹⁸ Domkirken i Aarhus havde et Bibliothek, der i denne Tidsalder blev forøget ved Gaver af Biskop Ove Bilde: Ny Dan. Mag. I. 240. Om Jens Gjødensens Brev, nedenfor. St. Hans Kloster i Viborg havde et gammelt Archiv, hvorover et Register optoges 1575: Dan. Mag. VI. 76 not. f. Mariager Kloster havde ligeledes et berømt og righoldigt Brevkammer, hvis Register for nogle faa Aar siden (1584) paa Kongens Befaling var gjort: Ibid. p. 68. Vitskøl Klosters gamle Brevskaber (Dan. Mag. I. 134, 199) kunde antages at være kjendte af Vedel fra Björn Andersens Tid. Der kunde altsaa vel være noget at søge paa en Reise i Jylland; men at Vedel har søgt just paa disse Steder, kan man ikke bevise.

¹⁹ MSS. Vellej. Bibl. Reg. no. 826 in Fol. I denne Fascikel findes paa et Par Blade nogle løse Optegnelser, der gjøre det høist rimeligt, at Vedel har undersøgt Omegnen af Viborg. Der nævnes nemlig en Inskription, der skulde staae paa en Steen nogle Mil fra Viborg: *Trell skal fenge mact, Och edelt bleffue foract* &c. Der nævnes nogle gamle Kjæmpegrave, Asmild Kloster, Thord Degns Grav, Visen om Slaget ved Aalborg o. s. v. Lignende løse Notitser angaaende forskjellige Localiteter og Antiquiteter findes ogsaa hist og her i andre Fascikler, eller skrevne paa Omslagene af Vedels Hefter, f. E. paa Titelbladet og de første Sider af Paralip. hist. Dan. Tom. III. MSS. Bibl. Reg. no. 828 in Fol.

²⁰ Terpag. Rip. Cimbr. p. 14 skriver saaledes: Inter schedulas MSS. occurrebant non ita pridem observationes quædam astronomicæ, habitæ anno Christi 1589 per quadrantem Orichalcicum T. B. (*Tychonis Brahei*) divisionum satis capacem in diversis locis Danicæ ad eruendas eorum Poli elevationes. Ubi Auctor postquam altitudinem Solis Wiburgi, Nycopiæ in Morsia, Aalburgi, Ystadia in Scania, Cimbris Hafniæ, Sylvisburgi, pagi Fielkinde, Herlofsholmii in Seelandia, pagi Gamsted prope Coldingam recensuisset, tandem ad Urbem nostram (*Ripas*) pervenit &c. Men disse gamle Papirer, hvis Forfatter Terpæger ikke kjendte, ere aabenbart *Levninger af Vedels Dagbog*, hvoraf Terpæger har havt de Blade, som nu savnes i Fasciklen no. 2336 Bib. Reg. Sammenholder man, hvad jeg nu i næste Anmærkn. skal

Chorographie fornemmelig beskjeftigede ham. Mogens Madsens Beskrivelse var ham ikke nok; der maatte meget mere til. Med en Sindighed, som havde han havt en lang Række af Aar til sin Raadighed, og med en Nöiagtighed og Udholdenhed, der vækker Beundring, gav han sig til at udmaale Landskabet i alle Retninger. Under hurtige og besværlige Reiser, ved Dag og ved Nat, drog han om fra Sted til Sted, besteg Taarne og Höider og udregnede med en Mathematikers Nöiagtighed Beliggenheder og Afstande til Benyttelse ved de paatænkte Landkort. Den trettende Juni var han i Lund. Domkirken havde et gammelt Bibliothek; men dens Taarn var ham for Öieblikket vigtigere. Derfra observerede han samme Dag Polhöiden og deslige. Næste Dag var han allerede paa Taarnet i Malmöe og udmaalte dets Afstand fra Kjöbenhavn. Samme Nat kom han til Trælleborg, og saaledes fortsatte han uafbrudt i mange Dage sine Iagttagelser langs med Skaanes sydlige og östlige Kyster i Ystad, Cimbrishavn og Fielkinge lige op til Sölvitsborg i Bleking²¹. Fra Skaane gik Vedel over til Sjælland, hvor han formodentlig i Juli anstillede lignende Udmaalinger. Vi vide, at han i dette Öiemed var paa Herlufsholm. Paa Hjemveien observerede han i Gamsted ved Kolding, og han fortsatte dette Arbeide i Ribe selv efter sin Hjemkomst i Begyndelsen af August. I Trælleborg og paa andre Steder lykkedes det

meddele af denne Fascikel, med det, som Terpagter anförer angaaende Observationerne i Ribe, vil man ikke kunne nære nogen Tvivl derom.

²¹ Hvad jeg af de löse Blade i MS. Bibl. Reg. no. 2336 kan faae ud, viser, at Vedel fornemmelig beskjeftigede sig med at udmaale Stædernes Beliggenhed og Afstand fra hinanden. Muligen har han derved lagt T. Brahes lignende Arbeider til Grund. Vedel bestiger Taarne og andre Höider, hvorfra han havde fri Udsigt, og viser sig overhovedet som geographisk Landmaaler. Paa eet af Bladene læses: *Observationes factæ in Scania Anno 1589*. Dette lader ingen Tvivl tilbage om, hvorhen disse Antegnelser høre. Fremdeles læses over et andet Blad med Observationer: *Ex turri Lundensi die 13 Junii ad radium astronomicum*. Paa et tredie Blad: *Die 14 Junii ex turri Malmogiensi per radium astronomicum inter templum Hafniense 55° jere; propter vaporosos fumos non satis exacte*. Atter paa et andet Sted: *Die 14 vespere post occasum Solis Trelburgum veninus; die 15 sequente Solis promisit Dominus S. . . &c*. Endvidere: *Die 16 Junii, Justadiæ. Altitudo Solis meridiana 57° 58½'*. *Erat bene serenum et tranquillum*. *Die 17 Junii, Cimbrishaffniæ. Altitudo Solis meridiana 57° 51'*. *Erat mediocriter serenum*. *Die 18 Junii, Ibidem. Altitudo Solis meridiana 57° 48'*. *Erat bene serenum*. *Die 20 Junii, Sylisburgi ad vespere. Lucidæ lyræ altitudo meridiana 72° 25' coelo bene sereno. Lucidæ vulturis altitudo meridiana 41° 49'*. *Inter raras quasdam nubes facta est hæc observatio*. *Die 21 Junii. In pago Fielkinge 1½ milliari Aahusia distante versus septentrionem exacte observata altitudo Solis meridiana 57° 9'*. *Erat mediocriter serenum et tranquillum*. — Dette som en Pröve paa Indholdet af disse mange Blade, der desuden have vidtlöftige Lister over alle Byerne, Herregaardene, Herroederne i Skaane og Halland, og Angivelser af Afstandene o. desl., et mærkeligt Bidrag til den Nöiagtighed, hvormed Vedel gik frem, men ogsaa et Bidrag til at forstaae, hvorfor han aldrig blev færdig med Arbeidet.

ham derhos at vinde Deeltagelse for sit Arbeide og Løfte om Understøttelse; den vigtigste Medarbeider, som han saaledes erhvervede sig, var Præsten i Høye, Niels Kemp, der paatog sig at fortsætte Arbeidet efter Vedels Bortgang, holdt dette Løfte og brevvexlede derom med ham lige til Aarets Ende²².

Da var allerede Tiden for den Vedel meddeelte Rejsesfuldmagt forlængst til Ende. Men ifølge den Grundighed, hvormed han var gaaet frem, maatte der endnu være meget tilbage at gjøre. Öerne vare hidtil kun lidet berørte af ham. Det er ogsaa rimeligt, at han søgte og erholdt en Udvidelse af den bestemte Reisetid. I det mindste var han allerede tidlig i det næste Aar 1590 i Sjælland, og det var atter her ikke Bibliothekerne, saasom Roeskilde Domkirkes, der drog ham til sig, men det var — de høie Taarne. I April og Mai Maaned opholdt han sig nemlig paa Kronborg²³, og det ligger da nær at antage, at han ogsaa fra

²² Terpag. l. l., hvor *Observationerne i Ribe* d. 2—14 August ere meddeelte, og ere det fuldkomneste Sidestykke til og aldeles eensartede med de ovenanførte fra Skaane. — En af dem, der lovede at understøtte Vedel, var i Trælleborg Dominus S., gener Domini Nicolai, der synes at have paataget sig at udmaale i Omegnen af Trælleborg. Navnet kan jeg ikke læse med Vished. Om den nævnte Dom. Nicolaus har været Nicolaus Georgii i Malmø eller Nicolaus Kemp i Høye eller en Anden, skal jeg ikke kunne sig. — Bedre underrettede ere vi om Hr. Niels Kemp i Høye selv, fra hvem Vedel synes at have modtaget vigtige Oplysninger. Min Kundskab om Forholdet mellem dem skylder jeg tvende smaae Breve, som aldrig ere trykte, men bevares i denne samme Fascikel af MSS. Vellej. Det første er af 14 Sept. 1589, saaledes lydende: *Gratiam et pacem a Deo patre d. n. J. Chr. Doctissime d. M. Andrea, nunc demum petitioni et voluntati tue fecissem satis, nisi in hoc turbulento rerum mearum statu interfectores fratris mei negotium facerent. Quia autem plures sunt provincie a se multum distantes, quarum accuratam descriptionem desideras, tribuendum erit isti curæ aliquid temporis, ut scis, quod hactenus importunum fuit, domi et foris occupationes varias ministrans. Nunc vero, data mediocri tranquillitate, ipse terræ nostræ partes perlustrabo, et de singulis te diligentissime, quam primum fieri potest, monebo: quod eo consilio te præscire volui, ne longa exspectatio te suspensum fatigaret, neve mora de meo hoc qualicumque studio dubitandi ansam ullam præberet. Habebis me facilem et obsequentem in omnibus. Vale cum ecclesia tua domestica. Ex Høye Scaniæ 14 die Septemb. An. 89. T. Ad. Nicolaus Kempius.* — Det andet Brev af 20 Decbr. samme Aar: *Gratiam et pacem a deo patre per d. n. J. Ch. Tandem tibi mitto, doctissime d. magister Andrea, locorum aliquot situm et distantias, de quibus erudiri desideras, et quod præterea ad geographiam spectare videbatur, ac necessarium annotare. Gratiam autem non meretur, in re tenui tantum posuisse temporis et parum laboris. Tu tamen, mi domine, pro tuo singulari candore mecum contentus sis, oro, et indulgeas mihi, precor, qui totum non abstuli, quod diu distuli. Si quid deinceps a me proficisci poterit, quod gratum tibi sit futurum, habebis me ultro officii occurrentem. Vale cum tota domo. Høge 20 decemb. an. 89. Nuptiæ Jacobi 6 regis Scotorum et Annæ regis filie celebratæ sunt Opsloviæ in Noruegia 23 Nouemb. iamque nostrique nobiles in procinctu sunt adveniendi regi obuiam ituri eumque excepturi. Iterum vale. T. Nicolaus Kempius, pastor eccles. Høye.* Dette sidste Brev har den Udskrift: *Clarissimo atque doctissimo viro D. M. Andreae Severini Weilaö.*

²³ Hegel. Cal. MS. 1590 ad 29 April: *Onsdag kom Anders . . . fra Kjöbenhaffn oc Kroneborg.* Ad 6 Mai: *M. Andreas rediit Cronaburgo.* Disse ere de eneste bestemte Spor, jeg finder af en Reise i dette Aar. Udmaalinger synes paa denne Tid at have været Hovedgjenstanden for hans Opmærksomhed. Forresten havde

dette Høidepunct har anstillet Iagttagelser og Udmaalinger. For Bryllupsfestens Skyld, der til samme Tid holdtes paa Kronborg, var han der neppe; snarere kunde Kong Jacobs Besøg i disse Egne have havt nogen Tilløkkelse for ham, ligesom han ogsaa ved denne Tid bragte den lærde Konge et latinsk Lykønskingsdigt i Anledning af hans Formæling med Kong Christian den Fjerdes Søster Anna²⁴. Hvorledes det nu end dermed forholder sig, saa synes Vedel først i denne Sommer at have slaaet sig til Ro i Ribe: den femtende Juli, altsaa omtrent Toaarsdagen efter Udstedelsen af den første Reisetilladelse, var han der og aflagde Kirkens Regnskab for Capitlet²⁵.

Vedel havde da nu opnaaet sit Ønske at drage om i Danmark for at søge Bidrag til sit historiske Arbeide. Hvor betydeligt Udbyttet har været, lader sig vanskeligt sige. Naar han selv i senere Dage talte derom, pleiede han at klage over dets Ringhed. »Jeg maatte neppe stedes ind paa Capitlet», sagde han, »at see deres Brevkister, endsige faae Noget ud af dem; det er Klosterforstanderne vel vitterligt»²⁶. Hans Samtidige derimod vurderede Udbyttet meget høiere, og regnede Vedel til dem, der havde berøvet Capitler, Kirker og Herregaarde mange værdifulde Stykker²⁷. Den Nytte havde Vedel i al Fald af Reisen, at han nu maatte lade sig nøie med, hvad han havde faaet, og derefter begynde sit egentlige Arbeide. Liliebjerget gjemte nu alt, hvad han kunde vente sig. Han prydede, pyntede, elskede dette kjære Hjem.

ogsaa Sjælland og Skaane i Roeskilde og Lund vist ikke ubetydelige Bogsamlinger: Dan. Mag. I. 51, 297. Magn. Matthiæ MS. omtaler det i Lund.

²⁴ Lyschand. de script. dan. ap. Westph. III. col. 449 tillægger Vedel et Digt til K. Jacob: Carmen gratulatorium ad sereniss. Jacobum Scotiæ Regem. Hafniæ 1590. K. Jacobs Besøg paa Hveen var d. 20 Marts, og paa Kronborg, hvor Vedel i dette Foraar saa meget opholdt sig, stod d. 19 April Hert. Henrik Julius's Bryllup med Christian IVs Søster Elisabeth. Dan. Mag. II. 266—67.

²⁵ Hegel. Cal. ad 15 Juli 1590: *Rationes Templiçæ redditæ 1585—1588 a M. Andrea Velleio*. Ovenfor ad 14 Mai: *M. Anders bleff Procurator efter Bispen*.

²⁶ Saaledes i Brevene MSS. til Vald. Parsberg og Alb. Friis.

²⁷ Hübertz Actstykk. vedk. Aarh. II. 47. I et Brev fra Biskop Jens Gjødeseu, der efter kongel. Befaling skulde opsøge historiske Documenter, læses: *Saadan Materia er for en drøu til siden opsøgt oc Udleet her Vdi stictet af de Danneuent, som daa Vare Regii Historici oc ere nu hensoffuede, blandt huilcke Vare M. Anders Veile, Doctor Niels Krag oc M. Jon Jacobsen, huilcke vdi deris thid lod ssøge her Vdi Capittelz, Vdi Clostre, Kiercker oc paa Herregaarde, huor de noget spøre eller finde kunde som tiende til deris historiscke skrifte*. Brevets Indhold var, hvad dette angaaer, tidligere Werlauff bekjendt og derefter af Andre benyttet: Vedel Simonsens Nationalhist. I. 1. S. 112.

VII. Lilibjerget vedblev nemlig at være Vedels stadige Bolig, ogsaa efterat en Canikegaard var ham tilfalden¹. Der levede han med sin kjære Hustru; der samledes han med sine Slægtinge og Venner, især Svanings og Hans Laugesens Familie²; der saae han efterhaanden en talrig Börneflokk at födes og voxte op. De tre smaa Dötre vare nu forögede med trende Söner, hvoraf Sören, der efter god gammel Skik bar sin Farfaders Navn, var paa fjerde Aar, Hans Tausen et Aarstid yngre, men den tredie döde bort i den spæde Barndom. Lilibjerget var en huuslig Lykkes Hjem³. Men Gaardens store Navnkundighed har dog en anden Grund: den var bleven det aandelige Værksted, hvor en kyndig Mester arbeidede, hvorhen Alles Öine med store Forventninger vare rettede, hvorfra en Krönike skulde udgaae saaledes, som den ikke siden Saxos Dage var skrevet inden Danmarks Grændser. Dette var Lilibjergets egentlige Bestemmelse, og ligesom saa mange andre af Datidens beröimte Lærde, Tyge Brahe, Henrik Rantzau, Gudbrand Thorlaksen, omskabte deres Hjem til Museer for Videnskab og Kunst⁴, saaledes stræbte ogsaa Vedel lidt efter lidt udvortes og indvortes at give sit Lilibjerg en Skikkelse, der passede til og mindede om denne eiendommelige Bestemmelse.

Allerede i en Frastand tildrog Lilibjerget sig Opmærksomhed. Man saae hæve sig over Taget en höi langlig Kuppel, hvorfra en anseelig Flöistang, der hvilede paa et Par Kugler, reiste sig imod Himlen. Hvad betyder dette? Det er Mester Anders Veiles lille Uranienborg, vilde maaskee en eller anden Ripenser

¹ Der kan vel neppe være Tvivl om, at Vedel nu i det mindste havde en Residents, da saa mange Vacancer vare indtrufne og han desuden var Prælat. Ved sin Död havde han Canikegaard, som siden skal vises. Men han maa have leiet den ud, som P. Hegelund senere udleiede sin.

² Hegel. Cal. 1573 nævner Födselsdagene for Svanings to Söner, den ældste Fredericus Svaningius, f. 7 Mai 1557, Jacobus Svaningius, f. 17 Aug. 1558. Hegelunds Navn findes rigtignok paa Tabula Liliomont., men jeg har den Mistanke, at dette Venskab ikke var meget inderligt mere. Hegelund var meget fortrolig med Kragene.

³ Anf. St. 1587 d. 10 Juli: *Metta M. Andree uxor peperit filiolum*. Denne Sön er uden Spörgsmaal Sören Andersen. Hans Tausens Födsel har jeg ikke bemærket, men han maa efter Omstændighederne være födt omtrent i den anden Halvdeel af Aaret 1588; den tredie (igjen döde) Söns Födselsdag var efter Hegelund d. 6 Januar 1590.

⁴ Henrik Rantzaus Muscum paa Breitenborg, Bibliothek af 6300 Bind, Manuskripter, Mönter, Malerier, Haver, Billedstötter o. s. v. ere bekendte nok: Dan. Mag. I. 196 fg. 362 fgg. Cimbr. Lib. III. 568 sq. Gudbr. Thorlaksens Bogtrykkerie, Sphæra, Globus o. s. v.: Fin. Johan. hist. eccl. Isl. III. 373 sq. Giessings Jubell. I. 205. Biskop Isaac Grönbek havde ogsaa smukke Samlinger: Dan. Mag. I. 79.

smilende have svaret⁵. Vedel havde paa sine Reiser, især paa den skaanske, erfaret Nyttens af de høie Taarne ogsaa for sin Gjerning, og han syntes maaskee, at en Kuppel ogsaa vilde klæde hans Huus, hvadenten den blev dannet som en Kube, under hvilken den flinke Mester kunde arbeide og samle som en flittig Bie, eller den blev formet som en Stormhue over den Vugge, hvori de gamle Kjæmper skulde fostres op til nyt Liv⁶. Traadte man derefter Gaarden noget nærmere, saa vilde vel enkelte grønne Trætøppe komme til Syne; thi ved Vedels Museum var en smuk Have, ligesom ved Brahes. Men det var dog først under Vedels Efterkommere, at Lilibjergets Have blev berømt⁷. Atter ved Indgangen til Gaarden blev man mindet om Beboeren. Over Hoveddøren ud til Skolegaden saae man Vedels Bomærke, formodentlig i den Skikkelse, som det ved Tyge Brahe skal have faaet; thi i sine yngre Aar brugte han uden-
tvivl et andet af mere antik Form og mindre sammensatte Figurer⁸. Det paa

⁵ Jeg maa forklare, hvorledes jeg er kommen til denne Beretning, der ikke, saavidt jeg veed, forhen af Nogen er fremhævet. Ilverken Terpager eller Galthen tale derom. Men i Braunii Theatr. Urbium lib. V findes et Perspectiv af Ribe netop fra Vedels Tid og tilføiet hans Beskrivelse af Byen. Ved nøiere at betragte denne Afbildning finder jeg Lilibjergets forsynet med en meget fremragende Kuppel eller Spiir, og for at man ikke skal tage feil, er der desuden tilføiet den Forklaring: „*Uraniscus Vellejanus*“, som dens Navn! Bringes man dog nu ikke ved dette Uraniscus let til at tænke paa Brahes Uranienborg, som om Vedel vilde have sig noget Lignende. Det var dertil jeg sigtede ovenfor S. 153.

⁶ Det er vanskeligt at sige, hvad denne Tilbygning paa Lilibjergets meest ligner. Har den været tækket med Bly eller Kobber, vilde man vel nu kalde den en Kuppel. Meest Lighed synes den at have med en Bikube, naturligtvis ikke i Størrelse men i Form. Og dette har været mig meget paafaldende; thi den eneste Forfatter, hos hvem jeg dog finder noget Parallelstet til Brauns Tegning, er den samme, der kalder Vedel figur-
lig — en flittig Bie, nemlig Mads Rostoch, MS. See ovenfor S. 93. Hos ham findes nemlig, hvor han opregner de mærkeligste Bygninger i Ribe, dette Vers:

Det høye Lilleberg sit Hoved-top fremviser.

Denne Hoved-Top maatte vel være den Vedelske Kuppel; ved de andre Bygninger nævnes intet saadant.

⁷ Galthen S. 70. tilskriver Vedel ogsaa Havens Anlæggelse; men Berømmelse naaede Lilibjergets Have egentlig først med Vedels Sønnedattersøn, Provsten Søren Secrup. Insc. Rip. 160—61. — T. Brahes Havcanlæg paa Hveen: Dan. Mag. II. 259.

⁸ Blandt MSS. V. ell. B. U. II. no. 121 i 4to bevares et Blad med et Aftryk af Vedels Bomærke, som er langt simplere og derfor vistnok meget tidligere end det, som siden blev Familiens egentlige Segl. Dog hørte det til de ziirligere Bomærker, naar man sammenligner det med andre samtidige, f. E. Grundets: Dan. Mag. I. 38. I denne ældre Skikkelse er Bomærket af elliptisk Form, saaledes som det ofte finder Sted ved gamle Segl baade fra Vedels Tid og fra en ældre Tid (jfr. f. E. Dan. Mag. I. 65, 257. IV. 225. 353. Ny D. M. I. 33, 65, 129 o. s. fr.), og mellem den dobbelte Indfatning læses i Randen: Psal. 119. PORTIO. MEA. DOMINE. DIXI. CUSTODIRE. LEGEM. TUAM. I den øverste Spids af Randen findes et Engleoved paa Vinger, og i den nederste Spids staaer: AW. Inde i denne Indfatning sees nu den Vedelske ligesidede Triangel med de forhen nævnte Sectioner; men Trianglen hviler paa en Græsmark eller Blomstereng, og i Sectionerne findes aldeles in-

Liliebjerget anbragte Bomærke bestod af en i en Cirkel⁹ indskreven ligesidet Triangel, der ved Halveringslinier, dragne fra de tre Vinkelspidser til deres fælleds Skjæringspunkt, var deelt i tre Sectioner, der saaledes hver for sig bleve ligebenede Triangler med meget stump Vinkel. Figurernes Stilling i disse Sectioner bestemte, hvad der maatte betragtes som Grundlinien i den store Triangel. Den höire Section havde et Rögelsealter som Gudfrygtighedens Symbol og derhos den Devise: Deum sancte timeto. Den venstre Section havde en Blomst som Sundhedens Symbol og den Devise: Sanitatem tuere diligenter. Fod-Sectionen havde en Slange, der bider sig i Halen og danner en Cirkel, som Tidens Symbol, med Devisen: Tempus dispensa sapienter. Ved hver af den store Triangels Sider stod desuden et af Devisernes Begyndelsesbogstaver D. S. T.¹⁰. Dette Bomærke indtog i meer end to hundrede Aar den Plads, som Vedel havde anviist det, og endnu er det hans Efterkommeres Segl¹¹.

Den som under dette Bomærke traadte ind i Helligdommen selv, han fandt der Anders Vedels videnskabelige Apparater, hans Bogtrykkerie, hans Samlinger, hans Studerekammer og Bibliothek. Ribes ældre Bogtrykkerie var gaaet ind, og Vedel maatte, ligesom Brahe og andre Lærde, selv bekoste sig et andet, hvorpaa Kong Frederik den Anden havde givet ham Privilegium for faa Aar siden. Det var allerede nu i Virksomhed¹². Til at bestyre det holdt Vedel

gen Figurer, hvorimod de tre Sectioner D. S. T., der senere bleve anbragte udenfor Sectionerne, da disse bleve udfyldte med Figurer, findes der inde i Sectionerne. Nedenunder læses et latinsk Vers paa 16 Linier, og paa Bagsiden af Bladet findes nogle latinske Sententser og Vers, skrevne med Vedels egen Haand. Det mærkeligste deriblandt ere Ordene: Aut mors aut eminere, som jeg ovenfor S. 47 har omtalt.

⁹ Cirkelformen synes at være ægte; thi den findes paa de gamle Malerier, saasom det foran i Svend Tiuv. Den ældre Linie af Vedels Descendenter har ogsaa beholdt denne. Men den yngre Linie (Lagonernes) har Triangelen i et Skjold og over Skjoldet en Hjelm med Vinger.

¹⁰ Terpag. Rip. Cimbr. p. 541. Da Terpager her taler som Öienvidne, tør man vel ikke modsige ham. Ellers vilde jeg have tvivlet paa, at de tre Deviser vare udtrykte med Ord, hvilket synes at maatte have fordret en meget betydelig Störrelse af Bomærket, om ellers Deviserne skulde kunne læses. I Lagonernes Segl findes alene Bogstaverne. Disse ere, som man ville bemærke, Begyndelsesbogstaver ikke alene i de tre Deviser, men tillige i de tre Ord, hvorfra hver Devise bestaaer.

¹¹ Matth. Galthen (S. 70) fandt endnu i Aaret 1792 Bomærket paa sin Plads, skjönt Liliebjerget var kommen ud af Vedels Familie, og endnu senere saae Prof. Thorup det „udskaaret i Træ og malet med meget levende Farver". Dette er netop ogsaa Tilfældet med Bomærket paa et Oliemalerie af Vedel, som findes i Billedgalleriet paa Gaunöe.

¹² Thura Idea hist. lit. Dan. p. 242 nævner Bogtrykkeren Matthias Brand i Ribe ved Aaret 1504. Mads Rostoch MS. og Galthen S. 74 kjende den samme, og Vedel selv paastaar i sin Descript.

en Bogtrykker, hvem det udentvipl som en Slags Lön var tilladt selv at benytte det, naar Eieren ikke havde Brug derfor¹³; men allerede i det förste Aar efter Hjemkomsten fra Reisen i Sjælland gav Vedel ham selv Beskjæftigelse og lod udgive adskillige Böger derfra i dette og det följende Aar. — Det er fremdeles rimeligt, at Liliebjerget har havt en Samling af Sjeldenheder, antiquariske og naturhistoriske Curiositeter, som dengang og meget senere vare i Moden; men dertil findes dog kun svage Antydninger¹⁴.

Men det mærkværdigste, som Liliebjerget indsluttede, var Vedels Studerekammer og Bibliothek¹⁵. Dette var vistnok Vedels sædvanlige Opholdssted, det hemmelige Vidne til hans Flid og Arbeidsomhed, hvis Frugter kom saa lidet til Syne; der samledes hans lærde Venner om ham, baade de, der levede i hans Nærhed, og de, der fra fjernere Egne besøgte ham. Thi det lader til, at ogsaa Liliebjerget stundom fik Besög, og at navnlig Tyge Brahe har gjort Gjengjæld og erhvervet sig Venner i Ribe¹⁶. Bibliotheket var efter Datidens

Rip., at Ribe havde det ældste Bogtrykkerie her i Landet. — Det manglede ikke paa Exempler, at Lærde havde Bogtrykkerier i deres Boliger, ja at Lærde vare selv Bogtrykkere. Jo. Snell og Simon Brandt trykkede rimeligviis i Hans Urnes Provstegaard i Odense (J. C. Fant en märkw. dansk Paläotyp, i Swea 14 Häft. S. 199—200. Dan. Mag. I. 299); Gottfr. af Ghemen i Prof. Petr. Alberti Gaard i Kjöbenhavn (Nyerup Mantiss. p. 9); Nicol. Foerd var en lærd Mand, eruditione clarus (Marin. Dan. I. 90), og Balt. Kaus regnedes ogsaa for en Videnskabsmand. T. Brahe havde et Trykkerie (D. Mag. II. 259): vi have ovenfor sect, at Vedel under sit Ophold paa Hveen erholdt Privilegium paa det samme. I Aarene 1591 og 1592 trykkedes en Deel Skrifter af Vedels i Liliebjerget; men jeg finder ingen tidligere der trykte, og det er vistnok aldeles urigtigt, naar Worm og efter ham Nyerup lade Vedels Udg. af Sept. Sap. Græc. trykkes i Ribe 1572. Dengang existerede der neppe noget Trykkerie i Ribe.

¹³ Saaledes synes Vedels Histor. om Jesu Pine at være foranlediget ved en Entreprise af hans egen Bogtrykker, maaskee den samme Hans Brun, der trykkede Kjömpeviserne; thi Vedel siger Fort. A 3 vers.: *Efterdi vore Bogtryckere haffue tagen sig saare, at ville paa ny lade dem odgaa, haffuer ieg iche kund effterladet o. s. v.* Paa samme Maade havde Bogtrykkeren i Liliebjerget trykt Almanaken for Aaret 1593, i det mindste den som Hegelund brugte. Det er saaledes vistnok en urigtig Forestilling, naar Nogen vilde regne Vedel selv til de lærde Bogtrykkere (J. Möller Mnemosyn. I. 37). Det store Tab i Indkomst, som Vedel snart led, har vel nödt ham til at lade Trykkeriet gaac ind igjen.

¹⁴ Curiositeter ansaaes dengang og senere for Sager, som enhver Lærd kunde samle paa. Man kan tage Exempel af Olearius, Ol. Worm og det Kongl. Kunstkammer. At Vedel ogsaa har havt sligt, derom synes enkelte Ord paa Tab. Liliomontana p. 159 at vidne, saasom „*Nihil rustice contractato*”; ligeledes forstaaer man under denne Forudsætning bedre, at Kongen sendte til ham den ominöse Sild.

¹⁵ Vedels „Studerekammer” nævnes udtrykkelig i Anecdoten om hans religiöse Rigorisme mod hans Börn: Zwerg. S. 490. Om det har været forskjelligt fra hans Bibliothek, lader sig nu ikke afgjøre; mig synes det ikke rimeligt. En anden Sag var det, at T. Brahe havde et eget „Studorium” for sine Studenter, og dog synes selv dette at have stödt lige op til Bibliotheket: Dan. Mag. II. 257—58, 345 not. a.

¹⁶ Dän. Biblioth. III. 191 skriver Brahe til Vedel: *Saluta ex me diligenter Ripensces omnes, quos nosti mei amantes.* Man kan jo ikke af disse Ord med Vished slutte, at Brahe har været i Ribe; men da

Skik prydet med Inskriptioner, maaskee ogsaa med enkelte Skilderier af berönte Lærde eller fortjente Mænd¹⁷. Det var for Vedel ligesom et Tempel. Han selv betragtede sig som Templets Præst. En Tavle, som han der havde opsat, mindede Enhver, som traadte ind i Helligdommen, om de Pligter, han skyldte baade Templet og Præsten. »Gud og Muserne indviet», saaledes begyndte disse Love, »er dette Sted!» De anbefalede dernæst Besøgeren Reenhed i Sind og Sæder, Beskedenhed, Lærvillighed, Ærbødighed for Stedet og dets Skatte¹⁸. Vedel selv havde opsat disse Love; men ni af hans lærdeste og kjæreste

han synes at kjende en Deel Ripensere, og da hans Navn findes paa Tab. Liliomont., saa forekommer det mig dog ikke saa ganske urimeligt. Det lod sig ogsaa vel tænke, at Dancey og Kaas, der jo bte fulgte med Kongen til Koldinghuus og Haderslev, personlig kunde have besøgt Vedel og tilladt, at deres Navne opførtes paa hiin Tavle.

¹⁷ Gassend. vit. T. Brah. p. 42: Prætereo proinde ornamenta varia, ac speciatim effigies præcipuorum Astronomorum, Hipparchi, Ptolemæi, Albategnii, Copernici, Landgravi ipsius, quas in Museo collocauit; ac rursus quas in hypocausto, Timocharidis, Hipparchi, Ptolemæi, Albategnii, Alphonsi, Copernici, sui ipsius. Prætereo demum inscriptiones et carmina &c. Over Studerekammeret paa Uranienborg stod den Inscription: non haberi sed esse: Dan. Mag. II. 167. Om nu Vedels Æmulation ogsaa gik ud paa at skaffe Portraiter til sit Museum, er vel uvist; men ligesom det er tilladt at formode det, saaledes kan Formodningen understøttes ved de forskjellige af Vedel forfattede og blandt MSS. Vellej. endnu for Haanden værende Carmina in effigies, saasom in effigiem T. Braheii, Philippii Melanchthonis, Nicolai Kaasi, Christiani IVti (MS. Bibl. U. H. no. 121 in 4to).

¹⁸ Hellerikke i dette Stykke staar Vedel isoleret. Henr. Rantzau skrev et Digt til sit Bibliothek: Salvete aureoli mei libelli &c.: Dan. Mag. I. 357. Brahe havde en Inscription over sit Studerekammer (som jeg nylig bemærkede, jfr. Dan. Mag. II. 167) og andetsteds: Gassend. p. 43. — Tabula Bibliothecæ Liliomontanæ er mange Gange trykt og almindelig bekjendt: Inscript. Rip. p. 158—159. Cimbr. lit. II. 905. Zwerg. S. 491 o. s. v. Det gaar dog vel desuagtet ikke an at udelade dette mærkelige Monument her.

Tabula Bibliothecæ Liliomontanæ.

Calceos impuræ mentis, nisi rite lustratus deposueris, ne ingreditor. Flagitiosa mundi commercia ne respicito; ea abjurata procul hæc limina exulanto. Admissus, have, sede, posce, cedo, lege. Hospes si id in te ferat, obambulato; si annuat, modeste ad rem inquirito. Fateri quæ ignoras, admirari quæ non capis, monere quæ melius nosti, probro est nemini. Nugis, jurgiis atque calumniis penitus abstineto; neque enim forum aut cauponam aut theatrum te hic ingressum confidito. Nihil imprudenter disjicito, aut rustice contrectato; nihil subdole asportato, criminatoreve aut malevole eliminato. Si quid postulas, repulsam nactus, ne ægre ferto. Admittenti te ne ulla specie creato tædium. Te ipsum abitus moneto; at manere rogatus, facilem te præbeto. Discessurus hospitii ac domui sospitatem et successorem dignum sincere voveto. Qui secus temere faxis, multator verecundia. Quod si facinus sine pertinacia non expiaveris, ultorem experitor loci genium.

Andreas Severini Vellejus.

Has leges quum ædituus rogassem, æquas et inviolabiles, sanxerunt novem viri Deo et Musis cari:
 Carolus Danzæus, L. G. Johannes Svaningius, D. R. Petrus Hegelius, C. R.
 Nicolaus Kaas, R. D. C. Johannes Lagonius, S. R. Petrus Johannis, S. Q.
 Tycho Brahe, D. D. K. Laurentius Petreius, P. R. Nicolaus Paschasius, S. H.

הלקי אלהים לעולם

Venner havde underkrevet dem: Charl. Dancey, Niels Kaas, Tyge Brahe, Hans Svaning, Hans Laugesen, Lorents Pedersen, Ped. Hegelund, Peder Hansen og Niels Paaske¹⁹. Under disse Navne læste man paa Hebraisk de samme Ord, som Vedel havde anbragt i Randen af sit ældre Bomærke; han havde ikke Plads til dem i det nyere, men vilde dog ikke miste dem. Man læste: »min Deel er Gud evindelig.

En almindelig Oversigt over Vedels Bibliothek lader sig ikke mere give, om den ogsaa her var paa rette Sted; thi skjönt det ganske vist omfat-

¹⁹ De ni Mænd, som vistnok til forskjellig Tid (Svaning var jo allerede död 1584) havde underskrevet Lovene for det Vedelske Museum, ere alle enten bekendte eller af mig ovenfor omtalte. See ovenf. S. 60. Om *Laurentius Petrejus* vidste jeg dog meget lidet, og min Kundskab er ikke bleven synderlig forøget; men jeg skal nu frimodig sige, hvad jeg ved enkelte Vink og Gisninger er kommen til at ansee for rimeligt. *Lorents Pedersen var rimeligviis födt i Haderslev*; thi Hegel. Cal. MS. 1592 d. 23 Marts nævner en M. Laur. Petri Haderslibius. *Han gik siden i Ribe Skole*; i det mindste regner Thura Valv. Schol. apert. MS. p. 390 netop denne samme M. Laur. Petri „inter illustriores hujus scholæ quondam alumnos”, men *han maa have været en Deel ældre end Vedel*. *Efter at have forladt Skolen, reiste han udenlands, formodentlig allerede i ældre Alder, og giftede sig i Wittenberg*; thi Hegelund nævner M. Laur. Petrii nuptiæ celebratæ Witebergæ d. 5 Febr. 1565. *Han synes nu for det første at have taget sin Bolig i denne By, og da Vedel med T. Brahe den 15 Mai samme Aar forlode Leipzig for at drage hjem, saa fulgte Hegelund med dem til Wittenberg, hvor de den næste Dag paa Torvet talte med ham*; thi Hegel. Cal. ad 16 Mai h. a. siger: „in mercatu convenimus M. Laurentius Petreum Witebergensem”; jfr. ovenf. S. 35. *Han levede vel altsaa i Wittenberg med sin Hustru paa den Tid, da Vedel studerede og magistrerede der, og havde maaskee unge danske Adelsmænd i Huset hos sig; men i det samme Aar, da Vedel reiste hjem til Danmark i August, forlod ogsaa Lorents Pedersen og Morits Styge i Decbr. Maaned Wittenberg*; thi Hegelund siger d. 12 Decbr. 1567: „discesserunt hinc Mauritius Styge et Laurentius Petreus”. *Hvad Stilling han derefter har indtaget i sit Fædreland, er mig tvivlsomt, medmindre man turde antage, at han var bleven Præst ved Petri Kirke i Kjöbenhavn, der endnu i K. Frederik IIs Tid blev indrømmet til Brug for de Tydske*; thi Jonge S. 47 nævner blandt Præsterne der en Mag. Lars Pedersen fra Haderslev, men han kan da neppe være död 1574. *Formodentlig blev han i dette Embede aflagt med et Canonicat ved Roeskilde Domkirke, og tilsidst blev han antaget til Lærer for K. Frederik IIs yngre Börn*; thi Thura l. c. skriver: M. Laurentius Petri, Canonicus Roeskildensis et juniorum liberorum S. R. M. Informator. *Han var altsaa Pædagogus Regius*: saaledes udlægger jeg Bogstaverne P. R. paa Tabula Liliomontana; og Prof. Thorup er ligeledes uafhængig af min Formodning paa Grund af Thuras Beretning ogsaa kommen til denne Forklaring. *I dette Embede opholdt han sig stundom paa de kongelige Slotte, og han døde d. 23 Marts 1592, uden tvivl paa Frederiksborg*; thi Hegelund skriver ved denne Tid: M. Laurentius Petri Haderslibius Ø (Frederiksborg), og Thura angiver samme Dödsaar. Dog er jeg ikke vis paa, om der skal læses: *Frederiksborg*. Dette er, hvad jeg hidtil i de for mig tilgængelige Kilder har kunnet finde; det er for en stor Deel kun Gisninger. Zwergius har S. 492 paa egen Haand gjort P. R. til Past. Rip.; men der var paa den Tid ikke nogen Præst i Ribe af dette Navn. — Endnu skal jeg her som Supplement til mine Undersøgelser om *Niels Paaske* og *Peder Hansen* ovenf. S. 60 hensætte nogle Bemærkninger, som Hr. Kall-Rasmussen senere har meddeelt mig, meest af utrykte Kilder i Archivet: *Niels Paaske* var födt i Svendborg 1538, blev 1567 Slotsskriver og fik Brev paa et Canonicat i Roeskilde, 1570 paa et Vicariat i Lund, 1575 og 1576 paa et Canonicat sammesteds, var 1597—1599 Proviantskriver paa Holmen og døde i Lund 1612; *Peder Hansen* fik 1556 Livsbrev paa et Vicariat i Aarhus, var Kongens Renteskriver og fik 1560 Brev paa et Vicariat i Roeskilde, 1561 paa et Canonicat i Aarhus

tede andre Fag end Historie²⁰, saa kjender man dog nu kun dets historiske Af-
deling, eller endog deraf kun den Deel, som nærmest vedkom Fædrenelandets
Historie. Derover havde nemlig Vedel skrevet en Fortegnelse, den saakaldte
Promus Condus, som dog i særdeles mangelfuld og uordentlig Tilstand er bevaret
os. I dette Catalog havde han opført de Kilder og Hjælpeidler, som han
benyttede til sin danske Historie, baade Haandskrifter og trykte Böger²¹. Haand-
skrifterne udgjorde over halvtredie hundrede Stykker eller Numere og udbredte
sig over alle Tidsaldere af Nordens Historie. Saaledes eiede han gamle Choro-
graphier, navnlig ogsaa Adam af Bremens Beskrivelse over de nordiske Lande,
som han ikke havde optaget i sin Udgave af denne Forfatter²²; han eiede en
stor Mængde Bidrag til den af Saxo behandlede Periode, hvilken han derved
troede sig istand til at kunne fuldstændigere oplyse²³; han eiede over en Snees
haandskrevne Annaler og Krøniker, der kunde betragtes som Fortsættelser af
Saxo²⁴, og dertil endnu en Samling af Legender angaaende danske og fremmede

og 1567 Livsbrev paa samme, 1571 Brev paa Provstiet i Mors og Hanherred, døde 1583. Men jeg kan endnu af
dette ikke være vis paa, at denne Peder Hansen er den samme som Vedels „Petrus Johannis S. Q.”

²⁰ Der kan da aldeles ikke være nogen Tvivl om, at Vedel eiede f. E. en Deel theologiske Böger —
vi vide jo f. Ex., at han eiede Grundets Haandskrifter —, hvoraf ingen findes i Promus Condus, og en stor
Deel af Classikerne, hvoraf der kun nævnes ganske faa, ikke engang en Homer.

²¹ Promus Condus kaldes derfor: *Catalogus Scriptorum historiae patriæ, quibus Andreas Severini Vellejus in conscribendis operibus suis usus est*. Dog tog han det noget vidtløftigt med,
hvad han af trykte Böger regnede til et dansk historisk Bibliothek, ligesom Hjelmstjerne i en nyere Tid, og
i mange af de Böger, der nævnes i Promus Condus, ville der neppe findes meer end et Par Linier, der kunne
oplyse Danmarks Historie. De af mig i det Følgende anførte Actstykker findes alle i Promus Condus; men jeg
anseer det for overflødig at henvise til Columnerne hos Westphalen for hvert enkelt deraf. Min Hensigt med
den følgende Udsigt er overhovedet kun at give en almindelig Idée om Vedels Bibliothek og Ap-
paraat. En nøiagtigere Fremstilling vilde fordrer et eget Skrift, og man maatte da allerførst begynde med en
ny Udgave af Promus Condus, der slet ikke kan benyttes til noget strengere Arbejde i dens nuværende
Skikkelse.

²² *Descriptio regionum et insularum Aquilonis M. Adami Bremensis*. Andre Chorographiske MSS.
var: de Gothlandia culta ignoti auctoris, og om Helsingör.

²³ Dertil hørte den plattyske Saxo, Christiern Pedersens Skrifter, Jon Tursöns Historie indtil Val-
demar II, Paralipomena til Saxo af R. Gaguinus og Hect. Boethius, flere Afhandlinger de Gothis, Longohardis,
Normannis, Cimbris, de Olg. Dano, Excerpter af Ditmarus Merseb., nogle Stykker om Björn Jernside, Harald
Blaatand, Svend Tveskjæg, Witterlagsretten, om Hakon Iversen, Ælnoth, om Peder Duvin o. s. v.

²⁴ Nogle af disse ere ovenfor nævnte. Længst tilbage gik *Chronologica quædam descripta ex libro
Stigoti Pors membranaceo ab an. Chr. 776 ad 1307*; og længst frem gik Henrik Vejers *Chronologie* til 1549 og
Petri Olai Historia ad Christianum III.

Helgene²⁵. Foruden disse Skrifter af almindeligere Indhold havde Vedel ogsaa mange specielle Tractater til Oplysning af denne eller hiin enkelte Begivenhed, stundom endog fra samtidige Öienvidner²⁶, ligeledes udförligere Fremstillinger af mindre Afsnit i den danske Historie²⁷, og en temmelig betydelig Samling af Actstykker til den Periode, da Kampen mellem Hierarchiet og Kongemagten var stegen til det höieste²⁸. Mindre tilfredstillende var Vedels Forraad af Haandskrifter til Aarhundredet mellem Christopher den Anden og de Oldenborgske Kongers Thronbestigelse²⁹, men derefter hævede den sig atter noget, og ingen dansk Konges Historie var saa rigelig forsynet med vigtige Documenter som Christian den Andens³⁰. Den derefter fölgende Tidsalder laa Vedel saa nær, at han deels ved Samtaler med ældre Mænd, deels endog af egen Erfaring maatte kunne supplere, hvad hans Haandskriftsamling manglede³¹. Til den danske Kirkehistorie var Vedels Bibliothek, som forhen bemærket, sparsomt forsynet, saa at der vel havde været Grund for ham til at beklage sig over Kirkernes og Capitlernes Uvillighed til at aabne deres Brevkamre³². Noget rigere vare hans Samlinger til Norges og de norske Bilandes Historie; han havde Chorographier,

²⁵ Om St. Albanus, Absalon, Anders af Slagelse, Bernhard, Bonifacius, Edmund, Kong Erik, Ketillus, Knud Konge, Knud Hertug, Margrete af Kjöge, S. Niels, S. Olaf, S. Theocarus o. fl.

²⁶ Om Julinsborg, Abbed Wilhelms Brev, Kongebrev om Jernbyrds Afkæffelse, Keiser Frederik IIs Afstaaelse af Slavien og Pavens Confirmation derpaa o. s. v.

²⁷ En haandskr. Historie om de fire Konger Erik, Abel, Christopher og Erik Glipping.

²⁸ Processacterne i Striden med Jacob Erlandsen, Literæ conjurationis Valdemari ducis in regem Daniæ, Brev mellem Erik Menved og Markgreverne af Brandenburg, Reconciliatio Erici cum fratre Christophoro &c.

²⁹ Om Ludvig af Eberstein og Skaanes Pantsættelse, Niels Eriksens Aarfeide, Literæ ducis Burgundiæ de filia nuptura Erico Pomerano, Martin Vs Bulle om Universitetets Anlæggelse, Brev af Christopher af Baiern o. s. v.

³⁰ Den evige Forening med Norge, Mødet i Halmstad, Forhandlinger med Iver Axelsen, Chronologia vera Regis Johannis, K. Hans's Testament. Til Christian IIs Historie alene 33 Actstykker, hvoraf hans Krønike paa Riim, Buller af Leo X., flere Love og Anordninger, Forhandlinger med Carl V, med Skotland, med Rusland, med Frankrig, om de svenske Uroligheder og Stridighederne med Lybeck, Opsigelsesbrevet, Correspondancen med Frederik I, og Corn. Agrippas oratio pro Johanne, filio Christ. II &c.

³¹ Styge Krumpens „Underviisning“, Christian IIs Leide, Godske Ahlefelds Erklæring, Dom over Hans Tausen, Albrechts og Gr. Christophers Brev til Landstinget, Valgforhandlinger med Christian III. — Om Kjöbenhavns Belæring, Articuli objecti episcopis pontificibus, Peder Skrams Historie, Jac. Bording og Niels Hemmingsen de vita Christiani III, Lauge Urnes og Ove Bildes Testamenter. — II. Osius der Ditmarsch. Krieg, den svenske Feide, Lybekernes Forhandling med Erik XIV, Daniel Rantzaus Tog, Herluf Trolles og Otto Kruumpens Historie, Lehnstagelsen i Odense. K. Frederik IIs Begrævelse o. s. v.

³² De episcopis Lundensibus, Summa processus in causa eccl'es. d. Canuti Othinensis, Chron. eccl'es. Ripensis og nogle Klosterhistorier — var det Hele.

gamle Krøniker, der vare Udtog og Fortsættelser af Snorro, Bispekrøniker, Love og deslige³³. Ligeledes besad han ret smukke Haandskrifter til Slesvigs og til Holstens Historie, navnlig adskillelige Annaler, hvoraf nogle gik langt tilbage, andre naaede op næsten til hans egen Tid³⁴. De omliggende Landes Historie, der saa ofte berører og griber ind i Danmarks, især Sverrigs, Östersöelandenes og Englands, havde deres egen Rubrik i det Vedelske Manuskript-Catalog; men han anførte dog kun de Stykker deraf, som han under Udarbeidelsen af sit store Værk vilde benytte³⁵. — De trykte Böger, som Vedel regnede til den dansk-historiske Afdeling af sit Bibliothek udgjorde over halvtredsindstyve Folianter, en Deel Qvarter og Octaver. Dette Apparat var vel det meeste af, hvad der dengang var trykt³⁶; dog manglede adskilligt endog af det, som Vedel baade kjendte og benyttede. Men det er derved at bemærke, at Vedel ingenlunde havde sluttet sine Samlinger, da han skrev sin *Promus Condus*; tvertimod vedblev han at forøge baade sine Haandskrifter og sine trykte Böger lige til sine sidste Leveaar³⁷.

³³ Absalon Pedersen, Excerpter af Zieglers *Scandia*, om Norges første Begyndelse, flere norske Krøniker paa Norsk (Isleif og Arved, hvorom jeg maa nøies med at henvise til *Werlauff de Arjo multisc.* p. 99 sqq. og *Engelstofts Univ. Ann.* 1808. II. 69 fg.) og Dansk, i Prosa og Riim, ældre og nyere, en halv Snees i Tallet, Hirdskraaen, Hakon Vs Forbund med Skotland, Landemærke mellem Norge og Sverrig, Seilladser fra Norge til flere Steder. Om Bisperne i Norge og dets Bilande. Om Örkenøerne, Færøerne, Island (Gudbr. Thorlaksen, Paul Stigsen, Sturlaugs Historie) og flere Seilladser til Grönland o. s. v.

³⁴ *Chronicon Saxoniarum 800-1500*, *Chron. Holsatiarum*, *Eiderstedensium*, *Frisiorum*, *Tietmarsiarum*, *Svaning de feudo Slesvicensi*, *Ad. Trazigers Hamb. Chronik* o. fl.

³⁵ Erics og Ol. Petri Krøniker, St. Birgittes Bog, H. Möller *carmen de Carolo Canuti*, Erik Eriksens Brev mod Gustav, og Gustavs til Fr. Banner, *Constitutio Arosiensis*, K. Erik XIVs Afsættelse. — *De rebus Livonicis*, *Valdemars Salg*, *Confirmation af Privilegiene ved Hærmesteren*, *Rossovii Chronik*, *Preuss. Chronik*, *Chronicon ordinis Teutonicis*, *Historia Moscovitica*, Jo. Magni og Jac. Ulfeldi *Iter Ruthenicum*, *Historia Jagellonis*, *Alfreds Forbund med Jyderne*, *Edwards Love*, *de Danegeltto*, *Knud d. Stores Love*, *Lex Danorum et Norvagorum in Britannia*, *de Hundredis*, *de Herctochis* o. s. v.

³⁶ Deraf vil jeg blot nævne: *Vergil*, *Polydorns*, *Otto Frisingensis*, *Hector Boethius*, *Geo. Buchanan*, *M. Cromerus*, *Alb. Krantz*, den Holster Krønike, *Jo. Funccius*, *Leonh. Krentzheim*, *Abr. Bucholtzer*, *Regino*, *Sigebert*, *Lambertus Schafnab.*, *Abbas Urspergensis*, *Theucrdank*, *Rob. Gaguinus*, *Paulus Æmilius*, *Flav. Blondus*, *Rob. Valturius*, *Joh. Aventinus*, *Jo. Goropius*, *Lud. Ponticus*, *Gildas*, *Beda*, *Frossardus*, *Matth. Parisiensis*, *Alex. Gaguinus*, *Beat. Rhenanus*, *Jo. Dubravius*, *Æneas Sylvius*, *Rich. Stanihurst*, *Guil. Lombardus*, *Chytræus*, *Helmold*, *Alb. Stadensis*, *Jo. Gothus* o. m. fl. Men det er dog paafaldende, at ikke engang Saxo nævnes.

³⁷ Han fortsatte dette Indkjøb endog i Aaret 1606, som man seer af et utrykt Brev fra Sören Andersen, som nedenfor vil blive omtalt.

VIII. Dersom Promus Condus indeholdt Alt, hvad Vedel dengang eiede til dansk Historie, eller dog det Væsentligste deraf, saa maatte man vel tilstaae, at hans Apparat var temmelig ringe i Forhold til det høie Maal, han havde sat sig, og at han vel kunde have Grund til at betænke sig paa at begynde Udarbeidelsen af sin Historie med disse Midler. Men Vedel selv vurderede sin Samling langt høiere; han meente, at den paa hans Tid ikke havde sin Lige¹. Dette er jo muligt; i al Fald var det godt, at han selv stod i denne Formening og deraf kunde hente Mod til at angribe sin vanskelige Opgave. Han havde sagt: »i et Aarstid efter min Reise skal jeg fuldende min Historie²». Der var følgelig ingen Tid at spille. Fru Beate Bilde, som maaskee havde truffet ham i Foraaret under hans Ophold paa Kronborg, havde atter mundtlig erindret ham om Viserne. Han svarede hende: »Et andet vigtigere Arbeide nøder mig nu til at lade dem ligge³».

Dette vigtigere Arbeide var intet andet end Historien, som Vedel havde lovet. Der er da ingen Tvivl om, at han i Sommeren 1590 for Alvor begyndte paa dens Udarbeidelse, og det synes, at han ikke har ophørt dermed, før han, rimeligviis i det næste Foraar, havde en betydelig Deel af dette Værk færdig til Udgivelse. Thi ved denne Tid skrev han den udførlige Fortale til sin store Krønike³, og dette vilde have været et hensigtsløst Foretagende, dersom han ikke havde havt isinde at udgive Værket selv. Hvormeget Vedel i dette Aarstid havde bragt paa Papiret, lader sig kun af andre Omstændigheder formode, og — for strax at sige det — man maatte vel kunne antage, at det har været Indledningen til det hele historiske Corpus samt den første Tome af den egentlige Kongekrønike. Indledningen eller de tre første Böger⁴ maatte vel nemlig

¹ See ovenfor S. 134 af Vedels Brev til Alb. Friis. Jeg bemærker dog, at dette Brev, skjönt uden Datum, maa være nogle Aar yngre end denne Tid, og at Vedel virkelig dengang (1595) eiede adskillige Skrifter, der ikke ere opførte i Promus Condus.

² Danske Viser, Fort. Vedel anfører endnu til Undskyldning for, at han opsatte Viserne saalænge, den Grund, »at her vdi Riget ringe Aarsag (desværre) haver begivet sig, at omgaaes med Viser enten at læse eller siunge vdi midlertid.« Hvad skal dette sige? Sigter han alene til Kong Frederik den Andens Død, eller var han af andre Grunde misfornøiet? Mogens Heinsens Henrettelse er noteret i Hegel. Cal. d. 18 Januar 1589, og Stiftelsen af Walkendorfs Collegium strax efter d. 26 Febr.!

³ Zwergius S. 509 har allerede bemærket dette, og ved at gjennemlæse denne Fortale maa man ogsaa bringes paa den Mening, at den er skrevet 1590 eller 1591. Om Zwergius har havt nogen anden Kilde, seer man ikke.

⁴ Som en saadan Indledning maatte de tre første Böger efter den af Vedel lagte Plan (see ovenf.

omtrent have været fuldendte strax efter Hjemkomsten fra Reisen. Den første Bog eller Chorographien havde jo dengang allerede sysselsat ham næsten i et Par Aar, og Vinteropholdet i Ribe maatte have givet Tid og Ro til at bearbejde, hvad der paa Reiserne var samlet; den anden Bog eller Ethnographien var alt for hele syv Aar siden bragt saa vidt, at han offentlig havde kunnet fremlægge Prøver deraf⁵, og den tredie Bog eller Ethnographien var neppe af noget særdeles betydeligt Omfang. Disse trede Böger vare et Forarbejde og vilde formodentlig kunne have udgjort et Bind af passende Størrelse. Hvad Vedel derimod ifølge sit bestemte Løfte maa antages at have udarbejdet i Aaret 1590—1591, er den første Tome af Kongekröniken selv, eller de sex Böger fra den fjerde til den niende, der naaede op til Kong Valdemar den Store⁶, og altsaa vare en Slags Omarbejdelse af Saxo. Thi deels var dette et Afsnit, hvortil han allerede for mange Aar siden havde samlet og forberedt sig, deels finde vi, at det næste Stykke, som han udarbejdede i de følgende Aar, var Kongekrönikens anden Tome fra niende til trettende Bog eller til Kong Valdemar Atterdag⁷. Spørges der nu om Beskaffenheden af den saaledes færdige første Tome, saa er man ligeledes henviist til Formodninger. Det synes da, at Kröniken maatte have begyndt med Kong Dan, som Vedel ansaae for den første Enekonge, og at den i Hovedsagen maa have sluttet sig til Saxo⁸: dog havde Vedel tilföiet chrono-

S. 146) ansees, altsaa Chorographien, Ethnographien og Ethnographien. Dette var baade Vedels egen Synsmaade og den almindelige paa hans Tid. Hans Samtidige Hermannus Chytræus Vejanus (d. e. fra Wæ), der faa Aar efter bereiste Skaane i samme Hensigt som Vedel, begyndte sine Monumenta Scandinavica (Lagerbring Mon. Scan. Vol. I. p. 278) saaledes: Cum omnis historia duobus utatur potissimum luminibus, *χρονολογία* videlicet et *τοπογραφία*, scribenti mihi res Danicas in his acquirendis, quantum fieri potuit, operam impendi strenuam. Topographiam nullus consequitur melius quam is, qui loca, in quibus res gestæ perhibentur, coram peragraret, diligenter intueatur et perlustret. Det er som skrevet af Vedel eller om Vedel: Svend Tiuv. C3 fgg.

⁵ Nenn. Afh. de orig. app. regn. Daniæ. I Prom. Cond. col. 1585—86 hedder det: Ethnographia, quæ agit de populis omnibus, qui nomine Danico censendi veniunt, eorumque *originibus, nominibus et migrationibus*. Hi populi sunt in primis Dani, Cimbri, Gothi, Vandali, Longobardi et Normanni. De his quid sentiendum, ex variis scriptoribus citantur testimonia: *ὠμολογῶντων* enim fuerunt.

⁶ Naar man vil sammenligne Vedels Plan, som jeg har ladet afstrykke ovenfor (S. 146 fg.), med Prom. Cond. a. St., saa vil man see, at Kongekrönikens første Tome indeholdt de nævnte Böger.

⁷ Hvorledes Vedels Paralipomena historiarum Danicarum s. Appendix Saxoniana var bleven til i Aarene 1571—75, er viist ovenf. S. 84—88. At Vedel nogle Aar efter havde fuldstændig udarbejdet den næste Tome, fra Knud VI til Valdemar IV, er aldeles vist; jeg beder blot, at man vil skjænke mig Beviset derfor en kort Tid, da det beroer paa et utrykt Actstykke, som jeg paa sit Sted skal meddele i det mindste i Udtog. See ogsaa nedenfor S. 193 not. 15.

⁸ Svend Tiuv. c6: *Udi den ferde Boog gaar Historien an, og gives der tilkiende, hvorledes at*

logiske Bestemmelser efter en gammel Rulle, som han i denne Henseende meget stolede paa, og han havde i den ældste Tid indskudt adskillige Konger, som Saxo havde forbigaaet, men han fundet i andre gamle Monumenter og Skrifter⁹. Vedel havde desuagtet forkortet Saxos Fremstilling fra Begyndelsen af indtil Gotfred og Gorm, fordi han ikke ansaae den for paalidelig; men derimod havde han efter denne Periode atter udvidet Saxos Fremstilling og nøiere bestemt de enkelte Begivenheder ved at sammenholde Saxo med fremmede Krønikeskrivere¹⁰. Saaledes beskrev Vedel selv sit Arbeide, og videre kan man ikke komme. Thi det til Trykken allerede færdige Haandskrift blev uformodentlig holdt tilbage. Var det Utilfredshed med Arbeidet, eller frygtede Vedel Andres ubillige Domme¹¹, eller vilde han kun bide, indtil en større Deel var udarbejdet: dette lader sig ikke afgjøre. Vist er det, at denne eller disse Tomer af Historien ikke udkom¹², og at Vedel fra den samme Tid af hengav sig til eller søgte oplivende Afvevling i andre og mindre anstrengende Arbeider.

Det var overhovedet oftere Vedels Skik at afbryde sine alvorlige historiske Forskninger ved smaae videnskabelige Sysler, som Öieblikket gav Anledning til. Han manglede udentvivl noget i den for en Historiker saa nödvendige Vedholdenhed og aandelige Haardførhed. Da saaledes hans Hustrues Fætter

Dan, Humbles Sön, er först vorden Enevolds Konning her i Danmark, efter at Almuen, som menes, tilforn haver været deelt hver Partie for sig, under sin visse Konning eller Höding, som de vare lydige og hörige o. s. v.

⁹ Prom. Cond. col. 1588 læses: *alia quædam aliunde, aff en gammel Rulle, som Herr Claus Bilde haffde, ab anno Chr. 1027 ad 1323.* Med Vished tør jeg vel ikke paastaae det, men det er dog höist rimeligt, at det er den selvsamme „gamle Rolle-Skrift“, som han her i Fortalen til sin store Krønike nævner som sin vigtigste Veileder i den ældre Chronologie, og hvori der fandtes optegnet, „hvor længe at hver Konge skal have regneret i sin Tid, nogle længere, nogle stækkere“.

¹⁰ Svend Tiuv. c7—c8 vers.: *Men at jeg ikke haver fuldt Saxonis Historie saa vidtlöftig efter, som hand den haver foregivet vdi de første otte Bögger o. s. v.* Man seer atter her et Beviis paa, at Vedel ikke ansaae Saxo for en „lapis Lydius“, som Anders Foss beskyldte ham for at gjøre. *Siden der vi komme til Kong Gorm hin gamle, og saa fremdeles til Kong Göttriks Tid, da have vi lettere Vilkaar, at vi kunne da meget bedre ligne vore Indlændske Historier med Udlændske o. s. v.* Denne Betragtning er rigtig og væsentlig i vor gamle Histories Chronologie; kun synes Vedel her at anvise Gorm en urigtig Plads. — Den hele Fortale synes ogsaa indirecte at bevise, at Vedel dengang vilde have udgivet kun den Deel af sin Krønike, der svarede til Saxo; thi den indeholder en heel Deel Detail om den ældre Historie, men slet intet om den (endnu ikke udarbejdede) nyere.

¹¹ Derfor var Vedel altid ængstelig. Netop paa denne Tid (1591), i Ligpr. ov. Claus Glamb. A6, taler han om, hvad „noget Seersindigt oc Affuindsiugt menneske kunde sortencke eller laste“ ham for.

¹² Nemlig ikke saalænge Vedel levede. Hvorledes det Brudstykke, som her er benyttet, udkom, skal siden blive omtalt.

Lauge Christiansen¹³ i Foraaret 1591 skulde afgaae fra Ribe Skole til Universitetet, saa forherligede Vedel denne Familiefest ved at udgive en latinsk Afhandling af den berømte Johannes Synningius om Forbindelsen mellem Theologie og Philosophie, med en Dedication til den unge Lauge og en Anbefaling for ham til Professor Peder Haagensen¹⁴. Men det Foretagende, som i denne Hvi-letid især beskjeftigede Vedel, var dog Udgivelsen af de Folkeviser, som han i saa mange Aar havde lovet Enkedronningen. Paa sine Reiser havde han uden-
tvivl forøget sit Forraad deraf¹⁵, og da han nu, oftere paamindet af Beate Bilde, endelig tog dette for sig, bestemte han at ville gaae et Skridt videre, end han havde forpligtet sig til: han vilde ikke sende Dronning Sophie en Reenskrift, men en trykt Bog. Til denne Ende udvalgte han da af sit større Forraad et

¹³ Rip. Cimbr. p. 604 læse vi om denne Lago Christiani, at han d. 15 Decbr. 1600 magistrede i Marburg, og at han med Iver lagde sig efter orientalske Sprog. Han maa formodentlig være død i en ung Alder; men jeg finder hverken her eller hos vore Literatører noget Dødsaar angivet. At han var en Brodersøn af Biskoppen, siger Vedel.

¹⁴ Oratio de studiis philosophicis, theologiae studioso necessariis, recitata a Jo. Synningio, ante annos XLVI. Ex officina Liliobergensi anno 1591. Den udkom i Marts Maaned, og er den første Bog, jeg har fundet trykt i Vedels eget Bogtrykkerie. Denne Afhandling af Synningius er meget smukt skrevet. Af Vedel er kun Dedicationen og nogle Slutnings-Bemærkninger, indeholdende et Vidnesbyrd fra Melancthon om Synningius, et Løfte af Vedel om at ville skrive hans Levnet og et Par Epitaphier over ham af Vedel. Om Peder Haagensen lyde Vedels Ord saaledes: Audies hæc eadem indies tibi inculcari viva voce præstantissimi ac eruditissimi viri, M. Petri Haggæi, amici nostri integerrimi, ad quem te ex consilio reverendi tui patrum, soceri mei dilectissimi, jam mittere constituit parens tuus carissimus. At Vedel kjendte Peder Haagensen, er heel rimeligt; thi han stod i nøie Forbindelse med Niels Hemmingsen og Peder Oxe: Vind. Acad. Hafn. p. 144.

¹⁵ Iblandt MSS. Vellejan. Bibl. Reg. no. 826 in Fol. findes et Papir, der allerede ovenfor er nævnet som indeholdende Notitser, optegnede under en antiquarisk Reise i Nørrejylland. Paa dette Papir har Vedel skrevet følgende Ord: „Den Vise om Hewrich Tagesøn om det slag ved olborg“. Dette betyder, at han etsteds vilde spørge om denne Vise, eller at han havde erfaret, hvor den var at erholde; thi saadanne Antegnelser for at huske sig paa Noget findes meget ofte i Vedels Papirer. Fremdeles har han sammesteds noteret det Bekjendte: „Balder oc Rune hans viff“ &c., som han vistnok ogsaa paa Reisen havde hørt. Ligeledes findes der paa et Blad foran i Paralip. histt. Danicc. T. III (MS. B. R. no. 828 in Fol.), ved Siden af Antegnelser om nogle fundne Gravhøie, ogsaa nogle gamle Vers. — Jeg bemærker dette ogsaa, fordi Wilh. Grimm (Aldän. Heldenlied. Vorr. S. XII) synes mig at staae i den Formening, at Vedel havde alle sine Viser af skrevne Visebøger. Vistnok gaves der adskillige skrevne Visebøger for Vedels Tid, ja selv hans Svigerfader Hans Svaning eiede en saadan, som vistnok af ham er bleven benyttet (Abrah. Nyerup-Rah. Udg. V. Beslutn. S. 18); men Grimm har dog uden tvivl misforstaaet Peder Syv (Fort. § 17, 18) og overseet, at der laa hundrede Aar mellem ham og Vedel. Peder Syv siger kun, at han selv havde forefundet skrevne Visebøger — Nogle have endog, skjøndt det er meget tvivlsomt, dertil regnet Vedels egen Samling (jfr. Sandv. Levn. af Middelald. Digtek. I. Forer.); men han siger ikke, at Vedel fandt det saaledes eller alt saaledes, hvorom han da ei heller kunde have bestemt Kundskab.

Antal af hundrede gamle Sange og indeelte dem i tre Classer, hvoraf den første indeholdt sex og tyve Kjømpeviser¹⁶ om Helte, hvis Tidsalder, Opholdssted og øvrige Forhold ikke med nogen Vished lod sig bestemme, den anden indeholdt fem og halvtredsindstye Viser¹⁷ om vore danske Kongers og Dronningers Levnet og Bedrifter, den tredje endelig nitten Viser om danske Riddersmænd¹⁸. Saaledes overgaves Manuskriptet til Lilliebjergets Bogtrykker Hans Brun. De faa historiske eller litteraire Oplysninger, som Vedel vilde tilføie, krævede ikke megen Tid, og ved Midten af Aaret 1591 udkom disse hundrede udvalgte danske Viser med en Tilskrift til Enkedronningen, hvis Önsker havde fremkaldt dem¹⁹. Hvad Vedel endnu havde tilbage af samme Art, bevarede han til en anden Leilighed²⁰.

Disse Folkesange, den første trykte Samling, som den danske Literatur

¹⁶ Ingan lade sig bedrage deraf, at den gamle Udgave kun synes at have 25 Viser i første Part. Det er alene en Trykfeil: „No. 12” er gjentaget to Gange, baade ved den, som i Syvs Udg. er No. 12, og ved den, som er No. 13.

¹⁷ Her findes i den gamle Udg. den modsatte Trykfeil, idet der efter No. 46 følger No. 48, hvorved denne Part synes at have 56 Viser, men den har kun 55.

¹⁸ Dertil var endnu föiet som Tillæg to Viser af Morten Borup, en dansk og en latinsk — forsaa vidt man kan slutte af Syvs Udg. (1787); thi i det eneste Exemplar, jeg har havt af den ældste Udg. (fra d. St. K. Bibl. Hjelmskj.), manglede disse Blade.

¹⁹ Titel: Et Hundrede vduaalde danske Viser, om allehaande merckelige Krigsbedriff og anden seldsom Euentyr, som sig her vdi Riget ved gamle Kemper, naffnkundige Konger og ellers forneme Personer begiffuet haffuer, aff Arilds Tid indtil denne næruærindis Dag. Prentet vdi Lilliebjerget af Hans Brun, anno MDIXC cum gratia et privilegio. Denne Udg. er en stor Sjeldenhed. Dedicationen til Dronningen er undertegnet d. 16 Juni 1591. Men foruden denne findes der i den ældste Udgave en af alle de følgende med Undtagelse af den Abr. Rahb.-Nyerupske udladt særlig Fortale til Læseren, hvori Vedel siger meget Læseværdigt om Folkeviser og deres store Værdie ialmindelighed. Man seer deraf, at han kjendte „den Vormiske Lystgaard og de gamle Mester Sange, som mand dem kalder” (A7); af Indledningen til 1 Part 7 Vise seer man, at han kjendte den tyske Heldenbuch, ligesom og Promus Condus viser, at han eiede det berømte Heltedigt Theuerdank, der da paa Vedels Tid ikke kunde være saa meget sjeldent. — Af Vedels Indledninger til Viserne ere nogle korte, men andre vidtløftigere, f. E. den til Hildebrands Vise (1 Part. 10 Vise), der igjen er aftrykt i Alm. Moerskabsl. S. 59.

²⁰ Fort. B4: „Oc maa wi vel bekjende, at wi icke haffue her alle Danske Historiske Viser, men seile end nu nogle, dog icke ret mange. Thi huad som Ecteskabs eller Elskovs Viser, som mand kalder, er anrørendis, dem haffue wi paa denne tid ladet betemme for sig self: Om det ellers er i deris Skæben, at de maa engang komme til Dags Liuset”. I Indledningen til 2 Parts 12 Vise siges det samme. Man forstaaer vel, at her sigtes til Tragicæ, hvorom nedenfor; men om Vedel foruden denne endnu havde et heelt Bind Viser tilbage, eller om det Bind, som Christen Worm eiede (Cimbr. lit. II. p. 909), var det samme som Tragicæ, er ikke let at afgjøre med fuldkommen Vished.

har at opvise, bleve modtagne med et Bifald, som de have fundet stadfæstet til den nyeste Tid og som de i høi Grad fortjente. Den gediegne Poesie, der træder frem gennem deres ufuldkomne Form, og den sunde Varme, hvormed de opvække og tiltale nationale Sympathier, er ingenlunde deres eneste Roes²¹. Vel ere de i sproglig Henseende i det Hele kun at betragte som Mindesmærker fra den Tid, da de bleve opskrevne: thi saa gamle end adskillige af dem kunne være, maatte dog Formen forandres med hver Generation, paa hvis Tunge de levede; vel berigede de ikke Historien i nogen betydelig Grad med Kjendsgjæringer, der kunne tillægges fuldkommen Troværdighed: thi det historiske Stof er hyppig forvansket og næsten altid blandet med poetiske Udsmykkelser²². Ved et selv erkjendte dette. »Hvad som historisk Sandhed er anrørende i disse Kjæmpeviser, sagde han, da vide jo endogsaa smaae Börn, at det er en föie Ting at lide paa²³.» Men saameget end Formen er bleven paavirket af senere Tidsaldere, saa har den dog ikke tabt alle Spor af en ældre Skikkelse, og saalidet det historiske Stof har undgaaet Forvanskninger, saa er dog en poetisk Opfattelse ikke en Lögn, naar den er grundet i en almindeligere Sandhed²⁴. Selv de fra fremmede Folkeslag til Norden forplantede Sange afgive i det mindste Vidnesbyrd om ældgamle Forbindelser mellem Nationerne; men de ægte nordiske Folke-

²¹ Ol. Borrichii diss. de Poet. VII. 236 sigter til Formens Ufuldkommenhed, naar han skriver: *Balbuticant olim vernaculi numeri . . . in cantilenis Heroum Andr. Welleji, og Rostgaard (Delic. poet. Tom. I. Præf. *27 vers.) har gjentaget dette. Men Vedel selv taler smukt om disse Visers opvækkende Kraft, og efter at have omtalt den Glæde, man föler ved Læsningen af dem, vedbliver han: at jeg nu intet vil tale om den subtilige oc söde Melodi, som de siunges med af dennem, som vide Tonen til dennem, huilcket i sig self fryder it Menneskis Hjerte, naar de ellers quædis med en reen Quinde Stemme eller sterck Karl Röst. Saa at der som nogen er glad, da föröge de hans Glædscaff vdi ærlige Gestebud oc Samquem. o. s. v. o. s. v. Et prægtigt Stykke!*

²² Ny Dan. Mag. IV. 56. De som bleve staaende ved dette alene, foragtede Folkeviserne. Vor skarpseende Gram kaldte dem „den hele Kram af alt dette Kjærlingetöi“, en Gjentagelse af hvad allerede Thomas Bartholin havde sagt: Abr. Nyerup-Rahb. Udg. V. Besl. S. 104. Ved et Fort. B2 vers. indrømmer ogsaa, at Viserne indeholde meget, som er „reen Opdigtelse“ og „sig saaledes aldrig begiffuet haffuer“; men det samme gjælder, siger han, ogsaa om de græske og latinske Digtere.

²³ Indledn. til første Part af Visebogen, S. 1. (Syvs Udg.) I Indl. til den 24 Vise i 2 Part forkafter han ogsaa anden Deel af den Sætning: „alle Eventyr ere Lögn og alle Viser ere sande.“

²⁴ Gram selv tilstod, at Viserne indeholdt Adskilligt til Sprogets Oplysning, hvormed ogsaa kan sees den Abrah. Nyerup-Rahb. Udg. V. Beslutn. S. 11. Stephanius benyttede dem oftere (f. E. Ol. Wormii epistt. I. 190—91) ved antiquariske Undersøgelser, og Langebek (Dan. Mag. I. 244) vurderede dem ogsaa med Hensyn til deres Nytte for Historien temmelig høit. Ved et Fort. A8 vers.-B2 udvikler med flere Grunde Visernes Nytte i begge Henseender.

viser indeholde en Skildring, som intet andetsteds er saaledes at finde, af den ubændige Kraft og tillige den religiøse Tungindighed, der fra Oldtiden af var et Grundtræk i Nordboens Character²⁵, og de ere dertil for en stor Deel udgaaede fra et Organ, som uden dem ikke letteligen vilde være kommen til Orde. Medens nemlig vore Krøniker, tørre Aarbøger uden Liv og Farve, som oftest tillige ere det Talerør, gjennem hvilket de verdslige og især de geistlige Herrer have tilraabt Efterverdenen deres Anskuelse, saa lyder gjennem disse ret ofte den menige Mands sunde og beskedne Stemme²⁶. Begge Vidnesbyrd maatte sammenlignes og overveies, naar man vil udfinde den fulde Sandhed. Og saaledes var dette Vedels Arbeide, skjönt det en liden Stund bortkaldte ham fra hans store Værk, dog ikke uden Frugt for Fædrenelandets Historie.

IX. Men desværre blev Vedel, saameget han end netop nu behövede hele sin Tid og sine samlede Kræfter, ved Forholdenes Magt hendraget til og indtvunget i en Mængde andre Beskæftigelser, der fremdeles afvendte ham fra hans egentlige Bestemmelse uden paa lignende Maade at komme hans Videnskab tilgode. Ligesom fordm i Kjöbenhavn, saaledes var han ogsaa i Ribe traadt i Forbindelse med mange af de adelige Familier i Byen selv¹ og i en vid Omkreds. Hans Dannelse, hans Kundskaber, hans Talenter, hans beröimte Navn var ham en anbefaling hos disse. Ingen kunde med den Lærdom som han fortælle

²⁵ W. Grimm altdän. Heldenl. Vorr. S. V: so scheint es immer deutlicher zu werden, wie die Völker auf einander gewirkt, was sie gegenseitig sich mitgetheilt und was als selbstständiges Eigenthum einem jeden muss vorbehalten werden. Haben wir dieses vollständig erkannt, dann dürfen wir es wagen, dem Faden nachzugehen, welchen die alte Fabel gesponnen und in wunderbaren Kreisen und Figuren durch die Welt gezogen u. s. w. u. s. w. Det Hele fortjener at læses. Siden S. XXX taler han om den allerede af Jamieson bemærkede Lighed med de skotske Sange. — See ogsaa den Abrah. Nyerup-Rahbøckske Udg. V. Beslutn. S. 2—4 om det Kjæmpemæssige, Homeriskø og Rørende i disse Viser.

²⁶ Denne Synsmaade fortjener, mener jeg, en nærmere Betragtning, end hidtil er bleven den til Decl. Her er ikke Stedet dertil. Men man vil dog see, at saadanne Viser som Dronning Dagnars og Dronning Berngerds, 2 Part. 23, 24, 25 og 26, ere af demokratisk Oprindelse. Endnu kjendeligere er dette ved Vise 50, en Klage af Menigmand over Christian IIs Forjagelse: lad os sammenholde denne Vise med Svaning eller Hvitfeld! — Endnu flere Viser af denne Art skulde der ganske vist have været optagne, hvis ikke Samleren eller Samlerne selv havde hört til samme Partie som de Geistlige Krønikeskrivere.

¹ Det er vel overflödigt at anföre Exempler eller Beviser for, at Adelsmænd i denne Tidsalder hyppig boede i Kjöbstæderne og beklædte anseelige borgerlige Embeder i Communen. Det var en naturlig Følge af Kjöbstædernes Betydning og Borgerstandens Anseelse. Jfr. ovenf. S. 10 not. 4. Hvad Ribe angaaer, da boede saaledes den forhen nævnte Adelsmand Niels Terkildsen Gaarden Klynborg, og vi skulle strax see et andet Exempel af Familien Podbusk.

af de gamle Slægtbøger²; Ingen kunde kraftigere og christeligere end han udføre Sjelesørgerens Gjerning ved den Syges Leie; ingen kunde med større Veltalenhed, i mere træffende Allegorier tale ved den sorte Baare til den Afdödes Ære og de Efterlevendens Tröst. Hans præstelige Vielse, hvorom hans Prælatur ligesom vedligeholdte Erindringen³, kunde synes at være en Retfærdiggjørelse for dem, der af Historiographen endnu fordrede præstelige Gjerninger.

Gjennem Lehnsmændene paa Riberhuus, gjennem Podbuskerne paa Korsbrödregaard⁴ og hvilke andre fornemme Slægter, der ellers maatte have havt Hjem mellem Ribe Borgere, indledes let og naturligt Bekjendtskabet med de adelige Familier paa de omliggende Gaarde. Paa Boller boede den unge Otto Rosenkrants, en Pleiesön af Peder Hegelund og nylig trolovet med Morits Podbusk's Datter Jomfru Gissele⁵. Fra Spandetgaard nedstammede Gisseles Moder Magdalene Sehested⁶. Rask tilhørte den gamle Krigsmand Claus Glambek, Marsken Holger Rosenkrants's fordums Ven og trofaste Kampfælle i manges

² Ligpr. ov. Ingeb. Gyldenstj. B5 vers. viser, at Vedel netop ved denne Tid var beskjæftiget dermed og havde samlet meget dertil. Hans Correspondance med Henrik Rantzau angik for en Deel det samme.

³ Terpag. Rip. Cimbr. p. 144. Prælaterne havde alle Provste-Titel, som Herre-Provster fra Fortiden. Archidiaconus var Provst i Sønderjyllands-Syssell, Decanus var Provst i Vardsyssel, Præpositus i Harsyssel, Cantor i Almindsyssel, Succentor i Jellingsyssel. Det var dog nu kun et Navn.

⁴ Korsbrödregaard laa i den nordvestlige Side af Byen og var, som Navnet betegner, oprindelig et Johanniterkloster. Efter Reformationen fik Claus Sehested den til Eiendom 1548: Terpag. p. 403. Hans Datter Magdalene bragte den til Morits Podbusk ved sit Giftermaal med ham, og hun synes at have havt sit stadige Ophold der med sine Börn, medens hendes Husbond ofte var fraværende. Jfr. Thorups Progr. 1833 S. 29—32. Familien Podbusk var gammel i Ribe. Allerede Morits's Farfader Predbjörn Podbusk til Vosborg var Lehnsmænd paa Riberhuus: Ny Dan. Mag. VI. 281; Morits's Fader eiede Krapperup; Morits selv eiede Kjörup, havde udmærket sig i Slaget ved Svarteraa (Dan. Mag. T. R. II. 90, 94, 95. Amerin. Carm. F4 vers.) og var nu Hövidsmand paa Jungshoved (Ny Dan. Mag. VI. 315), hvor han synes meest at have opholdt sig: Ligpr. B5 vers. C. Han döde i Kolding d. 18 Sept. 1593: Hegel. Cal. MS.

⁵ Vedels Forbindelser med Marsken Holger Rosenkrants's Familie paa Boller og med hans Hustru Karine Gyldenstjerne af Iversnæs: see ovenf. S. 11. 98, 100. Deres Sön var Otto Christopher (Laur. Bertels. Ligpr. F4), om hvem vi læse i Hegel. Cal. MS. 1582 d. 30 Juli: „*concesserunt in meum contubernium et disciplinam domesticam Otto Christophorus Rosencrantz et Fredericus Rosencrantz*“, Brödre; 1589 d. 30 Decbr.: *Tirsdag, var paa Korsbrödregaard om Trolovelse inellem Otto Christopher og Jomfr. Gisel: Mandrop Parsberg, Albert Friis, Gabriel Gyldenstjerne, Thruud Björn, Thomas Juul, Morits Podbusk, Claus Podbusk, Predbjörn Podbusk*; og 1592 d. 6 Aug.: *Otto Christopher Rosencrantz oc Jomfru Gissel Podbuskes Bryllup vdi Oltensee*. Thi i Odense eiede Brudens Fader den Gaard, hvori Provsten Hans Urne havde boet, „Provstegaarden“: Dan. Mag. I. 301. Om deres Datter Ingeborg: Ny Dan. Mag. VI. 61.

⁶ Vedels Forbindelse med Magd. Sehested: Ligpr. ov. Predbj. Podbusk C4. Hendes Fader Claus Sehested eiede Spandetgaard, der nu er udparcelleret, men fordum var en adelig Sædgaard: Schröder Topogr. des Herz. Schlesw. II. 304.

haard Dyst⁷, og hans Hustru Birgitte var en Rosenkrants fra Steensballegaard. Thimgaard eiedes af Fru Birgittes Morbroder Rigsmarsken Peder Gyldenstjerne, og Thyrestrup af hendes Svoger Giord Pedersen Galt⁸. Vedel nævnedes alle disse Huse som sine Velyndere og Velgjørere. Til Braherne, Ulfstanderne, Parsbergerne, den berømte Henrik Rantzau og mange Andre stod han i lignende Forhold⁹. Af Taknemmelighed eller Klogskab, af gammel Vane eller gammel Svaghed ansaae han sig forpligtet til at yde de høie Herrer al den Tjeneste, som de af ham begjerede.

Og saaledes vilde Skjæbnen det, at de just paa denne Tid, da det endelig syntes at skulle blive til Alvor med Vedels historiske Arbejder, fik altfor megen Leilighed til at begjere den. Claus Glambek var død i Begyndelsen af Aaret 1591, og Vedel, der maaskee for sexten Aar siden som Hofprædikant havde bivaanet hans Bryllup paa Frederiksborg, havde nu efter Fru Birgittes Ønske maattet drage til Hvirring Kirke og holde Ligprædiken over ham¹⁰. Hun havde derpaa forlangt denne Ligprædiken udgivet, og paa samme Tid indtraf

⁷ Vedels Forbindelse med Familien Glambek og navnlig med Fru Birgittes hele Familie sees af Ligpr. ov. Claus Glamb. A5 vers. Hvorledes Holger Rosenkrants gjorde Claus Glambek „verafftig“ og tog ham med sig i Ditmarskerkrigen, hvor han fik to lleste skudt under sig: *ibid.* B3. Jfr. Joh. Amerin. Carm. F5 vers. Claus Glambek var, siger Vedel B6—7 vers., en god Oeconom, der eiede tre skjønne Herregaarde, Rask, Verholm og Bjerg, og havde tre Forlehninger, Skanderborg, Aakjær og Bygholm. Vi finde ham ogsaa 1587 blandt de mange fornemme Herrer, der stode Fadder til Anne Wind: *Dan. Mag. III.* 221—22.

⁸ *Mig er beuist mange atskillige store Velgierninger af eders (d. e. Birgitte Rosenkrants's) kiære Velbyrdige Blods Foruandte, baade aff eders kiære salige Fader, Erlig oc Velbyrdig Folmer Rosenkrants til Stensballe: desligest aff eders kiære Morbroder, den fromme Velbyrdige Herre Peder Gyldenstiern til Thimgaard, Danmarckis Rigis Marsk, min tilforladendis synderlige gunstige Patron oc Ven: saa oc den gode Mand, eders kiære Systers hosbond, Erlig oc Velbyrdig Giord Pederssøn til Thyrestrup, met andre flere eders gode Slect oc Venner.* Ligpr. ov. Cl. Glamb. anf. St. See ovenf. S. 127. not. 14.

⁹ Om Vedels Bekjendtskab med Hak Ulfstand til Ilkkeberg og dennes „mangfoldige Velgierninger“ imod ham: den XC Psal. A7—7 vers. Hak Ulfstands Hustru var af Familien Parsberg; ligeledes Ingeborg Gyldenstjernes Moder; saa finde vi og Mand. Parsberg ved Trolovelsen paa Korsbrødregaard. Vedels lærde Correspondance med Henrik Rantzau skal strax nedenfor blive omtalt; han regnedes jo desuden til T. Brahes Slægtninge: *Dan. Mag. II.* 340. *Dän. Bibl. III.* 181.

¹⁰ Hegel. Cal. MS. nævner d. 25 Jun. 1591 som Claus Glambeks Dødsdag. Ligpr. C3 fgg. fortæller Aarsagen til hans Død, hans Sygelcie, hvorved hans Sognepræst Peder Jenssen af Hvirring og en Deel af hans Familie vare tilstede, og hans Død. Han blev begravet i Hvirring Kirke, som han selv havde ombygget: *Dan. Atl. IV.* 138 not. a. Ligprædiken indeholder, som sædvanligt, den Afdødes Levnet, og deri fortælles da ogsaa (B4), hvorledes K. Frederik II gjorde paa een Dag 1575 Glambeks, Benedicht Anfelds, Kn. Grubbes og Tyg. Brahes (til Hammer) Bryllup paa Frederiksborg. Hofmann II. 77 paa Stam. Tab. I ov. Rosenkr. kalder ham urigtigt Claus Lembek.

der et Brev fra Henrik Rantzau paa Haderslevhuus¹¹, der forlangte af Vedel nogle historiske Oplysninger om de gamle danske Konger, nogle Efterretninger om den danske Adel og nogle Bidrag til en Beskrivelse af Byen Ribe, som Rantzau vilde optage i sin Topographie over Hertugdømmet Slesvig. Men dengang var Vedel endnu sysselsat med sine danske Viser; han meente vel, at Ligprædikenens Udgivelse kunde opsættes, og at Rantzaus Forlangende i ethvert Tilfælde krævede Tid. Imidlertid udkom de hundrede Visers Bog i Midten af Juni, og da Birgitte Rosenkrants flere Gange utaalmodig havde mindet Vedel gjennem Christian Laugesen, formodentlig hans Svigerfaders Broder¹², saa maatte nu Lig-

¹¹ MSS. Vellejan. Bibl. Reg. no. 2153 in 4to haves endnu dette Brev, og da det er skrevet af en herømt Mand til Vedel, indeholder ret artige Bidrag til vor Literatur og til Oplysning af Forholdet mellem Vedel og Rantzau, tilmed er kort og neppe nogensinde trykt, skal jeg her meddele det.

Mein freundtlich Dienst bevor. Ehrwürdiger Hochgelarter besonder gueter Freundt. Ich hab euch zwar einmall oder etlich geschrieben, — Nachdem unter denen Historicis der Könige von Denmarcken, wie viel deren biss an Frothonem, unter welchem Christus geboren, seie ein grosse discordantia, etliche als Suffridus Petrus Leovardiensis von 28, etliche aber von mehreren, etliche von wenigeren, dass Buch aber, so bei mir vorhanden, darinnen die Könige von Denmarcken ad vivum abgemallt, von 29 meldet, derer meinung Ich denn auch bin, — Ihr möchtten mir euer guttachtten, soviel in euer Wissenschaft, davon zuschreiben. Demnach ich aber biss anhero unbeantwortet gelassen, so bitt ich nochmalss, Ihr wollen mir eure meinung zuschreiben und eine sonderbahr verzeichnus, wie die Könige ein jeder usque ad Frothonem, unter dem Christus geboren, mit nahmen geheissen zuschicken.

Dessgleichen möcht Ich auch gern wissen, wieviel Adelsgeschlechter in Denmarcken waren. Deswegen ich auch bitte mir disfalls eine Verzeichnus, soviel Ihr deren in erfahrung bringen können, doch allein der geschlechter, so jetsiger Zeit noch in Leben, zuzuschicken.

Ich habe auch jetzo unterhanden eine Descriptionem præcipuarum civitatum Ducatus Slesuicensis et Holsatiæ. Nun bitte ich freundlich, ihr wollen mir eurer Stadt Ripen Kirchen, Clausen, Capellen, Schulen wie die heissen, wieviel ihr seie, wieviel Gottes- und Armenhäuser, wieviel Armen in einem jeden unterhalten werden und was ihr sonstens schriftwürdiges haben in einer sonderbahren Designation verzeichnet zuschicken. Hieran thutt ihr mir ein besonderen Dienst und angenehmen gefallen, In allen guten hinwieder zu verschulden. Thue euch damit dem Almectigsten getreulich befehlen. Datum Hadersleben d. 20 Februarii Ao. 91.

Nachdem Ich auch etliche mahll brieff und bücher an euch geschicket, so schreibet mir wider, ob ihr die auch all bekommen. Dat. ut supr.

Ich hab auch eine verzeichnus auss dem Closter Sora. Da werden der Könige usque ad Frothonem vol 31 gezeltt.

Hinrich Rantzou.

Udskriften lyder saaledes: *Dem Ehrwürdigen Hochgelarten Herrn Andreæ Vellejo, Probsten zu Ripen, Meinem guten Freunde.* Seglet er tabt. Udenpaa er skrevet med Vedels egen Haand: „sick ieg dette breff den 20 Februarii“. Det er altsaa afsendt samme Dag, det blev skrevet, og Veien var ikke lang.

¹² Ligpr. A2: „Som i nu nogle gange hafluer ladet mig tiltale ved min kjære Svoger Christian Laussön oc venligen ombede“ o. s. v. Denne Chr. Laussön, som Vedel kalder sin Svoger, maa vistnok være hans Hustrues Farbroder, en Broder til Biskoppen og Fader til den ovenfor omtalte Lauge Christiansen: Synning. or. AA3 vers.

prædikenen være det første, som Vedel derefter lagde Haand paa. Den udgik da ogsaa nogle Uger efter fra Liliebjergets Trykkerie¹³.

Netop i de samme Dage fik Vedel fuldt op at bestille paa Korsbrödregaard. Morits Podbusks Søn, Predbjörn, et ungt Menneske, der havde studeret under Johannes Sturm i Strasburg og for nogle Aar siden var kommen hjem¹⁴, blev nemlig meget farlig syg. I Begyndelsen besøgte Præsten Jacob Hansen ham; men hans Moder, Fru Magdalene, kunde ikke være tilfreds, för Vedel blev hentet. Hans prøvede Gaver til at tale ved Sottesengen gjorde ogsaa her deres Virkning. Den Syge fölte sig lindret og styrket¹⁵. Men Vedel maatte derfor ogsaa fra nu af være idelig tilstede, tale med ham Dag og Nat, og endelig da Sygdommen saaledes voxede, at Udgangen deraf ikke længere kunde være tvivlsom, ogsaa til samme Tid gyde Religionens kraftige Tröst i den sorgende Moders Hjerter. Predbjörn döde den syv og tyvende Juni 1591, og Vedel, der havde tjent ham paa det Yderste, maatte atter den attende August ved hans Grav udtale Dödens Vished og Opstandelsens Forjættelse. Ogsaa denne Ligprædiken blev trykt paa Liliebjerget¹⁶.

¹³ Titelen: Grundtröst Aff S. Poffuels Epistel til de Thessalonicher i det Fierde Capitel for Alle dennem, hues gode Venner ere ved denne timelige Död hensoffuede udi Herren: Faaregiffne udi Erlig oc Velbyrdig Mands, salig Claus Glambechs til Rask, Begræffuelse. Prentet paa Liliebjerget udi Ribe 1591. 8. Dedicationen til Birgitte Rosenkrants er undertegnet: St. Hans dag Mitsommer, Aar 1591. Texten er 1 Thess. 4, 13—18, og Prædiken bestaaer af de to sædvanlige Stykker: Glambeks Levnet og Textens Forklaring.

¹⁴ Predbj. Podbusk reiste allerede i sit ellefte Aar, 1579, med sin Hofmester M. Hans Aalborg til fremmede Universiteter, „oc efterdi den Höyschöle til Strassborg vaar meget berömt for den höylærde Mands Johannes Sturmii oc andre lærde Mends skyld“, saa studerede han, ligesom andre unge danske Adelsmænd, saasom Hans og Frederik Munk, ved denne: Ligpr. B3—3 vers. Jo. Sturm er vel bekjendt baade som Philolog og som polemisk Theolog. Hegel. Cal. MS. 1586 d. 23 Juni: *kom M. Hans Aalborg til Ribe fra Höitydskland med Predbjörn Pödebusk.*

¹⁵ Insc. Rip. p. 18, 75 lærer os at kjende den omtalte Jacob Hansen Buck. Han var i 49 Aar Capellan ved Ribe Domkirke, hvis Sognepræst nu var Ped. Hegelund. — Exempel paa Vedels præstelige Tjeneste ved Sygeleiet har jeg forhen meddeelt. Han anförer her (B7 vers. fgg.) et langt Digt, som Predbjörn havde forfattet.

¹⁶ Ligpr. C4 vers.: *Han skulde icke spare mig Nat eller Dag, naar han behöffuede min ringe Tjeneste.* Siden (C6) om Magd. Sehested. — Predbjörns Dödsdag og Begrævelsesdag i Hegel. Cal.; hans Epitaphium: Insc. Rip. p. 34—35. — Titelen: Guds Börns Taal og tröst under Kaarsset, Som S. Poffuel opregner udi sin Epistel til de Romere i det Ottende Capitel: Faaregiffuen udi Erlig oc Velbyrdig salig Predbjörn Podbuskis Begræffuelse i Riber Domkirke den X Söndag effter Trinitatis. An. Dom. 1591. Prentet udi Ribe paa Liliebjerget. 8. Texten er Rom. 8, 17—23. Den er vel altsaa udkommen engang i Septbr., og den blev dediceret til den Afdödes Forældre, Morits Podbusk til Kjörup og Fru Magdalene.

Den var maaskee endnu under Pressen, da der i Ribe udbrød en smitsom Syge, der isærdeleshed bortrev ældre Folk. Lehnsmandens Huus blev ikke skaanet; snart laa hans Hustru Ingeborg Gyldenstjerne paa Sygeleiet, og Præsten Martin Buck talte til hende i de sidste Timer¹⁷. Hun hensov den sjette September. Men da nu Herren paa Riberhuus skulde berede den høitidelige Jordefærd, saa hed det atter: Mester Anders Veile og ingen Anden. Fem Uger efter, den trettende October, stod da ogsaa Prælaten i den talrige Kreds, der havde forsamlet sig for at dele Sorgen med den yndede Lehnsmand, og talte ved den Afdödes Kiste. Han talte som en Mester¹⁸. Albert Friis, Fru Karine og alle hendes Södskende önskede atter at læse og bevare hans Ord, og han maatte love at give dem Leilighed dertil¹⁹.

Saaledes var da den störste Deel af Aaret 1591 hengaet med præstelige Forretninger uden Fordeel for Vedels historiske Arbeide, og de nærmeste Udsigter i det fölgende Aar vare ikke meget gunstigere. Man havde paa den Tid en liden Andagtsbog, der indeholdt Bönner og Fortællinger af det gamle og nye Testamente, ledsagede af eller oplyste ved Billeder. Denne Bog var maaskee en Bearbejdelse af et lignende Skrift af Luther selv²⁰; i al Fald synes

¹⁷ „Herr Martin Buck, Guds Ords Tjenere her i Kircken”: saaledes skriver Vedel C7. Dersom Fornavnet er rigtigt, hvad man ikke tör kalde i Tvivl, saa synes Begravelsen ikke at være holdt i Ribe, hvor man ikke kjender nogen Præst af dette Navn ved denne Tid. Har maaskee denne Hr. Martin været Præst i Skibet, der laa under Haraldskjær? Dette laa i Nærheden af Veile, hvor vi kjende Præsten Niels Buck (Gaarm. S. 72), der döde i Novbr. 1584. Var Hr. Martin maaskee en Sön af ham? — Ingeborgs Dödsdag og Begravelsesdag er noteret i Hegel. Cal. MS.

¹⁸ En Natur-Allegorie, hvoraf der oftere findes meget smukke hos Vedel, vil jeg hensætte som et Exempel, E5-5 vers.: „Efterdi at vort Lefnet lignes ved en Skygge, som gaer stor oc lang fra it Menneske, naar Solen er lengst fra oss, oc synes stacket oc liden, naar Solen er nest offuer Hoffuedet paa oss: da skulle vi holde oss saare nær til Gud vor rette Soel oc Christum hans Sön, som kaldes Rætfærdigheds Soel, at der kunde fölgelge os saa meget dess mindre aff Forfengeligheids Skygge, oc diss mere aff vor Herris Jesu Christi saliggjörendis Liuss oc hellige Varne, som oss kand vederquege baade paa Legemens oc Sielens vegne”. — At en stor Mængde „fornemme og gode Folk” vare samlede ved Begravelsen, siger Vedel selv A8. Adlers Progr. 1844 S. 52—53 viser, at Ripenserne paa Byens Vegne 1592 forærede Albert Friis en Sölvkande, ligesom de ogsaa sendte ham Viin i Julen og besörgede Kjørsler o. desl. for ham, hans Familie og hans Gjæster.

¹⁹ Ligpr. A8: „met eders Villie, efter Erlig, Velbyrdig oc Gudfryctig Frue Karine, salige Holger Rosenkrantzis oc alle andre salige Fru Ingeborgs Sydskindis begering”.

²⁰ Jesu Pine o. Död A2-2 vers. siger Vedel udtrykkelig, at Luther havde udgivet en saadan Bog med skjönne Figurer, korte Sprog og nogle Historier af Mose Böger; han siger fremdeles A3 vers., at denne Bog var oversat paa Dansk, hvilkken „Mange her til Dags haaffue ladet sig vel befalde oc ideligen brugt saa gaat som for en Daglig Ilaandbog”. Jeg har stræbt at faae denne Bog for at sammenligne den med Vedels, men jeg troer neppe, at den mere er til. Thi der skulde vel ikke menes en dansk Översættelse af Luthers Cate-

den at have været meget brugt, meget søgt og nu ikke mere til at erholde. Lilliebjergets Bogtrykker ansaae det for et indbringende Foretagende at oplægge Bogen paany og bad Vedel om at besørge denne Udgave. Det er vel rimeligt, at en eller anden af Vedels fornemme Venner eller Veninder ogsaa har indlagt et Ord, der havde mere Vægt²¹. Vedels Arbeide bestod deri, at han til ethvert Billede eller enhver Bøn föiede nogle Bibelsprog, og i Begyndelsen af Aaret 1592 udkom denne lille Bog fra hans Bogtrykkerie under Titelen: Historien om Jesu Christi Pine og Död. Vedel dedicerede den til Tyge Brahes Moder, Enkedronningens Hofmesterinde, Fru Beate Bilde²². Derefter kunde nu Udgaven af hans Ligprædiken over Ingeborg Gyldenstjerne ikke længere opsættes, og en Maanedstid senere bragte han den som en velkommen Gave til Herren paa Riberhuus. Ogsaa denne blev trykt paa Lilliebjerget²³.

De mange geistlige Forretninger, der i det sidste Aar havde optaget Vedels Tid og Kræfter, som om han havde været Præst i Ribe²⁴, syntes

chismus med Billeder. En saadan tysk Billedbog af Luther (Catechismus, edder Christliche tucht. vor de gemenen Parheren vnde Predigers), blev udgiven i Magdeborg 1534. Et Explr. af den findes paa d. S. K. B. sammenbundet med Jo. Sauromanni latinske Oversættelse af Luthers Catechismus. I saa Fald er Vedels Bog ikke en Oversættelse af Luthers, men en Andagtsbog efter Luthers Mönster.

²¹ Vedel taler kun om, at „vore Bogtrykkere“ vilde udgive Bogen, og at han ikke vilde nægte dem sin Understöttelse. Men det synes dog rimeligt, at Andre have opfordret ham dertil, siden han i denne for hans store Værk saa vigtige Tid vilde befatte sig dermed.

²² Titel: Historien om Jesu Christi, vor Frelseris, Pine oc Död. Met Gudelige Bönner, skiöne Figurer, oc merckelige Sentenzer, baade aff det gamle oc ny Testamente. Forbedret met nogle ny Figurer aff Mosis Böger oc Christi Födsels Historie. Prentet i Ribe. paa Lilliebjerget. 1592. 8. Vedels Navn findes slet ikke paa Titelbladet, men under Dedicationen. Denne er undertegnet d. 25 Januar 1591, men Aarstallet er ganske vist en Skrivfeil istedenfor 1592, som rigtig findes paa Titelbladet; thi Vedel kalder A2 Beate Bilde Dronningens Hofmesterinde, og det kunde hun ikke kaldes för efter d. 17 Januar 1592, da Inger Oxe döde, „succedente illi“, skriver T. Brahe Astron. instaur. mech. F vers., „in eodem officio matre mea Beata Billea per octennium“. Möller og Worm have endog 1593. Böger fra omtrent samme Tid med lignende Titler haves af Rasm. Lauridsen, Mads Wingaard, Rasm. Reravius, Nic. Helvaderus, Jens Gettorp og maaskee flere Andre.

²³ Titelen: Om Menniskelige liffs Kaarthed, Elendighed, Wstadighed oc Bestemte Tid: Oc huad Raad oc Middell der imod skal bruges, af Jobs Bogs fiortende Capitel: Fremset til Ligpredicken vdi Erlig oc Velbyrdig, salig Frue Ingeborg, Albret Frisis til Haraldskier, Begraffuelse d. XIII Octbr. An. 1591. Prentet i Ribe 1592. 8. Dedicationen til Albret Friis er undertegnet d. 24 Febr. 1592. Prædikenens Text er Iliob 14, 1—6, og Ordenen i den er den sædvanlige Todeling.

²⁴ Joh. Möller (Isag. ad hist. Chers. Cimbr. I. 66) og Ped. Syv (Fort. t. Viserne § 17), begge udmærkede Literatorer, have ladet sig forlede deraf til at ansee Vedel for Præst i Ribe, hvad han da aldrig var.

dermed for det første tilende; men om han dog derfor nød den uforstyrrede Fred, som han behövede, er alligevel uvist. Henrik Rantzau havde forelagt ham Opgaver, der ikke saa let lode sig besvare, og han var neppe den eneste blandt Vedels lærde Venner, der oversaae, hvor ödelæggende saadanne Biarbeider ere for den, der har et bestemt Maal at stræbe efter. Det er saaledes vist, at Niels Kaas ligeledes forlangte af ham en Beskrivelse over Byen Ribe, maaskee endog ledsaget af en Grundtegning, til Optagelse i det store kostbare Værk, som dengang udkom under Navn af *Theatrum Urbium*²⁵. Naar Vedel opfyldte denne Begjering, lader sig ikke ganske nöie bestemme; men man feiler neppe meget ved at antage, at han maatte udföre dette Arbeide ogsaa ved denne Tid, da hans store Krönike fordrede hans hele Opmærksomhed, medens hans fornemme Venner næsten reves om ham og overlæssede ham med forstyrrende Smaating²⁶. Vedels Beskrivelse over Ribe, affattet i Form af et latinsk Brev til Niels Kaas, er i sig selv af liden Betydenhed. Det eneste Eiendommelige derved er den Sammenligning, som han anstillede og udförte mellem Byens Udstrækning og Lemmerne paa det menneskelige Legeme²⁷. Mere Arbeide vilde Grundtegningen have kostet ham, hvis han ellers fra sin Kuppel paa Lilibjerget har udkastet

²⁵ „*Petiisti, magnifice Domine Cancellarie, per generosum Dominum Albertum Fris, descriptionem nostræ urbis Ripensis ad te in primis transmitti*“, saaledes begynder Vedel sin Beskrivelse eller sit Brev; men under Brevet findes ingen Datum eller Aarstal.

²⁶ Terpag. Rip. Cimbr. p. 19 synes at antage det for afgjort, at Vedel maa have skrevet dette i Aaret 1576 eller tidligere, da han mener, at Brauns Værk i dette Aar er udkommen. Men det er vistnok ganske urigtigt. Hvad for det første Brauns *Theatr. Urb.* angaaer, saa tør jeg vel ikke bestemt benægte, at en Deel af femte Bog, hvori Beskrivelsen findes, kunde være udkommen 1576; thi Tavlerne ere ikke numererede og kunne altsaa indheftes paa forskjellig Maade. Men i det Explr., som jeg har benyttet (fra d. St. K. Bibl.), er Fortalen til den første Bog underskrevet 1572, og Titelbladet til sjette Bog har Aarstallet 1618; det er altsaa ikke meget rimeligt, at femte Bog er udgivet 1576. Hvad derimod Vedels Brev angaaer, da er det vist, at det ikke kan være fra 1576; thi allerede af de anførte første Linier maa man slutte, at det er skrevet, efterat Albert Friis blev Lehnsmænd paa Riberhuus, altsaa efter Aaret 1580, og af flere Steder i Brevet fremgaaer det, at Vedel havde fast Bolig i Ribe, betragtede sig som en Ripenser, da han skrev det, altsaa ligeledes efter 1580. Paa den anden Side maa det være skrevet tidligere end 1594, i hvilket Aar Kaas døde. Spørgsmaalet bliver altsaa om at udfinde Tiden i disse fjorten Aar 1580—1594. Vilde man nu indrømme mig, at Vedel havde i det mindste nogen Deel i den til Beskrivelsen hørende Grundtegning (hvorom strax skal tales), saa troer jeg at turde erklære det for meget sandsynligt, at Brevet er skrevet omtrent mellem 1591—1593; thi paa Grundtegningen findes, som forhen bemærket, den høie Kuppel paa Lilibjerget, og denne er vistnok opsat efter Hjemkomsten fra Reisen eller i al Fald paa den Tid, Reisen gik for sig; og en Grundtegning af Odense, der gaaer et Par Blade foran, bærer Aarstallet 1593.

²⁷ Den hele Beskrivelse er kun en stor Folioside hos Braun Lib. V. Terpager l. l. har nogle Tillæg dertil af Vedels eget Haandskrift, og benytter overhovedet oftere dette lille Skrift.

denne. Rimeligt kunde det være; thi han synes at have havt Lyst til Arbeider af denne Art²⁸.

X. Og af en vis Lystfølelse var Vedel meget, altfor meget, afhængig. Saavist det nemlig er, at hans fornemme Venners velmeente men ilde betænkte Opfordringer spildte ham megen Tid og droge ham utilbørligen bort fra den lige Vei til det foresatte Maal, saa vist er det ogsaa, at Vedel selv let lod sig bortdrage, ja var tilbøielig til endog uden ydre Anledning at indlade sig paa forskjel- lige videnskabelige Foretagender, der ikke kunde fremme Lösningen af hans egentlige Opgave¹. Vedel var for svag til at modstaae Paavirkning, for sangvinsk til at gjøre Løfter, for ubestemt til at fatte Beslutning. Vant til gjennem hele Livet at leve med mægtige Velyndere og underordne sig deres Villie, syntes han vel tilsidst, at det saaledes maatte være², og han fandt Lønningen for sin Føielighed i den Beskyttelse, der tidlig havde fremdraget ham, og i det Bifald, der fulgte hans efter Andres Önsker udførte Arbeider. Begavet af Naturen med en let vækkelig Interesse og dannet ved fleersidige Studier, geraadede han ogsaa selv i Studerekammerets Indelukke paa Afveie eller vildledende Biveie. Stødte han paa en eller anden Materie, der tildrog sig hans Opmærksomhed, saa formaaede han ikke at lösrive sig derfra: strax lagde han Planer til nye Afhandlinger og Undersøgelser, og han taug ikke dermed, men forkyndte disse Arbeider som nær forestaaende. Andre kunde samle en lang Liste over de Skrifter, han havde lovet: en Udgave af Grundets Værker³, en Undersøgelse over det

²⁸ Jeg er, som för bemærket, vis paa, at Vedel virkelig har anstillet Maalinger i Ribe, ligesom paa den Skaanske Reise. De haandskrevne Papirer, som Terpager p. 14 omtaler, og som indeholde saadanne Maalinger, ere af Vedel. See overf. S. 164 fg. Den samme Fascikel, hvori jeg fandt dem, havde Udkast til Grundtegninger af de skaanske Byer; skulde han da ikke anvende samme Flid paa en Beskrivelse af sit kjære Ribe?

¹ I al Fald stode de i en meget indirecte Forbindelse dermed. Man maa derved ikke forvexle den nyere Tids Forhold med den Vedelske Tidsalders. Havde en udførligere almindelig Historie existeret og det kun gjaldt om at fuldkommengjøre denne, saa kunde saadanne Special-Undersøgelser, som den om Irmensöile og andre sachsiske Antiquiteter, have været paa rette Tid og Sted; men Vedels Opgave var netop fra först af at levere en almindelig Historie, som en Fortsættelse af Saxo.

² Dette er virkelig mærkværdigt. Man ville blot gennemløbe Rækken af Vedels Skrifter, og man skal da see, hvorledes de paa nogle höist ubetydelige nær, om hvis Tilblivelse intet videre er bekendt, alle ere fremkaldte efter Andres, især fornemme Herrers eller Damers Forlangende. Dette gjælder endog om hans allerførste Arbeide, medens han var Student eller Magister i Wittenberg, Udgaven af Grundets Similitudines.

³ Orat de vit. Gr. Q: Edituri, si permittatur et otium concedatur, conciones funebres verna-

danske og engelske Sprogs Slægtskab, en Afhandling om visse nordtydske Oldsager, en norsk Krønike⁴, et udførligere Værk over Folkenes Oprindelse, et Skrift om Danmarks altid lehnsfrie Selvstændighed, og flere andre⁵; hans store Danmarkskrønike var for over fire Aar siden omtalt som sin Fuldendelse nær, selv Kong Frederik den Andens Krønike blev bebudet at skulle udkomme⁶, og uagtet intet deraf alligevel blev leveret, saa havde man dog selv midt under alle de Forstyrrelser, som han i disse sidste Aar maatte gennemgaae, seet ham forkynde nye Udarbejdelser, en Afhandling om Vigtigheden af rene Sæder hos Videnskabernes Dyrkere, en Levnetsbeskrivelse af Johannes Synningius⁷, en Udvikling af de gamle Folkevisers historiske Værd⁸, en Historie af den danske Adel⁹; derhos gjentog han Løftet om at ville udgive den allerede forlænge siden færdige Genealogie¹⁰. Saameget yttrede han offentlig; i Stilhed foreskrev han sig en endnu længere Liste. Da han opsatte sin *Promus Condus*, begyndte han med en Fortegnelse over sine tilsigtede Arbejder¹¹, og blandt disse anførte han ikke alene sit Hovedværk i to og tyve og sin Kirkehistorie i syv Böger, men

cula lingua ab illo conscriptas, in latinum a nobis conversas, eo ordine, quali a nemine haecenus sunt visæ, nedum evulgatæ; tum quæ eum his gravissimis temporibus in Prophetam Amos meditatam esse accepimus.

⁴ Adam. Brem. Vell. D4, E2, E3. Derom er talt ovenfor S. 110.

⁵ De orig. appell. regn. Dan. A, hvor denne Afhandling af Vedel selv kaldes: *majoris acervi particula et operis elaborandi tanquam schediasma quoddam*. Om Danmarks gamle Selvstændighed: *ibid.* C2 vers.

⁶ Libel. suppl. pro peregr. MS. see ovenf. S. 160, Ligpr. ov. Fredr. d. And. Dedic. 3 vers. gjentages det samme og paa samme Tid, ja B4 vers. loves endog udtrykkelig Syvaarskrigens Historie.

⁷ De stud. philos. Syn. A2: scripsi tamen universa illa de re (i. e. de corrupti sodalitiæ contagio) quædam, ipso rerum usu et doctorum virgulta censoria monitis, quæ si aliquando visum fuerit, edam. *Ibid.* D3: de patria Synningii, de toto studiorum felici curriculo, deque scriptis ejus et ipso vitæ exitu: quæ sane alio loco a nobis commemorabuntur. Skulde ikke Langebek have taget en Afskrift af dette Vedels Haandskrift: S. R. D. IV. Præf. c. 2 vers. Det vilde være paafaldende, om Langebek havde selv skrevet Sligt paa Latin, da han meget hellere skrev Dansk. Jfr. Suhms saml. Sk. VI. 28.

⁸ Et Hundr. dan. Viser (Udg. 1591) Fort. A7 vers: „huor om paa en beleiligere stæd skal videre til sin nödtörfft omtales.“

⁹ Ligpr. ov. Pr. Podb. A5 vers. Det samme gjentages i den kort efter udkomne Ligpr. ov. Ingeb. Gyl. B6 vers.: „vaar Danske Adels Sleete Böger, som i sin tid kunde vel komme til Liuset, oc meddelis den gemene Mand.“

¹⁰ Dan. Viser S5 vers. (eller Udg. 1787 p. 221).

¹¹ Jeg antager, at *Promus Condus* er skrevet kort efter Vedels Hjemkomst fra hans indenlandske Reise. Tidligere kan den vel ikke sættes, og i hans sidste Aar kan den ikke være affattet, ikke engang i det sidste Aar før han mistede Historiograph-Embedet, saasom han allerede da eiede Skrifter, som ikke der er optagne.

desuden en Krigshistorie, en Lovhistorie, en Krönike af Ribe Stift, en Norges-historie med en norsk Kirkehistorie og Chronologie, en Historie af Holsten og Ditmarsken, en Adelshistorie og en dansk Heltindehistorie¹². Men med al denne næsten ungdommelige Sangvinitet forbandt Vedel en stor Tendents til Grundighed, naar han begyndte paa et Arbeide, og denne Grundighed ledsagedes atter af en Langsomhed og Ængstelighed, der mærkelig contrasterede mod hans Hurtighed til at lægge Planer og give Løfter.

Imidlertid synes det dog, at Vedel nu atter i Aarene 1592 og 1593 virkelig med nogen Vedholdenhed og Fremgang maa have arbeidet paa sin store Kongekrönike. Den første Tome gik formodentlig til Valdemar den Store¹³. Derfra altsaa maatte han begynde. Men Arbeidet blev nu dobbelt besværligt, da han var forladt af Saxo. Saxos Fortsættere, navnlig Petrus Olai og en anden Krönike fra Valdemar den Anden til Christian den Første, i Forbindelse med en Deel Annaler, vare ved Siden af Krantz hans vigtigste almindelige Kilder: af de speciellere havde han i Abbed Vilhelms Breve, en Historie om den anden Valdemars Sønner, Procesacterne fra Striden med Jacob Erlandsen og Jens Grand og Forhandlingerne med de brandenborgske Markgrever vistnok ret gode Bidrag, men ingenlunde noget tilstrækkeligt Apparat¹⁴. Ikkedestomindre udarbejdede Vedel efter disse Kilder, og hvad han iøvrigt af fremmede Kröniker kunde samle, atter en temmelig betydelig Deel af sin Historie, og omtrent ved Slutningen af Aaret 1593 maatte vel det meeste af Kongekrönikens anden Tome, eller den tiende til trettende Bog af det hele Corpus historicum, være forfattet, hvorved da Arbeidet var fremrykket til henimod Valdemar Atterdags Tid¹⁵. Dog udgav han

¹² Westphal. Tom. IV col. 1586—1587 eller Vedels Promus Condus anfører alle disse til-sigtede Skrifter, som forhen S. 149 er bemærket. Det var og blev dog alene en Tanke, som aldrig udförtes, skjönt enhver af disse Titler sammesteds bliver nöiere oplyst.

¹³ See ovenf. S. 178 not. 6. Af Promus Condus kan man ikke bestemt see, om Tom. I gik til Valdemar den Stores Thronbestigelse eller til hans Död; men ifølge Argum. hist. Dan. MS. bliver det sidste vistnok det rimeligste.

¹⁴ Prom. Cond. paa forskellige Steder. Jeg har ovenf. S. 174—175 nott. 26—29 givet en kort Udsigt over disse Stykker, forsaavidt den specielle Historie angaaer.

¹⁵ MSS. Vellejan. Bibl. Reg. no. 824 in Fol. indeholdes det fuldstændige Beviis for, at den Deel, som i Prom. Cond. kaldes Tom. II af den store Kongekrönike, i det mindste i Aaret 1595 var fuldkommen færdig. Der findes nemlig en Fortegnelse over, hvad Vedel efter kongelig Befaling maatte aflevere til Niels Krag, og i denne læses: Noch haffuer jeg andtvordet fra mig samme tid alle Kongers Historier fra Kong Knud Valdemarssön, som Sachso Grammaticus affloed, oc indtil Konning Val-

endnu ikke en Töddel deraf. Han synes endikke at have tænkt paa at udgive Noget. Han blev ligesom forskrækket over sin egen store Plan, jo nærmere han kunde beskue, hvad den vilde före ham til, og indelukkede som en Hemmelighed de svage Forsög, som han havde gjort paa at realisere den¹⁶. Men Fölgen af denne Fremgangsmaade kunde ikke udeblive. Den almindelige Længsel efter Historien, idelig spendt og idelig skuffet, bröd bestandig ud og gjentog de gamle Klager over hans Langsomhed, Forsömmelse og hvad anden Skröbelighed hans Fjender vilde tillægge ham¹⁷; og hans Venner manglede de Forsvarsmidler, som Ingen uden han selv kunde give dem. Vedel var vant til at höre disse Klager; men istedenfor at anvende det rette Middel derimod, blev han mistænkelig og ærgerlig. »Denne usle Skrivesyge», sagde han, »denne historieskrivende Pöbel, foragter jeg; jeg er omgiven af særsindede og avindsyge Mennesker, som nok ville komme frem og paa mig fornye deres Mynt, eftersom der nu om Stunder Intet er saa ret sagt eller saa vel gjort, at det jo ved Klaffertænder skamferes og vanrygtes»¹⁸. Men Resultatet blev det samme; hans Frygt for at lade Noget komme for Lyset voxede, jo mere han troede sig beluret af Fjender.

Disse Fjender kunde ogsaa under daværende Omstændigheder blive ham farlige. Af Vedels gamle mægtige Beskyttere var vel Niels Kaas endnu tilbage

demar Droning Margretes Fader, Huilcken ieg selff haffuer screffuen: oc ere disse effterscreffne Kongers Historier: Kong Valdemar Seyr. Kong Erik Valdemarssön. Kong Abel. Kong Christoffer. Kong Erik Glepping. Kong Erick Mandved. Kong Christoffer II. At dette Stykke begynde med Knud VI, synes ogsaa at gjøre det höist rimeligt, som vi ovenfor antog, at den Deel af Kongekroniken, hvortil Fortalen blev skrevet 1590 eller 1591, gik til Valdemar den Store. Det Fölgende skal fremdeles gjøre det rimeligt, at dette Stykke maa have været fuldendt omtrent i Aaret 1593, eftersom Vedel i den fölgende Tid lige til sin Afsættelse havde saameget andet at tænke paa, at der ikke kunde blive den Ro, som en Concipering fordrer. — Endelig hvad jeg har yttret om det Udbytte, som fremmede Kröniker kunde have givet Vedel, da beroer det paa hans egne Ord i det utrykte Brev til Vald. Parsberg, hvorom nedenfor.

¹⁶ End ikke i sine Forsvarsskrivelser eller Forhandlinger med Regjeringsraadet nævner han med et Ord, hvor stor en Deel af sit Værk han dog havde udarbejdet, för det paa cengang kommer til syne ved Afleveringen.

¹⁷ Lib. suppl. pro peregr. siger allerede 1588: Mange forlengis efter Historien oc en part mene, at ieg er for langsom her med. Svend Tiuv. d4 viser, at denne Klage vedligeholdt sig, og Brevet til Alb. Friis (MS.) gör det temmelig klart, at det var denne Hovedanke, der fældede ham.

¹⁸ Vedels tidligere Yttringer i Anledning af denne ingenlunde nye Klage, see ovenfor S. 140 not. 9—10, hvortil endnu kan föies hans Yttringer i Adam. Brem. Præf. b4 (Historicorum vulgus). Det vedblev fremdeles, og Vedel vedblev at ærgre sig derover; jfr. Ligpr. ov. Cl. Glamb. A5 vers. A6: Huorfaare ieg loed mig tycke, at om end sköut noget Seersindigt oc Affuindsigt menneske kunde fortæncke eller laste mig o. s. v. Ligl. Viserne, Fort. A5 vers.

og stod fremdeles i Spidsen for hele Regjeringen¹⁹; men saavel denne som hans øvrige Velyndere fra fordums Dage bleve efterhaanden ældre og svagelige, og den yngre Slægt, der efter dem vilde gribe Roret, Christopher Walkendorf, Christian Friis og Andre, vare om just ikke hans Fjender, saa dog i det mindste ikke Venner af hans Venner. Allerede i et Par Aar stode de i spendt Forhold til Tyge Brahe²⁰, uden at man med Vished kan angive Grunden dertil, og denne Spending syntes snarere at tiltage end at aftage. De havde andre Yndlinge, som de vel meente kunde erstatte Brahe og Vedel²¹. Det er rimeligt, at Vedel maatte blive opmærksom paa disse truende Udsigter, og at han vilde søge at afvende Faren. Hvordan det end er, saa greb han en Leilighed, til at bringe sig i Erindring hos een af de høie Regjeringsherrer, der tidligere havde været hans Ven. Han udgav, midt under sine historiske Arbejder, i Foraaret 1593 ni Prædikener²², som han for mange Aar siden havde holdt som Slotsprædikant i Kjøbenhavn, og dedicerede denne Bog til Hak Ulfstand, ligesom til en Trøst i hans Sorg over Tabet af en kjær Hustru og Datter²³. Disse Prædikener hørte vistnok

¹⁹ Af Regjeringsraadet var Walkendorf udtraadt 1590, og det bestod derefter indtil 1593 af Niels Kaas, Peder Munk, Jörg. Rosenkrants og Hak Ulfstand (Dan. Mag. III. 123. V. 120, 122, 123), skjönt man allerede nu begyndte at lade enkelte Rigsraader fungere, naar en eller anden af dem var fraværende, f. E. Steen Brahe, Arild Ilvitfeld o. A. (anf. St. V. 121, 127). Kaas var afgjørende Hovedmanden, og ved hans Død ophørte Regjeringsraadets egentlige Fæsthed, idet man ansaa sig berettiget til at supplere det ligesom med constituerede Medlemmer. Baade Walkendorf og Christian Friis forekomme blandt disse Suppleanter: Ny D. Mag. I. 177.

²⁰ Hvad Vedel angaaer, da er det dog at mærke, at Christ. Friis var hans gode „gamle Cantslers" Brodersøn og Arving, og at Vedel selv kalder Christoph. Walkendorf samme gamle Cantslers „dignus alumnus". Via vit. p. 36. Men de glemte i al Fald Vedel efter Jo. Friis's Død. — Det var allerede d. 1 Aug. 1591, at Tyge Brahe i et Brev til Landgreven af Hessen skrev de ominöse Ord: *Spero ab his atque aliis felicem et exoptatam liberationem, quacunq̄ tandem id ratione fieri queat: omne solum forti patria et coelum undique supra est.* Den rimeligste Grund dertil er vel den Proces, som han nylig havde haft med Erik Walkendorf, Christian Friis, Niels Parsberg og Oluf Bilde. Dan. Mag. II. 270 fgg. Jessenius B3 vers. giver Brahes Fritalenhed Skylden for hans Fald: „Scapham scapham appellabat, unde omne quod sustinuit odium". Schlegel I. 151 mener dog, at Besøget af Christian IV skeete endnu 1592.

²¹ Man ville tænke paa Thom. Finke, der nylig (1590) var bleven Professor i Mathematik ved Universitetet, og Niels Krag, der 1592 blev Prof. lingu. græc. Vind. Acad. Havn. p. 165—192.

²² Den XC Psalme, Mose Guds Mands Bøn: Met en kaart Vdleggelse, forfattet vdi Ni Predickener. Prentet i Ribe, paa Liliebjerg et 1593. 8. Den er smukt trykt, 12 Ark stor. Paa det sidste Blad staaer Aarstallet 1592, hvilket sandsynligviis har foranlediget Nyerup til at antage to Udgaver af denne Bog; men det er en Feiltagelse, eftersom Dedicationen er undertegnet „den Første Dag Aprilis 1593".

²³ Anf. St. A8. „Eders store bedrøffelse, som eder nu paa en kaart tid er effter Guds Faderlige villie vederfaaren, vdi begge eders kiære Velbyrdige oc salige Husfruers, salig Pernille Göies og salig Frue

til de meest fuldendte af Vedels homiletiske Arbejder, og Dedicationen ophöiede Hak Ulfstands Fortjenester af Fædrenelandet og Velgjerninger mod Forfatteren²⁴. Men en Prædiken-Samling var ikke nogen Deel af den saa utaalmodig ventede Historie, og Hak Ulfstand udtraadte kort efter af Regjeringsraadet²⁵, ligesom han ogsaa nedlagde sin Post som den unge Konges Hofmester. Christian den Fjerde, der allerede havde givet Prøver paa sin tidlige Aandsmodenhed, blev nemlig i Begyndelsen af sit syttende Aar erklæret for myndig af Keiseren med Hensyn til Holsten, og en ny Tidsalder nærmede sig ogsaa med Hensyn til Danmark. De Gamle gik bort; en ny Generation traadte frem²⁶.

XI. Til denne yngre Slægt af fremstræbende Mænd hörte Doctor Niels Krag, Professor ved Universitetet. Han var en Fostersön af Ribe Skole, ligesom Vedel, og en Ven af den noget ældre Peder Hegelund¹. Efter fuldendte Studier ved Universitetet i Wittenberg, havde han erholdt Ansættelse som Rector ved Kjöbenhavns Skole, endnu för Vedel forlod Hovedstaden; men hans Talenter

Anna Parsbergs, ogsaa eders kiære deilige Daatters dödelige affgang." — Den förste Hustru var död 1589, den anden 1592, og hendes Datter strax efter hende; Hofm. III. 389 Tab. Iövrigt var Hak Ulfstand nær bevogret med adskillige af Vedels Venner blandt Adelen i Jylland; hans Moder Anne Podbusk var Söster til Claus Podbusk til Krappcrup (begge Börn af gamle Predbj. Podbusk til Vosborg), saa at Hak Ulfstand til Hikkeberg og Morits Podbusk til Kjörup vare kjödelige Södskendebörn.

²⁴ Det er af denne Prædikensamling, at jeg ovenfor S. 55 meddeelte en Pröve paa Vedels geistlige Veltalighed. Vedels Lovtaler over Ulfstand, Dedicat. A7—7 vers. — Resen. Atl. Dan. MS. synes at antage denne Samling for en Oversættelse af Luthers Forklaring over samme Psalme (Mar. Dan. II. 67); men dette er efter Vedels egne Ord (A7) ikke Tilfældet.

²⁵ Rigsmarsken Peder Gyldenstjerne til Thim döde först i Beg. af næste Aar d. 25 Febr. 1594 (Hegel. Cal. MS.); men Hak Ulfstand blev Marsk allerede 1593 paa Herredagen i Kjöbenhavn, og omtrent til samme Tid maa han være udtraadt af Regjeringsraadet: Schlegels Slange I. 166, 168. Da ogsaa Peder Munk udtraadte, blev Steen Brahe og Mandrup Parsberg nu Regjeringsraader ved Siden af N. Kaas og Jürgen Rosenkrants: Dan. Mag. V. 151. N. D. Mag. I. 176.

²⁶ Schlegels Slange I. 68 Not. 13, 161 Not. 105. Dette skeete 1593 i den unge Konges syttende Aar, og fra den Tid af förte han selv Regjeringen i begge Hertugdömmet. Ifölge en tidligere keiserlig Indult af 1589 havde han modtaget Forlehnningen med Holsten, Stormarn og Ditmarsken. Allerede 1591 begyndte han at röre sig i Danmark (Sagen mellem Skram og Friiserne), men hans Forsög paa at faa sin Mindreaarighedstid forkortet 1594 lykkedes ikke.

¹ Niels Krags Födselsaar er ubekjendt. Efter en Formodning af Gram kunde det ansættes omtrent til 1549, saa at han var dog kun syv Aar yngre end Vedel; men han blev dog först Student i det Aar, da Vedel blev Hofprædikant eller Aaret för. Gram. Præf. ad Crag. p. 4. Terp. Rip. Cimbr. p. 624. Om hans Forbindelse med Hegelund vidne dennes Almanakker næsten uafbrudt ligefra Aaret 1570, og hvad der ellers berettes om ham, kan af denne Kilde deels föröges deels nærmere bestemmes.

og Ærekjærhed stillede ham et høiere Maal. Han opgav snart dette Embede for i Udlandet, især i Frankrig, at tilegne sig finere Dannelse og høiere Kundskaber, og efter flere Aars Fraværelse vendte han tilbage fra Philologernes og Juristernes berømte Skoler, stemplet med den juridiske Doctorværdighed². For et Aarstid siden var han bleven Professor i det græske Sprog; men hans Lærdom og Statskyndighed tildrog ham de høie Magthaveres Opmærksomhed, ligesom ogsaa hans Belevenhed og praktiske Duelighed udpegede ham som en i vigtigerø Tjenester brugelig Mand³. Cantsleren Niels Kaas og de øvrige Regjeringsherrer yndede ham og havde store Tanker om ham. Han havde ogsaa svaret dertil. Aaret efter hans Udnævnelse til Professor var der sendt et Gesandtskab til Skotland for at forskaffe Dronning Anna, Christian den Fjerdes Søster, de ifølge Ægteskabspagten hende tilkommende Godser, der paa en svigfuld Maade vare hende berövede⁴. Steen Bilde, som en rig og fornem Adelsmand, var stillet i Spidsen derfor; men Sagen var altfor indviklet til at kunne klares ved adelig Fornemhed, og den egentlige Underhandling blev Niels Krag overdraget. Dette vanskelige Stats-Erinde havde denne snilde Mand ikke alene udført med ualmindelig Duelighed, men derhos endog under de indvortes Uroligheder fundet Leilighed til at bevise Kong Jacob selv væsentlige Tjenester⁵ og erhverve sig ved hans Hof

² Hegel. Cal. MS. 1580 d. 5 Decbr.: *M. Andreas Kragius discessit hinc in iter Strasburgense*. Jo. Sturm lærte der indtil 1589, og at Krag altsaa har hørt ham, bliver vel mere beviislgt, end hvad Gram anfører om Scaliger og Cujacius, skjøndt ogsaa dette er rimeligt. Derimod er det urigtigt, naar Gram p. 5 lader ham være Rector i et „Quinquennium“: han modtog Skolen d. 8 Febr. 1577, og i Decbr. 1580 er han allerede paa Veien til Strasburg. Ligeledes er det urigtigt, hvis Gram mener, at han først kom hjem 1588: han passerede paa Hjemreisen Ribe d. 10 Sept. 1585, ved hvilken Leilighed Hegelund ogsaa siger os, at han havde reist i Italien, Frankrig, Tydskland og Polen.

³ Hegel. Cal. 1592 d. 17 Sept. *düde M. Christen Michelsen Professor, . . . cujus professionem impetravit D. D. Nicol. Cragius*. Worm I. 555 siger, at han allerede 1589 blev Professor extraordinarius og skulde læse over Historien. Jeg veed ikke, om det skulde være rigtigt. Gram p. 7 giver Kaas Æren for at have fremdraget ham, sigende at denne „etiam in amplioris momenti rebus solers hominis (Cragii) ingenium ante a habuisse exploratum“. Er det andet end en Formodning?

⁴ Cantsleren Mætellanus, der skulde afatte Documentet angaaende den aftalte Morgengave, meentes at have bedraget Kongen og Dronningen, og tilegnet sig og sine Venner de meest indbringende Eiendomme, der tilkom Dronning Anna. Sagen var meget vanskelig at udrede.

⁵ Gram I. c. skriver saaledes: *Mos erat isto seculo, ut quoties inter Principes et Reges gravia magnique ponderis negotia peragenda essent, non soli mitterentur ii, qui natalium splendore fortunæque bonis civium aliis præstarent, verum et aliquis præterea adscisceretur e literatorum ordine, facundiâ rerumque agendarum dexteritate pollens &c.* Om Frants Bothwells Oprör o. s. v. jfr. Robertson Gesch. v. Schottl. (Scilers Uehers.) S. 393.

Velyndere og Venner blandt de første Embedsmænd. Til disse hørte den lærde Petrus Junius, fordm Kongens Lærer, nu ophøiet til det skotske Rigcs Storal-mosenier. Efter saaledes at have udført det ham betroede Erinde, vendte Niels Krag den ellefte Juli 1593 tilbage til Kjöbenhavn og tiltraadte igjen sit academi-ske Lærerembede⁶.

Kort iforveien havde ogsaa Vedel været i Kjöbenhavn, vistnok for at opvarte Regeringsherrerne og opretholde sin Sag imod den almindelige Klage over hans Langsomhed eller Forsømmelighed⁷. Rimeligviis lykkedes det ham endnu nogenledes denne Gang; thi endnu var ingen Medbeiler aabenlyst frem-staaet. Men snart indtraadte ganske andre Forhold. I Begyndelsen af det næste Aar, den nittende Februar 1594, fødte den skotske Dronning sin første Søn, den af Folket siden med saa store Forhaabninger betragtede Prinds Henrik, og i For-aaret sendte Kong Jacob den nylig nævnte Petrus Junius til Kjöbenhavn for at anmelde denne glædelige Begivenhed for sin kongelige Svoger. Petrus Junius, der allerede oftere havde været i Danmark og knyttet venskabelige Forbindelser med de høieste Statseembedsmænd⁸, omgikkes under dette Ophold meget med

⁶ Thom. Smith vit. Petr. Jun. (in Vitt. quorund. crudd. et ill. virr. Lond. 1707) p. 5. Petr. Junius (Young) var i Aaret 1569 af Jac. Murray antaget „inter domesticos Regis“, for at han, „una cum Ge-or-gio Buchananano plusquam sexagenario, balbutientem Regis pueritiam primis literarum elementis informaret. Kong Jacob udnævnte ham derfor siden til Scotiæ Eleemosynarius. — Krag's Hjemkomst den 11 Aug. 1593 noterer Hegelund.

⁷ Hegel. Cal. 1593 ad 27 Juli: *Kom Anders Veile hjem fra Sialand*. Naar Vedel reiste dertil, har jeg ikke bemærket. Derimod reiste Hegelund selv til Kjöbenhavn d. 21 Februar og atter d. 12 Juni, hvorefter han først d. 15 Juli kom hjem til Ribe.

⁸ Vit. Petr. Jun. p. 9: Decimo nono Februarii A. C. 1594 R. Anna ex felici puerperio Regem mas-cula prole beavit, cui nomen (quod gesserat avus paternus) Henrici, Regina Elisabetha e fonte sacro susceptrice indebatur. Derefter fortælles, at Legationen til Danmark og andre omliggende Hoffer overdroges til Pet. Junius, cujus nomen in illorum Principum aulis maxime percerebuit. Den her omtalte Søn af Kong Jacob er iøvrigt den samme Prinds af Wales, hvis udmærkede Egenskaber og tidlige Død de engelske Historieskrivere næsten alle omtale. Hume, der ellers ikke er meget gemytlig, skriver Vol. VI. 62 (Lond. 1782): *It is with peculiar fond-ness that historians mention Henry, and, in every respect, his merit seems to have been extraordinary . . . Had he lived, he had probably promoted the glory, perhaps not the felicity, of his people*. Petr. Junius havde alle-rede oftere været i Danmark; her i hans Levnet (jfr. ogsaa N. Dan. Mag. V. 238—240) nævnes saaledes i 1586 om Örkenøerne, 1587 om Ægteskabet med Elisabeth: Resen S. 348, 1589 om Ægteskabet med Anna. Deraf hans mange Forbindelser med de Danske Herrer, og blandt dem ogsaa med T. Brahe, hvem han havde besøgt paa Uranienborg og foræret det Portrait af Buchanan, som det siden glædede K. Jacob at finde paa dette Sted. Dan. Mag. II. 266—67. Gassend. p. 122—123. Vedel-Simonsen har ellers samme Petr. Junius mistænkt for, at han ogsaa benyttede sine Forbindelser til at bortslæbe med sig mangt et vigtigt Actstykke til den nordiske Historie: Nationalhist. I. 1. S. 46—47. Han vilde maaskee ogsaa saaledes böde paa, hvad

Niels Krag og Jonas Jacobsen Venusinus, og deres lærde Samtaler dreiede sig hyppigt om Historien, især det historiske Værk over Skotland, som Georg Buchanan, Junius's forhenværende Collega som Kongens Lærer, havde udgivet. Krag og Venusinus bemærkede da, at der hos Buchanan dog fandtes adskillige Vildfarelser, saa ofte han rørte ved den danske eller norske Historie; dog var dette rigtignok, sagde de, at undskylde, eftersom de Danske havde været saa forsømmelige i at skrive deres Historie; de tilføiede med Betydning, at det var et almindeligt Önske, at en flittig Mand vilde paatage sig at afhjælpe dette Savn⁹. Det er rimeligt, at Junius forstod, hvad saavel hiin Beskyldning som dette Önske skulde betyde; i al Fald kom han dem imöde. »I skulde da selv tage Eder denne Sagen, svarede han, da I have Evner og Kundskaber dertil." Meest holdt han sig dog til Niels Krag og opfordrede ham alvorlig til at anvende sit Talent og sin Lærdom paa et saadant Værk, og han fandt hos denne villige Ören for sin Tale. Det synes næsten, som om Sagen var afgjort mellem dem. Der blev ogsaa sørget for, at Regjeringsraadet kom til Kundskab derom, og det roste Krag's Kjærlighed til Fædrelandet og Nidkjærhed for dets Ære¹⁰. Men Niels Kaas var ogsaa Vedels Beskytter, og han vilde neppe tillade, at der foretoges noget til Krænkelser for denne.

Det er vel muligt, at Vedel ikke forblev ganske uden Ahnelse om, hvad der berededes; thi Krag havde mange Forbindelser i Ribe. Alligevel gjorde han for det første intet Skridt for at afværge den truende Fare. Han vilde maaskee heller ikke gjerne reise fra Ribe, da hans Svigerfader paa samme Tid var angreben af en betænkelig Sygdom¹¹. Biskoppen kom igjen til Kræfter, men

Buchanan kunde have forsömt, — da han 1571 var i Danmark: Resen S. 261. Iövrigt var hellerikke Buchanan bleven ubemærket under sit Ophold her, og dette maa det vel tilskrives, at Pontan. col. 1224 noterer hans Dödsaar ved Siden af Erasm. Læti.

⁹ Venusinus er selv den, som har givet denne Beretning, in cujus epistola quadam, olim inspecta, memini hoc, quod refero, mihi observatum, siger Gram Præf. ad Crag. p. 10. Mærkelige ere de Ord, som Venusinus eller Krag skal have sagt: *diu aliquis desideratus, cujus industria ejusmodi commentarii* (nl. som Buchanan's Historie) *in publico conspicerentur*. De ignorerede aldeles, at Vedel i mange Aar arbejdede paa et saadant Værk, ganske ligesom Vedel fordum i sit Skrift til Kaas havde ignoreret Hans Svaning. Men denne Forbigaaelse er netop en stærk Anklage.

¹⁰ Gram anf. St. Overhoved maatte man om Alt dette eftersee Grams Fortale, hvoraf jeg kun har meddeelt kortelig, hvad det for Begivenhedernes Sammenhæng var nödvendigt at sige.

¹¹ Hegel. Cal. forfølger nöie Hans Laugesens Sygdom, Rosen i det höire Been, fra 1590 d. 14 Septbr.: *Erysipelas erupit in D. Episcopi dextro crure oc laa hand der aff IIII ugger*; 29 Novbr.: *Episcopus*

kort efter ramte Vedel det haardeste Stød: Cantsler Niels Kaas døde den ni og tyvende Juni 1594¹². Da nu ogsaa Albert Friis ved samme Tid forlod Ribershus, hvor han blev afløst af Valdemar Parsberg, saa turde Vedel ikke længere opsætte personlig at fremstille sig for Regjeringsherrerne og komme til Kundskab om sin virkelige Stilling. Den niende Juli reiste han fra Ribe¹³. Ved sin Ankomst til Hovedstaden erfarede han snart, hvor misfornøiet man var med hans evige Opsættelse og Udsættelse i fjorten samfulde Aar eller mere, og hvor tilbøielige Herrerne vare til at udnævne en anden Historieskriver¹⁴. Imidlertid var der dog endnu dem, der antog sig Vedels Sag, vistnok især Arild Hvitfeld og Albert Friis, og disse maatte det vel tilskrives, at Staven ikke strax blev brudt over ham. Den fem og tyvende Juli indfandt Vedel sig paa Slottet, formodentlig i Rigsraadets Forsamlingshuus mellem Riddersalen og Slotsporten, for at høre sin Dom. Her forkyndte da Hvitfeld og Friis ham, at man endnu vilde indrømme ham et Aars Frist til at arbeide paa og komme frem med sin Historie, og at han for denne Tid maatte beholde det ham af Kongen tillagte Prælatur¹⁵. Tre Dage efter kunde Vedel være Vidne til sin uforglemmelige

laborare incepit Erysipelate Ido, cum decumberet eodem malo antea ad diem XIII Septembris; 1594 d. 20 Juni: Mag. Johannes Lagonius male affectus est horrore ex Erysipelate; d. 4 Aug.: Convivæ Waldemari (d. e. Lehnsmanden Valdem. Parsberg) in arce M. Johannes Lagonius, M. Laurentius &c.

¹² Slangendorph or. funebr. G vers. intra quartam et quintam pomeridianam, cum vixisset annos 60, et forte aliquot septimanas.

¹³ Hegel. Cal. MS. 1594 d. 3 Juli: *Valdemar Parsberg, ny Lensmand efter Albert Friis, kom til Ribe; d. 9 Juli: Alb. Friis drog her fra met alle. M. Anders Veile drog at Kiöbenhaffn.* — Alb. Friis blev nu forlehnet med Vestervig Kloster: Terpag. Rip. Cimbr. p. 581. Thorups Progr. 1835. S. 50.

¹⁴ Denne evige Opsættelse, og at Vedel slet intet lod udkomme af sin Historie, var ganske vist den rette og egentlige Hovedgrund til hans Fald. Dette viser paa det Klareste den Omstændighed, at hans Forestillinger bevirkede ham endnu en Frist af et Aar „til at maatte fortsætte sit historiske Arbeide“. At han var kommen i Ugunst hos nogle af de høie Herrer, tildeels som en Følge af hans Venkab med Tyge Brahe, kan vistnok ogsaa have hidraget noget dertil, som Nyerup S. 78 mener. Derimod kan jeg aldeles ikke antage Pontoppidans Mening (Ann. eccl. Dan. III. 704), at hans Ytringer om K. Frederik IIs Mangel paa Ædruelighed har havt mindste Indflydelse. Den Sag var in Confesso og bekjendt ogsaa udenfor Danmark; endog af den samtidige Italiener Gio. v. Botero Benese anfører Resen b vers. disse stærke Ord: *Friderico di professione pur Lutheranò, ma di vita Epicureo; ch'è morto questi anni passati di crapola &c.*

¹⁵ Br. t. Alb. Friis MS.: „den Affskeed, som I oc Arild Hvitfeld sagde mig mundeligen fra dennem nu i Sommer sist forleden paa S. Ibs dag paa Kiöbenhaffns Slot, at alting maatte beroe sig met mig paa it Aars tid, at ieg maatte fare fort met min Historiske arbeid oc da vise det paa forne tid Aars mod, oc diss imellem nyde det Prælatur ieg er forlent met af Kong. Maatt. høylofflig ihukommelse. Her seer man aldeles bestemt, hvad der var Hovedklagen mod Vedel, og hvad man truede ham med. — Da Friis og Hvitfeld her fremtræde, saa synes Mødet at have maattet være paa det af mig angivne Sted: jfr. Wolf En com.

Velgjörers, Niels Kaas's höitidelige Ligbegjængelse, og derefter vendte han vel tilbage til Ribe¹⁶. Men Krag's mægtige Patroner sørgede ligefuldt for ham paa en anden Maade. Vedel var neppe udenfor Kjöbenhavns Porte, förend de fik udvirket for Krag, den een og tredivte Juli, en Bestalling som Kongelig Historiograph: han skulde först skrive Kong Christian den Tredies og Kong Frederik den Andens Historie, og naar han dermed var færdig, skulde han begynde med den ældre Historie fra Kong Frode, supplere og fortsætte Saxo og forfatte alt paa Latin¹⁷. Der blev ham givet sex Aar til det hele Arbeide, med en aarlig Lön af sexhundrede Rigsdaler og Adgang til alle offentlige Archiver. Saaledes var der da atter tvende Historiographer, hvoraf den ene skrev paa Latin, den anden paa Dansk. De gamle Forhold fra Vedels förste Aar i Ribe vare vendte tilbage¹⁸.

Det skulde da nu vise sig, hvad Vedel i Löbet af et Aar kunde udrette for at frelse sin Ære og sit Embede. Men overvældet, som han var, af sin egen store Plan, havde han selv vistnok kun lidet Haab om at kunne afværge den forestaaende Ulykke. Da tilböd der sig en, som det syntes, önskelig Udvei. Ved hans Svigerfaders Död den sextende August 1594 blev Ribe Bispestol ledig¹⁹; den fjerde September indkaldtes Præsterne til nyt Valg, og — det lader

regn. Dan. S. 147. Mærkelig er det ellers, at Vedel ikke blev mere beskyttet af Regjeringsraadet, da dog Jörgen Rosenkrants tidligere havde været hans Velynder og Steen Brahe var Tyges Broder; men den förste var nu gammel, og den anden udentvivel altid af en svag Character: jfr. Dan. Mag. II. 308.

¹⁶ Den Lystrupske Alman. MS. (s. ovenf. S. 60) 1594 d. 28 Juli: *Sepultura magnifici et nobilissimi viri Nicolai Kaas, Cancellarii Regni Danie, Hafniæ*. Men Slangend. orat. fun. har dog paa Titelbladet den 29 Juli. Er den maaskee holdt Dagen efter Begravelsen? Den egentlige Ligprædiken af Ped. Winstrup, Niels Arctanders Threnodia og hvad der ellers kunde give Oplysning, har jeg nu ikke faaet efterseet.

¹⁷ Ann. Christ. III. Præf. Gram. p. 10: De historiographi munere ei deferendo, Regis nomine, amplissimum ornatissimumque decretum fecere, cujus tabulam, pridie Cal. Sextil. perscriptam, vidimus. Derefter meddeler Gram kortelig Bestallingens Indhold, hvoraf Ovenstaaende er uddraget.

¹⁸ Nemlig da baade Svaning og Vedel paa eengang vare Historiographer i Aarene 1580—1584. See ovenf. S. 128. — At man saaledes strax bestemte Krag en Tid til at være færdig, viser ogsaa, hvad man hos Vedel var misfornöiet med. En Tid af sex Aar var knap tilmaalt; men i det næste Aarhundrede meente man jo, at en ordentlig Norges Historie lod sig skrive i to. N. Dan. Mag. II. 44—45.

¹⁹ Hegel. Cal. d. 4 Aug. 1594 omtalte Biskoppen som deeltagende i et Selskab paa Riberhuus. D. 9 Aug.: *M. Joh. Lagonius inceptit male habere*; d. 16 Aug.: *M. Johannes Lagonius, Episcopus Ripensis, pie obiit, ætatis LXIII, officii XXV*. Vedel satte ham dette Minde:

til, at Vedel stillede sig som Candidat til dette Embede. De nærmere Omstændigheder derved ere ikke tilstrækkelig oplyste, og det maa være tilladt at fremstille Sagen, som de enkelte Vink lade formode, at den forholder sig²⁰. Valgdagen var ansat til den syttende eller attende September, og Vedel reiste den sextende til Foldingbro for paa Veien at træffe een af de stemmegivende Geistlige, Jens Farsen, Sognepræst i Veile. Denne kom Dagen efter til Ribe, endnu tvivlsom om, hvem han skulde give sin Stemme; men tilsidst bestemte sig dog udentvivel baade han og M. Jens Harte Capellan i Kolding, der formodentlig mødte med Fuldmagt fra sin Sognepræst, for at vælge Vedel²¹. Imod dette Partie stode rimeligviis Peder Hegelund og Laurids Gjødese, begge Sognepræster

Te suspirantes moestis, socer optime, amici:

Tendimus ad coelos corda, animosque manus.

Hinc Te, Christe, brevi venturum credimus: hinc jam

Exoptate veni, o jam cito Christe veni.

In sc. Rip. p. 22—23. Saavel dette, som et andet Epitaphium (ibid. p. 52) synes dog først oprettet senere. ofterat ogsaa hans Ilustru, Dorthé Hansdatter, var død den 15 April 1601.

²⁰ Indkaldelsesdagen hos Hegelund. Hvad jeg derefter meddeler om dette vanskelige og vidtløftige Bispevalg, udgiver jeg ingenlunde alt for aldeles historisk vist; men det er vist, at baade Terpager p. 616 og Ann. eccl. Dan. III. 153—154 kun have en meget løs Fremstilling, og at mange flere Forhandlinger og Intriguer, om man vil, ved denne Leilighed gik for sig. Hegelunds Calendere for 1594 og 1595 vise dette aldeles klart; men de indeholde kun Brudstykker, som vistnok kunne sammensættes paa flere Maader. Hvorledes jeg, efter den nøieste Overveielse af alle mig bekendte Forhold og efter et nyt Gjennemsyn af de i de Hegelundske Calendere angivne Steder ved Hr. Kall-Rasmussens Godhed, har forsøgt at combinere disse Fragmenter, sees af Ovenstaaende, og jeg skal derefter til Læserens Veiledning uden videre Commentar give de Hegelundske Aphorismer. Her er noget Nyt for Historien at opdage! men der maatte flere og fra forskjellige Sider indhentede Notiser til, før man kan komme til Vished om Begivenhedernes rette Sammenhæng. — Om de forekommende Personer skal jeg endnu erindre, at Hegelund og Laur. Ægidius vare, som bekendt, Sognepræster i Ribe ved Domkirken og ved S. Catharinekirken; Jens Harte var endnu kun Capellan i Kolding, hvis Sognepræst Anders Mikkelsen (Worm I. 186—87) han formodentlig repræsenterede, uvist af hvad Grund; Jens Farsen var Sognepræst i Veile, M. Matthias i Ringkjøbing og Hr. Willants Nielsen i Holstebro. Man savner saaledes Sognepræsterne i Varde og Lemvig. I hvilken Egenskab Peder Varder og Berthel Madsen bleve brugte ved denne Leilighed, er vanskeligt at sige. De synes næsten at have været en Slags Befuldmægtigede for Capitlet eller Valgmødet. Peder Varder blev udentvivel senere Skriver hos Biskop Hegelund og 1603 Sognepræst i Varde ved Anders Nielsen Svansøes Død (Hegel. Cal. 15 Sept. 1603. 31 Marts 1604. D. Atl. V. 682). Berthel Madsen blev i Begyndelsen af næste Aar Sognepræst i Møborg (Hegel. Cal. 29 April 1595. d. 8 Octbr. 1602). Sognepræsten i Lemvig, Laurids Barck, var formodentlig fraværende paa Grund af Sygdom; thi han døde midt under disse Forhandlinger (Hegel. Cal. 30 Novbr. 1594).

²¹ Hegel. Cal. d. 16 Sept. *M. Anders Veile drog til Foldingbro, ut occurreret D. Johanni Farsen.* D. 17 Sept.: *Tirsdag, kom Hr. Jens Farsen anceps; om Middag M. Matthias aff Ringkjøbing.* — Derefter maa vel Valgforhandlingerne være begyndte og i Uenighed opløste. Terpager p. 616 siger, at de to Gange ikke kunde komme overeens. Christian IV selv var d. 17 Sept. paa Rukloster hos Hert. Hans og d. 23 Septbr. i Kolding, hvorfra han drog til Sjælland.

i Ribe, og ønskede et andet Valg. Hvem de egentlig vilde have paa Bispestolen, er uvist; have de opstillet M. Matthias, Sognepræst i Ringkjöbing, som Vedels Rival, maatte man fristes til at ansee det blot for et Krigspuds, hvorved Sagens Afgjorelse kunde forhales. Da Præsterne, efter to Gange at have været samlede om Bispevalget, ikke kunde blive enige, skiltes de ad, og Partierne synes hver for sig at have bearbejdet Regjeringen. Jens Harte drog den syvende November til Kjöbenhavn for at tale Vedels Sag, og under hans Fraværelse prædikede paa de to følgende Søndage først Vedel, derpaa M. Matthias i Ribe Domkirke²². Men Regjeringsraadet var ugunstigt stemt imod Vedel, troede sig vel paa Grund af Præsternes Uenighed beföiet til at skride ind, og befalede at vælge M. Frants Nielsen, Lector Theologiæ i Roeskilde. Denne Befaling bragte Jens Harte med sig tilbage og forkyndte den i Riber Capitel den tredie December. Hegelund og Laurids Gjodesen gave en Ugestid efter Valdemar Parsberg Underretning derom²³. Da nu imidlertid Skinnet af den frie Valgret formodentlig skulde bevares, saa stemmede de nærmeste Præster efter Regjeringsraadets Ordre og sendte den tre og tyvende December Bud til de fjernere i Ringkjöbing

²² Heg. Cal. d. 7 Novbr.: *Jens Harte begiffuer sig til Kjöbenhaffn in electione M. Andrea Vell. (!)*. D. 10 Novbr.: *Prædiket M. Anders Veile*. D. 11 Novbr. *M. Jens Harte vdi Kiöbenhaffn*. D. 17 Novbr.: *Prædiket M. Maths*. — Her tales da ligefrem om Vedels Udvælgelse til Biskop. Ved Siden af *Jens Harte* paa første Sted har staaet *Hr. Jens Farsön*, som vel altsaa Hegelund har troet, var reist med *Jens Harte* i samme Erinde til Kjöbenhavn, men senere, bedre underrettet, igjen udströget. Farsen hörte iövrigt til Hegelunds nærmere Bekjendte og nævnes oftere i hans Almanakker. Jeg formoder, at Hegelund og Laur. Ægidius have arbejdet gennem Lehnsmanden Valdemar Parsberg; man skal strax see Grunden til denne Formodning. Den Hr. Mads, som prædikede Söndagen efter Vedel, kunde være den ovennævnte M. Matthias fra Ringkjöbing, og han havde da vist en Hensigt dermed; men jeg indrömmet, at man ogsaa kunde tænke paa Matthias Pors, hvis han ellers var kommen hjem fra sin Udenlandsreise. — Af Vedels Venner vare i den sidste Tid mange döde: Morits Podbusk d. 18 Sept. 1593, Ped. Gyldenstjerne d. 25 Febr. 1594; derpaa Niels Kaas d. 28 Juni, og nu, medens *Jens Harte* var i Kjöbenhavn, döde der Hak Ulfstand (Hegel. Cal. init. Novbr. 1594. Schleg. Slang. I. 166).

²³ Hegel. Cal. d. 3 Decbr.: *M. Jens Harte forkyndet paa Capitlet Regerings Raads Ansvær de electione Superintendentis, nempe M. Francisci Nicolai*. D. 11 Decbr.: *Gaffue M. Lauritz oc Jeg Valdenar tilkiende om M. Jens Hartis Beretning*. — Man seer her Hegelund, Laur. Ægidius og Parsberg ligesom forenede og fortrolige, hvad Bispevalget angaaer. Men hvem er nu denne M. Frants Nielsen? Jeg finder i Förstemanns Verzeichniss (MS. Bib. U. no. 165 Addit. fol.) en Franciscus Nicolai Danus Alburg., der d. 25 Octbr. 1564 blev immatriculeret ved Universitetet i Wittenberg. Det er upaatvivlelig den samme, som Hegel. Cal. d. 22 og 25 Novbr. 1594 benævner *M. Franciscus Nicolai Alburgensis Lector & Pastor til Graabrödre*, og som Bloch (Bidrag til Roesk. Domsk. Histor. I. 30) kalder *Canonicus og Sognepræst til Domkirken samt Lector Theologiæ*. Om Graabrödre Kirke og dens Forhold til Domkirken i senere Tid, jfr. Behrmann (1832) S. 187 fg. Tidligere havde han været Rector i Frederiksborg: Thur. Idea p. 36, 43.

og Holstebro, for at erholde deres Stemme, og i Begyndelsen af Januar 1595 afgik en Deputation, bestaaende af Præsten Villads Nielsen i Holstebro og Berthel Madsen, der kort efter blev Sognepræst i Möborg, med Bispekaldet til Roeskilde. Den niende Januar vare de i Nyborg, den trettende gik de over store Belt²⁴. Men hvad enten Frants Nielsen afslog Tilbudet, eller andre Hindringer indtraf: Bisp blev han ikke. For da at gjøre Ende paa Sagen, befalede Regjeringsraadet nogle Uger efter saavel Peder Hegelund og Laurids Gjødeseu som Jens Farsen og Jens Harte at komme til Kjöbenhavn. Den tredie Marts vare de der, den fjerde fremstillede de sig allerede for de höie Herrer. Disse valgte uden lang Betænkning Hegelund til Biskop. Det overvundne Partie, Farsen og Harte, drog hjem allerede den ottende Marts; men syv Dage efter aflagde Hegelund den biskoppelige Ed²⁵. Saaledes var denne Udvei lukket for Vedel, og det afgjørende Öieblik nærmede sig.

XII. Faa Maaneder efter var nemlig den Vedel tilstaaede Tidsfrist udlöben, og i det sidste Aar var der vistnok lidet eller intet arbeidet paa Historien. Det, han havde færdigt indtil Valdemar Atterdags Tid, laa omhyggelig skjult hos ham. Ingen saae eller hörte det mindste dertil. Regjeringsraadet troede derfor ikke engang at have nödig at oppebie Terminens Udlöb. Allerede

²⁴ Hegel. Cal. d. 23 Decbr.: *Afferdiget wi Peder Varde med det Kaldsbreff oc de andre Breffue til M. Maths i Ringkjöbing oc Herr. Willantz vdi Holstebro.* D. 1 Jan. 1595, *Aften, kom Peder Varde fra Holstebro oc Ringkjöbing.* D. 9 Jan.: *Herr Willantz Nielsen oc Berthel Mathsen vaare vdi Nyborg med Bispekald.* I Midten af Januar vare de i Kjöbenhavn. Hvorledes jeg har forstaaet disse Brudstykker, vil man see ovenfor. Regjeringsraadets Egenmagtighed i at handle lige tværtimod Kirkeordinantsen, er herved især mærkelig. Hegelunds Udnævnelse gik et Skridt videre, idet man ikke engang iagttagte den Formalitet at lade Præsterne stemme, og da det gik godt, saa fulgte strax efter det tredie Brud paa Loven ved Niels Aretanders aldeles ulovlige Indsættelse til Bisp i Viborg. Jfr. Ann. eccl. Dan. III. 176—77. Zweg. S. 512.

²⁵ Hegel. Cal. d. 7 Febr.: *drog ieg til Töndern med Anne oc Börnene.* D. 12 Febr.: *Reverso Tundriä imperabatur per literas regias profectio Hafniæ.* D. 16 Febr.: *Gassue wi os paa Veien til Kiöbenhaffn.* I Cal. for 1599 har Hegelund noteret: 1595 d. 16 Febr.: *Accersiti nos 4 Pastores Hafniæ, dedimus nos in viam.* Terpag. Rip. Cimbr. S. 616 giver os Navnene paa de fire Præster. D. 3 Marts: *Mandag, Hafniæ.* D. 4 Marts: *Tirsdag, inde for Raadet, Jörgen Rosenkrantz, Steen Brahe, Mandrup Parsberg.* D. 8 Marts: *M. Jens Harte og Hr. Jens Farsen droge af.* D. 15 Marts: *Præstiti juramentum Superintendentis Regi Electo Christiano IIII.* D. 21 Marts: *Fredag, exposui Waldemaro nostræ profectionis cursum et finem.* Resultatet er bekjendt; her ere maaskee nogle nöiere Tidsbestemmelser. Det seer man dog, at den hele Fortælling, at Hegelund var sendt som Deputeret fra Capitlet til Kjöbenhavn og ved den Leilighed selv blev udnævnt til Bisp — hvad atter Schlegel I. 29 gjentager — er aldeles unöiagtig. Den 30 Marts blev han ordineret af Biskop Jens Gjødeseu af Aarhus, og d. 17 April blev M. Mads Pors hans Eftermand som Sognepræst ved Doukirken.

i Foraaret 1595¹ besluttede det, at Vedel ikke alene skulde afstaae sit Prælatur, Historiographens egentlige Løn, til Niels Krag, som derfor skulde afkortes fem hundrede Rigsdaler i den ham af Kongens Kasse tillagde Besoldning, men at han desuden skulde udlevere alle sine historiske Arbejder og Samlinger, navnlig hvad han havde modtaget af Niels Kaas eller paa sin Reise i Riget havde erhvervet sig². Denne Beslutning sendtes til Lehnsmanden paa Riberhuus, Valdemar Parsberg, for gjennem ham at meddeles Vedel³. Under alt dette opholdt Krag sig i Kjöbenhavn, og syntes ikke selv at gjøre noget Skridt. Det var jo Regjeringsraadet, der vilde det saaledes. Krag var Hofmand. Midt under Vedels haarde Ydmygelser og hans egen Ophöielse besøgte han Vedels Venner, navnlig Tyge Brahe, og vidste at sige denne Behageligheder. »Uranienborgs Ungdom og Blomstring», sagde han fiint, »vil jeg kunne beskrive, og jeg önsker mig til Lykke med, at der er mig sat den Grændse, at jeg ikke vil komme til dets Alderdom og Afsældighed.» Men Brahe havde ingen Tro til hans Ærlighed og Venskab⁴.

¹ J. Möller Historiogr. Hist. S. 68 siger i Korthed, men ganske træffende: *Vedel havde tabt Hofmændenes Gunst og kunde derfor ei længere være Righistoriograph.* Jeg mener nu, at hans Langsomhed til at levere noget Arbejde har været brugt som Hovedgrund for hans Entledigelse. Om nogen anden Klage netop kunde have givet Regjeringsmændene en forönsket Anledning til at fremskynde denne, er vanskeligt at sige. Jeg har standset ved Skjærbæks Ord (Cimbr. lit. II. 905): *provincialium excessuum causa.* Forsömt Vedel sine Pligter som Besidder af Prælaturet og Medlem af Capitlet? lod han, ligesom Brahe, offentlige Bygninger, som han skulde vedligeholde, forfalde? misbrugte han sin Myndighed? eller ere hine Ord blot at forstaae om Forsömmelse af hans Pligter som Historieskriver? Tvivlsomt bliver det. — Tiden lader sig ikke ganske nöie bestemme, da de utrykte Actstykker, hvorpaa det Væsentligste af den fölgende Fremstilling beroer, mangle Datum; men da man allerede i Juni Maaned 1595 var saa vidt, at Afleveringen af Vedels Sager kunde begynde, kan det vel antages, at han allerede i Mai maa have faaet Underretning om Regjeringsraadets Beslutning. Terminen, der var ham tilstaaet, var egentlig först-udlöben den 25 Juli s. A.; men at man ikke oppbiede denne, skal strax vise sig.

² Crag. Annal. Præf. Gram. p. 11: *Quod Ripis Cimbrorum habebatur apud ecclesiam cathedralium sacerdotium amplum et opulentum (Decanatum appellabant) et ab Andrea Severini Vellejo fuerat sub ea conditione, ut historiam ille Danicam perficeret, ultra XX annos (deri tager Gram feil) possessum, Cragio sequenti anno, qui fuit MDXCV, literis regis transcribitur, eadem lege, atque ut de pecuniæ antea constitutæ summa quingenti unciales decederent, reliquum vero quotannis ex ærario solveretur. Simul et injungitur Vellejo, ut quodcunque apud se esset scriptorum ad res patriæ spectantium, Nostro omne mitteret.*

³ Dette seer man af Vedels Svar til Parsberg (MS.), hvorefter nedenfor.

⁴ T. Brahei Epist. ad Andr. Vell. Dän. Bibl. III. 188: *Dixit ad me, cum adhuc in Dania essem, is qui tibi in historico officio successit, se libenter quidem insulæ Huennæ Epithalamium historiis proditurum, at Epitaphium non. Scis quorsum alluditur, et nosti horum verborum primum authorem, sed suo forte damno, non meo &c.* Man seer, at disse Krags Ord tillige ere spidse; thi de kunde tages baade som et Forbud paa Brahes Fald og tillige som den simple Bemærkning, at Krag skulde slutte sit Arbejde med Frederik IIs Re-

Saasnart Parsberg havde modtaget Regjeringsraadets Brev, oversendte han til Vedel denne kongelige Ordre. Vedel var beredt derpaa. Han synes at have været fortrolig med Tanken om sin forestaaende Skjæbne, og han böiede sig med en vis Rolighed under dens Tilskikkelser. Historiekriver-Embedet var i Grunden berövet ham fra det Öieblik af, da Krag var bleven udnævnt til Historiograph; Prælaturet havde han dog haabet at skulle beholde. Dagen efter at have modtaget Parsbergs Meddelelse, skrev han igjen til denne⁵. Han erklærede sig villig som pligtig til efter sin kjære Övrigheds Befaling at levere Afskrifter af alle de historiske Documenter, han besad, idet han dog anmærkede, at han af den salig Herre Niels Kaas havde faaet meget lidet udenfor hans gode Raad, at han i Klostrene, der iforveien vare udplyndrede, og i Capitlerne, hvor man neppe havde villet indlade ham, ligeledes havde gjort meget ubetydelige Fund, at hans vigtigste historiske Actstykker af ham selv og under hans Læsning vare uddragne af fremmede Nationers Historieskrivere, der paa samme Maade stode

gjering. Denne sidste Forklaring gav Krag dem selv, men T. Brahe forstod ogsaa den første. — I Brahes Proces med Gell. Sascrides spillede N. Krag ogsaa en tvetydig Rolle: Dan. Mag. II. 330, 359. At han ansaa Krag for Hovedmand blandt Vedels Fjender, synes ogsaa det Udtryk at vise: *Tu quum, sic volentibus Politicis quibusdam, ex inopinato abruptus sis*. Thi ved dette Udtryk kunde vel sigtes til Krags politiske Löbbane. Man kunde ogsaa deri söge en Allusion til Krags nylig udgivne Skrift: *Herac. Pontici de politii libellus*.

⁵ MSS. Vellejan. Bibl. Reg. no. 824 in Fol. bevares endnu dette Brev. Nyerup har kjendt det og (S. 73) leveret et Par Linier deraf; men hvis han har havt det samme Exemplar, som jeg benytter — og der gives vist ingen andre —, saa tager han vistnok feil i at ansee det for Vedels „egenhændige Copie“. Dette overbevises man om, baade ved en liden Lacune, som Afskriveren har ladet staa aaben, fordi han vel ikke kunde læse Vedels temmelig utydelige Skrift, og ved at sammenligne med Brevet de faa Ord, som Vedel selv har skrevet paa Bagsiden deraf, nemlig: „*Suar til Valdemar Parsberg om min Historie*“. Senere har han tilføiet: „*oc Til D. Niels Krag*“. Vedels Svar lyder nu saaledes:

Gunstige fromme Valdemar Parssberg, efftersom j vdi gaar antuordede mig min allernaadigste Herre Printzes Breff, vnderscreffuit met-sin Naades tilforordnede Regerings Raads Hender, hvor vdi af mig begeris, at ieg skulle antuorde oc tilstille Eder hues Breffue oc Documenter, som ieg nogen tid forleden skul bekommet hoss den Salig Velbyrdig Mand, lofflig ihukommelse Niels Kaas Cantzeler oc ellers andensteds her i Riget, besynderlig der ieg for nogen tid, der ieg met hans Naades breff er dragen omkring i Riget, saadan vdi Closter oc andersteds at opsöge. Huilcke forne Breffue oc Documenter ieg skulde Eder tilstille, at j dennem fremdelis kunde forskicke hen offuer til Kiöbenhaffn, at antuordis til det danske Historiske arbeid, som hederlig oc höylerd Mand D. Niels Krag er nu betroet &c. Saa kand ieg ickle forholde Eder, gunstige Valdemar Parssberg, til vnderdanigst Suar, at ieg gærne efterkommer min kiere Öffrigheds begering, saa meget mig mueligt oc billigt er, at ieg effterhaanden kand lade udscriffue hues synderlige Breffue, som ieg self haffuer ladet vdcopie met andre Historiske Documenter. Kand der hoss ickle effterladet, at giffue min Naadigste Öffrighed vnderdanigst at vide, at ieg haffuer bekommet en saare ringe ting enten Breffue eller Documenter aff den Salige Herre Niels Kaas, men det synderligst ieg fick aff hannem, vaar hans gode Raad oc drabelig Mening, som jeg vdsprurde hoss hannem

Krag aabne, og endelig at han overhovedet havde meddeelt Arild Hvitfeld, ligesom denne igjen havde meddeelt ham, hvad de begge eiede af Betydenhed, saa at Krag vistnok gjennem denne havde modtaget, hvad han kunde vente at erholde. Dette uagtet skulde han trolig efterkomme sin kjære Övrigheds Befaling; men derimod haabede han, at man ikke vilde beröve ham det Prælatur, som den salig Konge havde forlehnet ham med, og som han nu i sin Alderdom og med sin store Familie allermeest behövede, tilmed da han ikke selv havde indtrængt sig i det vanskelige og möisommelige Historieskriver-Embede, men dog efterat det var ham paalagt, arbeidet deri med större Flid, end det i et Par hundrede Aar var skeet i disse Lande, hvilket han endnu haabede, om Gud vilde spare ham Livet en kort Tid, i Gjærningen at skulle bevise.

mundelig vdi de stycker, som ieg baar tuil paa vdi vor Danske Historier. Huad som Documenter vdi Clostere anlanger, er vel huer mand vitterlig, at fast alle deris Bibliotheker ere plundrede i feide tid, oc ellers aff vden-diske folck, som nogle Aar forleden er forloffuet at drage omkring her i Riget effter Documenter at söge, Oss selff til liden fromme. Saa ieg haffuer intet synderligt bekommet, der ieg drog igenem i Riget for saa Aar forleden, som det vel deres forstandere i Clostere vitterligt er, ia ieg neppeligen sammesteds maatte stedis ind paa Capilet at see deris Broffuekister, end siden at saa der noget udaf dennem. Mine fornemiste Documenter haffuer ieg opsögt oc vdlædt aff fremmede oc meste parten neste omliggendis Nationers Historier, huilke ieg met største vönage oc bekaastning haffuer tilsammensanket, som min Bibliotheck vduiser, hues lige findes icke disse Tre Konge Riger paa forne Böger, vden berömmelse at forscriffue. Huad andre Documenter belange, som mand oc der vdi styckuis kunde opsöge, haffuer ieg dem meddeelt Ertlig oc velbyrdig Mand Arild Huitfeld, som hand oc i lige maade mig haffuer aff sine igen medleelt. Saa ieg tencker vel, at den Danemand D. Niels Krag haffuer dennem bekommen aff hannem met salig M. Hans Soanings Historier, oc haffuer vel ellers ocsaa lest til prick omliggendes oc andre vd . . . Historier, som sig burde, föränd hand begaff sig til vor Danske Historiske arbeid alene. Dog huor om alting kand være, vil ieg ingenlunde findes min Kiere Öffrighed moduillig faare, saa viit mig mueligt at offuerkomme det. Vil oc forsee mig der imod igen, at de icke videre ommage mig end billigt. Skulde ieg baade antuorde mine Historiske Documenter frá mig, som jeg saa lang tid met saa megen umage oc saa stor omkaast haffuer opsögt, oc der til met bliffue mit Prælatur quit, som höylofflig ihukommelse Kong. Maitt. mig forlent haffuer, oc ieg nu best i min allerdom oc mine smaa Börn behöffuer, det vilde falde mig besuerligt. End ocsaa at der skulde gaa Ord aff, at en anden skulde bære Naffnet, oc haffue gaffnen der aff, som en anden haffde hafft omkaast oc vönage faare. Hues ieg haffuer bestatet mig met vore danske Historier, det er mig paalagd, der mand haffuer formercht at jeg vdi min Hoffstieniste haffuer noget aluorligen tagen mig faare at söge effter Danske Historiske Documenter, meere end tilforn vaar skeed, maa vel see, nogle hundrede Aar tilforn, som det sig burde, ret vdi grunden at være angreben oc vdförd. Oc huad jeg her vdi haffuer beuist for stiid oc troskab, skal mit arbeid vel i sin tid vduise, oc der hoss nochsom vndskyldte mig, at ieg haffuer noget langsommeligen her om omgaaet, huor vdi ieg oc ydermere agre oc forklare mig, om Gud sparer mig Lif-fuet en Kaart tid. Vil dissimellem sette alting i hans oc Öffrigheds egne hender, oc lade mig nöije met Herrens Naade. Saadant til it vnderdanigst suar paa min allernaadigste Herre Printsis Breff, gunstige fromme Valde-mar Parssberg, haffuer ieg icke kunde efterladet Eder at antuorde. Forsee mig til Eders fromhed, ai j alting fremme oc före til beste, som ieg oc ydermere mundeligen herom haffuer talet met Eder. Gud almectigste være altid hoss Eder met sin Helligaand oc Naade.

Denne Erklæring til Lehnsmanden var affattet i en vis afmaalt Embedsstil. Men et Par Dage senere skrev Vedel et andet Brev i en mere hjertelig Tone til sin Albert Friis, der formodentlig dengang var i Kjöbenhavn, og ved hvis Indflydelse han vel haabede at skulle bevare sit Prælatur. Den første Deel af dette Brev var i Hovedsagen det samme, som Vedel havde skrevet til Parsberg⁶. Han gjentog, at han lidet eller intet havde modtaget af Kaas og i Klostrene, og at det Meeste, han eiede, var samlet ved hans egen Læsning. »Dette er jo, sagde han, min virkelige Eiendom, og den Danemand Niels Krag bör dog ikke forlange min Sved.» Han mindede dernæst Friis om det Løfte, som denne selv i forrige Sommer paa Regjeringsraadets Vegne havde givet ham, og som dog nu syntes ham brudt. Men vidtløftigere talte han om den Ubillighed at beröve ham Prælaturet. Jeg har jo dog, vedblev han, ikke selv erklæret mig for den, der alene kunde udføre dette Arbeide; jeg kunde vel hjemme eller hos Fremmede have faaet det daglige Bröd dette foruden; jeg er nu snart en gammel Mand og har Huset fuldt af smaae uopdragne Börn, og jeg veed ogsaa, at der er geistlige Beneficier nok, hvormed Niels Krag kunde forsörges, om han ellers er Mand for at udføre dette Arbeide. Dette beder jeg Eder, kjære Albert Friis, sagde han til Slutningen, at I vilde forestille de gode Herrer, om I maaskee derved kunde bevirke bedre Vilkaar for mig, og Gud skal lønne Eder derfor.

⁶ MSS. Vellejan. den selvsamme Fascikel, indeholder ogsaa dette Brev. Den første Deel deraf er vistnok ikke ordlydende med det nylig givne Brev til Parsberg, men dog ganske af samme Indhold. Mere afvigende er Brevets sidste Deel, som jeg derfor skal meddele. Allerede Begyndelsen af dette Brev afviger i Tonen fra det til Parsberg. De første Linier lyde saaledes: *Naade oc fred af Gud ved Christum. Kiære Albret Friis, nest tacksigelse for alt beuist godt, huorfaare ieg gerne vil findes tacknemmelig aff min ringe formue. Saa ieg iche forholde Eder, at ieg nogle dage forleden haffuer bekommet Kongl. Maitts. min allernaadigste Herre Printzis scriffuelse &c.* Efter derpaa at have gjentaget, hvad vi allerede have læst i Brevet til Parsberg, vedbliver han saaledes: *Huilcket ieg iche kunde forholde at lade Eder vide, min kiære gunstige Herre og Ven, gode Albret Friis, forhaabendis at J ville paamine de gode Herrer Regerings Raad noget om mine vilkaar, som ieg oc mundelig haffuer talet med Eder, besynderlig om den afskeed, som J oc Arild Huitsfeld sagde mig mundeligen fra dennem nu i Sommer sist forleden Paa S. Ibs dag paa Kiöbenhaffns Slot, at alting maatte beroe sig med mig paa it Aars tid, at ieg maatte fare fort med min Historiske arbeit oc da vise det paa forne tid Aars mod, oc diss imellem nyde det Prælatur, ieg er forlent med aff Kong. Maitt. hoylofflig ihukommelse. Skulde ieg baade miste det, oc der til met antuorde mine Documenter fra mig, som jeg iche ringe icmage oc omkaast haffuer vend paa saa mangen god dag, da synes mig vel, at det fall mig vel nær oc besuerligt. Jeg haffuer iche self trengd mig ind til saadant arbeit, det veed Gud oc huer erlig Mand, oc haffde det iche været mig paalagt, oc ieg der met en enlig Mand været forhindret, da haffde ieg met Guds hjælp vel bekommet en anden Forsyn enten inden eller uden Lands, förend ieg satte mig ned her paa, og haffuer nu Huset fuld aff smaa vdragne Börn vdi min Allerdoms tid, oc ieg haffuer en kort tid icleffuit. Saa jeg visseligen forhaabes at de gode Herrer min fromme*

Vedel havde vist ikke taget fejl af Albert Friis's gode Villie mod sig, men i saa Fald tog han fejl af hans Indflydelse paa Regjeringsherrernes Beslutning. Disse vilde intet forandre i det, som de engang havde befalet: Vedel skulde miste baade sine Samlinger og sit Prælatur, og begge Dele snarest muligt. Paa en mærkelig Dag, der ret maatte minde Vedel om, hvad han havde tabt, begyndte Afleveringen, paa Aarsdagen efter Niels Kaas's Død, og den fortsattes lidt efter lidt i Löbet af fire Maaneder⁷: Opsøgningen og vel tillige Afskrivningen krævede Tid. Medens dette stod paa, traadte Krag ogsaa i Besiddelse af Decanetet. Den første Deel af de Vedelske Samlinger blev leveret til Parsberg. Under den otte og tyvende Juni 1595 tilstillede Vedel ham ti store og vigtige haandskrevne Böger, blandt hvilke Christiern Pedersens Krönike, som han havde faaet af sin gamle Cantsler, et Par norske Kröniker, den holstenske Krönike, en Slavekrönike og andre vigtige Pergaments-Codices. Alt dette sendte Parsberg til Kjöbenhavn og dermed en Fortegnelse over omtrent tredsindstyve

Öffrighed ansee saadanne mine vilkaar, oc ranne alting til det beste Meddel, efterdj her er dog geistlig beneficia nock hoss Capitelar at forsee D. Niels Krag med foruden det som jeg haffuer, om hand alene er ellers Mand faare at vdföre en ret Danske Krönicke, som det sig bör, Huilcket mig forhaabes at giöre saa got met lige vilkaar, som hand det giöre skal, paa vor danske Tungemaal. Beder gantske ydmygeligen Kiere Albret Friis, at J ville paa mine vegne bedre oc ydermere berette for de gode Herrer, end ieg forscriffue kand. Gud skal være Eders Lön. Han beuare Eder baade paa denne Eders reise, oc ellers paa alle Eders veye met hellige Engle fra al Wlykke, Amen.

⁷ MSS. Vellejan. samme Fascikel, indeholdes et Stykke paa sex Folioblade meget ziirligt skrevet. Dette er deels den Designation, som Vedel leverede Vald. Parsberg over de hos ham værende Actstykker, der kunde sendes til Niels Krag, deels en senere Indberetning, uvist til hvem, om den fuldförte Aflevering. De fleste af de anförte Stykker findes i Promus Condus, men der nævnes ogsaa enkelte Numere, som ikke findes i Promus Condus, og som vel altsaa ere erhvervede af Vedel, efter at Prom. Cond. var skrevet. Jeg skal nu meddele det Vigtigste deraf.

Register, Paa huis Danske Historiske Documenter ieg haffuer skicket til Kiöbenhaffn met Erlig oc Velbyrdig Völdemar Parsberg, efter Kong. Maitts. oc Hans Naudes Regierings Raads befalning, Adj. 1595, 28 Junij. Derpaa nævnes disse 10 Haandskrifter: 1. Jo. Friis's store tykke Krönike, hvori Saxo med Fortsættelse til Kong Christian I, og Tillæg om S. Sebald, S. Carl, Othin. 2. En norsk Krönike. 3. En norsk Krönike paa Pergament. 4. *St. Vilhelms Abbet vdi Eblcholt Kloster, hans sendebreffue paa Pergament, som haffuer været forfattet vdi tre Böger, oc ieg sick i Kiöbenhaffn meget sünderreffne, findes dog vdi den deel som beholden er smucke Historier, som kunde met stor gaffn vdi Kong Knud Valdemars Söns Historie indföres.* 5. Marsk Stigs Historie p. Pergament og Processen mod ham. 6. *Den Holster Krönicke, som er först screffuen paa Pergament, oc findes i Landt Holsten ické flere der aff vden den ene.* 7. Dansk Historie fra Valdemar IV til Christian IV. 8. *Antwort des Ericellen Königes zu Denemarcken vnd Hertzogen zu Holsten Vff der von Lubeck ungegrunthes aussschreiben.* Adj. 1535. 9. *Chronica Slavica incerti auctoris.* 10. Nogle gamle Annaler.

større eller mindre Actstykker, som Vedel ligeledes ansaae sig forpligtet til at aflevere, dersom man fordrede dem af ham⁸. Krag, som modtog og eftersaae denne første Sendelse, har neppe været tilfreds dermed og haabede vel ved en personlig Nærværelse i Ribe at skulle aftvinge Vedel andet og mere. Han lod da den fem og tyvende August sit Kongebrev paa Prælaturet læse i Capitlet⁹, og i September modtog han selv den anden Aflevering. Dertil hørte mange mærkelige Stykker, saasom den Riber Kirkekrønike, flere Kongelige Haandfæstninger, en stor Deel Actstykker til Christian den Andens Historie, til Frederik den Førstes, til Grevens Feide, til Unionens Ophævelse og til den sidste svenske Krig, Syvaarskrigen¹⁰. Af ældre Sager var der kun lidet, da Krag formodentlig aldrig ventede at komme til den ældre Historie. Noget efter sendte Vedel endnu til Krag en Historie af den tydske Orden, en vigtig sachsisk Krønike og nogle mindre Stykker¹¹. Men Krag havde dog under sit Ophold i Ribe i Hovedsagen ikke kunnet udpresse Andet, end hvad Vedel allerede strax ved den første Aflevering havde tilbudt, og det lader til, at han havde denne mistænkt for at skjule langt væsentligere Skrifter. Krag bibragte Regjeringsraadet denne Mening, og næste Maaned ankom til Ribe en kongelig Commissair, der skulde være tilstede ved Overleveringen. Denne Mand var Sivert Beck til Førslev, kongelig Rentemester, og han havde den Ordre, at lade Vedel aflægge Ed paa,

⁸ Ogsaa denne Liste er paa en Maade bevaret i MS., da den blev lagt til Grund for den anden Aflevering, hvorom ret strax skal tales.

⁹ Hegel. Cal. MS. ad 25 Aug. 1595: *D. Nicolaus Cragius lod [læse] hans Kongebreff paa Decanatu.* Om Krag har været selv tilstede i Ribe dengang, kan man ikke see; men det er efter det følgende ikke urimeligt, at han var der.

¹⁰ MSS. Vellejan. samme Fasc., findes nemlig denne Liste paa disse mange Haandskrifter, og ved Slutningen af Fortegnelsen læses: *Disse forne Documenter oc Breffue., som ieg sende D. Niels forne Registers paa til Kiöbenhaffn, anammede hand aff mig her i Ribe nu vdi Septembri maanet sist forleden.* De fleste af de paa denne Liste anførte Stykker findes i Promus Condus, men ikke alle, og blandt dem, som ikke findes der, ere adskillige ret mærkelige, saasom: *En Suenske screffne Krönicke, som Jören Gylthe tilliggis, findis i Liberiet paa Kjöbenhaffns Slot,* og en stor Deel diplomatiske Acta, som Vedel ikke vel kunde have faaet af Andre end Carl Dancy, den franske Gesandt.

¹¹ Krag er formodentlig reist til Kjöbenhavn med de nysanførte mange Documenter; thi han fik alt, hvad der paa Vedels tidligere Liste, der fulgte med den første Aflevering til Parsberg, var angivet, men heller ikke synderlig mere; kun er der ved Enden af Listen over dem endnu tilføiet: *Siden haffuer ieg end da sendt hamnem disse efterscreffne,* nemlig Chronicon ord. Teutonici (som Vedel fik af Povel Venrick), en sachsisk Krønike, og noget mere.

at han Intet havde tilbageholdt. Den to og tyvende October var Beck i Ribe¹², og i hans Overværelse skeete Dagen efter den tredie Overlevering til Niels Krag. Ved denne afgav Vedel ikke alene en Pergamentsbog, indeholdende den norske Historie, men maatte ogsaa efter Kongens udtrykkelige Befaling udlevere alle sine egne fuldstændig udarbejdede Værker, sin Chronologie, sin Historie af Svend Tveskjæg, den hele anden Tome af sin store Krønike fra Knud den Sjette til Valdemar Atterdag, og sit vidtløftige med Benyttelse af danske og fremmede Kilder sammenskrevne Calendarium; endog Planen, hvorefter han vilde skrive sit store Corpus historicum, fordrede Niels Krag sig meddeelt¹³.

Saa haardt fölte Vedel Virkningen af Magthavernes Unaade. Saa skaansellöst blev den ærværdige Mand behandlet. Ridderlig var Niels Krags Opførsel i det mindste ikke. Anders Vedel var overvundet og böiede sig med Værdighed under sin Skjæbne. Et heelt Livs Arbeide maatte synes ham tabt. Med sönderrevet Hjerter opsatte han Beretningen om den fuldstændige Aflevering af alle haandskrevne Kilder, og aflagde Ed paa, at intet mere var tilbage med hans

¹² Hegel. Cal. MS. ad 22 Octbr. 1595: *Sioerd Beck vaar vdi Ribe met Raadsens Befalning til M. Veile, at han ved hans Ed skulde offuerantuorde Historias et documenta.* Denne Sivert Beck til Förslev, hvilken Gaard i flere Generationer havde været i hans Familie (Dan. Atl. III. 10, 37), stod uidentvilt i et nærmere Embedsforhold til Walkendorf, og blev efter ham Rentemester (Rothe dan. Mænds Efterm. II. 719) eller Qvæstor Regius, som han kaldes i et Digt af Henrik Alberti (Rostg. Delic. poet. I. 52), og döde 1623 (Dan. Atl. VI. 280). Ogsaa Rentemester-Embedet synes i flere Generationer at have været overdraget til denne Slægt: Jacob Beck (Joh. Francisci Carm. p. 39), Joachim Beck (Ny Dan. Mag. VI. 42, 43, 217, 220. Dan. Mag. T. R. I. 69). Joachim Beck var Fader til Lage Beck, Canik i Roeskilde (N. Dan. Mag. VI. 44), og denne atter til vor Sivert Beck. Af Hegelunds Antegning seer man, at han her fungerede som Udsending fra Regjeringsraadet.

¹³ MSS. Vellejan. ovennævnte Fascikel, læses som Fortsættelse af den samme Indberetning eller Beretning om Afleveringen: *Men den Tredie oc tiuende dag Octobris haffuer ieg fremdeles andvordet hannem vdi Erlig oc Velbyrdig Mands Siuert Beckes offuerverelse o. s. v.* Der nævnes nu flere Krøniker, og hvad der især er af Vigtighed for Vedels Historie, følgende af dennes egne færdige Skrifter: 1. Chronologia universalis. 2. En fuldstændig Historie fra Knud VI til Christopher II. 3. Et Calendarium med Antegnelser af danske og udenlandske Begivenheder for hver Dag i Aaret. Beretningen om denne tredie Aflevering i Sivert Becks Nærværelse ender saaledes: *Oc efftersom D. Niels er begierendis at see den form oc maade, som jeg actet at bescriffue vore Danske Kongers Historier, som ieg haffde fortæget Kaarteligen paa it arck Papiir eller to, saa haffuer ieg i sandhed forlagd den oc kand nu ick finde den. Vil dog meddele hannem en vdscrifft der aff, naar ieg den finder.* — Et senere Exempel paa, at Staten ansaa sig for den rette Eier til Historiographens Værker, selv de ufuldendte, har man i de Kongl. Befalinger af 1624, hvorved Lyschanders Manuskripter fordredes som Kongens Eiendom (Schlegels Slange III. 239—40), og af 1672, hvorved Arnold de Fines Manuskripter skulde overleveres til Willum Worm: Ny Dan. Mag. III. 45.

Vidende. Saaledes dalede en Sol, hvis Opgang var hilset med de største og skjønneste Forhaabninger. En Aftenstund var tilbage¹⁴.

¹⁴ Slutningen af det hidtil benyttede utrykte Actstykke synes tydelig at vise, at dette har været en af Vedel enten til Regjeringsraadet eller til Lehnsmanden indsendt Beretning om hele denne Overlevering. Jeg skal meddele den. Den vil ikke læses uden Deeltagelse, som den nedslaaede Mands sidste Ord i denne Sag. *Hvad som mine Prentet Historie böger anlanger, som ieg nu vdi tredieue samfulde Aar haffuer self indkiøbt for mine Pendinge oc findis vdi mit liberi, tencker ieg vel at de icke aff mig begeres. Dog dersom min Naadigste Herre Printz oc hans Naades tilforordnede Regierings Raad ere noget deraff begierendis, skal mit ganske liberi staa obet saare, oc paa det Vnderdanigste meddeelis, om de der vdaff noget begere. Forhaabendis at de icke begere noget met min skade i nogen maade. Vil nu oc altid lade mig findis paa det Vnderdanigste at lade oc giöre hues min allernaadigst Herre Printz oc hans Naades Raad kand vere til vilie oc tieniste, som det tilbörligt er.*

Disse forne Documenter ere de Documenter, Bressue oc Handel, som ieg her vdi Riget haffuer i min tid kunde samlet oc opsögt, met hues som ieg oc self screffuit haffuer oc nu offuer andtuordet fra mig, effter Kong. Maits. befalning, oc icke met min vidskaff haffuer noget saadant ydermere i min Være, saa sant hielp mig Gud i Himmerig. Vden hvis Prentet Krönicker ieg haffuer i mit liberi, oc hvis ieg haffuer noget beholden gienparten aff den deel, som ieg haffuer andtuordet fra mig. Findis der nogle ringe ting enten Verss, Dict, Viser, Register eller saadant andet som kan dog haffue en föie ting paa sig oc kand være henlagd mig icuitterligt iblant mine böger, vil ieg gierne det meddeele den Dannemand D. Niels Krag, saa snart ieg det finder.

Fjerde Capitel.

Anders Vedels sidste Aar.

Den Aftenstund, der endte Vedels Löbebane, blev lang¹; men den blev mildere, end de Storme, under hvilke Dagen heldede for ham, syntes at bebude. Fölte maaskee de höie Herrer, at de dog vare gaaede for vidt imod den hæderværdige Mand, og vilde de maaskee gjöre god igjen den Haardhed og Vanære, de havde ladet ham lide? Eller var det en höiere Herre, — var det selv den unge kongelige Sol, som under sin Opgang paa Nordens Himmel kastede sine milde og kraftige Straaler ud over ogsaa denne mørke Vraa?

Et Aarstid bar Vedel uden nogen Opreisning det Tab og den Krænkelse, som Misundere og Fjender havde bragt over ham. Og han bar sin Skjæbne med Standhaftighed. Allerede i sin Ungdom havde han mærket sig og gjentaget for sig den gamle Viismands Ord: man skal i Ulykken ikke bære sig ad som Drengen, der støder sin Fod paa en Steen og hylende kaster sig over den, men man skal hærde sit Sind i Taalmodighed og saaledes uden Jamren söge Lindring i sin Nöd². Nu kom ham denne Lærdom tilgode. Han savnede ei heller i dette ulykkelige Aar enhver deeltagende Ven. Anders Skjærbek, Præst i Tröyborg, der i sine yngre Aar under sit Ophold ved Universitetet i Rostok

¹ Denne Periode er næst den förste, Ungdommens, den længste i Vedels Liv. Tidlig var han bleven Præst og Ilistoriograph, og endnu i en kraftig Mandsalder blev han afskediget. Det hele Tidsrum er over tyve Aar. Men det stille og censformige Liv randt temmelig ubemærket hen, og denne Periode er endnu mere blottet for historiske Momenter end nogen af de foregaaende.

² Vit. Grund. P8 vers.: „Vult enim nos Plato, si quid adversi accideret, non nosmetipsos prosternere atque, ut pueri solent, cum offendunt in lapidem, procidentes circa id quod læsit, eiulando moram trahere, sed quod oportunissimum est adversus fortunæ ictus remedium, animum assuefacere, ut omissis lamentationibus præsto adsit ad sanandum et corrigendum, quod ægrotat”.

havde dediceret et Skrift til Vedel og senere brevvetlet med ham³, besøgte ham i denne hans Ydmygelses Tilstand og bevægedes over hans Ulykke. Men — allerede kort efter vendte en bedre Tid tilbage; Vedel erholdt Erstatning for sit Tab og gjenindsattes, forsaavidt det var muligt, i den Stilling, der var ham berøvet. Saaledes vidne eenstemmig hans Samtidige. De sige os dog hverken, ved hvem denne Opreisning blev given, eller hvori den egentlig bestod; de aabne os kun Veien til Gisinger og give os en Slags Ret til at vove os ind paa denne Vei⁴.

Det er da værd at bemærke, at der paa samme Tid, da denne Retfærdigheds eller Naades Handling skal have gjenopreist den fortrykte Mand, i Riget selv foregik en Forandring, hvis Virkninger udbredte sig til mange Sider. Regjeringsraadet havde allerede for et Par Aar siden ved Niels Kaas's Død tabt sit egentlige faste Holdningspunct, og kort efter besluttede det at forkorte Mindreaarighedstiden for den unge Konge⁵. Nu døde i Begyndelsen af dette Aar 1596 ogsaa Jörgen Rosenkrants, den sidste af de oprindelige Regjerings-

³ Möller Cimbr. lit. I. 583. M. Anders Jacobsen, en Præstesøn fra Skjærbek i det Törningelandske under Ribe Stift, studerede i mange Aar i Rostok, underholdt for en Deel ved et Stipendium af K. Frederik II. Muligt at Vedel som Hofprædikant har anbefalet ham til Kongen; thi under sit Ophold i Rostok udgav han et Skrift: *Oratio de traduce anjmæ ex Gen. II.*, som han dedicerede til Vedel. Fra 1590 til 1598 var han Præst i Trøbyborg. Möller nævner af ham en haandskreven Samling af 300 latinske Breve, hvoraf ogsaa nogle til Vedel, hvilke fordem ciedes af Præsten Wil. Fabricius i Loit; jeg har forgjeves søgt at komme paa Spor efter dem.

⁴ Anf. St. II. 905. *Æquo Noster aliquamdiu animo jarturam et harum toleravit dignitatum et Præposituræ, cujus mentionem in aliquot etiam Epistolis M. Andr. Scerbecicii, Parochi Scerbecensis Præpositique Guiddingensis* (dette blev han nemlig efter sin Faders Død) *ad Johannem germanum* (Læge i Lübek) *offendi à vexatōis, in quibus huic An. 1596 Vellejum aliquot provincialium excessuum causa Præposituræ dignitate, suffecto in locum ejus Nicol. Kragio, misere deturbatum, ac encomio suo spoliatum Ripis obambulare, significabat. Non multo post tamen dignitatibus, eodem Scerbecio teste, restitutus pristinis, de æmulis suis, sicut Epitaphii etiam docet inscriptio, triumphavit.* Epitaphiet er, som bekjendt, af Vedels ældste Søn, Søren Andersen, og vi have saaledes to directe Vidnesbyrd af allerstørste Vægt, det ene endog offentlig udtalt, for, at Vedel igjen strax efter fik Opreisning for sit Tab. Flere indirecte kunde vel opvises.

⁵ Det Væklende i Regjeringsraadet efter Kaas's Død kommer paa flere Maader tilsync. Det er vist nok, hvad Schlegel (*Slang. I. 166*) gjør opmærksom paa, at Kaas som Regjeringsraad fik en Efterfølger i Jacob Seefeld; man finder hans Underskrift som saadan (med egen Haand) under et Kongebrev af 10 Juni 1596: *Dan. Mag. V. 153*. Men allerede i Aaret 1595 var det besluttet at forkorte Kongens Mindreaarigheds-Tid (*Schlegel I. 70*), og ni Dage efter det af Seefeld undertegnede Brev finde vi atter en Forandring i Regjeringsraadet, hvorved han er udtraadt, og de af den unge, endnu ikke kronede Konge designerede høie Embedsmænd, Hofmesteren Christoph. Walkendorf og Cantsleren Chr. Friis, indtage de første Pladser foran Steen Brahe og Mand. Parsberg: *N. Dan. Mag. I. 177*.

raader⁶, og tre Dage efter hans Död gik den udvalgte Konge over i sit tyvende Aar. Snart udövede han i enkelte Sager den kongelige Myndighed: han besatte Peder Oxes i saa mange Aar ledige Plads med Christopher Walkendorf og Niels Kaas's med Christian Friis. Endelig undertegnede han sin Haandfæstning, og i Slutningen af August lod han sig krone⁷. Det er Alverden bekjendt, hvorledes Christian den Fjerdes Opmærksomhed strakte sig til de mindste Ting. Vilde det da være besynderligt, om han, mindet af sin Moder eller af den gamle Beate Bilde⁸ om Udgiveren af den danske Saxo og de herlige danske Viser, havde rakt sin Haand til denne fortjente Mand og opreist ham fra Fornedrelsen? Hvem mægtede vel at gjöre dette uden Kongen selv? — Men hvori nu den givne Erstatning bestod, er atter vanskeligt at sige. Prælaturet fik Anders Vedel aldrig mere⁹, og der kan altsaa vel egentlig kun tænkes paa en Æresopreisning. Kong Christian, der höiligen yndede de historiske Videnskaber¹⁰, kunde ved paany at indsætte ham i Historiographens Embede ved Siden af Niels Krag skabe tvende Kongelige Historieskrivere, hvoraf den ene skrev paa Dansk, den anden paa Latin. Exemplet var i al Fald forhen givet, og Vedel vilde derefter have staaet i samme Forhold til Krag, som han tidligere havde staaet i til Svaning. Det være nu, som det vil, saa blev dog Vedel lige til sin Dödsdag anset for Kongelig Historiograph¹¹, og der fattes ikke Beviser paa hans person-

⁶ Hegel. Cal. ad 9 April 1596: *Jörgen Rosenkrants döde paa Langfredag*. Hans Ligprædiken af Jens Gjødesen.

⁷ Man ville erindre sig for Tidsfølgens Skyld Herredagen i Kjöbenhavn d. 10 Juni og Rigsraadets Supplering, Haandfæstningen d. 7 August og Kroningen d. 29 August.

⁸ T. Brah. Astron. inst. mech. (1598) F vers. viser, at Beate Bilde endnu paa denne Tid (1596) levede, i en Alder af henved 70 Aar. Hendes Forbindelser med Vedel ere oftere omtalte, navnlig hvad Udgaven af de danske Viser angaaer.

⁹ Möller II. 905, Pontop. Ann. III. 703, Zwerg. S. 490, Progr. fra Ribe 1824 S. 82 og fl. antage, at Vedel igjen fik sit Prælat. Prof. Thorup har ogsaa havt den Godhed at meddele mig, at den i disse Sager saa kyndige David Grönlund har i et Explr. af Rip. Cimbr., der tilhörer Rihe Cathedralskoles Bibliothek, under Overskriften: „*Nomina Decanorum mihi visa*“, anført: „*M. Andr. Sev. Velleius, Emeritus resignavit 1604*“, og at Grönlund ikke har fundet Venusinus i Besiddelse af Decanetet för 1605. Det forholder sig alligevel ikke saaledes. Listerne hos Terpager p. 144, 152 stemme fuldkommen med andre utvivlsomme Vidnesbyrd, som nedenfor skulle anføres.

¹⁰ Vedel Simonsen om Nationalhist. Kild. S. 111–116 har udförlig viist, hvor overordentlig meget Christian IV gjorde for Historien. Jeg seer deraf ogsaa, at den Opfordring, som allerede för Vedels Afskedigelse udgik 1594 til Lærde og Adelsmænd om at indsende historiske Actstykker til Krag, endnu bevares blandt MSS. Bibl. Reg. No. 2445. 4to.

¹¹ Insc. Rip. p. 23, 53. Dog bör jeg bemærke, at han ogsaa her kaldes Decanus, hvad han ikke

lige Hengivenhed for den unge Konge. Det maatte vel omtrent have været paa denne Tid, at han ved Synet af Kongens Billed udtrykte sine Følelser i et lidet latinsk Digt. »Hvi tegner man Kongens Ansigt? sagde han; nei, lader os beskue Kongens Hjerte; i Hjertets Grund staaer et Altar helliget den almægtige Gud¹²!»

Men havde Vedel saaledes atter faaet Historiographens Navn tilbage, hvad var vel saa derved vundet, naar han ikke kunde gjøre Historiographens Gavn, fordi Midlerne dertil vare ham berövede, og heller ikke kunde nyde Historiographens Lön, fordi ogsaa denne var given hans lykkeligere Collega? Men ogsaa i denne Henseende blev hans Skjæbne taaleligere, end den i Begyndelsen syntes at ville blive. Vedel opgav ikke sine historiske Studier; han var endnu ikke forladt af Midler til at fortsætte dem. En stor Deel af sine Samlinger havde han beholdt, rimeligviis fordi Krag ikke havde önsket dem¹³; det Vigtigste af det, som han havde afleveret, eiede han deels i Afskrifter, deels i sine ufuldendte Udarbejdelser, der ikke bleve ham berövede, og endelig havde han tilbage alle sine trykte Böger, hvis Værdie han selv anslog saa höit¹⁴. Efterhaanden som Ro og Tilfredshed aflöste Sorgens Dage, forögede han disse Samlinger og vedblev lige til sine sidste Aar at erhverve sig baade Haandskrifter og Böger, forsaavidt Leiligheden tilböd sig, og hans formindskede Indtægter tillode det¹⁵.

engang efter Grönlunds nysanföerte Mening dengang var. Men Regjeringens Fordring paa hans efterladte Documenter vilde dog ikke kunne lade sig retfærdiggjøre, hvis han ikke dengang var erkjendt som Historiograph.

¹² MSS. Vellej. Bib. U. II. no. 121. 4to findes et Octavblad, som under Overskriften *In effigiem Regis Christiani IIII* har et Digt i sex Linier, skrevne af Vedel og fulde af Rettelser, hvoraf dog fölgende er bleven Resultatet:

Quid faciem indigitas? Cor specta, ubi condita in imis
Summo stat libris Ara sacra Deo.
Hæc forma est hominis, quam nec mihi pingere Apelles,
Fingere in ære tuo nec Polyclete vales.
Hæc quoque post obitum } faciet nos vivere in ævum,
 } nullum non vivat in ævum,
Et statuat reducem me quoque seque Deo.

¹³ Da Vedels Indberetning om Afleveringen endnu er til, skjönt rigtignok saa vidtlöftig og uinteressant, at jeg ikke vovede at lade den heelt afstrykke, saa maatte man ved at sammenholde denne med *Promus Condus* kunne komme til et omtrentligt Begreb om, hvormeget Vedel endnu beholdt. Jeg vil blot sige, at det var et temmelig stort Antal af Numere:

¹⁴ *Mit Liberi har ikke sin Lige* o. s. v. See ovenf. S. 207. Man ville ogsaa crindre hans Yttringer i Brevene til Parsberg og Friis om at lade sine Documenter udskrive för Afleveringen, og om de trykte Böger som Kilderne til de vigtigste Actstykker, han eiede.

¹⁵ Blandt MSS. Vellej. B. U. II. findes sex löse Folioblade, med den Overskrift: *Ex reliquiis Vellejanis*, indeholdende en Fortegnelse over en stor Deel historiske Haandskrifter. Jeg skuldé troe, at denne

Vedels Forraad af historiske Actstykker var saaledes endnu ikke ganske ubetydeligt, og da han fremdeles betragtedes som Historiograph, ansaae Staten sig som Medeier eller første Eier deraf¹⁶.

Det tabte Prælatur kunde derimod ikke erstattes Vedel ved et Navn; men naar Æren er reddet, saa er Alt reddet, og de nödvendige Midler til at leve med sin Familie synes han dog ikke at have savnet. Nogen Formue maatte han vistnok have erholdt ved sin Svigerfaders Död, og da han som Canik havde oplevet efterhaaden sex Vacancer, saa kan man ikke tvivle paa, at hans Canonicat, som han altid beholdt, nu maatte være eet af de meest indbringende¹⁷. I Anciennetet var han nu omtrent den fjerde i Canikernes Række, idet kun Cantoren Christen Lange, Biskop Jacob Madsen Veile og Jacob Wind vare ældre end han, og det lod sig vel tænke, at den fuldstændige Erstatning, som hans Samtidige paastode, at han havde faaet, netop bestod i Forlehnningen med eller Optionen af et rigere Canonicat. Det sidst ledige af disse var hans Svigerfaders, Hans Laugesens¹⁸.

Saaledes var Vedels Stilling efter den haarde Ydmygelse, han havde lidt. Han havde under sin Lykkes Skibbrud dog endnu bevaret Midler baade til at dyrke sin Videnskab og tilbringe uden Sorger Resten af sine Dage. Disse kunde blive mange: han var endnu kun fire og halvtredsindstyve Aar gammel.

er skrevet efter Vedels Död, og at den altsaa viser os, hvad han dengang eiede. Paa denne Liste, hvörom nedenfor videre skal tales, findes ogsaa meget, der hverken nævnes i Promus Condus eller i hiin Indberetning, og vel altsaa i en senere Tid er samlet. — At han vedblev at kjöbe trykte Böger, skal man faae et fuldkommen afgjörende Beviis for paa sit Sted.

¹⁶ Werlauff hist. Eft. om d. St. K. Bibl. S. 15. not. 1. Den 8 Octbr. 1617 udgik Kongelig Befaling om at indsende Vedels historiske Documenter. Dette viser, at han fremdeles eiede saadanne, og synes tillige at vise, at han endnu ved sin Död ansaaes for Kongelig Historiograph. I modsat Fald var det dog noget stærkt af Regjeringen at bemægtige sig en privat Mands Esterladenskab.

¹⁷ At Hans Laugesens Familie var formuende, er forhen bemærket. Man skulde næsten troe, at Vedels Illustru selv havde en særlig Formue, efter hendes Yttringer i et Brev til hendes ældste Sön: Dan. Mag. T. R. I. 46. — Siden Hans Thomesen vare nemlig følgende Caniker bortdöde: Thom. Knudsen 1581, Jens Cantzler 1581, Casp. Mule 1581, Hans Svaning 1584, Frants Berg 1591 og tilsidst Hans Laugesen 1594. See ovenf. S. 144. Forsaavidt nu ikke nogen Anden maatte have havt bestemt Exspectance paa et eller andet af disse Præbender, kunde de ældre Caniker optere, og dersom det Canonicat, som Vedel havde faaet efter Hans Thomesen, ikke var bedre end de senere ledige, er det jo rimeligt, at han virkelig har opteret.

¹⁸ Regist. ov. a. L. No. 8 fol. 111 a-b (medd. af Hr. Kall-Rasmussen) viser, at Hans Laugesen fra først af havde faaet det ved Grundets Död 1565 ledig blevene Canonicat. Men om det netop har været det samme, som han ved sin Död havde i Besiddelse, lader sig deraf ifölge ovenanførte Grunde vel ikke slutte.

De kunde blive lykkelige for Fædrenelandet og for hans eget Huus: hist den unge og herlige Konge, her en Kreds af haabefulde Börn og en kjærlig Hustru.

II. Denne Hustru ærede sin Huusbond som sin Herre ogsaa i hans Svagheder. Hun deelte trolig Modgangens Dage med ham og littede ham fornemmelig i de senere Aar Omsorgen for deres mange Börn¹. Da Vedel skrev til Valdemar Parsberg: »jeg har Huset fuldt af smaae uforsørgede Börn"², var hans Sind nedtrykt ved Tanken derom, fordi han mistvivlede om at have Evne til deres Opdragelse; men Alting havde bedret sig, og Börnene bleve ham en Kilde til Opmuntring og Glæde. Hans ældste Datter Marine var allerede, hvad man kalder en fornuftig lille Pige; Anne, som var elleve Aar, og Else, som var et Aarstid yngre, vare endnu i den Alder, da Dukken fornöier³. Foruden disse tre Smaa piger var der födt Vedel sex Sønner. Den ældste, der efter gammel Skik i disse Lande havde faaet sin Farfaders Navn, havde vel som en niaarig Pebling nu alt i et Par Aar med sin Donat og Catechismus under Armen maattet vandre fra Liliebjerg et lidet Stykke opad Skolegaden til den gamle Gaard paa Hjørnet, hvor hans Fader og saa mange andre Lærde havde modtaget den første Indvielse i Videnskaberne⁴. Den anden Søn, der bar det fulde Navn efter sin Mormoders beröimte Fader Hans Tausen, var omtrent i den Alder, at han kunde begynde den samme Vandring. To Sønner vare döde i den første Ungdom, og de to yngste, Lauge og Hans, vare ganske smaae Börn, den sidste neppe Aar gammel⁵.

¹ Dan. Mag. T. R. I. 44 fgg. indeholder et Par Breve fra Mette Hansdatter til hendes ældste Søn. Disse Breve vise hende baade som den omhyggeligste Moder og som den frommeste Ægtefælle. Vedel blev med Alderen vanskelig: „han svarer mig icke altid saa lige" — skriver hun —; „Gud giffue en god tolmødig-hed". — Jeg har adskillige utrykte Breve fra Sören Andersen til hans Moder. De skulle senere blive omtalte, og de vise hende i samme Forhold.

² Brev til Parsb. ovenf. S. 206. ff.

³ Hegel. Cal. MS. 1583 d. 30 Juli: Marine, om hvem jeg forhen har talt og blot vil tilføie, at hun ogsaa kunde være opkaldt efter Vedels Svigermoder Marine Svaning: Insc. Rip. p. 56, 126. — 1585 d. 18 Mai: *peperit Metta M. Andreae filiolum*, d. e. Anne, maaskee opkaldt efter Vedels Pleiemoeder, Grundets Hustru: Simil. P3 vers. — 1586 d. 6 Aug.: *Metta M. Andreae peperit filiolum*, d. e. Else el. Citze, Sidsel.

⁴ Anf. St. ad 10 Jul. 1587: *Metta M. Andreae uxor peperit filiolum*, d. e. Sören Andersen. Mærkeligt, at Hegelund ikke anfører Navnene paa disse Börn eller senere har tilføiet disse Navne; ogsaa dette tyder paa et fremmed Forhold mellem ham og Vedel. Her volder det iøvrigt ingen Vanskelighed, da man af eksisterende Stamtavler, f. Ex. hos Zwerg. S. 494, 499, kan see eller beregne Födselsaaret for disse fire ældste Börn.

⁵ Hans Tausens Födselsaar og Födselsdag har jeg ikke kunnet finde; men da Stamtavlerne vise, at han var den anden Søn, og at foruden ham tvende Sønner vare födte mellem Sören Andersen og Lauge An-

Saaledes var Vedels huuslige Kreds. Han opdrog disse sine Børn med faderlig Alvor og under streng christelig Tugt; det blidere Element i Opdragelsen föiede Moderen til. Vedels dybe Religiösitet yttrede sig ogsaa her i Tidens Aand: de kirkelige Festdage maatte nöie tages iagt, og ligesom han selv i Fastetiden afholdt sig fra Kjödspiser⁶, saaledes pleiede han ogsaa paa Langfredag at lade sine Børn komme til sig i Studerekammeret, hvor han i christelig Nidkjerhed lod dem fornemme den hudflettede Frelasers Lidelser. Det var en Ytring af den stærke religiöse Fölelse, der overhovedet hörte Tidsalderen til, og Vedel troede derved at öve en christelig Pligt imod Gud og en christelig Velgjerning mod sine Børn⁷.

I en tæt Tilslutning til disse sine Nærmeste maatte Vedel söge Erstatning for, hvad han havde tabt ved mange Venners Bortgang og andres forandrede Sindelag. Hans Laugesens store Familie kunde vel tilbyde nogen adspredende Omgang; men de Svogerskaber, som Vedel havde fra sit förste Ægteskab, medförte ikke behagelige Forhold. Hans Svanings Söner kunde nemlig som beslægtede med den dræbte Raadmand Anders Sörensen neppø blive uden Deeltagelse i den fortrædelige Sag, som dette Drab foranledigede, og som vedvarede i hele fem Aar⁸, og midt under disse heftige Stridigheder blev een af dem selv erklæret fredlös for begaaet Mord. Ogsaa Anders Sörensens Sön faldt for Morderhaand⁹. Saaledes vare Datidens Sæder, og Regjeringen havde

dersen (födt 1592), af hvilke tvende den ældre uidentivt var födt d. 6 Januar 1590 (Hegel. Cal.): saa troer jeg, at man tör sætte Hans Tausens Födselsaar til Slutningen af 1588 eller de förste Dage af 1589. De to yngste Sönners Födselsdag har jeg ikke seet hos Hegelund; men man see Zwerg. S. 497, 498. Insc. Rip. p. 83.

⁶ Pont. Ann. eccl. D. III. 703. Thorups Progr. 1824 S. 83. Dette er en Anecdote, bevaret af Vedels Descender. Jfr. ogsaa Vedel Simonsen Elvedsgaards Hist. III. 65—66. 75.

⁷ Zwergius S. 490 fortæller dette efter en Meddelelse af Prof. Marc. Wöldike, „hvis Frue nedstammer af Mag. Anders Wedels Familie.“ — Wöldikes Kone var Ingeborg Wulf, en Datter af Jeremias Wulf, Sognepræst i Vedels Födeby; men hvorledes hun nedstammede fra Vedel, veed jeg ikke.

⁸ Thorups Progr. f. 1839 S. 16 fg. giver Efterretning om denne Anders Sörensen og hans Drab. Selv havde han begaaet et Mord i sit to og tyvende Aar; desuagtet blev han siden Raadmand og en meget anseet og rig Mand. Hans Datter Anne var Biskop Hegelunds tredje Kone, og i dennes Gaard skeete Ulykken d. 1 Mai 1598. Sagen blev först forligt ved Lelmsmanden Albert Scheels Mægling d. 22 Marts 1603. — Vedels endnu levende Svigermoder, Marine Hans Svanings, var Söster til den dræbte Anders Sörensen, og hendes Sön, Vedels Svoger M. Jacob Svaning, maatte optræde som Vidne i denne Sag.

⁹ Anf. St. S. 28—29. Med Hensyn til Vedel ville man erindre, at Curric. vit. p. 40 udtrykkelig siger, at Vedel stod i den nöieste Forbindelse med sin förste Kones Södskende, „saalænge han levede“.

længe forgjæves søgt at sætte Grændse for disse Voldsomheder¹⁰. Vedel kunde naturligviis ikke finde Tilfredsstillelse i Omgang med saadanne raae Mennesker. Af sine gamle Venner savnede han vistnok allermeest Hegelund. Denne var, efter en to Gange gjentagen Concurrence mellem dem, aldeles gaaet over paa Modstandernes Partie: han fik sin Søn anbragt hos Niels Krag som een af de denne tilstaaede Medhjælpere; han sendte Krag, hvad han kunde tilveiebringe af historiske Haandskrifter; han besøgte Krag, ja boede maaskee endog hos denne, naar han kom til Kjöbenhavn¹¹. Overhovedet havde Vedel i de første Aar efter sit Fald neppe nogen oprigtig Ven om sig i Ribe, og det var først nogle Aar senere, at en yngre Slægt ved Familiebaand sluttede sig til hans Huus, først den unge Ægidius Lauridsen og siden M. Poul Ostrup, der aflöste denne som Rector ved Skolen¹². Den eneste Ven, med hvem Vedel i denne Tid maaskee kunde have gjenkaldt Erindringen om de svundne lykkeligere Dage, var Albert Friis, der atter fulgte Valdemar Parsberg som Lehnsmand paa Riberhuus. Men den fornemme Adelsmand og Rigsraad kunde dog ikke udfylde Savnet af Venner, der i lige Stilling havde samme videnskabelige Interesser¹³.

¹⁰ Allerede K. Frederik I paalagde Rigsraadet 1531 at sætte en Grændse for de hyppige Mord, og „tha tycktis Dan. R. R. gott werre, at ther om giöres en aluorligh skick wdj förste tilkomnedes herredag“: Ny D. Mag. VI. 122, 132. Men der skeete dog intet, og endnu 60 Aar efter kjendte den lovlærde Cantsler Niels Kaas, som bekjendt, intet Lovsted, hvorefter en Adelsmand, der hug Haanden af en anden, kunde straffes. Lignende Mordsager fra samme Aarhundrede, see f. E. Dan. Mag. III. 318, 366. IV. 243, 337. Ny D. Mag. II. 347. IV. 155—57. Paa Vedels Tid greb man i tvivlsomme Mordsager endnu stundom til en Slags Ordal: Ny Dan. Mag. VI. 170. Om den egentlige Rettergang derved gives dog Oplysninger i „Danmarks Rigens Ret“: D. M. T. R. I. 187, 188 og Rosenvinges Anmærkn. S. 208—209.

¹¹ Hegel. Cal. MS. ad 2 Jul. 1596: *Johannes Petri Hegelund filius meus primo receptus inter victores D. D. Nicolai Cragii*. Ad 7 Febr. 1597: *Met Maths aff Kjöbenhaffn scripsi D. D. Nicolao Cragio, misique historiam Suenonis Agonis*. Ad 2 Octbr. 1599: *Gaffue wi os paa veien til Kiöbenhaffn til Herredage*; d. 14 hos D. D. Nic. Cragium. Krag havde som Historiograph faaet Tilladelse til at antage sig tvende Amanuenses, som Kongen lönnede med 100 Rigsdaler: Nycr. om Histor. S. 72. Det samme havde Vedel anseet for nödvendigt for sig, men ikke erholdt. Hvitfeld havde ogsaa en Medhjælper i den bekjendte Jens Mortensen, foruden at han benyttede Andre: jfr. Dan. Mag. II. 3 Not. b.

¹² Disse Mænd bleve nemlig Vedels Svigersønner, og hans Dötre bleve meget tidlig gifte. Marine var neppe een Maaned over sexten Aar, da hun 1599 ægtede Ægidius Lauridsen, ifølge det Brudstykke af dødens Levnet, som er opbeværet af Thura Valv. schol. ap. MS. Men videre derom nedenfor.

¹³ Terpag. Rip. Cimbr. p. 582. Thorups Progr. 1835 S. 50. Da nemlig Vald. Parsberg til Jernit 1597 blev forflyttet som Hövedsmand til Skanderborg, saa kom Alb. Friis til Haraldskjær tilbage fra Vestervig Kloster, og var nu igjen lige til sin Död 1601 Lehnsmand paa Riberhuus. Efter ham fulgte Alb. Scheel til Fusingöe.

Saadanne Venner maatte Vedel søge udenfor sit Hjem, og det eneste Forbindelsesmiddel med disse blev da en lærd og venskabelig Brevvexling. De politiske Forhold mellem det danske og det engelske Hof gave dengang hyppig Anledning til, at engelske Gesandter og Lærde kom til Danmark¹⁴, og disse bleve derved mere opmærksomme paa den danske og norske Historie, der kaster saa meget Lys over den engelske. Saaledes var Daniel Rogers tidligere bleven bekendt med Vedel eller med hans Skrifter¹⁵. Paa den anden Side besøgte unge danske Studerende oftere end hidtil de engelske Universiteter, der havde berømte Lærere. Lauge Christiansen, hvem Vedel for fem Aar siden havde givet Synningii Tale til Medgift, da han forlod Ribe Skole, studerede nu 1596 i Oxford¹⁶. Rogers eller Lauge havde formodentlig talt til den berømte Historie-skriver William Camden, der for et Par Aar siden var bleven Rector ved Skolen i Westminster¹⁷, om Vedels ualmindelige Kundskaber i Nordens gamle Historie, og paa Grund deraf havde Camden i sin Britania hæderlig nævnet Vedels Navn¹⁸. Deels af Glæde over denne Anerkjendelse, deels efter Opfordringer af Lauge begyndte Vedel samme Aar en Brevvexling med denne lærde Englænder.

¹⁴ Saaledes i Aaret 1580 Joh. Rogers, der bragte K. Frederik II Høsebaands-Ordren: Ny Dan. Mag. IV. 199, 209, 250; 1588 Dan. Rogers, for at bevidne Elisabeths Deeltagelse efter K. Frederik II's Død: Pontan. ap. Westph. II. col. 1229; 1591 Christoph. Parkins, ligeledes Baron Zouche: N. D. M. IV. 175, 181, 191 fgg. Til samme Tid vare ogsaa af bekendte Grunde de skotske Gesandtskaber hyppige: Lord Baroch, Pet. Young, Will. Stuart, Lord Keith o. s. v.

¹⁵ T. Brahei ep. ad Casp. Peuc. (Res. Insc. Hafn.) p. 409 viser os, at Dan. Rogers besøgte T. Brahe, og det er da rimeligt, at han igjennem denne har gjort Bekjendtskabet med Vedel, som vi strax skulle see.

¹⁶ Der kan ikke være nogen Tvivl om, at den i Brevet til Camden omtalte Lugonius (læs Lagonius), som Vedel kalder sin „popularis et affinis“, maa være den unge Lauge Christiansen, hvem Vedel havde dediceret sin Udgave af Synningii Oratio (see ovenf. S. 180); thi af hans Theses philosophicæ (Oxon. 1597), seer man, at han netop paa denne Tid opholdt sig i England.

¹⁷ Th. Smith vit. Camd. p. XVIII: Mortuo viro doctiss. Edwardo Granto, qui regiam scholam Westmonasteriensem diu rexerat, mense Martio 1593 in ejus locum successit Camdenus. I Aaret 1597 blev han Vaaben-Konge, „mortuo Rich. Leigho, Rege Armorum titulo Clarentio“. Ibid. p. XX.

¹⁸ W. Camd. Britan. transl. by Edm. Gibson Tom. I, Introduct. col. CCV; *What the original of the Danes was, themselves are in a great measure ignorant. Danus the giant, son of Humblus, is long since discarded by Antiquaries, together with Goropius's derivation from a henne. Andreas Velleius, a Dane and a very learned man, fetches it from the Dahi a people of Scythia, and Marc, which does not signify bounds but a cotrey.* Derefter omtales Jon. Jac. Venusinus og hans Mening, at Navnet allerede ligger i Pomp. Melas Sinus Codanus og Codanonia, hvilket Camden kalder „a very curious discovery“. Det maa være disse faa Ord, der have glædet Vedel saa meget. I det mindste har jeg ikke seet andet om ham i Camdens Britania end dette.

Det første Brev var af den sextende October¹⁹. Efter deri at have beklaget den fortreffelige Rogers's Død, meddeelte han Camden, at han ved Læsningen af hans Britania havde gjort nogle Bemærkninger, som han næste Foraar skulde tilsende ham, eftersom han desværre ikke kunde følge sin Lyst til sely at besøge England; dernæst bad han Camden at sende sig et Exemplar af hans Skrift over Örkenöerne, hvis Historie han ogsaa selv havde forfattet efter norske Kilder; han sluttede endelig med den löst henkastede Ytring, at han og Camden i Forening burde skrive en Historie af England, hvilken han da meente at skulle overgaae alt, hvad der hidtil var leveret til noget andet Riges Historie i Europa. Den saaledes indledede Forbindelse med Camden vedligeholdte Vedel næsten lige til sin Död²⁰.

En anden endnu mere berömt Correspondent fik Vedel i Tyge Brahe. Denne holdt sig ikke længe i Fædrenelandet efter Vedels Fald. Den Misfornöielse, som Brahe allerede længe havde fölt, blev forstærket deels ved flere ubehagelige Processer, deels ved den Unaade, hvori han vistnok ikke ganske uden egen Bröde var kommen hos den unge Konge²¹. Brahe forlod Uranien-

¹⁹ Dette Brev, hvorpaa Conf. Werlauff har henledet min Opmærksomhed, findes i Gu. Camdens et illustr. viror. ad Camd. epp. ed. Th. Smith. Lond. 1691. 4to. p. 59—60, og lyder saaledes:

Andreas Velleius G. Camdeno S. Popularis et affinis meus Lugonius Rip., mi Camdene, aliquot suis literis me ursit, ut tibi scriberem. At quid noto ignote? Notum te mihi tua Britannia, tibi quid me faciat, pene ignoro, nisi quod in illa mei nominis reperiam mentionem honorificam. Credo optimi viri Danielis Rogersii relatu. Doleo parcas Angliæ eum diutius invidisse. Legi atque relegi tuam Britanniam, et ut te nihil celem, notavi in ea quædam. Missem jam ad te quæsitæ non pauca; sed veniam prius impetrare fas; ferenda tamen ventis et undis primo vere ad te committam. Id te avere pro tua humanitate autumo. Si volis possem, alloquerer coram. Quis novit? Erit forte occasio tui ad nos publico nomine legandi: sin secus, scriptio adimpleto. Tenuit me multis annis terræ vestræ desiderium. Impedit ætas, quod suadet antiquarius. Facis in Britannia vestra mentionem Comitum Orcadicorum et Monaviæ: obsecro ejus exemplum communicas. Habeo eorum telam prolixiorum tua, ex Noragica historia translata. Scribendo tui crescit desiderium: cogito si nos binos Collegas haberet Anglia, haberet brevi historiam suam nova methodo, quam reperi, absolutam, cui nullum Europæ regnum parem: sed quo amens provehor? Vale, vale, vale, mi Camdene, et ignosce audacis ferventi. Ripis Phundusiorum 17 Kal. Noobr. 1596. Andreas Velleius.

²⁰ Endnu otte Maanedér før sin Död skrev Vedel et Brev til Camden, hvormed nedenfor paa sit Sted skal blive talt.

²¹ De første Spor af T. Brahes Misfornöielse 1591: ovenf. S. 195 not. 20. Derefter fulgte nogle for ham ubehagelige Processer 1591—92, og de Irettesættelser, som han paadrog sig, fordi han lod Capellet i Roeskilde forfalde 1593—94, saa at han igjen efter Kaas's Död tænkte paa at forlade Danmark: Dan. Mag. II. 271—79. 281—84. Dog blev der endnu 1595, da hans store Globus var færdig, slaæet en Skuepenge til Ære for ham: Ibid. S. 161, 167. Men da Aaret efter Jürgen Rosenkrants var död, da den fortrædelige Procces med Gell. Sascerides begyndte, og da hans i samme Aar 1596 udgivne Breve havde paadraget ham Kongens Unaade: saa faldt alle

borg og gik til Kjøbenhavn; da han ogsaa der blev forfulgt, sagde han 1597 Danmark Farvel og begav sig over Rostok og Vandsbek til Wittenberg. Herhen tilskrev Vedel ham et Brev 1598, gav ham Efterretninger om sin Stilling og udbad sig lignende om hans²². Da derfor Brahe endelig paa Slottet Benach havde fundet et blivende Sted, sendte han den attende September i det følgende Aar 1599 en udførlig Skrivelse til Vedel, hvori han historisk fortalte ham, af hvilke Grunde han havde forladt sit Fædreland, og hvorledes han af Fremmede var bleven modtaget. »Alt dette», sagde han slutteligen til Vedel, »maa Du indføre i Din Historie til Erindring for Efterkommerne»²³.

III. Brahe troede altsaa at vide, at denne Historie endnu ikke var opgivet, og deri feilede han ikke. Vedel samlede som forhen, arbejdede som forhen¹, og gjemte fremdeles sine Arbejder i Studerekammeret.

En literair Samler af den rette Slags vil aldrig ophøre med sin Gjerning, og Vedel havde end ikke i hine kummerfulde Dage, da han berövedes sine kjæreste Skatte, kunnet opgive Tanken om at forskaffe sig andre. Han tog Afskrifter af det, som han mistede², og han forögede efterhaanden, hvad han beholdt. Hvorfra han hentede disse nye Samlinger, kunne vi ikke sige; men naar vi i hans sidste Aar finde ham i Besiddelse af mange Haandskrifter, som hverken vare

hans Fjender over ham. — Med Hensyn til, at Thom. Finkes Had til Brahe ofte ansees foranlediget ved Brahes Opfindelse af meget anseete Lægmidler, skal jeg dog bemærke, at der i den officielle Pharmacopoea af 1658 findes flere Elixirer af Brahe: Thom. Barthol. dispensator. Hafn. p. 254, 255. Jfr. Barth. Cist. Med. p. 89, 96, hvor der omtales en Pest-Elixir og et Universalmiddel af Brahe. En anden Pest-Elixir af Henr. Moynichen omtales i Epistt. med. Centur. I. p. 535. Men den samme som Brahes?

²² I Beg. af 1597 seilede Brahe fra Danmark (Dan. Mag. II. 330 not.); i Juni var han i Rostok, i October paa Vandsbek Slot. Et Exemplar af hans her færdig trykte Astronomiæ instaur. mechanica sendte han eller vilde han sende til Storhert. Ferdinand af Medici, og dette selvsamme Exemplar med hans egenhændige Tilskrift findes nu paa det St. Kgl. Bibliothek. Næste Aar 1598 gik han til Wittenberg, hvor han boede hos Prof. Jo. Jessenius a Jessen. Og her var det, at han modtog et Brev fra Vedel; Dän. Bibl. III. 178.

²³ T. Brahes Epist. ad Andr. Vellejum de statu suo post discessum ex patria: anf. St. p. 177—192. Et Explr. deraf, confereret af Langebek med MS., bevares blandt Hjelmsjærniana. Efter at have fortalt sin Skjæbne siger Brahe S. 188: Tu hinc compendiolum et summam quandam excerpte et in annales sive fastos tuos infer, memoriæ causa ad posteros. Og saaledes flere Antydninger af, at Vedel endnu var beskjeftiget med sit historiske Værk.

¹ Br. t. Parsb. ovenf. S. 207 not. 5 viser afgjørende det samme (*„skal mit arbeid vel i sin tid vduise“*), og at det selv i det meest smertefulde Öieblik var Vedels bestemte Beslutning at fuldende sit store Værk.

² Anf. St. *„at ieg efterhaanden kan lade vdscriffue“* &c.

opførte i hans tidligere Catalog³ eller paa Listen over hans Aflevering, saa synes det utvivlsomt, at han maa have erhvervet sig disse i sine sidste Aar. Men Vedel efterlod sig en ikke ubetydelig Samling af Actstykker og Haandskrifter, som formodentlig efter hans Død blev ordnet i sex Afdelinger⁴. Den første indbefattede danske Bidrag til Danmarks Historie, de fleste henhørende til den nyere Tid⁵, den anden latinske Bidrag til Danmarks Historie, især mange til Kirkehistorien, og en af Vedel selv forfattet Udsigt over den svenske Krig⁶. Den tredje Afdeling bestod af Haandskrifter til Norges Historie, og blandt dem var ikke alene en Codex af den saakaldte Islevs Krønike, men ogsaa Specialhistorier af flere norske Konger, samt den norske Hirdskraa⁷; den fjerde bestod af svenske Skrifter, saasom Olai Petri og Erics Krøniker, og Adskilligt til den nyere svenske Historie⁸. Den femte Afdeling omfattede meest Brevskaber til Danmarks Historie

³ Jeg kan desværre ikke forelægge Læseren Beviset for den store Overeensstemmelse mellem Prom. Cond. og den Liste, som Vedel lod følge med sin første Aflevering til Parsberg, fordi jeg ikke ovenfor turde lade dette Actstykke, der er temmelig vidtløftigt, uden videre at interessere, aftrykke; men det er vist, at de allerfleste af de der anførte Skrifter findes i Prom. Cond., navnlig under Overskrifterne Paralipomena Chronicorum, Fragmenta historiae Danicae, Tutum Vallum, Literæ og Collecta. Vistnok nævnes der meget mere i Prom. Cond. end i Vedels Indberetning om Afleveringen; men hans Ed giver os Sikkerhed for, at dette ikke var bleven skjult.

⁴ „Ex reliquiis Vellejanis” MS. er, som tidligere bemærket, Overskriften til sex løse Folioblade, der bevares paa Universitetsbibliotheket. Jeg skulde være meget tilbøielig til at antage dem for en efter Vedels Død affattet ordnet Fortegnelse over de Sager, der efter Kongelig Befaling bleve udtagne af hans Dødsbo og overgivne til Universitetsbibliotheket; thi denne Fortegnelse har classificeret Documenterne i sex Afdelinger, men hvert enkelt Stykke har derunder sit eget Numer, der synes at være Löbenumere, under hvilke de alle tidligere havde været opskrevne, ikke i den bedste Orden. Ogsaa af disse Blade har jeg taget mig en Afskrift; men jeg tør vel ikke meddele uden enkelte mærkværdigere Dele deraf.

⁵ I første Afdeling: *Varia impressa Germanice de Christiano II. Chronologia Regum Danicæ a Danusque ad Christianum IV in fol. Chronologiæ Danicæ opus novum ms. in fol. ab an. 1380 ad 1590. Frederici II begravelse med Adelens Artikler frengiffne udi Begravelsen och Svar derpaa af Raadett.*

⁶ I anden Afd. *Collectanea quædam historiae ecclesiasticæ Danicæ, lat. in 4to. De situ civitatis Roschildensis, en Pergamentsbog, ms. in fol. Chronica Pontificum Lundensis Ecclesiæ in 4to. Series rerum bello Suetico gestarum ab Andrea Vell. concinnata in 4to &c.*

⁷ I tredje Afd.: *Hogen Sværrisöns oc Hogen Hogenssöns Historia. Danice et Lat. ms. in fol. Norske Chronike ms. paa Danske in fol. Biscop Isleffs. Sturlaug Ingelssöns Historia eller Fabel in 4to Danice. Den Norske Hirdskraa eller Gaards-Rett in 4to Danice. Nogle gamle Pergamentsblader, som siunes at henhøre till den Norske Historia in 4to &c.*

⁸ I fjerde Afd.: *Kurtse Chronica Regum Suetiæ in 4to Germ. Historia Regum Suetiæ, scripta ab Olao Petri in fol. Practica Regis Johannis contra fratrem et Regem Danicæ, 2 Arck ms. Super primatia Suetiæ confirmatio Innocentii ad Andream Archiepiscopum. Chronicon Sueticum D. Erics &c.*

især paa Christian den Andens og Syvaarskrigens Tid⁹, og den sjette endelig Bøger og Haandskrifter angaaende Holsten og fremmede Lande, der stode i Beröring med Danmark¹⁰. Noget af dette havde vistnok allerede henhört til Vedels ældre Samlinger, som ikke alle bleve ham berövede; men paa den anden Side eiede han og maa have skaffet sig i en senere Tid enkelte vigtige Stykker, som end ikke findes opførte paa den her omtalte Fortegnelse, navnlig en Samling af Kongernes Haandfæstninger¹¹. Ja han havde maaskee ikke lidet mere, end disse sex Afdelinger indeholde; thi det synes kun at være et Tilfælde, at netop Fortegnelsen over disse er bleven bevaret.

Vilde nemlig Vedel fremdeles arbeide paa sin Historie, saa maatte han ogsaa fremdeles samle Bidrag dertil, og i selve Krag's Skjæbne laa der en stærk Opfordring for ham til at fortsætte, hvad han havde begyndt. Denne höitbegaavede Mands Talenter bleve ogsaa efter hans Udnævnelse til Historiograph saa meget benyttede i andre Retninger, at Vedel let maatte kunne forudsee, hvorledes det vilde gaae med hans Historie. Krag forsömte sine Forelæsninger for at arbeide paa Historien, og hans Colleger maatte efter Kongens Befaling læse for ham¹²; men Kongen selv rev ham idelig bort fra Studerekammeret, sendte ham 1597 til Polen, 1598 og 1599 til England, 1600 til Congressen i Embden, 1601 atter til Polen¹³, og da Krag endelig, efter at have beklædt Universitetets

⁹ I femte Afd.: *Literæ et Actiones variæ ad tempora Christiani captivi in sol. Variæ literæ signatæ no. 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51 (!)*. Karsten Rodis Bestilling de foedere inter Daniam et Suctiam &c.

¹⁰ I sjette Afd., som har Overskriften „Exotica“: *Chronica Holsatica ms. Germanica in 4to. Annales Fresorum, Eiderstadensium, Ditmarsorum, German. in 4to. Fire Arch gammel Pergament ms. in sol. Iter legationis Danicæ in Russiam, scriptum a Jo. Magno. in fol. Oratio D. Nicolai Theophili ad regem Scotia de Orcadibus repetitis. Petita regis Scotiæ in nuptiis contrahendis cum Anna filia Frederici II et Responsio Proregum, et dos designanda Regina in Scotia &c.*

¹¹ MSS. Vellejan. Bibl. Reg. no. 2443 4to er et betydeligt Bind af over 130 beskrevne Blade, deelt i tvende Partes, indeholdende fornemmelig Haandfæstninger, dog ogsaa andre Actstykker, hvoriblandt f. E. det af Historikerne saa meget omtvistede Document eller Udkast, der læses hos Hvitf. IV. 575 (4to). Jfr. Treschow i N. D. M. III. 88. Jahns Unionshist. S. 169 not. 1. Ved Enden af dette Actstykke er skrevet: *Dette er gjort aff Drotningh Margretis raud och alle try Rigers, och stadfeste vdi Konningh Eriches tiid, som forskreffued stunder*“. Det hele Bind kunde endnu fortjene at benyttes. Jeg har forresten en Formodning om, at det tidligere har tilhört Svaning.

¹² *Annal. Christ. III. Præf. Gram. p. 11—12.* Det var allerede d. 16 Octbr. 1595, at Kongen ved et Brev fra Aarhus befalede, at en anden Professor skulde læse for ham, quoties vel abesset, vel aliis negotiis distineretur, til stor Misfornöielse for hans Colleger, af hvilke endog Ivar Stub vilde klage til Rigsraadet.

¹³ Schlegels *Slange II. 266—67, 287, 290—91, 301*, hvor man vil finde Anledningen til disse Forhandlinger historisk fremstillet og Grams Oplysninger om Krag's Deeltagelse benyttede.

Rectorat, erholdt det rige og hæderfulde Embede som Forstander for Sorøe Skole, for dog engang i Rolighed at kunne hengive sig til sin Historie, saa døde han strax efter i Aaret 1602, uden at have udgivet det allermindste af sit iøvrigt vel begyndte Arbeide¹⁴. Ligesaa lidet kunde Vedel vente af Jonas Jacobsen Venusinus, der fik Krag's Historieskriver-Embede og dets Løn Decanatet i Ribe; thi han var en Olding, og han havde desuden altid beskjeftiget sig mere med Antiquiteter end med Historie¹⁵. Meget snarere kunde Hvitfelds Bestræbelser komme Vedels iveien. Det første Bind af dennes Krønike eller Christian den Tredies Historie var allerede udkommet i Vedels Ulykkes Aar; Frederik den Førstes og Christian den Andens fulgte derpaa 1597, Kong Hans's og Christian den Førstes 1599. Saaledes var de oldenborgske Kongers Krønike sluttet, og da Hvitfeld ved samme Tid trak sig tilbage i Rolighed paa Draxholm Slot, fuldendte han, vistnok under stærk Benyttelse af sine Forgjængere, paa fire Aar hele Historien fra Kong Dan til Oldenborgernes Thronbestigelse og föiede endnu dertil sin saakaldte Bispekrønike¹⁶. Men Vedel kunde dog ikke ansee sit Arbeide

¹⁴ Gram p. 19 kalder Forstanderskabet over Sorøe Skole „cum eximie dignitatis, tum locupletissima provincia omnium, ad quas isto seculo aditus literato homini nullis majorum imaginibus claro pateret". Krag's Formand Hans Michelsen var død d. 13 Decbr. 1601, og Krag selv døde d. 14 Mai 1602. Alt hvad han som Historiograph havde skrevet i sex Aar, som netop var den Tid, hvori han skulde have fuldført hele Danmarks Historie, var de første fjorten Aar af Christian III's Regjering.

¹⁵ Hegel. Calend. MSS. indeholde de bestemteste Beviser for, at Vedel ikke, som Adskillige have meent (see ovenf. S. 215), fik sit Prælatur tilbage efter Krag's Død. Der læses nemlig, efter at Krag's Død er anført under d. 14 Mai, Følgende: 1602 d. 22 Mai, *M. Jonæ Jacobi Kongebreff paa Dechendom er dateret*; 1603 d. 15 Aug., *M. Jonas Jacobus loed hans Decanatus breff læse paa Riber Capitel dateret d. 22 Mai 1602*; d. 29 Aug., *M. Jonas Jacobi drog herfra*; 1605 d. 19 Juni, *M. Jonas Jacobsen Decanus vaar paa Capillet i Ribe*. Hr. Kall-Rasmussen har desuden af Consistorii Archiv No. 96 meddeelt mig to Breve fra Biskop Hegelund, hvoraf man sees, at der opkom Strid mellem Venusinus og Krag's Enke om Naadsensaaret af dette Præbende. I det første skriver han til Krag's Enke Else Mule i Juni 1602 blandt andet saaledes: *Oc staar det mest imellem eder self alene oc den Danenmand, M. Jon. Jacobssön, som den Historisk Arbeid er paalagt, at han herodi vil lade sig vnderuise, at Naadens Aars Indkomst, som nu tilstunder, vdi Regnskabs Penning oc Kornliender oc andet, som holdis for visse Rente, deraff bör eder den halffue part, saa oc derimod Universitetit den halffue part*. Det andet Brev af 30 Jan. 1603 er til Universitetets Rector Hans Povelsen Resen og handler ligeledes om Striden mellem Venusinus og Else Mule. — Om Venusinus skriver Gram p. 32: *Totus animus omnisque diligentia in antiquitatibus ponebatur, ut ne quidem cogitasse ipsum putemus de recentiore historia*. Suhm Crit. Histor. II. 821 tillægger ham dog „critisk Smag og stor Skarpsindighed". Vil Nogen læse om den Trolddoms-Ring, som han skyldte al sin store Lærdom, saa vil jeg henvise f. E. til Holbergs D. H. II. 603. Han var ligesom Krag Historiograph i sex Aar, blev d. 30 April 1607 efter Anders Christensen Forstander i Sorøe og døde der d. 29 Januar 1608, uden at have leveret nogen Historie, som hans Embede paalagde ham.

¹⁶ Det første Bind, som udkom af Hvitfeld, eller Christian III's Historie, er trykt 1595, og Dedicationen er undertegnet d. 8 Octbr., altsaa samme Maaned, som Vedel i Sivert Becks Overværelse afleverede sine

for overflødigt ved Siden af Hvitfelds; han fandt i dette kun en Materialiesamling, og han hørte Hvitfeld selv sige: »Alt dette er ikke skrevet, som det burde skrives; jeg vil kun bryde Isen og bane Veien for en Anden, som er bedre og høiere begavet end jeg»¹⁷.

Og hvem var nu denne Anden, hvis Komme Hvitfeld i patriotisk Følelse behudede? Ja, Venusinus og Claus Lyschander og alle de, der ellers maatte troe sig kaldede til Historieskrivning, have maaskee, som det pleier at gaae, hver især anseet sig for den Profeterede; men alle Andre have dog vel kastet Öinene paa den alvorlige Grandsker i Ribe. En Sygdom havde længe fængslet ham til Leiet; i Foraaret 1601 havde han været Döden nær; han havde til samme Tid lidt det smertelige Tab af sin Svigermoder og den kjære Albert Friis, og endnu ved Slutningen af Aaret var han saa svag, at han end ikke formaaede at modtage den nye Lehnsmand Albert Scheel, der vilde aflægge et Besög hos ham¹⁸.

sidste Actstykker og Skrifter. I Dedicationen til Christian Is Historie, i Jan. 1599, taler han om den större Ro, han havde faaet, siden han var kommen til at boe paa Draxholm Slot. Thi medens han skrev de oldenb. Kongers Historie i faa Aar, var han hyppig brugt i Statsager: Schlegels Sl. II. 247, 249, 291. At Hvitfeld ikke kunde have leveret dette store Værk i saa kort Tid uden at bruge Andres Arbeider, følger af sig selv. Han benyttede ei alene, hvad der er bekjendt nok, sine Amanuenses og Magnus Matthiæ Skrifter; men jeg troer tillige at kunne paavise, hvorledes han meget stærkt udskrev ogsaa Andre. Blandt MSS. Vellejan. Bibl. Reg. no. 2441 4to findes et Brudstykke af Danmarks Historie fra 1241 til 1282. Forfatteren er uidentvivel Hans Svaning: thi samme Fascikel, hvori det er indheftet, har forhen indeholdt *Svanings Retractat de causis belli Suetici*. Men Vedel har eiet dette Manuskript og med egen Haand skrevet Rettelser og Tillæg dertil. Vil man nu, som jeg har gjort, sammenligne denne haandskrevne Historie med Hvitfelds Erik Plovpenning (S. 164, 169—70, 178—79, 182, 183, 184, 186, 187, 189, 192, 194, 204, 205 o. s. v. Qvartudg.), saa skal man finde hele Stykker ordret overeensstemmende, saaledes som det var umuligt, hvis ikke den Ene havde udskrevet den Anden. Afgivelsen bestaaer meest i, at Hvitfeld har indskudt Actstykker, som Svaning ikke kjendte eller ikke ordret kunde meddele. Föier man nu dertil, hvad Brevet til Parsberg (ovenf. S. 207) lærer om Vedels Meddelelser til Hvitfeld og navnlig om Hvitfeld som *Besidder af Svanings Historie*, saa troer jeg ikke, at min Gisning er urimelig, at vi her have et Beviis paa, i hvilken Grad Hvitfeld benyttede Svaning. — Mærkelig er Ordenen, hvori Hvitfeld leverede Tomerne af sin Historie. Efter at have skrevet de oldenborgske Kongers Historie i omtrent omvendt Orden af deres Levetid, begynde han ikke, som det var krig paalagt, forfra med Kong Dan, men med Knud VI, og fortsatte Saxo i tre Bind (1600, 1601, 1603), og først derefter skrev han (1603) Historien fra Dan til Knud VI. Bispekröniken udkom 1604. — Derefter har han vel arbejdet paa sin Historie af K. Frederik den Anden; men 1606 i Decbr. fik han et Anfald af Apoplexie.

¹⁷ See Dedicat. til Frdr. Is Hist. A4 vers., til Christ. IIs Hist. C4, til Tredie Part Chronol. iii vers., til Förste Part iii vers., og til den äldste Historie a4. De tre sidste Bind udkom efter Krigs Död, saa at der ikke kan sigtes til ham. Imidlertid nævnes intet Navn. Det er ret Skade, at den Antegnelse, som læses i den gamle Gullandske Historie, der tilhörte Hr. Hans i Glumsöe, mangler Tidsbestemmelse; thi deraf seer man, hvorledes Öinene bestandig ved Savnet af en Danmarkshistorie vare henvendte paa Vedel (Suhms Sandv. Saml. I. 2. S. 140).

¹⁸ Hegel. Cal. MS. 1601 d. 18 Marts: *M. Andreas Vedle lethaliter ægrotus*. D. 15 April: *Dorethe* 29*

Men Helbredden vendte tilbage, og han maa have mandet sig op med fornyet Kraft. Han fuldendte sit store historiske Værk. Dette er vist; og med Hensyn til hans Alder maatte det vel ansees for rimeligt, at han fuldendte det omtrent i Löbet af et Decennium efter Krag's Udnævnelse til Historiograph, saa at Vedels Kongekrönike kunde have været færdig omtrent ved den Tid, da det sidste Bind udkom af Hvitsfelds. Det var hans Livs Værk; deri laa Frugten af hans Dages Gjærning og Forjættelsen om et udödeligt Navn. Med dette for Öie sang den store Digter:

Han hjalp af mörken Grav de Danske Konge Drifter;
I dem han lever end, og de udi hans Skrifter¹⁹.

Thi Digteren sang, da dette skjönne Værk endnu var til og efter Mesterens Död bevaredes som en kostbar Reliquie²⁰. De Tider ere nu forbi. Af de fattige Stumper, som ere tilbage, stræber man at danne sig et Billede af den store Bygning, hvortil de fordem hörte; man stræber forgjeves, og kan dog ikke opgive denne Stræben, fordi man haaber igjennem denne at skulle kunne beskue Manden i Midtpunctet af hans Herlighed. Forfængelige Haab²¹.

Af de tre förste Böger, der dannede ligesom en Indledning til det store Corpus historicum, er Intet tilbage. Chorographien maatte vel have haft nogen Lighed med de omtrent saamtidige Skrifter af Jonas Kolding, Peder Clausen, Arngrim

salig M. Hans Laugisöns döde. D. 24 April: Albret Friis döde paa Riberhus. Den 18 Decbr.: Albertus Skeel et Otto Christopher volebant invisere M. Andream V. sed non admissi.

¹⁹ Af det foretreffelige Digt, som Kingo skrev til et Portrait af Vedel, det samme, som i mindre Form findes i Udgaven af hans Svend Tiuv. esk., hvorom nedenfor.

²⁰ At Vedels store Hovedværk virkelig blev fuldfört, skjönt vistnok ikke i den Omfang og Form, hvori Vedel havde fattet Ideen dertil, tör man neppe kalde i Tvivl. Man har et fulgyldigt Vidnesbyrd derom af Jo. Möller, eller rettere af Biskop Christen Worm, som selv eiede dette hele store Værk i sin Manuskriftsamling. Worm corresponderede med Möller og meddeelte ham Bidrag til Vedels Levnet, og Möller II. 908, efter at have givet en Udsigt over dette store Værk, der var deelt i to og tyve Böger, skriver udtrykkelig: *Toti operi, quod in Bibliotheca itidem Wormiana Hafniæ superest, præmittitur præfatio &c.* At Zwerg. S. 506 har det samme, kan man ikke regne. Men Möllers Ord indeholde Esterretning om et bestemt Factum, og maa vel ansees for fuldkommen paalidelige og troværdige. Det er da ei heller saa utroligt, at han kunde fuldende det, naar man betænker, at han allerede 1590 (Svend Tiuv. d7—8) paa det bestemteste selv erklærede, at det var færdigt i hans bedste Alder, og takkede Gud derfor. Disse Ord maatte dog dengang vel endnu blot forstaaes om den færdige Materialie-Samling. Udarbejdelsen selv fattedes.

²¹ Jeg kan herved ikke undgaac at tage Hensyn til Haandskrifter, hvoraf det ikke gaer an at forelægge Læseren saa store Brudstykker, som vilde være nödvendigt, hvis man derefter skulde kunne danne sig noget Begreb om Værkets Beskaffenhed. Jeg veed intet Middel til at afhjælpe denne Vanskelighed; men jeg skal bestemt paavise de Haandskrifter, hvortil jeg sigter.

Jonsen og Andre; men Landkortene vilde have været en eiendommelig Tilgift; Ethographien synes at have været en Fremstilling af nordiske Oldsager, og dens Tab er saameget beklageligere, som intet andet lignende Skrift fra den Tid er tilbage²². Den egentlige Kongekrønike udgjorde sytten Böger, fra den fjerde til den tyvende, og var deelt i sex Tomer. De faa Levninger, som deraf endnu bevares, ere den sidste Halvdeel af sjette Bog eller Svend Tveskjægs Historie, som senere blev trykt; fremdeles den sidste Deel af ottende Bog eller et Brudstykke af Erik Eiegods og Kong Niels's Historie²³, Begyndelsen af tiende Bog eller Knud Valdemarsöns Historie²⁴, og endelig et Fragment af ellefte Bog, indeholdende en Deel af Erik Glippings Historie: alt endnu utrykt²⁵. Disse ere de eneste Levninger, der endnu kunne tjene til at give et Begreb om Vedels store Værk; og prøver man nu, gaaende ud fra disse Ruiner, at udkaste ligesom med puncterede Linier et Omrids af den store Bygning, hvoraf de udgjøre Rester, saa vil den, der kjender noget til dansk Historieskrivning i det sextende Aarhundrede, med Bedrövelse blive vaer, at et stolt Værk er gaaet under. Det historiske Stof maa vistnok i Hovedsagen ansees for reddet ved Hvitfeld; men Nationallitteraturen har tabt et vigtigt Forsög til en virkelig Historieskrivning²⁶.

²² Vedel synes at benævne dette hele Indlednings-Bind: Danmarks Riges Beskrivelse og Antiquitates. See Indl. til Visernes 1 Part, 21 Vise S. 112 (Udg. 1787). Sammet. S. 2 seer man ogsaa, at den tredie Bog skulde indeholde en Beskrivelse over de kjæmpestore Mennesker, som meentes at have levet her i fordums Tid. MS. Bibl. Reg. no. 2336 in 4to, gl. Kgl. Saml. indeholder Vedels Udkast til Grundtegninger af nogle skaanske Stæder. Disse vise ham ikke som nogen övet Tegner. Bedre er Planen af Ribe hos Braun, hvis den er af Vedel. Skulde derimod Kortet over Island, som Nogle tillægge Gudbr. Thorlaksen, dog virkelig være udfört af Vedel, hvormom siden nærmere skal tales, saa maatte man, saa ufuldkommet end dette Kort er, dog meget beklage, at Vedels „Landtavler“ over Danmark enten ikke kom istand eller ere tabte. Man har fra Vedels Samtid en Bog af Bogtrykkeren Laur. Benedict, kaldet Sökarttet offuer Öster- oc Vester Söen (1568. 4.); men Ingen maa troc, at deri findes egentlige Sökort, der af en Landkort-Tegner kunde benyttes; den indeholder kun ganske löse Contourer af de Skikkelser, hvori de forskjellige Lande viiste sig, secte over Havfladen.

²³ MSS. Vellejan. Bibl. Reg. no. 826 in Fol., indeholdes dette Fragment, der udgjör otte tætskrevne Ark, afrevne af et större Hele. Det begynder og ender midt i en Sætning. Vi have deri omtrent tredive Aars Historie fra 1103 til 1133. Saxo ligger heelt igjennem til Grund. I Sprog og Fremstilling synes det mig meget at overgaae Hvitfeld.

²⁴ MSS. Vellejan, samme Fascikel. Dette Stykke er 10 Folio-Ark, men noget vidtlöftigt skrevet. Det lader sig meget vel læse. Fremstillingen er vel sammenhængende og livlig.

²⁵ MSS. Vellejan. sam. Fasc., kun to afrevne og löse Folioblade, ganske i Udseende som det foregaaende og synes at have udgjört Eet med dette. Det er iövrigt for lidt til at dömmе noget om.

²⁶ See ovenf. S. 136 fg. Vedel reflecterede over Kunsten.

Hvitfelds Krönike og Vedels Krönike vilde hver for sig med eiendommelige Fortrin have hævdet deres Plads: lærde Historieforskere vilde maaskee ikke sjeldent have fundet Actstykker hos hiin, som denne ikke kunde tilbyde²⁷, men Lærde og Ulærde vilde have søgt til denne, naar de vilde undervises og varmes ved en kraftig og fuldtonende Fremstilling af Forfædrenes Bedrifter. De to sidste Böger endelig, Genealogien og Chronologien, ere vi ifølge de meddeelte Prøver istand til at danne os et bestemtere Begreb om; Chronologien synes især at have været meget omfattende, og den vilde, selv i vor Tid, ikke have været uden Brugbarhed²⁸.

Hvorfor skulde da nu dette store Værk skjules i Mörket? Hvorfor Vedel ikke udgav det, vil man neppe kunne være i Tvivl om. Kunde han ikke tilfredsstille sig selv i de mindre Skrifter, maatte disse næsten med Magt frarives ham, hvormeget mere maatte han da ikke her føle sig overvældet af sit Ideals Storhed, bæve af Angest ligeoverfor dette og tabe Modet, jo nærmere han saae sit Åfbilledes Mangler og Bröst. Men hvorfor gjemte Efterkommerne i hundrede Aar paa dette Værk, talte om det og prisede det, uden at lade Verden see snart en Linie deraf? Hvitfelds Krönike bragte Vedels i Glemsel²⁹. Den havde for det første tilfredsstillet Trangen: derfor drev Ingen synderlig paa Krag, derfor gaves ham en Olding til Efterfølger, derfor stod efter dennes Död Historiographens Plads ledig i flere Aar. Lilibjergets Trykkerie var sjunken sammen ved Vedels Fald; det er ikke hans Skyld, men det danske Folks Skyld, at hans store Krönike for evig er tabt³⁰.

²⁷ Dette Fortrin maa man udentvivel tillægge Hvitfeld. Er end de ovennævnte Stykker temmelig lidt til at drage nogen almindelig Slutning af, saa have vi Prom. Condus, Afleverings-Beretningen og Fortegnelsen over Vedels senere Samling, og det er ganske vist, at Hvitfeld har overmaade Meget, som deri savnes, og at deri findes lidet, hvoraf Hvitfeld kunde suppleres.

²⁸ Prom. Cond. deler den nemlig i tre Tomer: 1. *A conditu orbis ad an. Chr. 800.* 2. *A Carolo Magno ad Christianum I.* 3. *A Christiano I ad Christianum IV.* Om Beskaffenheden tilføies: *quæ primo Tomo continentur lineis parallelis, res variis locis gestas invicem collatas continent; quæ tomis posterioribus comprehenduntur, duabus columnis singulorum annorum memorabiles res repræsentant.*

²⁹ Pontop. Ann. eccl. Dan. I. Vorr. S. 4. synes at være af den samme Mening, naar han om Vedel skriver: *Andreas Vellejus hat an Erläuterung der Civil-Historie fast sein Lebenlang gearbeitet, ob wohl seine MSS., nach dem die Hvitfeldische Chronick zum Vorschein gekommen, beliegen gelieben.* Jeg kan ikke tænke mig nogen anden Grund til dette i vor Literaturhistorie mærkelige Phænomen.

³⁰ Nyerup om Historiogr. S. 79-80. Venusinus døde som Forstander i Sorøe 1608; og vil man nu ikke regne Vedel for Historiograph, da han ingen Løn nød for dette Embede, saa var der, som Lyschander siger, i otte Aar ingen kongelig Historicus, og først syv Maaneder efter Vedels Död, blev Lyschander ud-

IV. Vedel havde ligesaalidet i den sildigere Periode af sit Liv, hvori han fuldendte dette sit Hovedværk, som i nogen tidligere kunnet holde sig ene og udelukkende til dette. Før saavel som under dette Arbeide og efter dets Slutning syslede han af Hjertens Lyst med mange mindre Foretagender, og dertil kom endnu ikke sjeldent Bestillinger i Capitlets Tjeneste, der gave hans Virksomhed den fornødne Afvexling, medens de tillige forøgede hans Indtægter.

Lingvistiske Studier havde altid megen Tillokkelse for Vedel, og han vidste af dem at drage Frugter for sine historiske Arbeider. Til disses Fremme agtede han paa Alt. »Intet, sagde han, er ubetydeligt, Intet maa oversees»¹. Især havde han sin Opmærksomhed henvendt paa Modersmaalet, som han dyrkede med en for den Tid ualmindelig Grundighed. I Studerekammeret gjorde han Udkast til et Lexicon saavel over det gamle nordiske Sprog, som over sjeldne eller forældede Ord af det nyere danske Sprog²; han lagde Planen til et dansk Etymologicum i alphabetisk Orden³; han optegnede tidlig og vedblev at optegne gamle danske Ordsprog og Talemaader, som han under sin Syslen med

nævnt med en Løn af 600 Rigsdaler aarlig. — Trykkeriet i Liliebjergtet var formodentlig ikke mere i Gang, da Vedels Indtægter vare blevne formindskede. Jeg har ikke seet Noget fra det siden 1593, da Vedels Prædikener udkom. Almanaken for samme Aar, beregnet af Nicolaus Helvaderus, blev ogsaa trykt sammesteds.

¹ Over nogle mindre lingvistiske Bemærkninger, der findes paa løse Blade i en Fascikel MSS. Velléjan. Bibl. Univ. no. 219 Rostgd. in 4to, har Vedel selv skrevet det ret characteristicke Motto: *οὐδὲν μικρόν, οὐδὲν παραγορητέον*. — Hvad det angaar, at jeg har kaldet en Afvexling i Arbeide nødvendig for Vedel efter hans Character og Aandsretning, da kan jeg ikke alene beraabe mig paa hele hans Historie, men ogsaa paa hans egen udtrykkelige Erklæring derom, Svend Tiu v. d7 vers., hvor han kalder det „at give sig til Hvile”.

² „Nomenclator linguæ Gothicæ antiquæ” kaldes paa Omslaget af det nysnævnte Manuskript en Afdeling S. 51—142. Den begynder med nogle Stykker paa det gamle Sprog, overskrevne: *Leges Sveionis spurii, Canuli cognomento Divitis; Oratio Regis Sverri contra ebrietatem* o. desl. Derefter følger Vedels egentlige lexicographiske Ordsamling med den Overskrift: *Fax antiquæ linguæ Gothicæ*, indrettet saaledes, at der er aflagt to hele Blade hvert med fire Columner til hvert Bogstav. Der findes nu ogsaa nogle Ord gennem hele Alphabetet; men det meste er dog ubeskrevet Papir. Det sidste Blad har paa den ene Side under Overskriften: *Συγκληροσθήματα* nogle enkelte islandske Ord med vedföiet dansk Översættelse, og paa den anden Side under Overskriften *Abbreviaturæ* en liden Samling af de i ældre islandske Haandskrifter meest brugelige Forkortelser i Skriftrækkene. — Umiddelbart foran paa de første 50 Sider af dette Hefte findes en Afdeling, hvis Titel lyder saaledes: „*Vocabula Danica, 1. dubia, 2. crassiora ex Judaismo illata, 3. selecta et usitata, 4. antiqua et fere obsoleta*”. Man seer heraf, hvad han samlede paa; men han har deraf intet faaet reenskrevet eller indfört paa disse Blade.

³ „Etymologicum Danicum” kaldes atter en Afdeling paa tolv Blade i samme Fascikel. Det er ogsaa alphabetisk anlagt med en Side til hvert Bogstav; men kun lidet er optegnet og af liden Værdie i vore Dage.

Kjæmpeviserne eller andetsteds traf paa⁴; han samlede ældre og nyere Egen-
navne, som han deels ordnede i visse Classer efter Endelserne, deels søgte at
forklare ad den etymologiske Vei⁵. I nær Forbindelse hermed stod hans In-
teresse for antiquariske Undersøgelser, og da Indledningen til den store Krønike
ogsaa skulde omfatte de fædrenelandske Oldtidsminder, maatte han skaffe sig
Midler til en let og sikker Læsning af de ofte meget forskjellige Slags Runer.
Derfor optegnede han sig flere Rækker af Runealphabeter, der ved Dechiffre-
ringen af de gamle Indskrifter skulde komme ham til Nytte⁶. Ved els Interesse
for Sprog ialmindelighed førte ham ogsaa til andre end Modersmaalet: under sin
Læsning af Middelalderens Skribenter optegnede han og forklarede tildeels de
sjældnere Ord, der kun brugtes under Sprogets Forfald, og forberedede sig
saaledes til at give, hvad man først meget senere erholdt, en Ordbog over Mid-
delalderens Latinitet⁷. Men saadanne Studier kunde kun befordres ved en meget
udbredt Læsning, og dertil havde Ved el af Naturen meget mere Lyst end til at
fremtræde som Forfatter. Hans Skrifter bære Vidnesbyrd derom; de vise ham
som en Mand, der var bekjendt med Middelalderens og sin egen Tids vigtigste

⁴ „Phrases et vocabula quædam Danica selectiora“, ti Blade sammesteds, af hvilke vir-
kelig de sex ere beskrevne med alleslags Ordsprog, Talemaader og Udtryk, uden nogen Orden, optegnede ef-
terhaanden som Ved el under sin Læsning traf paa dem. Det er kjendeligt, at de ere skrevne i en lang Række
af Aar, og de ere rimeligviis begyndte, allerede medens han som Slotsprædikant tænkte paa at oversætte Saxo.
Thi ved Begyndelsen har han selv skrevet: „Anno Dni MDLXXII, pridie Severini“, altsaa ere de begyndte
d. 22 Octbr. 1572. Dengang havde han netop for Skik at notere i sine Excerptbøger, naar han begyndte dem:
see ovenf. S. 84 not. 3, S. 88 not. 16. Som Exempler paa, hvad Ved el regnede til denne Classe, skal jeg anføre:
*quersette it Skib, vinde Lande met Herreskjold, före Affuindskjold oc Merke mod Kongen, haardraadig, snar-
raadig, viisraadig, snildraadig, storraadig, bære dyll paa Noget, Faakundighed, Gunst og Gave, Dug og Disk,
Nyt oc natteggammelt, vild og Venskab, Top oc Tavt, Bulder oc Vaabenbrag* o. s. v. S. 176 har den Overskrift:
Vocabula usitata in antiquis cantilenis, og derunder findes atter en Deel Talemaader, saasom: *en
yske Quinde, den vilde Strand, vdi Leding at fare* o. s. v.

⁵ „Nomina propria Danica et aliena“ er Titelen paa den sidste Afdeling af denne samme
Fascikel; men kun et Par Blade ere beskrevne. I Begyndelsen ere Navnene ordnede efter Endelsen, de som
endes paa *manns, marus, linus, laus, druda* o. s. v., f. E. *Hermannus, Tismannus, Vigmannus* o. s. v., *Hildiruda,
Irmindruda, Ruthdruda* o. s. v. Siden findes etymologiske Forklaringer, saasom: *Othincarus non est Othino
carus, sed idem quod Ottocarus, forte et Odoacerus* o. s. v.

⁶ MSS. Vellejan. B. U. H. no. 121 Additam. in 4to have disse runologiske Samlinger. De ere
meget ubetydelige for vor Tid. Dette Studium havde dengang endnu ikke fundet sin O. Worm.

⁷ „Barbarolexicon“ kalder Ved el denne Samling, som findes i det næstforrige Hefte af MSS.
Vellejan. S. 187—202. Man finder her saadanne Ord som *allodium, curtis, felonia, forestarius,
parlamentum, sterlinga* o. s. v., stundom forklarede, stundom blot nedskrevne. Alt er kun en Begyn-
delse til Noget.

Historieskrivere⁸, med de gamle græske og latinske Classikere⁹ og med de anseeligste kirkelige Skribenter af begge Kirker¹⁰. Med Lethed gjenkaldte han sig, hvad han havde læst hos disse, og hyppigt anvendte han det i sine Udarbejdelser.

Al denne Virksomhed sporedes ikke udenfor Studerekammeret. Men Ved el syslede ogsaa med mindre Arbejder, som det var hans Hensigt at forelægge Verden, om han ellers, naar Tiden kom, kunde bestemme sig dertil. Studiet af det gamle nordiske Sprog maatte naturligen lede ham til at prøve sine Kræfter paa dette Sprogs ældste Mindesmærker, og han havde saaledes blandt andet isinde at udgive en Forklaring over den Vemmenhøiske Runesteen, der skulde

⁸ Jeg skal som Bidrag til en Forestilling om Vedels Belæsthed nævne de Forfattere, som jeg har noteret mig at have fundet af ham benyttede, saaledes at jeg, hvor jeg intet Citat anfører, beder Læseren at supplere det fra det Ovenanførte S. 115 not. 15: *Abbas Urspr. Ad. Bremensis. Aimoinus. Albertus Stad. Sv. Tiuv. S. 41. Autemar. Ad. Br. Vell. G 2. Beda: Sv. Tiuv. S. 55, 56. Contin. Bedæ: ibid. 56. Ditmar. ib. 203—4. Galfred. Mon. ib. 56. Gildas: ib. 55. Gyraldus Camb. ib. 36, Dan. Vis. 1 Part 15. Helnold. Lambertus Schafn. Luitprand: de app. reg. Dan. C. 2. Notitia utriusque imp. ib. B 4 vers. Regino: ib. C 2 vers. Saxo. Sigebert: ib. C 2. Solinus. Wilhelmus Neubr. — Chronol. Anglic. Sv. Tiuv. S. 56, 57. Arvid. Hector Boeth. ib. 57, 75, 178, 187, 197. Buchanan: ib. 63. Camden: ib. 58. Ericus: ib. 80. Goropius: Orat. paneg. B 4. Islev: de orig. ap. Dan. C 2 vers., Sv. Tiuv. S. 94, 205. Krantz: ib. 37. Olaus Petr. ib. 80. Paulus Æmil. ib. Fort. d 5. Paulus Jovius: ib. d 5 vers. Ponticus Virun. ib. 56. Robertus Gaguin. den XC Ps. H 7 vers. Vincentius. Vergil: Polyd. Sv. Tiuv. Fort. d 5, 57, 202.*

⁹ *Aristoteles*: or. paneg. A 4 vers., de app. reg. Dan. B 3 vers., Gr. Simil. O 3, XC. Psalm. C. *Berosus*: de app. r. Dan. B 2 vers. *Diodorus Sic.* Sv. Tiuv. Fort. d 4 vers. *Euripides*: XC Psal. F 8. *Hegesippus*: Antich. Rom. fol. 15 vers. *Herodotus*: Ligpr. Jo. Friis C., Or. paneg. B 4. *Homerus*: Gr. Simil. Q vers., Ligpr. Fr. II. G vers. XC Psal. F 7, Dan. Vis. III P. 6. *Josephus*: de app. Dan. A 4. *Isocrates*: Gr. Simil. O 8. *Pausanias*: de app. r. Dan. C. *Plato*: or. paneg. A 4 vers. C 2. F., Gr. Simil. P 8 vers. *Plutarchus*: Ligpr. Ingeb. Gyld. E 7. *Ptolemæus*: Ad. Br. D 3 vers. *Strabo*: de app. r. Dan. C 3 vers. *Thucydides*: Ligpr. Jo. Friis B 8., Ligpr. Fr. II. G 2. — *Ælius Spart.* or. paneg. A 3 vers. *Cæsar*: de app. r. Dan. C 3 vers. *Cicero*: or. paneg. B. B 3. F 2 vers., de app. r. Dan. C 3 vers., Dan. Kr. at beskr. S. 22. *Horatius*: Gr. Simil. O 4, Via vit. p. 27, Or. Synning. A 2 vers., Dan. Vis. III. P. Indl. *Lanpridius*: de app. r. Dan. B 3 vers. *Livius*: or. paneg. E 3. *Lucretius*: Gr. Simil. P 6. *Persius*: ib. O 7. Q 3. *Plautus*: ib. P 4 vers., Or. Synning. A vers. *Plinius*: de app. r. Dan. A 2 vers., XC Psal. H. 7 vers. *Sallustius*: Dan. Kr. at besk., i et af Nyerup forbigaaet Stykke. *Tacitus*: de app. r. Dan. A 4 vers. C 3 vers., Ad. Br. E 2, Ligpr. Holg. Ros. A 3. *Velleius Paterc.* Ad. Br. E 2. *Virgilius*: Ligpr. Jo. Friis. F 4, Dan. Vis. III P. 6. *Vopiscus*: de app. r. Dan. B 3 vers.

¹⁰ *Ambrosius*: Ligpr. Joh. Friis G 6. *Augustinus*: ibid. F. F 4. G 6. J 7. K vers., Or. paneg. A 4. B 3 vers., Ligpr. Pr. Podb. A 4, Ingeb. Gyld. C 6, XC Psal. D 7. F 3. K 2 vers. *Basilius*: Via vit. p. 31. *Bernardus*: Ligpr. Pr. Podb. D 6. *Chrysostomus*: Or. paneg. B 3 vers., Antich. Rom. Ded. b 4. *Cyprianus*: Ad. Br. Præf. d. vers. *Cyrillus*: Ligpr. Jo. Friis F 8 vers. *Eusebius*: Antich. Rom. fol. 15 vers. *Gregorius Nazianz.* Ligpr. Pr. Podb. C 8 vers. *Hieronymus*: Ligpr. Joh. Friis: D 5 vers., XC Psalm. B 6, Ligpr. Holg. Ros. Ded. A 3. *Hilarius*: XC Psal. B 6. *Irenæus*: Ligpr. Joh. Friis F 8 vers. *Macarius*: Jesu Pine o. Død A 5 vers., Gr. Simil. P 7 vers. *Prosper Aquit.* Ligpr. Fr. II. G 4 vers. *Rufinus*: Ad. Br. Præf. c 4 vers. *Socrates*: ib. c 4 vers. d vers. *Tertullianus*: Ligpr. Pr. Podb. D 3 vers. *Theophylactus*: Or. paneg. B 4. — Ogsaa synes Vedel at have havt nogen Læsning i *Rabbinernes Skrifter*: XC Psal. K 7.

have Plads i hans Ethographie¹¹; det er muligt, at han ogsaa skrev en saadan Forklaring, men han udgav den aldrig. Sprogforskningen saavel som den patriotiske Følelse vedligeholdt fremdeles hans Opmærksomhed for de gamle nationale Sange, og han havde af disse endnu en smuk Samling, der især indeholdt Viser om Kjærlighedshandel, som havde faaet et ulykkeligt Udfald¹²; denne Samling synes han i sine senere Aar at have ordnet til Udgivelse aldeles paa samme Maade som den første Samling: den var vistnok fuldkommen færdig fra hans Haand, men han udgav den ikke¹³. Andre af hans Biarbeider vare reent historiske og topographiske. Et af disse havde han selv allerede 1596 omtalt som næsten fuldendt, nemlig hans Krønike og Beskrivelse over Örkenöerne; men han lod det fuldførte Arbeide ligge hen, og Efterkommerne fandt det blandt hans Manuskripter¹⁴. Nogle have ogsaa tillagt Vedel en Biographie af Hellig Knud Hertug, der rigtignok fandtes i hans Bibliothek; men deraf følger vistnok ingenlunde, at han selv var dens Forfatter, og overveiende Grunde tale for, at han ikke var

¹¹ Dan. Viser S. 112 (Udg. 1787), i Incl. til Visen om Liden Grimmir, udtaler Vedel sit Forsæt at ville beskrive dette Monument i sin Chorographie eller Ethographie; men dersom disse Skrifter bleve fuldførte, saa maa denne Afhandling dog vel ikke være bleven indlemmet deri, da Worm. Mon. Dan. p. 200 omtaler den som ufuldført. Inscriptionen var, skulde man troe, vanskelig at læse. Thi ifølge Lagerbring Mon. Scandinens. Vol. I. 292 læste Herman Chytræus følgende: *Sier Gudor sin erde, Gudor vor bor i kri*, d. e. Dicite Diis suam gloriam, Dii profugium nostrum in bello. Men Ole Worm, der forresten ikke har læst Chytræus ganske som Lagerbring læste, dechiffrede Indskriften saaledes: BRNDN: R441: 411: D441: 4141A: R441: BRNDN: 411: *441: 411: 441: d. e. Broderus lapidem hunc posuit Rosæ fratri suo, fidissimo numinum arbitro. I Provsternes Indberetninger (Suhms Sandv. Saml. I. 1 S. 142) nævnes atter dette Monument, men uden videre Forklaring.

¹² Det er tvivlsomt, om Vedel allerede i Dedic. til Viserne sigter til en Fortsættelse af dem, naar han siger, at han vel kunde forære Dronningen *noget bedre i sin Tid*; jeg skulde snarere troe, at han der ved har tænkt paa sin Historie. Alligevel er det vist, at han havde samlet andet Bind af Viserne; thi dette fandtes i Christen Worms Bibliothek: Cimbr. lit. II. 909. Men er nu „Cantilenarum Tom. II” den samme Bog som Tragica? Jeg maa antage det. Thi i Fortalen til Viserne B4 (Udg. 1591) siger Vedel, at det første Bind indeholdt i Hovedsagen alt, hvad han havde, undtagen Elskovs-Viserne, og kun af disse bebuder han saavel her, som i Viserne selv 2 Part. 12 Vis. S. 165 (Udg. 1787) en Fortsættelse.

¹³ Jeg kan ikke troe, at Indledningerne i Tragica ere skrevne af Andre end Vedel selv, skjönt man synes at ville tillægge dem en anden Forfatter eller Forfatterinde. De ere ikke alene ganske i samme Form som Indledningerne til Viserne, men de ere jo endog hver enkelt underskrevne som forfattede af Vedel, og det vilde dog være besynderligt at sætte Vedels Navn under, hvad han ikke havde skrevet. Jeg kommer paa et andet Sted dertil.

¹⁴ Epist. ad Camden. sec ovenf. S: 222. Möller II. 909 siger jo aldeles bestemt: „Historia Orcadam, quam Hafniæ a Chr. Wormio et Jo. Laurentio in suis asservari bibliothecis ab amicis accepti”. P. Syv i Fort. til Viserne § 17 bevidner det samme ligesaa afgjørende og efter en Meddelelse af den sidstnævnte Hjemmelsmand.

det¹⁵. Nogle have ligeledes meent, at Vedel i sine senere Aar besörgede Udgivelsen af Gudbrand Thorlaksens Beskrivelse og Landkort over Island. Det synes tvivlsomt, især da han selv tidligere, maaskee ved Hjælp af Meddelelser fra Biskop Gudbrand, havde samlet til en saadan Beskrivelse og tegnet et Kort over denne mærkelige Öe paa samme Tid, som han med Hensyn til sin paatænkte Reise formodentlig netop övede sig i denne Slags Arbejder. Dette Kort blev optaget i Abraham Ortelius's Atlas. Korttegning synes overhövedet at have været ham en behagelig Beskjæftigelse, saa ringe Spor den end har efterladt sig¹⁶. Men ingen

¹⁵ Suhm D. Hist. V. 254 antager Vedel for at være Forfatter til den anonyme Historia S. Canuti Ducis et Martyris, som findes i S. R. D. IV. 231 sqq., paa Grund af, at han havde fundet den blandt Vedels efterladte Papirer. Dette forholder sig nu ganske rigtigt: jeg har ogsaa fundet den der, nemlig i MSS. Vellej. Bibl. Reg. no. 827 fol., som ellers er Paralipomena hist. Danic. Tom. II. Men ligesom den af Suhm anförte Grund aldeles intet betyder, da Vedel selv neppe har forfattet en Hundredeedel af det, der bevares blandt hans Manuskripter, saaledes synes netop Stedet, hvorpaa den bevares, at vise, at denne Historie kun var et No. i Vedels Samlinger, ja rimeligviis forfattet af den samme, der havde forfattet det övrige, hvortil den var heftet (S. Sebalus. Othin), altsaa af Christiern Pedersen. Denne Helgenhistorie er ogsaa opført i Promus Cond. col. 1587 (hvor der endnu col. 1589, 1590 findes to andre af samme Indhold) blandt Vedels Samlinger, men ingenlunde blandt hans Skrifter, ja, hvad mere er, som en Deel af Append. Saxon. Vol. II, om hvilket Bind Vedel udtrykkeligt siger, at det er udkrevet af Chr. Pedersens Store Danske Krönike.

¹⁶ Cl. Lysch and. de scriptt. Dan. col. 449: Descriptionem Islandiæ per Gudbrandum loci istius Episcopum summo studio et diligentia concinnatam et sibi communicatam, artificiose æri insculptam opera et impensis Orthelii publici fecit juris. Disse Ord af en Samtidig drister jeg mig vel ikke ligefrem til at modsige; jeg seer, at baade Alb. Bartholin (Bibl. Dan. ed. Moll. p. 8) og Möller (Hypomn. p. 226) have taget dem for gyldige, og den Sidste synes endog at have seet denne Descriptio Islandiæ, siden han (Cimbr. lit. II. 907) tillöier Trykkested, Officin og Aarstal (Antwerpiæ, ex officina Plantiniana, An. 1601). Finn Johnsen (Hist. eccl. Isl. III. 426) og efter ham Giessing (Jubell. I. 205) tillægge ligeledes Gudbr. Thorlaksen Kortet over Island i Ortelii Theatrum orbis. Men jeg maa dog yttre nogen Betænkelighed derved. For det første döde jo Abraham Ortelius 1598, saa at det bliver noget uegentlig at forstaae, naar der siges, at Udgaven af ham blev bekostet. For det andet har jeg intetsteds kunnet faae at see denne 1601 udgivne Descriptio Islandiæ, ligesom jeg skulde tvivle paa, at der fra dette Aar existerer nogen Udgave af Ortelii Atlas. For det tredie endelig finder jeg i en hollandsk Udg. af Ortelius uden Trykkested og Aar, men vistnok trykt i Antwerpen 1598, et Landkort og en liden tilhörende Beskrivelse over Island; men her tales ikke et eneste Ord om Gudbr. Thorlaksen. Tvertimod læses der paa selve Kortet: *Illustriss. ac potentiss. Regi Frederico II Daniæ, Norvegiæ, Savorum, Golhorunque regi etc. Principi suo clementissimo Andreas Velleius describere. et dedicabat.* I Beskrivelsen læses blandt andet: *Ich verstac uyt Velleio, die sulcks aen my gheschreven heeft, dat daer neghen Cloosters zijn ende drie hondert neghen ende twintich kercken . . . De Bibel is overgestelt, ende tot Hola met schoone letteren gedruckt in het jaer 1584. Het draecht gheen boom, behaluen den Berckenboom end Geneverboom, dat betuycht my Velleius.* Heraf sees det, at Vedel udgiver sig for at have tegnet Kortet, at han havde meddeelt Ortelius det og tillige geographiske Oplysninger dertil, og at dette maa være sket imellem Aarene 1584 og 1588, saa at jeg egentlig ovenfor burde have anført dette Arbejde. Om han senere, navnlig 1601, har leveret et andet af Biskop Gudbrand tegnet Kort, maa jeg lade uafgjort. — At han ogsaa forsögte sig i Kort eller Planer over de skaanske Kjöbstæder, er ovenfor omtalt.

af disse opmuntrende Sysler synes dog Vedel lettere eller hellere at have hengivet sig til i Studerekammerets Rolighed end den latinske Versekunst, der dengang indpodedes Ungdommen allerede i de første Skoleaar og siden udgjorde en nødvendig Deel af almindelig videnskabelig Dannelse¹⁷. Vedel skrev latinske Digte, Epitaphier og deslige ved mange Leiligheder, ofte i den Hensigt at udgive dem, men vistnok meget ofte blot til Adspredelse for sig selv. Tilstødte der hans Venner Et eller Andet, foregik der denne eller hiin mærkelige Begivenhed, følte han sig selv stundom i en noget bevæget Gemytstilstand: strax modtog en Lap Papir Udtrykket af hans Tanker eller Følelser, indklædte i latinske Hexametre eller Pentametre. Af saadanne smaae Digte laae der hist og her mange mellem hans Papirer og bleve liggende der, fordi Hensigten med dem var opnaaet i samme Öieblik, de vare blevne til. Enkelte af dem kunde vel have fortjent at see Lyset¹⁸.

En Slags Afvexling i den lærde Mands eensformige Liv kunde ogsaa Capitlets Anliggender frembyde Leilighed til. Vedel havde allerede tidlig været Capitlets Procurator og Domkirkens Ædil eller Værge; thi Domkirkens Bestyrelse tilkom Capitlet, tildeels i Forbindelse med Lehnsmanden. Denne Embedsstilling paalagde ham Tilsyn med Bygninger og Bøndergods, Førelsen af Regnskabsvæsen og andre lignende Forretninger, der ikke harmonerede meget med hans videnskabelige Liv, men hvoraf vel de simplere lode sig udføre ved en Anden, og Vedel følte sig neppe besværet derved, da han saa ofte paatog sig denne Bestilling. Mindst behageligt maatte det være ham, naar han i Kirkens eller Capitlets Anliggender havde at møde for Domstolene¹⁹. I Aaret 1603 blev

¹⁷ Jfr. Schröckh chr. Kirchengesch. seit d. Ref. III. 191. En vidtløftig Prosodie var derfor föiet til Datidens Skolegrammatiker, saasom Melanchthons. T. Brahe var en frugibar latinsk Digter: Dan. Mag. II. 223, 225, 248.

¹⁸ Blandt MSS. Vellejan. især No. 121 in 4to Bibl. Univ. findes mange af denne Slags Arbejder, nogle fuldendte, andre ufuldendte, og i forskjellige Anledninger. Nogle ere Udbrud af Vedels religiöse Følelse, andre ere skrevne til Ære for hans Venner og Velydere, saasom T. Brahe, N. Kaas, en Borger i Ribe Peder Birgersen; et Epigram mod den bekjendte Jesuit Maldonatus, der døde 1583, findes ogsaa. Et Digt af Vedel om den nye Kjöbmandshavn 1608 nævnes i H. M. Vallensbeks *Delincata Strenæ Regiæ Ptochotrophæi Homensis Topographia* p. 8. Digtet selv har jeg ikke seet, men dets Anledning er ikke vanskelig at begribe. Ligeledes findes i anf. Fasc. MSS. Epitaphier, saasom over Hans Laugesen, Holger Rosenkrants, Anton Bryske o. A.; jeg har dog nogen Tvivl, om det sidstnævnte er forfattet af Vedel.

¹⁹ Hegel. Cal. MS. 1590 d. 14 Mai: *M. Anders bleff Procurator efter Bispem.* D. 15 Juli: *Rationes Templiæ redditæ 1585—1588 a M. Andrea Velleio.* D. 17 Decbr.: *Renovata sunt Statula Capituli: I. Nemo sit Procurator, nisi sit residens, neque Ædilil seu Tutor nisi residens. II. Quilibet Canonicus non*

Vedel atter Kirkeværge og fik Domkantoren Christen Lange til Collega. Embedstiden var tre Aar; men Lange døde allerede i det følgende og blev afløst af Ægidius Lauridsen. Vedel skulde altsaa have afgaaet et Aar før denne; men han fik sin Ædilitet forlænget med et Aar og aftraadte først ved Maidag 1607²⁰. Dette synes at være bleven anseet for en Begunstigelse, som Vedel selv attraaede, og det er ikke urimeligt. Som Kirkeværge nød han nemlig visse Indtægter: han havde Herskabsrettigheder af Kirkens Bønder, han havde Nytten og Brugen af nogle Domkirken tilhørende Enge, han havde en Tredie-deel af Sagefald under Kirkegodsets Jurisdiction²¹. Dette Tillæg i Indkomst kunde

residens habeat Procuratorem in Capitulo ex Canonicis. III. Quilibet non residens contribuat per Procuratorem Scholæ X Joachimicos. An. 1591 d. 15 Juni: *M. Anders gjorde Domkirkens Regnskab, oc da bleffue sat Kirkeværger M. Petr. Hegelund, M. Laurentius Ægidius, Pastores.* An. 1593 d. 8 Jan.: *M. Anders stod vdi rette paa Österherritzting med Jens Høst om Antzagger Tiende paa Domkirkens vegne.* An. 1594 d. 16 Juni: *bleve satte nye Kirkeværger Christen Lange oc Hans Laugisön;* men ved Biskoppens Død blev formodentlig Vedel givet Lange til Collega; thi ifølge Grönlunds Documenta antiqu. dioec. Rip. MS. i Geh. Arch. (medd. af Hr. Kall-Rasmussen) var Vedel og Lange Kirkeværger i Januar 1596. An. 1597 d. 23 Novbr. *M. Anders Vedle drog aff til Hadersleff.* An. 1600 d. 15 Aug. *M. Andreae Velleii actio imod Hr. Niels vdi Reisby.* Hele Domkirkens Bestyrelse laa under Capitlet, indtil den ved Canonicaternes Inddragelse gik over til Bispen og Stiftamtmanden. — Procurator Capituli var en af de residerende Canikers Midte aarlig udvalgt Embedsmand, der skulde føre Tilsyn med Capitlets Eiendomme og Land-Gods, modtage, hvad der tilflød Capitlets almindelige Kasse, og igjen udbetale, hvad der afholdtes af denne, samt aarlig ved Pindsdagstid aflægge Regnskab derfor i Capitlet: Ter pag. p. 157—158. Det lader til, at Vedel oftere af Capitlet er bleven gjenvalgt til Embedsmand som Procurator eller Kirkeværge.

²⁰ Hegel. Cal. MS. 1603 d. 15 Juni: *Efter M. Maths og M. Niells Kirkeueger vorde det Christen Lange oc M. Anders Vedle.* An. 1604 d. 28 Juni: *Bleff sat til Kirkeueger M. Ægidius at være met M. Anders, som da hafde været it Aar. Vide supra Anno 1603 die 15 Juni.* An. 1606 d. 28 Juni: *M. Andrea Velleio prorogatus adhuc annus Ædilitatis, at være det sjerde Aar Kirkeueger, indtil Walpurgis.* Kirkeværgerne vare, som man ogsaa heraf seer, paa tre Aar valgte Caniker; de deelte mellem sig Domkirkens Eiendomme, Landgodser, Bygninger, modtog Indtægterne, betalte Udgifterne og aflagde aarlig ved Pindsdagstid Regnskab i Capitlet. Paa Latin kaldtes de, som Hegelund her skriver, Ædiles, stundom ogsaa Tutores. Man seer af det foregaaende, at Vedel oftere havde havt denne Bestilling og altsaa tidt blev gjenvalgt. Aarsagen til den sidste Forlængelse var formodentlig den, at hans Collega Christen Lange, Cantor og Canik, allerede var død d. 3 Juni 1604, altsaa i sin Ædilitets første Aar. Denne Christen Lange til Bramminge var efter en Medd. af Hr. Kall-Rasmussen en uægte Søn af Hr. Niels Lange til Kjærsgaard D. R. R. og var bleven adlet 1572. Efter hans Død vare kun Biskop Jacob Madsen i Odense (døde d. 24 Sept. 1606) og Jacob Wind til Grundet, Kongens Secretair, ældre Caniker end Vedel; og ved Sidstnævntes Død d. 14 April 1607 blev Vedel Senior i Capitlet. Cfr. Terp. Rip. Cimbr. p. 144.

²¹ Terp. Rip. Cimbr. p. 362—363 har bevaret en Capitels-Beslutning, hvoraf man seer Kirkeværgernes Indtægter: „*Quoniam dignus est servus mercede sua, Ædiles sacri fruentur jure Patronatus prædicatorii in omnes Templi Cathedralis colonos, item prata, prout hucusque fructi sunt Ædiles sacri. Cum vero locarii vel pecuniæ multatitiæ solutio obtigerit, tertia pars Ædilibus sacris et duæ partes templo cedunt*”.

han vistnok behöve; thi han selv blev efterhaanden gammel og svag, han var nu Capitlets Senior, og hans store Familie krævede stedse betydeligere Offere.

V. Familiens Historie bliver ofte det vigtigste Stykke af Familiefaderens, naar det lider ad Aften for denne. Det er Naturens Orden, at den svage Olding viger tilbage i Tilskuernes Række, medens en yngre, kraftfuldere Slægt træder frem paa Skuepladsen som handlende Personer. Oldingen gjør det gjerne: han lever Livet om igjen i sine Börn. Da vi sidst besøgte Vedel i hans huuslige Kreds, fandt vi tre Smaapiger, der morede sig med Legetøiet, et Par Drengene, der havde begyndt at gaae i Skole, og et Par andre Drengene, der endnu neppe kunde rave om i Sløikjolen¹. Men et Decennium havde forandret meget, og paa den Tid, da Vedel som Senior traadte i Spidsen af Canikernes Række, saa han sig omgivet af voxne Börn, Svigersønner, Börnebörn.

Allerede i Aaret 1599 havde han bortgiftet sin ældste Datter Marine i en Alder af sexten Aar til den unge Ægidius Lauridsen, en Søn af den afdøde Laurids Gjødese². Denne Vedels Svigersøn var da Rector ved Ribe Skole, altsaa Lærer for alle sine Svogre, Sören, Hans Tausen, Lauge og Hans, af hvilke han i Foraaret 1604 havde sendt den første³, og maaskee i det følgende

¹ Jeg har ovenfor givet en Oversigt over Vedels Börn, omtrent ved Aarene 1596 eller 1597. Flere end de der nævnte havde han ikke. See ovenf. S. 218—219.

² Thura Valv. schol. ap. MS. p. 408, omtales en haandskreven Autobiographie af Ægidius Lauridsen, som Thura selv ciede og hvoraf han anfører følgende Ord: Anno 1596 die 13 Febr. hora 9 ante meridie[m] commendatum est mihi a M. Petr. Heg. Superintendente officium scholasticum. Anno 1599 August 28 in uxorem duxi honestissimam virginem Mariam, M. Andreæ Velleji, Canonici Ripensis, filiam natu maximam. Deus adsit nobis spiritu suo sancto et gratia. Amen. Faderen Laurentius Ægidius er oftere omtalt; han havde d. 15 Jan. 1596 nedlagt sit Embede som Præst ved St. Catharinakirken el. Sortebrødrekirke, og var død d. 16 Septbr. 1597: Insc. Rip. p. 118, 123.

³ MSS. Vellejan. Bibl. Reg. no. 2153 in 4to indeholde et Brev fra Sören Vedel til hans Moder, dateret Kjöbenhavn, Söndagen för Pindsedag 1604. Hun var paa den Tid syg og synes at have været af melancholsk Temperament. Han tröster hende. *Efftersom ieg formercker kiære moder, skriver han, at eders siugdum haffuer paa ny angreben eder, gaaer det mig saare til Herte, besynderlign effterdj ieg er her fremmed oc ene vden Slect oc Venner uden all Tröst oc huro. Han raader hende at slaae de onde Tanker af Hovedet, som ere Aarsag til Sygdommens Fornyse. Dette scriffuer ieg, siger han videre, saa dristeligen, kiære moder; thi ieg slutter saa ved mig self at i skulle haffue nogen mistanke om mig, at ieg ick skulle skicke mig saa tilbörliken vdi fremmed sted som ieg burde: Oc dette beslutte i aff min fremsarne vngdoms brast oc wfornuft, som teede sig allformegit hiemme. Dog forseer ieg mig visseligen til at i søn min kiære moder ick tæncker mig saadant effter eller ancker der paa lenge, men aff ð inderligt hiertelag oc indfödde Kierlighed mig saadant forlader oc aldelis rdsletter, som ieg fortroer eder til. I skulle befunde i mig alsomstörste ære skickelighed oc ydmyghed, saa at*

Aar den anden til Kjöbenhavns Universitet; han havde derefter nedlagt Rectoratet og var nu Archidiaconus eller Capitlets förste Prælat⁴. Imidlertid indfandt sig ogsaa Beilere til Marines yngre Söstre, og Vedel havde 1604 udstyret sin anden Datter Anne som Brud for Raadmand Bertel Struk, og 1605 sin yngste Datter Else eller Citze til Brud for Magister Poul Mortensen Ostrup, der havde aflöst Ægidius Lauridsen i Rector-Embedet⁵. Familien havde saaledes faaet en Tilvæxt af trende Mænd. De to vare Lærde, altsaa kjært Selskab for den gamle Vedel, Ostrup desuden Lærer for hans yngste Sön Hans. Den tredie var en anseet Borger, rimeligviis Kjöbmand, men til samme Tid og længe efter indviklet i ubehagelige Tvistigheder med Sognepræsten Mads Pors⁶. Af alle tre Ægte-skaber fremgik talrige Efterkommere.

Sin ældste Sön Sören havde Vedel sendt til de tyske Universiteter og navnlig anviist ham det heidelbergiske, som dengang stod i megen Anseelse. Sören Vedel havde forladt Ribe den syttende Marts 1606, forsynet med Anbefalingsbrev fra Kong Christian den Fjerde til Churfyrste Frederik den Fjerde af

ieg i fremtiden skal bliffue eder til it hederligt ryckte hoss got folk. Sluttelig anbefaler han sin Moder at være ved godt Mod, henviser hende til et tidligere Brev, som han havde skrevet til sin Fader, og sender en Hilsen til Ægidius og Marine. Han underskriver sig: Sören Andersen Riber. — I en Efterskrift læses: *Sören Hegelund som er her i byen hilser eder venligen.* — Terpager p. 658, 656 siger, at Lauge Vedel begyndte sin Skolegang 1598 i Ribe, som han 1605 forlod, og at Hans Vedel kom i Ribe Skole omtrent 1602.

⁴ Thorup Progr. 1837 S. 74 slutter vist med rette, at Sören Andersen er bleven Student i samme Aar, da nysanföerte Brev er skrevet, da han ifölge Terpag. Rip. Cimbr. p. 660 skal have studeret to Aar i Kjöbenhavn, förend han begav sig paa Reisen til de tyske Universiteter. Naar Hans Tausen blev Student, vides ikke; men han kan ikke have været synderlig mere end et Aar yngre end den ældre Broder. Om Ægid. Lauridsen, cfr. Terp. p. 151, 493. Navnene Marie, Marine og Maren varieres ofte.

⁵ Hegel. Cal. MS. 1604 d. 17 April: *Trolovelse imellem Bartel Struck oc Anne M. Andersis Datter.* D. 26 Aug.: *Bartel Strucks Bryllup met Anne Andersdaatter.* An. 1605 d. 14 Juli: *Troloffuelse imellem M. Povel Mortensen og Citzele M. Andersis Daatter.* Hendes Navn skrives afveklende: Else, Citze, Citzele, Sidscl. Bertel Struk var en velhavende og anseet Mand: Terp. p. 538; han var bleven Raadmand d. 3 Septbr. 1595 tilligemed Biskop Hans Laugesens Broder, Jens Laugesen, og havde mistet sin förste Kone, Dorthe Sörensdaughter, d. 10 Aug. 1602 (Hegel.). Povel Mortensen Ostrup (Östrup, Aastrup, den sidste Skrivemaade er den rigtigste med Hensyn til Navnets Oprindelse; de to andre vare de almindelige), en Borgersön fra Ribe, var bleven Magister det foregaaende Aar 1604: Terp. Rip. Cimbr. p. 632. Insc. Rip. p. 148. At Vedel udstyrede sine Döttr rigeligen efter sine Evner, „saa at baade de og hans Svogre (d. e. Svigersöner) det med al Taknemmelighed bekjende“, vidner Ægidius Lauridsen selv S. 41. — Lauge og Hans Vedel maae efter deres Alder vistnok have gaaet i Ribe Skole paa denne Tid.

⁶ Hegel. Cal. giver Efterretning om denne lange Strid. Ved d. 11 Febr. 1605 noterer han: *Bartel Struck oc M. Maths kiffuedes tilsammen saar mig om Arffueskift;* og derefter kan denne Sag forfølges igjennem flere Aar, saa at Forlig blev sluttet og brudte, Lehnsmanden selv maatte blande sig deri, og Bispen paaminde dem i Kirken, indtil Striden endelig 1607 synes at være bleven bilagt.

Pfalz, og ankom nogle Dage efter med en Deel flensborgske Kjøbmænd til Hamborg. Den gamle Fader, der med Opmærksomhed fulgte hans Vandring, modtog kort efter det første Brev⁷. Af dette erfarede han, at Reiseselskabet just ikke hidtil havde været det heldigste for en ung Videnskabsmand, at Reisen overhovedet paa den Tid var besværlig paa Grund af de allevegne, især ved Brunsvig, herskende Uroligheder, at Sören i Hamborg havde talt med hans Ven Poul Sperling, og at han nu beredte sig til at gaae over Lüneborg til Frankfurt⁸. Her fik Sören Vedel Plads i et Collegium; her vilde han for det første begynde sine Studeringer, og herfra fik Vedel atter i September eller October et Brev fra ham⁹. Dette var en udførligere Beretning ikke alene om hans

⁷ MSS. Vellejan. Bibl. Reg. no. 2153 4to indeholde ogsaa dette Brev. Det er skrevet paa Dansk med hele Stykker Latin imellem, som det paa den Tid ikke var ualmindeligt. Af Hegel. Cal. MS. ad 17 Marts 1606 (*Severinus Andreæ, M. And. F. dedit se in iter profecturus Heidelberg*) seer man, naar Sören Vedel forlod Ribe, og at Heidelberg var Reisens egentlige Maal; Terpager Rip. Cimbr. p. 660 skriver, literis munitus commendatiis Regis Christiani IV ad Electorem Palatinum Fredericum IV, men det har vel ikke været andet end et sædvanligt i Kongens Navn udstedt Certificat, som maaskee unge Studerende ofte erholdt. Brevet til den gamle Vedel er dateret Hamborg den 24 Marts 1606. Deraf seer man, at han forlod Flensborg d. 20 Marts paa en Fragtvoan med andre Reisende, gav 2½ Daler for Touren deraf til Hamborg og naaede denne By den 22 Marts. Desværre tillader Pladsen kun at anføre enkelte Brudstykker af dette temmelig vidtløftige og interessante Brev.

⁸ *I kunde selff tencke huad det kleecker til at reise met slig storactig oc hofferdig Folck: Thi ieg motte her vdi Hamborg giffue 2 stöffken Vin til Hense, oc ingen vndskyldning kunde hjelpe, met mindre ieg vilde være husuuld oc foruises vdaß huset aff Verten met skamme. Oc ieg er endnu befryctendis at det vil ofte gaa mig offuer paa reysen. Dog liguel giör ieg meget fordi ieg icke skal bringe mig mit selskaff paa halsen, huilcket er gandske farligt. Thi de ligge mig dog ellers ringe nok vdi som de pleie at giöre ved alle Studenter Hoav voris Reise belanger, skicker sig alting endnu temmelig, oc wi bliffue i morgen aarle serdig at reyse her fra til Lüneborg.* Derefter taler Sören Vedel om den bekjendte Brunsvigske Feide, hvori ogsaa K. Christian IV deeltog, mellem Staden Brunsvig og dens Landsherre Hertug Henrik, og fortæller, at den Vand, Hertzogen hafuer met konst paafört de Brunsviger er nu en kort forleden vdrut oc kommet vdi en stor stormvind ind, vdi hans Skantzer oc fordersffuet dennem oc slet bortskuld Kongens Skantz e baade met folk oc andet, huilcken ellers var den fornemeste Skantz e iblant alle de andre. Fremdeles siger Sören, at han har beseet Byens Mærkværdigheder og derhos talet met Paullo Sperlingio, quem novi tecum coluisse amicitiam ante aliquot annos. *Ipse tibi plurimum salutem per me nunciari cupit.* (Poul Sperling, Fader til den i Ulfelds Historie bekjendte Otto Sperling den Ældre, var en født Slesviger, tidligere Rector i Flensborg, nu i Hamborg). Brevets Udskrift lyder saaledes: *Clarissimo viro Dno M. Andreæ Vellejo, Collegii Ecclesie Cathedralis apud Ripenses Præsidi ac Seniori dignissimo, patri suo perpetua observantia colendo.* Underskriften er: *Severinus Andreæ Vellejus*, men i Seglet staaer Bogstaverne S. A. R. og Aarstallet 1604. Det synes saaledes, at Familienavnet har været paa Vei at gaae over fra Veile til Riber.

⁹ MSS. Vellejan., samme Fascikel, har ogsaa Slutningen af dette Brev, der er dateret Frankfurt a. M. d. 15 Septbr. 1606. Det maa have været meget vidtløftigt; thi selv det Stykke, som her er tilbage, er betydeligt og dog neppe meer end Halvdelen deraf. Det er ligeledes skrevet paa et blandet Sprog og meget

Studiers Fremgang, men ogsaa om hans övrige Forhold; det var et Brev til hele Familien, der kunde leire sig om Familiefaderen for at höre det læse eller forklare: thi det meeste deraf var skrevet paa Latin. Sören Vedel klagede först over, at Opholdet i Collegiet var saa dyrt, at han, tilmed da Pesten rasede i Frankfurt og andre Omständigheder indvirkede forstyrrende paa hans Arbeide, maatte være betænkt paa at antage en Hovmesterplads hos nogle unge Adelsmænd og begive sig til Universitetet i Heidelberg¹⁰; iövrigt havde han efter sin Faders Anbefaling fornemmelig lagt Vind paa Mathematik og Philosophie, og han havde benyttet Collegiets Böger, forsaavidt han ikke selv havde kunnet forskaffe sig, hvad han behövede¹¹, men han havde havt mange Fortrædeligheder med sin Landsmand Sthen, der forekom ham at bekjæmpe baade sit Fædreland og sine Landsmænd¹²; han meldte endelig, at han havde kjøbt adskillige Böger

mere paa Latin end paa Dansk. Jeg maa ogsaa her indskrænke mig til et Uddrag, saa vanskeligt det end er at vælge, hvad man skal give eller forbigaae.

¹⁰ I denne Forklaring over sin Oeconomic er Sören Vedel meget vidtlöftig. *Expendo nempe Oeconomico Electoris in Collegio nostro jam statim a nundinis 42 florenos pro victu meo. Quæ foris quæsitæ sunt hæc tenus in magna caritate erant, quæ posthac in longe majori. Locus n. iste vorago pecuniarum est, et quæ mihi necessaria sunt per te facile colliges. Libris insums mediocrem pecuniam, vestibus etiam qualencumque (etsi de novo mihi nullas adhuc fieri curarim) refectioni puta, calceis majorem. (Mand kand ikke kiöbe en par sko en heller ringer end en rigs Daler). Cætera ex tuo et aliorum exemplo abunde tecum cogites. Aurum meum non facile expendo, sed in casum necessitatis reservo. 4 Rhenanos et Ducatum unum pro moneta argentea commutavi cum Quirino ex voluntate ipsius. Reliqua adhuc supersunt. Saa jeg haaffuer endnu Guld til bedste for en Tredivde Daler, om mig kommer nød paa. Derpaa følger Noget om Sören Vedels Forsigtighed med Hensyn til, at han uden tvivl forskudsviis havde betalt Oeconomen i Collegiet en Deel Penge, han haaber dog at faae Penge tilovers efter sit Ophold i Frankfurt, og saaledes have Noget til Vintertæring oc Promotion, om det gaaer for sig, nemlig i Heidelberg . . . Consultissimum arbitror nobilium adolescentum Pædagogiam subire, ne oneri nimio sim parentibus eller at holde an om Kongens Pending som M. Vulfgang slipper tilkommende Paaske. Loci mutationem, Deo dante, metuendam esse non existimo. Heidelbergæ n. adhuc lue pestilentiali caret, quod ut diuturnum sit, Deum solícite precor. I Frankfurt borttog Sygdom daglig tyve eller flere Personer; men Sören Vedel brugte Præservativer og holdt sig ved godt Mod. Han lover, som den gamle Vedel havde opfordret ham til, at skrive Breve til sine Patroner, naar Tiden tillader ham at skrive ornatus og politius.*

¹¹ *In studio linguarum profeci mediocriter. Ex tuo svasu ad artes mathematicas serio animum applicabo (man seer her igjen den gamle Vedels Interesse for Mathematik, hvoraf jeg troer at have opdaget flere Spor), et quæ in Philosophicis maxime necessaria videbuntur, acri studio persequar, ut tanto compendiosius et melius ad certam facultatem, redeunt vere, venire queam. Interea despiciere possum de electione certi alicujus studii, cui me dedere totum debeam. — Scapulam et Forum Rom. propter defectum pecuniæ habere adhuc non possum. Si futuris nundinis Paschalibus fieri potest, satis est. Nam in Collegio Sap. habemus Calepinum et Lexicon commune, quibus uti possum quoties opus est. Mand kiöber Calepinum XI linguarum ex postrema editione Basiliensi her til Franckfurt for 3 Daler, oc der som ieg drages ret til minde, maatte i betale Anders Olufson 7 Daler for den han lod eder hiemkiöbe. Hæ sunt techne mercatorum.*

¹² *De Sthenio quæ scribis illibenter audio: te nimirum impune ipsum dimittere et oblitisci istius*

og Sager saavel til sin Fader som til sine Svogre, Mester Ægidius og Mester Poul, og han sluttede med det Løfte, at hans kjære Fader snart skulde see Frugter af hans flittige Studier. Dette læste nu den gamle Vedel i sin Söns Brev¹³.

*maculæ, quam samæ patriæ inussit scelcrate et impudenter. Credo si ex nostratibus aliquis ausus fuisset tantum nefas publicis typis committere, suspendio mulctatum iri: neque immerito. Erunt procul dubio, qui vindicent istam injuriam, quam barbarus iste Mævius adfectata nobis inflixit insolentia. Præterea virulentissimum istud carmen in Lipsium tibi placere, vehementer miror. Ubi n. sunt illa christianæ charitatis vestigia, quæ debebant e Sthenio tanquam humanitatis magistro elucere. Non possum hercle induci, ut ipsi saveam amplius, nam ad hoc etiam aliæ causæ accedunt. Nihil prodest mihi ejus patrocinium; omnia n. feri credo propter pecuniam. Omnibus hominibus propter morositatem et *γκλαυτίαν* exosus est. Insuper multos habet calumniatores et inimicos propter libertatem eam, quam exercet in corrigendis Poematibus, quorum Revisor ipse cum Grutero constitutus est. Expertus ego quoque sum censuram ipsius in aliquot Epigrammatis in publicum editis, sed propter istas quisquiliās, quibus desædavit mea carmina, ab exercitiis istis prorsus abhorreo neque amplius ei ex animo, ut prius addictus sum. Sed memini me prius eum suis coloribus tibi adumbrasse. Pacem cum omnibus habere ex consilio Apostoli, optimum est. — De Colloquio Theologorum nihil amplius audio. Si fuerit habitum, consilio tuo utor et comitabor Pareum. Det forekommer mig, at dette Stykke kunde give ganske interessante Bidrag til Datidens Literairhistorie, naar andre Oplysninger fra andre Sider kunde komme til. Skulde maaskee Sören Vedel ved at slutte sig til den stridbare David Pareus have gjort dennes mange Modstandere, hvortil ogsaa Janus Gruterus hørte, til sine? Den sandtidge Landsmand Hnr. Albertius sluttede sig til Gruter, som man seer af hans Carmina: Rostgaard delic. poetar. I. p. 78, 99, 118, 145. Sören Vedel blev siden anseet for en ikke ubetydelig latinsk Digter: Ol. Borrich. diss. de Poetis VII. p. 235.*

¹³ *Libros emi tibi quotquot habere potui. Qvod de tuis 10 Thaleris residuum mansit in meos libros insumsi. Emi nempe pro quinque Thal. materiam Philosophicam, studiis meis apprime utilem. — 1. Bacchium de Venenis, 2. Librum de Stratagematis, 3. Tzetæ Politicam, 4. Flores Epigrammatum et 5. Historiam ecclesiasticam græce invenire nusquam potui, etiam anxie quæsitos in omnibus bibliopoliis. Tamen in mandatis dedi Typographis, ut ad proximas nundinas nobis afferant. Theatrum urbium, de quo scripsisti, 25 florenis venale prostat. Biblia etiam vulgata Hieronymi in fo. 6 Florenis venduntur, sed tanti emere non ausus fui istam editionem Antwoerpianam, quam solam superesse atque adeo castratam a Jesuitis affirmant omnes Typographi. De his duobus suo tempore me certiolem facere poteris. — Corallium, cum magna molestia diu quæsitum in omnibus plateis et Myrotheciis, tandem inveni apud Italum quendam, qui solus grandiusculus istas partes habebat. Constat semuncia, quam mitto, floreno. Theriacæ 8 Uncias ex optimo genere pro 2 Thaleris mitto M. Ægidio et M. Paulo, singulis suam pyxidem. — Alchymiam Libavi 3½ flor. emptam mitto D. M. Ægidio. Relationes et Catalogos per Henrichum Jac. vobis mitto. De Flensborger vide nu icke huad ære oc got de ville giøre mig; det haffuer vel fortrødt samme, huad de beuiste mig tilforu paa reysen. — Laurents Vbings Karl oc Hinrich kunde met stor Nöd forliges om, hoo eders Böger skulle føre hjem, den ene vilde helder end den anden tiene oss til Villie oc beste. . . . Dette Stykke af Brevet synes mig det interessanteste af det hele. Man har her ret artige Bidrag til Kundskaben om den Tids Böger og Boghandel; man har det Beviis, som jeg hidtil har været skyldig, for at Vedel fortsatte Samlingen af Böger endog som Olding, og man seer, hvad han samlede paa. Resten af Brevet indeholder kun et eneste Udtryk, som er værd at mærke, nemlig det, at han med Hensyn til de politiske Begivenheder, Kampen mellem Morits og Spinola, henviser til *Relationes impressæ*, d. c. Aviserne, om man vil. Man see Nyerups Afh. i Skand. Lit. S. Skr. 1805. I. 230. — I tvende smaa Efterskrifter læses: *Primitias studiorum meorum opinione citius forte videbis. De Promotione, studiis et peregrinationibus breui me certiolem feri cupio. Ved den første Be-**

De Frugter af sin Flid, som Sören Vedel bebudede med det første at skulle fremlægge, bestode rimeligviis i en Magisterexamen, og for at gjøre sig duelig til denne Prøve, begav han sig vistnok kort efter til Heidelberg, hvor han opholdt sig et Aarstid, indtil Efteraaret 1607¹⁴. I Sommeren af dette Aar led den gamle Vedel af Rosen i Fødderne, og hans Hustru synes at have maattet føre Brevvexlingen med den fraværende Søn. Hun modtog den fem og tyvende Mai 1607¹⁵ Underretning om, at denne nu var kommen i god Gang med sine Studeringer, var tilfreds med sin Fremgang, men trængte til Penge og Levnetsmidler. Paa dette Brev svarede hun formodentlig engang i Juli¹⁶: hun gav sin Søn i de fremmede Lande en Skildring af hans Kjære i Hjemmet, hun sendte ham en Guldring som et Erindringstegn om den moderlige Kjærlighed, hun overdrog ham at kjøbe sig noget Silketøi, som en vis Anders Olufsen skulde bringe tilbage med sig, hun forsynede ham med nogle faa Penge til Anskaffelse af Levnetsmidler paa Stedet selv¹⁷. Imidlertid fuldendte Sören Vedel ikke længe efter paa sædvanlig Maade sine Studier i Heidelberg ved at erhverve sig Magistergraden, og da den gamle Fader endnu havde tre andre Sønner at understøtte, maatte han, vistnok meget hurtigere end han ønskede, vende tilbage til Fædrelandet. Allerede den første October kunde gamle Anders Vedel

mærkning sigtes rimeligviis baade til Magisterværdigheden og til en Afhandling og nogle Theses de meteoris som vor Literairhistories Forfattere synes at have overseet, men som ifølge Val v. schol. ap. MS. p. 79 blev udgivne i Heidelberg, og hvoraf Thura eiede et Exemplar. Hvad den anden Bemærkning sigter til, skal jeg ikke kunne sige: jeg har tænkt paa hans Broder Hans Tausen.

¹⁴ Terp. Rip. Cimbr. p. 660. Men det er urigtigt, naar der siges, at Sören Vedel opholdt sig halvandet Aar i Heidelberg. Han kan ikke, som man skal see, have været der meer end eet Aar, ja maaskee neppe det engang.

¹⁵ Dette Brev fra Sören Vedel til hans Moder, dat. Heidelberg d. 25 Mai, er tabt. At det har existeret, og at den gamle Vedel i Sommeren var syg, sees af det følgende Brev.

¹⁶ Dan. Mag. T. R. I. 44—46, hvor det hele Brev er aftrykt, men uden Datum eller Aarstal. Der kan formeentlig aldeles ikke være nogen Tvivl om, at det er skrevet 1607; thi paa Sören Vedels anden Reise kan der ikke tænkes, eftersom han endnu ikke var Magister, da han modtog dette Brev. Naar Sören Vedels Brev, hvorpaa dette er Svar, var skrevet den 25 Mai, har det først kunnet være i Ribe engang i Juni, og det forekommer mig, at Svaret ikke er skrevet umiddelbart efter dets Modtagelse.

¹⁷ Jeg skal gjøre en liden Bemærkning til et Sted i dette Brev. Moderen paamindede Sören Vedel „at fly ondt selskab oc druckenskab“, og skriver strax efter: „for guds skyld foricar dig for den sterke vin, du vedst vel at du haffuer ick natur til at lide den“. I et andet Brev af 1608 skriver hun til ham: „win oc quinder forblinde de wise“, og i det samme Brev anbefaler hun ham *ædruehed*. Man sammenholde nu hermed Brevet fra Hamborg til den gamle Vedel, S. 240 not. 8. Mon vi nu ikke deri skulde have Commentaren til de Ungdoms-Udskielser, som Sören Vedel selv omtalte i Brevet fra Kjøbenhavn 1604 til sin Moder, S. 238 not. 3?

favne den kjære Søn i sit Liliebjerg. Sören Vedel medbragte hæderlige Vidnesbyrd og Anbefalinger fra Churfyrsten til Kongen¹⁸. Han nød i nogle Uger Gjensynets Glæder hos sine Forældre og Venner. I Midten af Maaneden forlod han dem og drog til Kjöbenhavn, rimeligviis for at söge en passende Ansættelse. Men anden Juledag sad den gudfrygtige gamle Anders Vedel i Sortebrödre Kirke og hörde Guds Ord med fordoblet Opmærksomhed; thi den, som forkyndte det, var hans Søn, den unge Magister¹⁹.

Sören Vedel havde nu den förstefödde Söns hæderlige og herlige Pligt, den at skulle være sine gamle Forældres og sine yngre Söds kendes Stötte. Han maatte attraae et Embede, og meget hurtigt erholdt han det. Forstanderen paa Soröe Johannes Stephanius kaldte ham den trettende April 1608 til Rector ved Soröe Skole; den tredie Mai tog han Afsked fra Fædrenehuset, den tolvte Mai tiltraadte han Rectoratet²⁰. Gamle Vedel overgav de to yngste Brödre til den ældre Broders Omsorg, den sextenaarige Lauge, der efter Ægidius Lauridsens Afgang fra Rectoratet var bleven sendt til Herlufsholm, og den tolvaarige Hans, der hidtil havde besögt Ribe Skole, og nu var hans Opmærksomhed henvendt paa det Sted, hvor tre kjære Söner levede. Snart bragte ogsaa en fra Sjælland hjemvendende Ripenser Efterretning fra dem²¹, et Brev fra Sören Vedel til hans Moder. Den begyndende Rector var endnu selv ret vel tilfreds i Soröe, men hans Broder Lauge manglede de fornödne Klæder, og deres Frænde Jörgen Fan-

¹⁸ Talem se gessit (nl. i Heidelberg), ut cum domum revocatus valediceret, literas Electoris commendatitias vicissim reportaret ad Regem Christianum Quartum cum luculento rei bene ibi locorum gestæ testimonio: Terpag. p. 660. See ovenf. S. 240 not. 7. Hegelund noterer Hjemkomstens Dag. At han nödig forlod Universitetet, siger han selv i et utrykt Brev, hvorom nedenfor skal tales.

¹⁹ Hegel. Cal. MS. med. Octbr. 1607: *M. Severinus Andreae drog til Kjöbenhaffn.* D. 26 Decbr. *M. Söffren Andersön prædikede i Sortebrödre.*

²⁰ Thura Idea hist. lit. p. 40 regner Sören Vedel for Rector fra d. 12 Mail 608. Hos Hegelund læses d. 23 April: *M. Severinus A. S. literis M. Joh. Stephani nuncupatus Rector Schole Sorensis*; d. 3 Mai: *M. Söffren Andersen drog aff til Soer schole.* Jeg mener, at disse Angivelser lade sig saaledes forene. Terpager har d. 11 Marts 1608, som vist er urigtigt; maaskee menes d. 11 Mai. Stephanius den Ældre havde i samme Aar aflöst Venusinus som Forstander i Soröe.

²¹ Terpag. Rip. Cimbr. p. 658 og 656 om Lauge og Hans Vedels tidligere Underviisning. Men det kan neppe være rigtigt, at han lader Hans Vedel komme til Soröe 1607; thi dengang var Sören Vedel endnu ikke Rector. — Det her omtalte Brev er tabt; men dets Indhold sees af Svaret derpaa, som strax skal blive omtalt. Med Hensyn til Mamme, som bragte det, har Hr. Kall-Rasmussen meddeelt mig, at der i Consistorii Archiv No. 96 findes et Brev fra Hegelund til Hans P. Resen, dat. d. 15 Marts 1603, hvori nævnes „*Mamme Andersen civis Ripensis*“. Vistnok den i Brevet omtalte Mamme.

ninger, Præst i Bringstrup, som havde lovet at sørge derfor, havde ikke holdt Ord²²; han erkendte sig om Familien i Ribe, og navnlig om den lille Hans Laugesen, maaskee en Söstersön af gamle Vedels förste Hustru og Södskendebarn til den anden, dengang et otte Aars Barn, hvis Opdragelse synes at have ligget den Vedelske Familie meget paa Hjerte²³. Moderen besvarede dette Brev kort efter, uden tvivl i Begyndelsen af Juni. Hun paalagde Sören Vedel, at forsyne den stakkels Lauge med det Nödvendige, og sendte ham selv noget Linned; hun yttrede det Önske, at Sören ogsaa skulde tage den lille Hans Laugesen til sig, og lovede adskilligt Andet, naar dennes Fader engang efter S. Hansdag bragte ham derhen. Hans Laugesen kom virkelig til Soröe²⁴.

Saaledes var da Sören Vedel i Gjærningen bleven sine gamle Forældres Alderdoms Kjep, som hans Moder engang havde udtrykt sig²⁵, og i de förste Aar glædede han sig ved de Frugter, han sporede af sin Virksomhed. Men de övrige Forhold i Soröe bleve ham snart meget ubehagelige. Om Embedets oconomiske Ringhed eller nogen Uenighed med hans Foresatte eller andre Omstændigheder have været Hovedaarsagen dertil, lader sig ikke sige; men naar der nu kom Breve fra ham til Fædrenehuset, saa læstes deri kun de bittreste Klager over Forfølgelse, Fjendskab og Nöd²⁶. En Forflyttelse til Ribe havde vistnok været

²² Denne Jörgen Fanning (Fanöc) var vistnok en indfödt Ripenser; thi Navnet Fanning havde der hjemme: Terpag. Rip. Cimbr. p. 585. Thornups Progr. 1824 S. 22. Af et utrykt Brev, hvorefter, sees, at han var i Familie med Vedel og uden tvivl Sognepræst i Bringstrup ikke langt fra Soröe. Han maa antages at have lovet at skulle sørge for eller give noget Bidrag til Langes Underholdning.

²³ „Vor lille Hans Lausen“ kalder Sören Vedels Moder ham. Men hvem er denne Hans Lausen? I det nysnævnte utrykte Brev troer jeg, at vi have Besvarelsen af dette Spørgsmaal. Der læses nemlig: „Hans Lausen, Dorthe Svanes Sön.“ Dorthe Svaning var en Datter af Historiographen Hans Svaning og var gift med Jens Laugesen, Raadmand og Tolder i Ribe, Broder til Biskop Hans Laugesen. Deres Sön var den bekjendte Johannes Svanningius den Yngre, födt d. 28 Mai 1600, og jeg formoder, at det er ham, der kaldes lille Hans Lausen, hvis Forældre begge vare besvoglede med Vedel (Jfr. Terpag. Rip. Cimbr. p. 649), skjönt man vel ogsaa kunde tænke paa Vedels yngste Sön Hans, der til Forskjel fra Broderen Hans Tausen nok stundom kaldtes Hans Laugesen. Jfr. nedenf. S. 247.

²⁴ Dan. Mag. T. R. I. 46—47 findes ogsaa dette Brev uden Datum. Men det er aabenbart, at Brevet er skrevet ikke meget længe efter, at Sören Vedel kom til Soröe („du est nu kommen smuck til rette“), og ikke længe för St. Hansdagstid („nu strax efter S. hans dag“). Jeg vil derfor antage, at det er fra Begyndelsen eller den förste Halvdeel af Juni 1608. — Den yngre Hans Svaning gik sex Aar i Soröe Skole, og i Januar 1611 var han der: det er vist; men naar han kom dertil, skal jeg ikke nöie kunne sige.

²⁵ Anf. St. S. 44: „at du i sin tid motte end med Guds hjælp bliffue min alderdoms kjep.“

²⁶ MSS. Vellejan. Bibl. Reg. no. 2153 in 4to, bevarer et Brev fra Sören Vedel til hans Moder. Dette Brev viser, at Sören Vedel længere Tid havde været i höi Grad misfornöiet med sin Stilling i Soröe, uden just at forklare os, hvad Grunden var dertil. Jeg vil ret strax nærmere omtale Indholdet af det.

baade ham og alle hans derværende Slægtninge den kjæreste Udvei, og i Begyndelsen af Aaret 1610 viiste der sig ogsaa en Leilighed dertil, da hans Svoger Poul Ostrup blev kaldet til Professor ved Universitetet²⁷. Den gamle Vedel tabte derved en Svigersön og en Datter i sin Nærhed, men fik ikke Tabet erstattet. Biskop Hegelund gav Rectoratet til sin egen Sön M. Jörgen Hegelund; Poul Ostrup og hans Familie forlod Ribe i Juni Maaned, og mod Slutningen af Aaret, efter at den Danske Saxo anden Gang var udgivet, blev gamle Vedel selv meget farlig syg²⁸. Under alle disse nedslaaende Begivenheder besluttede Sören Vedel at gjøre Ende paa sine Lidelser i Soröe, og i Januar 1611 kom Budskabet derom til Ribe²⁹: træt af sine Ulykker havde han sögt og faaet sin Afsked, men Kongen havde derimod tilstaaet ham et Stipendium af hundrede Rigsdaler, for at han atter kunde reise udenlands og gjøre sig værdig til at bære sin beröimte Faders Navn, og for sine Brödre deels havde han sørget, deels vilde han fremdeles

²⁷ Vinding. Acad. Havn. p. 233. Han blev Professor Pædagogicus. Hegelund angiver Kaldelsens Datum, d. 21 Januar. Insc. Rip. p. 148 o. a. St.

²⁸ Hegel. Cal. MS. 1610 d. 19 Febr. *M. Georgius F. in Scholam Rip. introductus in locum M. Pauli Martini Ludimagistri*. D. 23 Febr. *M. Paulus Martini dedit se in viam profecturus Hafsuiam*. Dette var dog kun en foreløbig Reise. D. 7 Juni: *M. Pouel Mortensen drog her fra til Kjöbenhaffn*. Dermed forlod han og Familie Ribe. An. 1611 d. 1 Jan.: *M. Andreas Wellejus decubuit inde a medio Decembris*.

²⁹ Dette ovennævnte utrykte Brev er dateret „*Af den kongelige Scholegaard paa Soerö den 13 Januar Adj. 1611*“. Det er temmelig vidtlöftigt, saa at jeg maa nöies med at give et Uddrag deraf. Den første Deel indeholder blot Udtryk af sönlig Hengivenhed og Undskyldning for at have ladet et Brev saa længe ubesvaret. Derefter kommer han til Hovedsagen, sin Misfornöielse i Soröe og Beslutningen at drage udenlands. *Jeg formercker — skriver han blandt andet — aff eders scriffuelse at mit forsæt mig viidere udenlands at forsöge icke synderligen behager eder for allehaande Aarsagers skyld, men ieg formoder at i icke letteligen lader eder deroffuer bringe til nogen Vtaalmödighed. Det vilde icke bliffue den fattige Joseph til gaffn eller gode lenger at bliffue vdi Potiphars fengsel oc trengsel, oc vskyldeligen lide saa megen Tribulatz oc forfölgelse. Thi viste i fuldkommeligen, som i en part vel veed, hvad ieg haffde nu fast vdi try samfulde Aar hafft at drages med baade Trældom oc Omhu, Möde oc Arbeid, Sot og Siugdøm, Vaagne Nætter, Harn oc Sorg, Trots oc Mutuillighed, Item Vtacknemmelighed oc Bagtale, vndertiden ocsaa Hunger oc Törst, Spot oc Forfölgelse, da skulde i icke ynске mig saa ilde, at ieg skulde saa ynckeligen oc wilböriligen spille mine Vnge Aar, oc maa skee med liden tack oc tariff forsömme min egen Lycke oc Velfert. Offuer alt er fortienesten ringere end nogen kan tro oc ingenlunde at ligne ved den som haffuer været vdi formere Tider. Gud gifffue ieg aldrig haffde seet Soerö Mig er deputeret Aarligen vdi fem samfelde aar, oc om ieg lyster paa det sjette, Kongl. Maitts Stipendium som er aarligen hundrede rigs Daler, huilcket er ingen ringe eller foractelige hjælp at leffue vdfat til maadelighed. Den gode Gud setter mig nogen gode raad for aarligen til it halff hundrede Daler Oc hvad sige vi der af at saadant skulde været betencht tilforne, der ieg saa hastig oc snart bleff hiemkaldet fra min Studering? Det klages nu alt for silde. Giord gierning haffuer ingen vending. Dogligeuel skulle i icke tencke at ieg nödis eller foruarsages aff stor groffhed oc Vankundighed viidere at reyse. Thi der som ieg tractede icke efter at opnaa mine hederlige foreldres oc forsedres maal oc nyde it hederligere oc roligere stycke bröd i sin Tid end dette, da*

sørge paa bedste Maade. I Marts overgav Sören Vedel Skolen til sin Eftermand Jersin, lod Hans Laugesen blive der tilbage, men reiste med sine Brødre Lauge og Hans til Kjöbenhavn, hvor den første som Student kom i Huset hos Poul Ostrup og strax efter hos Jesper Brochman³⁰. Poul Ostrup blev nemlig i de samme Dage udnævnt til Biskop i Lund. Sören Vedel selv gik i Begyndelsen af Mai med sin Broder Hans til Ribe, hvor det da blev bestemt at sende denne til Gymnasiet i Hamborg; men midt i Sommeren 1611 skiltes han fra sine Forældre, afsatte sin Broder paa Veien i Poul Sperlings Huus og drog selv videre for at studere ved Tydscklands Universiteter³¹.

VI. Gamle Vedels Huus var saaledes bleven tomt. I sit Hjem saae han ingen af sine Börn; ogsaa i Byen var deres Antal bleven formindsket. Han selv blev svagere og svagere, vanskelig og vankelmødig¹; hans fromme Hustru, der kjærligen rettede sig efter ham, kunde dog med sit sørgmodige og tungsindige

kunde ieg vel her bliffue Hvad mine brødre er anrørendis giffuer ieg eder ydmyggeligen at tiide, at de tage Gud være loff temmelig smuct aff sted, oc forfremme sig dag fra dag bedre oc bedre, icke vden min store Lyst oc Gledede. Lauge gjorde sin første Vdfluct paa Prædikestolen Anden Jule dag sist forleden hoss sin kiære frende Hr Jörgen Fanninge vdi Bringstrup oc Sirsted Kirker oc forholte sig dervdj langt bedre end ieg nogen tid hafde vent eller troet Jeg kan ingen ro haffue for den anden, för end ieg förer hannem an vdi lige maade En Vge för Paaske acter ieg nest Guds hjælp at indstille mig hos eder sampt begge mine brødre, huilcke aldrig met min raad skulle bliffue nogen time efter mig paa Soröe, voris selligs Wuenners Traad oc Tyrannj vndergiffue. Gud setter dennem ellers nogen gode raad saare enten hoss M. Possuel eller andensteds. Lauge er nogenhunde bequem til at studere i Kiöbenhaffn. Den anden mindste saa ieg gerne mig maatte følge. Gud skulde giffue naade til at ieg skulde saaledes handle met hannem at det skulle bliffue eder alle til stor hjertens Tröst oc glæde. Hvorom wi ville mundligen tales ved vdi sin Tid. Deris Senghleder vil ieg sende til Kiöbenhaffn met mine Kister, vden saa er, i ville vnde Hans Laussen Dorithe Soanes Sön dennem at bruge. Det kunde i lade mig betimeligen tiide. Dorithe scriffuer mig kierligen til oc formaner mig til at bliffue ved Scholen, men det er alt forgefuis o. s. v., o. s. v., o. s. v.

³⁰ Thura Idea p. 40 siger, at Vedels Eftermand tiltraadte Embedet d. 20 Marts 1611. Det var en i vor Literaturhistorie vel bekjendt Mand, Jens Dinesen Jersin, der siden døde som Biskop i Ribe. — Lauge Vedel var nu paa 19de Aar, og han forblev i to Aar i Jesper Brochmans Huus: Ter pag. Rip. Cimbr. p. 658. Jesper Brochman skal have været Lauges Rector paa Herlufsholm; det har da været en meget kort Tid.

³¹ Hegel Cal. MS. 1611 d. 11 April: *Præstitū M. Paulus Martinus Regiæ Majti juramentum Sup. Scan.* D. 7 Mai: *M. Severinus A. S. cum fratre Johanne est reversus Hafniā.* D. 15 Aug. *M. Severinus A. S. oc Hans drog til Hamborg.* Hans Vedel var nu paa 16de Aar og forblev lidt over to Aar i det Hamborgske Gymnasium, indtil han 1613 stødte sammen med sin Broder Lauge i Leipzig: Ter pag. p. 656—657.

¹ Dan. Mag. T. R. I. 45. 47. Vedel synes med Alderen at være bleven forstemt. Allerede i disse Breve af 1607—8 skriver hans Hustru om ham: „*hand suarer mig icke altid saa lige, det vedst du well uestaa:*“ „*fader er icke lenger vidt til synd, oc meget vankelig der hos; Gud giffue en god tolmødighed.*“

Gemyt ikke være nogen Oplivelse for ham², og saaledes maatte Dagene være mørke om de gamle Folk, naar ikke Ægidius Lauridsens og Bertel Struks Familie kunde adsprede Taagerne³. Vedel havde været syg i Begyndelsen af Aaret. Sygdom og Alder mindede ham om, hvad der forestod, og han søgte en Tröst i at tænke derpaa. Han længtes efter Forløsningen og den bedre Tilværelse. I en saadan Stemning sad han en Sommerdag i dette Aar i sit Studerekammer. Tanken om Döden og om de sidste Ting opfyldte hans Sjæl med Andagt. Pennen og Papiret laae for ham, og som han ofte pleiede, udtrykte han sit Hjertes Bevægelse i et lidet latinsk Digt⁴:

Mors cunctos sternit, clam præter spem; illius expers
 Non est cujusvis conditionis homo:
 Hinc aufers tecum nil victum et præter amictum
 Quæque tuum corpus linea fila tegant.
 Omnia post obitum remanent commercia mundi;
 Quid restat? supra est vita, sed infra Erebus.
 Elige quod lubeat; rationem reddito vivens,
 Post mortem ratio reddita nulla valet.

Det var den syttende Juli, at Vedel skrev disse Ord. Nogle Maaneder efter gik han over i det halvfjerdsindstyvende Aar, den tiende Climacter. Disse Aar bleve i hiin Tidsalder ikke overseete⁵, og synes hos ham at have meldt sig ved betænelige Smerter i Siden og Benene⁶.

² Det utrykte Brev fra Sören Vedel til hans Moder (see ovenf. 238 not. 3) synes at vise, at ogsaa hun var af et meget tungt Sind. „I skulle, skriver han, *slaa eders sag an med rette og icke miströste eder offuer Verdsens Modgang og gremne eder o. s. v.*

³ Zwerg. S. 499 lærer os, at Ægidius Lauridsen med Marine havde sex Sønner og ni Dötre, og at Bertel Struk med Anne havde fem Sønner og fem Dötre. En Sön af den förste og en Datter af den anden omtales allerede i Nettes Brev til Heidelberg 1607; disse Börn vare altsaa nu allerede fire eller fem Aar.

⁴ MSS. Vellejan. B. U. II. no. 121 in 4to, den samme Fascikel, hvori der haves en stor Deel af Vedels utrykte Vers, bevarer paa et Octavblad ogsaa dette, som er mærkeligt derved, at det har en bestemt Datum. Overskriften er: *Memento mori et recordare novissimorum*. Nedenunder staaer: *A. S. V. 17 Juli an. 1611.*

⁵ Hegel. Cal. MS. viser ogsaa, at denne lagde Mærke til Aaret 1612. Han var, som för bemærket, födt samme Aar som Vedel, og paa denne Almanaks Omslag har han skrevet: „Cum corporibus vigent et deflorescunt animi“, og ganske rigtig blev han i dette Aar syg af „vomitus, ἀνορέξια και ἀπνία“ (d. 11 og 12 Aug.). Denne Tro paa climacteriske Aars Farlighed var igjennem hele den Tidsalder ganske almindelig. Niels Hemmingsen sagde ved det forhen omtalte Møde paa Slottet 1575: „*Det er mit annus climactericus oc 63 Alders Aar, oc jeg forventer dagligen en naadig Forløsning.*“ (Resen S. 288). Den lærde

Men Oldingen gjenvandt dog atter nogenledes de physiske Kræfter, og den hæderlige Periode, der opgik for Fædrenelandet, maatte være en Lægedom for hans Hjerte. Allerede havde han for nogle Aar siden, da den unge Konges mægtige Aand gav sig tilkjende ved Hovedstadens anseelige Udvidelse, hævet sin Stemme og besjunget det nye Kjøbenhavn; nu kunde han daglig see for sine Öine de travle Krigstilberedelser paa Riberhuus, hvis Lehnsmænd mödte som een af de Förste under Kong Christians Banner⁷; daglig kunde han hos Fru Birgitte Friis paa Slottet indhente Efterretninger fra Krigens Skueplads, hvor hendes Husbond og mange af hendes Slægtninge hæderligen kjæmpede⁸; og skulde vel hans Öre have været lukket for alle de Ytringer af Henrykkelse, hvormed Landsmænd og Fremmede fulgte den unge Heltekonge over Land og Søe⁹. Da varmedes Oldingens Hjerte. Gud giver vel endnu Kræfter til en liden Aarbog over disse Kong Christians Dage, maatte han sige til sig selv, og en Historie af

Henrik Rantzau skrev 1580 en *ægen Bog de annis climactericis*, og endnu meget senere var Opmærksomheden henvendt paa disse decretoriske Aar: Ol. Worm. Epist. p. 94. 118. 1103.

⁶ Curric. vit. p. 42. *Han haver nu udi nogle forgangne Aaringer af og til været flux syg, besynderlig udi sin Side og Benene.* Tiden bestemmes ikke ganske nøie. Ved Begyndelsen af Aaret 1611 var han sengeliggende.

⁷ H. M. Wallensbek (Stren. reg. ptochotroph. Holm. Topogr. p. 9) skriver saaledes: *Men som det haarde Jern med Tiden kand slides, som de grundfaste Huse aff Ælde kand brydes, som de Handel- og Arbeysfulde Haffne med Gruus og Greene kand fyldes, hvorom den Salige Welleyus Riimoys taler o. s. v.* Og hertil læses i Margen: *lege carmen dicolon tristophon Andreæ Welleii om den ny Kjöbmands Haffn* 1608. Man seer deraf, at Vedel 1608 maa have udgivet et Digt om den store Udvidelse af Kjøbenhavn, da hele Rosenborg med tilhørende Qvarteer m. m. blev indtaget inden Stadens Volde: Pont. Orig. Havn. p. 236—37. — Nu forestod Calmarkrigen. Lehnsmænd var, som bekjendt, Albert Scheel. Det var ogsaa paatænkt at sætte Slottet selv i Krigsstand; men Krigen tog en saadan Retning, at det ikke behövedes: Adlers Progr. 1834 S. 12. Hegelund glemmer heller ikke at notere hverken den slittige Mönstring af de jydsk Krigsfolk i de foregaaende Aar (ad 7 Apr. og 8 Mai 1609, 8 Mai 1610), eller senere Krigserklæringen og adskillige Krigsbegivenheder (ad 4 Apr. og 27 Mai 1611).

⁸ Ny Dan. Mag. II. 11—56. findes de ypperlige Samlinger til denne Krigs Historie, meddeelte af Abrah. Kall. Man vil deraf see, hvor mange Midler netop Ripenserne havde til at holde Skridt med Begivenhederne: Paul Ostrup skrev til sin Svoger Ægidius, begge Vedels Svigersønner, S. 24; en Riber Borger Hans Bagger bragte en Boretning med sig hjem 1611, S. 28; Birgitte Friis fik mange Breve derom, saavel fra Andre som fra sin Husbond Albert Scheel, S. 30. 43. 44. 46. 49. 50. 51—53; Slotskriveren Sören Friis fik ogsaa Breve, S. 38 o. s. v.

⁹ Schlegel I. 53 efter Peleus *histoire de la dernière guerre de Suede.* Bogen selv har jeg ikke havt. Derimod stikker det noget af, naar Jon. Werwing (K. Sigism. och K. Carl IX Hist. utg. af Stiernman) II. 225. 234 skriver: *Konung Christian blef af någon räddhoga betagen, och begaf sig samma dag utur lägret, lemnandes der quor Lucas Krabbe &c. K. Christian begaf sig til Danmark igen och förfölghdes fuller utaf de Svenske.* Men saadant er man vant til at see.

Calmarkrigen synes at være bleven det sidste videnskabelige Arbeide, som hans svage Haand udførte¹⁰. Hans Svigersøn Mester Ægidius var bleven ligesom hans Medhjælper og samlede de herligste Materialier dertil¹¹. Siden Venusini Död var der ingen anden Historiograph end Vedel. Den gamle lykkeligere Tid syntes at vende tilbage og at ville kaste et mildt Skin over hans sidste Aar: han var saa at sige igjen bleven den rette Historiograph ligesom forhen; han udførte igjen Historiographens Gjerning, og blev han end ikke mere Prælat i Capitlet, saa var han dog ved Alderen bleven dets Formand, ordnede dets Möder og præsiderede i dem. »Vi have en Senior, sagde Canikerne, der er from og gudfrygtig, klog og raadsnild, der gjerne aabner sin milde Haand for syge og fattige Medmennesker, men ogsaa haandhæver Sandheden, tör vel staae paa Retten og sige Nei for Uret¹².»

En ny Lykke ventede den gamle Vedel fra hans begavede Sønner. Lauge kom efter et toaarigt Ophold ved Kjöbenhavns Universitet og i Jesper Brochmans Huus tilbage til Ribe i Esteraaret 1612, forblev der om Vinteren og lod sig höre som Prædikant. I Mai Maaned næste Aar 1613 tiltraadte han med sin ældre Broder Hans Tausen en Udenlandsreise¹³. De begave sig först

¹⁰ Ped. Syv. Kjæmpeviser, Fort. § 17 nævner Vedels Aarskröniker til Christian IV som en dengang existerende Bog, og det er temmelig rimeligt, at Vedel efterlod sig en Historie af Calmarkrigen. Paa den utrykte Liste over Reliquiæ Vellejanæ MS. Bibl. Univ. (see ovenf. S. 224 not. 6) læses nemlig: *Serries rerum bello Suetico gestarum ab Andrea Vell. concinnata in 4 to.* Efter Tiden og Stedet, hvor dette Skrift nævnes, formoder jeg meget stærkt, at det har været Vedels Alderdomsarbeide, medens hans Svigersøn arbeidede paa sine Samlinger.

¹¹ Disse, det vigtigste Bidrag til Calmarkrigens Historie, ere de nylig omtalte Efterretninger i Ny Dan. Mag. II. 11, for en stor Deel Breve fra de bedst underrettede Personer, Öienvidner og Declagere. — Det er i det Hele mærkeligt, hvorledes denne korte Krig satte Skribenter i Bevægelse. Jeg behøver blot at nævne Navnene Lyschander, Aquilonius, Westhowius, Andr. Arrebo, Hans Bang (h. Casubon) o. s. v.

¹² Curric. vit. p. 41—42: „In tota vita sua fuit pius, gravis, constans et pertinax recti; haandhævede Sandheden og turde vel staae paa Retten og sige Nei for Uret. Neque solum fuit præclara eruditione præditus, id quod scriptis ab eo editis apparet, sed etiam admodum prudens et consiliis dives; item in distribuendis Eleemosynis, quam ille semper fuerit largus“ &c. Hegel. Cal. MS. 1612 d. 12 Aug.: *M. Andreas habuit Capitulum.* An. 1613 d. 2 Septbr.: *holdt M. Anders Capitel.* Hegelund var dengang meget svag, og strax efter standse hans for Vedels Historie saa vigtige Antegnelser. Han döde i Begyndelsen af næste Aar d. 18 Febr. 1614: Insc. Rip. p. 46. Venusinus var död i Januar 1608, og den nye Historiograph Cl. Lyschander blev först beskikket d. 4 Septbr. 1616, altsaa syv Maanedr efter Vedels Död: Nyerup om Historiogr. S. 81.

¹³ Hegel. Cal. 1613 d. 21 Febr. *Lauge M. AS. prædiket Froprædikten.* D. 25 Mai: *Filii M. Andreæ dederunt se in iter Hamburgensæ et Lipsiensæ, Lauge et Hans Tausen.* Det lader altsaa til, at Hans Tausen, hvis Skjæbne er mindre bekjendt end Brödrenes, har opholdt sig i Ribe, og at han endnu ikke var

til Hamborg for at medtage den yngste Broder Hans, og ved Pindsedagstid forlode de Hamborg og drog til Leipzig. Hans Tausens følgende Vei er ubekjendt; men Lauge og Hans studerede sammen i Leipzig paa tredie Aar, boede hos Professor Conrad Bavarius, hørte med Iver den lærde Theolog Weinrich og besøgte i Ferierne de omliggende Universiteter. Derefter begave de sig begge formodentlig i Sommeren eller Efteraaret 1615 til Wittenberg¹⁴. Med endnu større Interesse fulgte Vedel sin ældste Søn Sören. Da nemlig denne, efter at have i fire Aar studeret ved de berömteste Universiteter i Tydskland, Holland, Frankrig og Italien, til samme Tid var i Færd med at ville slutte sin Reise med et Besög i England¹⁵, saa oplivede Efterretningen derom den svage Oldings synkende Kræfter. For England havde han altid havt en særegen Forkjærlighed, og Camden var hans Ven. Han skrev den tolvte Juni et Brev til Camden og sendte dette til sin Søn, som en Anbefaling til denne beröimte Mand¹⁶. Han mindede i dette Brev atter Camden om det Bekjendtskab, som den afdöde Daniel Rogers havde stiftet mellem dem, og som Camden selv ved sine Skrifter havde befæstet; han undskyldte, at han dels af Undseelse, dels formedelst mange andre Arbeider endnu ikke havde sendt de lovede Bemærkninger, men henviiste nu

Magister. — Men man bliver noget frapperet ved at læse lidt ovenfor hos Hegelund under 10 Marts 1613: „Hr. Lauge Anderson bleff ordineret til Ilierdrup og Wamdrup Sogner”.

¹⁴ Terpag. Rip. Cimbr. p. 658 siger om Lauge, at han ved Mikkelsdag 1612 forlod Brochmans Huus og kom til Ribe, men han sætter hans Afreise fra Ribe til d. 12 Mai 1613. Vidtløftigere taler han p. 657 om Hans, hvem han lader drage fra Hamborg ved Pindsedagstid, boe hos Conr. Bavarius o. s. v. Denne Conr. Bavarius var dengang en yngre Mand og Prof. Poescos; Georg Weinrich döde 1617 som Præst ved Thomaskirken og Senior i det theologiske Facultet. Begge Brödre bleve nu i Leipzig paa tredie Aar; begge gik derpaa sammen til Wittenberg.

¹⁵ Anf. St. p. 660. Rostg. delic. poët. Dan. I. 547, findes et Digt af den bekjendte latinske Poet Christen Aagaard den Ældre med den Overskrift: In exequias Welleii cujusdam. Udgifveren synes altsaa at have været i Tvivl om, hvilken Vedel der menes. Men ligesom man naturligen maa tænke paa Sören Vedel, hvis yngste Datter Mette var gift med Aagaard, saaledes stemme ogsaa følgende Linier ganske overeen med Terpagers Beretning om hans vidtløftige Reiser:

Hunc Rhodani, hunc diffusa Padi sibi littora civem
Et Rheni et Tamesis stagna cruenta volunt.
Sed Ripæ dixere suum &c.

¹⁶ Camden. Epist. ed. Th. Smith p. 152—53, findes ogsaa dette Brev. (See ovenf. S. 222). Da det er kort og ikke aftrykt i nogen let tilgængelig Bog, skal jeg meddele det som det Sidste, der kan meddeles fra Vedels Haand.

Andreas Velleius G. Camdeno S. Venit ad vos filius meus hic Severinus Andreas, qui ut incolumis te, mi optime Candene, salvum atque incolumen reperiat, Deum ardentem rogo. Nomen ac studia mea tibi nota esse ex crebra relatione viri illustris memoriæ Danielis Rogersii comperi ex primo tuæ Britanniaë partu, cui me inseruisse

derom til sin Søn og gjentog sit Løfte, naar han erholdt den anden Deel af Britania, som denne skulde sende ham; han anbefalede Sønner og haabede, at han ved Camdens Mellekomst skulde faae Adgang til Hoffet og Rigets meest betydende Mænd.

Dette Brev til Camden er det sidste af den gamle Vedels bekjendte Arbejder; men endnu fem Maaneder efter holdt Oldingen sig opreist og kunde beskjeftige sig med lettere Sysler. Ved Mortensdagstide blev han derimod saa angrebet, at han for det meeste maatte holde Sengen, og fra Midten af Januar 1616 vare hans Kræfter saaledes udtømte, at han ikke mere kunde forlade den¹⁷. Rygtet om hans Tilstand samlede hans Slægtninge og Venner om hans Sygeleie: de fornemme Herrer, med hvilke han havde staaet i Forbindelse, de lærde Mænd, af hvilke han æredes som deres Mester, og mange Andre, baade Mænd og Qvinder, der fordum havde hentet Tröst og Beroligelse fra de nu henblegnende Læber. Hans næstældste Søn Mester Hans Tausen, der var vendt tilbage fra Udlandet, og hans i Ribe bosatte Döttre Marine og Anne vare hyppig tilstede¹⁸. Vedel talte roligt med dem og hengav sig gjerne til Tanken om Döden. Da de spurgte ham, om han intet havde optegnet om sit Liv og sin Skjæbne, svarede han: »jo, der findes vel Noget derom, men det er nok, naar man om mig prædiker, at jeg har været et Guds Barn og troede mig en Arving til det evige Liv¹⁹.” De korte

dignatus es. Et certe ut eum partum in manus meas recepi, ardentissimo perlegi desiderio, atque inde memorabilia multa enotavi. Habui enim in percurrendo obvia, quorum te statim monuisssem in proëmio rerum Orcadicarum, quarum te documentis destitutum statim cognovi, sed partim pudor, partim occupationum moles me retraxit. Verum in his te filius meus abunde instruet et ego te alias monebo, ubi postremam tuam videro Britanniam, quam filius remittat. Interim non dubito, ubi mores et ingenium hujus exploraveris, quin prompto ac benevolo animo eum in Aula et apud Primores regni promoveas, pro tua auctoritate, qua plurimum apud omnes bonos vales. Qvod pluribus a te contenderem, si ullum de tua humanitate in me hæreret dubium. Deum toto pectore oro, ut te quam diutissime conservet saluum in nominis sui et patriæ tuæ laudem. Amen. Ripis Phundusiorum 12 Juni A. C. 1615.

T. T. Andreas Severinus Velleius.

¹⁷ Curric. vit. p. 42: *Siden nu forgangen Mandag var Maaned o. s. v.* Da Ægidius skrev Torsdagen d. 15 Febr., saa maatte vel herved forstaaes Mandagen den 15 Januar, som altsaa blev den sidste Dag. Vedel var oven Senge.

¹⁸ De „velbyrdige Adelspersoner“, som besøgte ham, have formodentlig været Lehnsmænd Albert Scheel og hans Venner i Omegnen. At Vedels Familie stod i Forbindelse med en Deel fornemme Herrer endnu i denne sidste Periode af hans Liv, bliver rimeligt med Hensyn til de mange saadanne (Ny Dan. Mag. II. 9), der interesserede sig for at give hans Svigersøn Oplysninger om Calmarkrigen. Curric. vit. p. 40 viser, at M. Hans Andersen Tausanus var nærværende. Man kunde formode, at han nylig var bleven Magister, thi Hegelund giver ham endnu 1613 ikke denne Titel.

¹⁹ Denne Samtale og Ytring af Vedel har Ægidius Lauridsen anført ved Slutningen af sin Memoire, saa at det er uvist, til hvilket Sted den egentlig hører i Fortællingen om hans sidste Dage.

Bibelsprog, som han fordom pleiede at bruge, naar han talte til Andre, gjentog han nu for sig selv. »Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret — Sangvis Jesu Christi mundat nos ab omni peccato — Scio, quod redemptor meus vivat», stammede han af og til; men især nævnede han ofte den Korsfæstedes Ord: In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum, og han föiede dertil dette Riim: Kom Herre snart, kom mild og blid, Og gjør os salig til evig Tid²⁰. Da Sygdommen tiltog Dag for Dag, raabte han til Gud om Forløsning, og sagde til sin Hustru og sine Börn: »Beder dog Gud at give mig en naadig Hjemfart». Paa Kyndelmisse Aften sagde han til sin Datter Marine: »Gud være lovet, nu er Kyndelmisse for Haanden, nu kommer Gud snart og forløser mig og lader sin Tjener fare i Fred med den gode gamle Simeon»²¹. Og snart skeete ham efter hans inderlige Attraa. Ved Midnatstid mellem Söndagen og Mandagen den ellefte og tolvte Februar blev han betagen af en Rörelse i den venstre Side, saa at han ikke kunde bevæge Armen. Da lukkede han selv sine Öine til og aabnede dem ikke mere for denne Verdens Lys. Han laa stille hen hele Mandagen og talte Intet, uden naar Nogen spurgte ham. Tirsdag Morgen den trettende Februar var ogsaa Tungen ham bundet, og faa Timer efter mellem otte og ni slumrede han rolig ind. Gamle Anders Vedel var ikke mere paa Jorden²².

Vedels Börn stode tause og sörgende ved deres herlige Faders Dödsleie. Den förste Sorg havde ingen Ord. Men paa den tredie Dag sad hans Svigersön Ægidius Lauridsen med Pennen i Haand og forsögte at fastholde Billedet af den Hensovedes hæderlige Liv og christelige Död, det eneste Forsög af denne Art, som er Efterverdenen bevaret fra samtidige Vidner²³.

²⁰ Maa vist være nogle Stropher af en Psalme paa den Tid, da det forekommer mig besynderligt, om Vedel skulde i Dödstimen have gjort Vers eller Riim. Men jeg har forgjeves seet mig om derefter. Om Bruugen af det latinske Sprog ved Citater af den hellige Skrift, see ovenf. S. 68.

²¹ Meningen maa være denne: Imorgen er det Simeons Dag; saa vil Gud ogsaa snart lade mig fare hen med Fred, ligesom den fromme Simeon bad ham (Luc. 2, 29—30). Man maa nemlig erindre, at Kyndelmisse ikke blot var en Fest for Mariæ Renselse, men tillige (i den græske Kirke) en Fest for den gudfrygtige Simeon, der gik Jesus imöde og tog ham paa sine Arme. Dagen kaldtes ὑπαντή; Mears. gloss. græcobarb. p. 587.

²² Curric. vit. p. 44—45. Dödsdagen findes angivet paa samme Maade paa Vedels Epitaphium af Sören Vedel, Insc. Rip. p. 24, og paa hans anden Hustrues Epitaphium: ibid. p. 53. Han opnaaede altsaa en Alder af henimod 74 Aar.

²³ Om dette lille, men vigtige Skrift, har jeg talt ovenf. S. 2 not. 5. Ved Siden af den trykte Ud-gave efter et MS. fra den Thottske Samling paa d. St. Kgl. Bibliothek existerer der en stor Deel gamle

VII. De samtidige Mindesmærker om Anders Vedel ere nemlig meget faa. Ikke engang det, som ellers har bevaret Erindringen om saa mangen mindre fortjent Mand i hine Dage, den Ligprædiken, der holdtes, da hans jordiske Levninger stededes til Hvile, er mere tilbage¹. Begravelseshøitiden foregik i Ribe Domkirke, vistnok faa Dage efter; men Domkirkens daværende Præst M. Mads Pors var neppe nogen Ven af den Vedelske Familie, og neppe meget agtet i en Menighed, der i samme Aar blev ham frataget. Det er muligt, at disse Omstændigheder have bevirket, at Ligtalen over Vedel ikke paa den sædvanlige Maade blev bevaret². Men hans ældste Søn, der kort efter blev Sognepræst ved Domkirken, lod 1622 lægge en kunstig udarbejdet Ligsteen over sin Faders Gravsted, der ogsaa senere skulde modtage Moderen³, og Aaret efter opsatte

Haandskrifter. Mig have adskillige saadanne velvilligen været meddeelte, og jeg har sammenholdt dem med det Trykte. Den eneste mærkelige Variant er den, at nogle af Haandskrifterne paa det Sted, hvor der tales om, at den dødsyge Vedel faldt i Besvimelse (Palud. S. 43), have en latinsk Benævnelser derfor, nogle af dem Santum, andre Dantum. Men jeg veed ikke, hvad det skal sige.

¹ Medmindre man vil betragte Ægidius Lauridsens Skrift som den biographiske Deel deraf. Jeg troer, at dette har været leveret til den Præst, der holdt Ligtalen over Vedel. Men det er da kun en Formodning.

² See ovenf. S. 239 not. 6. Det er ogsaa muligt, at Mads Pors allerede dengang har været ilde ansæet for sine Sæder og den Brøde, der i dette samme Aar skilte ham ved hans Embede: Mølleri Cimbr. lit. II. 656. Hos Worm II. 214 kan man ogsaa læse Anecdoten om hans „*præfiscine*“. Hvem der ellers kunde have holdt Ligtalen, er vanskeligt at sige. Da Vedel blev begravet i Domkirken, maatte man vel snarere tænke paa Capellanen ved denne, Jacob Buck, end paa nogen af Præsterne ved Catharinnekirken, Niels Glud eller Hans Tausen.

³ Af denne Gravsteen har Hr. Assistent Strunk meddeelt mig en Tegning, en Copie efter Sören Abildgaard, og da jeg har Grund til at befrygte, at dette Vedelske Monument nu er ødelagt, skal jeg meddele en kort Beskrivelse deraf. Stenen er efter Længden deelt i tre Dele eller Bælter, hvoraf det midterste er dobbelt saa høit som det øverste og nederste. I det øverste Bæltets Midte sees en Örn med udslagne Vinger siddende paa en Halvbue; indenfor Buen findes et Dødningshoved med korslagte Dødningsbeen paa begge Sider; i Buens Omkreds læses: *ossa vestra quasi herba germinabunt. Esa. 66*, og over Öرنen i Stenens Rand læses: *expers hoc vindice lethi*. Paa høire Side (d: paa Beskuerens venstre Haand) af dette Midtpartie sees en Phönix med Overskrift: *revixi*; paa venstre Side en Blomst, hvorpaa et Engelhoved puster, med Omskrift: *languent respirante Jehova. Esa. 40. v. 6. 7*. Det midterste Bælte er ved Perpendicularer deelt i tre Afdelinger, en bredere mellem to smalle: i høire Rectangel findes en Söile, omvundet af en Vedhænde, som holdes af en kronet Löve, og over Söilchovedet læses: *succisa rogerminat*; i venstre Rectangel findes en lignende Söile, omvundet af en Viinranke, mellem hvilken en Slange snoer sig, og ved Foden af Söilen sidder en Mand i bedende Stilling; over Söilchovedet læses: *nascendo moritur*; i den midterste Rectangel læses den egentlige Inscription (jfr. Insc. Rip. p. 53) saaledes: *Salig M. Anders Sörensen Vedel* fordom Prædicant paa Kjøbenhafns Slot siden Kong. Maits. og disse Rigers Historicus saa og Decanus Canonic og Senior her vdi Ribe Domkircke døde den XIII Februarii Aar MDCXVI vdi hans Alders LXXIV Aar. Hans anden Hustru Mette M. Hans Lavgissöns fordom Biscop her vdi

han i Choret et Epitaphium, hvorpaa han korteligen samlede de vigtigste Træk af sin berømte Faders Liv og Character. Indskriften var paa Latin og omtrent af følgende Indhold⁴. »Vær hilset Vandringsmand og giv Agt paa Urnen ved din Side. Mester Anders Vedel, den lærde og gudfrygtige Mand, nedlagde her sine jordiske Levninger. Før han endnu havde opnaaet Mands Alder, var han den store Tyge Brahes Hovmester, derefter Prædikant paa Kjöbenhavns Slot, endelig kongelig Historieskriver, Decanus, Canik og Senior i dette Capitel. En udmærket Theolog, en beundret Taler, en mageløs Historiker, en skarpsindig Oldtidsforsker, en begavet Digter, en höifortjent Reformator og Dyrker af Modersmaalet. Gudfrygtig, alvorlig og redelig. Holdt sig strengt til Ret og Sandhed, var agtet for sine Raad og sin Mening, var æret af Rigets förste Mænd. Og da han med urokkelig Sjelsstorhed havde seiret over sine Fjender og fuldendt sit ustraffelige Livs Bane, indgik han savnet og begrædt af sit Fædreland til den salige Udödelighed, den trettende Februar i Aaret 1616, sin Levealder fire og halvfjerdsindstyvende Aar.» Dertil var endnu föiet et kort latinsk Digt. Senere blev hans Hustrues Dödsdag antegnet baade paa dette Epitaphium og paa Gravstenen.

Ribe hans Daater med hvilcken hand lefde i en gudelig Ecteskab XXXV Aar og imidlertid aflede med hende sex Sönnner og tre Dötre. — Hun hensof vdi Herren i hendes Alders 72 Aar den XXVII Dag Decemb. 1633. Det nederste Bælte er deelt i tre Afdelinger ligesom det midterste. Den höire Side viser en Triangel og derunder Aarstallet MDCXXII; den venstre Side en Fugl paa en Green; Midten en Ilvalfsk ifærd med at opluge et Menneske.

⁴ Terpag. Rip. Cimbr. p. 208, Insc. Rip. p. 23, Pont. Marm. Dan. II. 65—66. Jeg har i Texten givet dette Epitaphium i en noget friere Oversættelse; men det gaaer vel ikke an at lade Læseren her savne det, som det af Sören Vedel var skrevet. Man maatte vel antage, at det er opsat 1623, da dette Aarstal findes under Verset, og at hans Hustrues Navn og Dödsaar senere er tilföiet. Det findes i Ribe Domkirkes Chor og lyder saaledes:

Qui transitum paras Viator, salve, et si vacat, ad vicinam urnam attende. Condidit hic mortalitatis exuvias *M. Andreas Velleius*, divinarum et humanarum literarum gloria clarissimus. Ante virilem ætatem studiorum magni illius Tychonis Brahei Ephorus: post Aulæ Regiæ Hafniensis Ecclesiastes: deinde Historiographus, hujus loci Decanus, Canonicus et Senior. Theologus præstans, Concionator admirabilis, Historicus incomparabilis, indagator antiquitatis solertissimus, Poeta facundissimus, linguæ patriæ repurgator et excultor meritissimus: Vir pius, gravis et sincerus, æqui rectique tenacissimus, judicio consilioque pollens, Proceribus regni carissimus: Qui triumphatis inconcussa animi magnitudine æmulis peractoque vitæ innocentis curriculo, ingenti patriæ desiderio et jactura, viam beatæ immortalitatis ingressus est die XIII Febr. Anno Christi MDCXVI ætatis suæ LXXIV.

Salig M. Anders Vedel döde den 13 Februarii ADJ 1616. hans Hustru Mette Hansdatter hensov d. 27 Dec. Anno 1633.

Af samtidige Mindesmærker vilde dog intet have været vigtigere end Vedels egne Skrifter. Men disse havde en meget uheldig Skjæbne. Hvad der blev trykt, var den mindste Deel og afgiver neppe et halvt Vidnesbyrd⁵; hvad han efterlod sig i Haandskrifter, var længe unddraget Offentligheden, indtil det tilsidst uigjenkaldelig tabtes. Disse Haandskrifter synes nemlig efter Vedels Död at være bleven deelte i tvende Dele. Alt hvad der var af theologisk og homiletisk Indhold, ligesom hele hans udmærkede Samling af trykte Böger⁶, forblev udentvivel hos Familien i Ribe, og da navnlig hos hans ældste Søn, Mag. Sören Vedel og dennes Efterkommere. Sören Vedels Svigersøn D. Ludvig Pouch eiede formodentlig det allermeeste deraf, og Sören Vedels Dattersøn Mag. Sören Seerup, der satte en Ære i at samle og frede om de Vedelske Mindesmærker, bragte vistnok senere disse Reliquier til sig og sit Lilibjerg⁷. Men nu er det alt forsvundet, og man har end ikke den Tröst at kunne sige, hvorledes det forsvandt. Hvad der var af historisk Indhold, blev allerede i Vedels levende Live adspaltet. Den Deel, der blev overleveret til Niels Krag, kom først til Kjöbenhavn, hvor vistnok adskillige Stykker forbleve i Archiver eller hos Pri-

Vellejo quæris quæ forte scientia major,
 Qvæ vivo fuerit sanctior ambitio?
 Scire cruenta modo crucifixi vulnera Christi
 Et merito Domini fidere posse sui.
 Saxonem tellus sibi Danica flevit ademptum,
 Grammaticoque parem non supercesse suo.
 Vellejus tumulo Phænix reparatus ab isto
 Dat patriæ luctum per sua fata novum.

1623. S. A. V.

⁵ Da Vedels trykte Forfatter-Arbejder høre til de store Sjeldenheder, maa jeg advare imod den mulige Tro, at han har skrevet meget, fordi disse Skrifters Titler fylde meget i de almindelige Literatur-Anviisninger. Med Undtagelse af Antich. Rom. ere de alle af ubetydelig Omfang, nogle faa Ark. Saxo er jo en Oversættelse, Adam. Brem. og Viserne ere Udgaver.

⁶ Vedels kostbare Bibliothek (see ovenf. S. 173 fg.) har jeg ingensteds seet omtale efter hans Död. Endnu Aaret iforveien havde han givet sin Søn i Commission at kjöbe sig i England andet Bind af Camdens Britannia. Jeg formoder, at det er bleven i Lilibjerget hos Sören Vedel, og siden deelt mellem hans Svigersønner Dr. Ludv. Pouch og Provst Seerup; thi Terpager p. 638 vidner, at den førstnævnte havde et meget udmærket Bibliothek, og den anden eiede Lilibjerg.

⁷ Cimbr. lit. II. 909 nævner alle disse Vedels og mange af Grundets theologiske Skrifter ifølge Cataloget over Joh. Pouchs Manuskriptsamling. Men denne M. Joh. Pouch, Capellan ved Ribe Domkirke, var Broder til Lægen Dr. Ludvig Pouch, og da han døde mange Aar før denne, saa seer jeg ikke andet, end at man maa formode, at Broderen, der ikke samlede paa denne Slags Skrifter, maa have overladt ham dem eller forskaffet ham dem ved sin Svigerfader Sören Vedels Död 1653.

vate, da Resten vandrede til Sorøe, efterat Historiographerne i en Række af Aar der havde faaet ligesom stadigt Sæde, og det lod sig vel tænke, at denne Rest, blandet med Stephanii Samlinger, gik samme Vei som disse⁸. Den anden Deel, som Vedel efter hiin Aflevering havde beholdt og senere forøget, blev ved hans Død ifølge kongelig Befaling afgivet til Universitetsbibliotheket, og dertil hørte vistnok hans store Krønike, samt andre baade Udarbejdelser og Actstykker⁹. Rimeligviis er det af denne Deel, at enkelte Stykker deels ved Afskrift, deels ved Udlaan kom i Andres Hænder. Saaledes eiede uidentvivil Jomfru Mette Giøe ved Midten af det syttende Aarhundrede den anden Tome af Vedels danske Viser, hvoraf hun i Aaret 1657 lod udgive en Part under Titelen *Tragica*¹⁰. Saaledes skaffede Historiographen Willum Worm sig i Slutningen af samme Aarhundrede de vigtigste af Vedels historiske Skrifter, og efterlod disse til sin Søn Biskop Christen Worm. Saaledes kunde det ogsaa lykkes en af Vedels

⁸ Den dan. Kr. at beskr. S. 78, 79, 82, 83—87: i et halvhundrede Aar 1601—1652 ansaaes Sorøe for det bedste Sted for de kongelige Historici: Krag, Venusinus, Stephanus d. Æ., Meursius, Stephanus, Vit. Bering. — Om Stephanii Bibliotheks og Haandskrifters Skjæbne, *ibid.* S. 84—85, og om Universitetsbibliothekets Krav til ham: Nyerups Skildr. III. 2 S. 141—42. — Mon ikke Seefeld siden fik fat paa Vedels store *Chronologia*? jfr. Worm. Epp. I. 229, 248—250. — Til de Stykker, som af denne Deel forbleve i offentlige Samlinger, hørte Vedels *Calendarium*, som Universitetsbibliotheket fik. Det nævnes paa Afleveringslisten til Krag: Cimbr. lit. II. 909.

⁹ Westphal. mon. ined. T. III. Præf. p. 102. Nyerup anf. St. S. 92—93. Iøvrigt findes den store Danske Krønike rigtignok ikke paa den ovennævnte Liste *ex reliquiis Vellejanis MSS.* (see ovenf. S. 224 not. 4 fgg.); men af disse Lister haves nu, som bemærket, kun nogle løse Blade. Meget deraf kan være tabt. Det synes dog ikke rimeligt, at man vilde have overset et saadant Værk og ladet det komme i Privatmands Hænder.

¹⁰ Denne sjældne Bog, hvorom jeg tidligere har søgt at bevise, at den er en Deel af „*Cantilen. vet. Dan. Tom. II.*“, som Chr. Worm eiede (Cimbr. lit. II. 909), fører Titelen: Den 1. Part *Tragica* Eller Gamle Danske Historiske Elskaffs Vjser, som ere lagde om saadan Kierligheds Öffvelse, som haaffve taget en Tragiske eller Sörgelig Ende. Prentet i Kjöbenhaffn, hos Jürgen Lamprecht, Aar 1657. Paa Joachim Moltkens Bekostning. Jeg har havt to Exemplarer deraf, det ene fra Universitetsbibliotheket, det andet, et meget vel bevaret, fra Karén Brahes Bibliothek i Odense; et tredje, som har tilhørt P. Syv og Suhm, skal findes paa det St. K. Bibl. Universitetsbibliothekets Exemplar, der ikke er ganske complet, har et bag i Bogen indheftet Blad, hvorpaa Arne Magnussen med egen Haand har skrevet følgende: „*Tragica 1 part lod Joachim Moltken tröcke, fick den collection af en Frue, som agtede at flye ham den anden part siden til at edere, mens blef stickende og er aldrig kommen ud uden den ene part deraf. cfr. Geertsens relation, som i hans ungdom har tjent Moltkenio*“. Sandvig Levn. af Mid. Digtek. Forer. 2 troede, at Peder Syv havde besörget denne Udgave; men Nyer. o. Rahb. Ud v. dan. Viser V. 54—54 have erklæret sig for den ældre Mening, at *Tragica* er udgivet af Mette Giøe. Samlingen bestaar af tredive Viser, hver med en Indledning foran, og denne Indledning er allevegne, undtagen ved No. 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28 og 29, undertegnet A. S. V.

Efterkommere, Assessor Jo. Laurentsen, at samle adskillige af sin Stammefaders efterladte Værker. Af disse private Samlinger bleve enkelte Stykker reddede. Christen Worm meddeelte Johannes Möller og Andreas Kellinghusen Vedels Promus Condus og gav i det mindste den førstnævnte nogen Underretning om de øvrige Vedelske Manuskripter¹¹; Jo. Laurentsen lod i Aaret 1705 trykke baade Fortalen til den store danske Krønike og Svend Tveskjægs Historie¹². Endnu dengang havde det været muligt at redde Vedels egentlige Hovedværk. Men Kjöbenhavns store Ildebrand 1728 tilintetgjorde blandt saa mange andre herlige Samlinger ogsaa baade Universitetets og Christen Worms Bibliothek, og dermed næsten alle Vedels efterladte Haandskrifter, navnlig hans store danske Krønike, det skjønneste Monument om hans Liv og Virksomhed, Lærdom og Talent¹³. Dette Tab var uerstatteligt. Det Store Kongelige Bibliothek eiede fra den Tid af den betydeligste Samling af Vedels Efterladenskaber og forögede den ved leilighedsviis at erhverve, hvad der havde været adspiltet og var kommen i Privates Eie; men lidet deraf blev udgivet eller egnede sig til Udgivelse¹⁴. An-

¹¹ Werlauff hist. Efterr. om d. St. Kgl. Bibl. S. 64—65 giver Oplysninger om Willum Worms og Christen Worms store Bibliotheker. Endeel MSS. Vellejana kunde Worm ogsaa tænkes at have faaet ved sin Forbindelse og sit Svogerskab med Vedels Efterkommere i Ribe. Willum Worms Broderdatter, Susanne Cathrine (D. af Præsidenten Matth. Worm), var M. Sören Secrups tredie Hustru. — Assessor Laurentsen var udentvivl en Sön af een af Ægidius Lauridsens og Marines Döttré, hvis Navn jeg dog ikke i Genealogia Vellej. MS. (hvorom siden) finder antegnet, ligesaa lidet som jeg hidtil har kunnet opdage, hvem hun har været gift med. Om Promus Condus skriver Möller p. 908: MStus asservatur in Chr. Wormii, Theologi Havniensis celeberrimi, qui eum mihi perlegendum olim transmisit, Bibliotheca.

¹² Kong Svend Haraldssön Tiuve-skæg af Anders Sövr. Vedel, med hans foregaaende grundige Fortale til hans Danske Konge-Chrönike . . . Til Trykken forfremmed af Den Sl. Mands Daatter-Daatters Sön. Kbhvn. 1705. 8. Denne Udgiver er Jo. Laurentsen, Director ved Kongens og Universitetets Bogtrykkerie. Den förste Deel deraf, eller Fortalen til Kröniken, blev atter udgivet 1780 i Suhms Sandv. Saml. I. 2 S. 144—162. — Af Fortalen eier det St. Kgl. Bibl. tvende Haandskrifter, det ene No. 824 fol., det andet No. 2489 4to. Det förstnævnte har tilhört Vedel selv, der har gjort egenhændige Rettelser deri, og er vel det samme, som Suhm har benyttet; det andet er skrevet overmaade ziirligt, indbundet i eet Bind med Promus Condus, og paa dets Titelblad siges, at *Vedels Danmarkis Riges Historie var fuldkommen, til hans egen Tid fortsat, og til Trykken ganske færdig*. — Af Sv. Tv. eier det St. Kgl. Bibl. et fuldstændigt Haandskrift No. 825 fol. og nogle derved liggende Blade, som indeholde Vedels egenhændige Concept til adskillige Stykker. Laurentsens Aftryk synes mig taget efter dette Haandskrift; hans Udgave af Fortalen er mindre correct end Suhms.

¹³ Vedel Simonsen Nationalh. Kild. S. 83—86 giver en Udsigt over det frygtelige Tab af historiske Kilder, som denne Brand foraarsagede. Jfr. Zwerg. sjel. Cler. S. 369, 509.

¹⁴ MSS. Vellej. Bibl. Reg. ere in Folio No. 824, 825, 826, 827, 828, 829; in Quarto No. 2153, 2336, 2435, 2436, 2437, 2438, 2440, 2441, 2442, 2443, foruden to Haandskrifter af Prom. Condus. MSS. Vellejan. Bibl. U. II. ere in Fol. de omtalte 6 Blade „Ex reliquiis Vellejanis”; in Quarto Add., no. 120, 121, 122

dreas Kellinghusen meddeelte sin Afskrift af Promus Condus til Westphalen, som 1745 lod den trykke i en maadelig Skikkelse¹⁵; to og fyrgetyve Aar senere udgav Nyerup den danske Bearbejdelse af Vedels Afhandling om den danske Krønike at beskrive, det sidste af Vedels Skrifter, som har seet Lyset¹⁶.

Men uagtet saaledes Tiden efterhaanden udslettede de vigtigste Mindesmærker om Vedels Fortjenester, saa vedligeholdte sig dog Erindringen om dem, og det Vidnesbyrd, som hans Svigersøn og hans Søn havde givet ham, blev ikke modsagt af nogen kyndig og upartisk Dommer¹⁷. Tvertimod blev det gjentaget og bekræftet af danske og fremmede Lærde i en uafbrudt Række fra hans nærmeste Samtidige lige til vore Dage. Lyschander, Pontanus, Ole Worm, Stephanius, Svaning den Yngre, Maderus, Ole Borch, Peder Syv, Thom. Bartholin, Ot. Sperling den Yngre, Torfæus, Kingo, Johannes Möller, Terpager, Alb. Thura, Pontoppidan, Jacob Baden, Nyerup¹⁸ og Andre, som endnu leve

og Rostg. 219. Dette er, hvad man velvilligen har meddeelt mig af Vedelske Haandskrifter, og det viser, hvor disse nu især befinde sig. Hver Fascikel indeholder mange enkelte Stykker. Jeg har gjennemlæst dem alle uden Undtagelse. Noget af Samlingerne kunde endnu fortjene at trykkes og kunde vel engang blive det; men af Udarbejdelse er der Intet, som man nu egentlig kunde have Brug for.

¹⁵ Westphal. mon. ined. Tom. IV. col. 1586—1596. Det er vel rimeligt, at Andreas Kellinghusen i Flensborg selv har taget sin Afskrift efter Jo. Möllers. Om dens Beskaffenhed har jeg oftere ytret mig. Af Haandskrifter eier det St. Kgl. Bibl. tvende fuldstændige. Det ene er in Folio, og paa dette læses efter Titelen følgende Ord: *Ex D. Authoris autographo apud Nob. Christ. Wormium exscripsit Clariss. Dn. Andreas Kellinghusius nihique communicavit*, og den samme Oplysning findes ved Haandskriftets Slutning. Hvem denne „*nihit*“ er, seer man ikke med Vished; men ved Slutningen læses med en anden Haand: *Ex Apogr. M. Petri Lucopid.*, og her have vi vel altsaa Afskriveren eller den første Eiermand. Jfr. Ann. eccl. D. I. Vorr. S. 4. Afskriften er maadelig. Det andet Haandskrift er in Quarto, meget smukt skrevet i det samme Bind som Fortalen til den Danske Krønike; men det er nyere end det forrige og ingenlunde skrevet med nogen Kritik. Langt bedre end disse er det defecte Haandskrift No. 2438 in Quarto p. det St. Kongl. Bibl., men uheldigviis mangle flere Blade deraf og det netop paa de vanskeligste Steder. — En ny kritisk Udgave af dette Skrift vilde give Anledning til interessante Oplysninger om det Apparat, hvormed man i det 16 Aarhundredes anden Halvdeel arbejdede i dansk Historie.

¹⁶ And. Sør. Vedel om den Danske Krønike at beskrive, med Tillæg af Udg. Rasm. Nyerup. Kbhvn. 1787. Om Anledningen til dette Skrift og dets første Affattelse paa Latin er talt ovenf. S. 108—9; om denne danske Udg. og Haandskrifterne deraf S. 137—138. Af de der nævnte Haandskrifter ligger No. 2435 Bibl. Reg. til Grund for Nyerups Udgave, men ogsaa No. 2436 har tilhørt Vedel og har Bemærkninger med hans egen Haand. Nyerups Udgave er ikke at rose: den har mange mindre Unøjagtigheder, men det forunderligste er dog, at der S. 22 er udeladt et meget stort Stykke, der vist vilde have optaget meer end et Blad og indeholder den bekjendte Fortælling om Philænerne efter Sallust.

¹⁷ Thi Messenius kan ikke regnes til de upartiske, og Anders Foss's Anke over Vedel er ikke ganske grundet, som forhen viist.

¹⁸ Moller. Cimbr. lit. II. 906, vil man finde de ældre af disse Elogia samlede. De nyere ere ovenfor

iblandt os, nævnede gamle Anders Vedels Navn med Höiagtelse og Kjærlighed, og ere end enkelte umotiverede Ytringer af liden Vægt i Historien, saa tør man dog ikke oversee Betydningen af en saadan Eenstemmighed igjennem Aarhundreder. Nogle af disse Ytringer ere fremkaldte ved Betragtningen af Vedels ved Penselen forevige ærværdige og alvorsfulde Træk¹⁹. Samtidige Kunstnere synes at have bevaret disse; Efterkommerne værnede om og fornyede det kjære Billede²⁰, og Kingo selv rørte sin Harpes kraftige Streng og lagde en Tilgift dertil:

I denne Skygge staaer vor Mester Anders Vedel
Med fordums Ærbarhed, dybsindig, lærd og ædel,
Som hjalp af mørken Grav de Danske Konge Drifter;
I dem han lever end, og de udi hans Skrifter²¹.

paa forskjellige Steder anførte. Adskillige deraf ere meget ubetydelige, og jeg troer ikke, at man vil savne disse, fordi de her ere forbigaaede. Af de udførligere skal jeg, siden Vedel selv regnede „*opinio post mortem*” med til en Levnetsbeskrivelse (see ovenf. S. 137. not. 25), hense et Par, saasom her Begyndelsen af dette af O. l. Borch:

Mantua Virgilio celebris, Pontusque Zamolxi,
Roma Catonino sanguine clara fuit:
Felicis Ripæ, queis tot sacra nomina quondam
Repetarunt tenero culta sacrata genu.
Vester is Andreas, qui longa in mora silentem
Saxonem patriis reddidit unus agris.

¹⁹ Rostgaard delic. poet. II. 593 synes at vise, at der existerede i Slutn. af det 17 Aarhundrede et gammelt Portrait af Vedel, og det maa da vistnok have været malet, medens han levede; thi over et andet Digt af O. l. Borch, som strax skal omtales, læses følgende: *In effigiem Andreæ Velleji, Historiographi Dan. Regis, Ecclesiæ Cathedral. Ripensis Decan. Canon. et Sen. Anno ætatis 74, Christi 1616, Ripis defuncti, a pronepote J. L. anno 1690 renovatam.* Zwergius S. 498 siger, at Jo. Laurentsen 1690 lod Vedels Portrait stikke i Kobber; men Udtrykket *renovatam* synes at maatte referere sig til et ældre Malerie, der formodentlig blev restaureret for at lægges til Grund ved Kobberstikningen. Hvem der nu kunde have malet Vedel, maa jeg overlade Kunstkjendere efter de existerende Malerier at afgjøre. Kobberstikket findes i Laurentsens Udgave af Svend Tiuv., men uden Mesterens Navn. Det er formodentlig det samme, som omtales i Lago Wedels indenland. Reise II. 293.

²⁰ Af Malerier har jeg seet to. Det ene eies af Etatsraad Wedel i Kjøbenhavn, er malet paa Lærred og hører til en Samling af gamle Familie-Portraiter; det forekommer mig ikke meget at ligne det kobberstukne Portrait. Det andet findes i Billedgalleriet paa Gaunö, er mindre, malet paa Træ og restaureret i en nyere Tid; dette er ganske det samme, som Laurentsen har ladet stikke, og maaskee altsaa en Copie af det ældste. Original fra Vedels Levetid kan det ikke være, eftersom Kingos Vers er anbragt under det.

²¹ Borch har givet næsten den samme Tanke paa Latin, og ifølge Zwergius skulle begge Digte være skrevne til samme Tid:

His oculis, hoc ore, suo venerabilis ævo
Vellejus, patrii lux rediviva sui,

VIII. I dem lever han ikke saaledes mere. En ond Skjæbne, der hvilede over disse Skrifter, tilintetgjorde desværre snart Sandheden af Digterens Ord og det skjønneste Mindesmærke om Vedel. Men naar den gamle Anders Vedel fordem vilde sige os, hvad der hørte med til en Mands Levnetsbeskrivelse, saa nævnede han ogsaa en Betragtning over hans Efterkommere¹. I dem lever Vedel over hele sit kjære Fædreneland; og i den mindre Kreds, hvori han tilbragte sine fleste Dage, bevarer endnu idetmindste Liliebjergets hans Erintring. Vi ville da ikke foragte den gamle Mesters Anviisning, men til Slutningen kaste et hurtigt Blik ogsaa paa disse levende og døde Mindesmærker².

Af Vedels Sønner bleve Sören og Lauge Stammefædre for Familiens tvende Hovedlinier³. Sören Andersen Vedel kom kort efter Faderens Død tilbage

Priscorum historias et semisepulta Trionum

Gesta iterum seclis conspicienda dedit.

Rostg. delic. poet. l. c. Hvad er nu Oversættelse og hvad er Original? Kan det oplyse noget, at Kingos Digt findes under Maleriet paa Gaunöe?

¹ See ovenf. S. 137 not. 25: *Posteritas*, som det sidste Stykke af en Biographic. Dog ville man i denne Henseende ikke udstrække sine Fordringer for meget. Pladsen tillader kun en kort Oversigt, og jeg vil nærmest holde mig til de Linier, som endnu blomstre af Vedels Efterkommere.

² Et vigtigt Bidrag dertil er *Genealogia Vellejanæ Familiæ*, auct. Lagone Matth. Wedel, P. Everd. MS. af 1775. Denne Genealogie eies og er mig velvilligen meddeelt af Forfatterens Søn, Hr. Proprietair Jo. Pet. Wedel til Sophuslund. Jeg har sammenholdt den med mange andre Oplysninger, der ogsaa privat ere mig meddeelte, især af Prof. Thorup og Capt. Lengnick. Men jeg giver her kun et Uddrag af, hvad jeg saaledes har bragt tilveie.

³ Sören Andersen Vedel er Stammefader for den ældre Linie. Han selv brugte ikke altid det af Faderen antagne Bomærke i Seglet, ligesom han ogsaa var paa Vei til at ombytte Navnet Vedel med Riber (see ovenf. S. 239. 240). I Consistorii Archiv no. 96 findes et Brev fra ham til Universitetets Rector Hans Rasm. Brochman, dat. den 6 Novbr. 1631 (medd. af Hr. Kall-Rasmussen); Seglet viser der en Paradiisfugl med Omskrift Severinus Vellejus, og Underskrift sursum. Men hans Efterkommere holdt ved det gamle Segl i Cirkelform, som det findes paa Kobberstikket i Sv. Tiuv., hvor ogsaa Bogstavernes Betydning er udtrykt med Ord, ja denne Green af Familien tilføiede endog i Seglet den Devise *coelum undique et undique coelum*, der findes paa det gamle Malerie, som Etatsraad Wedel eier. — Lauge Andersen Vedel er Stammefader for den yngre Linie, Lagonernes. Hvilket Bomærke eller Segl han selv brugte, derom har jeg ingen Kundskab, men den første (ældre) Green af hans Efterkommere, navnlig Forfatteren af *Genealogia Vellejana*, forlod, som ovenfor bemærket, baade Cirkelformen og Deviserne, og anbragte Trianglen med Bogstaver og Figurer i et kantet Skjold, prydet med en bevinget Hjelm. Begge Hovedgrene af Familien have ombyttet det enkelte V, som den fælleds Stammefader altid brugte, med det dobbelte W; men hvor tidlig denne Forandring er begyndt, kan jeg ikke sige. Derimod har Etatsr. Vedel Simonsen til Elvedgaard, som ved en Slags Adoption fører dette Navn, beholdt dets ægte Form. — De to andre Sønner af den gamle Anders Vedel, Hans Tausen Vedel og Hans Andersen Vedel, efterlode sig ingen Børn; om dem vil jeg blot henvise til Terp. Rip. Cimbr. p. 651—52, 656—58. Endelig havde Vedel endnu havt to Sønner, der begge døde i den spæde Barndom, maaskee endog udöbte, eftersom deres Navne ikke findes: Zwérg. S. 494. Den ene af

til Danmark og besluttede at søge det ved Mads Pors's Afsættelse ledige Sognekald ved Domkirken. Efter at have erholdt sit Testimonium fra Kjöbenhavns Universitet⁴ opnaaede han sit Önske og vendte i October 1616 tilbage til Ribe, hvor udentvivel ogsaa hans Brödre og hans Svoger Biskop Poul Ostrup samledes med den sörgende Moder⁵. Som Præst tog han sin Bolig i Snogdal og ægtede Raadmand Peder Christensens Datter Susanne. Hans Dötre blöve Stammemödre til Familierne Seerup og Aagaard⁶; men hans Sön Peder Sörensen Vedel, Præst i Reisby og Provst i Hvidding Herred, efterlod sig de to Söner, fra hvilke de to Grene af Vedelernes ældre Linie udgik. I Spidsen for den förste Green staaer Sören Pedersen Vedel, ligeledes Præst i Reisby, Fader til syv Söner og ni Sönnesöner⁷, af hvilke dog kun Sönnen Peder Vedel, Herredsfoged i Lo-

dem var (ifölge Hegelund) födt d. 6 Januar 1590, den anden rimeligviis i det fölgende Aar 1591, saa at de efter Alderen have Plads mellem Hans Tausen Vedel og Lauge Vedel.

⁴ MSS. Vellejan. Bibl. Reg. no. 2153 in 4to have et Brev fra Sören Vedel til hans Moder, dat. Kjöbenhavn d. 28 Aug. 1616. Han var altsaa i Faderens Dödsaar kommen hjem fra sin vidtlöftige Reise: Ter-pag, p. 660. Brevet selv er for langt til at kunne meddeles her. Man seer deraf, at Sören Vedel var reist til Nyborg for at træffe Kongen, at han, da dette ikke lykkedes, var gaaet til Kjöbenhavn for at lade sig examinere af Biskop Hans Resen og de övrigte Theologer og faae sit Testimonium eller Attestatum fra Universitetet, at Biskop Poul Ostrup til samme Tid kom til Hovedstaden og tænkte paa en Reise til Ribe. Mod Slutningen af Brevet skriver han med Hensyn til den forestaaende theologiske Examen: *Jeg haffuer saa meget med disse Theologiske griller oc Ny Phrases at bestille, som den salig M. Hans Thausen oc hans Successor eders salige Fader intet vidste aff at sige i deres Tid.*

⁵ Thura Valv. schol. ap. MS. p. 79 lærer os, at han blev udnævnt til „Pastor primarius et Canonicus” den 11 Octbr. 1616. Min Formodning om, at der har været holdt et Möde af Familien i Ribe ved denne Tid, grunder sig paa et Sted i nysnævnte utrykte Brev, hvor der læses: *M. Possuel haffuer intet vist besluttet, om han kommer hjem til eder eller ick; dog tencker ieg vist, uden han bekommer større forhindring, at hand kommer med det förste, eller maa skee med mig self inden 10 eller 12 Dage. Dog ieg intet fuldkomneligen slutte kand i nogen Maade. Mine tuende Middelste brödre, M. Hans Tausson oc M. Lauge, ere dragne offuer til Skaane til deris Syster. Kommer M. Lauge snart tilbage, da fölgis wi samptligen hjem igen, nest Guds hjælp, med gode Tidinger oc velödrete Ærinder.*

⁶ Zwerg. S. 494 fgg. giver de tidligere Led af den Vedelske Stamtavle. Sören Andersen Vedel havde fire Söner og tre Dötre. De tre Söner, der fik Navnet Anders, döde alle tidlig, dog blev een af dem, der var födt d. 19 Decbr. 1631, Student fra Ribe Skole 1648, tilligemed sin et Aar ældre Broder Peder Sörensen Vedel. Dötrene vare: 1. Dorthea, gift först med M. Andr. Romdorph, Rector og siden Archidiaconus i Ribe, og derefter med Dr. Ludv. Pouch, Medic. og Canik i Ribe. 2. Else, gift m. M. Niels Seerup, Stiftsprovst i Ribe, og Moder til fire Söner, af hvilke Sören Seerup blev sin Faders Eftermand. 3. Mette, gift med M. Christ. Laur. Aagaard, Prof. i Kbhvn., siden Lect. Theol. i Ribe (jfr. Rostg. delic. poet. I. 341 sq.), og Moder til fem Börn, hvoraf to Söner fortsatte Slægten. — Om Snogdal i Sören Vedels Tid: Adlers Progr. 1836 S. 58.

⁷ *Äldre Linies förste Green.* Sören Pedersen Vedel, Præst i Reisby, Jubellærer, gift m. Mette Dorth. Clausen, D. af Niels Clausen, Forvalter paa Tröyborg, havde syv Söner og to Dötre, nemlig

herred, fortsatte Slægten ud over sine umiddelbare Efterkommere. Han var Fader til Sören Henrik Vedel, Bogholder ved Kjöbenhavns Brandforsikkring, og denne atter til D. Peter August Vedel, Sognepræst til Skaarup, Seminariefors-
 stander og Amtsprovst over Svendborg Amt. Dr. Vedel efterlod sig trende
 Sønner Etatsraad Severin Henrik August Vedel, Godseier Georg Didrik Vedel
 og Proprietair Andreas Peter August Vedel: disse og deres Efterkommere danne
 den første Green. I Spidsen for den anden staaer Nissenius Pedersen Vedel,
 Præst i Döstrup og Provst i Loherrred, som Fader til tre Sønner og sex Sønne-
 sønner. To af disse Sønner Sören og Peder, begge Præster, havde Efter-
 kommere; dog synes Mandsstammen i denne Green at ville uddøe, medens Sören
 Vedels Sønneatter Anne Lisbeth bevarede Qvindelinien i Familien Brorson⁸.

Lauge Andersen Vedel tog nogle Uger efter Faderens Död Magister-
 graden i Wittenberg tilligemed sin Broder Hans, vendte derpaa hjem med denne,

1. Nicol. V., Pr. i Örum, hvor uidentvivil hans Sön Sören fulgte ham; 2. Sören V., Tolder i Hjerting, Fader til tre Sønner, Sören, Carl og Jens (cfr. Baden Christ. VII Aarb. S. 182); 3. Ægidius Peter V. † 1737; 4. Anders V., Præst p. Anholt; 5. Peter V., Herredsfoged i Loherrred; 6. Conrad V., uidentv. Fader til to Sønner, Sören og Peder; 7. Thomas V.; 8. Susanne V., ugift; 9. Dorthea Vedel. Af disse ere dog kun Peter Vedels Efterkommere bekendte ud over det næste Led.

Peder Vedel, Herredsfoged († 1751), havde fem Sønner: 1. Sören Henrik Wedel, Bogholder ved Kbhvns. Brandforsikkring; 2. Ot. Fredr. W.; 3. Nissen. W.; 4. Nic. Sever. W.; 5. Gregorius W. Kun den för-
 stes Efterkommere kjendes.

Sören Henr. Wedel, Bogholder († 1805), havde een Sön og to Dötre. Disse vare Judithe, gift m. Præsten Raaschou i Kolding, og Severine, gift m. Amtsförv. Clausen i Tönder; Sönnen var Peter August Wedel, der döde som Amtsprovst med Biskops Rang 1842, og var Fader til tre Sønner og syv Dötre.

Peter Aug. Wedels Sønner ere: 1. Sev. Henr. Aug. W., Etatsraad og Revisionschef i General-Told-
 kammeret, Fader til fem Sønner og to Dötre: a. Pet. Aug. Fredr. W., Cand. jur., b. Frants Sör. Chr. W., c. Anders Sörensen W., d. Valdemar W., e. Sophus W.; 2. Geo. Didr. W., Godseier, Fader til een Sön, Jacob Aagaard W., og to Dötre; 3. Andr. Pet. Aug. W., Landmand.

* *Ældre Linies anden Green.* Nissenius Pedersen Vedel, Præst i Döstrup, Provst i Loherrred, Jubellærer, gift m. Cathrine Michelsen, D. af Jens Michelsen, Præst i Döstrup, havde tretten Sønner og een Datter, hvoraf dog kun tre Sønner naaede en voksen Alder, nemlig: 1. Sören V., Præst i Döstrup og Provst. 2. Peder V., Slotspræst p. Fredensborg. 3. Gregorius V., der döde som Student. Peder Vedel havde fire Sønner og tre Dötre, Poul, der blev Præst i Jelling, Jens Daniel, der blev Præst i Gyrstinge, Nis, der blev Degn i Asminderöd, Gregorius der var Kjöbmand i Grönland. Deres Efterkommere ere ubekjendte.

Sören Vedel i Döstrup havde syv Börn, hvoraf kjendes: 1. Nissenius Vedel, Pr. p. Föhr, Fader til Over-
 krigscommissair Sören Wedel i Kjöbenhavn og Kirchspielvogt Nissenius Wedel i Holsten, begge döde uden Efterkommere; 2. Lago Vedel, Pr. i Maugstrup, Fader til tre Sønner, hvoraf den öldste döde som Præst i Dahler, den anden Sören Wedel er Snekker og den tredje Lago Vedel Guldsmed i Maugstrup, alle tre uden Efterkommere; 3. Anne Lisbeth Vedel, gift med Joh. Pet. Brorson, Præst i Döstrup, blev Moder til flere Börn, hvoraf Prof. Brorson, Sognepræst ved Garnisonkirken i Kjöbenhavn. Jfr. Lengnicks Stamt. ov. Familien Brorson. Mandslinien i denne Green synes at ville uddøe.

blev Aaret efter Præst i Visby i Loherrred, senere Capellan og endelig Sognepræst til Catharinekirken i Ribe, saa at han og hans ældste Broder Sören i en Række af tolv Aar ved Siden af hinanden vare Sognepræster til hver sin af deres Fødebyes Kirker. Lauge var en velhavende Mand⁹. Med sin Hustru Lisbeth, Datter af Provst Johannes Mauritii i Tönder, havde han syv Sønner, hvoraf de tre atter havde Efterkommere; men kun een af dem, Johan Laugesen Vedel, Præst i Nustrup og gift med Dorthea Öllegaard von Ahlefeld, blev Stammefader for de tvende endnu tilværende Grene af Vedelernes yngre Linie¹⁰. Den første af disse Grene udgik fra Lauge Vedel, Præst i Nustrup, der i tre Ægteskaber avlede elleve Sønner¹¹; men allerede med det næste Led uddøde de alle, und-

⁹ Terpag. Rip. Cimbr. p. 658—59. Begge Brødre nævnes oftere som samtidige Præster i den berygtede Hexeproces imod Maren Splid, for hvem et Skudsmaal udstedt af Lauge endnu er bevaret: D. Grönlund om Hexeric S. 173, 175, 211, 215, 228. Adlers Progr. for 1836 viser, at Lauge Vedel under den ulykkelige svenske Krig, da Ribe led saa meget, var istand til at laane Byen Penge.

¹⁰ Zwerg. S. 497—98 meddeler de ældre Led af Lauge Efterkommere. Han havde ti Sønner og een Datter, af hvilke syv Sønner overlevede ham: 1. Anders Vedel, Pr. i Wilslev; 2. Hans Vedel, Pr. i Andst og Giesten; 3. Sören Vedel, Pr. i Rabsted; 4. Johan Vedel, Pr. i Nustrup; 5. Bernt Vedel, Capell. i Ribe, Fader til tre Sønner: Jörgen, Pr. i Dybe, Lauge, Præst i Hee, og Christian, Pr. i Naur, hvorfor hans Søn Sveud (Pr. i Sahl) stundom brugte Tilnavnet Naur; 6. Ægidius Vedel, Pr. i Bröns, Fader til to Sønner, nemlig til Lauge V., Pr. p. Vesterlandsföhr, hvis Sön Bartholomæus blev Præst p. Amrom, og til Andreas V., Pr. i Dahler; 7. Jörgen, der var Student. Vedel Simonsen Elvedgaards Hist. III. 69 fortæller den Anecdot, at disse syv Sønner kjæmpede saa modigt under Kjöbenhavns Belciring 1659, at Kong Frederik til Belønning derfor kaldte de sex af dem paa een Dag til Præster i Törninglehn, alle saa nær ved hinanden, at ingen af dem havde meer end to Mil for at kunne besøge sin Broder. Dette Træk vilde ikke være Kongen uligt, jfr. Engelstofts Univ. Ann. 1808. II. 22 fgg.; men Sagen maa dog anses for uvis. — Johan Vedel i Nustrup f. 1631 d. 1692, gift med Dorthea Ölgaard Ahlefeld, D. af Claus von Ahlefeld (Vedel Simons. a. St. S. 76), er af disse Sønner den eneste, hvis Efterkommere endnu leve. Han havde fire Sønner og en Datter, nemlig: 1. Peder Vedel, kongl. Fiskemester i Flensborg, 2. Lauge, Pr. i Nustrup, 3. Claus, Pr. i Munkebo, 4. Johan, kongl. Berider, 5. Sophie Christine, gift m. Pr. Lambert i Bölling. [Derved skal jeg bemærke, at nogle endnu blomstrende Familier af Navnet *Wellejus* troe at nedstamme fra Lauge Vedel, og virkelig bruge det Vedelske Bomærke. Alligevel har det været mig umuligt at opdage nogen Wellejus, der virkelig hörer til gamle Anders Vedels Efterkommere. Navnlig er det ganske vist, at Efterkommerne af de to Brødre Hans Wellejus, Pr. i Nepsager, og Poul Wellejus, Pr. i Herlufmagle (altsaa Degnen Thomas W. i Rönnebek, Præsten Hans Thorning W. i Sönder Omme, Provst Bernh. W. i Glumsö, Tolder Ludv. Soph. W. paa Bandholin og hele denne Familie) slet ikke høre her hen, men nedstamme fra en Thomas Henriksen, f. 1616, d. 1686, Præst i Hvidding, der antog Navnet Wellejus af sin Fødeby Veile, og fra hvem man er istand til Led for Led at forfølge denne Slægt. Meddeelt af Professor Thorup.]

¹¹ *Yngre Linies første Green.* Lauge Johansen Vedel, f. 1665, Præst i Nustrup, d. 1759, var en rig Mand, beskjeftigede sig meget med Chemie, Botanik, Mechanik, og eiede en stor Medaille-Samling. Han var tre Gange gift. Hans første Hustru Anne Elisabeth, D. af Præsten Friis i Gram, fødte ham syv Sønner og to Dötre: 1. Johan V., 2. Marie Elisabeth V., gift m. Pr. Sören Vedel i Döstrup, 3. Frederik V., 4. Bagge V., Degn i Eising, Fader til en Sön Lago og tre Dötre, 5. Ulrich V., 6. Cajus V., 7. Cajus V., 8. Jo. Fredr. V.,

tagen Johan Frederik Vedel, Eier af Gudomkloster. Af dennes fire Sønner var den ældste Lago Matthias Vedel, Præst i Everdrup, Fader til Tvillingbrødrene Otto Caspar Valentin Vedel og Johan Peter Marcus Vedel, der begge have Efterkommere, og den yngste Bernhard Matthias Vedel, Præst i Marstal, Fader til fire Sønner, der ligeledes alle have Sønner. Den anden Green udgik fra Claus Vedel, Præst i Munkebo, Provst i Bjergerherred og Eier af Elvedgaard¹², og dennes eneste Søn Krigsraad Jacob Vedel til Kjærsgaard og Halsegaard. Jacob Vedels og Frederikke Louise Dinesens to Sønner og Datter bleve den ellefte August 1812 optagne i den danske Adelsstand, ved hvilken Leilighed den ældste Søn og Datteren forbandt Navnet Heinen med deres Familienavn, medens den yngre Søn beholdt dette alene: Andreas Claus Wedel-Heinen til

9. Joh. Dorthea V., gift m. Præsten Ant. Monrad i Gl. Haderslev. Hans anden Hustru, Birgitte Sophie, D. af Pr. Allerup i Lem, fødte ham to Sønner og een Datter: 10. Christ. Allerup V.; 11. Christine V.; 12. Joh. Frederik V., Eier af Gudomkloster. Hans tredje Hustru, Marie Susanne Clement, fødte ham to Sønner og to Døttre: 13. Chr. Allerup V.; 14. Peter V., Pr. i Volderslev og Gørslev, Fader til Sønnen Lago V. og Datteren Susanne V.; 15. Anne Birgitte V.; 16. en Datter, der døde udøbt.

Johan Frederik Vedel, f. 1722, var Student, og Eier af Gudomkloster, Nørre Vinkel og Skov i Gudom; en duelig Bygmester og Landmand. Han havde med Maren Staby, en Datter af Procurator Mads Staby, fire Sønner og to Døttre, nemlig: 1. Lago Matth. W., Pr. i Everdrup; 2. Chr. Allerup W., theol. Cand.; 3. Mads Staby W.; 4. Birgitte Sophie W.; 5. Anne Marie W.; 6. Bernhard Matth. W., Pr. i Marstal. Den ældste og den yngste Søn fortsatte Slægten.

Lago Matthias Wedel, f. 1753, Præst i Everdrup 1786, d. 1827, Forfatter af adskillige Skrifter, var Fader til Tvillingbrødrene Otto Casp. Valentin Wedel, først Præst, siden Landmand, og Johan Pet. Marc. Wedel, Eier af Sophuslund ved Nestved, fødte 1788; begge have Efterkommere, den Sidstnævnte tre Sønner og en Datter.

Bernhard Matthias Wedel, f. 1759, Cap. i Æroeskjöv., siden Sognepr. i Marstal, d. 1819, havde med Anne Margr. Elisab. Foltmar syv Sønner og to Døttre, hvoraf følgende overlevede ham: 1. Jacob Lago Matth. W., Kjøbm. i Marstal, Fader til to Sønner og fem Døttre; 2. Bernhard Wilh. W., Skolelærer i Naarup i Fyen, Fader til een Søn; 3. Carl Just Valent. W., Kirkesanger i Horne i Fyen, Fader til een Søn; 4. Peter Aug. W., Skolelærer i Boyden, Fader til to Sønner og een Datter; 5. Marie W., gift med Skipper Bay i Marstal.

¹² *Yngre Linies anden Green.* Claus Johansen Vedel, f. 1669, Præst i Munkebo og Provst i Bjergerherred, Eier af Elvedgaard, var to Gange gift, først med Sophie, D. af C. Hansen i Nakskov og Enke efter Rasm. Jensen, begge Præster i Munkebo, siden med Anne Elisabeth Amalie Berg, D. af Provst Jac. Berg i Svindinge. Sidstnævnte var Moder til Jacob Wedel, og hun giftede sig efter Claus Vedels Død med Justitsr. Bondo Simonsen, Landsdommer i Fyen, hvem hun fødte en Søn Claus Vedel Simonsen, der atter er Fader til Etatsraad Prof. Dr. Laur. Scheby Vedel Simonsen til Elvedgaard. (Jfr. Vedel Simonsen om Elvedg. III. 61 fg. 77 fg.)

Jacob Wedel, f. 1731, Student, Krigsraad, Eier af Kjærsgaard og Halsegaard, var to Gange gift, først med Dorthea Holm, Enke efter Hans Bryde til Halsegaard, siden med Frederikke Louise Dinesen, D. af Justitsr. Dinesen til Gyldenholm. Sidstnævnte var Moder til de tre Börn, og hun giftede sig efter en Skilsmisse fra Jacob Wedel først med Kammerh. Albr. Christoph. de Heinen, og efter dennes Død med Generallicut. Castonnier.

Kjærsgaard, Kammerjunker og Byfoged i Middelfart, blev Fader til Julius Christian Frederik Wedel-Heinen, Kammerjunker og Committeret i Generalpostdirectionen; Jens Kraft Dinesen Vedel til Søbysøgaard blev Fader til fem Børn, hvoriblandt Sønnerne Frits Edvard Vedel og Emil Vedel; Dorthea Frederikke Louise Wedel-Heinen ægtede Kammerherre Niels Basse Fönss til Hindsgaul.

Disse ere de fire endnu blomstrende Grene af Anders Vedels mandlige Stamme. De mange qvindelige Linier gik efterhaanden over i andre Familier og glemte deres Nedstammelse fra ham; kun Sören Vedels Döttré og deres nærmeste Afkom erindredes stadigt derom, fordi de vare i Besiddelse af den gamle Vedels faste Eiendomme, navnlig det berømte Lilibjerg¹³.

Efterat Vedels Enke og Arvinger havde affundet sig med Capitlet i Henseende til Fæld paa hans Canikegaard og med Universitetet angaaende dets Fordringer paa Naadsensaarets Indtægter¹⁴, synes de for det første i Fælledskab at have besiddet hans efterladte faste Eiendomme¹⁵. Men fire Aar efter Vedels

Andreas Claus Wedel-Heinen f. 1791, Kammerj. og Byfoged først i Varde, siden i Middelfart, gift m. Elisabeth v. Krogh, er Fader til een Søn, Kammerj. Jul. Chr. Frdr. Wedel-Heinen, f. 1814, Committeret i Generalpostdirectionen. — Jens Kraft Dinesen Wedel, f. 1793, Eier af Søbysøgaard, d. 1827, havde med Marie Elisabeth Hillerup fem Børn: 1. Camilla, g. m. Kjr. N. Krabbe Krogh; 2. Frits, Eier af Strandgaard; 3. Elisabeth; 4. Emil, Cand. jur.; 5. Louise. — Dorthea Frederikke Louise Wedel-Heinen, f. 1796, g. m. Kammerh. Niels Basse Fönss til Hindsgaul, Moder til een Søn og tre Döttré.

¹³ Ludv. Pouch blev Eier af Taarnborg, som han lod istandsætte, og stiftede et Legat, Legatum Pouchio-Vellejanum til Ribe Skole, ligesom tidligere Bertel Struk stiftede Legatum Struchianum: P. T. Hansens Progr. 1825 S. 2. — Om Secruperne og Aagaarderne er ovenfor talt.

¹⁴ Raadstuebogen i Ribe ad 23 Aug. 1616: *Velb. Henrik Lange ladett tage Syn over Sal. Mag. Anders Weyles Cannike Residents i Steenbogade, som sandtes meget bröstfældig, Vinduerne ud til Gaden og Kirkegaarden braadnc. Dertil indkaldet Enken Mette Sal. Anders Weylis med hendes Laugværge Doctor Christen Borum (Bording) og Mag. Niels Glud, Canniker.* (Medd. af Prof. Thorup.) Vedel, som ikke selv beboede sin Canikegaard, har vistnok udleiet den; saaledes gjorde Hegelund som Bishop. Hegel. Cal. 1608 ad 9 Marts: *Velb. Niels Krag Secreter vaar her oc oplod ieg faar hannem min Kanikegaard; den 1 April: M. Iffuer Iffuersen flytte aff min Kanikegaard i Puggaardgade.* — Consistorii Archiv No. 96 indeholder adskiligt angaaende „Universitetets Korn efter M. Anders Veiles Död aff Cannikedommen“. Bishop Iver Hemmet skrev d. 29 Juli til Universitetets Rector M. Chr. Longomontanus i Anledning af, at Universitetets Andeel i Naadsensaaret efter Niels Vind endnu ikke var betalt: „*causa est, quod Senior Capituli (i. e. Anders Vedel) diem suum obiit; qui procuratores sunt, hic non habitant*; og i et andet Brev af 22 April 1617: *a morte Wellei nondum accepi humentum omne, nec butyrum; nullum habemus Seniore apud capitulum residentem.* Siden antog Universitetet Sören Vedel til sin Procurator ved Capitlet, som man ser af et Brev fra ham til Universitetets Rector M. Hans Rasm. Brochman af 6 Novbr. 1631. (Medd. af Hr. Kall-Rasmussen.) Med Familien Brochman stod han nemlig i en venskabelig Forbindelse, som sees af et Brev fra ham til Casp. Brochman, der takker ham for nogle Riber-Flyndere: Ter pag. p. 684.

¹⁵ Thi endnu ör Skiftet var afgjort, solgte Arvingerne i Fælledskab et Huus, ifølge Raadstue-

Död blev Skiftet sluttet, saaledes at Moderen fik sin Deel, og Börnene deres, som de senere atter under adskillige Handler med hinanden i Hovedsagen overlode til de i Ribe boende Medlemmer af den Vedelske Familie¹⁶. Ved Moderens Död 1663 foretoges en ny Deling, og Sören Vedel kom tildeels ved at afkjöbe sine Medarvinger deres Andeel i Besiddelse af Faderens vigtigste Eiendomme: baade Taarnborg og Lilibjerg tilhørte ham¹⁷. Fra ham kom disse Gaarde til hans Döttre og Svigersønner. Den ældste Datter Dorthea fik Taarnborg, og hendes anden Mand D. Ludvig Pouch lod den smukt istandsætte, Taget belægge med blaae Steen, hvoraf Gaarden nu fik Navnet Blaagaard¹⁸. Den anden Datter, Else, bragte Lilibjerget til Seeruperne.

Denne Gaard fortjener særdeles Opmærksomhed. Provsten Niels Seerup, der var gift med Else Vedel, eiede den til sin Död 1685, og efterlod den til sin yngste Søn M. Sören Seerup, der længe havde været ham adjungeret og nu

bogen d. 11 Decbr. 1618 (medd. af Prof. Thorup): *Sal. Anders Weyles Arvinger M. Ægidius Lauritsen Archidiaconus, Povel Mortensen, Superintendent i Skaane, Mag. Sören Andersen, Canik og Sognepræst, Mag. Hans Andersen Tausanus, Rector i Malmö, Mag. Lauge Andersen, Sognepræst i Vistby, Mag. Hans Andersen Lagorius* (jfr. S. 245 Not. 23) og *Bertel Struch, Raadmand i Ribe, bortskiöde et Huus i Ribe.*

¹⁶ Raadstuebogen d. 1 Sept. 1620 siger nemlig (samme Medd.): „Ægidius Lauritzen, Archidiaconus, Sidsel Andersdatter Sal. Mag. Povel Mortensens Biskop i Lund i Skaane, Mag. Sören Andersen Sognepræst til Ribe Domkirke, og Brödrene Mag. Hans Tausan, Rector i Malmö, Mag. Lauge Andersen, Sognepræst til Vistby, Hans Andersen, Conector i Lund, Bertel Struch paa egne og Hustrucs Anna Andersdatters Vegne, give Mette, Mag. Anders Weyles Afkald for Arv efter deres Sal. Fader, Mag. Anders Weyle, Canik i Ribe.” Ved dette Samfrændeskifte fik Moderen vistnok sin Deel udsondret for sig, og mener jeg, at Lilibjerget har hört dertil; Börnene fik nok deels hver en enkelt mindre Arv, deels deres bestemte Lodder i de større. Af det følgende maa man formode, at Ægidius Lauridsen fik et Huus paa Skolegaden, Poul Ostrups Enke de gamle Boder i Bispegaden (see ovenf. S. 130), og Sören Vedel i Forbindelse med sin yngste Broder en Gaard i Puggaardsgade og Söndergade (Taarnborg?). Thi d. 22 Juli 1626 tilskjödede Hans Andersen sin Broder Sören sin Broderlod i den nævnte Gaard, og under samme Datum tilskjödede Sidsel sin Moder syv Boder i Bispegaden, som vare hende arveligen tilfaldne efter hendes Fader, — ifölge samme Raadstuebog.

¹⁷ Insc. Rip. p. 24, 53, nævnes Mettes Dödsdag d. 27 Decbr. 1633. At Sören Vedel eiede Taarnborg og Lilibjerg, er neppe at omtvivle, da hans Svigersønner siden fik disse Gaarde. Hans Broder Lauge tilkjöbte sig d. 10 Sept. 1642 (efter Raadstuebogen), altsaa sex Aar efter at han var bleven Præst ved Catharinikirken, et Huus paa Skolegaden, der stödde op til hans eget og til Lilibjerget, af sin Söstersön Hans Ægidiusen, Rector i Aalborg. Dette Huus har vel udgjort en Deel af den Vedelske Arv, der var tilfalden Ægidius Lauridsen og Marine.

¹⁸ Terpag. Rip. Cimbr. p. 544. Galthen Beskr. ov. Ribe S. 68. Prof. Thorup har meddeelt mig, at Taarnborg el. Blaagaard efter Elisabeth Kragelunds, Dr. Pouchs Enkes, Död blev solgt til Bager Pichmann, af hvem Biskop Hans Adolph Brorson kjöbte den, istandsatte den og fik den ved forskjellige Transactioner gjort til Bispegaard. Det ene af Taarnene, som endnu i Galthens Tid var tilbage, lod Biskop Hertz nedbryde og forandre til en Vestibul.

ogsaa fulgte ham i Embedet. Sören Seerup var stolt af at eie og beboe denne beröimte Gaard, og satte en Ære i at vedligeholde Erindringen om, hvad den havde været, og at foröge dens gamle Prydelser med nye. Han pleiede at datere sine Breve »Liliebjerget i Ribe»; han bevarede Tabula Liliomontana, Portraitet af Hans Tausen og andre Indskrifter¹⁹; han anlagde 1695 en deilig Blomsterhave eller botanisk Have, over Indgangen til hvilken man læste Begyndelsesbogstaverne af hans og hans anden Hustrues Dorte Margrete Terpagers Navne; han opsatte i Haven selv denne Inskription:

Saa blomstres Lili-Bierg end efter Himlens Tykke,
 Hvor Mester Anders lod de danske Skrifter trykke,
 Hves Tilnafn Vedel var: hans Sönnedatters Sön
 Som fuldte dem i Rad, giör Ynske-lenkket Bön,
 At Vedels blandet Sæd med Seerups Afkoms Gröde
 Maa blomstre i Guds frygt og ikke legges öde,
 Imens om Lilier og Bierge svever Vind,
 Bönhör Gud Huusets Vært, som Hafven rettet ind²⁰.

Men efter Sören Seerups Död 1736 kom dog Liliebjerget ud af Vedels Familie, og havde vel i et Tidsrum af en Snees Aar været forvandlet til en Kjöbmandsboutik, da Biskop Hans Adolph Brorson blev Eier saavel af det som af Blaagaard; men da han nu vilde vælge sig en ny Gaard til Bisperesidents istedenfor den ældre, der laa ligeoverfor Liliebjerget, saa vandt Blaagaard Prisen for dette, og tre Aar för sin Död solgte han Liliebjerget til Skoleholder Christian Cramer²¹. Denne berövede dog endnu ikke Gaarden alle de Vedelske Emblemer: det gamle Bomærke skinnede endnu i hans Tid over Liliebjergets

¹⁹ Terpag. Rip. Cimbr. p. 541. Galthen S. 70. Eierne efter Sören Vedel vare altsaa Niels Seerup til 1685, hans Sön Sören Seerup til 1736. Gaardens Inskriptioner og Herligheder paa Sören Seerups Tid, see Insc. Rip. p. 157—160.

²⁰ Rip. Cimbr. p. 714—716, findes et vidtlöftigt alphabetisk Catalog over alle de noti ignotique orbis flores, herbæ et arbores, der fandtes i Liliebjergets af Seerup anlagte llave. Paa Inskriptionen over Dören stod Aarstallet 1695, som vel altsaa er det Aar, da Haven blev anlagt. Det anförte Vers: Insc. Rip. p. 160.

²¹ Efter Sören Seerups Död eiedes Liliebjerget af Kjöbmand Eskild Simonsen og siden af hans Sön, Student Povel Simonsen; men d. 20 April 1757 blev det tilskjödte Anne Gosmann, Enke efter Provst Laurids Lund, Præst i Herstedöster og Herstedvester i Sjælland, og af hende fik atter Biskop Hans Adolph Brorson Skjöde paa det d. 15 Mai 1759. Han solgte det ved Skjöde af 14 Aug. 1761 til Skoleholder Christian Cramer. (Medd. af Prof. Thorup.)

Dör. Men derpaa var det i henved en Snees Aar i Hænder, der ikke skaanede dette beröimte Mindesmærke, og den nuværende Eier, der kjøbte Liliebjerget 1809, mindes ikke mere ved dette om sin Eiendoms forsvundne Herlighed²².

Liliebjerget ligger endnu paa den gamle Plads; men det er ikke mere Anders Vedels Liliebjerget. Hans Kuppel er sjunken, hans Bibliothek, Museum, Trykkerie, Inskriptioner ere ödelagte, hans lærde Vaabenmærke er sönderbrudt. Som Vedelsk Mindesmærke er Liliebjerget at betragte som en Ruin. Men gennem Död og Undergang gaaer Veien til Livet i Historien, hvor denne Ruin vil minde om Anders Vedel og mindes med ham²³.

²² Galthen, som skrev 1792, siger S. 70, at Bomærket endnu stod over Indgangen til Huset, der dengang beboedes af Mad. Cramer, formodentlig Skoleholderens Enke; men efter Thorup havde Vertshuusmand Laurids Pedersen allerede siden d. 15 Decbr. 1789 Skjödte paa Liliebjerget, og han tilskjödte det den 29 Decbr. 1809 til den nuværende Eier Kjøbmand Jens Knudsen, der selv beboer Korsbrödregaard og har udleiet Liliebjerget til Postmesteren i Ribe, som der har Bolig og Contoir.

²³ Om det nuværende Liliebjerget skriver Prof. Thorup i Ribe mig saaledes til: „Liliebjerget er nu en ganske almindelig Bygning med to Etager af Grundmuur. Den har baade Port og Gadedör, og Bomærket fandtes — hvilket jeg med Sikkerhed troer at erindre — over Dören. Men paa den Tid var Gaarden opført af Bindingsværk, hvilket ogsaa var Tilfældet med flere af Byens anseeligste Bygninger fra den ældre Tid“.

Register.

- A**agaard, Chr. 251. 262.
Aakjær, 185.
Aalborg By, 164.
Aalborg, Hans, 187.
Aarslev, Christ., 118, 134.
Abel, Konge, 194.
Abildgaard, Terk., 15.
Adamus Bremens. ed. Vell. 103.
 111. 112. 113. 233. De situ Dan.
 114. 174. Codices, den Soranske
 og Wienske, 115.
Adelshistorie, 149. 192. 193.
 Henr. Rantzaus, 186.
Ædiles ecclesiae Ripens., 236.
Ælius, Spartianus, 233.
Agnes Hedvig, 158.
Ahlefeldt, Dorth. 64.
Aimoinus, 103. 112. 115. 233.
St. Albanus, 175.
Albertus Stadens., 233.
Albertsen, Hans, 26. Henr. 242.
Albinus, Petr. 41.
Ambrosius, 233.
Amerinus, Jo. 127. 128.
Anders af Slagelse, 175.
Andersen, Björn, 39. 59. 61. 68.
 69. 81. 86. 87.
Andersen, Erh. fra Landskrone,
 39. 44. Mamme, 244.
Andræ, Jac. 45. 119. Jo. 39.
Anfeld, Bened. 185.
Ann, Frdr. IIs Søster, 79.
Ann, Christ. IVs Søster, 167.
 197. 198. 225.
Annaler, franske, 115, frisiske,
 holstenske. 225. See: Kröniker.
- A**nne, A. Vedels Datter, 152. 252.
Annonius, 103. 112.
Antichristus Romanus, 71—
 73.
Appendix Saxoniana s. Paralipomena.
Aquilonius, Bert. Knuds. 250.
Arcemboldus, 151.
Archiver, offentl. 131. 132. p.
 Agershuus 162, i Aarhus, Vi-
 borg, Mariager, 163.
Arcander, Niels, 204.
Aristocratie i Danm. 63.
Aristoteles, 233.
Arrebo, Andr. 250.
Arvid, 115. 176. 233.
Asculanus, Enoch, 151.
Aslac, Conr. 153.
Angurium in election. Chr.
 IV., 122.
August, Churf. af Sachsen, 79.
 80. 88. 120.
Augustinus, 233.
Aurifaber, Jo. 51.
Autemar, 233.
Aviser i 16 og 17 Aarh. 242.
- B**abels Taarn, 135. 136.
Bacchius de venenis, 242.
Bagger, Hans, 249.
Bang, Hans, 250, Niels, 61.
Barbarolexicon, 232.
Barch, Laur. Pr. i Lemvig, 202.
Bardewic, 116.
Baroch, Lord, 220.
Bartholin, Iver, 70. 79. 103. 111.
 Laur. s. Bertelsen. Thom. 259.
- B**asilius, 233.
Bartholom. de Sacchis, s. Platina.
Bavarius, Conr. 251.
Beck, Jac. Isac. Lauge, 211. Si-
 vert, 210, 211. 226.
Becker, T. A. Archivar, 29.
Beda, 115, 233.
Belæsthed, Vedels, 115. 143.
 232-233.
Benach, Slot, 223.
Benedict, Laur. Bogtr. 229.
Berg, Frants, 127. 217.
Bernardus, 233.
Berosus, 233.
Bertelsen, Andr. 10. 15. Laur.
 12. 98.
Biblia vulgata Hieron. 242.
Bibliothek, det St. Kgl. 146. 258.
 p. Kbhvns. Slot, 51. 131. 210. Uni-
 vers. 131. 257. Vetus, Francisca-
 na, 131. i Capitler og Klostre 161.
 i Roeskilde, Lund, 167. i Sorøe,
 186. i Ribe, 133. i Throndhjem,
 162. Daneskjolds, 146. Henr.
 Rantzaus, 134. Rostgaards, 146.
 H. Svanings, 133. Andr. Vedels,
 134. 173—176. 256.
Bjerg, 185.
Bilde, Beate, 133. 177. 180. 189.
 215. Claus, 132. 133. 179. Eske,
 49. Margrete, 77. 78. 79. Oluf,
 195. Ove, 49. 132. 164. 175. Pe-
 der, 99. Steen, 74. 197.
Birgersen, Peder, 236.
Birgittes Bog, 176.
Bispokrönike, Hvitfelds, 226.

- Bispevalg i Ribe, 201 fg.
 Björn, Jac. 60.
 Blaagaard, 130. 167. 168.
 Blichfeld, Chr. Ottes. 50.
 Blodregn, 158.
 Bodinus, Jo. 75, 136.
 Boethius, Geo. 26. Hect. 115. 117. 233.
 Bogkjøb, Vedels, 131. 241. 242.
 Bogtrykkerie, gl. i Ribe, 170.
 Vedels, 154. 170. 230, 231.
 Boller, 184.
 Bomærke, Vedels, 130. 169. 261. 268. 269.
 Bongarsius, 153.
 Borch, Ol. 259-260.
 Bording, Jac. 26. 29. Chr. 266.
 Bordsamtaler, lærde, 57. 64. 74.
 Borgeradel i Kjøbstæderne, 9. 10.
 Borgsmed, Ped. 90.
 Borreby, 69. 79.
 Bothwel, Fr. 197.
 Brahe, Familien, 185. Jürgen, 27. 30. 36. Tyge, 27. 28. 29 fg. 31. 35. 39. 44. 49. 74. 83. 85. 88. 101. 104. 153. 154. 159. 168. 172. 195. 202. 206. 222-23. 236. Tyge, 185. Steen, 195. 196. 201. 204. 214.
 Brand, Matth. Bogtr. 170. Simon Bogtr. 171.
 Braunii Theatr. Urbium, 190. 242.
 Bredal, Nis, 11. Rasm. 12.
 Bringstrup, 245. 247.
 Brochman, Jesp. 247. 250. 251. Hans, 261. 266.
 Brockenhuus, Eiler. 78, Fr. 59.
 Brorson, Prof. 5. Hans Ad. 267-8.
 Brun, Hans, Bogtr. p. Liliebj. 171. 181.
 Brunsvigske Feide, 240.
 Bryllupsbreve, i 16 Aarh. 102. 103.
 Bryske, Ant. 236.
 Buch, And. Nikkels. 54. 202.
 Buck, Jac. Hans. 187. 254. Martin, Niels, 188.
 Buchanan, Geo. 74. 75. 198. 199. 233.
 Bugenhagen, Jo. d. Yngr. 38.
 Buræus, Jo. 75.
 Bygholm, 185.
 Cæsar, 233.
 Calendarium, Vedels, 211. 257.
 Calepini Lexicon, 241.
 Calmarkrigen, 249. 250. 252.
 Camden, Will. 75. 221. 222. 233. 251. 252.
 Camerarius, Joa. 27. 29. 30. 32. 41. 81.
 Canikegaarde udleies, 266.
 Canonicater i Ribe, 126. 144.
 Cantsler, Jens, s. Viborg.
 Capitaneus, Petr. 26.
 Capitel i Ribe, 236-238. 266.
 Carions hist. Lærebog, 23. 41. 53. 57. 116.
 St. Carls Levnet, 209.
 Carmen grat. ad Jacob. regem., 167. ad Petr. Munk, 64. in effig. Chr. IV. 216. dicolon. tristr. 249.
 Catalogus episcop. Bremens. 113. 117.
 Chemnitz, 41. 75.
 Chesne, Andr. du, 75.
 Christian II, 57. 175.
 Christian III, 118. 201.
 Christian IV, 47. 102. 118. 122. 146. 158. 196. 202. 215. 239. 240. 249.
 Christian, Bisp i Ribe, 17.
 Christiansen, Lauge, 180. 186. 221. 222. Ped. 262.
 Christopher I, 107. 194.
 Christopher II, 194.
 Chorographie, Danmarks, 107. 139. 146. 155. 157. 178. 228.
 Chronologie af Vedel, 109, 110. 139. 151. 156. 157. 160. 211. 230.
 Chrysostomus, 233.
 Chrysostomus, Ol. 16.
 Chytræus, Dav. 26. 75. Herm. 178. 234.
 Cicero, 233.
 Cimbrier, som Danmarks Urfolk, 142.
 Cimbrishavn, 165.
 Citze, Sidse, Else, Vedels Datter, 155. 218. 267.
 Citze, Sidse, Andersd. Vedels Moder, 10. 15.
 Classiker, læste af Vedel, 233.
 Clausen, Ped. 228.
 Climacteriske Aar, 248.
 Coelum undique, 195. 261.
 Cometer, 53.
 Comment. de scrib. hist. Danic. 108.
 Conradus Ursperg. 115. 233.
 Corallium, 242.
 Coroneus, s. Erh. Andersen.
 Crellius, Paul, 42.
 Kritik, Vedels, 93. 115-117. 135-36.
 Crypto-Calvinisme, 80.
 Cujacius, 197.
 Curcellius, Wilh. 153.
 Cypræus, Barthol. 112.
 Cyprianus, 233.
 Cyrillus, 233.
 Daa, Claus, Jesper, Oluf, 69.
 Dalum Kloster, 77. 78.
 Dan, 143. 178.
 Danaerne, ikke de Danskes Stamme-fædre, 143.
 Dancey, Charl. 57. 59. 74. 101. 133. 152. 172. 210.
 Danmark, Navn, 41. Historie af Vedel, 177. 178. 193. 228. 229. Geogr. 229.
 Danskes Herredømme i England, 116.
 Danzigerne, 67.
 Decanatet i Ribe, 145. 226.
 Dialectik, i Skolerne, 17. 18.
 Diodorus Siculus, 162. 233.
 Dionysius Cato, 13. 81.
 Ditmarus Merseb. 233.
 Ditmarskens Histor. af Vedel, 149. 193.
 Doctorgilder, 57.

- Dogmet om Nadveren og Christi
 Legemes Ubiquitet, 51. 52. 119.
 120. om Verdens sidste Tider, 53.
 Dohna, Christof. 67.
 Dortha, Hans' Fausens Datter, 129.
 227. Sören Vedels Død 266-267.
 Dortha af Mansfeld, 158.
 Du Plat, Kherre, 5.
 Durnhofer, Laur. 43.
 Draxholm Slot, 226.
 Dresselberg, Andr. 144.
Èhho af Rheims, 116.
 Eber, Paul. 41. 42.
 Egennavne, danske, 232.
 Elefantordenen, 49.
 Elias, Bisp i Ribe, 17.
 Elisabeth, Dr. af England, 139.
 Elisabeth, Christ. IVs. Søster,
 167. 198.
 Englands Historie af nordiske
 Kilder, 272.
 Epitaphier af Vedel, 106. 236.
 Erichsen, Jo. 153.
 Erik Eiegod, 229.
 Erik Emun, 107.
 Erik Plovpenning, 194.
 Erik Glipping, 194. 229.
 Erik Menved, 194.
 Erik af Pommern, 225.
 Eriks svenske Krønike, 224.
 233.
 Erlandsen, Jac. 193.
 Eskild, Pr. i Grimstrup, 20.
 Ethnographie, Vedels, 139. 178.
 Ethographie, Vedels, 107. 146.
 178. 229.
 Etymologicum danicum, 231.
 Euripides, 233.
 Eusebius, 233.
Fabricius, Jac. 153. Willh. 214.
 Fabricius-Møller, 5.
 Fanninge, Hans, Ole, 20, Jör-
 gen, 245. 247.
 Farsen, Jens, 202. 203. 204.
 Fechtel, Mog. 53.
 Ferdinand af Medici, 223.
 Ferinaris, 42.
 Fielkinge, 165.
 Fincke, Thom. 195. 223.
 Fine, Arnold de, 211.
 Flacius, 75.
 Flemlöse, Ped. Jac. 104. 153.
 Flensborg, 240.
 Flores Epigram. 242.
 Foerd, Cl. 53. 132. 171.
 Folkessange, s. Kjømpeviser.
 Forum Rom. 241.
 Foss, Andr. 89. 90. 157. 179. 259.
 Desiderius 26. 45.
 Fragtkudske, 33. 39. 40.
 Francisci, Jo. 20. 26. 27. 35. 38.
 60. 70. 71. 74. 79. 82. 89.
 Frankfurt a. M. 240. 241.
 Frants Bogfører. 132.
 Frederik I, 210.
 Frederik II, 51. 54. 56. 79 fg.
 118. 154. 158. hans Histor. af Ved-
 del 192. af Krag 201.
 Frederik IV, Churf. af Pfalz,
 239. 244.
 Frederiksborg, 185.
 Freginus, Mart. 151.
 Friis, Adelheid, 77. 78. Aana, 77.
 78. Birgitte, 249. Birte, 78. Christ.
 d. Æ. 69. 79. 118. 195. 214. 215.
 Elisabeth, 78. Freder. 69. 79.
 Henr. 59. 77. 79. Johan, Cantl.
 25. 36. 44. 47. 48. 49. 50. 56. 57.
 58. 64. 65. 66. 67. 70. 79. 132.
 Ligpr. ov. 79. 91. Karine, 57. 59.
 62. 79. Marine, 78. Niels, 68. 69.
 79. 98. 127.
 Friis, Alb. 98. 127. 188. 189. 200.
 208. 220. 227. Christ. d. Y. 127.
 Friis, Elise, 130. Sören, 249.
 Frode, 201.
 Fönss, födt Wedel-Heinen, 5. 266.
Gaguinus, Rob. 174. 233.
 Galfridus Mon. 233.
 Galt, Gjord Peters. 127. 185.
 Gamsted, 165.
 Genealogie, Vedels, 151. 156.
 157. 160. 192. 230. 261.
 Georgii, Jo. Fionens. 38. Mart. 38.
 Gesandtskaber, 160. 197. 198.
 199. 221.
 Gettorp, Jens, 189.
 Gildas, 233.
 Gilder, 10. 125.
 Giöc, Birg. 57. Pern. 195. Met. 257.
 Gjödesen, Jens, 204. Laur. s.
 Ægidius.
 Glad, s. Lætus.
 Glambek, Cl. 127. 184. 185.
 Ligpr. 187.
 Godoscaltus, Petr. Randrus. 38.
 Gomer, 142.
 Gorm den Gamle, 147.
 Goropius Becanus, Jo. 136.
 142. 143. 233.
 Gotfred, Konge, 147.
 Gotfred af Ghemen, Bogtr. 171.
 Grand, Jens, 193.
 Gregorius Nazianz. 233.
 Grevensfeide, 61.
 Grimhildes Vise, 95.
 Grotius, 75.
 Grubbe, Christ. 60. Eiler, 57. 59.
 60. 81. Knud, 185.
 Grundet, Jens Peders. Ungdom,
 15. i Malmöe, Ystad, Kjöbenhavn,
 Ribe, 16. Opdragelsesanst. 16. 19.
 Character, 21. Breve t. Vedel,
 34. Död, 37. Eftermæle, 37. Vær-
 ker, 43. 191.
 Gruterus, Jan. 242.
 Græsk Sprog, forsömt, 22.
 Grönbek, Isaac, 68. 168. Sören,
 68.
 Grönning, Mort. 151.
 Gulland, 78. dets Historie, 227.
 Gyldenstjerne, Christof. 98.
 127. Henr. 64. Ingeb. 98. 127.
 185. 188. Karine, 98. 100. 127.
 184. 188. Margr. 127. Mogens, 59.
 Peder, 99. 185. 196. 203. Vibeke,
 98. 127.
 Gylthe, Jöran, 131. 210.
 Gyraldus Cambr. 233.
Haagensen, Ped. 180.
 Haandfæstninger, 225.

- Hagedsted, 69. 79.
 Hamborg, Historie, 117. Gymnas. 247.
 Hammer, Niels, 82.
 Hamsfort, Corn. 133.
 Hans d. Æ. Hert. 99. d. Y. 158.
 Hr. Hans i Glumsøe, 227.
 Hansen, Alb. 123. Jac. s. Buck. Lauge, 77. Peder (Petrus Johannis) 60. 172. 173. 174.
 Hanzsch's Hofsprog, 81.
 Haraldskjær, 98. 188.
 Hardenberg, Eiler, 75.
 Harte, Jens, 202. 203. 204.
 Hasebard, Elise, Jacob, 60.
 Havfruens Spaad. o. Chr. IV, 102.
 Hegelund, Jens, 20. Joh. 220. Jörgen, 246. Peder, 20. 24. 28. 32. 35. 38. 39. 42. 45. 46. 66. 97. 98. 99. 100. 101. 104. 122. 128. 158. 172. 184. 196. 198. 202. 203. 204. 219. 220. 226. 237. Sören, 239.
 Hegeappus, 233.
 Heidelbergs Universitet, 240. 241—43. 248.
 Heitmann, Erasm. 144.
 Heitmers, Jo. 151.
 Heldenbuch, 181.
 Helmold, 112. 115. 233.
 Heltinde-Historier, 149. 193.
 Helvaderus, Nicol. 189. 231.
 Hemmetæus, Jo. 266.
 Hemmingsen, N. 26. 27. 35. 38. 51. 52. 60. 70. 79. 80. 82. 88. 119. 120. 121. 248. Via vitæ, 80. 82.
 Henrik, Mart. 45.
 Henrik, Pr. af Skotl. 198. Hert. af Brunsvig, 240.
 Herlufsholm, 165. 244.
 Herodotus, 233.
 Hertz, Bisk. 267.
 Hesselagergaard, 69. 77. 79.
 Hierdrup, 251.
 Hieronymus, 233.
 Hikkeberg, 185.
 Hilarius, 233.
 Hilleborg, Claus Daas, 69.
 Hirdskraa, d. norske, 176. 224.
 Historie, dens Nytte, 88. havde ingen Lærestol i Kjöbenhavn, Leipzig, Wittenberg, 27. 32. 41. den danske at beskrive, 138. 259.
 Iver for Historien, 74. Fædrenelands Historie som Statssag, 75. 118.
 Historieforskning, Vedels, 133—136.
 Historieskrivning, Vedels, 136—138.
 Historiograph-Embedet, 107. 250. to Historiographer, 128. 133. 215.
 Hogen Hogensöns, Hogen Svörresöns Historie, 224.
 Holstens Historie, 176. 193. 225.
 Homerus, 22. 233.
 Homilius, 29. 30. 31.
 Horatius, 233.
 Hundrede udvalgte danske Viser, 181.
 Husanus, Henr. 120.
 Hveen, 154. Carmen in Hveenam, 153.
 Hvidaa, 163.
 Hvirring, 185.
 Hvitfeld, Ar. 75. 86. 91. 101. 103. 105. 108. 109. 132. 133. 195. 200. 207. 226. 227. 229. Jac. 78.
 Jacob VI, K. i Skotl. 139. 167. 197.
 Jacobsen, P. W. Etatsr. 5.
 Jacobsen, Henr. 242.
 Jansen, W. 153.
 Japetiske Slægt, 142.
 Jensen, Peder, 185.
 Jernbyrd, 175.
 Jersin, Jens Dins. 247.
 Jessenius a Jessen, Jo. 223.
 Jesu Pine og Död, 188. 189.
 Inskriptioner i Bibliotheker, 172.
 Jodutte, 110.
 Johan af Anhalt, 158.
 Johnsen, Arngrim. 95. 143.
 Jonsen, Niels, Borgerm. i Veile, 11.
 Jordan, Marc. Krempens. 151. 152.
 Josephus, 233.
 Jovius, Paul. 162. 233.
 Irenæus, 233.
 Irmensöile, 110.
 Islands Beskrivelse og Kort, 229. 235.
 Islev, 95. 176. 224. 233.
 Isocrates, 233.
 Isthuanfi, 75.
 Julinsborg, 175.
 Jungshoved, 184.
 Junius, Petr. 198. 199. 221.
 Jörgensen, Niels, 154. 155.
 Kaas, Björn, 82. 99. 131. Niels, 38. 39. 57. 58. 59. 67. 69. 70. 79. 85. 86. 100. 103. 108. 109. 111. 117. 118. 132. 137. 153. 159. 172. 194. 195. 197. 199. 200. 201. 208. 236. Baltz. s. Kaus.
 Kappelyst, Vedels m. T. Brahe, 153.
 Karamsin, 87.
 Katholm, Rasm. 38. 60. 70. 79.
 Kaus, Baltz. 39. 40. 88. 171.
 Keith, Lord, 221.
 Kemp, Niels, 166.
 Kelila va Dimna, 81.
 Kellinghusen, Andr. 258. 260.
 Ketillus, S. 175.
 Kildestudium, dets Vigtighed, 134. 135.
 Kingo, Thom. 228. 259. 260. 261.
 Kirkehistorie, Danmarks, 149. 150. 192.
 Kirkefædrenes Skrifter, 233.
 Kirsten Vincentsdatter, 15. 21.
 Kjæmpehöie, 164.
 Kjæmpeviser, 177. 180. 181. 232. Deres Værdie, 182. fg. 192. 234.
 Kjættermagere, frygtes af Vedel, 120.
 Kjöbstædernes Uddannelse, 125.
 Kjöge, 68. 70.

- Kjörup, 184.
 Knopf, 50. 52. 80.
 Knud d. Store, 116.
 Knud d. Hell., Konge, 175.
 Knud d. Sjette, 229.
 Knud d. Hell., Hertug, 175. 234. 235.
 Knudsen, Thom. 127. 217.
 Koch, Provst, 5.
 Kolding, Jon. 151. 152. 228. Niels, 50. 51. 80. 123.
 Koldinghuus, 99.
 Krabbe, Er. 66. Luc. 249.
 Kraft, Niels Jac. 38.
 Krag, Niels, 117. 195. 196. 197. 198. 199. 201. 205. 206. 208. 210. 211-15. 216. 220. 225. 226. 256.
 Krantz, Alb. 23. 115. 193. 233.
 Krapperup, 184.
 Krigshistorie, 149. 193.
 Kroendyffuel, 118.
 Kronborg, 166. 167.
 Krönike, Vedels store danske, 193. 257. 258.
 Kröniker, Danmarks, 193. Ribes, 210. Norges, 224. Holstens, 134. 209. Slavernes, 209. den sachsiske, 210.
 Krumpen, Styge, 175.
 Kyndelmisse, 253.

Lambertus Schafn. 115. 233.
 Lampridius, 233.
 Landkort, Danmarks, 229. Islands 229. 235.
 Landsdommere i Nørrejylland, 158.
 Lange, Christ. t. Bramminge, 127. 163. 217. 237. Henrik, 266. Niels t. Kjærsgaard, 237. Mads, 64. 65. 71. 74.
 Langsomhed, Vedels, 194.
 Latinitet, Middelalderens, 232.
 Laugesen, Christ. 186. Hans, 38. 127. 128. 163. 172. 199. 201. 217. 236. 237. 239. Jens, 239. 245.
 Laurentsen, Jo. 234. 258. 260.
 Lauridsen, Ped. 90. Rasm. 189.

 Ægid. 91. 220. 236. 237. 238. 239. 242. 244. 248. 249. 250. 252. 253. 254. 258. 267.
 Lazius, 143.
 Lehns mænd p. Riberh. 220. 249.
 Lehnsfrihed, Danmarks, 192.
 Leibnitz, 135.
 Leipzigs Univers. 28. 247. 251.
 Lemeiger, Alb. 42.
 Lemvig, Andr. 39. 45.
 Lengnick, Capitain, 5.
 Leunclavius, 75.
 Lexicographiske Udkast, 231—232.
 Libavii, Andr. Alchymia, 242.
 Libellus supplex pro peregrinat. 160.
 Liemar, 112. 117.
 Ligprædikener i 16de og 17de Aarh. 90.
 Liisberg, 61.
 Liliebjerg, 130. 168 fg. 256. 266 fg. Bomærket, 169-70. Bibliotheket, 171 fg. Tabula Liliom. 172.
 Inskriptioner, 172. Have, Studerekammer, Bogtrykkerie, 169-171. 267-268.
 Lindenbrog, Erp. 112. 114.
 Lingvistiske Studier, Vedels, 101. 192. 231.
 Lisbeth, Jo. Mauritii Datter, 264.
 Livius, 233.
 Livsens Vei af N. Hemmingsen, oversat p. Latin af Vedel, 80. 82.
 Longberg, Chr. 153. 266.
 Lovens Historie, 149, 193.
 Lucopidan, Pet. 259.
 Lucretius, 233.
 Luitprand, 115. 233.
 Lund i Skaane, 165.
 Luther, 40. 188. hans Huus, 40. 45.
 Lykke, Erik, 127. Jörg. 72.
 Lyschander, Cl. 157. 211. 227. 250. 259.
 Lætus, Erasm. 25. 35. 38. 74.

Maccabæus, Jo. 26. 38.
 Macarius, 233.

 Maderus, 112. 259.
 Madsen, Bertel, 202. 204.
 Madsen, Jac. Aarhus, 45. 46. 51. 91. 111. Jac. Veile, 20. 44. 85. 127. 217. 237. Mogens, 154. 155. 163. Poul, 25. 26.
 Madvig, J. N. Prof. 4.
 Magdalene, H. Tausens Datter, 60.
 Magister-Examen i Wittenberg, 42. i Heidelberg, 243.
 Magnus den Godes Död, 116.
 Magnus, Jo. 107. 118.
 Magnussen, Arn. 257.
 Maigrefest i Ribe, 20. 78.
 Major, Geo. 42.
 Maldonatus, 236.
 Malmöc, 15. 16. 165.
 Marcus, Jos. 120.
 Margrete, Dron. 194.
 Margrete d. Hell. 175.
 Mariana, 75.
 Marine, A. Vedels Datter, 145. 218. 220. 252. 253. 258. 267.
 Markgrever af Brandenb. 193.
 Matthias, Pr. i Ringkj. 202. 203.
 Mauritii, Jo. 264.
 Melanchthon, 17. 18. 40. hans Huus, 40.
 Menius, Euseb. 42.
 Messenius, Jo. 75. 114. 259.
 Mette, A. Vedels Hustru, 129. 238. 243. 244. 245. 248. 255. 267.
 Mette, Sören VsDat. 251. 257. 262.
 Meursius, Jo. 118.
 Mikkell, Pr. i Odense, 73. 76. 78.
 Mikkelsen, Christ. 197. Hans. 226. Jens, 11.
 Moltken, Joa. 257.
 Mordsager i 16 Aarh. 219-220.
 Morsing, Chr. Terkels. 26. El. Olsen, 153.
 Mortensen, Jens, 91. 220.
 Mosellanus, Petr. 14.
 Mule, Casp. 127. 130. 144. 217. Else, 226.
 Mullerup, 77. 78.
 Munk, Hans, Frederik, 187. Iver.

- Ole, 130. Peder, 63. 64. 81. 99
159. 195. 196.
Museer, 168. 171.
Müller, Joa. 120.
Murray, Jac. 198.
Mættellanus, Cantsl. i Skotl. 197.
Möller, H. carmen de Carolo Can-
nuti, 176. Jo. 2. 258. 259.
- Naadsensaar af Canonicater og
Prælaturer, 144. 226. 266.
Nadverens Dogme, 51, 52.
Nakkebølle, 77. 78.
Nebsaa, 125.
Nicolai, Franc. 38. 203. 204.
Laurent. 18. 38.
Niels, Konge, 229. Munk, 73. Hel-
gen, 145. Pr. i Reisby, 237.
Nielsen, Fr. s. Nicolai. Jep. 90.
Oluf, 11. Villants, 202. 204.
Norges Historie, 110. 149. 175.
193. 201. Kirkehistor. 149. 193.
Bilande 175. 175. Krøniker, 115.
Notitia utriusque imp. 233.
Nyborg, 204. 262.
Nyerup, Rasm. 2. 259.
Nykjöbing p. Falst. 67. p. Mors,
164.
- Odense, Lehnforhandl. 120. 121.
146.
Olai, Petr. 133. 193.
Oldsager, 84. 164. 192.
Olger Danske, 174.
Olufsen, Andr. 241. 243.
Olsen, Peder, Torben, 38.
Opitius, Hieron. 40. 45.
Oprindelse, de Danskes, 135.
Oratio paneg. obl. Fredr. II,
122.
Oratio de orig. app. regn.
Dan. 141—42.
Ordal, i Mordsager, 220.
Ordsprog, danske, 231. 232.
Ortelius, Abrah. 235.
Osorio, 75.
Ostrup, Poul Mortens. 220. 236.
242. 246. 247. 249. 262. 267.
- Oxc, Inger, 48. 189. Peder, 47. 48.
49. 50. 57. 58. 59. 64. 67. 68. 70.
74. 79. 83. 85. 88. 96. 97.
Oxfords Universitet, 221.
- Paaske, Niels, 59. 60. 172. 173.
Palladius, Pet. 26. 38.
Paralipomena hist. Dan. Tom.
I. 84. 85. Tom. II. 88. 235. Tom.
III. 84.
Paraphrasis psal. CXXVII, 64.
Pareus, Dav. 242.
Parkins, Christoph. 220.
Parsberg, Familien, 185. Anne,
98. 127. Mandrup, 38. 185. 196.
204. 214. Niels, 195. Valdemar,
132. 200. 203. 204. 206. 207. 209.
220.
Paslich, Casp. 70. 79. 121.
Pausanias, 233.
Pedersen, Christ. 23. 66. 75. 83.
88. 91. 235. store dan. Krønike,
83. 174. 209. Chr. 39. Laur. 60.
172. 173. Mort. 91.
Persius, 233.
Pest i Danm. 34. 124. i Wittenb.
39. i Frankfurt, 241.
Petrejus, Nic. 75. 143.
Petri, Olaus, 224. 233.
Peucer, Casp. 27. 31. 40 fg. 52.
80. 119. 136. 143.
Pezelius, Christoph. 42. 80.
Pilpais Fabler, 81.
Pistorius, Jo. 129.
Platina, 64 fg. 71.
Plautus, 233.
Plato, 213. 233.
Plinius, 233.
Plutarchus, 233.
Podbusk, Familien, 127. 184.
Anne, 196. Claus, 196. Gissele,
127. 184. Morits, 184. 187. 196.
203. Predbjörn d. Ældr. 196, d.
Yngr. 187. Ligpræd. 187. Vibeke,
91.
Pomærius, s. Abildgaard.
Pontanus, 118. 259.
Ponticus Virun. 233.
- Pontoppidan, 259.
Pors, Matth. 91. 203. 237. 239.
254. 262. Stig, 174.
Portrait af Vedel, 228.
Pouch, 256. 262. 266. 267.
Pratensis, Jo. Phil. 55. 74.
Procurator Capituli, 236.
Promus Condus, 174. 258.
Prosper Aquitan. 233.
Prædikener ov. XCPsalme, 195.
Prælaturer i Ribe, 126. 143. 184.
Vedels, 104. 119. 200. 206. 208.
215.
Psalm, forfattet af Vedel, 72. 73.
Ptolemæus, 115. 233.
Puggaardske Stiftelse Ri-
be, 17.
- Rabbinernes Skrifter, 233.
Rade, Henr. von, 69.
Rantzau, Dan. 39. 48. 63. Henr.
48. 70. 79. 134. 153. 168. 185.
186. 190.
Rask, Præst, 5.
Rask, 185.
Rasmussen, Kall, 5.
Regino, 115.
Reineccius, 75.
Reise i Danm. Herm. Chytræi,
178. Vedels, 207.
Reinskat, Baron, 130.
Reravius, Rasm. 189.
Resen, Hans Povels. 226. 262.
Resende, 75.
Residents, Canikernes, at ud-
leie, 130. 168. 266.
Rhetorik i Skolerne, 17. 18.
Ribe, 106. 124. Riberhuus, 124.
249. Hospital, 144. Capitel, 18.
126. 155. 167. Domkirke, 125.
Skole, 17. 155. 244. Kirkehøi-
hed over Dele af Sønderjyl. 99. Be-
skrivelse af Vedel, 149. 190. Krø-
nike, 193. 210.
Riber, kaldte sig Vedels ældste
Søn, 239.
Robertus Monachus, 110.
Rode, Karsten, 225.

- Rogers, Dan. 160. 220. 222. 251. Jo. 220.
- Rosenkrants, Birgit. 127. 185. 186. Erik, 98. Folmer, 127. 185. Holger, 9. 11. 56. 57. 98. 127. 159. 185. 188. 236. Jörgen, 38. 98. 99. 123. 132. 159. 160. 195. 201. 204. 214. 215. 222. Mette, 48. Otto Christof. 127. 184. 228. Regisse, 127.
- Rosensparre, Steen, 48.
- Rostok, 35. 39.
- Rostok, Mads, 124. 169.
- Rud, Erik, 99.
- Rudigerus, Esrom, 119.
- Rufinus, 233.
- Rukloster, 202.
- Runer, 84. 232.
- Sallustius, 233.
- Sandoval, 75.
- Sacerides, Gellius, 153. 206. 222.
- Saxo Grammat. 23. 66. 74. 75. 83. 85. Oversættelsen af Vedel, 90 fg. 93. fg. Fortsættelse af Saxo ved Vedel, 74. 75. 97. 104. 119. ved Krag, 201. ved Hvitfeld, 226-227. Anden Udg. af Vedels Saxo, 246.
- Scaliger, 197.
- Scapula, 241.
- Schæve, Herluf, 83. Niels, 82. 83.
- Scheel, Alb. 219. 220. 227. 249. 252.
- Schytte, Mads, 38.
- Schönborn, Barthol. 42.
- Scultetus, Barth. 29. 31.
- St. Sebaldus, 209.
- Seefeld, 214. 257.
- Seerup, Niels, 262. 268. Sören, 256. 258. 262. 267. 268.
- Scheded, Claus, 184. Magdal. 184. 187.
- Septem sapientes Græciæ, 81. 91.
- Sigbertus Gemblac. 115. 233.
- Sild, en mærkelig, 155.
- Skaane, udmaales, 165.
- Skanderborg, 185.
- Skau, Laur. 6.
- Skibet, 188.
- Skjærbek, Andr. Jacobs. 305. 213. 214. Johannes, 214.
- Skolebøger, 13.
- Skram, Knud, 39. 44. Peder, 91. 175.
- Skrivesyge, Vedel forhad, 194.
- Skrock, Christ. 90.
- Slesvigske Forlehnning, 121 fg. Markgrevskaab, 116. 143.
- Slotsherrer i Kjöbenh. 59.
- Slægtbøger, 184.
- Smith, Henr. 131. 132. 156. 174.
- Snell, Jo. 174.
- Snogdal, 20. 262.
- Socrates, 233.
- Solinus, 115. 233.
- Sophie, Dron. 79. 154. 181.
- Sorøe, Kloster-Biblioth. 186. Skole, 226. 244. 245. 246. Historiographernes Sæde, 257.
- Spandetgaard, 184.
- Spangenberg bel. gram. 13.
- Sperling, Poul, 240, 247. Otto, 240. 259.
- Sprog, Historiens Kilde, 135. 142.
- Steenalt, 59.
- Steensballegaard, 185.
- Steffensen, Lauge, 130.
- Sthen, 241. 242.
- Stephanus, Jo. 244. 257. 259.
- Stettinske Fredsforhandl. 67.
- Stigsön, Paul, 176.
- Stjerneborg, 158.
- Strabo, 233.
- Stratagemata, 242.
- Strigelius, Victor. 32.
- Struk, Bert. 239. 248. 266. 267.
- Strunk, Assistent, 5.
- Stuart, Will. 221.
- Stub, Iver, 225.
- Studerekammer, Vedels, 171 fg.
- Sturlaug Ingelsons Histor. 224.
- Sturm, Jac. 187. 197.
- Styge, Maur. 173.
- Sulpitius Verulan. 13.
- Svaning, Dorthæ, 245. 247. Fredr. 168. Hans d. Æld. 18. 20. 26. 38. 96. 101. 107. 118. 127. 128. 133. 134. 144. 145. 172. 207. 217. 225. 227. d. Yngr. 245. 247. Jacob, 168. 219. Marie, 101. 102. 103. 104. 105. 106. 129.
- Svansøe, Anders Niels. 202. Niels, 151. 152.
- Svend Tveskjæg, 211. 229.
- Svendborg, angr. af Söröv. 61.
- Sverrigs Historie, 224.
- Synningius, Jo. 15. 26. 98. Orat. ed. Vellej. 180. 221. Vita, 192.
- Syv Visers Tankespr. 81. 91.
- Syv, Ped. 257. 259.
- Syvaarskrigen, 33. 61. Histor. 192. 210.
- Sædelig Recnhød, nødvendig for Videnskabsdyrkere, Afh. af Vedel, 192.
- Sölvitsborg, 165.
- Sörensen, Andr. 219. Clemen d. Æld. 11. d. Yngr. 10. Hans, 11. Jacob, 122. Sören, 9. 10. 15. 78.
- Taarnborg, 267. s. Blaagaard.
- Tabula Biblioth. Liliomont. 172. 268.
- Tacitus, 115. 233.
- Tausen, Hans, 18. 20. 38. 128. 262. 268.
- Tegnagel, Frants, 153.
- Terkildsen, Niels, 15. 20. 183. Peder, 15.
- Terpæger, Dorth. 268. Ped. 259.
- Tertullianus, 233.
- Teuber, Mich. 38.
- Thau, Valentin, 29. 30. 33.
- Thellemark, 142. 143.
- Theologiske Stridigheder, 51. 80. 119.
- Theophilus, Nicol. 120.
- Theophylactus, 233.

- Theriaca, 242.
 Theuerdank, 176. 181.
 Thimgaard, 185.
 Thomesen, Hans, 16. 24. 35. 38. 60. 70. 71. 79. 87. 128.
 Thorlaksen, Gudbr. 82. 168. 235.
 Thorup, N. P. Prof. 5.
 Thorsen, Bibliothekar, 6.
 Thuanus, 75.
 Thucydides, 233.
 Thura, Alb. 259.
 Thyrestrup, 185.
 Torrentini Grammatica, 17.
 Torfæus, 259.
 Tragica, 181. 234. 257.
 Trancedands, 20.
 Tratziger, Adam, 120.
 Trolle, Famil. 57. Herl. 38. 79.
 Trølleborg, 165.
 Tursön, Jon. 23. 53. 66. 91. 174.
 Tyvilum, 163. 164.
 Tydske Ordens Historie, 210.
 Tzetæ Politica, 242.
 St. Töger, 175.
- Übing, Laur. 242.
 Ubiquitets-Dogmet, 51.
 Udmaalinger, Vedels i Jylland og Skaane, 164.
 Ulfeld, Jac. 99.
 Ulfstand, Hak, 57. 62. 127. 185. 195. 196. 203. Sidsel, 59.
 Ulve i Jylland, 21.
 Universitet i Kbhvn. i 16 Aarh. 25. 26. Historie af Vedel, 150.
 Uranienborg, 101. 153.
 Uraniscus Vellejanus, 168. 169.
 Urne, Claus, 78. Lauge, 66. 175.
 Ursperg, s. Conrad.
- V**aldemar I, 193.
 Valdemar II, 193. 194. hans Sønner, 193.
 Valdemar IV, 204.
 Walkendorf, Axel, 62. 63. 78. Christof. 57. 59. 60. 61. 78. 83.
86. 87. 195. 211. 214. 215. Erik, 83. Henning, 82.
 Varder, Peder, 202. 204.
 Varsyssel, 145. *
 Wechel, Andr. 93.
 Vedel, Andr. Sörens. Kilder t. hans Historie, 2—5. Födsel, 11. Skolegang, 12—20. Liv hos Grundet, 20—25. Student, 25. Studier i Leipzig, 28—35, og Wittenberg, 38 fg. Magister, 43. Udg. af Grundets Similitudines, 44. Hjemkomst, 46 fg. Slotsprædikant, 50. Theol. Anskuelse og Veltalenhed, 52—55, arist. Grundsætninger, 56. 57. 63. Forhold til Joh. Friis, P. Oxe, N. Kaas, 58. lærde Venner, 59—60. Digt over Ax. Walkendorf, 62. Paraphr. ps. CXXVII, 64. Pavkekröniken begyndt, 65. Exspectance paa et Canonicat, 65. Saxo, 66. Tjeneste ved Jo. Friis's Dödslicie, og Ligpr. over ham, 68—70. Antichristus Rom. 72—73. Digtgaver, 73 fg. Paatager sig at oversætte Saxo, 76. Udg. af Hr. Mikkell, 77 fg. Reise t. Örlunde og Ribe, 77. Ligpr. ov. Jo. Friis udg. 79. Hemningsens Livsens Vei, 80 fg. Septem sap. Græc. 81. Udskrift af Chr. Pedersens store Krön. 84. Digt t. T. Brahe, 85. Arbeide paa Saxo, 85 fg. Canik, 87. Arbeidsmethode, 88. Udgaven af Saxo, 88—96. Opfordring til at fortsætte Saxo, 96. Sygdomme, 98—99. Udg. af Laur. Bertelseus Ligpr. 100. Reise til Ribe, 101. Ægteskab m. Marie Svaning, 102—103. Adam Br. 103. Paatager sig at skrive den danske Historie, 104. Exspectance paa et Prælatur, 104. Marie Svanings Död, 104; Epitaphium og Gravmæle, 105—6. Hjemmeligt Önske om at udnævnes til Historiograph, 107. Comm. de scrib. hist. Dan. til Niels Kaas, 108—9. Udg. af Adamus Br. 111—117. Exspectance paa Svanings Prælatur, 119. Oratio panegyric. obl. Frdr. II. 121—22. Augurium in electionem Chr. IV, 122. Söger Lectoratet i Ribe, 122. Historiograph, 123. Livet i Ribe, 124—28. Ægteskab med Mette Hansdatter, 129. Sygdom, 129. Erholder Liliehjerget, Taarnborg, m. m. 130. Samlinger til Historien, Reflectioner over Arbeidet, 131 fgg. Om den danske Histor. at beskrive, 137—38. Langsomhed og Ængstelighed, 140. Orat. de orig. app. regn. Dan. 141—43. Decanus og Hospitalsforstander, 144. Planen til det hele Corpus historicum m. m. 146—49. Reise til Hveen og Skaane, 152—54. Chronologien, Genealogien, 156. Ligpr. ov. Fdr. II, 158—59. Den store indenlandske Reise, 160—166. Liliehjerget og alle dets Indretninger, 168 fg. Udarbeidelse af Historiens Tom. I., 178. Udg. af Synningii orat. 180, af de hundredre Viser, 181, af Ligpr. ov. Cl. Glambek, Pr. Podbusk, Ingeb. Gyldenstjerne, Jesu Pine og Död, Beskr. over Ribe, 183—190. Mange Værker paatænkes, 191—193. Udarbeidelsen af Historiens Tom. II., 193. Udg. af ni Prædikener, 195. Reise til Kbhvn. 198. Krag som Rival, 199. Kaas döer og Krag bliver Historiograph, 200—201. Söger at blive Bisp, 202. Mister Decanaten og maa aflevere sine Samlinger, 205—210. Sidste Aar, 213. Ansees for Historiograph, 214, og samler fremdeles til sin Historie, 216—217. Uuuslige Liv, 218—219. Correspondance m. Camden og Brahe, 221—223. Sygdom, 227. Fulddendelsen af Danmarks Histor. 228. Levninger deraf, 229. Ling-

vistiske Studier, 231 fg. og megen Belæsthed, 232-33. Vemmenhøiske Runesteen, 234. Visernes andet Bind, Afh. om Örkenöerne, Kort ov. Island, lat. Vers, m. m. 234-236. Embeder i Capitlet, 236. Vedels Börn, Döttrenes Giftermaal, 218. 261. 238-239. Sören Vedels förste Reise, 239 fg. Bogkjöb, 241-42. Sygdom, 243. Lauge og Hans til Soröe, 244. Sygdom og Svaghed, 246-47. Tanker om Döden, 248. Kommer til Kræfter igjen, 249. Senior, 250. Skrifer om Calmarkrigen, 251. Ändet Brev til Camden, 251-52. Sidste Sygdom og Död, 252-53. Begravelse, Liigsteen, Epitaphium, 254-55. Esterladte Skrifter, 255. Rester deraf, 258. Vidnesbyrd om Vedel, 259. Portrait af ham, 260.

Vedel, Sören Andersen, 168. 214. 218. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 251. 254. 256. 261. 262. 266. 267. Hans Tausen Andersen, 168. 218. 238. 239. 250. 251. 252. 261. 267. Lauge Andersen, 218. 219. 238. 239. 244. 245. 247. 250. 251. 261. 263. 264. 267. Hans Andersen, 218. 219. 238. 239. 244. 245. 247. 251. 261. 263. Lagonius, 267. Peder Sörensen, 262. Sören Pedersen, 262. Nissenius Pedersen, 263. Peder, 262. Sören Henrik, 263. Peder August, 263. Johan Laugesen, 264. Claus, 264. 265. Jacob, 265. Lauge, 264.

Johan Frederik, 265. Lago Matthias, 265. 261. Bernt Matthias, 265.

Wedel, Etatsraad, 6. 260. 263.

Wedel, Prop. t. Sophuslund, 5. 261. 265.

Wedel, Skolelærer i Boyden, 5.

Wedel Heinen, 265. 266.

Vedel Simonsen, 265.

Vegner, Wegener, 132.

Vejer, Herman, Henrik, 132.

Veile, 9. 46. Skole, 11.

Weinrich, Geo. 251.

Vemmenhøiske Runesteen, 233.

Wellejus, 5. 264.

Vollejus Paterculus, 115. 233.

Venrik, Poul, 131. 132. 210.

Venusinus, Jonas Jacobs. 89. 199. 226. 227. 230. 244. 250. 257.

Verdens sidste Tider, 53.

Vergilius Polydorus, 115. 233.

Verholm, 185. *

Werlauff, Conferentsr. 4.

Vers, latinske, 45. 236. græske, 45. hebraiske, 45-46.

Westhøwius, 250.

Viborg og Omegn, 164.

Viborg, Jens Peders. 18. 19. 20. 22. 126. 127. 128. 144. 217.

Videnskabernes Hist. af Vedel, 150.

Wiffert, Axel, 59. 99.

Viingaard, Mads, 189.

Wilhelm, Abbets Breve, 193. 209.

Wilhelm, Landgr. af Hessen, 120.

Wilhelmus Neubrig. 115. 233.

Villehad, 117.

Vincentius, 115. 233.

Winö, Jac. 127. 217. 237. Anna, 185.

Vinneta, 116.

Vinshemius, Seb. Theod. 42.

Vitus, 42. 43. 120.

Virgilius, 233.

Viser, danske, s. Kjempeviser.

Visebøger, gamle danske, 180.

Viti, d. e. Juti, 116.

Wittenbergs Universitet, 38. 251.

Vopiscus, 233.

Worm, Christ. 2. 228. 234. 257. 258. Matth. Ole, 95. 136. 143. 234. 258. 259. Willum, 211. 257.

Vormordus, Fr. 16. 90.

Wulf, Ingeborg, Jeremias, 219.

Vulfgang, Mag. 241.

Young, Pctr. s. Junius.

Ystad, 165. Skole, 16.

Ziegleri Scandia, 176.

Zouche, Baron, 220.

Zwergius, Dct. 2.

Ædituus, Mart. 68. 70. 79.

Ægidius, Jo. 267. Laur. 24. 39. 43. 122. 200. 203. 204. 237. 238.

Ælnothus, 174.

Æmilius, Paul. 162. 233.

Örlunde, Örbekelunde, 59. 77. 98.

Örkenöernes Historie, 222. 234.

